

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KARAHANLI TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Furkan AKÇEŞME

Danışman

Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ

2019

Kırıkkale

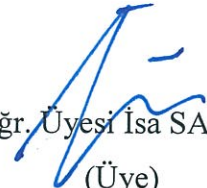
KABUL-ONAY

Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ danışmanlığında Furkan AKÇEŞME tarafından hazırlanan “Karahanlı Türkçesinin Sözcük Sözlüğü” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

06/11/2019

Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ
(Başkan)

Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN
(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi İsa SARI
(Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

Doç.Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Karahanlı Türkçesinin Söz Varlığı” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

06/11/2019

Furkan AKÇEŞME

ÖNSÖZ

Söz varlığı, TDK'nın Güncel Türkçe Sözlüğünde “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz dağarcığı, sözcük haznesi, kelime haznesi, kelime kadrosu, vokabüler” olarak tanımlanmıştır. Bir dilin sözvarlığının ortaya konulması o dilin dil tarihi içerisinde büyük bir önem arz eder. Nitekim “Bir dilin sözvarlığı o dilin tarihine geniş ölçüde ışık tutmakta, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, sözdizimi ve anlam değişikliklerini yansıtmakta, hangi dillerin etkisiyle ne türden değişimlerin gerçekleştiğini göstermektedir.” (Doğan, 2004). Yukarıda belirtilen hususların her biri dil çalışmaları içerisinde müstakil çalışma alanlarıdır. Dolayısıyla söz varlığı çalışmaları, bu çalışma alanlarının tümüne malzeme oluşturmakta ve kolaylık sağlamaktadır.

Karahanlı Devleti, Türkistan coğrafyasında hüküm sürmüş bir Türk devletidir. Türk devlet tarihi içerisinde mühim bir rol oynayan Karahanlı Devleti'nin İslâmiyet'i kabulü de şüphesiz bu dönemin ehemmiyetini arttırmaktadır. Karahanlılar devrinde yazılmış ve günümüze ulaşan eserler: Divânu Lügâti't-Türk, Kutadgu Bilig, Atebetü'l-Hakayık, Divân-ı Hikmet, Kuran Tercümeleri ve bazı hukuk belgeleridir.

Çalışmamızda Karahanlı Türkçesine ait eserler incelenerek dönemin söz varlığı, konulara ayrılarak (tematik) ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şimdiye dek Karahanlı Türkçesinin söz varlığının bütün bir vaziyette tematik olarak ortaya konulmamış olması bizi bu çalışmaya yönlendirmiştir. Çalışmamızda, Hatice Şirin'in "Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi" adlı kitabından yararlanılmıştır. Bu bağlamda tasnif yöntemi olarak bazı farklılıklar bulunsa da adı geçen eserde kullanılan yöntem benimsenmiştir.

Hayatımın her anında yanımda olan ve bana karşı her türlü fedakârlığı gösteren sevgili aileme, yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi birikimi ve bakış açısıyla beni yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ'a ve maddi manevi destekleriyle yanımda olan tüm dostlarıma teşekkür ederim.

ÖZ

Akçeşme, Furkan, "Karahanlı Türkçesinin Söz Varlığı", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019

Çalışmamızda Türk dilinin tarihî dönemlerinden biri olan Karahanlı Türkçesi döneminin söz varlığının konulara ayrılarak (tematik) ortaya konulması amaçlanmıştır.

Tezin kapsamını Karahanlı dönemine ait Dîvanu Lugâti't-Türk, Kutadgu Bilig, Atebetü'l-Hakayık, Dîvân-ı Hikmet ve Kur'an Tercümesi oluşturmaktadır.

Tez, üç bölümden meydana gelmiştir.

Tezin ilk bölümünü oluşturan Giriş kısmında Karahanlı Devletinin tarihine ve bu dönemde yazılmış eserlere kısaca değinilmiştir.

Çalışmamızın temelini teşkil eden ikinci bölüm Söz varlığıdır. Bu bölümde Karahanlı Devleti'nin söz varlığı tematik olarak ortaya konulmuştur. Bu bölümde tematik sınıflandırma yapılırken Hatice Şirin'in baskısı 2016 yılında yapılan "Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi" adlı eserindeki tasnif yöntemi kullanılmıştır. Bu tasnife göre söz varlığı, 1. Özel Ad Bilgisi ve Dilbilgisi Öğeleri, 2. Konularına Göre Adlar, 3. Konularına Göre Fiiller olmak üzere üç ana başlıkta incelenmiş daha sonra bu başlıklar alt başlıklara ayrılmıştır.

Tezin son bölümü olan Sonuç kısmında ise elde edilen verilerden hareketle bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karahanlı Devleti, Söz Varlığı, Tematik Söz Varlığı

ABSTRACT

Akçeşme, Furkan, "Karahanlı Türkçesinin Söz Varlığı" (Vocabulary of Karakhanid Turkish), Masters Thesis, Kırıkkale, 2019

This study aims to thematically present the vocabulary of Karakhanid Turkish, an era of Turkish language history.

Concerning the Karakhanid age, Divanu Lugati't-Türk, Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık, Divan-ı Hikmet and Translation of Kur'an form the comprehension of the thesis.

Thesis consists of three parts.

Karakhanid state history and pieces written in this age were briefly mentioned in introduction which forms the first part of the thesis.

Vocabulary, constitutes the second part which is the fundamental of this study. Karakhanid State's vocabulary thematically put forth in this section. Hatice Şirin's 2016 press "Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi" (Analysis of Old Turkish Inscription Vocabulary) classification method was used for thematic classification. According to this classification; 1.Proper noun infirmation and Grammar elements, 2.Nouns by topic, 3.Verbs by topic, are the three main titles which vocabulary was examined along with various subtitles.

Conclusion, the last part of the thesis consists an evaluation based on gathered data.

Key Words: Karakhanid State, Vocabulary, Thematic Vocabulary

KISALTMALAR

- (AH): Atebetü'l-Hakayık: ARAT, Reşid Rahmeti (1992), Atebetü'l-Hakayık, TTK Basımevi, Ankara.
- (DH): Dîvân-ı Hikmet: BİCE, Hayati (1993), Divanı-ı Hikmet, TDV Yayınları, Ankara.
- (DLT): Divânu Lugâti't-Türk: ERCİLASUN A. B.- AKKOYUNLU Z., (2018), Divânu Lugâti't-Türk, TDK Yayınları, Ankara.
- (KB): Kutadgu Bilig: ARAT, Reşid Rahmeti (1979), Kutadgu Bilig III İndeks, (Haz.: Kemal Eraslan, Osman Fikri Sertkaya, Nuri Yüce), TKAE Yayınları, Ankara.
- (KBM): Kutadgu Bilig Metin: KAÇALIN, Mustafa, Kutadgu Bilig -Metin-, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- (KT): Kuran Tercümesi: ATA, Aysu (2013), Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası, Giriş-Metin-Notlar-Dizin), TDK yayınları, Ankara.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
I. GİRİŞ.....	1
0.1. AMAÇ KAPSAM YÖNTEM.....	1
0.1.1. Tezin Amaç ve Kapsamı.....	1
0.1.2. Uygulanan Yöntem.....	1
0.2. KARAHANLI DEVLETİ TARİHİ VE KARAHANLI DEVRİ ESERLERİ.....	2
0.2.1. Karahanlı Devleti Tarihi.....	2
0.2.2. Karahanlı Devrine Ait Eserler.....	5
II. SÖZ VARLIĞI.....	11
1. ÖZEL AD BİLGİSİ VE DİL BİLGİSİ ÖGELERİ.....	11
1.1. Kişi Adları (Unvan Niteleyicileri ve Unvanlarıyla).....	11
1.1.1. Kağanlar.....	11
1.1.2. Katunlar, Kunçuyar.....	12
1.1.3. Tigin, Yabgu, Tarkan, Tudun, Buyruk, İlteber, Çor, Beg ve Diğer Askerî-İdari Kimlikler.....	13
1.1.4. Başka Boyların, Kavimlerin ve Orduların Liderleri, Temsilcileri.....	13

1.1.5. Diğer Kişiler.....	14
1.2. Yer Adları.....	19
1.2.1. Irmaklar.....	19
1.2.2. Göller.....	20
1.2.3. Dağlar, Tepeler.....	21
1.2.4. Kentler.....	21
1.2.5. Köyler, Kasabalar.....	24
1.2.6. Ülkeler.....	25
1.2.7. Çöller.....	26
1.2.8. Kaleler.....	26
1.2.9. Vadiler.....	26
1.2.10. Geçitler.....	27
1.2.11. Diğer Yer Adları.....	27
1.3. Kavim ve Boy Adları.....	30
1.4. Niteleme Adları.....	35
1.4.1. Fiziksel-Bedensel Özellikleri İçeren Niteleme Adları.....	35
1.4.2. Değer Yargılarını İçeren Niteleme Adları.....	73
1.4.3. Yüz-Ölçümü-Zaman Nitelik ve İlgilerini İçeren Niteleme Adları.....	122
1.4.4. Miktar, Hacim, Ölçü Bildiren Niteleme Adları.....	125
1.4.5. Hayvanlara Ait Niteleme Adları.....	133
1.4.6. Devlet, Toplum ve Askerlikle İlgili Niteleme Adları.....	141
1.4.7. Duyularla Anlaşılan Özellikleri Karşılaman Niteleme Adları.....	142

1.4.8. Psikolojik Durumlarla İlgili Niteleme Adları.....	145
1.4.9. Renk Adları.....	146
1.4.10. Gösterme-Belirtme Niteleyicileri.....	151
1.5. Tarz-Durum Bildiren Adlar.....	152
1.6. Yer-Zaman Sözlere.....	168
1.7. Soru-Belirsizlik Sözlere.....	169
1.8. Zamirler.....	173
1.8.1. Kişi Zamirleri.....	173
1.8.2. Dönüşlülük Zamirleri.....	175
1.8.3. İşaret Zamirleri.....	175
1.8.4. Belirsizlik Zamirleri.....	176
1.9. Dil Bilgisi Görevleri (Edatlar-Bağlaçlar).....	176
1.9.1. Soru Edatı.....	176
1.9.2. Pekiştirme-Vurgulama Edatları.....	176
1.9.3. Olasılık Edatı.....	178
1.9.4. Son Çekim Edatları.....	178
1.9.5. Ünlem Edatları.....	179
1.9.6. Bağlaçlar.....	186
2. KONULARINA GÖRE ADLAR.....	191
2.1. Zaman.....	191
2.1.1. Zaman, Çağ, Devir.....	191
2.1.2. Yıl, Mevsim, Ay, Gün.....	193
2.1.2.1. Yıl.....	193

2.1.2.2. Mevsim.....	194
2.1.2.3. Ay.....	195
2.1.2.4. Gün.....	195
2.1.3. Takvim.....	198
2.2. Gökyüzü, Hava Olayları.....	198
2.2.1. Gökyüzü, Gök Cisimleri.....	198
2.2.2. Hava, Meteoroloji Olayları.....	205
2.2.3. Karanlık, Aydınlık, Işık, Gölge.....	210
2.3. Bitkiler.....	212
2.4. Hayvanlar.....	228
2.4.1. Evcil Hayvanlar.....	228
2.4.2. Yabani Hayvanlar, Av Hayvanları.....	235
2.4.3. Hayvan Toplulukları.....	251
2.4.4. Hayvan Organ, Doku ve Salgıları.....	252
2.5. İnsan Bedeni.....	256
2.5.1. Beden, Organlar, Dokular.....	256
2.5.2. Vücut Salgıları.....	272
2.5.3. Beden Sağlığı.....	274
2.6. Coğrafya.....	281
2.6.1. Kara Kütleleri.....	282
2.6.2. Su Kütleleri.....	292
2.6.3. Coğrafi Yönler.....	298
2.6.4. Yer-Yön Adları.....	299

2.7. Gündelik Yaşam Öğeleri.....	307
2.7.1. Ateş-Su.....	307
2.7.2. Beslenme.....	309
2.7.3. Yol, Geçit.....	323
2.7.4. Madenler, Mineraller.....	323
2.7.5. Giyim.....	326
2.7.6. Ölçü, Ağırlık.....	332
2.7.7. Müzik Aleti.....	334
2.7.8. Zanaat, Yapı İşleri.....	335
2.7.9. Ticaret, Endüstri.....	337
2.7.9.1. Mal Mülk, Servet, Takas, Para.....	340
2.7.9.2. Ticari Taşımacılık.....	378
2.7.10. Kent, Konut, İstihkam.....	378
2.7.10.1. Kent.....	378
2.7.10.2. Konut, İstihkam.....	380
2.7.10.3. Konut Bölümleri, Parçaları.....	386
2.7.11. Sanat (Bezeme, Resim, Heykel, Yazıt, Damga).....	390
2.7.12. Sesler.....	395
2.7.13. Oyun, Eğlence, Spor.....	400
2.8. Birey, Toplum, Halk, Devlet, Siyaset, Savaş.....	402
2.8.1. Yaşam Evreleri.....	402
2.8.2. İnsan, Kadın, Erkek.....	406
2.8.3. Birey, Grup, Arkadaşlık, Komşuluk.....	411

2.8.4. Akrabalık.....	418
2.8.4.1. Kan Akrabalığı.....	418
2.8.4.2. Evliliğe Dayalı Akrabalık.....	422
2.8.5. Unvanlar, Rütbeler.....	423
2.8.6. Meslekler.....	429
2.8.7. İl, Vatan, Yurt.....	437
2.8.8. Bayrak, Sancak.....	438
2.8.9. Bodun, Boy, Oymak, Halk.....	439
2.8.10. İletişim, Etkileşim.....	443
2.8.11. Kimlik, Ad, Unvan.....	471
2.8.12. Ün, Şan, Şöhret; Saygınlık.....	472
2.8.13. İş, Hizmet.....	472
2.8.14. Zenginlik, Yoksulluk.....	479
2.8.15. Tutsaklık.....	481
2.8.16. Mülkiyet.....	482
2.8.17. Avcılık.....	482
2.8.18. Tarım.....	484
2.8.19. Evlilik.....	486
2.8.20. Cenaze.....	488
2.8.21. Kıtlık.....	489
2.8.22. Yasa, Töre.....	490
2.8.23. Ceza, Yaptırım.....	491
2.8.24. Kozmogoni, Din, İnanç.....	492

2.8.25. Politika.....	521
2.8.26. Savaş, Ordu.....	521
2.8.26.1. Savaş.....	522
2.8.26.2. Ordu.....	523
2.8.26.3. Asker, Savaşçı.....	523
2.8.26.4. Savaş Gereçleri, Silah, Teçhizat.....	525
2.8.26.5. Düşman.....	530
2.8.26.6. Engel, Bariyer.....	531
2.8.27. Tür, Cins.....	531
2.8.28 Destek, Yardım.....	531
2.8.29 Diller.....	532
2.9. Sayı Adları.....	533
2.9.1. Asıl Sayılar.....	533
2.9.2. Yaklaşıklık-Belirsizlik Sayıları.....	536
2.9.3. Sıra Sayıları.....	536
2.9.4. Topluluk Sayıları.....	537
2.9.5. Üleştirme Sayıları.....	538
2.10. Kavramlar.....	538
2.10.1. Zaman Kavramı.....	538
2.10.2. Değer Yargıları.....	539
2.10.3. Duygu, Ruhsal Durum.....	573
2.11. Varlıkların Olma ve Bulunmaları.....	586
3. KONULARINA GÖRE FİİLLER.....	588

3.1. Temel Kılış, Oluş, Durum.....	588
3.1.1. Oluş Fiilleri.....	588
3.1.2. Kılış Fiilleri.....	651
3.2. Fiziksel Gereksinim (Acıkma, Yeme, İçme, Doyma, Uyuma, Uyanma).....	733
3.2.1. Oluş Fiilleri.....	733
3.2.2. Kılış Fiilleri.....	735
3.3. İnsan ve Bedeni (Doğum, Yaşayış, Ölüm, Hastalık, Yaralanma, Sakatlanma).....	739
3.3.1. Oluş Fiilleri.....	739
3.3.2. Kılış Fiilleri.....	755
3.4. Duygu, Zihin.....	761
3.4.1. Duygular (Ruhsal Durum).....	761
3.4.1.1. Oluş Fiilleri.....	761
3.4.1.2. Kılış Fiilleri.....	780
3.4.2. Akıl, Zihin.....	787
3.4.2.1. Oluş Fiilleri.....	787
3.4.2.2. Kılış Fiilleri.....	792
3.5. Devlet.....	799
3.5.1. Devlet Kurma, Devletleşme.....	799
3.5.1.1. Oluş Fiilleri.....	799
3.5.1.2. Kılış Fiilleri.....	799
3.6. Savaş Araç Gereçleri.....	799
3.6.1. Oluş Fiilleri.....	799

3.6.2. Kılış Fiilleri.....	800
3.7. Askerlik, Savaş, Kahramanlık.....	802
3.7.1. Oluş Fiilleri.....	802
3.7.2. Kılış Fiilleri.....	808
3.8. Yerleşim, Yurt Tutma.....	810
3.8.1. Oluş Fiilleri.....	810
3.8.2. Kılış Fiilleri.....	811
3.9. Etkileşim, İletişim.....	812
3.9.1. Oluş Fiilleri.....	812
3.9.2. Kılış Fiilleri.....	834
3.10. Avcılık.....	858
3.10.1. Oluş Fiilleri.....	858
3.10.2. Kılış Fiilleri.....	859
3.11. Evlilik.....	860
3.11.1. Oluş Fiilleri.....	860
3.11.2. Kılış Fiilleri.....	861
3.12. Cenaze.....	861
3.12.1. Oluş Fiilleri.....	862
3.12.2. Kılış Fiilleri.....	862
3.13. İş, Hizmet.....	862
3.13.1. Oluş Fiilleri.....	862
3.13.2. Kılış Fiilleri.....	865
3.14. Kalkınma.....	868

3.14.1. Oluş Fiilleri.....	868
3.14.2. Kılış Fiilleri.....	869
3.15. Ad, Unvan.....	870
3.15.1. Oluş Fiilleri.....	870
3.15.2. Kılış Fiilleri.....	872
3.16. Zanaat, Bakım-Onarım.....	873
3.16.1. Oluş Fiilleri.....	873
3.16.2. Kılış Fiilleri.....	875
3.17. Suç, Ceza.....	883
3.17.1. Oluş Fiilleri.....	883
3.17.2. Kılış Fiilleri.....	884
3.18. Sanat.....	888
3.18.1. Resim, Bezeme.....	888
3.18.1.1. Oluş Fiilleri.....	888
3.18.1.2. Kılış Fiilleri.....	889
3.18.2. Şarkı, Çalgı.....	890
3.18.2.1. Oluş Fiilleri.....	890
3.18.2.2. Kılış Fiilleri.....	891
3.18.3. Yapı, Konut, Mimari.....	892
3.18.3.1. Oluş Fiilleri.....	892
3.18.3.2. Kılış Fiilleri.....	892
3.18.4. Yazı, Yazıt.....	893
3.18.4.1. Oluş Fiilleri.....	893

3.18.4.2. Kılış Fiilleri.....	893
3.19. Kozmogoni, Din, İnanç.....	894
3.19.1. Oluş Fiilleri.....	894
3.19.2. Kılış Fiilleri.....	899
3.20. Doğa, Meteoroloji, Hava.....	901
3.20.1. Oluş Fiilleri.....	901
3.21. Hayvanlar.....	906
3.21.1. At Binme.....	906
3.21.1.1. Oluş Fiilleri.....	906
3.21.1.2. Kılış Fiilleri.....	907
3.21.2. Hayvan Yetiştirme, Himaye Etme.....	907
3.21.2.1. Kılış Fiilleri.....	907
3.21.2.2. Oluş Fiilleri.....	913
3.21.3. Hayvan Sesleri.....	914
3.21.3.1. Oluş Fiilleri.....	914
3.21.3.1. Kılış Fiilleri.....	917
3.21.4. Hayvanlarla İlgili Diğer Fiiller.....	918
3.21.4.1. Oluş Fiilleri.....	918
3.21.4.2. Kılış Fiilleri.....	926
3.22. Beslenme.....	930
3.22.1. Oluş Fiilleri.....	930
3.22.2. Kılış Fiilleri.....	935
3.23. Tarım.....	943

3.23.1. Oluş Fiilleri.....	943
3.23.2 Kılış Fiilleri.....	944
3.24. Bitki.....	946
3.24.1. Oluş Fiilleri.....	946
3.24.2. Kılış Fiilleri.....	948
3.25. Cinsellik.....	948
3.25.1. Oluş Fiilleri.....	948
3.25.2. Kılış Fiilleri.....	950
3.26. Giyim.....	950
3.26.1. Oluş Fiilleri.....	950
3.26.2. Kılış Fiilleri.....	952
3.27. Sesler.....	956
3.27.1. Oluş Fiilleri.....	956
3.27.2. Kılış Fiilleri.....	961
3.28. Oyun, Eğlence, Spor.....	962
3.28.1. Oluş Fiilleri.....	962
3.28.2. Kılış Fiilleri.....	963
3.29. Ateş-Su.....	964
3.29.1. Oluş Fiilleri.....	964
3.29.2. Kılış Fiilleri.....	968
3.30. Yardımcı Fiiller.....	970
3.30.1. Adla Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller.....	970
3.30.2. Fiille Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller.....	971

3.30.3. Ana Yardımcı Fiil.....	972
III. SONUÇ.....	973
KAYNAKÇA.....	974

I. GİRİŞ

0.1. AMAÇ, KAPSAM, YÖNTEM

0.1.1. Tezin Amaç ve Kapsamı

Bu tezde Karahanlı Türkçesinin söz varlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dönemin söz varlığını ortaya konulurken sözcükler konularına göre tasnif edilmiştir. Tezde Karahanlı devri eserlerinden Divânu Lügâti't-Türk, Kutadgu Bilig, Atebetü'l-Hakayık, Divân-ı Hikmet ve Kur'an Tercümesi ele alınmıştır.

0.1.2. Uygulanan Yöntem

Karahanlı Türkçesinin söz varlığının konulara ayrılarak tasnif edildiği bu çalışmada, tasnif yöntemi olarak Hatice Şirin'in ilk baskısı 2009, ikinci baskısı 2010'da yapılan, ardından 2016 yılında genişletilerek yeni baskısı hazırlanan "Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi" adlı kitabında uygulanan tasnif yöntemi benimsenmiştir. Elbette bu tasnif yöntemi Eski Türk Yazıtlarının söz varlığının incelenmesi üzerine oluşturulmuştur. Bu dönemden elimize ulaşan metinler için bu tasnif yöntemi yeterli olmuştur. Fakat Karahanlı Türkçesi döneminden bugüne kalan hacimli eserler bulunduğundan esas olarak adı geçen eserdeki tasnif yöntemi benimsense de yeri geldiğinde yeni başlıkların açılması ihtiyacı doğmuştur. Dolayısıyla tasnifimiz bir parça değişiklik göstermektedir.

Çalışmada dönemin söz varlığı Özel Ad Bilgisi ve Dilbilgisi Öğeleri, Konularına Göre Adlar ve Konularına Göre Fiiller olmak üzere üç ana başlık altında ortaya konulmuştur. Ardından bu başlıklar kendi içlerinde alt başlıklara ayrılarak konu detaylı biçimde incelenmiştir. Tasnifini yaptığımız kelimeler için incelenen eserlerin dizinlerine başvurulmuştur. Dizinlerde madde başı alınan sözcükler veya söz öbekleri tasnife alınmıştır. Tasnifi yapılan kelimelerin öncelikle anlamları verilmiş ardından kelimelerin eserlerdeki yer numaralarından örnekler sunulmuştur. Her sözcük, verilen örnek bir cümle ile desteklenmiştir.

Amacımız bir söz varlığı çalışması olduğu için çalışmamızda madde başı olarak alınan sözcüklerin yazı çevrimi için basit bir imla kullanılmıştır. Buna göre; yazmada zel ile gösterilen dişler arası d için (d), nun-kef yahut kef ile gösterilen damak n'si için (n), üç noktalı f ile gösterilen b-f arası çift dudak ünsüzü için (w), üstünlü harf-ye ile gösterilen kapalı e için (è) kullanılmıştır. Örnek cümleler de ise cümlenin alındığı kaynaktaki yazı çevrimine bağlı kalınmıştır.

0.2. KARAHANLI DEVLETİ TARİHİ VE KARAHANLI DEVRİ ESERLERİ

0.2.1. KARAHANLI DEVLETİ TARİHİ

Karahanlı Devleti'nin kuruluşuna dair bilgi vermeden önce bilinmelidir ki Karahanlı Devleti'nin hangi Türk boyu tarafından kurulduğuna dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Karahanlı Devleti'ni kurucusu olduğu tahmin edilen bir çok Türk boyu vardır. Öne sürülen bu tezlerden “Karluk” ve “Yağma” tezleri en fazla kabul gören tezlerdir. Bu nedenle öncelikle devleti kurduğu düşünülen Karluk ve Yağma kavmi hakkında bilgi verilecek ardından devletin tarihi anlatılacaktır. Bu bölüm Ahmet Bican ERCİLASUN'un Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi adlı eserinden özetlenerek oluşturulmuştur.

Köktürk Devleti, 742 yılında Basmıl, Uygur ve Karluk müttefik güçlerinin isyanıyla yıkılmıştı. Köktürklerin yıkılmasıyla devlet, bu üç Türk boyunun idaresi altında yönetilmekteydi. Bir müddet süren bu ittifak Uygurlar tarafından bozulmuştu. Uygurlar, önce Basmıllara ardından Karluklara karşı saldırıya geçti. 745 yılında Karluk kavmi Uygur tehdidinden ötürü yerlerini terk ederek On Ok (Türgiş) ülkesine girdiler ve Isık Göl ve Talas civarını yurt tutmaya başladılar. Bu bölgede de Uygurlardan kaçamayan Karluklar 747 yılında Uygur Kağanı Bayan Çor tarafından büyük bir yenilgiye uğradılar. 752'de tekrar Karlukların ve Türgişlerin üzerine gelen Uygurlar, onları mağlup ederek Uygur sınırlarını Seyhun'a kadar uzattılar. Ağır bir yenilgiye uğrayan Türgişler Devleti, vuku bulan iç çekişmeler sonucunda 766 yılında dağıldı. Meydana gelen boşluktan yararlanan Karluklar, Balasagun merkez olmak üzere ülkenin tümüne hakim oldular. Ve bu tarihten itibaren Karluklar kimi zaman

Uygurlara karşı mücadelelere girişmeler de onlara tâbi olarak bu bölgede yaşamaya devam ettiler.

Yağmalar, Uygur Devleti içerisinde yaşamakta olan diğer bir Türk boyuydu. Uygurlar, 839 yılında yaşadıkları büyük kıtlık ve sonra 10000 kişilik Kırgız ordusunun Ordu Balık'ı yakmasının ve maruz kaldıkları katliamın ardından 840 yılında göç kararı almışlardı. Öyle ki Cüveynî'nin 13. yüzyılda anlattığı bir efsaneye göre her yerden göç sesleri duymaktalardı. Böylelikle 840 yılında yüzyıllardan beri Büyük Türk Kağanlığının merkezi olan Orhun bölgesi Uygurlar tarafından terk edilmişti. Yağmalar ise bu göçte yer alan bir Türk boyuydu ve bu göçün ardından Kâşgar ve civarına yerleşmişlerdi.

V. V. Barthold, Zeki Velidî Togan ve Reşat Genç, Karahanlıların Yağma boyuna mensup olduğu tezini savunmaktadır. Reşat Genç özellikle Mücmelü't-Tevârîh'teki "Yağma padişahına Buğra Han derler." ibaresine dayanarak bunu bu tezin en önemli kanıtı kabul eder.

Karluk tezinin müdafileri arasında ise başta Omeljan Pritsak olmak üzere, İbrahim Kafesoğlu ve Peter Golden gibi isimler yer alır. Omeljan Pritsak'a göre 840 yılında Uygurların dağılmasıyla Karluklar kendilerini meşru halef kabul ederek kağanlıklarını ilan etmişlerdir. Golden ise bu tezi savunurken özellikle Mes'ûdî ve Gerdizî'nin kayıtlarını öne sürer. Bu kayıtlarda Karluklar için hükümdar ve hakanlar hakanı ibareleri yer almaktadır. Karluklar için bu ibareleri kullansalar da gerek Mes'ûdî gerekse Gerdizî Karahanlılar ile bağlantı kurmazlar.

Mücmelü't-Tevârîh'teki "Yağma padişahına Buğra Han derler" kaydı sarih bir kayıttır ve Buğra Han unvanı açıkça Karahanlıları işaret eder. Reşat Genç'in söylediği gibi Yağmalar, Kâşgar'da güçlendikten sonra Balasagun'u da almış olabilirler.

Hiç şüphe götürmeyen husus Karahanlıları oluşturan esas boyların Yağmalar, Karluklar ve Karluklardan ayrılıp müstakil boylar hâline gelen Çigiller ve Tohsılar olduğudur.

Karahanlı Devleti'nin ilk dönemlerine ışık tutan ve bugüne ulaşan tek eser Cemal Karşî'nin 1300 civarında yazdığı Mülhakâtü's-Sürâh adlı eseridir. Bu eserden hareketle adı tespit edilebilen ilk Karahanlı hakanı Bilge Kür Kadir Han'dır. Onun

ardından tahta iki oğlundan biri olan Oğulçak geçmiştir. Muhtemelen 944-945 yılında ise Oğulçak'ın yeğeni Satuk Buğra Han, kağanlığı amcasının elinden alarak tahta oturmuştur.

Cemal Karşı'den edindiğimiz bilgiye göre Oğulçak'ın yeğeni olan Satuk Buğra, henüz on iki yaşında iken Buharaya gelen bir kabileye, hem getirdiklerini görmek hem de taşınan mallardan vergi almak amaçlı Artuc'a gitmiş ve burada o bölgenin valisi olan Nasr el-Sâmânî ile yaptığı görüşme sırasında İslam ile tanışmış ve iman ederek İslâmiyet'i kabul etmiştir. Müslüman olduktan sonra el-Mücâhid Abdülkerim unvanını alan Satuk Buğra 25 yaşına geldiğinde geldiğinde muhtemelen 944-945 tarihinde amcasıyla mücadeleye girişmiş önce Atbaşı'nı ardından Kâşgar'ı hükmü altına almıştır.

962 yılında gelindiğinde Alp Tigin, Afganistan'da Gazne'de Gazneliler Devleti'ni kurdu. 977-998 yıllarında Sebük Tigin ile hızla yükselişe geçen devletin başına 998 yılında Gazneli Sultan Mahmud geçti. O tarihte Mâveraünnehir'de hüküm süren Sâmanoğulları Devleti, güneyden Gaznelilerin, doğudan Karahanlıların baskısı altında idi. 999 yılında Gazneli Mahmud'un Sâmanî hükümdarını ağır bir yenilgiye uğratmasının ardından 999'da Karahanlılar Buhara'ya girdi ve Sâmanoğullarına son verdi. Gazneli Mahmud'un Buhara'yı ele geçiren Nasr İlig Han'ın kızıyla evlenmesi iki devlet arasında iyi ilişkiler kurulmasına vesile olduysa da iki devlet arasında bir müddet devam eden bu ilişkiler, Nasr İlig Han'ın 1006'da Horosan'a saldırmasıyla bozuldu. 1006 ve 1008'de Nasr İlig Han büyük bir yenilgiye uğradı. Bu ağır yenilgiler üstüne devlette kardeş kavgaları baş gösterdi.

1012'de Nasr İlig Han'ın ölümüyle tahta geçen Mansur İlig Han, kısa zamanda hakimiyet alanını genişleterek merkezî yönetim ile çatışmalara girmeye başladı. Mansur İlig Han 1017-1018'de Ahmet Togan Han'ın ölümüyle en güçlü hükümdar hâline geldi. Mansur İlig Han, Ahmed Togan Han'ın ölümüyle birlikte onun yerine geçen Yusuf Kadir Han ile birlikte Horasan'a sefer düzenlediysen de 1020'de Belh'te büyük bir yenilgiye uğradı.

Kardeş kavgalarının, iktidar çekişmelerinin son bulmadığı Karahanlı Devleti, 1020 yılından itibaren Selçuklular ile temas kurmaya başladı. Yusuf Kadir Han'ın kardeşi Ali Tigin, Selçuk'un oğlu Arslan Yabgu'nun desteğiyle Buhara'yı ele geçirdi. 1024-1025'te Mansur İlig Han'ın hükümdarlıktan vazgeçmesiyle Yusuf Kadir Han tüm

ülkeye hakim oldu. Yusuf Kadir Han ülkenin hakimi olsa da kardeşleri Ahmed ve Ali Tigin ile iktidar mücadeleleri yaşadı. Yusuf Kadir Han, hakanlığını ilan ederek Fergana ve Balasagun'u ele geçiren kardeşi Ahmed'in üzerine yürüdü ve onu mağlup ederek 1025'te Semerkant'a girdi. Diğer yandan Ali Tigin'e karşı saldırıya geçerek onu yenen Sultan Mahmud da Semerkant'a ulaştı. Burada iki hükümdar görüşmeler sonucunda anlaşmaya vardılar.

1030 yılında Sultan Mahmud, 1032'de Yusuf Kadir Han öldü. Yusuf Kadir Han'ın ölümüyle istikrarın sağlanamadığı ülkede iç çatışmalar tekrar arttı ve nihayetinde devlet 1042 yılında Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldı.

O dönemde yükselişte olan Selçuklular ise 1040 yılında Dandakan Savaşı'nda Gazneli Mes'ud'u yenerek Horosan ve İran'a hakim oldular.

26 Ağustos 1071'de Malazgirt zaferiyle süper güç haline gelen Selçuklular 1074'te Sultan Melikşah ile Semerkant'a yürüdü. Batı Karahanlı hakanı Şemsülmülk teslim olarak barış istedi. 1089'da Melikşah, bu sefer doğuya yönelerek Buhara ve Semerkant'ı aldı. Doğu Karahanlılar da böylelikle Selçuklulara tâbi oldular.

12. yüzyılın ilk yarısı itibariyle Karahıtaylar, Tüskistan bölgesini tehdit etmeye başladılar. 1137'de Hocent'te Karahanlılara galip gelen Karahıtaylar, ardından 1141'de gerçekleşen Katvan Savaşı'nda Karahanlı ve Selçuklu müttefik güçlerini bozguna uğrattı. Selçuklu hakanı Sançar, Tirmiz'e kaçarken Karahanlı hakanı Mahmud Han da topraklarını terk etti. Doğu ve Batı Karahanlılar böylece Karahıtayların tâbiyetine girdiler. 1212 yılında ise Karahanlı hanedanı son buldu.

0.2.2. KARAHANLI DEVRİNE AİT ESERLER

Kutadgu Bilig (1069-1070), Divânu Lugâti't-Türk (1074), Atebetü'l-Hakayık, Divân-ı Hikmet ve bazı hukuk belgeleri Karahanlı Devleti'nden günümüze ulaşan eserlerdir. Bu eserler hakkında verilecek olan kısa bir bilgiler Ahmet Bican ERCİLASUN'un Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi adlı eserinden özetlenerek oluşturulmuştur.

Kutadgu Bilig

Kelime anlamı mutlu olma bilgisi, terim anlamı ise siyaset bilgisi olan Kutadgu Bilig, 11. yüzyılda yazılmış İslâmi Türk edebiyatının bilenen ilk büyük eseridir. 6645 beyitten oluşan ve manzum bir siyasetname olan Kutadgu Bilig 11. yüzyılda Türkçenin bilim dili olarak kullanıldığının kanıtı olması hasebiyle Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Eserin yazarı Yusuf Has Hacıp'tir. Yazarın doğum tarihi muhtemelen 1010-1015'tir. Balasagun'da doğup büyüyen ve eserini burada yazmaya başlayan Yusuf Has Hacıp daha sonra Kâşgar'a giderek eserini Doğu Karahanlı hükümdarı Tavgaç Uluğ Buğra Han'a sunmuştur. Eserini hükümdara sunan Yusuf'a, has hâcib (başbeyinci) unvanı verilmiştir.

Eserde belirli kavramları temsil eden dört karakter bulunur. Bu karakterler, temsil ettikleri kavramlarla birlikte şu şekildedir:

Kün Togdı: Köni törü (doğru kanun=adalet)

Ay Toldı: Kut (baht)

Ögdülmiş: Ukuş (anlayış, idrak, akıl)

Odgurmuş: Akıbet

Ana temi, ideal insan olan Kutadgu Bilig'de Ay Toldı, kendisini iyi yetiştirmiş, akıllı, bilgili bir kişidir. Faydalı işler yapmayı arzulayan Ay Toldı, hükümdar Kün Togdı'nın hizmetine girmek ister. Hükümdarın yanına gidip onun hizmetine giren Ay Toldı ile hükümdar Kün Togdı kut, adalet, dil konuları üzerine uzun sohbetler ederler. Ay Toldı'nın Ögdülmiş adında bir oğlu vardır. Çaresiz bir hastalığa yakalanan Ay Toldı bir mektup yazarak oğlunu hükümdara emanet eder. Babasının ölümü üzerine hükümdarın himayesi altına yetişen Ögdülmiş daha sonra babası gibi hükümdar Kün Togdı'nın hizmetine girer. Bu sefer Ögdülmiş ve hükümdar Kün Togdı arasında hükümdarlık, vezirlik, kumandanlık, has hâciblik, elçilik vb. konular hakkında sohbetler gerçekleşir. Ögdülmiş, bu konudaki düşüncelerini hükümdara uzun uzun anlatır. Hükümdarın, Ögdülmiş'e kendisi gibi bir kişi daha bulmasını söylemesi üzerine Ögdülmiş ona Odgurmuş'ı önerir. İnzivada yaşayan Odgurmuş, kendisine gelen davetleri dünya işlerine karışmamak adına geri çevirse de sonunda

kabul eder. Hükümdarla sohbetler gerçekleştiren Odgurmış daha sonra inzivasına geri döner. Hükümdar Kün Togdı ile Ögdülmüş arasında gerçekleşen sohbetler devam etmektedir. Bir zaman Odgurmış'ın ölüm haberi geldiğinde birlikte onun yasını tutarlar. Hikayenin sonunda Ögdülmüş mutlu bir yaşam sürmeye devam ederken dünya da artık daha güzel bir yer olmuştur.

Kutadgu Bilig'in bugüne ulaşan üç nüshası vardır. Bunlar: Herat, Mısır, Fergana nüshalarıdır. Herat nüshası, Şahrüh Döneminde 17 Haziran 1439'ta istinsah edilmiş olup Uygur harflidir. Osmanlı tarihçisi Hammer, 18. asrın son yıllarında bu eseri bulup Viyana'ya götürmüş ve bazı eserin bazı sayfalarının kopyasını Paris'te bulunan Amedee Jaubert'e göndermiştir. Jaubert, 1825 yılında Journal Asiatique'de yayınlanan bir makale ile eseri bilim dünyasına tanıtmıştır. Bu nüsha hâlen Viyana'da Avusturya Devlet Kütüphanesi'ndedir. Mısır nüshası, 1374'ten önceki bir tarihte Kıpçak Türk kumandanlarından İzzeddin Aydemir adına Arap harfleriyle istinsah edilmiştir. Hidiv Kütüphanesi müdürü Moritz eseri 1896 yılında kütüphaneyi düzenlerken bulmuştur. Bu nüsha, Kahire'de Mısır Devlet Kütüphanesi'ndedir. Fergana nüshası 14. yüzyılın ilk yarısında Arap harfleriyle istinsah edildiği düşünülmektedir. Bu nüsha Zeki Velidî Togan tarafından 1913 yılında Fergana'da bulunmuş ve küçük bir yazıyla tanıtılmıştır. Daha sonra tekrar kaybolan eser, bu sefer Özbek Bilgini Fıtrat tarafından 1925 yılında bulunmuştur. Bu nüsha Taşkent'te bulunmaktadır.

Divânu Lugâti't-Türk

Kâşgarlı Mahmud tarafından yazılan Dîvânu Lügâti't-Türk, Türkçenin bilinen ilk sözlüğüdür. 1072 Ocağında yazılmaya başlanan 1077 Ocağında bitirilerek dönemin Abbasi halifesi Muhammedü'l-Muktedî bi-Emrillâh'ın oğlu Ebü'l-Kasım Abdullah'a sunulmuştur.

Karahanlı hanedanına mensup bir şehzade olması kuvvetle muhtemel olan Kâşgarlı Mahmud'un babası Hüseyin Çağrı Tigin 1056-1057 yıllarında Barsgan emirliği yapmıştır. Türk illerini dolaşarak buradan eserine malzeme derleyen Kâşgarlı'nın daha sonra Bağdat'a gittiği düşünülmektedir.

Eser, Araplara Türkçe öğretmek maksadıyla yazılan Türkçeden Arapçaya bir sözlüktür. Türkçe sözlerin Arapça karşılıkları verildikten sonra kelimenin yer aldığı bir örnek cümle önce Türkçe sonra Arapça olarak verilir. Atasözleri, dörtlükler de sık sık örnek cümle olarak yerilmektedir. Öyle ki örnek olarak verilen dörtlükler toplam 764 mısradır.

Divânu Lügâti't-Türk'ün bugün elimize ulaşan tek yazması Ali Emirî Efendi tarafından 1917 yılında İstanbul'da bulunmuştur. Eser günümüzde İstanbul'da Millet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Atebetü'l-Hakayık

12. yüzyılda yazılmış manzum bir öğüt ve ahlâk kitabıdır. Eserin yazarı Yükneklî Edib Ahmed bin Mahmud, eserini Muhammed Dâd İspehsâlâr Bey'e sunmuştur. Eserde "ulu emir", "Türk ve Acem meliki", "milletlerin efendisi" olarak nitelenen Muhammed Dâd İspehsâlâr Bey'in kim olduğu net olarak bilinmemektedir. Yapılan incelemeler sonucu bahsi geçen beyin 1102-1130 yıllarında Semerkant'ta hüküm süren Selçuklu hükümdarı Sançar'ın yeğeni Muhammed bin Süleyman olduğu düşünülmektedir.

Eserin sonunda Edib Ahmed Yükneklî hakkında üç adet ek bulunur. Yazarı bilinmeyen birinci ekte Edib Ahmed'in kör olduğu, kitabının 14 bölümden oluştuğu ve eserin değerinin altın yüklü file denk olduğu dile getirilir. Emir Seyfeddin'in yazdığı ikinci ekte ise Edib Ahmed "edibler edibi", "fazıllar başı" olarak nitelendirilir. Arslan Hoca Tarhan'ın diğerlerine göre daha uzundur ve beyitlerden oluşmuştur. Bu ekte ise Edib Ahmed'in babasının Mahmud-ı Yükneklî olduğunu, eserin Kâşgar diliyle yazıldığını öğrenmekteyiz.

40 beyit ve 101 dörtlükten meydana gelen eserin giriş bölümü beyitlerden oluşur ve bu bölümde Tanrı'ya, peygambere, dört halifeye ve Muhammed Dâd İspehsâlâr Bey'e övgüler yer alır. Yine bu bölümde kitabın ne amaçla yazıldığı belirtildikten sonra ana bölüme geçilir. Dörtlüklerden oluşan bu ana bölümde, ilmin faydası ve cehaletin zararı, dilin muhafazası, dünyanın dönecliği, cömertlik ve hasislik, tevazu ve tekebbür, hırs, kerem-yumuşaklık ve başka iyilikler, zamanenin bozukluğu konuları işlenir.

Eserin günümüze ulaşan dört yazması bulunmaktadır. Semerkant nüshası, Şahrüh döneminde 1444'te Semerkant'ta, hattat Zeynelâbidin tarafından Uygur harfleriyle yazılmıştır. Bu nüsha İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde Ayasofya bölümündedir. Üst satırları Uygur, alt satırları Arap harfli olan Ayasofya nüshası, İstanbul'da 1480 tarihinde Şeyhzade Abdürrezzak Bahşı tarafından yazılmıştır. Topkapı Müzesi nüshası, Arap harfli olup İstanbul'da Fatih veya II. Beyazıt döneminde istinsah edilmiş olmalıdır. Eserin diğer bir nüshası olan Ankara Seyid Ali nüshası Arap harfli olup eksik bir nüshadır.

Kur'an Tercümeleri

Bugün elimizde Karahanlılar dönemine ait olduğu düşünülen dört nüsha bulunmaktadır. Bu nüshalar satır-altı diye tabir edilen tarzda düzenlenmiştir. Buna göre üst tarafta metnin Arapça aslı yer alır. Arapça metnin altına da Arap harfleriyle Türkçe tercümesi yazılır.

- Tiem Nüshası, Muhammed bin el-Hâc Devletşah eş-Şirâzî tarafından 1333-1334 yılında istinsah edilmiştir. Mütercimnin adı ve tercüme tarihi bulunmamaktadır. Kur'an tercümelerinin en eskisi kabul edilen bu nüsha İstanbul'da Türk İslâm Eserleri Müzesi'nde yer almaktadır.
- Manchester-John Rylands nüshası, İngiltere'de bulunan bu nüshanın tercüme ve istinsah tarihi belli değildir.
- Özbekistan İlimler Akademisi nüshası, eksik bir nüshadır.
- Anonim tefsir, Fergana'da 1914 yılında Zeki Velidi Togan tarafından bulunmuştur. Tefsirle tercüme arasında bir nitelik taşır. Nüsha, Peterburg'da Asya Halkları Enstitüsü Kitaplığındadır.

Divân-ı Hikmet

Hoca Ahmed Yesevî'nin şiirlerinin hikmet tabiriyle karşılanması sebebiyle onun şiirlerinin toplandığı kitaplara Divân-ı Hikmet adı verilir.

12. yüzyılda Batı Türkistan'da yaşamış mutasavvıf bir şair olan Hoca Ahmed Yesevî, Sayram (İsficab) doğumludur. Yesevî mahlasını henüz 7 yaşında göçtüğü Yesi

şehrinden alan Ahmed Yesevî burada Arslan Baba'ya intisap eder. Arslan Baba'nın ölümünün ardından Buhara'ya gider ve Yusuf Hemedânî bağlanır. Yusuf Hemedânî 1140'ta vefat etmiştir. Ahmed Yesevî ise 1160 yılında Hemedânî'nin 3. halifesi olarak tarikat şeyhliğini üstlenir. Tarikat şeyhliği uzun süre devam ettirmeyen Yesevî, Yesi'ye döner. Peygamberin 63 yaşında vefat etmiş olması nedeniyle Yesevî'ninde 63 yaşına geldiğinde yer altında bir mahzen yaptırıp ömrünü burada tamamladığı rivayet edilir.

Ahmed Yesevî, kurmuş olduğu Yesevîlik tarikatıyla İslâmı Türklere anlaşılır şekilde tebliğ etmiştir.

Divân-ı Hikmet yazmalarının Karahanlı Türkçesinin değil Çağatay Türkçesinin özelliklerini taşımasının nedeni, bu yazmaların 16. yüzyıldan sonra istinsah edilmeleridir.

Genel itibarıyla dinin esaslarının, tasavvuf adabının, cennet-cehennemin, kıyamet ahvalinin, peygamber sevgisinin, dervişlere ait menkıbelerin konu olarak işlendiği eserde, samimi, akıcı ve ritmik bir üslup söz konusudur.

Ahmed Yesevî'den sonra onun müritlerinde aynı tarzda hikmetler yazdığı bilinmektedir. Bu hikmetler bazen Ahmed Yesevî'ye mal edildiği için Divan-ı Hikmet'teki tüm hikmetlerin Yesevî'ye ait değildir.

II. SÖZ VARLIĞI

1. ÖZEL AD BİLGİSİ VE DİL BİLGİSİ ÖGELERİ

1.1. Kişi Adları (Unvan Niteleyicileri ve Unvanlarıyla)

1.1.1. Kağanlar

Alp Er Toņa: Afrâsiyab Han, Türklerin efsanevi hükümdarı 33/19 (DLT) → **Toņa Alp Er**

Alp Er Toņa öldi mü

i.si.z aju.n kaldı mu

ödlek öçin aldı mu

emdi yürek yırtılı.r (33/19 DLT)

Anuşirvan: Anûşirvân 56 (AH)

dad inşa tutar çın anuşirvanı (56 AH)

Bugra Xan: Buğra Han 211/182 (DLT); 40, 14A, 23 (KB)

Efrasiyab: Afrasyab, Türklerin " Tona Alp Er" dedikleri millî ve efsanevi kahraman 280 (KB)

tejikler ayur anı efrasiyab

bu efrasiyab tuttı iller talap (280 KB)

Feridun: Feridun (bir Fars padişahının adı) 241 (KB)

söküşlög nelük boldı zaḥḥak otun

nelük ögdi buldı feridun qutun (241 KB)

Köl Bilge Xan: Uygur hanı 215/185 (DLT)

Melik Bugra Xan: Melik Buğra Han A26 (KB)

kigürmiş turur meḷik buğra ḥan ma anı ağırlap uluğlap (A26 KB)

Nuşin Revan: Nuşin-Revân (Adaleti ile tanınmış bir Sâsânî hükümdarı) 290, 6550 (KB)

muḡar bütmeſe kör bu nuşin reḡvan

uḡuş közi birle yaruttı cıḡan (290 KB)

Selçük: Selçuklu sultanlarının atasının adı 240/208 (DLT)

Selçük Sû Başı: Selçuklu sultanlarının atası 240/208 (DLT)

Sikender: İskender 6548 (KB)

ajun bütrü tuttum şikender tutarça

tükel nuḡ yaşın men yaşadım yaşıttım (6548 KB)

Şeddad: Şeddâd 6547 (KB)

tutayın ya kıſra ya ḡayşarça boldum

ya şeddad-u ‘ad teg taḡı uçmaḡ ittim (6547 KB)

Şu: Şu destanındaki Türk hükümdarının adı 623/519, 623/520, 624/520 (DLT)

Toḡa Alp Er: Türklerin büyüğü olan hükümdar Afrâsiyab 509/409, 605/496 (DLT)

→ **Alp Er Toḡa**

Zahhak: Dahhak 241 (KB)

söküşlüḡ nelük boldı zaḡhak otun

nelük ögdi buldı feridun ḡutun (241 KB)

1.1.2. Katunlar, Kunçuyar

Kaz: Afrâsiyâb’ın kızının adı 509/409 (DLT)

1.1.3. Tigin, Yabgu, Tarkan, Tudun, Buyruk, İlteber, Çor, Beg ve Diğer Askerî-İdari Kimlikler

Arslan: Arslan Tigin (el-Gāzī) 421/330 (DLT) → **Bekeç Arslan Tigin**

Basmıl sūsin komıttı

barça kelip yomıttı

Arslan tapa emitti

korkup başı tezgünü.r (421/330 DLT)

Arslan Tigin: Arslan Tigin (el-Gāzī) 421/330, 545/446 (DLT) → **Bekeç Arslan Tigin**

Barman: Afrâsiyâb'ın oğlunun adı 605/497 (DLT)

Barsgan: Afrâsiyâb'ın oğlunun adı 625/521 (DLT)

Begeç Arslan Tigin: Karahanlı şehzadelerinden birinin adı 180/153, 227/197 (DLT) → **Arslan Tigin**

El-'emîr Naşr Tigin: Sâmânoğullarından Türk diyarını fetheden emîr (KM: atamızın adı) 69/55 (DLT)

1.1.4. Başka Boyların, Kavimlerin ve Orduların Liderleri, Temsilcileri

Ali: Ali b. Ebi Tâlib, Hz. Ali 57 (KB); 34 (AH) **bk. 2.8.26**

'âli törtilençi ol ersig toña (34 AH)

Azak: Oğuzların büyük beylerinden birinin adı 45/31 (DLT)

Çaңşı: Hotan beyinin adı 609/502 (DLT)

Haydar: Haydar, Hz. Ali 6549 (KB) **bk. 2.8.26**

özüm hâydar erse yaşın teg kılıçlığı

ya rüstemleyü men ajunda çawıktım (6549 KB)

İsa: Hz. İsa 6550 (KB)

ya 'isa bolup kökke ağdım takı men

ya nuşın rewan teg törü tüz yorıttım (6550 KB) **bk. 2.8.26**

Kumuk: Beylerden birinin adı 193/165 (DLT)

Muhammed: Hz. Muhammed B8, A6, C2 (KB) **bk. 2.8.26**

muhammed yalawaç halâyık başı

kamuğ barçalarka ol ol köz kaşı (B8 KBM)

Mustafa: Hz. Muhammed Mustafa A7, C2 (KB) → **muxammed bk. 2.8.26**

mustafâ öze bolsun takı ma anıñ eşleri 'azîz ağırlıg sa- (A7 KBM)

Nuh: Hz. Nuh 6548 (KB) **bk. 2.8.26**

ajun bütrü tuttum şikender tutarça

tükel nuh yaşın men yaşadım yaşattım (6548 KB)

Salgur: Salgur boyunun atasının adı 40/27, 505/405, 624/520 (DLT)

Ömer: İkinci halife, Hz. Ömer 53 (AH) **bk.2.8.26**

şalabët içinde 'umer teg erip (53 AH)

Osman: Üçüncü halife, Hz. Osman 55 (KB); 54 (AH) **bk. 2.8. 26.**

basa 'uşman erdi uwutluğ silig

kişide ödürmiş aķı kiñ elig (55 KB)

1.1.5. Diğer Kişiler

Abı: Bir erkek adı 55/42 (DLT)

Ahmed: Atebetü'l-Hakayık'ın yazarı Edib Ahmed Yüknêkî 469 (AH)

edib aħmed atım edeb pënd sözüm (469 AH)

Alp Apa: Erkek adı 536/438 (DLT)

sũ keldi yi.r yapa

kaza.r kar (tuyag.) tepe

kaçtı añar Alp Apa

uwut bolup ol yaşa.r (536/438 DLT)

As: Cariye adı 53/38 (DLT)

Atış: Erkek adı 42/29 (DLT)

Ayas: (Yüzlerinin temizliği göğe benzetildiği için) kölelere verilen ad 74/61 (DLT)

Ayas: Ayas 55 (AH)

tetiklikte kendü ayastın ozup (55 AH)

Ay toldı: Ay-Toldı A33, B69, C14 (KB)

bâb ay toldı kün toğdı iligke kelmişin ayur (C14 KBM)

Badruk: Erkek adı 234/203 (DLT)

Beglen: Erkek adı 223/192 (DLT)

Beki: Erkek adı 546/446 (DLT)

Bektur: Erkek adı 229/198 (DLT)

Bilge Beg: "Âlim, akıllı ve bilge emîr" anlamında kişi adı 215/185 (DLT)

Böke Budraç: Yabaku ulularından birinin adı 545/446 (DLT) → **Budraç ~ Buğruç**

Budraç ~ Buğraç ~ Buğruç: Yabaku büyüklerinden birinin adı 83/74, 227/197, 600/492 → **Böke Budraç** (DLT)

tañ ata yortalım

Budruç kanın irtelim

Basmıl begin örtelim

emdi yigit yewülsü.n (600/492 DLT)

Bulgak: Erkek adı 235/204 (DLT)

Buluç: Erkek adı 180/153 (DLT)

Burslan: Erkek adı 625/521(DLT)

Çagrı Beg: Kişi adı 212/182 (DLT)

Çagrı Tigin: Muhtemelen kişi adı (KM: doğuşünde şahin gibi olan tigin, şehzade)
208/178 (DLT)

Çawa: Genç adı 544/445 (DLT)

Çoglan: Karluk büyüklerinin adlarından 223/192 (DLT)

Çuçu: Bir Türk şairinin adı 550/450 (DLT)

Erwüz: Erkek adı 60/47 (DLT)

Hava: Havva, Âdem Peygamberin eşi 6391 (KB)

apalı havalı ajunka ilip

uruğ yağtı dünya içinde kelip (6391 DLT)

Inal Öz: Erkek adı 182/155 (DLT)

Kaban: Erkek adı 209/179 (DLT)

Kalalduruk: Erkek adı 264/230 (DLT)

Kalıç ~ Kılıç ~ Kuluç (?): Erkek adı 180/154 (DLT)

Kağlı: Kıpçaklardan büyük bir adamın adı 609/502 (DLT)

Katmış: Erkek adı 231/201 (DLT)

Kawşut: Erkek adı 227/197 (DLT)

Kılıç: Erkek adı 180/154 (DLT)

Kulbak: Erkek adı, Balasagun dağlarını mesken tutmuş bir Türk zahidinin adı
239/207, 478/382 (DLT)

Kumarı: Kumarı (Odgurmuş'ın kölesi) 6286, 6293, LXXXII (KB)

ķadaşı müridi ķumarı çıkıp

selam ķıldı ötrü közi yaş saçıp (6286 KB)

Kusık: Cariyelere verilen bir ad 192/165 (DLT)

Kutan: Erkek adı 209/179 (DLT)

Kutlug: Erkek adı 161/140, 233/203 (DLT)

Küç Tigin: Muhtemelen ķişı adı 208/178 (DLT)

Kümüş: Cariye isimlerinden 186/160 (DLT)

Kün toğdı: Kün-Toğdı A32, B68, C13 (KB)

bâb söz başı kün toğdı ilig 'adil sıfatın ayur (C13 KBM)

Küsemiş: Küsemiş (Ay-Toldı'nın dostu) 502, 506, 508 (KB)

adaş tuttı ay toldı eĖĖü ķişı

küsemiş atı erdi eĖĖü işi (502 KB)

Laçın: Yiğitlikten dolayı verilen erkek adı 206/176 (DLT)

Lokman: Lokman 123 (KB)

sewinçin awınçin küwençin ili

aşasu yaşasunı luķman yılı (123 KB)

Mahmud: Mahmud, Edib Ahmed'in babası 496, 495 (AH)

eğib maķmud oğlı yok hiç şeki (496 AH)

OĞgurmuş: Odgurmuş A35, B71, C45 (KB)

bâb öğdülmiş oĖĖgurmuş tapa barmışın ayur (KBM)

ÖĞdülmiş: ÖĞdölmüş A33, B70, C30 (KB)

bâb öğdölmüş cevâbı iligke (C30 KBM)

Ötemiş: Erkek adı 61/47 (DLT)

Süli: Köle adlarından (KM: "Süleyman'dan kısaltılmış gibidir.") 548/448 (DLT)

Sünüş: Erkek adı 604/495 (DLT)

Tapar: Kıpçak meliklerinden Inal Öz'ün iki oğlundan biri 182/155 (DLT)

Tapdu (?): Kişi adı (?) 111/100 (DLT)

Tekiş: Erkek adı 185/158 (DLT)

Togrıl: Erkek adı 242/210 (DLT)

Tokış: Kişi adı 185/158 (DLT)

Turumtay: Kişi adı ve unvan 552/453 (DLT) **bk. 2.8.5.**

Turumtay: Bir kölenin adı 323/263 (DLT)

Tutuk: Erkek adı 191/163 (DLT)

Tutuş: Erkek adı 184/158 (DLT)

Türk: Nuh'un, Türklerin atası kabul edilen oğlunun adı 176/151 (DLT)

Utar: Erkek adı 185/158 (DLT)

tokış içre urıştım

ulug birle karıştım

töküz atın yarıştım

aydım emdi al Uta.r (185/158 DLT)

Utuş: Erkek adı 42/29 (DLT)

Yagan Tigin: Kişi adı 456/360 (DLT)

Yawlak Sarıg: Bir beyin adı 463/367 (DLT)

Yinçü: Cariye adı 457/361 (DLT)

Yusuf: Yusuf Has Hacıp A28, B63, C80 (KB)

bu ma'nî için kör ağırlar anı

yûsuf hâs hâcib tép ayurlar köni (B63 KBM)

1.2. Yer Adları

1.2.1. Irmaklar

Ağırak Suwı: Yağma bölgesinde bir suyun adı 84/74 (DLT)

Ertiş Suwı: Yemek bozkırlarında bir suyun adı 61/47, 88/79, 163/142 (DLT)

usıtga.n kuya.ş kapsadı

umunçlug adaş tepsedi

Ertiş suwın keçsedi

boğun anın ürküşü.r (88/79 DLT)

Etil: Kıpçak diyarında bulunan ve Hazar'a dökülen bir ırmak 25/11, 49/34 (DLT)

Etil suwı aka turu.r

kaya tüpi kaka turu.r

balı.k teli.m baka turu.r

kölü.ñ takı köşe.rü.r (49/34 DLT)

Ila: Türk diyarının Ceyhun'u sayılan, iki kıyısına Yağma ve Tohsılarla Çigillerin bir kısmının yerleştiği nehir 25/11, 41/28, 58/44 (DLT)

Kara Kaş Ögüz: Hotan şehrinin iki yanından akan iki ırmaktan ikincisi 511/410 (DLT)

Kaş Ögüz: Hotan şehrinin iki yanından akan iki ırmak 511/410 (DLT)

Kaz Suwı: Ila nehrine dökülen büyük bir akarsuyun adı 510/409 (DLT)

Keygen: Kayas'tan Ila vadisine akan iki ırmağın adı 522/421 (DLT)

Kızıl: Kâşgar'da bir nehir 199/170 (DLT)

Kiçig Keygen: Kayas'tan İla vadisine akan iki ırmaktan küçük olanı 522/421 (DLT)

Tarım: Uygur ülkesinin uç bölgesinde akan bir ırmak 199/171 (DLT)

Tawışgan Ögüz: Uç şehrine akan bir ırmak 256/224 (DLT)

Temen: Kâşgar ortasından geçen bir nehir 202/173 (DLT)

Ulug Keygen: Kayas'tan İla vadisine akan iki ırmaktan büyük olanı 522/421 (DLT)

Usmı Tarım: İslam ülkesinden akarak Uygur ülkesine giden ve orada kuma gömülen büyük bir suyun adı, Tarım ırmağı 77/65 (DLT)

Ürüş Kaş Ögüz: Hotan şehrinin iki yanından akan ırmaklardan birincisi 511/410 (DLT)

Yabaku Suwı: Kâşgar dağlarından Özcend Fergana'ya akan bir nehir 460/363 (DLT)

Yamar Suwı: Yabaku bozkırından akan bir ırmak 456/359, 52/38, 266/234 (DLT)

körüp neçük kaçmadıñ

Yamar suwın keçmediñ

tawa.rıñnı saçmadıñ

yīsü seni ār bōri (52/38 DLT)

Yawıñç: İla yakınlarında bir ırmak 41/28 (DLT)

Yuğu: Barman kasabasına akan büyük bir ırmak 605/497 (DLT)

1.2.2. Göller

İsig Köl: Barsgan gölünün adı 502/403 (DLT)

Körüş: Kâşgar dağlarındaki Biyiz (?) gölünün adı 502/403 (DLT)

Körüş Köl: Kâşgar yakınında, su birikintisi gibi bir gölün adı 606/497 (DLT)

Sıdıñ Köl: Koçnar Başı yakınında bir göl 502/403, 605/497 (DLT)

Teriň Köl: İki Ögüz sınırındaki bir gölün adı 502/403 (DLT)

Yulduz Köl: Küçe (Kuça), Kiñüt ve Uygur sınırları arasında bir göl 502/403 (DLT)

1.2.3. Dağlar, Tepeler

Altun Kan: Bir dağ adı 624/520 (DLT) → **Altun Han**

Altun Han: Bir dağ adı 624/520 (DLT) → **Altun Kan**

Aruk Turuk: Fergana ve Kâşgar arasındaki bir dağ geçidinin, sarp bir tepenin adı 45/31, 191/163 (DLT)

1.2.4. Kentler

Aşıçan (Eşiçen?): Çin yolunda bir şehir 81/70 (DLT)

Balasagun: Balasagun şehri 25/11, 623/519, 623/520 (DLT); A24 (KB)

Balu: Argularda küçük bir şehrin adı 547/447 (DLT)

Barçuk: Afrâsiyâb'ın kurduğu ve Buxtu Nassar'ın oğlu Bîzen'i hapsedtiği; Çaruk boyunun oturduğu şehir 191/164, 234/203 (DLT)

Barsgan: Afrâsiyâb'ın oğlu Barsgan'ın kurduğu şehrin adı 198/170, 220/190 (DLT)

Kuş yawuzı sagzıga.n yıga.ç yawuzı azga.n yi.r yawuzı kazga.n bodun yawuzı Barsga.n (220/190 DLT)

Biş Balık: Uygur vilayetini oluşturan beş şehrin en büyüğü (anlamı: Beş şehir) 69/55, 190/163 (DLT)

Bulgar: Türklerin tanınmış bir şehrinin adı 229/199 (DLT)

Eşiçen (?): Çin yolunda bir şehrin adı 81/70 (DLT) → **Aşıçan**

Harem yeri: Mekke-i mükerreme 32/36b3=28:57 (KT) **bk. 2.8.26.**

Ornatmadımız mu olarnı Һarem yeriҺe ҺorkunҺsuz, t rl r aҺar ҺamuĐ
nerseniğ m veleri (32/36b3=28:57 KT)

 ki  g z: Uç'taki bir  ehir adı 41/28 (DLT) → ** kki  g z**

 kki  g z: Uç'taki bir  ehir adı 552/453 (DLT) → ** ki  g z**

 spicab: Bir  ehir adı 623/520 (DLT)

Kamlan u:  kki  g z yakınlarında bir küçük  ehrin adı 552/453 (DLT)

Kara uk: OĞuz  ehirlerinden F rab'ın adı 244/213 (DLT)

Karnak: OĞuz ülkesinde bir  ehir 238/206 (DLT)

Ka gar: K  gar 25/11 (DLT); A24, B59 (KB); 501, 499 (AH)

 Ğer bilse ka gar tilin her kişi (501 AH)

Katun Sını: Tangut ve Çin arasında bir  ehir 504/404, 586/480 (DLT)

Katun Sı.nı  ogı.la.dı

Tağut b Ğin yağı.la.dı

kanı akıp jağı.la.dı

boyun s wın kızıl sağdı (586/480 DLT)

Kazvin: Afr siy b'ın kızı K z'ın yaptırdığı  ehir 509/409 (DLT)

Kençek Seğir: Tıraz yakınlarında bir  ehir 241/209 (DLT)

Ke mir: Türk bölgesinde bir  ehrin adı 230/199 (DLT)

Kiğ t: Uygur sınırında bir  ehir 603/494 (DLT)

Ko gar Ba ı: Bir  ehir adı 605/497, 611/503, 634/530 (DLT)

Koçu: Uygur vilayetindeki be  şehirden biri; Uygurlarca ülkenin tamamının adı
69/55, 541/442, 550/450 (DLT) **bk. 1.2.6.**

K mi Talas: Uygur sınırında bir yerin adı,  slamın sınırındaki bir  ehir 184/157,
548/448 (DLT)

Kum: Bir şehir adı 509/409 (DLT)

Kuz Ordu: Balasagun şehri 74/62 (DLT)

Kuz Ülüş: Balasagun şehri 43/29 (DLT)

Küsen: Küçe adı da verilen şehir, Kuça 204/174 (DLT)

Man Kend: Kâşgar yakınında bir şehir 514/412 (DLT)

Man Kışlag: Oğuz beldelerinde bir yerin adı, bir şehir ismi 234/203, 514/412 (DLT)

Odun: Hotan'da bir şehir 50/36 (DLT)

Ordu Kend: Kâşgar 74/62, 173/149 (DLT)

Otluk: Tıraz yakınlarında bir şehir 62/48 (DLT)

Ödüş Kend: Argu ülkesinde bulunan bir şehir 56/42 (DLT)

Özcend: Bir şehir adı 510/409 (DLT)

Özkend: Fergana 173/149, 510/409 (DLT)

Sabran ~ Şabran: Oğuz ülkesinde bir şehir 219/189 (DLT)

Sahsın: Bulgar civarında bir şehir, Suvar 220/189 (DLT)

Saryam: İsbîcâb 522/422 (DLT) → **Sayram**

Sayram: İsbîcâb 522/422 (DLT) → **Saryam**

Sekirme: Hotan yolunda küçük bir şehir 246/215 (DLT)

Semizkend: Semerkand 173/149, 510/409 (DLT)

Sitgün: Oğuz şehirlerinden bir şehir 222/192 (DLT)

Sugnak: Oğuz ülkesinde bir şehir 237/206 (DLT)

Sülmi: Uygur vilayetini oluşturan beş şehirden biri 69/55 (DLT)

Şançu ~ Şancu: Yukarı Çin yolunda bir şehir 210/181 (DLT)

Şu: Balasagun yakınında bir şehir 623/519, 625/520 (DLT)

Talas: Tıraz şehri 184/157 (DLT) → **Tıraz**

Tartuk: Yağma'da bir şehir 235/204 (DLT)

Taşken: Taşkent, Şâş 222/192 (DLT)

Taşkend: Taşkent, Şâş 510/409 (DLT)

Tıraz: Talas şehri 25/11, 198/170, 623/520 (DLT) → **Talas**

Tunkend: Bir şehir 510/ 409 (DLT)

Türk: Türk ülkesinde bir şehir 176/151 (DLT)

Uç: Meşhur bir şehir 30/16 (DLT)

Ulug Talas: Bir şehir 184/157 (DLT)

Uygur: Sülmi, Koço, Can Balık, Biş Balık, Yağı Balık'tan oluşan beş şehirli vilayetin adı 68/54, 182/155, 624/520 (DLT)

Yağı Balık: Uygur vilayetini oluşturan beş şehirden biri 69/55, 191/163 (DLT)

Yawgu: Barsgan yakınında bir şehir 458/362 (DLT)

Yawınç: İla yakınlarında bir şehir 608/500 (DLT)

Yenkend: Buhara yakınlarında bir şehir 509/409, 510/409 (DLT)

1.2.5. Köyler, Kasabalar

Adıg: Bir köy adı (KM: "bizim bir köyümüzün adı") 44/30 (DLT)

Alguk: Kâşgar'ın bir köyü 63/49 (DLT)

Aluş: Kâşgar'da bir köy 43/29 (DLT)

Artuç: Kâşgar'da iki köyün adı 60/46 (DLT)

Barman: Afrâsiyâb'ın oğlu Barman'ın kurduğu kasabanın adı 605/497 (DLT)

Çigil: Tıraz yakınlarında bulunan bir kasaba 198/170 (DLT)

Çigil: Kâşgar'daki bazı köylerin adı 198/170 (DLT)

Kuyas: Barsgan'ın ötesinde bir kasaba 198/170 (DLT)

Opal: Kâşgar'a yakın bir köy (KM: Bizim bir köyümüzün adı) 49/34 (DLT)

Ordu: Balasagun yakınlarında bir kasaba 74/62 (DLT)

Yagma: Tıraz yakınında bir köy 459/362 (DLT)

1.2.6. Ülkeler

Argu: Taraz ile Balasagun arasındaki ülke 25/11, 76/64 (DLT)

Barhan: Kâşgar civarındaki Aşağı Çin 219/188, 228/197 (DLT)

Çaparka: Mâçin ve Büyük Deniz'in ötesinde, uzak bir ülke (Japonya) 24/10 (DLT)

Çin: Çin ülkesi A9, A12, B18 (KB); 104 (AH)

bilig çinde erse siz arқаң tidi (104 AH)

Hıtay ~ Hatay: Çin, Orta Çin; Yukarı Çin 21/10, 228/197, 550/450 (DLT); 68, 4426, 5754 (KB)

yağız yir yaşıl torқu yüzke badı

hıtay арқısı yağtı tawғаç edi (68 KB)

Hotan: Bir ülke, Hotan 24/10 (DLT)

Ila: Ila ülkesi 841, 1629, 1779 (KB)

negü tir eşitgil ıla atlığı

tapuğun beğümiş kişi kutluğı (841 KB)

İran: İran A21, B30 (KB)

îrânlığlar şâh nâme^ térler muñar

tûrânlığ kutadğu bilig tép ukar (B30 KBM)

Kayas: Toxsı ve Çigil ülkesinin adı 520/419 (DLT)

Koçu: Uygur vilayetindeki beş şehirden biri; Uygurlarca ülkenin tamamının adı 69/55, 541/442, 550/450 (DLT) **bk. 1.2.5.**

Maçın: Maçın A10, A12, A19 (KB)

... miş maçın 'ulemalarının eş'arları birle areste kılınmış turur ... (A10)

Tawgaç: Mâçin, yukarı Çin 21/10, 228/197 (DLT)

1.2.7. Çöller

Bagram Kumu: Kâşgar ve Yarkend arasındaki kumluk 243/211 (DLT)

1.2.8. Kaleler

Barhan: Kâşgar civarında, yüksek bir dağın üzerindeki kale 219/188 (DLT)

Bögür: Küçe ile Uygur arasında, dağ zirvesinde bir sınır kalesi 182/155 (DLT)

Kara Kayas: Kayas ülkesini oluşturan kalelerden üçüncüsü 520/419 (DLT)

Kargalıg: Tıraz yakınında bir hisarın adı 263/229 (DLT)

Saplıg Kayas: Kayas (Toxsı ve Çigil) ülkesini oluşturan üç kaleden birincisi 520/419 (DLT)

Ürüş Kayas: Tohsı ve Çigil ülkesinin (Kayas'ın) üç kalesinden ikincisi 520/419 (DLT)

1.2.9. Vadiler

Ertiş: Bir vadinin adı 25/11 (DLT)

Hocend: Hocent vadisi 623/520 (DLT)

Tuva atlıg: Tuva vadisi 31/39a3=20:12 (KT)

Suçulğıl iki na'leynniñni, sen özde arıǵ Tuvā atlıǵ (31/39a3=20:12 KT)

Yamar: Bir yer adı, Yamar ırmaǵının aktıǵı vadi 25/11, 456/359 (DLT)

1.2.10. Geçitler

Ak Terek: Yaǵma'da Ila ırmaǵı üzerinde bir geçit 53/39 (DLT)

Aruk Turuk: Fergana ve Kâşgar arasındaki bir daǵ geçidinin, sarp bir tepenin adı 45/31, 191/163 (DLT)

Badal Art: Uç ile Barsgan arasında bulunan sarp bir geçit 198/169 (DLT)

Bukaç Art: Sarp bir geçit adı 207/177 (DLT)

Kara Yalga: Fergana ile Türk diyarı arasında sarp bir daǵ geçidi 458/362 (DLT)

Kara mu.ñ kelmeginçe Kara Yalga keçme (458/362 DLT)

Kawak Art: Kâşgar ile Özcend arasında sap bir daǵ geçidi 192/165 (DLT)

Yawgu Art: Yawgu şehri yakınında bir daǵ geçidi 458/362 (DLT)

Zanbı Art: Koçnar Başı ile Balasagun arasında bir daǵ geçidi 634/530 (DLT)

1.2.11. Diğ er Yer Adları

Ađǵış: Bir yer adı 61/47 (DLT)

Ak Say: Bir yer adı 53/39 (DLT)

Ala: Fergana civarında bir yaylak 54/39 (DLT)

Ala Yıǵaç: Serhat bölgesinde bir yer 54/39 (DLT)

Aramut: Bir yer adı 81/71 (DLT)

Ay Köl: Uç yakınında bir bölge 502/403 (DLT)

Bakırlıǵ: Balasagun yakınlarında bir yer 248/217 (DLT)

Barçan: Bir yer adı 219/188 (DLT)

Bay Yığaç: Uç ile Küçe (Kuça) arasında, Uç yakınında bir bölgenin adı 514/412 (DLT)

Çagla: Uç'a bağlı bir yaylanın adı 217/186 (DLT)

Çeçeklik: Çiçek yetişen bir yerin adı 253/222 (DLT)

Huzar: Türk ülkesinde bir yer 207/177 (DLT)

İnç Kend: Bir yer adı 633/528 (DLT)

Kapuş: Argu'da bir yer adı 185/159 (DLT)

Kara Señir: Barsgan yakınlarındaki bir yerin adı 543/444 (DLT)

Kara Yığaç: Bir uç bölgesi 72/58 (DLT)

Kası: Bir yer adı (KM: bize ait bir yerin adı) 544/444 (DLT)

Kaşga Bugra: İki yerin adı 214/184 (DLT)

Kıfçak: Kâşgar'a yakın bir yer adı 239/207 (DLT)

Kızıl Öz: Kâşgar dağlarında bir kışlak 53/38 (DLT)

Küçe: Bir yer adı, Kuça 182/155, 199/171 (DLT)

Künüt: Bir yer adı (?) 83/73 (DLT)

Mınlak: Bir yer adı 218/187, 549/448 (DLT)

tünle bile bastımız

tegme yaňak bustımız

kesme.lerin kestimiz

Mınlak erin bıçtımız (218/187 DLT)

Oran: Rum'a yakın bir yerin adı 80/68 (DLT) → **Varan**

Ötüken: Uygur civarında, Tatar bozkırlarında bir yerin adı 81/70 (DLT); 1962, 2682 (KB)

negü tér eşitgil ötüken begi

sınap sözlemiş sözni yetrüp ögi (1962 KBM)

Sıgun Samur: Bir yer adı 206/176 (DLT)

Suwlag: Bir yer adı 233/203 (DLT)

Şera: Şerâ (yer adı) 52 (AH)

velikîn buşarda şera arslanı (52 AH)

Tarıg Art Tiz: Kâşgar'ın yaylasının adı 496/398 (DLT) → **Turıg Art Tiz**

Tiz: Kâşgar'da yazlık bir yer 496/398 (DLT)

Tokurka: Kâşgar yaylasında bir yer 245/214 (DLT)

Turan: Turan B30, A22 (KB)

îrânlığlar şâh nâme^ térler muñar

tûrânlığ kutadğu bilig tép ukar (B30 KBM)

Turıg Art Tiz: Kâşgar'ın yaylasının adı 187/160 (DLT) → **Tarıg Art Tiz**

Türkistan: Türkistan A14 (KB)

türkistân éllerinde buğra han tilinçe türk luğatinçe bu ki- (A14 KBM)

Usmı Tarım: Uygur ülkesinin uç bölgesinde, Küçe (Kuça) yakınlarında bir yer 199/171 (DLT)

Varaŋ: Rum'un kuzey bölgesinde bulunan, Rum'a yakın bir yer 80/68 (DLT) →
Oraŋ

Yetzeŋ Tiz: Yazlık bir yerin adı 496/398 (DLT)

Yiz Ewi Tiz: Barsgan yakınında bir yazlık 496/398 (DLT)

Yun Arık: Balasagun yakınında yazlık bir yer 507/407 (DLT)

Yüknek: Yüknek 493, 495 (AH)

ędibniŋ yiri atı yüknek erür (493 KBM)

1.3. Kavim ve Boy Adları

Acem: Acem 126 (AH)

biliglignı ögdi 'açem hem 'arab (126 AH)

Ad: Âd (Yemen'de bir kavmin adı) 6547 (KB)

tutayın ya kırsra ya kırsarça boldum

ya şeddad-u 'ad teg takı uçmak ittim (6547 KB)

Afşar: Oğuz boylarının altıncısı 40/27 (DLT)

Alka Bölük: Oğuz boylarının on üçüncüsü 40/27 (DLT)

Arab: Arap 126, 498 (AH); 37/32b3=48:11, 29/63b1=9:90, 37/37a1=48:16 (KT)

Aytur saña sonra kalğanlar 'Ārablardan (37/32b3=48:11 KT)

Aramut: Uygur civarında, Türklerden bir boy (ci:l) 81/71 (DLT)

Argu: Bir Türk boyu 24/10 (DLT)

Awa: Oğuz boylarının dördüncüsü 454/357 (DLT) → **Yawa, Ava, Yava, Iwa**

Basmıl: Türklerden bir boy 20/10, 25/11, 231/200 (DLT)

bıçga.s bitig kılı.rlar

and key yeme birü.rler

xāndın basut tilerler

Basmıl Çomu.l tirgeşü. (231/200 DLT)

Başgırt: Bir Türk boyu 20/10, 25/11 (DLT)

Bayat: Oğuz boylarının dokuzuncusu 40/27, 520/419 (DLT)

Bayundur: Oğuz boylarının üçüncüsü 40/26 (DLT)

Beçenek: Oğuz boylarının on dokuzuncusu 41/28, 245/213 (DLT)

Beçenek: Rum'a yakın oturan Türk boyu 20/10, 25/11, 245/213 (DLT)

Begtili: Oğuz boylarının yedincisi 40/27 (DLT)

Bulak: Türklerden bir boy 191/163 (DLT) → **Elke Bulak**

Bulgar: Bir Türk boyu 25/11 (DLT)

Bügdüz: Oğuz boylarının sekizincisi 40/27 (DLT)

Çaruk: Bir Türk boyu 21/10, 25/11, 191/164 (DLT)

Çaruklug: Oğuz boylarının yirmi ikincisi 41/28, 248/218 (DLT)

Çepni: Oğuz boylarının yirmi birincisi 41/28 (DLT)

Çigil: Üç taifeden oluşan, yirmi Türk kabilesinden biri; Oğuzlara göre Ceyhun'dan Yukarı Çin'e kadar Çigil kılığındaki bütün Türkler 21/10, 25/11, 198/170 (DLT); 3491, 4448 (KB)

negü tir eşitgil biliglig çigil

biligsiz eşitgil boyun bir egil (3491 KB)

Çigili: Çigil kasabasında oturan Türkler 198/170 (DLT)

Çini: Çinli B28 (KB) → **Çinlg**

çinîler edebü'l-mülûk tép ayar

mâçînlar enîsü'l-memâlik atar (B28 KBM)

Çinlg: Çinli A19 (KB) → **Çini**

urdılar çinlğlar edebü'l-mülûk atadılar, mâçîn melîkiniñ (A19 KBM)

Çomul: Bir Türk boyu 21/10, 25/11, 199/170 (DLT)

Çuvuldar: Oğuz boylarının yirmincisi 41/28 (DLT)

Eğgiş: Özcend'de yerleşen bir Türk soyu 61/47 (DLT) → **Eğgiş**

Eğgiş: Özcend'de yerleşen bir Türk soyu 61/47 (DLT) → **Eğgiş**

Elke Bulak ~ Elke Bulāk: Bir Türk boyu 77/65, 191/163 (DLT) → **Bulak**

Eymür: Oğuz boylarının on birincisi 40/27 (DLT)

Halaç: Bir Türk boyu 624/520 (DLT)

Hindi: Hintli 94 (KB)

esirdin keligli kalık kuşları

ķayu ray-ı hındi ķayu ķayşarı (94 KB)

Hindu: Hindu, Hintli 5000 (KB)

ağırlağı begler özin hem sözün

kerek hındu bolsun kümüş yuluğı (5000 KB)

Huzhur: Kaşgarlı Mahmud'a göre Uygur sözünün aslı 69/55 (DLT)

Iwa: Oğuz boylarının dördüncüsü 40/27, 57/43 (DLT) → **Awa, Yawa, Ava, Yava**

İgdir: Oğuz boylarının on dördüncüsü 40/27 (DLT)

Kara Bölük: Oğuz boylarının on ikincisi 40/27 (DLT)

Kara Yagma: Bir Türk boyu 459/362 (DLT)

Karluk: Türklerden bir boy, Oğuzların dışında kalan göçebe Türkmenler 238/206 (DLT)

Kay: Türklerden bir boy 20/10, 25/11, 514/413 (DLT)

Kayıg: Oğuz boylarının ikincisi 40/26, 517/416 (DLT)

Kençek: Türklerden bir boy 24/10, 241/209 (DLT)

Kıfçak: Türklerden bir boy 20/10, 25/11, 239/207 (DLT)

Kınık: Oğuz boylarının birincisi ve başı 40/26, 624/520 (DLT)

Kırkız: Türklerden bir boy 20/10, 25/11, 230/200 (DLT)

Küçet: Hârezm'de yerleştirilmiş olan bir Türk boyu 180/153 (DLT)

Odun: Hotan halkı 51/36 (DLT)

Oguz: Türklerden bir boy 20/10, 25/11, 40/26 (DLT)

Salgur: Oğuz boylarının beşincisi 40/27, 505/405, 624/520 (DLT)

Suvar: Bir Türk boyu 25/11 (DLT)

Taıut: Türklerden bir boy 21/10, 24/10, 155/134 (DLT)

Taıut sūsin ūşikle.di

kiři īşın elūkle.di

erin atın belekle.di

bulun bōlup başı tıgdı (155/134 DLT)

Tat: Bütün Türklerin nezdinde Fars 228/198, 374/295, 406/317 (DLT)

tat kamug sumlışdı (374/295 DLT)

Tat: (Yağma ve Toxsıların nezdinde) Uygur kâfirleri 30/16, 228/197, 265/233 (DLT)

→ **Tat Tawgaç**

keldi maıa Ta.t

aydı.m emdi ya.t

kuşka bōlup et

seni tile.r us bōri (30/16 DLT)

Tatar: Bir Türk boyu 20/10, 25/11, 207/177 (DLT)

Tat Tawgaç: Yağma ve Tohsıların konuşmasında Uygur (ve Çinli) 228/197, 228/198, 406/317 (DLT) → **Tat**

Tawgaç: Çinli 228/197 (DLT)

Tawgaç: Çin diyarında oturan bir Türk boyu 228/197, 228/198 (DLT); A25, B60, 68 (KB)

yağız yér yaşıl torku yüzke badı

hıtay arkışı yadtı tawğaç edi (68 KBM)

Tejik: Fars 194/167 (DLT); 3265, 280, 282 (KB)

negü tir eşitgil tejik bilgesi

tejik bilgeleri çawıkar küsi (3265 KB)

Totırka: Oğuz boylarının on altıncısı 40/27 (DLT)

Toxsı: Kuyas'ta bir Türk boyu 21/10, 25/11, 213/183 (DLT)

Toxsı Çigil: Kuyas'ta bir Türk boyu 213/183 (DLT)

Töger: Oğuz boylarının on sekizincisi 40/28 (DLT)

Töpüt: Türk ülkesinde kalabalık bir boy 24/10, 179/152 (DLT)

Türk: Türk, Nuh'un oğlu Türk'ün oğullarına (Türklere) yüce Allah tarafından verilmiş isim 176/151, 177/151, 407/317 (DLT)

Türk men (176/151 DLT)

Türk: Türklerden olan kişi 177/151, 327/265 (DLT); A14, B19, 276 (KB); 473 (AH)

Türk men (177/151 DLT)

Türkmen: Oğuzlar ve Oğuzların dışında kalan göçebelerden Karluklar 238/206, 622/519 (DLT)

Ugrak: Kara Yığaç adlı uç bölgesinde yerleşmiş bir Türk boyu 21/10, 25/11, 72/58 (DLT)

Ulayundlug: Oğuz boylarının on yedincisi 40/27 (DLT)

Uygur: Bir Türk boyu 21/10, 24/11, 25/11 (DLT)

Üregir: Oğuz boylarının on beşincisi 40/27 (DLT)

Yabaku: Türklerden bir boy 20/10, 25/11, 456/359 (DLT)

Yagma: Türklerden bir boy 21/10, 25/11, 459/362 (DLT); 4947 (KB)

negü tir eşit yaqşı yagma begi

ķamuğ iş içinde yetilmiş ögi (4947 KB)

Yava: Oğuz kabilelerinden biri 454/357, 455/359 (DLT) → **Yawa, Awa, Yıwa**

Yawa: Oğuzlardan bir kabile 454/357, 455/359 (DLT) → **Yava, Awa, Yıwa**

Yazgır: Oğuz boylarının onuncusu 40/27 (DLT)

Yıwa: Oğuz boylarının dördüncüsü 40/27 (DLT) → **Yawa, Awa, Yava**

Yimek: Türklerden bir boy, bir Kıpçak boyu 20/10, 25/11, 163/142 (DLT)

Ertiş suwı Yime.ki

sıtgap tutar bile.ki

kür met anıñ yüre.ki

kelge.li met irkişür (163/142 DLT)

Yüregir: Oğuz boylarının on beşincisi 40/27 (DLT)

Zengi: Zenci 3286, 3948, 4886 (KB)

Zir ü zeber bolmışlar: Alt üst edilmişler: Lut kavmi, Mütefikat kavmi 29/50a3=9:70 (KT)

Kelmez mü olarka anlarınñ haberi olarda burun Nūh boğnı ve 'Ād boğnı ... zīr ü zeber bolmışlar (29/50a3=9:70 KT)

1.4. Niteleme Adları

1.4.1. Fiziksel-Bedensel Özellikleri İçeren Niteleme Adları

abadan: Bayındır, mamur 29/12b1=9:17, 29/13a2=9:18, 29/14a2=9:19 (KT); 399/200 (AH); 103/2 (DH)

Kerekmez ortak atanlarka kim ābādān kılsalar Tarının mezigitlerini (29/12b1=9:17 KT)

a: A 52/37, 227/197, 228/197 (DLT)

Ā nē yime.s, tok nē tīme.s (52/37 DLT)

açurgan: Acıktıran 89/80 (DLT)

ağaklıg: Ayaklı, ayağı olan 85/76 (DLT)

ağaklıg nēŋ (85/76 DLT)

adguk: Değiştirilmiş, kamufle edilmiş 62/49 (DLT) → **agduk**

açıg: Sarhoşluktan ayılmış, ayık 43/30, 44/30 (DLT)

Esrük açıg (43/30 DLT)

ağrı: İki dalı olan 430/336 (DLT)

Saçıratgu.dın korkmış kuş kırk yıl ağrı yıga.ç üze konma.s (430/336 DLT)

ağrı: İki ayrı parçası bulunan şey 75/63 (DLT)

ağrı butlug: Bacakları açık olan 75/63 (DLT)

agan: Genizden konuşan, hımhım adam 51/36 (DLT)

agan er (51/36 DLT)

agduk: Değiştirilmiş, kamufle edilmiş 45/31, 62/49 (DLT) → **adguk**

agduk kişi (62/49 DLT)

agın: Dilsiz, konuşamayan 174, 494, 969 (KB); 28/75a3=8:22, 30/69b2=16:76 (KT)

Bütünlükin teprenigililer ésizi Taŋrı üskinde sağırlar ağınlar, anlar kim ögün uķmazlar (28/75a3=8:22 KT)

agır: Ağır, yavaş 38/25, 554/456 (DLT)

agı.r ağa.k amruldı (38/25 DLT)

aglak: Boş, ıssız, çorak 72/59, 235/205, 445/347 (DLT)

Ugra.k eri tıgra.k

yimi anıŋ ogla.k

sūti üze sagra.k

yi.ri takı agla.k (235/205 DLT)

agujlug: Kendisinde ilk süt bulunan (insan) 84/76 (DLT)

agujlug er (84/76 DLT)

aħsak: Aksak 72/58 (DLT); 37/38a3=48:17 (KT)

Yok aħsak üze emgek (37/38a3=48:17 KT)

aħsak buħsak: Topal ve çolak 234/203 (DLT)

aħsum: Sarhoşken kavga eden 71/57 (DLT)

aħsuñ: Sarhoşken kavga eden 71/57 (DLT)

axsuñ er (71/57 DLT)

ajmuk taz: Kel (insan) 62/48 (DLT)

aksak: Aksak, topal 3238 (KB)

telim ögsüzüg kör ya tul tulsakıg

ya közsüz ya oldrum yime aħsakıg (3238 KB)

ala: Cüzzamlı 53/39, 58/44 (DLT)

Kişi ala.sı içtin yılkı ala.sı taştı.n (58/44 DLT)

alañ: Düz, düzlük 80/68 (DLT)

alañ yazı (80/68 DLT)

alınlıg: Alın geniş olan 85/76 (DLT)

alınlıg er (85/76 DLT)

aluk: Oğuz lehçesinde güçlü, dayanıklı 46/32 (DLT)

aluk er (46/32 DLT)

ama: Amâ, gözleri görmeyen, kör; ilâhi hakikatleri göremeyen 103/17 (DH)

Pinhân yürür kimni körse âşık kılur

Lutf eylese kezzâblarını sâdık kılur

Hakdın korkkan dergâhığa lâyük kılur

Zâhir amâ bâtın içre közi bolğay (103/17 DH)

amrak: Temiz ve sıcak 63/49 (DLT)

amrak köñül (63/49 DLT)

araste: Süslü, bezenmiş B55, A10 (KB)

miş mâçîn ‘ulemâlarının eş‘ârları birle ârâste kılınmış-tu- (A10 KBM)

argu: İki dağın arasında bulunan şey 76/64 (DLT)

arığ: Temiz 10/5, 13/7, 44/30 (DLT); 831, 847, 1022 (KB); 111, 112 (AH)

arığ nēñ (44/30 DLT)

arığ kılınmış: Temizlenmiş 26/28b3=4:57 (KT)

Olarğa anıñ içinde cüftler arığ kılınmış (26/28b3=4:57 KT)

arık: Oğuz ve Kıpçak lehçesinde cılız 45/31 (DLT)

arrığ: Çok temiz şey 83/73 (DLT) → **arığ**

arrığ nēñ (83/73 DLT)

artak: Bozuk, bozulmuş, kötüleşmiş 72/58, 286/245 (DLT); 2340, 2763, 5752 (KB); 413, 395 (AH)

arta.k nēñ (72/58 DLT)

aruk: Yorgun 45/31, 134/117, 151/131 (DLT)

aruk er (45/31 DLT)

aruk: Oğuz ve Kıpçak lehçelerinde cılız 45/31 (DLT)

asurgan: Çok aksıran 89/80 (DLT)

bu er ol telim asurga.n (89/80 DLT)

aşkara: Âşikâr, açık, açıkça, meydanda 171 (AH) 30/69a2=16:75, 33/75b1=35:29 (KT)

Bizdin körklüg rûzî, ol hezîne kılur andın örtügli yaşru âşkārā
(30/69a2=16:75 KT)

atasız: Yetim 26/85b2=4:127 (KT)

Okıyur sizin üze bitig içinde atasız tişiler içinde (26/85b2=4:127 KT)

atlıg: Atlı 61/48, 93/86, 354/283 (DLT)

atlıg er (61/48 DLT)

awıçga ~ awuçga: İhtiyar 83/74 (DLT); 1638, 6491, 2984, 4152 (KB) **bk. 2.8.1.**

negü tir eşitgil awıçga sözi

awıçga sözün tut unitma ızozı (1638 KB)

oğul kız kemişti ata hürmeți

söküş boldı erke awuçga atı (6491 KB)

ayaglıg: Ayaklı 47/19 (DH)

Tört ayağlıg tabutımnı keltürgeyler

Meni salıb dört tarafdın kötergeyler

Sena aytıb cenâzemni okuğaylar

Men hem sena aytarımni bilelmesmen (47/19 DH)

ayaklıg: Kâseli, kadehli 466/370 (DLT)

ayaklıg tewsi (466/370 DLT)

aybañ: Çigil lehçesinde kel adam 71/57 (DLT)

aybañ er (71/57 DLT)

azuklug: Azıklı, azıgı olan 85/76 (DLT)

Azuklug arma.s (85/76 DLT)

bakırlıg: Bakırlı, bakırı olan 248/217 (DLT)

bakırlıg tåg (248/217 DLT)

balıg: Yaralı 105/96, 131/115, 205/175 (DLT); 5430 (KB)

bāşı anıñ alıktı

kānı yüzüp turuktı

bālıg bolup tagıktı

emdi anı ki.m yete.r (105/96 DLT)

balıklıg ögüz: Balıklı nehir 249/218, 250/219 (DLT)

baraklıg: Barak sahibi, barağı olan 248/218, 250/219 (DLT)

baraklıg kişi (248/218 DLT)

baran: Oğuzcada, devamlı olarak evine giden 28/13 (DLT)

bara.n ol (28/13 DLT)

bardaçı: Oğuz, Kıpçak, Yağma, Uğrak, (Argu halkı?), Rus'a kadar Suvarlar ve Beçeneklerde, giden 17/9, 281/243, 290/246 (DLT)

bardaçı er (17/9 DLT)

bargan: Sık ve her zaman giden 17/9, 28/13, 293/247 (DLT)

Ol er ol ewke barga.n (17/9 DLT)

barguçı: Çigil, Kâşgar, Balsagun, Argu, Barsgan ve Yukarı Çin'e kadar Uygur lehçelerinde, giden, gidici 292/247, 294/248 (DLT)

başık: Yağma lehçesinde, pişmiş 190/162 (DLT)

başlıg: Yaralı 353/282 (DLT)

kizlep tutar sewüglük adrış küni belgüre.r

başlıg közüg yapsama yāşı anıñ sawruka.r (353/282 DLT)

başlıg: Başlı, başı olan 545/446 (DLT)

Yiti başlıg yıl böke (545/446 DLT)

baştak: Tepesi açılmış (insan) 235/204 (DLT)

baştak er (235/204 DLT)

beçel: Bızırı geniş kadın; hadım edilmiş erkek 198/169 (DLT)

beğizlig: Bezenmiş, süslü 253/222 (DLT)

beğizlig ew (253/222 DLT)

bek: Sağlam, muhkem, sıkı 168/145, 176/150, 229/198 (DLT) → **berk**

bek nēŋ (168/145 DLT)

berk: Muhkem, sağlam, muhafazalı, saklanmış 176/150, 636/531 (DLT); 283, 702, 1301 (KB); 262, 268, 254 (AH); 36/37b2=43:4 (KT) → **bek**

Ol levhü'l-mahfûz içinde biziŋ üskümüzde yüksek berk turur (36/37b2=43:4 KT)

beşiklig: Beşiği olan, beşikli 254/223 (DLT)

beşiklig ura.gut (254/223 DLT)

bezetgen: Devamlı bezeten 424/332 (DLT)

ol ewin bezetge.n ol (424/332 DLT)

bezetigsek: Bezetmede hırslı olan, bezetmeyi temenni eden 424/333 (DLT)

ol ewin bezetigse.k ol (424/333 DLT)

bıçuk: Kesilmiş (şey) 190/162 (DLT)

bışıg: Pişmiş (yemek, yiyecek) 187/160, 330/268, 454/357 (DLT); 168, 330, 2850 (KB) → **bışık**

bışıg aş (187/160 DLT)

bışıg: Pişmiş (kerpiç) 187/160, 229/198 (DLT)

bışıg aş (187/160 DLT)

bışıg kerpiç (187/160 DLT)

bışık: Pişmiş 190/162, 454/357 (DLT) → **bışıg**

bışık et (190/162 DLT)

bileklig: Güçlü bileğē sahip olan, bilekli 254/223 (DLT)

bileklig er (254/223 DLT)

boğlug: Boylu, uzun boylu 504/404 (DLT)

bo.đlug sı.nlıg kişi (504/404 DLT)

boğulmıŝ: Boğulmuş 27/16a1=5:3 (KT)

Boğulmıŝ hem töğülmıŝ hem uşanmış hem süsülmıŝ ... (27/16a1=5:3 KT)

bokuklug: Guatrı olan 249/218 (DLT)

bokuklug er (249/218 DLT)

borçı: İçki içen, içkiye düŝkün 850, 2096, 2097 (KB)

buşı erse işte yime öwkelig

yawa erse borçı ya kıyğan elig (850 KB)

boş: (Ev için) boş 497/399 (DLT)

bo.ŝ ew (497/399 DLT)

boş: (Et ve yer için) yumuşak 497/398 (DLT)

bo.ŝ et (497/398 DLT)

boŝutgan: Boŝaltan 256/225 (DLT)

bu ot ol karın boŝutga.n (256/225 DLT)

boŝutgan: Gücü azaltan 256/225 (DLT)

boŝutgan: (Karnı) yumuŝatıp ishal yapan 256/225 (DLT)

bu ot ol karın boŝutga.n (256/225 DLT)

böŋ: İri ve kaba (insan) 599/491 (DLT)

böŋ kiŋi (599/491 DLT)

bul: Üzerinden uzun zaman geçtiği için eskimiş olan (şey) 169/146 (DLT)

bul tarıg (169/146 DLT)

bulganuk: Bulanık 1856, 4940, 5512 (KB)

neçe bulğanuŋ işke tegse süzer

neçe ters tügen erse baŋsa yazar (1856 KB)

bulgayuk: Bulanık 523/423, 584/479 (DLT)

bulgayuk su.w (523/423 DLT)

burkı: Kırış kırış alın gibi kırıŋık olan şey 215/185 (DLT)

burkı nēŋ (215/185 DLT)

burkı: Asık surat 13/7 (DLT)

buzuk: Yıkılmış, kırılmış 190/162 (DLT); 1858 (KB)

buzuk ew (190/162 DLT)

bükri: (Nesne ve insan için) kambur 117/105, 212/182 (DLT)

keldi berü arturu

bīrdi ilin ertürü

munda kalıp olturu

bükri bolup ün büte.r (117/105 DLT)

büktel: (İnsan için) orta boylu 242/210 (DLT); 5369 (KB)

büktel er (242/210 DLT)

bükün: İktidarsız 201/172 (DLT)

çakır: Gök gözlü 183/156 (DLT)

It akırı atka tegi.r at akırı itka tegme.s (183/156 DLT)

akır közlüğü: akır gözlü, gök gözlü 31/70a1=20:102 (KT)

Ol kün kim ürlür borğu içiñe, térer-miz yazukluğlarını ol kün akır közlüğüler (31/70a1=20:102 KT)

akrak: Kel 236/205 (DLT)

axşa.k üze ot bolma.s; çakra.k bile uwut bolma.s (236/205 DLT)

alañ başı: Gürültücü ve çok konuşan adam 606/498 (DLT)

anaç: Homoseksüel; korkak; olaylara karşı acımasız davranışlarda bulunan; işte başarısız ve gevşek 180/154 (DLT)

aruklug: arıklı 248/218 (DLT)

aruklug er (248/218 DLT)

awşañ: Bulanık gören 612/505 (DLT)

erlig: Gece görüp gündüz göremeyen 240/208 (DLT)

kö.zi erlig (240/208 DLT)

ıgruk: iğnenerek, sıkıştırılarak sertleşmiş, sert 236/205 (DLT)

ıgruk yi.r (236/205 DLT)

ıñrak: Gür ve pürüzsüz (ses) 611/504 (DLT)

ıñrak ũn (611/504 DLT)

olkuy elig: olak 552/452 (DLT)

Çoluk: olak 191/164 (DLT)

oñ: Kemiksiz (et) 600/492 (DLT)

oñ et (600/492 DLT)

or uragut: Ferci bitişik kadın 495/397 (DLT)

öküt: Kısa (kimse vb.) 179/152 (DLT); 2086 (KB)

çöküt kişi (179/152 DLT)

çömerük: Gözü sürekli yaşaran ve zayıf gören 245/213 (DLT)

çöme.rük kişi (245/213 DLT)

çözük: Çözük (?) 478 (AH)

çulk esrük: Zil zurna sarhoş 176/150 (DLT)

dik: Dik 168/145 (DLT)

dik turdı (168/145 DLT)

eğiz: Yüksek, yüce 39/26, 59/45, 73/60 (DLT); 20, 24, 733 (KB); 60, 76, 49 (AH)

Aydım añar se.wük

bizni tapa nēlük

Keçtiņ yazı ke.rik

Kırla.r eğiz be.đük (59/45 DLT)

eğiz yüksek: Yüksek ve sağlam 26/46b2=4:78 (KT)

Yeter sizlerke ölüm neçeme bolsa sizler eğiz yüksek ükekler içinde
(26/46b2=4:78 KT)

egilgen: Her zaman eğilen 90/81 (DLT)

bu butak ol egilge.n 90/81 DLT)

egirgen: Devamlı eğiren 90/81 (DLT)

bu eşle.r ol telim yıp egirge.n (90/81 DLT)

egri: Eğri 76/63, 230/200 (DLT); 1025, 1026, 1583 (KB)

Yıla.n kendi egri.si.n bilme.s, tewe böynnı agri tır (76/63 DLT)

ekindi: Ekilen, ekilmiş olan 82/72 (DLT)

ekindi tarığ (82/72 DLT)

emiglig: Emzikli (kadın) 87/79, 88/79 (DLT)

emiglig eşle.r (87/79 DLT)

erneyü: Altı parmaklı adam 80/69 (DLT)

erneyü: Çok kısa boylu, iki kol boyundaki adam 80/69 (DLT)

ertini özök: Eşsiz inciye benzer bir beden sahip kadın 48/33, 82/72 (DLT)

eski: Eski ve yıpranmış şey 77/65 (DLT); 687, 688, 2836 (KB)

eski ton (77/65 DLT)

esri: İki renkli 75/63 (DLT)

esri yışg (75/63 DLT)

esrük: Sarhoş 44/30, 65/51, 106/96 (DLT); 4586, 6141 (KB); 26/18a2=4:43 (KT)

esrük açıldı (106/96 DLT)

eşilgen: Devamlı akıp dökülen 90/81 (DLT)

bu kayır ol eşilge.n (90/81 DLT)

etlig: Etli, iri gövdeli 63/49, 63/50 (DLT)

etlig kişi (63/49 DLT)

garka bolmuş: Boğulmuş, gark olmuş 36/80b2=44:24 (KT)

hali: Boş 765 (KB)

ilig bir kün oldrup özi yalğuzun

ewin kıldı hali irikti özün (765 KB)

harab: Harap 200, 400 (AH)

ķamuğ abadannın ħarab ol sonı (200 AH)

ıdrig: Kalın ve pürtüklü nesne 64/50 (DLT)

igçil: Çok hastalanan adam 469/373 (DLT); 4672 (KB)

öküş yigli yalnuḵ kör igçil bolur

sarıḡ meñiz ḵowdaḵ atı il bolur (4672 KB)

iglig: Hasta 52/38, 107/97, 140/122 (DLT); 26/70b2=4:102, 37(38b1=48:17, 26/18b3=4:43 (KT)

Eger bolsa sizke emgek yaḡmurdın azu bolsa siz iglig kim ḵoḡsa sizler sâzlarıñızını (26/70b2=4:102 KT)

irig: Kalın ve pürtüklü nesne 47/33, 64/50 (DLT)

irig nēñ (47/33 DLT)

irik: Eski 47/33 (DLT)

irik nēñ (47/33 DLT)

irik: Çürümüş, çürük 47/33 (DLT)

irik otu.ñ (47/33 DLT)

irik: Çevik, canlı 2868 (KB)

irwi: Sivri 76/64 (DLT)

irwi kula.k (76/64 DLT)

kaḡır: Sert 447, 1052, 5862 (KB)

usal er teger köz usalın uḡır

usal bolsa saḵan ay kılkı kaḡır (447 KB)

kak: Kurutulmuş herhangi bir şey 407/318 (DLT)

kak et (407/318 DLT)

kaldrugā: Hışırtılı (elbise, kâğıt vb.) 635/530 (DLT)

kaldrugā ~ kaldurga tön (635/530 DLT)

kaldurga: Hışırtılı (elbise, kâğıt vb.) 635/530 (DLT)

kaldrugā ~ kaldurga tön (635/530 DLT)

kalın: Her şeyin kalını ve sert 203/174 (DLT)

kamgı: Çarpık ağızlı kimse 214/184 (DLT)

kamgı yüzlüg (214/184 DLT)

kamgı: Eğri ve bükülmüş şeyler 214/184 (DLT)

kamışlıg: Kamışlı 248/218 (DLT)

kamışlıg yi.r (248/218 DLT)

kanlıg: Kanlı, kanı olan; yağlı kanlı 47/33, 462/367 (DLT)

irig i.rini yağlı.g ermegü ba.şı ka.nlı.g (47/33 DLT)

kapuglug: Kapılı, kapısı olan 248/218 (DLT)

kapuglug ew (248/218 DLT)

karagu: Kör 224/193 (DLT); 179, 271, 493 (KB); 36/54a2=43:40, 31/91b2=20:124, 31/91b3=20:125 (KT)

Sen mü eşittür[ür] sen sağırlarka azu sen mü köndrür sen karağularını
(36/54a2=43:40 KT)

karaksız: Gözbebeği olmayan 248/218 (DLT)

Karaksız teg körü.r (248/218 DLT)

karık: Karılmış, katışmış 3899 (KB)

bir ol bir katıksız arıg

yokuğ bar kılur ol kılur yok barıg (3899 KB)

karınlıg: Karınlı, karnı olan 249/219, 250/219 (DLT)

bedük karınlıg er (249/219 DLT)

karnagu: Büyük karınlı 246/215 (DLT)

karnagu er (246/215 DLT)

karnak: Koca karınlı 238/206 (DLT)

karna.k er (238/206 DLT)

kartal: Alacalı 242/211 (DLT)

karta.l et (242/211 DLT)

Karta.l ko.y (242/211 DLT)

karvı: Kavisli 550/450 (DLT)

Karvı kaşlıg kişi (550/450 DLT)

kaşlıg: Kaşlı, kaşı olan 550/450 (DLT)

Karvı kaşlıg kişi (550/450 DLT)

katıksız: Saf, katıksız 30/63a1=16:66 (KT)

Karınları içre turur tezekli kanlı ara katıksız süt (30/63a1=16:66 KT)

katık: Katılmış, karıştırılmış 3899 (KB)

bir ol bir katıksız arıg

yokuğ bar kılur ol kılur yok barıg (3899 KB)

kazındı: Kazılmış olan (toprak vb.) 226/196 (DLT)

kazındı topra.k (226/196 DLT)

kazmış: Kazılmış olan 297/249 (DLT)

kazmış arık (297/249 DLT)

kazuk: Kazılmış olan 192/164 (DLT)

kazuk arık (192/164 DLT)

kedrim et: Soyulmuş et 243/211 (DLT)

kefgek: Kekeme; konuşurken kekeleyen 411/321 (DLT)

kerilgen: Devamlı gerinme ve esnemeye tutulan 261/228 (DLT)

bu er ol telim kerilge.n (261/228 DLT)

kerilgen: Devamlı gerilen 261/228 (DLT)

bu nēŋ ol kerilge.n (261/228 DLT)

ketü: Çolak 541/442 (DLT)

ketüt: Yüzü asık olan (ihtiyar adam) 408/318 (DLT)

ketüt kişi (408/318 DLT)

kewşengen: Çok geviş getiren 394/308 (DLT)

kewşenge.n tewe (394/308 DLT)

keyik kişi: Maymuna benzeyen vahşi insan 518/417 (DLT) → **keylik (kişi)**

keylik (kişi): Şaşkın veya vahşi gibi sağına soluna bakınarak yürüyen, maymun gibi vahşi insan 522/422 (DLT) → **keyik kişi**

kıñır: Şaşı 95/88, 101/93, 181/154 (DLT)

kış yāy bile tokuştı

kıñır kö.zün bakıştı

tutuşkalı yakıştı

utga.lı met ugraşu.r (95/88 DLT)

kırbas er: Saçı dökülüp azalan ve bir daha çoğalmayan adam 231/200 (DLT)

kırgıl: Yaşını başını almış (adam) 242/211 (DLT)

kırgıl er (242/211 DLT)

kırtışlıg: Yüz rengi güzel olan 232/201(DLT)

Körklüg kırtışlıg kişi (232/201 DLT)

kırık: Kırık, yıkılmış; yıkıcı 1737 (KB)

ķayu oğrı tewlig ķarakķı ķunuk

ķuyusu basımķı ölütki ķırık (1737 KB)

kırık: Topal, çolak 192/164 (DLT)

kırık er (192/164 DLT)

kırık ağak (192/164 DLT)

kırık ağak: Topal adam 192/164 (DLT)

kırık er: Çolak adam 192/164 (DLT)

kısır: Kısır kadın ve kısır hayvan 183/156, 481/385 (DLT) $36/34a2=42:50$, $31/5a3=19:5$, $31/6a3=19:8$ (KT) **bk. 1.4.5.**

Cüft kılur olarka erkekler hem tişiler, kılur kimni tilese kısır ($36/34a2=42:50$ KT)

kızıl meñizlig: Kırmızı yanaklı 603/495 (DLT)

kiğizgek: Tazeliği gitmiş ve keçeleşmiş olan 411/321 (DLT)

kiğizge.k kāgu.n (411/321 DLT)

kiritlig: Kilitli 252/222 (DLT)

kiritlig kapug (252/222 DLT)

koturmuş: Boşalmış olan 351/281 (DLT)

koturmuş kāp (351/281 DLT)

kowdak: Cılız 4672 (KB)

öküş yigli yalñuk kör içgil bolur

sarığ meñzi kowdak atı il bolur (4672 KB)

kowdaş: Obur 4599 (KB)

bıçak tartma anda kötürme süñük

ayı bolma kowdaş ne silkim sepük (4599 KB)

kovı: İçi boş 545/445 (DLT) → **kowı**

kowı: İçi boş 545/445 (DLT); 2894, 2639, 5133 (KB) → **kovı**

kowı yıga.ç (545/445 DLT)

kölergen: Karnı devamlı şişen ve yere yapışan 260/227 (DLT)

bu at ol kölerge.n (260/227 DLT)

körklüg: Güzel 464, 675, 1079 (KB); 34/89b1=39:18, 37/70b1=50:7, 30/5b2=12:83 (KT)

Anlar kim kulağ tutarlar, sözni uğarlar anıñ körklügiñe (34/89b1=39:18 KT)

körksüz: Çirkin 260, 1082, 3371 (KB)

negü bar ajunda biligde küsüş

biligsiz tise erke körksüz söküş (260 KB)

körmiş: Görmüş olan, gören 497/399 (DLT)

tüş körmiş ogla.n (497/399 DLT)

körüg: Görülen 5996 (KB)

kiçeki tüşünke yörügi adın

yana körse kündüz körügi adın (5996 KBM)

közi çerlig: Gece görüp gündüz göremeyen (kişi) 240/208 (DLT)

közlüg: Gözlü, gözü olan 240/208, 260/227 (DLT)

taşırka.n kö.zlüg (260/227 DLT)

közlüg: Gören, kör olmayan 35/57b1=40:58 (KT)

Berāber bolmaz ırağı közlüg (35/57b1=40:58 KT)

kula: Kula donlu olan 548/448 (DLT)

kula at (548/448 DLT)

kulaklıg: Kulaklı, kulağı olan 249/218 (DLT)

kulaklık nēñ (249/218 DLT)

kurç: Sert, sağlam ve güçlü olan 173/149, 570/469 (DLT); 1949, 2271, 5911 (KB)

kurç eren (173/149 DLT)

kurıgu: Kurumak üzere olan, kuruyan 224/193 (DLT)

kurı.gu nēṇ (224/193 DLT)

küçlög: Güçlü, kuvvetli 254/223, 495/397, 516/414 (DLT)

küçlög bileklig kişi (254/223 DLT)

küçsüz: Zayıf, güçsüz 26/44b2=4:76, 26/7a3=4:28 (KT)

Bütünlüğün yek alı erür küçsüz (26/44b2=4:76 KT)

küler: Gülen (adam) 390/306 (DLT)

küle.r er katrundi (390/306 DLT)

külgen: Gülen (adam) 294/248 (DLT)

külge.n er (294/248 DLT)

külgüçi: Gülen (adam) 292/247 (DLT); 1145 (KB)

sewinçlerke awnıp öküş külgüçi

sıgıtka anıngu aya ölgüçi (1145 KB)

külsirgen: Gülümseyen (adam) 394/308 (DLT)

külsirge.n er (394/308 DLT)

küseğçi: İştahlı olan 88/79 (DLT)

emiglig ura.gut küse.gçi bolu.r (88/79 DLT)

küwıj: Çürümüş; tadı kaçmış 184/157 (DLT)

küwıj turma (84/157 DLT)

küyük: Yanmış olan 519/417 (DLT)

küyük nēṇ (519/417 DLT)

maygak: İnsan için paytak olan 522/422 (DLT)

meldek: Keçeleşmiş olan 242/210 (DLT)

meldek nēŋ (242/210 DLT)

meŋlig: Benli, beni olan 601/493 (DLT)

bīriŋ maŋa sö.zkiye

meŋlig kara tuzkıya

yelwin tuta.r közkiye

muŋum meniŋ biliŋ e (601/493 DLT)

münkalib: Yer deŋiştiren 743 (KB)

bu ay orını boldu ewi münkalib

orunsuz bolur münkalib neŋ kılıp (743 KB)

münsüz: Kusur ve hastalıktan azade olan 505/404 (DLT)

Yalıŋuk oŋlı mü.nsüz bolma.s (505/404 DLT)

mün(süz) kişi: Kalbi saŋlıklı adam 505/404 (DLT)

ođuŋ: Uyanık 17, 408, 452 (KB)

negü tir eŋit emdi köŋli ođuŋ

sözi kör çiçek teg tümen tü bođuŋ (452 KB)

ohşançıŋ: Oyuncak gibi görünen 547/447 (DLT)

kuş bala.sı kusınçıŋ, ıt bala.sı oxşançıŋ (547/447 DLT)

oldrum: Yatalak insan 622/519 (DLT); 3238 (KB)

telim ögsüzüg kör ya tul tulsakıŋ

ya közsüz ya oldrum yime aksakıŋ (3238 KB)

olunç: Düz olmayan, kıvrımlı olan 79/67, 637/533 (DLT)

olunç yöl (637/533 DLT)

oḡamuk: Solak olmayan 91/82 (DLT)

oḡa.muk er (91/82 DLT)

oḡay: Yumuşak B41, 132, 325 (KB)

anıḡda basa boldı ikinç oḡay

bir ewde ƙalır on aḡın iki ay (132 KB)

oprak: Yıpranmış 72/58, 452/354, 461/365 (DLT); 3923, 4527, 2564 (KB)

opra.k tön (72/58 DLT)

orut: Solmuş, kuru (ot) 37/24, 308/254, 334/271 (DLT); 5639, 5697, 6011 (KB)

orut ot (37/24 DLT)

osurgan: Devamlı osuran 89/80 (DLT)

bu er ol osurga.n (89/90 DLT)

öles (köz): Baygın bakan, sarhoş gibi bakan (göz) 42/28 (DLT)

bulna.r mi.ni ö.le.s kö.z

Kara meḡi.z k1.z1.l yũz

andı.n tama.r tüke.l tũz

bulna.p yana o.l ƙaça.r (42/28 DLT)

öḡlög: Renkli 32/19 (DLT)

Yāşıl öḡlög tön (32/19 DLT)

örter: Yakıcı, sıcak (kül vb.) 77/65, 277/241 (DLT)

Külse kişi atma aḡa.r örter kül e

bakkıl aḡa.r eḡgü.lükün agzın küle (77/65 DLT)

örü: Yüksek, dik; üst 103, 269, 438 (KB)

ajun inçe tegdi tüzüldi törü

törü birle atın kopurdı örü (103 KB)

örük: Örgülü, örülü olan her şey 47/33 (DLT)

örük saç (47/33 DLT)

örük saç: Örgülü saç 47/33 (DLT)

örük saç (47/33 DLT)

öşergen: (Açlık vb. şeylerden) devamlı gözü kararan 90/80 (DLT)

bu er ol kö.zi öşerge.n (90/80 DLT)

ötgen: Çok öten 238/206 (DLT)

kudrukı ötge.n kişi (238/206 DLT)

öz: Sağır 34/21 (DLT)

öz kişi (34/21 DLT)

pak: Pâk 6436 (KB)

kalır karşı ordu saray pak saña

alıp sen tutar sen bu bænd tip maña (6436 KB)

pelid: Pis, murdar 6514 (KB)

yıpardın yıpar ok yıdır ol ıdı

peliddin kelir ol arıgsız yıdı (6514 KB)

pür: Dolu 214, 362 (AH)

yoğamakka yumşak için pür ağı (214 AH)

revan: Giden 3781, 6296, 6302 (KB)

ay köñlüm talusı sewüg canka can

seniñsiz negü teg tirilsü revan (6302 KB)

sabit: Sabit 833 (KB)

yana ma bu kün bürçü şabıt turur

bu şabıt tidüküm tüpi berk bolur (833 KB)

sak: Uyanık 164, 439, 2014 (KB)

ķamuğ yirde erke bu saklık kerek

bu beglik işiñe taķı sak kerek (439 KB)

saçındı: Saçılmış ve yayılmış (şey) 225/195 (DLT)

saçındı nēñ (225/195 DLT)

saçlıg: Gür saçlı 233/202 (DLT)

saçlıg er (233/202 DLT)

saçuk: Saçılmış olan 192/164 (DLT)

saçu.k nēñ (192/164 DLT)

sagır: Sağır 28/75a3=8:22, 36/54a1=43:40 (KT)

Bütünlükin teprenigililer ésizi Tanrı üskinde sağırlar ağınlr (28/75a3=8:22 KT)

sakızlıg: Üzerinde yapışkan şeyler olan (elbise vb.) 248/217 (DLT)

sakızlıg tōn (248/217 DLT)

sançguçı: Vuran 2316 (KB)

yağıçı yarağçı kişi ol tuçı

yağı sançguçı hem yetürgen öçi (2316 KBM)

sargarmış: Sararmış 34/91b3=39:21 (KT)

Türlüg türlüg anıñ güneleri yana ķurur körgey sen anı sargarmış (34/91b3=39:21 KT)

sedrek: Seyrek 240/208, 193/165 (DLT)

sedrek bö.z (240/208 DLT)

semiz: Semiz, kuvvetli 3601, 6366, 3599 (KB)

tükel awçı it teg et özke bakın

semiz bolsa bilmez ıdısi haqın (3601 KB)

seşük: Bağlandığı ipten kurtulan şey, çözülmüş 196/168 (DLT)

Seşük a.t (196/168 DLT)

sewügsüz: Ekşi (asık) yüzlü 391/306 (DLT)

bakmas bodun sewügsüz

yudkı yudı saranka

kazgan olıç tüzünlük

kalsun çawıñ yarınka (391/306 DLT)

sıçgak: Çok sıçan adam 237/205 (DLT)

sığan saç: Düz saç 203/173 (DLT)

sınuk: Oğuzcada kırık 604/496 (DLT); 1858 (KB) → **sıñuk**

sıñuk: Kırık 604/496 (DLT) → **sınuk**

sıñuk nēñ (604/496 DLT)

silig ~ sılıg: Zarif, temiz, yakışıklı ve güzel konuşan 196/168 (DLT); 42, 43, 55 (KB); 356 (AH)

silig er (196/168 DLT)

siñgen: Hazmı kolay 30/63a1=16:66, (KT)

İçrür-miz sizlerke andın kim qarınları içinde turur tezekli qanlı ara qatıqsız süt, siñgen içiglilerke (30/63a1=16:66, KT)

siñgen suw: İçimi kolay su 33/72a3=35:12 (KT)

Ten bolmaz iki deryā, bu süçüg tatlığ siñen suw, ... bu açığ şūr turur
(33/72a3=35:12 KT)

siñi: Sindirilen, hazmedilen (yemek) 605/497 (DLT)

bu aş ol siñi (605/497 DLT)

sokar: Şakaklarına kadar başında saç olmayan veya Türk gibi olan insan 207/177
(DLT)

solamuk: İnsanlardan solak olanı, solak 244/213 (DLT)

söbi: Uzun ve sivri olan şey 540/441 (DLT)

söbi ba.ş (540/441 DLT)

sökel: Oğuzcada hasta 116/104, 199/170, 268/235 (DLT)

sökel oñultı (116/104 DLT)

söki: Eski 738 (KB)

yana saçlur andın tirilmiş neñi

söki teg bolur yandru kılkı yañı (738 KB)

söllüg: İyi pişmemiş ve içinde kan izi bulunan (et vb.) 502/402 (DLT)

sö.llüg et (502/402 DLT)

suwlañ saç: Kıvrık olmayan saç 612/506 (DLT)

suwlañ yıgaç: Gövdesinde hiçbir dalı olmayan ağaç 612/506 (DLT)

suvuk: Kıpçak lehçesinde katır kuyruğu gibi kılı az, uzun kuyruk, ağaç vb. 517/415
(DLT)

suvuk kuğruk (517/415 DLT)

suvuk kuğruk: Katır kuyruğu gibi kılı az, uzun kuyruk 517/415 (DLT)

süçig ~ süçüg: Her şeyin tatlı olanı 113/102, 205/176, 517/416 (DLT); 209, 435
(AH); 33/72a3=35:12 (KT)

Teñ bolmaz iki deryā, bu süçüg tatlıg siñen suw ol, ... bu açığ şūr turur
(33/72a3=35:12 KT)

süm süçig: Oğuzcada çok tatlı 170/147 (DLT)

süm süçig nēñ (170/147 DLT)

süründi: Sürünen 5327 (KB)

yirindi ajunuğ süründike қоd

bayat birge anda tü ni‘meť yigin (5327 KB)

sürtük: Sürtülerek ezilen şey 240/208 (DLT)

sürtük işler: Sürtülen ve sürten kadın (lezbiyen?) 240/208 (DLT)

süzük: Süzük, süzülmüş, duru, temiz 973, 1521, 1524 (KB); 477, 479 (AH)

biliglig kişiniñ sawı eksümez

ağığlı süzük yul suwı eksümez (973 KB)

şütük sakal: Köse 196/168 (DLT)

taguzmak: Tıknaз (adam) 252/221 (DLT) → **takuzmak**

taguzmak er (252/221 DLT)

takuzmak: Tıknaз (adam) 252/221 (DLT) → **taguzmak**

talku: Burulup yuvarlak hâle getirilen şey 215/185 (DLT)

talku yışığ (215/185 DLT)

talku yışığ: Burulmuş ip 215/185 (DLT)

talku yışığ (215/185 DLT)

tamgalıg: Damgalı, üzerine damga vurulmuş olan 263/229 (DLT)

tamurgan: Devamlı (burnu vb.) kanayan 258/226, 261/228 (DLT)

bu ogul ol burnı tamurga.n (261/228 DLT)

taşırkān közlüg: Patlak gözlü adam 260/227 (DLT)

tatıǵıg: Lezzetli olan 248/218 (DLT)

tatıǵıg nēŋ (248/218 DLT)

tatlıg: Lezzetli, tatlı; hoş 34/21, 264/230, 523/423 (DLT); 37/12b3=47:15, 30/84b1=16:97 (KT)

Arıqlar ħamrdın tatlıg içgenlerke (37/12b3=47:15 KT)

tawgaç eği: Eskiden yapılmış olan ve büyük olan şey 228/198 (DLT)

tayıg: Kaygan 670, 5231 (KB)

ımançsız turur ħut vefasız yayıg

yorırda uçar terk adaķı tayıg (670 KB)

taz: Kel 19/9, 62/48, 158/137 (DLT)

ta.z başı ajmuklandı (158/137 DLT)

taze: Taze, bayat olmayan 33/72b3=35:12 (KT)

Ķamuğdın yéyür siz etni tāze (33/72b3=35:12 KT)

teğük: Temiz, sâf 58 (KB)

aķı erdi elgi yüreki teğük

biliglig saķınuk kör atı beğük (58 KB)

tegirme: Para, değirmen taşı, pide gibi yuvarlak olan (şey) 246/215 (DLT)

tegirme nēŋ (246/215 DLT)

teglük (közlüg): Kör 240/208 (DLT)

teke sakal: Köse adam 546/446 (DLT)

terkin: Toplanmış, bir araya gelmiş şey 222/192 (DLT)

terkin su.w (222/192 DLT)

terkin sũ (222/192 DLT)

tes tegirme: Oğuzlarda yusyuvarlak 165/143 (DLT)

teşi: Obur 4132 (KB)

teşi teg yimegil yime tawraķın

silig bolma artuķ tişi teg saķın (4132 KB)

tıldam ~ tildem: İyi konuşan, hatip 3076 (KB)

ajun feylesufı neji bolmasa

neçe tıldam erse kişedi tilig (3076 KB)

tınmağuçı: Durmayan, dinlenmeyen 4785 (KB)

tilep tınmağuçı ne bulmaz bolur

tınıp yatsa arzu tilek kim bulur (4785 KB)

tigüçi: Diyen, söyleyen 679, 2293, 2570 (KB)

urayın tigüçi özi ursuķar

basayın tigüçi özi bassıķar (679 KB)

tikgüçi: Değici, değen 6379 (KB)

yana aydı ilig bu dünya içi

yılanı çağanı telim tikgüçi (6379 KB)

tildem: Haberci, peygamber, iyi konuşan, hatip 5651 (KB)

negü tir eşitgil kişi tildemi

ķamuğ ķılgu işke kiñeş ol emi (5651 KB)

tilim: Dilim, boyuna kesilmiş veya yarılmış her şey 200/171 (DLT)

bır tilim et (200/171 DLT)

tiptiri: Dipdiri 5689 (KB)

öd öðlek yarutsa birip öt erig

köñül ölmış erse bolur tip tirig (5689 KB)

tirgüçi: Deren, dizen, toplayan 4392 (KB)

basa keldi şa'ır bu söz tirgüçi

kişig öggüçiler yime yirgüçi (4392 KB)

titiz: Kekremsi tadı olan şey 183/156 (DLT)

titiz nēñ (183/156 DLT)

tok: Başında saç bulunmayan (adam) 167/144 (DLT)

tok kişi (167/144 DLT)

tok: Tok 52/37, 167/144, 180/153 (DLT); 1191, 1964, 2000 (KB)

tok er (180/153 DLT)

negü tir eşitgil közi toķ kişi

tuz etmek idisi aķı er başı (1191 KB)

tolu: Dolu, boş olmayan 63/49, 548/447, 600/492 (DLT)

çıñ tolu (600/492 DLT)

toñ: Donmuş şey; sert, katı 600/492 (DLT); 1949, 2705, 2271 (KB)

toñ nēñ (600/492 DLT)

top tolu: Dopdolu 3086 (KB)

ay hımmet idisi ajun ķol talu

talı ķoldaçı er ķutı top tolu (3086 KB)

torı: Mazının tadı gibi kekremsi tadı olan (şey), ekşi 35/22, 542/443 (DLT)

torı nēñ (542/443 DLT)

toruk: Her şeyin bedence zayıf olanı 191/163 (DLT)

tökgüçi: Dökücü, döken 6440 (KB)

kanı ol müsülman kanı tökgüçi

nelük kirdi yirke kanı ol küçi (6440 KB)

törtgil ~ törtgül: Kare biçiminde olan 625/521 (DLT)

törtgil ~ törtgül ew (625/521 DLT)

tudaş: Eş, birbirine benzeyen 3485, 4193, 4991 (KB)

kadaş sen tilese yime tut adaş

adaşlı kadaşlı ikigün tudaş 3485 KB)

tulas: Hastalık veya üzüntüden solmuş olan (yüz) 184/157 (DLT); 84 (KB)

tulas yü.z (184/157 DLT)

tuğu: Sağır 605/496 (DLT); 1016 (KB)

ağın bolsa yalñuk bilir hem bilig

tuğu bolsa tegmez biligke elig (1016 KB)

turuk: Zayıf 3094 (KB)

buğun inçke tegdi turuk semridi

seweri beğüdi yağı yawrıdı (3094 KB)

turguçı: Durucu, duran 218, 250, 1725 (KB)

uğuş birle tuttı ajun tutğuçı

bilig birle bastı buğun basğuçı (218 KB)

tutaşı: Bitişik ve komşu olan şey 213/183 (DLT) → **tutşı**

tutuk: İğdiş edilmiş, hadım 191/163 (DLT)

tuzkıya: Güzel 601/493 (DLT)

biriñ maña sö.zkiye

menlig kara tuzkıya

yelwin tuta.r közkiye

muñum meniñ bilen e (601/493 DLT)

tügük: Çatık 1111, 1563, 2077 (KB)

turup çıktı andın saķınçın tügük

kelip karşıka kirdi köñli tüşük (1111 KB)

tügülgen: Devamlı yüzü büzülen (adam) 261/228 (DLT)

bu er ol tutçı kâşı kö.zi tügülge.n (261/228 DLT)

tüptüz: Düpdüz B11 (KB)

kamuğ barçasına bügüler sözi

tizip yinçüleyü kamuğ tüp tüzi (B11 KBM)

türülmüş: Dürülmüş 35/16a1=39:67 (KT)

Kökler türülmüş bolur anıñ kudret[i] birle (35/16a1=39:67 KT)

tüz: Düz 163/142, 496/398 (DLT)

Tüz yi.r (163/142 DLT)

tüzük: Durulmuş 3085, 4464, 5114 (KB)

negü tir eşitgil ay köñli süzük

ķamuğ iş içinde ay köñli tüzük (3085 KB)

uluk: Eski, yıpranmış olan 46/32 (DLT)

uluk tōn (46/32 DLT)

urguçı: Vurucu, vuran 1458, 2145 (KB)

törü eğgü ur ay törü birgüçi

turu öldi isiz törü urğuçı (1458 KB)

usrık: Uykulu insan 62/49 (DLT); 6560 (KB)

aya usrık öz sen odun yığla tınma

bayatka tapuğ kıl yok erse yoğadım (6560 KB)

uşan: Pürtüksüz (kaya vb.) 80/68 (DLT) → **yuşan**

uşan ta.ş (80/68 DLT)

uz: İyi, güzel 477 (AH)

anın uz erür bu kıtab bir süzük (477 AH)

üdre: Çok güzel (şey) 64/50 (DLT)

üdre nēñ (64/50 DLT)

ügme: Yığılmış şey 77/65 (DLT)

ügme topra.k /77/65 DLT)

ügmek: Yığılmış şey 65/51 (DLT)

ügük: Dolu, yığılı 6198 (KB)

tüşüp kirdi ewke saşınçın tügük

sewinçi kitip köñli kaçgun ügük (6198 KB)

üzük: Kesik, tamamlanmamış, yarım kalmış 1987 (KB)

ürpek: Dağınık tüylü hayvan veya insan 64/50 (DLT) **bk. 1.4.5.**

ütlüg: Delinmiş olan 457/361 (DLT)

ütlüg yinçü yi.rde kalma.s (457/361 DLT)

üzlüg: Yağlı (yemek vb.) 30/16, 34/21 (DLT)

ü.zlüg aş (34/21 DLT)

yadguç: Yayıcı, yayan 4431 (KB)

bular ol ajunda kör at iltgüçi

isiz eğgü erse anı yağguçı (4431 KB)

yağgun: Yaygın, taşan 4546 (KB)

begig koşnı kılma ya yağgun ögüz

hışarkā yakın turma ay köñli tüz (4546 KB)

yağıg: Yayılmış 2834, 3589, 5322 (KB)

bu dünya yağı ol et öz bir yağı

bu iki yağının yağıglığ ağı (3589 KB)

yağıglıg: Serilmiş, yayılmış olan 465/369, 466/370 (DLT)

yağıglıg töşe.k (465/369 DLT)

yaglıg: Yağlı olan 47/33, 420/329, 462/367 (DLT)

Yātnıñ yāglıg tikü.sinden öznüñ kāñlıg yuğruk yi.g (462/367 DLT)

yaldırık ~ yuldrık: Parlak (nesne) 631/526 (DLT)

yaldırık nēñ (631/526 DLT)

yalım: Sarp, dik, yalçın 1698, 8393 (KB)

kimiñ bolsa kıldaş adaşı telim

anıñ arkası bek kıaya ol yalım (1698 KB)

yalındak: Çıplak (adam vb.) 466/370 (DLT)

yalındak er (466/370 DLT)

yalıñ: Çıplak 607/499 (DLT); 1098, 2289, 2369 (KB); 287, 330 (AH)

yalıñ er (607/499 DLT)

yalt: Yalçın (dağ vb.), sert (yalçın) olan şey 447/351 (DLT)

yalt kıaya (447/351 DLT)

yamaglıg: Yamalı 465/369 (DLT)

yamaqlıg tōn (465/369 DLT)

yamlıg ~ yāmlıg: Çapaklı (göz) 462/367 (DLT)

yamlıg kö.z (462/367 DLT)

yañşak: Geveze, hezeyan şeklinde çok konuşan 235/204, 612/505 (DLT); 1027, 1028 (KB)

bulga.k üküş bolsa kaçan bilgiñ yite.r

yañşak telim sayrap anı(n) tamgak kata.r (235/204 DLT)

yap: Her şeyin yuvarlak olanı, yuvarlak 445/349 (DLT)

yapıqlıg: Kapalı (kapı vb.) 465/369 (DLT)

yapıqlıg kapug (465/369 DLT)

yapguçı: Yapan, yapıcı 4710 (KB)

kanı ol bu dünya tilep tutguçı

öziñe temür kēnd tura yapguçı (4710 KB)

yaprı: Pürüzsüz, geniş (yer) 457/361 (DLT)

yaprı yi.r (457/361 DLT)

yaprı kulak: Sarkık kulak 457/361 (DLT)

yap yaruk: Çok ışıklı 451/354 (DLT)

yap yaruk nēñ (451/354 DLT)

yarp: Sağlam (nesne) 447/351 (DLT); 3393, 5905 (KB)

yarp nēñ (447/351 DLT)

yarutgan: Her zaman aydınlatan ve ışıklandıran 467/371 (DLT)

kün ol ajunug yarutga.n (467/371 DLT)

yası: Yassı, enli 454/357, 461/365 (DLT)

yası nēḡ (454/357 DLT)

yasul: Yayvan (arazi, daḡ vb.) 452/355 (DLT)

yasul tāḡ (452/355 DLT)

yaş: Taze 446/350, 465/368, 515/413 (DLT)

yaş ot (446/350 DLT)

yaşnıḡ: Şimşekli (bulut vb.) 466/370 (DLT)

yaşnıḡ bulıt (466/370 DLT)

yaşlıḡ: Yaşlı (göz) 462/366 (DLT)

yaşlıḡ kö.z (462/366 DLT)

yaşlıḡ: Yaşlı (insan veya hayvan) 462/366 (DLT)

yaşlıḡ er (462/366 DLT)

yatḡuḡı: Yatan 5339, 4784, 5344 (KB)

tileḡli yügürgü kerek tınmadı

tınıp yatḡuḡılar tilek bulmadı (4784 KB)

yenik: Her şeyin hafifi, hafif 452/355, 482/386 (DLT)

yenik nēḡ (482/386 DLT)

yetim: Yetim, babası ölmüş kişi 1487, 2498, 5302 (KB)

munu men atası ölür men bu kün

kiçig ḡaldı oḡlum yetim öḡsüzün (1487 KB)

yetiz: Her şeyin enlisi, enli; geniş 448/352 (DLT); 3416 (KB)

yetiz kaḡış (448/352 DLT)

yıḡıḡ: Her şeyin kokuşmuşu 449/353 (DLT)

yılmık: İnce 2915 (KB)

bili bolsa yılmık yana yarı kiñ

örün bolsa kırtış kızıl kızgu en (2915 KB)

yig: Çiğ 170/146, 506/406 (DLT)

Çim yig et (170/146 DLT)

yigi: Aralıksız, sık ve bitişik, sağlam 454/358, 455/358, 540/441 (DLT)

Tön yigi tik (454/358 DLT)

yigüçi: Yiyici 1675, 2136, 2142 (KB)

ay dünya tirip sen yiyümez kişi

yigüçi anundı anuk tut aş (1675 KB)

yiliksiz: İliği olmayan, iliksiz 72/59 (DLT)

Ogla.k yiliksiz, ogla.n biligsiz (72/59 DLT)

yinik: Hafif 195, 2078 (KB)

bağa kördüm erse yinik boldı yük

özüm aynı sözle sözün barı tök (195 KB)

yirilgen: Devamlı çatlayan (dal vb.) 468/372 (DLT)

bu butık ol tutçı yirilge.n (468/372 DLT)

yirkiye: Küçük yer 519/418 (DLT)

yirük işler: İki deliği birleşmiş olan kadın 452/355 (DLT)

yirük (neñ): Boylamasına yarılmış ve bu sebeple güzelliği gitmiş (nesne) 452/355 (DLT)

yışin: Çökük, çökmüş 4675 (KB)

boğuzuğ küdez tutçı igsiz yorı

kılur ig kişiniñ yüzünü yışin (4675 KB)

yiti: Keskin 37/74b3=50:22 (KT)

Açğay-miz séndin örtüğünni, seniñ közüñ bu kün yiti (37/74b3=50:22 KT)

yitig: Keskin 329, 358, 4393 bk. yiti (KB)

ağırsa ödürse seçe bilse öz

kamuğ iş içinde yitig tutsa köz (329 KB)

yi yıgaç: Dolanmış ağaç 455/358, 540/441 (DLT)

yogun: Her şeyin irisi 456/360 (DLT)

yogun: Kalın, yoğun 4913 (KB)

biziñ köñlümüz öldi bolğa bu kün

hava nefs me kıldı boyun keç yogun (4913 KB)

yolak: Çizgili, üstünde çizgiler ve yollar bulunan şey 452/355 (DLT)

yolak barçın (452/355 DLT)

yorıga: Yürüyen 1428 (KB)

yayılmaz yorıga keweldin tüşüp

eğersiz yıgaç mingü muñluğ bolup (1428 KB)

yorıtgan: Sürekli osuran 467/371 (DLT)

yorıtga.n kişi (467/371 DLT)

yöleklig: Destekli, desteklenmiş (tahta, ağaç vb.) 466/370 (DLT)

yöleklig yıga.ç (466/370 DLT)

yugurmış: Yoğrulmuş olan 319/261 (DLT)

yugurmış ün suwııdı (319/261 DLT)

yumgak: Her şeyin yuvarlak ve yumru olanı 463/367 (DLT)

yumız ~ yumuz: Etli, şişman (adam) 448/352 (DLT)

yumız ~ yumuz er (448/352 DLT)

yuşaŋ: Pürtüksüz (kaya vb.) 80/68 (DLT) → **uşaŋ**

yuşulğan: Devamlı kan akan (yara vb.) 467/371 (DLT)

bu bāş ol kânı yuşulga.n (467/371 DLT)

yuwga: Zayıf 5523 (KB) → **yuwka**

ne tir eşitgil böke yawğusı

bayusa baş egmez buğun yuwğası (5523 KB)

yuwka: Zayıf, ince, yufka, aciz 3351, 3393, 4610 (KB) → **yuwga**

buğun köŋli yuwka küdeşmeki sap

köŋül sınsa haşmı bayat 'adli tap (3351 KB)

yüglüg: Tüylü, tüyü olan (ok vb.) 540/441 (DLT)

kaba yü.glüg ok (540/441 DLT)

yügrük: Hızlı koşan 68/54, 521/421 (DLT); 461 (AH); 34/59b3=38:31 (KT)

'Arza kılındı anıŋ üze üç adaķın turğan yügrük táziler (34/59b3=38:31 KT)

yüksek: Yükselmiş, uzun ve yüksek 413/324, 464/368 (DLT); 308, 4998 (KB)

ordulanıp yüksek tagıg ogla.k çata.r

uygur tatın yuwga alıp yomgın sata.r (413/324 DLT)

yülüg: Saçı sakalı düzgün 2208, 2083, 2217 (KB)

yüzi körki körklüg kerek hem yülüg

kılınçı köni tegse halkka ülüg (2208 KBM)

yümülgen: (Gözü) devamlı yumulan, kapanan ve uyuklayan (adam vb.) 468/372 (DLT)

bu er ol kö.zi yümülge.n (468/372 DLT)

yüşeň: Pürüzsüz (kaya vb.) 607/499 (DLT)

yüşeň tâş (604/499 DLT)

1.4.2. Değer Yargılarını İçeren Niteleme Adları

abrug: Tereddüt eden, kesin karar veremeyen 26/97b3=4:143 (KT)

Abruglar anıñ arasında bular birle yok olar birle ma yok (26/97b3=4:143 KT)

ab-ı ruy: Yüz suyu, namus, şeref, haysiyet 106/6 (DH)

Hemişe yahşılık kılğıl ketersen uşbu dünyâdın

Kıyâmet âb-rûyığa kerek hûn-ı ciger kılsang (106/6 DH)

aciz: Âciz, iktidarsız, zayıf, kudretsiz 5476 (KB); 27/40a2=5:31, 33/85a1=35:44, 37/2a1=46:32 (KT); 63/17 (DH)

'Âciz boldum kim bolsa men bu kargâ meñizlig (27/40a2=5:31 KT)

aç: Aç doymamış, aç gözlü 923, 1413, 2003 (KB)

ay edgü sañar kim todar ay maña

berü kelgil emdi men aç-men saña (923 KBM)

açıg: Acı veren, elem verici 33/30b3=34:5, 37/39a2=48:17 (KT)

Olarka turur kın yime açıg 'azâbdın (33/30b3=34:5 KT)

açuklug: Yumuşak huylu 85/76 (DLT)

açuklug kişi (85/76 DLT)

ağakka tegürgeñ: (Bir işi) devamlı, sonuna dek götüren 260/227 (DLT)

bu er ol ışıg ağa.kka tegürge.n (260/227 DLT)

ağın: Başka 51/36, 62/48, 90/81 (DLT); B19, B20, B37 (KB); 116, 275, 198 AH)

Ağın kişi neñi neñsinme.s (62/48 DLT)

ağruk: Başka 62/48 (DLT)

agah: Bilgili, haberli, uyanık 11/10 (DH)

şah Mansur'nı Enel Hakk'ı bica emes

Yolnı tabkan bizge ohşaş gümrah emes

Her nâcinsler bu sözlerdin âgâh emes

Âgâh bolup buy-ı Huda aldım mena (11/10 DH)

agır: Pahalı 38/25 (DLT)

agı.r nēŋ (38/25 DLT)

agır: Ağır, güç 903, 1056, 1874 (KB)

bu edgü ağış teg ağır ağğuka

yawuz neñ éiř ol uçuz bulğuka (903 KBM)

agır: Ağır, değerli, kıymetli A29, 900, 906 (KB)

kayu neñ talu bolsa üdrüm ağır

anıñ kılmakı barça özke ağır (900 KBM)

agırlıg: İtibarlı 34/21, 38/25, 84/75 (DLT)

kö.rklü.g tonu.g özü.ŋke

tatlı.g aşı.g adı.nka

tu.tgı.l konu.k agı.rlı.g

yağsu.n çawı.ŋ boğu.nka (34/21 DLT)

agrıgılık: Acı veren 38/45b1=61:10 (KT)

Ėurtgarur sizlerni ol agrıgılık kındın (38/45b1=61:10 KT)

akı: Cömert 57/43 (DLT); 43, 55, 58 (KB); 231, 260, 227 (AH)

tüzün erdi alçak kılınçı silig

uwutluğ bağırsak akı kên elig (43 KBM)

akil: Akıl sahibi, akıllı 109/4 (DH)

Uşbu yolğa ey birâder pirsiz kirme

Hak yâdının lahza gafil bolup yürme

Mâsivâğa âkil erseng köngül berme

Şeytân-lain öz yolğa salar ermiş (109/4 DH)

alçak: Yumuşak huylu, zarif 33/19, 63/49 (DLT); 43, 107, 703 (KB)

Alp yağı.da alçak çoğı.da (33/19 DLT)

alçı: Hilekâr, aldatıcı 2327, 5067, 5231 (KB)

aldaglı: Aldatmanın karşılığını aldatarak veren 26/97a2=4:142 (KT)

Bütünlükin iki yüzlügler hilâf kııurlar Tañrıқа, Ol Tañrı aldaglı olarқа
(26/97a2=4:142 KT)

alicenab: Yüksek karakterli, soylu 21/3 (DH)

Yolsuz yolğa kirdim dostlar halim harab

Halkdın sorsam heç kim bermes menge cevab

Halıkımsen yol körsetgil âlicenâb

Kolum tutub yolğa salgıl "Ente'l-Hâdi" (21/3 DH)

alim: Âlim, bilgin 4346, 5551, 5587 (KB); 101, 203, 401 (AH); 53/5 (DH)

bilig birle 'alim yoğar yoğladı

biligsizlik erni çökerdi qodı (101, 102 AH)

alkıngusuz: Yok olmayan, zeval bulmayan 31/89b3=20:120 (KT)

Ey Âdem, nek yolçılayın mu sêni câvidânelik yığaçı üze hem mülk üze
alkıngusuz (31/89b3=20:120 KT)

alp: Kahraman, yiğit, şecaatli 33/19, 74/62, 76/64 (DLT); 2381, 1949, 1961 (KB)

Alp yağı.da alçak çoğı.da (33/19 DLT)

alpagut: Cesur savaşçı, kahraman 83/74 (DLT)

budraç yeme kudurdi

alpa.gutın üdürdi

sūsın yana kadırdı

kelge.li met irkişür (83/74 DLT)

arık: Arı, temiz 5/15 (DH)

Kul Hâce Ahmed kırkğa kirding nefsingni kırk

Munda yığlap âhiretde bolğıl arık

Post-ı imân şeriatdur mağzı tarik

Tarik kirgen Hak'dın uluş aldı dostlar (5/15 DH)

arif: Ârif, irfan sahibi, Hakk'ı tam manası ile bilen, Allah'ı sıfatlarını, fiillerini ve isimlerini keşf ve müşâhede yoluyla tanıyan 62/4 (DH) **bk. 2.8.26.**

Çünkü tüştüm meydânğa meydânnı tolakördüm

Yüzming ârifni sordum barça cevân içinde (62/4 DH)

asan: Kolay 4269 (KB); 20 (AH); 33/72a1=35:11, 26/8b2=4:30, 37/82a2=50:44 (KT)

Ol bütünlükin Tañrı üze âsân ol (33/72a1=35:11 KT)

aşık: Âşık, çok fazla seven; içini Allah sevgisi ile dolduran 61/3 (DH)

Çın âşıklar keçken ermiş cânın taşlap

Edhem-sıfat berhem urup mâlın taşlap

Hu Hu teyü Hak zikrini aytıp hoşlap

İmân tasdik kılıp bağrın kebâb etti (61/3 DH)

altun özök: Özü som altın gibi temiz 48/33 (DLT)

amrulmuş: Sukunet bulmuş 30/92a1=16:112, 30/88b3=16:106 (KT)

Tokıdı Tanrı bir meşel bir uluşnı, erdiler korkunçsuz amrulmuş
(30/92a1=16:112 KT)

amul: Sakin, huzurlu; yumuşak huylu 49/35, 50/35, 500/401 (DLT); 26, 107, 382
(KB)

kança bardıñ ay ogul

erdi.ñ mende inç amul

attın emdi sen tü.ñü.l

kı.ldı.ñ erse kı.lma.gu (49/35 DLT)

arıgsız: Pis, necis, murdar, kötü olan 29/20b2=9:28, 30/15b1=14:26, 30/16a1=14:26
(KT)

Bütünlükin ortak katğanlar arıgsız (29/20b2=9:28 KT)

arguç: İnsanı kandıran şey 60/46 (DLT)

arguç ajun (60/46 DLT)

arguç ajun: Aldatıcı dünya, yalan dünya 60/46 (DLT)

arka bérigli: Yüz çeviren, ardını dönen 34/27b3=37:91 (KT)

Yüz ewürdiler andın arka bérigliler /34/27b3=37:91 KT)

arkasız: Desteksiz, desteği, arkası olmayan (insan) 74/62, 76/64 (DLT)

Arpası.z at aşu.ma.s arkası.z alp çeri.g sıyu.ma.s (74/62 DLT)

arkuk: İnatçı 67/54 (DLT); 1668, 340, 1670 (KB)

arkuk kişi (67/54 DLT)

artak işlig: Bozguncu, fesat çıkaran 32/4b2=28:4 (KT)

Boğuzlayur erdi erkek oğlanlarını, tirig qodar erdi urağutlarını, ol erdi artaq
işliglerdin (32/4b2=28:4 KT)

artak / yawuz işlig: Kötülük yapan, doğru yoldan sapan 35/49b2=40:43 (KT)

Bütünlükin artak / yawuz işligler olar ot eşleri tururlar (35/49b2=40:43 KT)

artatgan / yarağsız kılığlı: Batıl yolu tutan, yanlış ve boş iş yapan 28/49a2=7:173 (KT)

Helāk mu kıılır sen bizni anıñ bir[le] kim artatganlar / yarağsız kılığlılar (28/49a2=7:173 KT)

asan: Kolay 21/9 (DH)

Fasık facir rahmetingdin nevmid emes

Sendin özge heç kim meni yolğa salmas

Lutf etmeseng müşküllerim âsân bolmas

Kolum tutub yolğa salgıl "Ente'l-Hâdi" (21/9 DH)

asığlıg: Faydalı 85/76 (DLT)

asığlıg iş (85/76 DLT)

asırtguk: Zeki ve akıllanmış (kişi) 635/530 (DLT)

asırtguk er (635/530 DLT)

asi: Asi , isyan eden 31/8b1=19:14 (KT); âsi 53/5 (DH)

Ermez boynağı 'âsî (31/8b1=19:14 KT)

asi-cafi: İsyankar-cefakeş 112/14 (DH)

"Asi, cafi layık degey rahmetimge

Dahil etey men ularnı cennetimge

Günahların bağışlayım barın senge..."

Resul hurrem bolub yügrüb keler ermiş (112/14 DH)

asil: Asıl 289 (AH)

eğer kıbr idisi aşıl men tise (289 AH)

astın: Alçak, bayağı 34/29a3=37:98, 35/89b3=41:29, 29/31b3=9:40 (KT)

Tilediler añar dastân, kıldımız olarnı astınlar (34/29a3=37:98 KT)

ataç: Babaya benzer, baba gibi 309/254 (DLT)

Ata oğlu ataç toga.r (309/254 DLT)

ayığ: Fena, kötü 5175 (KB)

bu dünyâ kutıña inanma ayığ

inançsız-turur kör kılınçı yayığ (5175 KBM)

azad: Âzâd, hür 344, 422 (AH)

bu itiglig erke azad öz kıl ol (344 AH)

azak: Yolunu şaşırın, nereden geldiği belli olmayan; baştan savan 2813, 2534 (KB)

oduğ sak kerek ked kereksiz azak

azak bolsa işçi bolur iş uzak (2813 KBM)

azgır: Azgın, azılı 2311 (KB)

azıglıg: Azılı, cesaretli, atılgan, gözüpek 283, 3041, 4523 (KB)

idi yakşı aymış azıglıg kür er

azıglıg eren berk tügünler yazar (283 KBM)

azıtgan: Devamlı (yoldan) çıkaran, yoldan saptıran 88/79 (DLT)

ol kişi ol yöldan azı.tga.n (88/79 DLT)

aziz: Aziz, kıymetli, şerefli değerli A8, A9, A29 (KB); 30/8a1=12:88, 33/31b1=34:7, 37/27b2=48:3 (KT); 1/14 (DH)

Ey 'azîz, tegdi bizke hem boğnumızke ıor yas (30/8a1=12:88 KT)

Köndürür ögdülmiş, 'azîz yol tapa (33/31b1=34:7 KT)

azuk: Yoldan çıkmış, başıboş 45/31 (DLT); 385 (KB)

Sartnıñ azukı arıg bolsa yöl ü.ze yır (45/31 DLT)

azuk munuk: Kaçan ve yoldan sapan 45/31 (DLT)

bagırlıg: Başkasına boyun eǵmeyen 181/155, 247/217 (DLT)

bagırlıg er (247/217 DLT)

bagırsak: Merhametli ve cömert 251/220 (DLT); 34, 43, 107 (KB)

bagırsak kişi (251/220 DLT)

bahil: Hasis 1518 (KB); 241, 244, 254 (AH)

baki: Bâki, ebedî, sonsuz C50 (KB); 31/57b3=20:73, 32/39a2=28:60, 36/25a2=42:36 (KT)

Tańrı yahşıraq turur hem bâkî (31/57b3=20:73 KT)

barış: İyi örnek, timsal 38/36b1=60:4 (KT)

Râstlık üze erdi sizlerke barış körklüg İbrâhîm içre (38/36b1=60:4 KT)

basımçı: Zulmeden, zalim 1737, 2348 (KB)

kayu oǵrı tevlig karakçı kunuk

kayusı basımçı ölütçi kırık (1737 KBM)

basınçak: Zayıf, ezik adam, âciz 250/220 (DLT); 911, 912, 3110 (KB)

basınçak er (250/200 DLT)

baş: Öncü, ileri gelen 29/9b1=9:12 (KT)

Olar ıa'n kılsalar dîniñiz içinde toquşuñlar küfr başlarını (29/9b1=9:12 KT)

başçı: Öncü, önder 32/5a2=28:5, 32/27b1=28:41 (KT)

Kılsa-miz olarnı başçılar taķı kılsa-miz mîrâş alǵanlar (32/5a2=28:5 KT)

batıl: Batıl, hak olmayan, boş, beyhude, yanlış 33/61a2=34:49, 36/18b3=42:24, 37/5b3=47:3 (KT)

Keldi sezâ yime oza törütmez bâtılnı yana tırgüzmez (33/61a2=34:49 KT)

baz: Ecnebi, yabancı 509/408, 514/413 (DLT); 2495, 2534, 2548 (KB)

yât ba.z yağıldı (509/408 DLT)

bed: Kötü, fenâ 35 (AH)

kim erse bu tört işke beğ i‘tîkad (35 AH)

bed-baht: Ümitsiz 31/5a2=19:4, 31/13a3=19:32, 31/19a2=19:48 (KT)

Bolmadım séni okımağda ey İdim beđ-baht (31/5a2=19:4 KT)

bedi‘: Eşsiz, nâdide 46 (AH)

anıñ bîrr u cudı beđi‘îhsanı (46 AH)

begsig: Huyu beylerin huyuna benzeyen 499/400 (DLT)

bu er ol begsig (499/400 DLT)

beliñçi: Bir şeyden ürken 606/498 (DLT)

beliñçi kişi (606/498 DLT)

berakat bérgen: Bereketli kılan 35/61a3=40:64 (KT)

Berekât bérgen Tañrı 'âlemluğlar ıdısi (35/61a3=40:64 KT)

berekatlıg: Bereketli, hayırlı, yüce 37/70b3=50:9, 36/72a2=43:85 (KT)

İndürdümüz kökdin suwnı berekatlıg (37/70b3=50:9 KT)

beter: Daha kötü, daha fena 6141 (KB)

yégitlik ya baylık bu kut esrüki

süçig esrükinde beter ay beki (6141 KBM)

bi-bak: Yoldan çıkan 34/58b3=38:28 (KT)

Qılur mu-miz saqnuklarını bî-bäkler teg (34/58b3=38:28 KT)

bifa: Kaba, terbiyesiz, küstah 6603 (KB) → **bıwalık**

cefâ cevri barı maña tegmesüni

otun bifalardın sıñardın bolayı (6603 KBM)

bi-vefa: Vefasız 716, 1511 (KB)

ayur ay inançsız ajun bi-vefâ

nelük kıldın emdi maña sen cefâ (1511 KBM)

bilge: Akıllı; âlim; bilge, hakîm 9/5, 37/24, 57/43 (DLT)

oza.kı bilge ança aymı.ş (57/43 DLT)

biliglig: Âlim; akıllı; bilge, hâkim 254/223 (DLT); 30/26b1=15:53 (KT)

Biz sewünçi bérür-miz saña bir biliglig oğul birle (30/26b1=15:53 KT)

biligsiz: Akılsız, cahil 72/59, 194/166 (DLT); 30/8b3=12:89, 32/36a1=25:56, 33/27a1=33:72 (KT)

Né kıldınız Yūsuf birle inisiñe, ançada sizler biligsiz erdiñizler (30/8b3=12:89 KT)

bizar: Suçsuz, masum 26/76a3=4:112 (KT)

Kim kim kazğansa yazuñnı ħatānı azu yazuñnı yana atsa anı bīzārka (26/76a3=4:112 KT)

bizar: İlgisini kesmiş, uzak, alakasız 38/29a1=59:16, 36/47b2=43:26, 38/36b3=60:4 (KT)

Aydı: men bīzār men séndin, men qorqar men Tañrıdın kim ajunluğlar idisi turur (38/29a1=59:16 KT)

bolumsuz: Layık olmayan 1715 (KB)

bolumsuzka devlet kelü bérse kut

teper devletin ol keçürmez küni (1715 KBM)

borbaş: Neresinden çıkılacağı bilinmeyen karışık (iş) 231/201 (DLT)

borba.ş iş (231/201 DLT)

boş: (İnsan için) özgür, hür 166/143, 497/398 (DLT)

Ol kul boş kıldı (166/143 DLT)

boş: Terk edilen, ihmal edilen (şey) 166/143 (DLT)

Boş nēḡke idī bolma.s (166/143 DLT)

boşlag: İhmal edilen (şey) 232/201 (DLT)

boşla.g nēḡ (232/201 DLT)

boşlag: Boş, avare 708, 1303, 1491 (KB); 135, 136 (AH)

yawalık bile borka baş sokmasa

yawalıkka boşlaḡ neḡin saḡmasa (708 KBM)

boynagu: Zorba, cebredici, isyankâr 36/82a2=44:31, 31/13a2=19:32, 31/8a3=19:14 (KT)

Ol erdi boynaḡu, ḡaddın keçgenler (36/82a2=44:31 KT)

boynagu: Kibirli 36/91b2=45:8, 35/13a1=39:60, 35/38a2=40:27 (KT)

Eḡitür Taḡrının niḡānlarını anıḡ üze adaḡ tiker boynaḡu anḡaḡlı eḡitmez teg anı (36/91b2=45:8 KT)

bulganuk: Fasık, sorun çıkaran 37/57a1=49:6 (KT)

Apaḡ kelse silerke bulḡanuk söz / sav birle amulluḡ ḡılıḡlar (37/57a1=49:6 KT)

buş: Hiddetli, sinirli, hırḡın 342, 850, 906 (KB)

yana bir tili él buşı öwkelig

ulıtur ḡıḡig sökse açsa tilig (342 KBM)

böḡ: İri ve kaba (insan) 599/491 (DLT)

böḡ ḡıḡı (599/491 DLT)

büḡü: Âlim, bilge ve akıllı 216/185, 546/446, 577/474 (DLT); 183, 191, 192 (KB)

biligni irdedim

bügü.ni üdürdüm

özümni adırdım

yalgıl atım yazlınu.r (546/446 DLT)

bügü bilge: Akıllı 216/185, 546/446 (DLT)

bürge: (İnsan için) taşkın ve hafif 215/185 (DLT)

bürge kişi (215/185 DLT)

bütün: Doğru, gerçek, güvenilir, sağlam 119/106, 201/171 (DLT)

Bütü.n ümlüg kaç kolsa olturur (119/106 DLT)

cahil: Cahil 86, 88, 112 (AH)

bu cahıl biligsiz bahasız bişi (86 AH)

cavidane: Ebedî kalıcı, sonsuza kadar kalan 29/45a2=9:63, 26/61a1=4:93, 31/58b3=20:76 (KT)

Añar tamuğ otı, cāvidāne anıñ içinde (29/45a2=9:63 KT)

cefaçı: Cefa eden, eziyet eden 1092, 1237, 3088 (KB)

cefâ kıldı tép sen ilenme maña

meniñde cefâçı bu dünyâ saña (1092 KBM)

celle: Celîl, aziz olan S17, C1, A2 (KB)

celleka, kim uluğluk idisi tükel kudrethiğ pâdişâh-turur (A2 KBM)

çalpak iş: Utanılacak şey, utanç veren iş 30/79a3=16:90 (KT)

Her-āyīne Tañrı buyrur dād bérmeñ ... yığar çalpak işdin, yawuz işdin
(30/79a3=16:90 KT)

çamguk: Dedikoducu, müfteri 236/205 (DLT)

çamguk er (236/205 DLT)

çanaç: Homoseksüel; korkak; olaylara karşı acımasız davranışlarda bulunan; işte başarısız ve gevşek 180/154 (DLT)

çapak er: Alçak adam 191/163 (DLT)

çav kemişgen: Yalan haber yayan, dedikodu yapan 33/22a1=33:60 (KT)

Eger yığılmasa iki yüzlüğüler ... çav kemişgen[ler] kend içre, sekirtgem seni olar üze (33/22a1=33:60 KT)

çek çük: İvır zıvır; değersiz eşya 168/145 (DLT)

çeçek: Şirret 411/322 (DLT)

çeçek er (411/322 DLT)

çergüçi: Kurtarıcı 373 (KB)

çın: Doğru söyleyen, doğru kişi, samimi kişi 28/60a5=7:194, 36/83a3=44:36, 36/102b2=45:25 (KT)

Ünden olarnı icâbet kılsunlar sizke eger çın erse sizler (28/60a5=7:194 KT)

çoğıcı: Kavgacı 36/61b3=43:58 (KT)

Urmadılar anı saña meger tartışık üçün, kendü olar boğun çoğıcılar (36/61b3=43:58 KT)

çok: Oğuzcada aşağılık (kimse) 500/401 (DLT)

ço.k er (500/401 DLT)

çotur: Kötü huylu 182/156 (DLT)

çotur kişi (182/156 DLT)

çöp çep: Değersiz (insan) 160/139 (DLT)

çöp çep kişi.le.r (160/139 DLT)

dost: Sahiplenen, himaye eden 37/9b3=47:11, 37/10a1=47:11, 26/43b2=4:75 (KT)

Ol ol Tanrı anlarnıñ döstü (37/9b3=47:11 KT)

dürüst: Dürüst, doğru, hakiki Ba 468, C 468 (AH)

teñ ese teñgedi dürüstka beðel (C 468 AH)

dervişane: Muhtaç 32/16b2=28:24 (KT)

Ey İdim, men aña kim indrür sen maña eðgölükdin dervişāne (32/16b2=28:24 KT)

éðerü kelgen: Takip edilen 36/80b1=44:23 (KT)

Tünle életgil qullarımını sizler éðerü kelgenler siz (36/80b1=44:23 KT)

eðgü: İyi, hayırlı, güzel 29/15, 44/30, 52/37 (DLT); 32, B32, A38 (KB); 240, 245, 405 (AH); 26/87a3=4:128, 38/56b2=62:11, 37/17a3=47:21 (KT)

ep eðgü nēñ (29/15 DLT)

Yaraşmak eðgü erür (26/87a3=4:128 KT)

eðgü: İyi kişi, salih insan, hayırlı insan 34/65b1=38:47, 34/26a2=37:80, 34/35a1=37:121 (KT)

Olar bizim üskümüzde üdründiler, eðgüler tururlar (34/65b1=38:47 KT)

egriliksiz: Kusursuz, eksiksiz 34/96b1=39:28 (KT)

Qur'ānı Tāzī tilinçe egriliksiz meger olar qorqsun tép (34/96b1=39:28 KT)

ekek: Fahişe 52/37 (DLT)

ekek işle.r (52/37 DLT)

ekek işler: Fahişe kadın 52/37 (DLT)

endik: Ebleh, aptal 65/52, 66/52 (DLT)

endik er (65/52 DLT)

endişe kılığlı: Düşünen 35/2a1=39:42 (KT)

Bütünlüğün anıñ içinde belgüler endişe kılığlı boðunka (35/2a1=39:42 KT)

erdemsiz: Marifetsiz; edebi ve fazileti olmayan 537/439, 381/299, 131/115 (DLT)

Erdemsizden kut çertilü.r (381/299 DLT)

erklig: Veli, hamî, sığınılacak kişi, dost, bekçi 35/52b3=40:49, 36/85a1=44:41, 26/20b1=4:45 (KT)

Ayğaylar anlar kim ot içinde tamuğ erkligiçe (35/52b3=40:49 KT)

ermegü: Tembel 47/33, 81/71, 33/19 (DLT)

irig i.rini yāğlı.g ermegü ba.şı ka.nlı.g (47/33 DLT)

ersek: Erkek isteyen, orospu 64/51, 295/248 (DLT)

Ersek erke tegme.s, İwek ewke tegme.s (64/51 DLT)

ersek işler: Orospu kadın 64/51 (DLT)

ersig: Erkek, yiğit, mert, cesur, kahraman 57, 196, 279 (KB); 34 (AH)

ne üdrüm ne ködrüm ne ersig eren

ajunda tétig er yédi bu cihân (279 KBM)

ersü: Değersiz, aşağı olan şey 76/64 (DLT)

eymenük: Çekingen 2237, 4349 (KB)

tapuğsak ne özkey yine eymenük

emânet bile bolsa köñli süzük (2237 KBM)

fani: Zevâl ve fenâ bulan, yok olucu C50 (KB)

bâb ögdülmiş odğurmuşka fânî dünyâ birle bâkî ‘ukbî kazğangusın ayur (C50 KBM)

farig kağgusuz: Gamsız, tasasız 32/7b3=28:10 (KT)

Boldı Mūsā anasının köñli fâriğ kađgusuz (32/7b3=28:10 KT)

fazıl: Fâzıl, faziletli 489 (AH)

ędibler ędibi fażıllar başı (489 AH)

feryad teggen: İmdada koşan, kurtarıcı 34/8a3=36:43 (KT)

Eger tilese-miz baturğaytımız olarnı, feryād teggen yok olarkā, ermez olar
kurtuluğlı (34/8a3=36:43 KT)

fısk: Yoldan çıkarıcı, çelişkili 37/84a1=51:8 (KT)

Her-āyine siz bir fısk kavı içinde siz (37/84a1=51:8 KT)

gafil: Gafil, habersiz 28/17a2=7:136, 28/25a3=7:146, 28/53a1=7:179 (KT)

Yalğan tuttılar biziñ āyātlarımıznı boldılar andın ġāfiller (28/17a2=7:136 KT)

gafur: Mağfiret eden, acıyan 6511 (KB)

kuluñ men idim sen maña ay ġafūr

méni yarlıkağıl yazukum keçür (6511 KBM)

galebe kılığlı / küçlüg: Üstün gelen 38/49a1=61:14 (KT)

Küçlendürdümüz anlarnı kim taptılar düşmanları üze, boldılar ġalebe kılığlı /
küçlügler (38/49a1=61:14 KT)

galib boluğlı: Üstün gelen 34/44b2=37:173 (KT)

Bütünlükin biziñ sümiz olar ġalib boluğlılar turur (34/44b2=37:173 KT)

garib: Garip 397 (AH)

ğarib erdi ıslam ġarib boldı baz (397 AH)

gayb: Gayb, bilinmeyen, gizli 30/4b3=12:81, 33/60b3=34:48, 35/4a3=39:46 (KT)

Ermez-miz ġaybnı küdeşigliler (30/4b3=12:81 KT)

habib: Sevgili, Hz. Peygamber 388, 4339 (KB); 21 (AH) **bk. 2.8.26**

habîb sewer yolu méni yetteçi

ol ok sawçı bolsu elig tuttaçı (388 KBM)

haddin keçgen: Sınırı aşan, aşırıya kaçan 27/41b3=5:32, 36/82a3=44:31 (KT)

Üküş olardıñ anda kiğin yer içinde ġaddin keçgenler (27/41b3=5:32 KT)

haddin taş boynagu: Azgın 34/23b1=37:30 (KT)

Ermez bizke siziñ üze hücçet, kendü erdiñiz boğun haddin taş boynağı
(34/23b1=37:30 KT)

halim: Halîm, yumuşak 51, 340 (AH)

hâlimlik suwın saç ol otnı öçür (340 AH)

halis: Halis, ihlasa erdirilmiş 34/42a3=37:160 (KT)

Arıǵ ol Tañrı andın kim şıfat kılurlar meger Tañrınıñ hâliş kulları
(34/42a3=37:160 KT)

han-salar: Sofra kuran S.294 (KB) → **hon-salar**

har: Hor, hakir, bayaǵı 34/20b2=37:18, 36/59a3=43:52 (KT) → **hor**

Ayǵıl: andaǵ, siz hârlar siz (34/20b2=37:18 KT)

haris: Harîs 182, 305, 307 (AH)

hâriş toğmaz ajun neñini tirip (305 AH)

harlağan: Küçük düşürücü 38/11b1=58:16 (KT)

Yüz evürdiler Tañrınıñ yolındın, olarğa turur hârlağan kın (38/11b1=58:16 KT)

harlaǵlı: Alçaltıcı, küçük düşürücü, hor eyleyici 26/71a2=4:102, 26/15a2=4:37, 33/20a3=33:57 (KT)

Tañrı anuttı kâfirlerğa kın hârlaǵlı (26/71a2=4:102 KT)

has: İhlasa erdirilmiş 34/675b1= 38:38 (KT)

Yolsuz kılǵay men olarnı kamuǵını meger kullarınıñ kim olardın hâşlar tururlar (34/675b1= 38:38 KT)

hasis: Hasîs 447 (AH)

hâsislerni kötrüp neñisni çalıp (447 AH)

hasm: Hasım, kavgalı, münakaşa eden, davacı 26/73a2=4:105, 34/53b2=38:22, 34/53a3=38:21 (KT)

Bolmağıl hıyānet kılğanlarkā haşm (26/73a2=4:105 KT)

hon-salar: Sofra kuran C40 (KB) → **han-salar**

bâb aş başçısı hân-sâlâr negü teg kerekin ayur (C40 KBM)

hoş: Güzel 589 (KB); 402 (AH); 33/37b1=34:15, 38/46b3=61:12 (KT)

Él erür hoş yime İdi yarlıkağan örtgen (33/37b1=34:15 KT)

ımanç: Güvenilen, inanılan; güvenme, inanma 4068, 6586, 1091 (KB); 174 (AH)

kayusı ımanç beg kayu çağrı beg

kayusı kül erkin kayu çawlı beg (4068 KBM)

ımanç beg: Güvenilir bey 79/67, 111/100, 637/533 (DLT)

ınga: Rezil (kimse); değersiz, değeri düşmüş olan şey 76/64 (DLT); 1672, 2064, 2975 (KB)

ınga er (76/64 DLT)

iki yüzlüg er: İki yüzlü adam 464/368 (DLT)

il kişi: Kötü adam 36/23 (DLT)

imin: Emin, korkusuz, güven içinde, güvenilir 33/39a2=34:18, 36/87b3=44:55, 33/53b3=34:37 (KT)

Yorıqlar anıñ içinde tünler hem künlerde iminler (33/39a2=34:18 KT)

inkar kılıglı: İnkâr eden 36/32a1=42:47 (KT)

Tağrıdın yok sizke sığınçu ol küm yok sizke inkâr kılıglı (36/32a1=42:47 KT)

irig: Sert, kaba; haşın, gayretli 1415, 2077, 2543 (KB); 25/22b1=3:159, 27/59a2=5:54, 38/92b3=66:6 (KT)

Eger bolsa sen irig, irig köñüllüg tarılğatılar (25/22b1=3:159 KT)

irinçig: Acınacak, zavallı, acıklı 65, 687, 3938 (KB)

uzun sözlese söz irinçig bolur

ukuşluğ kişiler sözüg az kılur (3938 KBM)

irsel: Dönek, dönen huylu, kararsız, sebatsız, vefasız 399, 666, 1088 (KB)

yana ma saña aydım uş bu sözüm

kılınçım yayığ tép ne irsel özüm (1088 KBM)

isiz: Hırçın; kötü, çirkin 33/19, 194/166, 327/265 (DLT); 235, 238, 240 (KB); 146, 333, 380 (AH) → **issiz, esiz**

Alp Er Toņa öldi mü

i.si.z aju.n kaldı mu

ödlek öçin aldı mu

emdi yürek yırtılı.r (33/19 DLT)

isiz: Haşarı çocuk 73/60 (DLT)

issiz: Şirret, gaddar, cür'etkâr 83/73 (DLT) → **isiz, esiz**

issiz kişi (83/73 DLT)

kadır: Zor, şiddetli, çetin 183/156 (DLT)

kadır nēŋ (183/156 DLT)

Kadır yi.r (183/156 DLT)

Kadır kış (183/156 DLT)

kadır: Güçlü, kudretli B2 (KB)

uluğluk idisi uğan dû'l-celâl

yaratğan törütgen me kâdir kemâl (B2 KBM)

kağıtgan: Hiç kimseye boyun eğmeyen, dik başlı 256/224 (DLT)

kağıtga.n er (256/224 DLT)

kahil: Tembel, yavaş ve ağır davranan 29/39b3=9:54 (KT)

Kelmezler namāzka meger olar kähiller ol (29/39b3=9:54 KT)

kakılğan sokulğan: Horlanan, itilip kakılan, aşağılanan 259/227, 262/228 (DLT)

bu er ol telim kakılga.n sokulga.n (259/227 DLT)

kakitğan: Devamlı kızgınlık ve bıkkınlığa sokan, kızdıran 256/225 (DLT)

bu er ol meni tu.tçı kakitga.n (256/225 DLT)

kanıtğan: Her zaman mutlu eden 257/225 (DLT)

ögdi ol erig kanıtga.n (257/225 DLT)

kapguçı: (Mal vb.) çalan 292/247 (DLT)

tawa.r kapgu.çı (292/247 DLT)

kart er: Huysuz adam 172/148 (DLT)

katıg: Katı, sert, haşin, çetin, şiddetli, elim, korkunç 28/41b3=7:165, 27/58a2=5:53, 37/38a1=48:16 (KT)

Tuttumuz anlarını kim küç éttiler katıg kın birle (28/41b3=7:165 KT)

katıg: Sert, acımasız 38/92b3=66:6 (KT)

Anıñ üze ferişteler irigler katıglar (38/92b3=66:6 KT)

katıksız: İhlas sahibi, temiz, halis 34/77b2=39:3, 31/20a1=19:51, 34/36a3=37:128 (KT)

Bilgil Tañrıka dīn katıksız (34/77b2=39:3 KT)

katış karış: Karışık, girift, anlaşılmaz 37/69b1=50:5 (KT)

Olar katış karış iş içinde olar (37/69b1=50:5 KT)

katkı kişi: Tabiatı sert olan, kimseye itaat etmeyen adam 215/185 (DLT)

katurğan: Gülen, sevinçli olan ve övünen 257/225 (DLT)

bu er ol üküş katurga.n (257/225 DLT)

kawurgan: Devamlı baskı yapan, sıkı 258/226 (DLT)

bu bile.zük ol bilek kawurga.n (258/226 DLT)

kavi: Kavi 2055 (KB); 196 (AH)

kılıç baldu ok ya kavî küç yürek

bar erken ked er neñke korkmaz kerek (2055 KBM)

keçürgen: (Suçları) devamlı affeden 260/227 (DLT)

bu bēg ol yāzuk keçürge.n (260/227 DLT)

keçürgen: Devamlı evirip çeviren ve planlar yapan 260/227 (DLT)

bu er ol telim iş keçürge.n (260/227 DLT)

keç: Etkili, dokunaklı 26/36a3=4:63 (KT)

Aygıl olarka özleri içinde keç aymak (26/36a3=4:63 KT)

keklig: Kin sahibi olan 407/318 (DLT)

öçlüg keklig kişi (407/318 DLT)

kekme: İşlerin pişirdiği ve çekilen sıkıntıların katılaştırdığı (adam) 241/209 (DLT)

→ **kek**

kekme er (241/209 DLT)

kekmen: İşlerin pişirdiği ve çekilen sıkıntıların katılaştırdığı (adam) 241/209 (DLT)

→ **kek**

kelale: Varisi olmayan kişi, kimsesi olmayan 27/15a2=4:176 (KT)

Tağrı açā bérür sizke kelāle içinde, eger bir er helāk bolsa yok añar 'ayāl hem añar kıız kıadaş ... (27/15a2=4:176 KT)

keşes: Kolay 604/495 (DLT)

keramethıgrak: (En) çok keramet sahibi, aziz, en değerli 37/64a2=49:13 (KT)

Bütünlükin kerāmethıgrakınız tağrı üskinde saknukrağınız (37/64a2=49:13 KT)

kerim: Kerim 5667 (KB); 67 (AH)

bayattın kolu bérsü yazuklarım

du‘â birle bolğay keçürgey kerim (5667 KBM)

kıçurgan: (Konuğa) Daima huysuzlaşıp kibir ve övüngenlik gösteren 258/226 (DLT)

bu er ol kişi.ke kıçurga.n (258/226 DLT)

kınanmış: Azap edilmiş 33/52a3=34:35 (KT)

Ermez-miz kınanmışlar (33/52a3=34:35 KT)

kınlıg: Azap veren, azabı olan 28/71a3=8:13, 28/77a3=8:25, 35/35b1=40:22 (KT)

Ol Tağrı katıg kınlıg ol (28/71a3=8:13 KT)

kıran: Çok talihli ve güçlü (hükümdar) 3007 (KB)

yumıtsa kayu begke ersig eren

ajunka bu beg boldı sâhib-kırân (3007 KBM)

kırt: Kötü huylu, cimri 172/148 (DLT)

kırt kişi (172/148 DLT)

kıwangan: Kibirlenen, böbürlenen 26/14b1=4:36 (KT)

Ol Tağrı sewmez kim kim bolsa kıwangan küwengen (26/14b1=4:36 KT)

kıwçak: Kof, boş, şanssız, yabanî 2639, 5133, 2477 (KB)

yalawaç yawuz bolsa kıwçak kowı

séziksiz tüker anda begler suwı (2639 KBM)

kıwı: Boş, süreksiz, kısa 668, 1045, 1332 (KB)

tükel buldı ay toldı ârzû tilek

kıwı kut karıp yıktı arka yölek (1045 KBM)

kıyık kişi: Sürekli sözünde durmayan insan 518/417 (DLT)

kız: Pahalı 164/142 (DLT); 564, 565, 866 (KB)

Bu a.t kız aldım (164/142 DLT)

kızgut: İbret olsun diye cezalandırılıp rezil edilen 227/197 (DLT)

kızgutlug: Azapla cezalandıran, cezasını veren 26/51b3=4:84 (KT)

Ol Tanrı katığrak kınılığdın, katığrak kızgutluğdın yan (26/51b3=4:84 KT)

kız kişi: Argu lehçesinde cimri insan 164/142 (DLT)

Kız kişi sāwı yörıglı bolma.s (164/142 DLT)

kirtüç: Kıskanç, saldırgan huylu 229/198 (DLT); 194 (KB)

kirtüç kişi (229/198 DLT)

koltguçı: Muhtaç 2093, 2613 (KB)

oyunka awınsa ajun tutğuçı

ilin buzdı boldı özi koltğuçı (2093 KBM)

komıtgan: Özleten (şey, kimse) 257/225 (DLT)

ogul meni ewke komıtga.n ol (257/225 DLT)

kor kıldaçı: Hüsrana uğrayan 30/90b1=16:109 (KT)

Séziksiz anlar kim kiğinki içinde, olar qor kıldaçılar ol (30/90b1=16:109 KT)

korklık: Korkan ve korkak (adam) 625/521 (DLT); 1986, 2292 (KB)

korklık er (625/521 DLT)

korkmış: Bir şeyden korkan, korkmuş olan 430/336, 498/399 (DLT)

Saçıratgu.dın korkmış kuş kırk yı.l adrı yıga.ç üze konma.s (430/336 DLT)

korkunçlug: Korkulan, bilinmeyen 37/87b3=51:25 (KT)

Aydılar selām, aydı selām qorkunçluğ boğunlar (37/87b3=51:25 KT)

korkunçsuz: Güvenli 32/37a1=28:57, 37/46b3=48:27 (KT)

Ƙorƙunçsuz térlür aƙar ƙamuğ nerseniğ mîveleri, rûzî biziğ üskümüzdin
(32/37a1=28:57 KT)

kotkı er: Mütevazı, alçakgönüllü 215/185 (DLT)

kowı er: Talihsiz adam 545/445 (DLT)

Kowı er kuɖugka kirse yil alı.r (545/445 DLT)

köɖrüm: Yüksek, seçkin 279, 1963, 2187 (KB)

bodunka begi artuk üdrüm kerek

köñül til köni kılkı ködrüm kerek (1963 KBM)

köndi: Oğuzca rezil 211/181 (DLT)

Ol köndi kişi ol (211/181 DLT)

köni: Güvenilir (kişi) 549/449 (DLT)

köni er (549/449 DLT)

köñüllüğ: Akıllı, kalbi uyanık olan 44/30, 604/496 (DLT)

köñüllüğ er (604/496 DLT)

közlüğ: Gönül gözü olan, basiretli 38/18b2=59:2 (KT)

'İbret alıñlar ey közlüğler iɖisi (38/18b2=59:2 KT)

kulsıg: Huyu kölelerin huyuna benzeyen 234/203, 499/400 (DLT)

kulsıg er (234/203 DLT)

kunuk: Dolandırıcı 1737 (KB)

kayu oğrı tevlig karakçı kunuk

kayusı basımçı ölüťçi kırık (1737 KBM)

kurgu: Hafif ve zevzek adam, çok taşkın ve hafif (kimse) 13/7, 214/184 (DLT);
1997, 5219 (KB)

kurgu er (214/184 DLT)

kutlug: Mübarek, uğurlu 54/39, 208/178, 233/202 (DLT); 34/59a1=38:29 (KT)

Bitig indürdümüz saña kutluğ (34/59a1=38:29 KT)

kuyug: Titiz 2900 (KB)

idişçi başı ked koyuğ er kerek

köni tutsa ötrü köñül ög yürek (2900 KBM)

küçegüçi: Cabbar, zorlayıcı 37/82b1=50:45 (KT)

Ermez sen anlar üze küçegüçi, pend bérgil Qur'an birle (37/82b1=50:45 KT)

küçemçi: Zulmeden, zalim 495/397 (DLT); 816 (KB)

bu kaşım tügüki bu körksüzlüküm

küçemçi kelirke bu yüzüzlüküm (816 KBM)

küçkey: Zalim, zorba 814, 2030, 2031 (KB)

bu küçkey kişi kendü beglik yémez

bu küçkey küçini bodun kötrümez (2030 KBM)

küçlüg: Zalim, zorba 27/34b3=5:22, 32/18a1=28:26, 35/35a3=40:22 (KT)

Anıñ içinde boğun küçlügler (27/34b3=5:22 KT)

külüg: Şöhret sahibi, ünlü 538/439 (DLT)

külüg bilge (538/439 DLT)

külük: Ünlü, sanlı 857, 5130, 5283 (KB)

ağırla sen edgüg tegür edgülük

bodun edgü bolğay tüzü ay külüg (5383 KBM)

külünç: Gülünç 2442, 2409 (KB)

közi tok kişi işte almaz orunç

orunç alsa hâcib bolur beg külünç (2442 KBM)

külüt: İnsanlar arasında gülünecek kişi 180/153 (DLT)

kür: Azimli, yürekli, korkusuz, gururlu olan 163/142 (DLT); 57, 283, 409 (KB)

kim kür bolsa küwe.z bolu.r (163/142 DLT)

kürek: Kaçak 5710, 1118 (KB)

kürek men idimdin küremiş otun

kamuğ öz yazukka kömüldi bütün (5710 (KBM)

küstah: Küstah 348 (AH)

kiçiglerni küstah kıılır bil yakın (348 AH)

küsüş: Aziz, değerli, nâdir 44, 160, 199 (KB)

biliglig idi az biligsiz üküş

ukuşsuz üküş bil ukuşluğ küsüş (199 KBM)

küwengen: Övünen 26/14b1=4:36 (KT)

Ol Tañrı sewmez kim kim bolsa kıwangan küwengen (26/14b1=4:36 KT)

küwez: Kibir, kibirli 131/115, 163/142, 207/177 (DLT); 409, 1125, 1706 (KB)

erdem tile öğrenipen bolma küwe.z

erdemsizin ögünse eñmegüde eñe.r (131/115 DLT)

malum: Belli A11 (KB)

-rur bu kitâbnı okıǵlı bu beyitlerni ma'lûm kılıǵlı kitâbı- (A11 KBM)

melametlıg: Kınanmayı hak eden 34/38b2=37:142 (KT)

Yuttı anı balıq, ol melâmetlıg, eger bolmasa ol tesbîh aytıǵılardıñ
(34/38b2=37:142 KT)

melun: Melun, lanetlenmiş 33/22a3=33:61, 31/88b2=20:116, 31/67a1=20:96 (KT)

Mel'unlar qayda ma bulnurlar, tutlurlar, öldrülürler (33/22a3=33:61 KT)

meñzeg: Benzer, eş 17, 16, 3603 (KB)

kiçig oğlan özlüg et öz meñzegi

boğuz todsa yügrür tiler öz tiki (3603 KBM)

mihriban: Seven, dost, şefkatli 325 (AH)

müşulmanka müşfik bolup mihriban (325 AH)

muhalif: İsyan eden 31/17b2=19:44 (KT)

Bütünlükin yek, erür rüzî bergeñke muhālif (31/17b2=19:44 KT)

muhalif: İnatçı, bozguncu 37/75a3=50:24 (KT)

Kemişinler ol ikini tamuğka kamuğ nū-sipās muhālif (37/75a3=50:24 KT)

mukır: İkrar eden, söyleyen 4780 (KB), 10 (AH)

ikinç bar kılur sen muķır men muņa (10 AH)

munduz: Ebleh (aptal) insan 230/200 (DLT); 963, 6394, 2099 (KB)

Neçe munduz erse iş eğgü neçe egri erse yöl eğgü (230/200 DLT)

mungak: Geveze (adam) 239/207 (DLT)

munga.k kişi (239/207 DLT)

mungan: Geveze 221/190 (DLT)

munga.n kişi (221/190 DLT)

munka: Serkeş 1313 (KB)

bodun munka bolsa yırak tur seçe

kara bulğakıña katılma kaç a (1313 KBM)

munuk: Kaçan ve yoldan sapan 45/31 (DLT)

azuk munuk (45/31 DLT)

muti: Muti, boyun eğen 5946 (KB)

bodun ma mutî‘ bolsa kılkı köni

anın ötrü begler yarutur küni (5946 KBM)

muttaki: Takva sahibi 37/77a3=50:31, 37/85a2=51:15 (KT)

Yağutuldı uşmañ muttakîlarka, ırak ermez (37/77a3=50:31 KT)

mübarek: Mübarek 36/75a1=44:3 (KT)

Belgölüg bitig haqqı, biz indürdümüz mübârek tün içinde (36/75a1=44:3 KT)

müflis: İflâs etmiş 3985, 4592 (KB)

tapuğka negü teg mansa bolur

tapındım téyü bilse müflis kalur (3985 KBM)

müfsid: Fesatçı, bozguncu 2106 (KB)

begi içgüçi bolsa mufsid otun

kamuğ içgüçi boldı bodnı bütün (2106 KBM)

münker: İnkâr edilen 6472 (KB)

kanı emr-ü ma‘rûf kılığlı kişi

kanı nehy-ü münker tıdığlı kişi (6472 KBM)

müşfik: Şefkatli 325, 51 (AH)

re‘ıyyetka müşfik selim til halim (51 AH)

nadan: Cahil 35/14b1=39:64 (KT)

Tağrıda adınka [mu] fermānlayur siz maña tapnayın er nādānlar
(35/14b1=39:64 KT)

na-hoş: Nahoş 218 (AH)

velikın içinde tümen na-hoşı (218 AH)

nahs: Uğursuz 35/81b1=41:16 (KT)

İdtımız olar üze atı yelni nais knler iinde (35/81b1=41:16 KT)

nakes: İnsaniyetsiz, alak 261 (AH)

baıl nakes otun tawar pasbanı (261 AH)

nefis: Nefis, kıymetli 447 (AH)

asislerni ktrp neisni alıp (447 AH)

nevmid: Ümitsiz, ümidini kaybetmi 36/68b3=43:75 (KT)

Tamu ını iinde cvidneler, sst bolmaz olardı, olar anı iinde nevmdler (36/68b3=43:75 KT)

nik: İyi, gzel B64 (KB)

yana bu kitbnı beynı ayur

bu trt nkerler zele kıur (B64 KBM)

nusipas: Nankr, iyilie ktlkle karılık veren 33/38b1=34:17, 36/33a3=42:48, 36/42a3=43:15 (KT)

oug kll er: Kalbi uyanık adam, akıllı adam 44/30 (DLT)

oglagu: Nazlı, asıl 77, 1426, 3395 (KB)

aı uz tenr z olau

kara yer te-turur ay b (1426 KBM)

oglansı: Olan huyuna benzer olan 499/400 (DLT)

Bu karı ol oglansı (499/400 DLT)

ogrı: Hırsız 75/63, 152/132, 243/211 (DLT); 313, 1737, 2404 (KB)

bekem urup atlaka

Uygurdakı Tatlaka

ogrı yawuz itlaka

klar kipi utımız (243/211 DLT)

oñ: Kolay 32/19 (DLT)

oñ iş (32/19 DLT)

oñay: Kolay 32/19 (DLT)

oñ ıñ: Kolay iş 32/19 (DLT)

osal: Bir işte gafil olan 73/61 (DLT)

osa.l kişi (73/61 DLT)

osanuk: Gafil 30/90a3=16:108 (KT)

osayuk: Gafil 91/82 (DLT)

osa.yuk er (91/82 DLT)

otun: Değersiz, alçak, küstah 121, 241, 341 (KB)

yana bir arığsız bu kılkı otun

kişiler ewinde bu koprur tütün (341 KBM)

oynak işler: Gösterip kapatan (cilveli) kadın 73/59 (DLT)

oynaş: -Haram olarak- başkasıyla sevişen kadın 73/59 (DLT)

ozuk: Üstün 2635 (KB)

çögenke ked erse atar erse ok

yéme kuşçı awçı ajunda ozuk (2635 KBM)

ozunçı: İftira eden, müfteri 4212, 4213, 4272 (KB)

ozunçı kişiye katılma yıra

ozunçı tilinde küyer ot kör e (4212 KBM)

öçlög: Öç sahibi olan 407/318 (DLT)

öçlög keklig kişi (407/318 DLT)

ödrüm: Her şeyin seçilmişşi 50, 279, 418 (KB)

ne üdrüm ne ködrüm ne ersig eren

ajunda tétig er yédi bu cihân (279 KBM)

ödründü: Seçilmiş A7, A7, 2598 (KB)

bayat kullarında eñ üdründüsi

yalawaçlar erdi kişi edgüsi (2598 KBM)

ögdülmiş: Hamde layık, her övgüye layık 33/31a3=34:6 (KT)

Köndrür ögdülmiş 'azîz yol tapa (33/31a3=34:6 KT)

ögündi: Herkesin dilinde övülen (insan) 82/72 (DLT)

ögündi kişi (82/72 DLT)

öktem: Zalim, pervasız 672, 534, 5522 (KB)

kötürme bayutma isiz öktemig

ağu kılğa şeksiz saña ot emig (5522 KBM)

öküş: Huysuz ve inatçı olan 43/29 (DLT)

ö.kü.ş yılkı (43/29 DLT)

ölgüçi: Ölücü, fâni 1145 (KB)

sewinçlerke awnıp öküş külgüçi

sığıtka anıngu aya ölgüçi (1145 KB)

ören: Oğuzcada her şeyin kötüsü 51/36 (DLT)

örüg: Sâkin, sabırlı 1852, 1991, 2600 (KB)

örüg hem silig ol ne kılkı amul

kamuğ teprenürke bağırsak köñül (1852 KBM)

ötrük: Oğuzcada hilekâr 63/50 (DLT)

ötrük utun ogırı.layu yüzke baka.r

elgin tüşüp birmiş aşig başra kaka.r (63/50 DLT)

özkey: Sâdık, vefâlı 2237, 2571, 2767 (KB)

tapuğsak ne özkey yine eymenük

emânet bile bolsa köñli süzük (2237 KBM)

parsa: Takva sahibi, kötü amelden sakınan 26/2b3=4:24 (KT)

Pârsâlar zinâ kıılmağuçılar (26/2b3=4:24 KT)

rahim: Merhametli, mülayim 37/48b1=48:29 (KT)

Raḥîmler olar ara, körer sen olarnı rukû' kılğanlar (37/48b1=48:29 KT)

rahmetlig: Merhametli, rahmetli 35/26a3=40:7 (KT)

Ey biziñ İdimiz tegdiñ kamuğ nerseke raḥmetlîğ 'ilm yanıdın (35/26a3=40:7 KT)

rast: Doğru sözlü, dini bütün 31/21b2=19:56, 31/16a3=19:41 (KT)

Yâd kılğıl bitig içinde İdrîsni ol erür râst, peygâmbir (31/21b2=19:56 KT)

ruzisüz: Muhtaç olan, mahrum 37/86a3=51:19 (KT)

Mâlları içinde ḥaḳ tērür erdiler tileğüçike rûz[î]süzke (37/86a3=51:19 KT)

sabur: Sabırlı 1867 (KB)

örüg ol amul ked serimlig sabûr

körüp işni yetrü ol akru tegür (1867 KBM)

saçgak: Malını saçan (kişi) 237/205 (DLT)

saçga.k kişi (237/205 DLT)

saçu: İstisnâ 10 (KB)

sak: Uyanık ve kıvrak zekâlî olan 168/145 (DLT)

sak er (168/145 DLT)

sakınuk: Takvâ sahibi B56, 58, 1063 (KB)

negü tér eşitgil sakınuk kişi

sakınuk kişi ol kişiler başı (1063 KBM)

sakışçı: Hesap bilir, hesaptan anlar 2218 (KB)

sakışçı kerek bolsa bilge tetig

bilig birle bilse bu törlüg bitig (2218 KBM)

saknuk: Takva sahini, Allah'tan korkan, muttaki 25/6a1=3:133, 28/82b2=8:34, 31/71a2=39:33 (KT)

Uştmañ, anıñ éni köklerçe, yerlerçe anutuldı sañnuqlarğa (25/6a1=3:133 KT)

saran: Cimri 391/306 (DLT); 950, 1731, 2061 (KB)

bakmas bodun sewügsüz

yudkı yudı saranka

kazgan olıç tüzünlük

kalsun çawıñ yarınka (391/306 DLT)

sarıçga er: Atik adam 245/214 (DLT)

sarp: Güç, çetin 3351, 3393, 3591 (KB)

bodun köñli yuwka küdezmeke sarp

köñül sınsa hasmı bayat 'adli tap (3351 KBM)

sarsıg: Kaba (söz, iş, yürüyüş vb.) 233/202 (DLT)

sarsıg sö.z (233/202 DLT)

saşı: Ürkek, birbirini tutmaz 4324, 4562 (KB)

kara kılkı başsız kılınçı saşı

işi küdgi barça kılınçı tuşı (4324 KBM)

satgag: Müfteri 911, 919, 924 (KB)

bu satğag basınçak üçün edgüni

isizler yerip kör yarutmaz küni (911 KBM)

satgaguçi: İftira eden 6441 (KB)

kanı ol kişig satğaguçi kişi

nelük boldı satğag kara yér tuşı (6441 KBM)

savab: Doğru, doğruluk 1907, 2648, 5007 (KB)

ayıtmak oñay boldı tersi cevâb

cevâbka ilig bilgi bolğay savâb (1907 KBM)

sefiñ: Sefih 141 (AH)

sefiñ er tili öz başı düşmanı (141 AH)

sekerçi: Haydut 5571 (KB)

selâmet: İyi, salim, esen 34/26b2=37:84 (KT)

Ançada keldürdi İdisiñe selâmet köñülin (34/26b2=37:84 KT)

sepük: Sünepe 4599 (KB)

bıçak tartma anda kötürme süñük

ayı bolma kowdaş ne silkim sepük (4599 KBM)

serker: Karluk lehçesinde yolkesen, haydut 230/199 (DLT)

sewmegüçi: Sevmeyen 2150, 4541, 5496 (KB)

üküş sewmegüçi seweri az ol

kerişi telimrek ereji az ol (2150 KBM)

sewüg: Sevgili, sevilen 30, 34, 47 (KB); 29/18a1=9:24 (KT)

Turğu éwler tileyür sizler anı sewügre[k] sizke Tañrıdın hem yalavaçındın
(29/18a1=9:24 KT)

sewük: Sevgili, sevilen şey 59/45, 196/168 (DLT)

sewük nēŋ (196/168 DLT)

sézindürgen: Şüphe yaratan 36/10a1=42:14 (KT)

Her-āyine anlar kim mīrāş bérildiler bitigni olarda kiğin şek içinde olardı
sézindürgen (36/10a1=42:14 KT)

sınag: Sınanmış, tecrübe edilmiş 3395, 3963 (KB)

köñül oğlağı ol sınağı muñar

isigke erir terk soğukka toñar (3395 KBM)

silkim: Sünepe 4599 (KB)

bıçak tartma anda kötürme süñük

ayı bolma kowdaş ne silkim sepük (4599 KBM)

sibiz kişi: Sakar ve dalgın kişi 205/175 (DLT)

sitemkār / küç kılğan: Zulmedici 35/90a3=41:46 (KT)

Ermez seniñ İdiñ sitemkār / küç kılğan kullarkā (35/90a3=41:46 KT)

sökmiş sürülmiş: Lanetlenmiş, sürülmüş, kovulmuş 30/85a2=16:98 (KT)

Kağan kim oqısa sen Oqıgunı sığınğıl Tañrıka sökmiş sürülmiş yekdin
(30/85a2=16:98 KT)

sözŋri: Geveze 614/508 (DLT)

sö.zŋri ki.şi (614/508 DLT)

suk: Açgözlü, doymaz 500/401 (DLT); 849, 1143, 2001 (KB); 255, 425, 429 (AH)

su.k er (500/401 DLT)

sun kişi: Yumuşak huylu, iyi kalpli adam 504/404 (DLT)

şa: Mecazen beceriksiz insan 537/439 (DLT)

erdemsiz şa (537/439 DLT)

şal şul (eliglig): Eli işe yakışmayan 169/146 (DLT)

şefi: Şefaati 35/32b2=40:18 (KT)

Yok zâlimlerka yağukdın ap şefi' boyun sunar (35/32b2=40:18 KT)

şeklig: Şüpheci 37/75b1=50:25 (KT)

Kemişinler ol ikini tamuğka ... yığkan hayrını, teñde keçgen şeklig
(37/75b1=50:25 KT)

şeksiz: (A. T.) Şüphesi olmayan, emin, inançlı 36/90a1=45:4, 36/98b2=45:20,
27/56a1=5:50 (KT)

Sizni törütmek içinde ol kim yağtı tepreniglilerdin, belgüler şeksiz boğunka
(36/90a1=45:4 KT)

şerif: Şerefli B64 (KB)

yana bu kitâbnıñ beyânın ayur

bu dört nık şerifler özele kılur (B64 KBM)

tagı: Yabani 5369, 5375, 6617 (KB)

kevel tazı büktel tağı arkunı

akur toldı tolma bu sukluk kanı (5369 KBM)

tak: Müşkil 391, 4789 (KB)

muñumka takımka maña ol yarar

belâ kadğu tegse méni ol yular (4789 KBM)

talı: Seçkin (şey) 548/447 (DLT); 112, 478, 688 (KB); 257, 23, 168 (AH)

talı nēj (548/447 DLT)

tañ: Şaşırtıcı, tuhaf (şey) 43/29, 600/491 (DLT); 794, 1543, 3514 (KB); 37/68b2=50:2, 31/11b2=19:27 (KT)

tañ nēn (600/491 DLT)

Aydı kâfirler: néerse turur tañ (37/68b2=50:2 KT)

tañsuk: Şaşırtıcı ve hoş gelen şey 611/504 (DLT); 794, 4424, 5368 (KB); 475, 483, 76 (AH)

tañsuk nēñ (611/504 DLT)

taplanmış: Seçkin kılınmış, hoşnut olunan, beğenilen 31/21b1=19:55, 31/5b3=19:6 (KT)

Erdi İdi üskinde taplanmış (31/21b1=19:55 KT)

tas: Oğuzcada kötü olan şey 165/143 (DLT)

Bu a.t tas tegül (165/143 DLT)

tawarsak: Malı seven 295/248 (DLT)

ol er ol tawarsa.k (295/248 DLT)

tawratguçı: Acele eden 442/346 (DLT)

tawratçaçı: Oğuz ağızlarında acele eden 442/346 (DLT)

taylañ: Zarif, boyu latif, aydınlık renkli, temiz elbiseli (adam) 612/506 (DLT)

Taylañ yigit (612/506 DLT)

taylañ yigit: Titiz ve zarif genç 613/506 (DLT)

tayuk er: Genç, zarif ve titiz adam 517/416 (DLT)

telbe: Deli, mecnun 36/78a2=44:14 krş. telwe (KT)

Yüz evürdiler andın, aydılar: öğretmiş turur telbe (36/78a2=44:14 KT)

teltük: Günahkâr 5276 (KB)

köñülçe yoriğlı ay teltük müne

ayıtğay seniñdin bayat bir küne (5276 KBM)

telü: Oğuzcada ahmak 548/447 (DLT)

telü: Deli 513/411 (DLT)

bardı saña ye.k utru tutup ba.l

barçın keğipen telü yuwga bolup kāl (354/282 DLT)

telwe: Deli 214/185 (DLT); 34/25a1=37:36 krş. telbe (KT)

Ayturlar: biz qoğuğlılar [mu]-miz biziñ tañrılarımıznı söz qoşğu üçün telwe (34/25a1=37:36 KT)

temaşa kılıglı: Zevk ve sefa süren 36/81a2=44:27 (KT)

Ekinler, adaqın turuğlı orunlar uluğ yime kėñlik kim erdiler anıñ içinde temāşā kılıglılar (36/81a2=44:27 KT)

teñeşçi: Kıyasla hareket eden 2256 (KB)

vezır begke tutçı kėñeşçi bolur

kėñeşçi kişiler teñeşçi bolur (2256 KBM)

teñriken: Kâfirlerin dillerinde âlim ve mütedeyyin, bilgin 609/501, 613/507 (DLT)

tepiz: Kıskanç (adam) 183/156 (DLT)

tepiz kişi (183/156 DLT)

tepsегüçi: Çekemeyen, hased eden, kıskanan 4255 (KB)

negü asğı ötrü kişig tepsemek

kişig tepsегüçi soñı iglemek (4255 KBM)

terilgen: Devamlı kendi kendini düzene sokan 261/228 (DLT)

bu nēñ ol bır birke terilge.n (261/228 DLT)

teriñ bilge: Hikmet ve ilmi bol olan âlim ve bilge 606/497 (DLT)

ters: Zor olan şey 175/150 (DLT)

Ters iş (175/150 DLT)

teşik: Obur; karnı doyup gözü doymayan kimse 195/167 (DLT)

têtig: Zeki 458/362 (DLT)

Ana.sı tewlûg yuwka yapa.r oğlu têtig koşa kapa.r (458/362 DLT)

tetik: Zeki, akıllı 279, 297, 462 (KB); 361 (AH)

neçe tetik erdin birer şehv kelür (361 AH)

tewlûg: Sahtekâr ve aldaticı 240/208, 458/362 (DLT)

Ana.sı tewlûg yuwka yapa.r oğlu têtig koşa kapa.r (458/362 DLT)

tewürgen: (İşleri) evirip çeviren 89/80, 260/227 (DLT)

bu er ol işig ewürge.n tewürge.n (89/80 DLT)

tezgek: (İş vb. şeylerden) kaçınan 410/321 (DLT)

tezge.k er (410/321 DLT)

tezig: İşten kaçan (adam) 194/167 (DLT)

tezig kişi (194/167 DLT)

tezig: Ürkek, ürkmüş, kaçmış 712, 3628, 4760 (KB)

kezigçe kelir kör bu devlet kurı

tezig ol yayığ hem bolur terk karı (4760 KBM)

tıdğuçı: Men eden, mani olan 2095, 4588 (KB)

negü tér eşitgil bilig bérğüçi

biligsizni bordın söküp tıdğuçı (2095 KBM)

tıgrak: Sert (adam) 235/204 (DLT)

tıgra.k er (235/204 DLT)

tın: Kendini bir işle yormayan istirahat hâlindeki (adam); günlerce dinlenip iş yapmayan hayvan 503/404 (DLT)

tīn kişi (503/404 DLT)

tilve: Deli 295, 473, 741 (KB)

yayıĝ tēlve devlet kōñül bamaĝıl

tolun teg bu devlet yana irilür (741 KBM)

togru: Doğru 2550 (KB)

şireni çıkarda körüp saklasa

añar toĝru yolda elig tegmese (2250 KBM)

toņa: Yiĝit, kahraman 36, 186, 196 (KB); 34 (AH)

negülük tése sen ayayın saña

eşitgil sözümni ay ersig toña (196 KBM)

torı kişi: Kavgacı huylu adam 542/443 (DLT)

tölek: Oĝuzcada gönlü rahat ve sakin, aldırışsız 195/167 (DLT); 36/80b2=44:24 (KT)

Ėođĝıl deryānı tölek, olar bir sü turur ĝarķa bolmışlar (36/80b2=44:24 KT)

turaf: Nâdir, nâdide 475 (AH)

bitidim bu taņsuk țurař sözlerin (475 AH)

turuřĝan: (İnsanlara) karşı koyan 258/226 (DLT)

bu er ol kişi birle tutçı turuřĝa.n (258/226 DLT)

tusuglı: Kabiliyetli, istidatlı 1622 (KB)

kalın bod kara baş yoriĝlı telim

telimde tilese tusuĝlısı yok (1622 KBM)

tutgak: Öncü 2343, 1067, 1352 (KB)

yezek hem telim yetse tutğak kitip

yağış başğu bolsa urunsa kayıp (2343 KBM)

tuym er: Cimri ve eli sıkı adam 519/418 (DLT)

tüplüg eren: Asil adam 494/396 (DLT)

tüplüg yıldızlıg: Nesep kökü derin olan asil insan 461/366 (DLT)

türk: Güç, kuvvet 5151 (KB)

ay ilig baka kör seniñde oza

beg erdi atañ ilde erk türk tüze (5151 KBM)

tüşük: Tembel ve seviyesiz 195/167 (DLT); 1111, 1563, 5003 (KB)

tüşük kişi (195/167 DLT)

tütsüg kişi: Kindar, düşmanlığı şiddetli olan kimse 239/208 (DLT)

tüz: Uygun, doğru 31/51b3=20:58, 32/15a3=28:22 (KT)

Qılğıl biziñ ara hem siziñ ara bir va'de, hilâf kılmagalım aña biz hem sen tüz yerke (31/51b3=20:58 KT)

tüz: Asil 4386 (KB)

kün ay kutluğı bar yéme kutsuzı

ayıt kutluğın tut ay yalñuk tüzi (4386 KBM)

tüzün: Yumuşak huylu 118/106, 209/179 (DLT); 43, 107, 546 (KB); 355 (AH)

Tü.zün birle uruş, ütu.n birle üsterme (118/106 DLT)

tüzün: Güzel, değerli; cömert 28/66a2=8:5, 26/9a24:31, 33/9b2=33:44 (KT)

Dereceler idileri üskinde, yarlıkamaqlık hem rüzī tüzün (28/66a2=8:5 KT)

uçuz: Hor görülen, zelil kimse 39/26 (DLT)

uçuz: Ucuz, değersiz 39/26 (DLT); 308, 540, 901 (KB); 480 (AH); 30/53b2=16:48 (KT)

Ewrülür anıñ kölikeleri onđın soldın Tenrike yüknügliler, olar uçuzlar ol
(30/53b2=16:48 KT)

uçuzlap keçrügli: Kahredici, kahredici üstünlüğe sahip olan 28/11b3=7:127 (KT)

Biz olar üstüninde uçuzlap keçrügliler-miz (28/11b3=7:127 KT)

ugan: İş yapmaya muktedir olan 51/36 (DLT)

ugan Teñri (51/36 DLT)

ukuşlug: Çok akıllı, kıvrak zekâlı 42/29, 85/76 (DLT)

ukuşlug er (85/76 DLT)

ukuşsuz: Akılsız, beyinsiz 28/31b2=7:155 (KT)

Yokatur mu sen anıñ birle kim kıldı ukuşsuzlar? (28/31b2=7:155 KT)

ulug: Yüce, ulu, büyük 37/24, 44/30, 152/132 (DLT); A6, A28, A29 (KB); 19, 283, 355 (AH); 35/29b2=40:12, 26/7a1=4:27, 25/26a1=3:172 (KT)

Hüküm ol Tañrıka, uluğ ol Tañrı (35/29b2=40:12 KT)

ulug: İleri gelen kimse, sözü geçen kimse, hayırlı ve faziletli kişi 31/70a3=20:104, 30/3b1=12:80, 33/24b1=33:67 (KT)

Ançada aytur uluğları yol birle: dereng kılmadıñız meger bir kün
(31/70a3=20:104 KT)

ulug: Yüce 37/68a2=50:1 (KT)

Qur'an haqqı uluğ (37/68a2=50:1 KT)

ulugsıg: Büyüklük taslayan 1706, 2118 (KB)

uluğsıg küwez kür kişi ol turı

küniñe kodı ol küwezlik kurı (1706 KBM)

ulugsıglık kılıglı: Kibirlenen 30/42a3=16:29 (KT)

Néme yawuz turğu yer ol uluğsıglık kılıglılarınñ yanışı (30/42a3=16:29 KT)

umduçı: İsteyen, tamahkâr 75/63, 82/73 (DLT); 2613, 2723, 2724 (KB)

suk er umduçı ol yawuz umduçı

kişi umduçısı atı koltğuçı (2613 KBM)

umunçlug: Umulan, ümit beslenen kimse 88/79 (DLT)

usıtga.n kuya.ş kapsadı

umunçlug adaş tepsedi

Ertiş suwın keçsedi

boğun anın ürküşü.r (88/79 DLT)

unur: İnsan, kudretli insan 756, 810, 1081 (KB)

kişi barça igler kör edgü bolur

saña yalñuz ermez bu ig ay unur (1081 KBM)

usal: Gafil 1422, 5144, 5848 (KB)

ölümüg biligli ay kılkı osal

keçer bu tiriglik özüñ ülgı al (5144 KBM)

usayuk: Gafil 3565, 3568, 5257 (KB)

ay ilig katığlan oduğ tur oduğ

usayuk kişiğe tokınur yoduğ (5157 KBM)

uşakçı: Dedikoducu 1299, 5303 (KB)

ewiñke yağutma uşakçı kişiğ

bütün ilke yadğay körüp bilmişig (1299 KBM)

utguçı: Yenen, yenmiş olan 2141 (KB)

negü tér eşitgil ajun tutğuçı

kılıç baldu birle yağığ utğuçı (2141 KBM)

utun: Cür'etkâr, alçak ve sefih 63/50, 74/61, 118/106 (DLT)

Tü.zün birle uruş, ütu.n birle üsterme (118/106 DLT)

uwutlug: Çok utangaç ve namuslu (adam) 84/75 (DLT)

uwutlug kişi (84/75 DLT)

uyadsılık: Utanca boğulmuş olan (adam) 91/82 (DLT)

uyadsılık er (91/82 DLT)

uz: Eli sanatlı ve mesleğinde mahir (insan) 35/21 (DLT)

üz kişi (35/21 DLT)

üdründi: Seçilmiş şey; hayırlı, seçkin (kişi) 84/75 (DLT); 34/65b3=38:48, 34/65a3=38:47 (KT)

Yād kılğıl İsmā'îlni, Yes'ni, Zu'l-kiflni, kamuğları üdründi tururlar (34/65b3=38:48 KT)

ürkünç: Ürkütücü 130/114 (DLT)

ürkünç bolup ürküldi (130/114 DLT)

üsteñ: Üstün, galip 1796, 1948, 2269 (KB)

yanut bérđi ögdülmiş aydı ilig

uzun kéc yaşasu bu üsteñ elig (1796 KBM)

üstün: (Bir şeyden) üstün, yüksek, ulu, yüce 30/54a3=16:50, 36/50a2=43:32, 37/54a3=49:2 (KT)

Qorqarlar İdilerindin üstünlerindin, kılurlar anı kim yarlıg bérürler (30/54a3=16:50 KT)

üstüvar: Esas, değer verilen 36/28b2=42:43 (KT)

Kim kim serse keçürse ol işlerniñ üstüvarındın turur (36/28b2=42:43 KT)

üstüvar: Hikmetli 36/75a3=44:4 (KT)

Anıñ içinde adrılur kamuğ üstüvār iş (36/75a3=44:4 KT)

vahşı: Vahşı 6572 (KB)

ya vahşı bolup men biyâbanda yügrü

kişide yırayı ajunda yiteyi (6572 KBM)

yahşı: İyi 44/30, 458/361 (DLT)

yaxşı nēñ (458/361 DLT)

yahşı: İyi, hayırlı, daha iyi 26/6a1=4:25, 26/21b2=4:46, 27/11a3=4:171 (KT)

Eger serse sizler yahşı sizke (26/6a1=4:25 KT)

yahşı: Güzel, hoş 33/70a2=35:10 (KT)

Barça anıñ tapa aǵar yahşı söz (33/70a2=35:10 KT)

yahşı: İyilik eden, iyi kişi 31/71a3=39:34 (KT)

yakı yukı: Kendini aşağı görüp yaltaklanan (adam) 454/358 (DLT)

yakı yukı er (454/358 DLT)

yakşı: Güzel, iyi A12, 275, 283 (KB)

idi yakşı aymış azıǵlıǵ kür er

azıǵlıǵ eren berk tügünler yazar (283 KBM)

yalaçı: Herkesi, her konuda itham eden (adam) 459/363 (DLT)

yala.çı er (459/363 DLT)

yalǵan (kişi): Yalancı 460/364 (DLT)

yalga.n kişi (460/364 DLT)

yalǵan: Yalancı 29/33b1=9:42 (KT)

Ol Tañrı bilür olar yalǵanlar (29/33b1=9:42 KT)

yalǵançı: Yalancı 36/44b3=43:20, 29/34a1=9:43, 34/40b2=37:152 (KT)

Yok olarka anı bilmek, ermez olar meger yalğançılar (36/44b3=43:20 KT)

yalgu: Oğuzcada rezil, alçak 458/362 (DLT)

yaman: Her şeyin kötüsü, kötü 457/360 (DLT)

yañılğan: Unutan ve hata yapan 613/507 (DLT)

yañılga.n er (613/507 DLT)

yañsağuçı: Kıskanan, kıskanç 5799 (KB)

ağı kedti haz baz özün örtti öz

séni yañsağuçı körüp kamdı köz (5799 KBM)

yapurgan: Devamlı gizleyen ve hile yapan 467/371 (DLT)

bu er ol ışın yapurga.n (467/371 DLT)

yapuşgak: Her işe karışan adam 466/370 (DLT)

yarlıg: Zavallı, fakir 59/44, 462/366 (DLT)

yarlıg er (462/366 DLT)

yarsınçig: Kendisinden iğrenilen 468/373 (DLT)

yarsınçig nēŋ (468/373 DLT)

yaruk: Görünür kılıcı, göz açıcı 35/59a3=40:61 (KT)

Ol Taŋrı ol kıldı sizin için tünni amrulmak için, anıŋ içinde kündüzni yaruk
(35/59a3=40:61 KT)

yatuk: Tembel, ülkelerinden hiçbir yere gitmeyen ve gazaya çıkmayan Oğuzlar
450/354 (DLT)

yawaş: Yumuşak huylu (insan), huysuz olmayan (hayvan) 449/352, 449/353 (DLT);
6453, 2299 (KB)

yawaş kişi (449/352 DLT)

koldaş bile yaraşgıl karşıp adın üdürme

bek tut yawaş taka.gu süwlin yazın edirme (449/352 DLT)

yawlak: Oğuzca ve Kıpçakçada kötü 217/187, 257/225, 306/253 (DLT); A9, 194, 1179 (KB)

erdi aşın taturga.n

yawlak yağı kaçurga.n

Ugrak süsin kaytarga.n

bastı ölüm axtaru (257/225 DLT)

yawlak: Ters huylu (insan) 463/367 (DLT)

külse kişi yüzi.ñe körklüg yüzün körüngil

yawlak küdez tılıñni eđgü sawıg tilengil (463/367 DLT)

yawuz: Kötü kişi 38/97a2=66:10 (KT)

Asıg kılmadılar ol iki eğgüke ol iki yawuzқа (38/97a2=66:10 KT)

yawuz ~ yawız: Kötü; bozuk; zavallı ve zayıf 54/40, 55/40, 64/50, 121/107 (DLT); B49, 321, 332 (KB); 215, 301 (AH)

ol yawuz nēñni eğgerdi (121/107 DLT)

yawuzsuz: Kusursuz 31/42a1=20:22, 32/22a2=28:32 (KT)

Yağuk életgil elgiñni qoltıqıñ tapa, çıksun üçün ürün yawuzsuz (31/42a1=20:22 KT)

yayıg: Kararsız huylu, bir buna bir ona dönen (adam) 454/357 (DLT); 91, 398, 399 (KB)

yayıg kişi (454/357 DLT)

yayık: Kararsız huylu, bir buna bir ona dönen (adam) 454/357 (DLT)

yayık kişi (454/357 DLT)

yayılğan: Kararsız ve sebatsız (insan) 468/372 (DLT)

yayılga.n kişi (468/372 DLT)

yazuklug: Suçlu 465/370 (DLT); 36/85b2=44:44, 36/91b1=45:7, 29/46b3=9:66 (KT)

Bütünlükin zaķķūm yıĝaçı yazukluĝlar yémi (36/85b2=44:44 KT)

yazuksuz: Suçsuz, günahsız 202/172, 451/354 (DLT)

öt tütünsüz bolma.s yigit yāzuksuz bolma.s (202/172 DLT)

yezek: Öncü 128, 2342, 2343 (KB)

adırĝu üdürgü yezek tutĝakı

yırak tutĝu saklap közi kulĝakı (2342 KBM)

yıramış: Aşaĝılanmış, hor, zelil 28/42a3=7:166 (KT)

Boluĝlar biçinler yıramışlar (28/42a3=7:166 KT)

yışılğan: Devamlı eli hafif olan ve (işi) zarafetle yapan 467/371 (DLT)

bu er ol eligi işka yışılga.n (467/371 DLT)

yig: "Daha iyi" anlamında bir söz, yeĝ 41/28, 170/146, 193/165 (DLT); 243, 632, 849 (KB); 409, 249, 410 (AH)

Ökü z ağa.kı bolĝınça buza.gu başı bolsa yi.g (41/28 DLT)

yinçge kişi: Müte deyyin ve sürekli ibadet eden insan 610/503 (DLT)

yirinçig: Tiksinti verici, iĝrenç 687 (KB)

kamuĝ eski neñler irinçig bolur

irinçig yüki kör yirinçig bolur (687 KBM)

yolsuz: Yoldan çıkmış, azgın 28/50a1=7:175, 32/13a1=28:18, 30/25b2=15:42 (KT)

Uğu bardı anı yek, boldı yolsuzlardın (28/50a1=7:175 KT)

yoñakçı: Gammaz 5860, 5864 (KB)

neçe ked beg erse ukuşluĝ oduĝ

yoñağçı yakın bolsa tegrür yoduğ (5864 KBM)

yudkı yuğı: İğrenç 391/306 (DLT)

bakmas bodun sewügsüz

yudkı yuğı saranka

kazgan olıç tüzünlük

kalsun çawıñ yarınka (391/306 DLT)

yuğut: İçinde hayır bulunmayan (şey), hayırsız (şey) 447/351 (DLT)

yuğut nēñ (447/351 DLT)

yumşanmış: Boyun eğen, itaat eden 30/64b2=16:69 (KT)

Yana kirgil İdiñ yollarıña yumşanmış (30/64b2=16:69 KT)

yunçığ: Durumu kötü olan, zayıf ve perişan (kişi) 59/44, 64/50, 140/123 (DLT); 413, 704, 736 (KB)

kolsa kalı ugra.pan birgil takı azukluk

kargış kılur üme.le.r yunçığ körüp konukluk (140/123 DLT)

yunçığ: Eziyet veren, çürük ve sonuç alınamayan (iş) 462/366 (DLT)

yunçığ iş (462/366 DLT)

yuwga: Yaramaz, kötü, değersiz, ucuz 266/234, 413/324, 478/382 (DLT)

tünle bile köçe.lim

Yamar suwın keçe.lim

terñü.k suwın içe.lim

yuwga yagı uwulsu.n (266/234 DLT)

yügrük bilge: Oğuzlarda zeki, akıllı ve faziletli âlim 464/368 (DLT)

yüksek: Üstün, ulu, yüce 31/37a1=20:4, 37/24a1=47:35, 31/19b3=19:50 (KT)

Törüttü yerni, yüksek köklerni (31/37a1=20:4 KT)

yürekliğ: Kalbi sebat içinde olan kahraman 452/355, 466/370 (DLT)

yürekliğ er (452/355 DLT)

yüzçi: İki yüzlü, mürâî 409, 140 (AH)

kim ol yüzçi erse kişi yigi ol (409 AH)

yüzlüg: İtibarlı, şerefli 33/25b1=33:69 (KT)

Erür Tañrı üskinde yüzlüg (33/25b1=33:69 KT)

zaif: Zayıf, zavallı, güçsüz (kimse) 26/43a1=4:75, 26/86a1=4:127, 29/64a2=9:91 (KT)

Toğuşmaz sizler Tañrı yolu içinde za'ifler erenlerdin hem urağutlardın (26/43a1=4:75 KT)

zalim: Zalim, zulmeden 29/14b3=9:19, 27/56b3=5:51, 28/28b2=7:150 (KT)

Ol Tañrı köndürmes zālīm boğunlarını (29/14b3=9:19 KT)

zalum / küç kılğan: Zalim 33/27a1=33:72 (KT)

Ol erür zālūm küç kılğan, biligsiz erdi (33/27a1=33:72 KT)

ziyanlıg: Zarar gören, hüsrana uğrayan 28/27a3=7:149, 27/34b2=5:21, 28/52a1=7:178 (KT)

İdimiz, barımızın örtmese bolur men ziyānlıglardın (28/27a3=7:149 KT)

1.4.3. Yüz-Ölçümü-Zaman Nitelik ve İlgilerini İçeren Niteleme Adları

ahır ~ ahir : Son, sonunda, nihayet 233, 237, 394 (KB); 34/48b3=38:7 (KT)

negü tér eşitgil kişi edgüsi

yorıp tın tokıǵlı āhır ölgüsi (233 KBM)

Eşitmedimiz munı āhır dīni içre (34/48b3=38:7 KT)

akibet: Akibet, son, nihayet 357 (KB); 36/19 (DH)

Keçe kündüz tiler anı Hudâ'dın

Bilingiz âkıbet taptı murâdın (36/19 DH)

aşnu: Önce 77/66 (DLT); 51, 253, 509 (KB); 28/31b1=7:155, 26/62b1=4:94, 28/12b2=7:129 (KT)

Helâk / yok kılur sen olarnı aşnu ménı (28/31b1=7:155 KT)

burun: Bir şeyin ilki, önce 201/172, 488/391 (DLT); 220, 236, 263 (KB); 300 (AH); 35/79b2=41:14, 35/87a1=41:25, 38/8a2=58:12 (KT)

Ançada keldiler olarka yalavaçlar anlarda burun, anlarda kiğin (35/79b2=41:14 KT)

baş: Başta gelen, temel, esas 66/52, 169/146, 501/402 (DLT)

Erdem başı tıl (169/146 DLT)

büte: Çok, uzun zaman 540/441, 541/441 (DLT)

men añar büte yama.k bîrdim (540/441 DLT)

evvel: Evvel, ilk, önce, ilk önce 29/10a2=9:13, 37/72b2=50:15, 28/22b2=7:143 (KT)

Oğradılar yalavaçnı çıkarmağça, olar oğradılar evvel yolu (29/10a2=9:13 KT)

gayet: Nihayet, uç, son, sonsuz A16, 5239 (KB)

bayat bérse 'izzin yok ol ğâyeti

üküş rahmet içre özüñ râhati (5239 KBM)

ırak: Uzak 32/14a2=28:20, 33/62a3=34:52, 31/78b1=41:52 (KT)

Keldi bir er kend ırakındın éwer azu yügrür (32/14a2=28:20 KT)

ırak: Derin, yoğun 33/32b1=34:8, 26/32a2=4:60, 26/80a1=4:116 (KT)

Bütmezler âhîretka 'azâb içre, ırak yolsuzluk içre (33/32b1=34:8 KT)

ilk: İlk, her şeyin evveli 33/20 (DLT); 38/17b1=59:2 (KT)

Çıkardı anlarını kim tandılar bitig idilerindin kendü sarâyларındın ilk
kopmakka (38/17b1=59:2 KT)

keçimlig: Geçici 3782 (KB)

ay ilig bu dünyâ keçimlig-turur

tiriglik küniñe tüker alkınur (3782 KBM)

kiñ: Geniş 43, 55, 1100 (KB)

tüzün erdi alçaq kılınçı silig

uwutluğ bağırsaq ağı kiñ elig (43 KB)

kiñe: Geniş 4533, 4987, 5470 (KB)

negü tir eşitgil uquşluğ saña

bu söz işke tutğıl ay bilgi kiñe (533 KB)

meñgü: Ebedî, sonsuza dek 34/21, 472/378, 609/502 (DLT); 6, 10, 113 (KB)

Yalñuk meñgü tirilme.s sı.nka kirip kirü yanma.s (472/378 DLT)

nihayet: Son A16, 17, 18 (KB)

soñuk: Sonuncu 488/391 (DLT)

soñuk burunka yetrüldi (488/391 DLT)

tar: Herhangi bir şeyin darı, dar 484/387, 508/408, 558/461 (DLT)

tār etük aqa.kıg yıgtürdi (484/387 DLT)

tuçı: Her zaman, daima 62, 119, 126 (KB)

yarattı kör ewren tuçı ewrilür

anıñ birle tezginiç yéme tezginiür (126 KBM)

yakın: Yakın 454/356 (DLT); B48, B49, 11 (KB); 174 (AH)

yakın yi.r (454/356 DLT)

yırak: Uzak 61/47, 156/135, 546/360 (DLT); B48, B49, 11 (KB); 153, 216 (AH)

özin ögnüp orı.la.dı

yırak yi.rig karı.la.dı

atıg kemşip orı.la.dı

uwut bölup töpü agdı (156/135 DLT)

yawuk: Yakın, ilk 35/78b2=41:12, 37/47b1=48:27 (KT)

Bezedimiz yawuk kökni yulduzlar birle (35/78b2=41:12 KT)

1.4.4. Miktar, Hacim, Ölçü Bildiren Niteleme Adları

agım: Bir defada tırmanılabilir (yer) 50/35 (DLT)

bır agım yi.r (50/35 DLT)

akım: Bir akımlık 50/35 (DLT)

bır akım su.w (50/35 DLT)

aıl: Çok 60/45, 80/68 (DLT)

aıl açuk kapug (60/45 DLT)

artuk: Fazla, fazlalık 62/48, 336/272 (DLT); B34, 171, 629 (KB); 190 (AH); 34/39b2=37:147 (KT); 38/4 (DH)

İdtımız anı yüz miñke tegi azu artuklar (34/39b2=37:147 KT)

artukluk: Fazlalık 3760 (KB); 29/28a2=9:37 (KT)

Bütünlükin kiðinke qodmaq [artukluk ol] küfr içinde (29/28a2=9:37 KT)

artukrak: Daha çok, sayıca daha fazla 30/81a2=16:92 (KT)

Bir ögür ol artukrak bir ögürdin, sınar sizlerni Tağrı anıñ birle (30/81a2=16:92 KT)

asru: Pek çok, fazla 75/5 (DH)

Gafillikde yürüdin sen it dek kezip

Tening yatur tar lahidde asru şişip

İş kılmağıng sen Tengrige kögsin teşip

Sorar bolsa men kul anda ne kılğaymen? (75/5 DH)

aşru: Aşırı, çok 1766, 5038, 4040 (KB)

ayağ bérđi tamğa at üstem kedüt

ağırladı aşru tükel boldı kut (1766 KBM)

ayı: Çok, pek 505, 2086, 3082 (KB)

ayı bod uzun bolsa ögmez bilig

ayı ma çöküt bolsa bolmaz silig (2086 KBM)

az: Az 50/35, 53/38 (DLT); 172, 199, 554 (KB); 68, 65, 157 (AH); 33/35b3=34:13, 25/28b2=3:187, 26/46a1=4:77 (KT)

Az meniñ kullarımdın şükr kılğan (33/35b3=34:13 KT)

azrak: Biraz, daha az 602/494 (DLT)

bulmış neñig sewer sen

akrun añar sewingil

barmış neñig sakınma

azra.k añar öküngil (602/494 DLT)

basbal: Bir çekimlik ip 242/210 (DLT)

basruk: Bir şeyin ağırlığı 234/204, 235/204 (DLT)

Yi.r basrukı tąg bođu.n basrukı bēg (234/204 DLT)

batıg: Derin 1087, 1140, 2786 (KB)

ağışka éniş ol edizke batıg

sewinçke sakınç ol açığka tatığ (1087 KBM)

bedük ~ beğük: Büyük, yüce 59/45, 181/155, 193/166 (DLT); 58, 152, 209 (KB)

Aydım anar se.wük

bizni tapa nēlük

Keçtiñ yazı ke.rik

Kırla.r eğiz be.đük (59/45 DLT)

bıçım: Bir dilim, bir kesim 12/6, 199/170 (DLT)

bır bıçım kāgu.n (199/170 DLT)

bıçuk: Yarım 190/162 (DLT); 4020 (KB)

muñar meñzetü aydı bilgi açuk

bu söz tutmaz erniñ biligi bıçuk (4020 KBM)

bogrıg: Çuval, tulum vb. şeylerin şişkinliği 232/201 (DLT)

bogrul: Dolu su kabı, tulum vb. şeylerin şişkinliği 242/210 (DLT)

buruñ: Atış menzili, bir menzillik 606/497 (DLT)

buruñ attı (606/497 DLT)

büte: Çok, pek çok 1587, 3309, 3635 (KB)

büte boldı ilig yüzün körmedim

sakınç kadğu birle yorıp külmedim (1587 KBM)

çer: Vücudun ağırlığını ifade eden taklidî bir kelime 162/141 (DLT)

çıça ~ çiçe: Yeter, yetişir, kâfî, yeter derecede 6483, 5018 (KB)

yanut bérđi ögdülmiş aydı kéçe

yaruk dünyâ meñzi tünerse çiçe (5018 KBM)

çıñ tolu: Dopdolu, ağzına kadar dolu 600/492 (DLT)

çın tolu kōl (600/492 DLT)

çim: Nemliliği ve hamlığı mübalağa için kullanılan, "çok, aşırı" anlamında zarf
170/146 (DLT)

Çim yīg et (170/146 DLT)

çok: Çok 3031 (KB)

hazîne^ nerek köp er at çok kerek

begi bay kereksiz bodun tok kerek (3031 KBM)

egsük: Eksik olan şey, eksik 65/51 (DLT)

egsük yarma.k (65/51 DLT)

ekim: Bir defada ekilebilecek olan 50/35 (DLT)

bīr ekim yi.r (50/35 DLT)

eksük: Eksik 3743, 4978 (KB)

boğuzka yéyim hem eginke kedim

maña kılmaz eksük törütgen idim (3743 KBM)

én: En, genişlik 25/5b3=3:133 (KT)

Uştnaḥ; anıḡ éni köklerçe yerlerçe anutuldı (25/5b3=3:133 KT)

hiç: Hiç B15, 203, 625 (KB)

sözin kesti ilig hîç ündemedi

közin yumdı ay toldı hîç açmadı (625 KBM)

idi: Pek, çok B9, 110, 166 (KB)

méni emgetür til idi ök telim

başım kesmesüni keseyin tilim (166 KBM)

kalın: Sayıca çok, kalabalık 85/77, 186/159, 203/174 (DLT); 491, 1021, 1413 (KB)

urunçak alıp yermedi

alımlıg körü armadı

adaşlık üze turmadı

kalın eren tirgeşü.r (85/77 DLT)

karşag: Elbisenin bir karışlık parçası 233/203 (DLT)

Anıñ karşı.a.gı kö.r (233/203 DLT)

katut: Barsgan lehçesinde bir şeyi yarısı 408/318 (DLT)

armut katutı (408/318 DLT)

kêñ: Çok, bol 30/92a2=16:112 (KT)

kereklig: Gerekli olan 254/223 (DLT)

bu nêñ ol bizke kereklig (254/223 DLT)

key: Çok 231/200 (DLT) → **ked**

bıçga.s bitig kılı.rlar

and key yeme birü.rler

xāndın basut tilerler

Basmıl Çomu.l tirgeşü.r (231/200 DLT)

kısğa: Kısa 269/236 (DLT); 348, 964, 1533 (KB)

Uygur yıga.ç uzu.n kes temür kısğa kes (269/236 DLT)

kiçig: Küçük 59/45, 120/107, 196/168 (DLT); 293, 611, 674 (KB); 356, 348 (AH)

Bart kiçig bolsa añut bedük ũr (59/45 DLT)

koyug: Derin 3382, 3829 (KB)

ne edgü bilig bérđi bilgi koyuğ

oğul kız atı erke kitmez oyuğ (3382 KBM)

köp: Çok 505 (AH)

köp ilni körür biz edib sözini (505 AH)

köprek: Pek çok 36/103a2=45:26 (KT)

Sézik yok anı içinde ançası bar köprek boğunlar bilmezler (36/103a2=45:26 KT)

körklüg: Daha güzel, en güzel 26/52b2=4:86, 34/35b2=37:125, 28/53a2=7:180 (KT)

Taḥiyye bérilse siz bir taḥiyye cevāb yandurun körklüg andın (26/52b2=4:86 KT)

nêçe ~ neçe : Nice, bir hayli 38/84a2=65:8, 31/28b3=19:74, 31/35b2=19:98 (KT)

Neçe uluşdın boynağulık kıldı İdi fermānındın ... ḥisāb kıldımız aḡar (38/84a2=65:8 KT)

oktam: Bir ok atımı (yer) 66/52 (DLT)

bīr oktam yi.r (66/52 DLT)

orum: (Bir defalık) kesim 50/35 (DLT)

bīr orum ot (50/35 DLT)

öküş: Çok A11, B1, B15 (KB); 65, 1, 378 (AH)

er iş edğüsindin öküṣ ḥayr bulur (378 AH)

öpüm: Bir yudum 50/35 (DLT)

bīr öpüm mü.n (50/35 DLT)

sagım: Bir sağımlık 200/171 (DLT)

bīr sagım sūt (200/171 DLT)

sık: Oğuzcada az 500/401 (DLT)

ola.rda kōy sīk ol (500/401 DLT)

tada: Göz erimi mesafe, gözün ulaşabileceği on adımlık mesafe 542/443 (DLT)

tap: Çabuk 27, 278 (AH)

kerip ھاڭڭھا کۆڭزۈڭ tap uslan tilin (278 AH)

tar: Dar 315 (AH)

tar erse kiŋ erse bitildi ruzuŋ (315 AH)

telim: Çok 34/20, 49/34, 68/54 (DLT); 166, 177, 201 (KB); 38, 142, 298 (AH)

õç kek kamug kiŋi.niŋ yalŋuk ü.ze alı.m bi.l

eğgü.lü.kü.g u.gança elgi.ŋ bi.le teli.m kıl (34/20 DLT)

tözü: Bütün, hepsi 236, 320, 422 (AH)

veŋlikin körerke tözü börklüg ol (320 AH)

turum: Bir adam boyu 200/171 (DLT)

Bır er turumı su.w (200/171 DLT)

tutam: Tutam 5265 (KB)

tutamça tiriglik tüker alkınur

isiz edgü erse kör atı kalur (5265 KBM)

tük: Çok, fazla, en ziyade 1537 (KB)

ne teŋsiz ölüm sen ay yawlak ölüm

tusulmaz saña itse түk miñ tolum (1537 KBM)

tüm: Tam, bütün 2332, 2339 (KB)

üküş er kereksiz er üdrüm kerek

er üdrüm bulunsa tolum tüm kerek (2332 KBM)

tümen: Çok, çeşitli 123/109, 202/173, 605/496 (DLT)

tüme.n çiçek tizildi

bükünden ol yazıldı

üküş yatıp özeldi

yi.rde kopa adrısu.r (123/109 DLT)

ulug: Pek, çok 32/16a3=28:23 (KT)

Atamız uluğ awıçka turur (32/16a3=28:23 KT)

uşak: Küçük 46/31, 566/467 (DLT); 4601 (KB); 66, 60 (AH)

uşak ogla.n (46/31 DLT)

uşak otuñ (46/31 DLT)

uzr: Uzun 230, 348, 379 (KB)

uzun: Uzun olan her şey, uzun 51/36, 225/194, 269/236 (DLT); 295, 296 (AH); 37/71a2=50:10 (KT)

Hurmā yıgaçını uzunlar añar mīve ükülmiş rūzī kullarka (37/71a2=50:10 KT)

uzun: Çok 31/77b3=41:51 (KT)

Kaçan tegse añar ésizlik uzun teslim du'alar ıdısi (31/77b3=41:51 KT)

ükil: Kıpçak lehçesinde çok 49/35 (DLT)

ükil kişi (49/35 DLT)

üküş: Çok 42/29, 43/29, 57/43 (DLT)

Sezā boldı aytıķ kın üküşleri üze (33/86b2=36:7 KT)

yarşım: At yarışı yeri kadar bir yer 464/368 (DLT)

bīr yarşım yi.r (464/368 DLT)

yugrum: Bir defada yoğrulacak kadar olan 464/368 (DLT)

bīr yugrum ūn (464/368 DLT)

yumkı: Hep, hepsi 30/24b3=15:39, 30/32a1=15:92, 30/25b3=15:43 (KT)

Yolsuz kılğay ok men olarnı yumkıların (30/24b3=15:39 KT)

yügrüm: Bir koşuşla koşulacak kadar olan (yer) 464/368 (DLT)

bır yügrüm yi.r (464/368 DLT)

zerre: Zerre, çok küçük parça 26/16a1=4:40, 33/29b2=34:3, 33/43a2=34:22 (KT)

Ol Tanrı küç kılmaz zerre ağırınça (26/16a1=4:40 KT)

ziyade: Fazla 37/77a2=50:30, 37/78b1=50:35 (KT)

Ol kün ayğay tamuğka: nek tolandın mu? Ayğay: nek ziyādedin (37/77a2=50:30 KT)

ziyadet: Fazlalık 62 (AH)

ziyadēt ula ‘ādl eşit uķ munı (62 AH)

1.4.5. Hayvanlara Ait Niteleme Adları

arsalık: Oğuzcada, çift cinsiyetli hayvan 90/81 (DLT)

azıglıg: Dişi çıkmış at, dişi yeni çıkmış hayvan 85/76 (DLT)

azıglıg at (85/76 DLT)

azma: Taşağının derisi yarıldığı için cinsî muamele yapamayan koç 77/65 (DLT)

baklan: (Kuzu vb. hayvan için) taze ve semiz 223/192 (DLT)

bakla.n kozı (223/192 DLT)

baldır kozı: Doğurma zamanının başlangıcında doğan kuzu 229/199 (DLT)

başgan: 20-45 kilo ağırlığında büyük balık 220/190 (DLT)

başgıl: Başı beyazlaşmış (hayvan) 242/210 (DLT) → **başıl**

başgıl yılkı (242/210 DLT)

başıl: Tepesinde beyaz leke bulunan (hayvan) 198/169 (DLT) → **başıl**

başıl kōy (198/169 DLT)

beçel: İğdiş edilmiş at ve bütün hayvanlar 198/169 (DLT)

bogrul: Boğazında beyazlık olan (koyun) 242/210 (DLT)

bogrul kōy (242/210 DLT)

boş: (At vb. için) serbest bırakılmış, terk edilmiş 166/143, 497/399 (DLT)

boş yılkı (166/143 DLT)

boşlag: Serbest bırakılmış (hayvan) 232/201 (DLT)

boşla.g yılkı (232/201 DLT)

boymul: Boynunda ak olan at, koyun vb. 522/422 (DLT)

boymul at (522/422 DLT)

bögrül: Böğrü ak hayvan 242/210 (DLT)

bögrü at (242/210 DLT)

bulak: Haşarı at 3600 (KB)

bulak at: Geniş sırtlı, kısa boylu at 191/163 (DLT)

bul at: Ayağında halka şeklinde beyazlık bulunan at 169/145 (DLT)

büktel: (At için) basık 242/210 (DLT); 5369 (KB)

Büktel at (242/210 DLT)

çapıtgan: Isırmak için devamlı saldıran 256/224 (DLT)

bu it ol kişiğe çapıtga.n (256/224 DLT)

çepiş: Altı aylık keçi yavrusu 185/158 (DLT)

çilgü: Kızıl doru 216/186 (DLT)

çilgü at (216/186 DLT)

çumguk: Ayağı ve başı kızıl, kanadında ak tüy olan karga, ala karga 77 (KB)

kara çumğuk ötti sata tumşukın

üni oğlağı kız üni teg yakın (77 KBM)

çuwga: Hızlı posta ulaklarının yolda aldığı ve sonrakini buluncaya kadar bindiği at 214/184 (DLT)

enük: Aslan, sırtlan, kurt ve köpeğin yavrusu 49/34 (DLT)

enüklüg: Yavrusu olan 88/79 (DLT)

enüklüg arsla.n (88/79 DLT)

erkeç: Erkeç 60/46 (DLT); 4353 (KB)

Erkeç eti em bolu.r eçkü eti yil bolu.r (60/46 DLT)

ıduq: Serbest bırakılmış hayvan 45/31 (DLT)

igiş: Asi hayvan 73/60 (DLT)

ıktü: Kesim için beslenen hayvan 70/56 (DLT)

irk: Dört yaşına girmiş koyun 33/20 (DLT)

kañık: Dişi köpek 103/94, 239/207 (DLT)

Kañık ilişdi (103/94 DLT)

karaklıg: Gözbebeği olan hayvan 248/218 (DLT)

kaşga (at, köy): Vücudu siyah, başı beyaz (koyun), gözlerinin çevresi siyah, yüzü beyaz olan (at, deve vb.) 214/184 (DLT)

kaşga köy (214/184 DLT)

kerşegü at: Kürek kemiğinin birleştiği yerde yarası olan at 246/215 (DLT)

ketki: Arkası yüksek, beli çökük olan (at) 216/186 (DLT)

ketki at (216/186 DLT)

keyik: Yabani hayvan, av hayvanı, herhangi bir hayvanın vahşisi (geyik, kaban, dağ keçisi vb. hayvanlar) 19/9, 89/80, 111/100 (DLT); 27/16a3=5:3 (KT)

Ol kim yése keyik meger ol kim boğuzlasa siz (27/16a3=5:3 KT)

kır at: Kır at 163/142 (DLT)

kısır: Kısır kadın ve kısır hayvan 183/156, 481/385 (DLT) **bk. 1.4.1.**

kızgul: Kül rengi ile alaca arasında donu olan (at) 242/211 (DLT)

kızgul at (242/211 DLT)

kōş at: Hükümdarın yanına koşulan at 498/399 (DLT)

köçüt: Göç atı 1704 (KB)

köçüt teg bolur kut tüpi hem tözi

kōñül kodkısı ol anıñ yıldızı (1704 KBM)

kölük: Yük hayvanı 197/169 (DLT); 4441 (KB)

yégü kedgü miñü at adğır sülük

bulardın çıkar hem yüdürgü kölük (4441 KBM)

körpe: Zamanından sonra doğan kuzu, deve yavrusu ve buzağı 209/180 (DLT)

kuba at: Doru ve sarı arasındaki at 540/441 (DLT)

kulnaçı kısırak: Doğurmak üzere olan kısırak 246/215 (DLT)

küvük çetük: Oğuzcada erkek kedi 195/167 (DLT)

küvük müş: Erkek kedi 517/416 (DLT) → **küwük müş**

küwük müş: Çigil lehçesinde erkek kedi 197/169 (DLT) → **küvük müş**

mama: Harman yerindeki kılavuz öküz 549/449 (DLT)

man yaşlıg köy: Dört yaşını geçen koyun 514/412 (DLT)

maygak: Toynaklılar için kılsız olan 522/422 (DLT)

merdek: (Ayı, domuz vb.) yavrusu 241/210 (DLT)

Adıg merdeki (241/210 DLT)

munduz yoriga at: Yorga yürüyüşten başka yürüyüş bilmeyen at 230/200 (DLT)

müş: Çigil lehçesinde dişi kedi 220/190, 271/237, 321/262 (DLT)

Öldeçi sıga.n mü.ş taşakı kaşı.r (220/190 DLT)

ogul: (Kedi, köpek vb. için) yavru 271/237, 311/256 (DLT)

Mü.ş oğlu muya.vu toga.r (271/237 DLT)

op: Argu lehçesinde, harman yerindeki kılavuz öküz 29/15 (DLT)

oy at: Yağız at 36/23 (DLT)

ozgan: Yarış kazanan (at) 237/205 (DLT)

ozga.n at (237/205 DLT)

ozuk: Yarışta vb. şeylerde öne geçen (at) 45/31 (DLT)

ozuk at (45/31 DLT)

ög: Orta yaşı geçmiş hayvan 35/22 (DLT)

ög at (35/22 DLT)

ög at: Dört yaşını geçmiş at 35/22 (DLT)

öküş yılkı: Huysuz ve inatçı hayvan 43/29 (DLT)

özlük: Üzerinde karar kılınan at 633/529 (DLT)

saglık: Sağmal koyun 237/206, 259/226, 486/389 (DLT); 34/55a1=38:24 (KT)

Küç kıldı saña senin sağlığını tilemek birle anıñ sağlıklarına (34/55a1=38:24 KT)

sagmal saglık: Dişi koyun 34/54b1=38:23 (KT)

Bu meniñ kadaşım anar toksan toköz sagmal saglık, maña bir sagmal saglık (34/54b1=38:23 KT)

salga at: Taşkın at 214/184 (DLT)

saş at: Ürkek at 511/410 (DLT)

semiz ~ semüz: Hayvanların semiz olanı 145/126, 184/157 (DLT)

yılkı yazın itlinü.r

otlap anın etlenü.r

begler semüz atlanu.r

sewnüp ügür ısırışu.r (145/126 DLT)

sıp: İki yaşına girmiş olan sipa; iki yıllık at 160/139, 244/212 (DLT)

sıp akurı (244/212 DLT)

sokar: Boynuzu olmayan hayvan 207/177 (DLT)

Soka.r kōy (207/177 DLT)

sokar koy: Boynuzsuz koyun 207/177 (DLT)

süsegen: Süseğen 603/495 (DLT)

Süsege.n u.ḏka Teṇri münüz bīrme.s (603/495 DLT)

süsülmüş: Boynuzlanarak öldürülmüş (hayvan) 27/16a2=5:3 (KT)

Boğulmuş hem töğülmüş hem uşanmış hem süsülmüş ... (27/16a2=5:3 KT)

şutı: Genç koyun 541/442 (DLT)

tabanlıg: Toynaklı, toynağı olan 249/219 (DLT)

tabanlıg tewe (249/219 DLT)

taḏun ~ tadun: Dana, öküzün bir yaşında olanı 201/172, 520/419 (DLT)

taṇ keyik: Ön bacaklarında çizgiler olan ceylan vb. hayvanlar 604/496 (DLT)

targıl: Sirtında beyaz siyah, alaca çizgiler bulunan (hayvan) 12/6, 242/210 (DLT)

targıl yılkı (242/210 DLT)

tawarçı: Yük taşıyan, yük taşıyabilen (hayvan vb.) 509/408 (DLT)

Ta.z at tawa.rçı bolma.s (509/408 DLT)

tay: Tay 111/100, 112/100, 112/101 (DLT); 5803 (KB)

ta. atattı (111/100 DLT)

taygan: Köpeklerden beli en ince ve kulakları en sarkık olanı, tazı 212/182, 271/237, 435/340 (DLT)

çagrı alıp arkun münüp arkar yete.r

awlar keyik taygan ıdıp tilkü tuta.r (212/182 DLT)

taz at: Alacalı at 509/408 (DLT)

taz koy: Boynuzsuz koyun 509/408 (DLT)

tıg at: Kula ile doru arası at 498/400 (DLT)

tış at: Akıtması, gözünün ön kısmına kadar olan at 497/399 (DLT)

tişek: İki yaşında koyun 195/167 (DLT)

tok: Boynuzsuz, boynuzu olmayan (hayvan) 167/144 (DLT)

tok yılkı (167/144 DLT)

toklı: Altı aylık kuzu 66/52, 217/186 (DLT); 3096 (KB)

tokum: Kesimlik hayvan, çoğunlukla kesimlik at 200/171, 238/206, 341/275 (DLT); 4669 (KB)

Tokum yüzüp kudrukta biçek sîma (238/206 DLT)

torlak: Her hayvanın cılızı 235/204 (DLT)

torug ~ torıg: Doru (at vb.) 170/146, 187/160 (DLT)

tum torug at (170/146 DLT)

torum: Sütten kesilmiş ve annesi hamile olan deve yavrusu 200/171 (DLT)

tışı torum (200/171 DLT)

tosun: Binmeye henüz alıştırılmamış tay, haşın at 202/173, 279/242, 630/525 (DLT); 6537 (KB)

tosu.n at köndi (279/242 DLT)

töküz: Alnında beyazlık olan, akıtmalı (at vb.) 183/156, 185/158 (DLT)

töküz at (183/156 DLT)

tugrag: Savaş ve binicilik gününde hakanın askerlerine verdiği at, tören atı 232/202, 403/313 (DLT)

tum: Atların tek renkli olması, at donlarını belirten sözlerden önce gelen ve "tamamiyle (kara, doru)" anlamını veren söz 170/146 (DLT)

tum torug at (170/146 DLT)

tuyaglıg: Tırnaklı, toynaklı (hayvan) 523/423 (DLT)

tuyaglıg yılkı (523/423 DLT)

tüge: İneğin, iki yaşına gelmiş erkek yavrusu 546/446 (DLT)

tülek yılkı: Tüyü kışın dökülüp yazın çıkan hayvan türü 207/178 (DLT)

ugar at: Alnı beyaz olan at 38/25 (DLT)

ugar bul: Alnında ve ayağında beyaz leke olan at 169/145 (DLT)

ulag: Beyin emriyle hızlı posta için alınan ve diğerine ulaşıncaya kadar binilen at 73/60, 520/419 (DLT)

koğıl maņa akı.lık bolsun maņa aya.g a

ığıl meni tokışka yöwgil maņa ula.g a (520/419 DLT)

ulduk: Nalsız (at vb.) 63/49 (DLT)

ulduk at (63/49 DLT)

ügürlüg adgır: Kısraıkları olan aygır 87/78 (DLT)

ünlüg: Sesli, (buzağı için) böğüren 28/26a3=7:148 (KT)

Tuttı Mūsā kavmi anda kiđin altun birle étiglerindin bir buzağı kewdelig anar
ünlüg (28/26a3=7:148 KT)

ürpek: Dağınık tüylü hayvan veya insan 64/50 (DLT) **bk. 1.4.1.**

yabıtak: Üzerinde eyer veya örtü olmayan, çıplak (at) 465/369, 523/422 (DLT)

yabı.tak at (465/369 DLT)

yalgıl: Ak yelesi 546/446 (DLT)

biligni irdedim

bügü.ni üdürdüm

özümni ağırdım

yalgıl atım yazlınu.r (546/446 DLT)

yandık: Soysuz (at vb.) 463/367 (DLT)

yandık at (463/367 DLT)

yazıglı: Bağından serbest bırakılmış (at vb.) 465/369, 466/370 (DLT)

yazıglı at (465/369 DLT)

yazuk: Bağından serbest bırakılmış (at vb.) 451/354 (DLT)

yazuk at (451/354 DLT)

yılkı: Hayvan 28/52b3=7:179, 30/33b3=16:5, 30/62b1=16:66 (KT)

Bu ögür yılmırlar teg kendü olar yolsuzrak (28/52b3=7:179 KT)

yoruga at: Yorga at 230/200, 521/421 (DLT)

yügrük at: Yarış atı 464/368 (DLT)

1.4.6. Devlet, Toplum ve Askerlikle İlgili Niteleme Adları

çawuş: Savaşta safları tanzim eden ve askeri zulüm yapmaktan uzak tutan kimse 185/158 (DLT)

kaytargan: (Kalabalık orduları) devamlı püskürten 257/225, 258/226 (DLT)

erdi aşın taturga.n

yawlak yağıg kaçurga.n

Ugrak süsin kaytarga.n

bastı ölüm axtaru (257/225 DLT)

okçı: Okçu 2370, 4458 (KB)

çerigde bir ança busuğka kigür

yadağ okçı tüşrüp sen öñdün yügür (2370 KBM)

sülüg: Askerli, askeri olan 31/30a1=19:75 (KT)

Ol yawuzrak orunluğ, za'ifrak sülüg (31/30a1=19:75 KT)

sülük: Orduya âit 4441 (KB)

yégü kedgü miñü at adğır sülük

bulardın çıkar hem yüdürgü kölük (4441 KBM)

1.4.7. Duyularla Anlaşılan Özellikleri Karşıllayan Niteleme Adları

açıg: Ekşi; acı 43/30, 142/124, 307/253 (DLT); 33/72b1=35:12 (KT)

Bu süçüg tatlığ siñen suw ol, ... bu açıg şür turur (33/72b1=35:12 KT)

açıglıg: İçine konan şeyi ekşitecek ekşisi bulunan 85/76 (DLT)

açıglıg küp (85/76 DLT)

açıglık: Acılık 86/77 (DLT)

açıtgan: Ekşiten 88/79 (DLT)

ol küp ol süçigni açıtga.n (88/79 DLT)

bir: Aynı, bir, eşit 287/245 (DLT)

Meniñ turdukum turma.dukum bîr (287/245 DLT)

ekşig: Mayhoş şey, ekşi 65/51 (DLT)

ılıg: ılık 26/12, 44/30 (DLT)

ılıg su.w (44/30 DLT)

imik: ılık 49/34 (DLT)

imik kün (49/34 DLT)

isig: Sıcak 48/34, 618/513 (DLT); 522, 829, 1854 (KB); 29/58b2=9:81, 30/74a3=16:81 (KT)

Aydılar: çıkmañlar isin içinde. Ayğıl: tamuğ otı keç isig (29/58b2=9:81 KT)

kewşek: Yumuşak ve gevşek olan şey; ince (elbise vb.) 241/209 (DLT)

kewşek nēñ (241/209 DLT)

köwşek: Gevşek, yumuşak 241/209 (DLT)

köwşek et (241/209 DLT)

kur: Kuru 496/397 (DLT)

kurug: Kuru 10/6, 108/98, 188/161 (DLT); 108, 467, 1521 (KB); 202, 304 (AH); 31/59b1=20:77 (KT)

Eltgil kıllarımñı tünle, urğıl olarkā yol deryā içinde kıruğ (31/59b1=20:77 KT)

kuruk: Kuru 192/165 (DLT) → **kurug**

kuruk kaşuk ağızka yarama.s kurug sö.z kula.kka yakışma.s (192/165 DLT)

öl: Islak, nemli 36/23, 170/146 (DLT); 2889, 2904, 4626 (KB)

Çim öl tōn (170/146 DLT)

samduy: ılık, mutedil 4629 (KB)

kalı samduy erse taduñ belülüg

isigli soğıklı ara bir ülüg (4629 KBM)

sağan: Tadı buruk olan 608/501 (DLT)

saṇa.n nēṇ (608/501 DLT)

sasıg barıg: Kokmuş şey 186/160 (DLT)

sawuk: Soğuk 34/63a3=38:42 (KT) → **soguk**

Bu yunğu suw sawuk turur hem içgü turur (34/63a3=38:42 KT)

sogık: Soğuk 1060, 4622, 4623 (KB) → **soguk**

kayusı soğık itti kattı cülâb

kayu kıldı bérđi kereklig şerâb (1060 KBM)

soguk: Soğuk 3581, 3584, 3395 (KB) → **sogık**

takı bir tatığ tu tişi tatğı ol

soğuk suwka yunmak anıñ yañı ol (3581 KBM)

şur: Tuzlu 33/72b1=35:12 (KT)

Bu süçüg tatlığ siñen suw ol, ... bu açığ şūr turur (33/72b1=35:12 KT)

tiken: (Meyve için) tadı buruk, ekşi yahut acı 33/38a1=34:16 (KT)

Tegşürdimiz olarkâ büstānlar içre iki büstān; yemişlig tiken, yılğun turur taķı sedr yığaçındın (33/38a1=34:16 KT)

tum: Soğuk 170/146, 233/202 (DLT)

tumlıg: Soğuk 2961, 4626, 4627 (KB)

isig tumlığ aç tok yadağ hem yalıñ

kılıç baldu ok yér ay élig biliñ (2961 KBM)

tumlug ~ tumlıg: Soğuk olan, soğuk 72/58, 170/146, 233/202 (DLT)

tumlug kelip kapsadı

kutlug yāyığ tepsedi

karlap ajun yapsadı

et yin üşüp emrişü.r (233/202 DLT)

turı: Haşın, tatsız, tadı kekre olan 1706, 3541, 4553 (KB)

uluğsığ küwez kür kişi ol turı

küniñe kodı ol küwezlik kurı (1706 KBM)

tuzlug: Tuzlu, tuzu olan (et vb.) 113/102 (DLT)

tūzlug et mini usıttı (113/102 DLT)

yıdıg: Kötü kokulu (şey), kötü kokan (şey) 999 (KB); 37/12b1=47:15 (KT)

Anıñ içinde arıklar suwdın yıdıg ermez (37/12b1=47:15 KT)

yılıg: İlık (su vb.) 26/12, 44/30, 450/353 (DLT) → ılıg

yılıg su.w (450/353 DLT)

yibe: Oğuzcada ıslak ve yaş (şey) 454/357 (DLT)

yumşak: Her şeyin yumuşağı, yumuşak 306/253, 413/325, 463/367 (DLT); 464, 703, 2229 (KB); 216, 215, 214 (AH); 31/46b3=20:44, 34/61b1=38:36 (KT)

Aytınlar ikegü añar yahşı aytık söz, yumşak (31/46b3=20:44 KT)

1.4.8. Psikolojik Durumlarla İlgili Niteleme Adları

abıtgan: Gizlenen, saklanan, gizlenme âdeti olan 88/79 (DLT)

bu er ol özin kişiden abıtga.n (88/79 DLT)

arzuluk: Arzulu, istekli 16/7 (DH)

Arzulıkmen karındaşlıg vilâyetge

Uluğ babam ravzası ol ak türbetge

Babamrı rûhı saldı meni bu gurbetge

Hiç bilmesmen neçük taksir kıldım mena (16/7 DH)

buşak: Oğuzcada ve diğerlerinde sıkıntılı 190/162 (DLT)

buşak er (190/162 DLT)

ısrım: Sıkıntılı ve kaşları çatık olan 66/52 (DLT)

ısrım kişi (66/52 DLT)

kağgulug: Üzüntülü 28/27b1=7:150 (KT)

Yandı erse Mūsā bođnıka, öwkelig bolup kađgulug aydı (28/27b1=7:150 KT)

kağguluk: Kaygılı, üzüntülü 31/62b3=20:86 (KT)

Yandı yalawaç boğnıka öwkelig, kağguluk (31/62b3=20:86 KT)

muñlug: Mihnnet çekmiş, sıkıntılı 611/504 (DLT)

muñlug er (611/504 DLT)

öwkelig: Öfkeli 31/62b3=20:86, 36/43a3=43:17 (KT)

Yandı yalawaç boğnıka öwkelig, kağguluk (31/62b3=20:86 KT)

tuyuk: (İnsan için) canı sıkılmış 518/417 (DLT)

tuyuk kişi (518/417 DLT)

umu/ınçsuz: Umutsuz, umudunu kesen 30/27a2=15:55 (KT)

Sewünçi bérdimiz saña könilikin, bolmağıl umunçsuzlardın (30/27a2=15:55 KT)

1.4.9. Renk Adları

ak: Oğuzcada beyaz 53/39, 79/68 (DLT)

āk at (53/39 DLT)

al: Turunç rengi, turuncu 53/39 (DLT)

al: Al renk 67, 69, 2916 (KB); 342 (AH)

yaşıl kök sarığ al ağı ton kedip

aşağı kötürse yaraşur yorıp (2916 KBM)

ala: Alaca 53/39, 58/44, 214/184 (DLT); 6579 (KB)

ala at (53/39 DLT)

ap ak: Oğuzcada bembeyaz 29/15 (DLT)

ar: Kestane rengi 52/38 (DLT)

ār nēŋ (52/38 DLT)

arsal: Kestane rengi, açık kestane rengi 52/38, 65/52 (DLT)

arsal saç (65/52 DLT)

boz: Boz, beyaz ile kula arasındaki hayvan rengi 496/398, 544/445 (DLT); 1996 (KB)

bo.z at (496/398 DLT)

çakır: Mavi 183/156 (DLT)

çal: Alacalı (siyah-beyaz) 513/412 (DLT); 1098, C80 (KB)

ça.l kōy (513/412 DLT)

çeş: Firuze, firuze rengi 166/143, 166/144, 308/254 (DLT)

yarattı yaşıl çeş

sawurdı ürün kaş

tizildi Kara Kuş

tün kün ü.ze yörgenü.r (166/143 DLT)

çından: Kula (renk) 219/189 (DLT)

çında.n at (219/189 DLT)

gune: Renk 33/74b2=35:27, 34/91a2=39:21 (KT)

Çıkardımız anıñ birle mīveler türlüğ türlüğ anıñ güneleri (33/74b2=35:27 KT)

habeş: Siyah ile beyaz arası, koyu esmer renk 4961, 6213 (KB)

kalık bütrü tuttı sewügler kaşı

ajun boldı zengî habeş kırtışı (4961 KBM)

kap kara: Kapkara 76, 4323, 6463 (KB); 30/57b2=16:58 (KT)

Kağan sewünçi bérilse biregüğe tişi birle bolur anıñ yüzi kap kara
(30/57b2=16:58 KT)

kara: Siyah, kara 5/3, 42/28, 178/152 (DLT); 22, 76, 77 (KB); 35/12b3=39:60,
36/43a2=43:17 (KT)

Yüzleri kara ermez mü? (35/12b3=39:60 KT)

kıp kızıl: Kıp kızıl 2385 (KB)

at üstem yarıklar bolur kıp kızıl

ğızıl kızğu eñler bolur yap yaşıl (2385 KBM)

kırğıl: Kırçıl 2371, 2372 (KB)

yağıçı ürüñ kırğıl ersiglerig

yağıka alın kıl kötürsü çerig (2371 KBM)

kızıl: Kızıl, her şeyin kırmızısı 32/19, 42/28, 182/155 (DLT); 67, 76, 120 (KB); 26
(AH)

kızıl eñ (32/19 DLT)

koñur: Kestane rengi 603/494 (DLT)

koñur kōy (603/494 DLT)

kök: Koyu gri, gri, gök rengine olan her renk 165/143, 501/402 (DLT)

köm kök (165/143 DLT)

kök: Mavi, yeşil 67, 69, 5375 (KB)

kulan ya tağı tut takı kök teke

tutup keldürürler saña ay böke (5375 KBM)

kök çüvit: Lacivert 516/415 (DLT)

kökçin: Göğümsü, kır 376, 667, 1798 (KB)

muñar meñzetü aydı türkçe mesel

başında keçürmiş bu kökçin sakal (1798 KBM)

kökşin: Gök renginde; yeşil 102/94, 220/190 (DLT)

kār büz kamug erüşdi

tagla.r suwı akışdı

kökşin bulıt örüşdi

kayguk bolup ügrişü.r (102/94 DLT)

köm kök: Koyu gri, tam gri 165/143, 170/147 (DLT)

köp kök: Koyu gri 165/143 (DLT)

kuba: Doru ve sarı arasında olan 540/441 (DLT)

kuba at (540/441 DLT)

kupa: Kumral 2468 (KB)

kupa körklügüg kör kılın özke fâl

işiñ edgü bolğay kamuğ sözni üz (2468 KBM)

or: Rengi siyah-kırmızı ve sarı arasında olan 34/21 (DLT)

o.r at (34/21 DLT)

örün: Ak, beyaz 84, 881, 1101 (KB); 25 (AH)

reşuller örün yüz bu ol yüzke köz (25 AH)

sap sarıg: Koyu sarı 165/143, 188/161 (DLT)

sarıg: Sarı 47/33, 165/143, 188/161 (DLT); 67, 477, 498 (KB)

sārig erük (47/33 DLT)

sarıg çüvüt: Zırnık, arsenik rengi 516/415 (DLT)

sarıg surıg: Sarı 188/161 (DLT)

şaşut: Kır, alaca 5639, 5697 (KB)

saçım boldı yazkı kelef teg orut

sakal boldı suñkur tüsi teg şeşüt (5697 KBM)

targıl: Alaca 12/6, 242/210 (DLT)

targıl yılkı (242/210 DLT)

tü: Renk 535/437 (DLT); 70, 304, 452 (KB)

tüdaş tönla.r (535/437 DLT)

negü tér eşit emdi köñli oduğ

sözi kör çeçek teg tümen tü boduğ (452 KBM)

üp ürün: Çigil lehçesinde bembeyaz 29/15 (DLT)

ürün: Beyaz 29/15, 79/68, 166/144 (DLT); 28/6a1=7:108, 32/22a2=28:32, 31/41b3=20:22 (KT)

Tarttı elgini ançada ol ürün boldı bağığlılarka (28/6a1=7:108 KT)

ürünlük: Aklık, beyazlık 31/5a1=19:4 (KT)

Süst boldı süñük méndin, yandı baş ürünlüki (31/5a1=19:4 KT)

yagız: Koyu kahverengi, kırmızı ile siyah arası 448/352 (DLT); 3, 44, 64 (KB)

yagız yi.r (448/352 DLT)

yap yaşıl: Parlak yeşil, yemyeşil 452/355 (DLT); 2385 (KB)

at üstem yarıklar bolur kıp kızıl

ğızıl kızğu eñler bolur yap yaşıl (2385 KBM)

yaşıl: Yeşil 32/19, 166/144, 199/170 (DLT); 3, 22, 44 (KB)

Yāşıl öñlüg tön (32/19 DLT)

yaşıl çüvit: Pas rengi 516/415 (DLT)

yaşıl yuşul: Yeşil meşil 452/355 (DLT)

yipgil: Erguvan rengi 464/368 (DLT)

yipgil tön (464/368 DLT)

yipgin: Erguvan rengi 464/368 (DLT)

yipgin tön (464/368 DLT)

yipgin: Koyu renkli, mor 199/170, 460/364 (DLT)

kızıl sarıg arkaşıp

yipgin yaşıl yüzkeşip

bir birgerü yörgeşip

yalñuk anı tañlaşu.r (199/170 DLT)

yipin: Koyu kırmızı, şakayık rengi 453/356 (DLT)

yipün: koyu kırmızı, mor, menekşe rengi 67 (KB)

kurımış yığaçlar tonandı yaşıl

bezendi yipün al sarıg kök kızıl (67 KBM)

1.4.10. Gösterme-Belirtme Niteleyicileri

bu: Bu 29/15, 30/17, 35/21 (DLT); 3, 4, 6 (KB); 3, 19, 25 (AH); 25/8b2=3:138, 27/40a3=5:31, 28/6a2=7:109 (KT)

Bu, belgürtmek boğunça hem köni yol hem pend (25/8b2=3:138 KT)

bunı: Bunu 223/193 (DLT)

Būnı atamdan xuma.ru buldum (223/193 DLT)

ma: "İşte şurada, al" anlamında bir gösterme edatı 538/440 (DLT) → **mah**

mah: "İşte orada, al" anlamında bir gösterme edatı 493/395, 493/396, 538/440 (DLT)
→ **ma**

munda: Burada, şurada 90/81, 117/105, 177/151 (DLT); 288, 470 (AH)

kaçan körse anı Türk

boğun ayga anı aydağı

muğar tegir ulugluk

munda naru keslinü.r (177/151 DLT)

unu: İşte 1161, 1261, 4155 (KB)

ayur emdi oğlum barır-men munu

saña kaldı ornum barı neñ unu (1161 KBM)

uş: Gösterme edatı, işte 30/17, 289/246, 332/269 (DLT); B16, 202, 203 (KB); 473 (AH); 37/25a3=47:38, 31/62a1=20:84 (KT)

kānı akıp yoşuldı

kābı kamug teşildi

ölüg bile koşuldı

togmış küni uş bata.r (332/269 DLT)

1.5. Tarz-Durum Bildiren Adlar

andaguk: Öyle, öylece, o şekilde, o kadar 28/3a2=7:101, 32/10a1=28:14, 37/89a2=51:30 (KT)

Andaguk tamğa urur Tañrı tañıglılar köñülleri üze (28/3a2=7:101 KT)

adaşu: Birlikte, beraber, yanyana 2936 (KB)

ayâ beg erej kolma emgek kötür

erej birle emgek adakşu yatur (2936 KBM)

adnagu: Başka türlü 5295 (KB)

akkuzuban: Akıtarak 126/5 (DH)

Allah yadın aytıb yürüb zâri kılğan

Közde yaşın akkuzuban cari kılğan

Sersan bolub kıbab birle yürüş kılğan

Andağ erdin cüda bolub yürse bolmaz (126/5 DH)

akru: Yavaş 70/56 (DLT) 769, 356, 1556 (KB)

akru akru (70/56 DLT)

akrun: Yavaş yavaş, yavaşça 602/494 (DLT)

bulmuş neñig sewer sem

akrun añar sewingil

bamış neñig sakınma

azra.k añar öküngil (602/494 DLT)

ale'd-devam: Devamlı olarak, daima 125/8 (DH)

Kul Hacı Ahmed Hakk yolıda turğıl müdam

Aşıklarga derman bergil ale'd-devam

Aşıklarnı arzusıdur darü's-selam

Aşık bolmay darü's-selam kirse bolmaz (125/8 DH)

andag: Çigil lehçesinde öyle, onun gibi, böyle 31/17, 72/58, 92/86 (DLT); 2111, 2415, 2588 (KB); 30/48b2=16:38, 33/29b1=34:3, 35/12a1=39:59 (KT)

Kılmas erdimiz bir ésizlik andağ her āyine Tañrı bilgen ol (30/48b2=16:38 KT)

aña: Değersizce kıymetsizce (metinde "şaşkın şaşkın" şeklinde mânâlandırılmıştır) 4008 (KB)

anlayu: Böyle, böylece, aynı şekilde 6021 (KB)

bu tüş körse yörme bilü bilmeyü

neteg yörse tüşni bolur anlayu (6021 KBM)

arığ: Tamamen, iyice 64/50, 122/108, 125/110 (DLT)

öðlek kamug kewredi

erdem arığ sewredi

yunçığ yawuz tawradı

erdem begi çertilü.r (64/50 DLT)

asla: Asla katiyen, kesin şekilde 80/23 (DH)

Yetmiş yıldur manga bende sanga ümmet

Zen ü ferzend üçün çekken renc ü külfet

Ol bendemge men bermesmen aslâ zahmet

Çın ümmetsen iştib dürud ayting dostlar (80/23 DH)

asta-asta: Yavaş yavaş 60/5 (DH)

Zakirleri her nefesde zikrin aytar

Tevbe kılıb egri yoldın râstga kaytar

Zikrin aytsa âstâ âstâ şevki artar

Keling yığlıng zâkir kullar zikr aytaylık (60/5 DH)

ayla: Oğuzcada, öyle 69/55, 93/86, 526/428 (DLT)

ayla kılğıl (69/55 DLT)

aylok aylok: Oğuzcada, şöyle şöyle 69/55 (DLT)

ayru: Değilse, başka 75/63 (DLT)

münü ti.lemese sen ayru nē kerek (75/63 DLT)

ayruk: Oğuz lehçesinde başka; ayrıca 69/55, 210/180 (DLT)

koldaçika miñ yaga.k

barça bile ayruk taya.k (210/180 DLT)

azuksızın: Azıksız olarak 47/11 (DH)

Ahiretni yaruğını kılalmadım

Yollar ruak yol azukın alalmadım

Candın keçib Hakk emrini kılalmadım

Azuksızın bararımını bilelmesen (47/11 DH)

barı üze: Göz önünde 31/45a1=20:39 (KT)

Kemiştım seniñ üze sewüglük méndin, kılmak üçün meniñ barım üze
(31/45a1=20:39 KT)

başsız: Başsız, baş olmaksızın 176/151, 407/317 (DLT)

Ta.tsı.z Türk bolma.s ba.şsı.z börk bolma.s (176/151 DLT)

bat: Derhal, çabuk 2381 (KB) → **bata**

küwez alp sekirtıp çerig sürse bat

laçın kuş kowar teg töker kanları (2381 KBM)

bata: Derhal, çabuk 3293 (KB) → **bat**

elig aldı ewke kigürdi bat a

orun bérdi oldurdı elgin tuta (3293 KBM)

baz: Yine, gene, tekrar 16, 184, 205 (AH)

tünün kiterip baz yarutur taña (16 AH)

bekrü: Sağlamca, sıkıca, sertçe 4344, 725, 4800 (KB)

usa ‘ilmi öğren biligleri bil

neñin edgülük kıl küdez bekrü til (4344 KBM)

birtem: Bütünöyle, tamamen 339, 4349 (KB)

tilin serme irme bolun eymenük

ağu ol olarnıñ eti birtem ök (4349 KBM)

bütrürek: Tamamen, tamamiyle, iyice 570 (KB)

bütün: Muhakkak ki, şüphesiz ki 29/45a1=9:63, 37/79a2=50:37, 37/83b2=51:6 (KT)

Ol kim kılsa hilâf Tañrıka hem yalavaçıña bütün añar tamuğ otı
(29/45a1=9:63 KT)

bütünlük: Şüphesiz, elbette, kesin olarak, andolsun ki! 27/42a3=5:33,
28/3b2=7:102, 32/7b3=28:10 (KT)

Bütünlükün öldürülgeler (27/42a3=5:33 KT)

cüft: Çift çift, eşli 37/70b1=50:7, 35/71a2=35:11 (KT)

Ündürdümüz anıñ içinde kamuğ cüftin körklüg (37/70b1=50:7 KT)

çınla: Gerçekten 55/41 (DLT)

tawar üçün Teñri.ni edlemeğip

uya kadaş oğlını çınla boga.r (55/41 DLT)

çıñ: Tamamen 600/492 (DLT)

çıñ tolu kōl (600/492 DLT)

dakı: Yine 364/289 (DLT)

dürüst: Kuşkusuz, şüphesiz 25/20a2=3:155 (KT)

Dürüst keçürdi Tañrı olardıñ (25/20a2=3:155 KT)

egirik yeşilmeki: Açılma, çözülme 30/80b3=16:92 (KT)

Bolmanlar ol eşler teg kim buzdu egirmiş yipini küçde kiğin egirik yeşilmeki
teg (30/80b3=16:92 KT)

ele: Yavaş 58/44, 455/358 (DLT)

tegme ĩwet ışka körüp turgıl ele

 akmak  akıp ĩwse kalı uğnu.r yula (455/358 DLT)

ele ele: Yavaş yavaş 58/44 (DLT)

elegil: Yavaş 58/44 (DLT)

emgeksizin: Yorulmadan, sıkıntı çekmeden 211/182 (DLT)

emgeksizin turgu y k munda ye m 

edg l k g k rmed p ajun çıka.r (211/182 DLT)

et- zs z: Kısas gerektirmeyen, bir cana karşılık olmaksızın 27/41a1=5:32 (KT)

Ol kim öldürse et-özni et zs z azu fes d kıl[masa] yer içinde ançaklı öldürdü
boğunrı  amuğ (27/41a1=5:32 KT)

imtili (imliti ?): Tedbir almadan ve aceleyle 82/72 (DLT)

bu ĩřıg imtili (imliti?) kıldı (82/72 DLT)

haddin ke mek: Azgınlık gösterme, haddi açma 26/8a3=4:30 (KT)

Kim kim kılrsa ol  addin ke mek k   n ... kigr r-miz anı ot a (26/8a3=4:30
KT)

hakka: Gerçek, doğrusu 35/49a1=40:43 (KT)

 a    ol kim  ndey r siz m ni anığ birle yok an ar  ndemek (35/49a1=40:43
KT)

heme /  amug: Hep, bütün 35/24a3=40:5 (KT)

Oğradı heme /  amug  mmet yalava ları a tutsalar anı (35/24a3=40:5 KT)

hemîşe: Daima, devamlı, ebedî 38/71a1=64:9, 27/28a3=5:13, 35/43a1=40:34 (KT)

Cāvidāneler anıı içinde hemîşe (38/71a1=64:9 KT)

hemîşe: Asla, hiçbir zaman 38/53a3=62:7 (KT)

ārzū kılmazlar anı hemîşe anı kim ilgerü ıdtı eligleri (38/53a3=62:7 KT)

her-ayine: Şüphesiz, mutlaka, kesinlikle 33/19a2=33:55, 26/64b2=4:97, 30/30b3=15:78 (KT)

Her-āyine Tanrı erür kamuğ neñ üze tanuğ (33/19a2=33:55 KT)

hergiz: Asla, hiçbir zaman B5, A15, 1065 (KB); 33/47b3=34:31, 26/25b2=4:52, 26/54a3=4:88 (KT)

Aydılar anlar kim tandılar hergiz bitmez-miz bu Qur'ānka (33/47b3=34:31 KT)

ınçık: Ah vah, inleye-inleye; bitkin 1236, 3385, 4722 (KB)

telim dünyâ yégli seniñde oza

kodup bardı barça bu ınçık öze (1236 KBM)

ikile: Tekrar, yeniden (DLT)

kaçar: Kaç defa, defalarca 554/456 (DLT)

kara kūnüg keçürse.dım

agır ūnı uçursa.dım

yeti.ge.nip kaçar sādım

sakış içre kūnüm togdı (554/456 DLT)

kamug: Hepsi, her, bütün 34/20, 64/50, 99/92 (DLT); A3, A13, B5 (KB); 115, 147, 171 (AH); 33/55a2=34:40, 26/95a1=4:139, 27/12b3=4:172 (KT)

Ol kūn térer men olarnı kamuğnı (33/55a2=34:40 KT)

kata: Kere, kez, defa 161/141, 249/219, 541/442 (DLT); 1207, 3058, XLVI (KB); 67 (AH)

Kaç kata aydım (161/141 DLT)

kayra: Tekrar 1320 (KB); 33/62a3=34:52 (KT)

Neçük olarka kayra imān taķı tevbe ırak yerdin (33/62a3=34:52 KT)

kerekmez: Gerekli olmaz, hakkı olmaz, uygun olmaz, yakışmaz 31/34a2=19:92, 34/17b2=36:69, 34/61a1=38:35 (KT)

Kerekmez Tañrıķa kim tutsa oğul kız (31/34a2=19:92 KT)

kes kes: Parça parça, lime lime 30/31b3=15:91 (KT)

Anlar kim kıldılar oķıgunı kes kes (30/31b3=15:91 KT)

kes kes / pare pare: Parça parça 28/22a3=7:143 (KT)

Kaçan kim nūrı kōrkitti erse İdi tağķa, kıldı anı kes kes / pāre pāre (28/22a3=7:143 KT)

key ögdilik: İyi ada, şöhrete pek layık 31/19b2=19:50 (KT)

Hem bērdimiz biz olarka raķmetimizdin hem kıldımız olarnı key ögdilik yüksek (31/19b2=19:50 KT)

kiçigrek: Daha küçük 33/30a1=34:3 (KT)

Anda kiçigrek yok, anda uluğrak (33/30a1=34:3 KT)

kōñülsüzün: Zorla, istemeyerek 35/77b3=41:11 (KT)

Keliñler kōñlün azu kōñülsüzün (35/77b3=41:11 KT)

kulavuzsuz: Kılavuz olmadan, kılavuzsuz 244/212 (DLT)

Kalın kāz kula.vuzsu.z bolma.s (244/212 DLT)

kuram: Hiyerarşıye uygun olarak, hakanın huzurundaki düzende 208/178 (DLT)

kūlf: Süratle ve gürültülü bir biçimde 176/150 (DLT)

tām külf yıkıldı (176/150 DLT)

külgüsüz: Gülmeden 60/47 (DLT)

yāy yaru.pan ergözi

aktı akın munduzı

togdı yaruk yulduzı

tıñla sö.züm külgü.süz (60/47 DLT)

küyüm küyüm: Gafletle, oyalanarak 519/417 (DLT)

mengü kalıglı: Ebedî kalıcı 38/15b3=58:22 (KT)

Kigrür olarnı uştmahlarkā, aķar anıñ astınıda arıķlar, mengü kalıǵlılar anıñ içinde (38/15b3=58:22 KT)

meñizlig: Gibi, benzer, eş, denk, misal 38/28a2=59:15, 38/28b2=59:16, 37/9b2=47:10 (KT)

Anlar meñizlig olarda burun yaķın tattılar işleriniñ ķatıǵlıķını (38/28a2=59:15 KT)

muhal: Muhal, imkânsız, olmayacak 968, 1653, 2074 (KB)

kiterdi özindin yaraǵsız muhāl

tusuldı kamuǵ törlüg işke tükel (1653 KBM)

murdar: Murdar, ölmüş 30/93b3=16:115, 37/63a2=49:12 (KT)

Her-āyine ħarām ķıldı sizlerniñ üze murdārını, ķannı, toñuz etini (30/93b3=16:115 KT)

müfaca: Birdenbire 1452, 1956 (KB)

ikinci osal bolma sak tur oduǵ

saña tegmesün bir müfaca yoduǵ (1452 KBM)

mük: Belini bükerek, rükûdaki gibi 169/145 (DLT)

ol mük turdı (169/145 DLT)

nagah: Ansızın, birdenbire 36/65b1=43:66, 28/56b3=7:187, 37/15a2=47:18 (KT)

Küðmesler [mü] meger kıyāmeķa kelse olarkā nāgāh (36/65b1=43:66 KT)

ogrın: Gizlice 2192 (KB)

sakınuk kişi işte saklık kılur

yarağsızka yakmaz iş uğrın bilür (2192 KBM)

ohşag: Benzer 71/58 (DLT)

anıñ oxşa.gı (71/58 DLT)

ohşamagan: Benzemeyen, zıt, karşı taraf 31/32a1=19:82 (KT)

Anlarınñ tapunmağları hem bolurlar olar üze ohşamağan (31/32a1=19:82 KT)

ok ~ ök: Mutlaka, kesinlikle, şüphesiz 26/80b3=4:119, 26/41b1=4:73, 26/81a1-2=4:119 (KT)

Kışurgay men ok olarnı küsetgey men olarnı (26/80b3=4:119 KT)

okşag: Benzer 3720, 16 (KB)

bir ol bar séziksiz kalı kançasız

köñülde yırak tutğu okşag meñiz (3720 KBM)

öñi: Başka 80/68, 80/69 (DLT); 311, 413, 562 (KB)

hâcib kördi ay toldı kılkı yañı

erende adınsığ kişide öñi (562 KBM)

öñin: Başka 60/46, 80/69 (DLT); 26/57a1=4:91, 34/68a1=38:58, 26/90b1=4:133 (KT)

bu atta öñin keldür (60/46 DLT)

Munu tapğay sizler öñinlerni kim tileyürler (26/57a1=4:91 KT)

öte: İyice 292, 321 (AH)

tefavütleri yok öte irtese (292 AH)

reva: Reva, lâyük, uygun 3755, 5879 (KB)

ay ilig bu tört hâcetim kıl revâ

saña tapnayın men elig yüz ova (3755 KBM)

sakışsız: Sayısız, hesapsız 35/48a1=40:40 (KT)

Bu ögür kigürülür uşmaḥḥa, rūzī bérlür anıñ içre sakışsız (35/48a1=40:40 KT)

sansız: Sayısız, hesapsız 34/86a2=39:10 (KT)

Tükel bérlür sergenlerke yanutları sansız 34/86a2=39:10 KT)

sensiz: Sensiz 500/401 (DLT)

kü.gler kamug tüzüldi

ıwrık idiş tizildi

sensiz özüm özeldi

kelgil amul oynalım (500/401 DLT)

seza: Lâyık, müstahak, hak etme B1, 947, 1966 (KB); 3 (AH); 37/46a1=48:26, 31/27b2=19:70, 35/50b1=40:45 (KT)

Vâcib kıldı anlarḥa saḥnuḥluḥ kelimesi, erürler sezā aḡar anıñ boḡnı (37/46a1=48:26 KT)

seza: Daha iyi, daha hayırlı 26/92a1=4:135 (KT)

Eger bolsa bay azu dervîş Taḡrı sezā turur ol ikike (26/92a1=4:135 KT)

sezasızın: Haksız yere 35/66a3=40:75, 35/80b1=41:15, 36/28a2=42:42 (KT)

Sewnür erdiḡizler yer içre sezāsızın (35/66a3=40:75 KT)

sézigsiz: Şüphesiz 30/38a1=16:23, 30/90a3=16:109 (KT)

Séziksiz her-āyine Tanrı bilür anı kim yaşrurlar yime anı kim açuķ āşkārā
kılurlar (30/38a1=16:23 KT)

söke: Çökerek, dizleri üzerine oturma şekli 275/239, 547/447 (DLT)

eren ıdıp söke turdı

başı boynın söke turdı

uwut bo.lup bücke turdı

uğu kılma tipen yıgđı (547/447 DLT)

sukru: Müsaade almadan, izinsiz olarak 212/182 (DLT)

ewke sukru kirdim (212/182 DLT)

şap: Çabukluk bildiren zarf 160/139 (DLT)

Şap kel (160/139 DLT)

tar: Sıkıntılı, zor 31/91b1=20:124 (KT)

Kim kim ewürse meniñ yadımdın bütünlükin añar turur tiriglik tar
(31/91b1=20:124 KT)

Tatsız: Farssız, Fars olmadan 176/151, 407/317 (DLT)

Ta.tsı.z Türk bolma.s ba.şsı.z börk bolma.s (176/151 DLT)

tawarsızın: Malsız olarak 182/155 (DLT)

tawar kimniñ üklise beglik añar kergeyü.r

tawarsızın kalıp beg erensizin emgeyü.r (182/155 DLT)

tegin: Lâyık 3001, 2446, 614 (KB)

bu barça asıĝ sanı boldı tegin

asıĝ kılĝuçıĝ edĝü tutĝu begim (3001 KBM)

tekin: Boşuna 3960 (KB)

ayur ay kadaşım nelük emgediñ

yana ok maña sen tekin kelmediñ (3960 KBM)

tekin: Beklenmedik bir anda, bir anda 30/56a1=16:54 (KT)

Kaçan açsa / aç bérse yasni sizlerdin, tekin bir ögür sizlerdin idilerine ortak
katarlar (30/56a1=16:54 KT)

telgü: Gelişi güzel 1777 (KB)

uğuşluğ işi barça ülgülüg ol

biligsiz işi barça telgülüg ol (1777 KBM)

teñrilik: Tanrı için, Allah yolunda 30/50a1=16:41 (KT)

Éw barqđın adrıldılar, Teñrilik (30/50a1=16:41 KT)

tirigle: Hayatta iken, diri (olarak) 557/460 (DLT)

Kişi eti tirigle tatı.r (557/460 DLT)

titrü: Dikkatli, doğru 328 (KB)

yarağlığ yarağsıznı titrü körüp

kereklig kereksizni kirtü sorup (328 KBM)

tizgök (<tizig ok): Katar hâlinde, katar katar 115/103 (DLT)

kula.n tüke.l komıttı

arka.r sukak yomıttı

yayla.g tapa emitti

tizgök turup sekrişü.r (115/103 DLT)

tizin yüknüp: Diz çökmüş durumda 31/28a3=19:72 (KT)

Kođar-miz zâlimlerni anıñ içinde tizin yüknüp (31/28a3=19:72 KT)

tolımsız emgeksiz: (Şan ve şeref göstergesi) ordu ve silahı olmayan 28/67a1=8:7
(KT)

Ol kim sizke ārzūlar siz / sewdūñüz bütünlükin tolımsızın emgeksizin bolsa
sizke (28/67a1=8:7 KT)

tolu yüklüg: Dopdolu, yüklü 34/7b3=36:41, 34/38a2=37:140 (KT)

Biz kötürdümüz olarnıñ 'ayāllerini tolu yüklüg kemi içre (34/7b3=36:41 KT)

tuş: Eş, benzer, denk 7, 500, 1694 (KB); 24, 488 (AH)

uluğ boldı iş tuş ara belgölüg

bedük boldı begler ara bu külüg (1694 KBM)

tutaşı: Sık sık, devamlı 213/183 (DLT); 31, 434, 5189 bk. tutışı (KB)

Men saña tuta.şı barı.r men (213/183 DLT)

tutçı: Sık sık, devamlı 90/81, 189/161, 256/225 (DLT)

bu nēñ ol tutçı ügülge.n (90/81 DLT)

tüz: Eşit, denk 73/60, 189/161, 218/187 (DLT)

Biş erñe.k tü.z erme.s (73/60 DLT)

tüp tüz: Aynı, eşit 30/66b2=16:71 (KT)

Anıñ üze kim erklig boldı oñ eligleri, olar anıñ içinde түp tüz ol
(30/66b2=16:71 KT)

tütünsüz: Dumansız, duman olmadan 202/172, 451/354 (DLT)

öt tütünsüz bolma.s yigıt yāzuksuz bolma.s (202/172 DLT)

tütünsüz: Dumansız, kor hâlinde 30/21a2=15:27 (KT)

Perīler atası[n] törüttimiz munda öñdin tütünsüz otdın (30/21a2=15:27 KT)

uğu: Arkasından, izleyerek, takiben 56/42, 68/54, 93/87 (DLT)

men seniñ uđu bardım (56/42 DLT)

udukluk: Bir şeyden gafil olma ve onu görmemezlikten gelme 86/77 (DLT)

ugança: Güç yettiği kadar 34/20 (DLT)

õç kek kamug kiři.niň yalňuk ü.ze alı.m bi.l

eđgü.lü.kü.g u.gança elgi.ň bi.le teli.m k1.l (34/20 DLT)

ugurlug: Zamanında, imkân ve şartlar ölçüsünde 39/25, 84/76 (DLT)

bu iş ugurlug boldı (39/25 DLT)

ulaşu: Devamlı, sürekli, ebediyen 29/16a2=9:22, 26/28b2=4:57, 26/82b3=4:122 (KT)

Cāvidāneler anıñ içinde ulaşu (29/16a2=9:22 KT)

üstüvārlık: (F. T.) Sağlam, sağlam olma 26/38b3=4:66 (KT)

Bolğatı yahşı olarka keğrek üstüvārlık (26/38b3=4:66 KT)

yakınlıkın: Kesinlikle, şüphesiz olarak 27/63a3=4:157 (KT)

Öldürmediler anı yakınlıkın (27/63a3=4:157 KT)

yalňus: Yalnız, tek başına 168/145, 501/402, 611/505 (DLT)

suk yalňu.s er (168/145 DLT)

yalňuz: Yalnız 395, 491, 775 (KB)

nelük sözlemez sen ağın teg bolup

méni munda yalňuz bu yañlıg bulup (775 KBM)

yandru: Tekrar, yeniden 620/515 (DLT)

anı yi.tip süňü.le.di

başın yandru yañı.la.dı

eren bāyup meñi.le.di

anıñ alpın kıra bogdı (620/515 DLT)

yañıla: Tekrar, ikinci defa 610/503 (DLT)

ol işıg yañı.la kıldı (610/503 DLT)

yaqluz: Yalnız, tek başına, tek 31/31b1=19:80, 31/35a1=19:95, 35/3a3=39:45 (KT)

→ **yalguz**

Alur-miz andın anı kim aytur taķı kelür bizke yaqluz (31/31b1=19:80 KT)

yaraşı: Uyuşarak, uygun, münasip 2073, 4163, 4538 (KB) → **yaraşık**

kirişke yaraşı çıkış kıl yakın

çıkış bolsa terkin girişke bakın (4538 KBM)

yaraşık: Uygun, münasip 1053, 1061, 3213 (KB) → **yaraşı**

yaraşık tadular karıştı için

küçendi biri tuttı bastı için (1053 KBM)

yaşru: Gizli, gizlice 457/361 (DLT); 171 (AH); 36/30a1=42:45, 33/75b1=35:29 (KT)

Bağğaylar yaşru közdin (36/30a1=42:45 KT)

yawa: Heder, boşu boşuna, lüzumsuz C79, 323, 339 (KB)

üçünçi takı bir bor işçe sewe

séziksiz bu er boldı birtem yawa (339 KBM)

yégrek: Yeğ, daha iyi, en hayırlısı 28/45a2=7:169, 28/80b2=8:30, 30/83b1=16:95 (KT)

Soñ sarāy yégrek anlarķa kim saķnurlar (28/45a2=7:169 KT)

yetrü: İyice 515, 544, 788 (KB)

ikinci eligde ne ol bu biçek

munı ma özüm yetrü bilgü kerek (788 KBM)

yıparsıg: Misk gibi 6530 (KB)

yıparsığ kara başķa kâfûr eşüdüm

tolun teg tolu yüz kayuka ilettim (6530 KBM)

yitim: Tamam 4585 (KB)

yazım ya yitim bolğa oldruğ turuğ

yawuz bolğa köñlüñ ay edgü uruğ (4585 KBM)

yoruk: Tarz 37/21a3=47:30 (KT)

Ukup yime bilgey sen anlarnı söz yorukı içinde (37/21a3=47:30 KT)

yumgı: Toplu, çok, bütün B73, 944, 1764 (KB)

ağırladı ilig kör ögdülmişig

ımandı añar bérđi yumgı işig (1764 KBM)

1.6. Yer-Zaman Sözleri

arkun: Gelecek yıl 67/53 (DLT)

arkun izi → **arkın izi:** Gelecek yıl ve onu takip eden yıl 67/53 (DLT)

baldır: İşlerin başlangıç zamanı 229/199 (DLT)

baya: Bu saatten önce, az önce 31/17 (DLT)

baya ok keldi.m (31/17 DLT)

bıldır: Geçen yıl 229/199 (DLT)

birtem: Dönmeyecekmiş gibi uzun süre 243/211 (DLT)

ol yumuşka birtem bardı (243/211 DLT)

cahiliyyet: Cahiliyyet dönemi 27/55b3=5:50 (KT)

Cāhiliyyet hükmini mü tileyürler kim ol körklügrek Taqrıdın (dönemi 27/55b3=5:50 KT)

direng: Teahhür, gecikme 224 (AH)

diręsiz keçer baht ya kuş teg uçar (224 AH)

emdi: Şimdi 30/16, 31/17, 33/19 (DLT); 39, 46, 83 (KB); 21, 99 (AH) → **imdi**

keldi maṇa Ta.t

aydı.m emdi ya.t

kuşka bölüp et

seni tile.r us böri (30/16 DLT)

imdi: Oğuzcada şimdi 75/62 (DLT) → **emdi**

keç: Uzun zaman, geç 31/18b1=19:46 (KT)

Eger yıǵılmasaṇ, sürgey men séni, kesilgil méndin kéçke tegi (31/18b1=19:46 KT)

kelgü: Geliş zamanı 303/251(DLT)

ol bizke kelgü boldı (303/251 DLT)

oza: Geçmiş zaman 57/43 (DLT)

oza: Önce, evvel B1, B24, B56 (KB); 440, 372, 164 (AH); 34/20a3=37:17 (KT)

Yime ıruğ süñük bizler mü ıparılır-miz, yime ozaı atalarımız?
(34/20a3=37:17 KT)

timin: Demin, biraz önce 206/176 (DLT)

Timin keldim (206/176 DLT)

töl: Oğuzcada yavrulama zamanı 501/402 (DLT)

tünle: Geceleyin 131/115, 170/147, 218/187 (DLT)

Tünle bulıt örtense ewlük urı keldürmişçe bolu.r taṇda bulıt örtense ewke
yagı kirmişçe bolu.r (131/115 DLT)

1.7. Soru-Belirsizlik Sözleri

amarı: Bazı, bazısı 27/55b1=5:49, 25/20a2=3:155, 37/62b1=49:12 (KT)

Tegürse olarka amarinıñ yazuqları birle (27/55b1=5:49 KT)

amarı ... amarı: Bazı ... bazı 36/50a3=43:32, 29/7a2-3=8:75, 26/9a3=4:32 (KT)

Üstün derecätler tutsun üçün amarı birle amarinı (36/50a3=43:32 KT)

baz: Bazı 37/19b1=47:26 (KT)

Boyun suğay-miz ba'zı işler içinde (37/19b1=47:26 KT)

başı: Bazı A21 (KB)

handa: Halaçlardan bir tabakanın ağzında, nerede 541/442 (DLT) → **kanda**

xanda erdiñ (541/442 DLT)

hayu: Halaçlardan bir tabakanın ağzında, ne, hangi (DLT) → **kayu**

kaç: Kaç; birkaç 161/140, 161/141, 240/208 (DLT); B53, 337, 343 (KB); 21 (AH)

Kaç yarma.k birdi (161/140 DLT)

kaçan: Ne zaman, nasıl 177/151, 203/173, 235/204 (DLT); 510, 950, 2097 (KB); 32, 87, 212 (AH)

kança: Nereye; nasıl 50/35, 119/106, 178/152 (DLT); 206, 1525, 1529 (KB); 386 (AH)

agdı bulıt kökreyü

yagmur tolı sekriyü

kalık anı ügriyü

kança barı.r belgüsü.z (178/152 DLT)

kançuk: Nasıl 106/97 (DLT)

korvı çuvaç kuruldı

tügum tikip uruldı

süsi otun oruldı

kançuk kaç.a.r ol tuta.r (106/97 DLT)

kanda: Yer için kullanılan soru kelimesi, nerede 35/21-22, 38/25, 211/181 (DLT) →
kayda

Kanda erdiñ (211/181 DLT)

kanı: Nerede, hani 35/21-22, 549/449, 550/450 (DLT); B25, 570, 1094 (KB); 41, 122, 142 (AH)

eşitti ilig aydı keldür kanı

kayuda-turur bir köreyin anı (570 KBM)

kanu: Argularda, hangi 26/12, 549/449 (DLT) → **kayu, hayu**

kanu kişi (549/449 DLT)

kayda: Nerede; nasıl 211/181, 520/420 (DLT); 419, 439 (AH); 31/6a3=19:8, 34/81b1=39:6, 36/73b2=43:87 (KT) → **kayuda, kanda**

Aydı: İdim kayda bolur maña oğul, erür urağutum kısır (31/6a3=19:8 KT)

kaydın: Nereden, nasıl 29/23a2=9:30 (KT)

Öldürdi anları Tañrı, kaydın bulğanur sizler (29/23a2=9:30 KT)

kayu: Hangi 26/12, 541/442, 605/496 (DLT) → **hayu, kanu**

kayu: Ne, kim; nerede A16, B26, B35 (KB); 235 (AH); 28/55b1=7:185, 35/69b3=40:81, 36/91a2=45:6 (KT)

Kayu sözke anda kiñin kirtgünürler (28/55b1=7:185 KT)

kayuda: Nerede 62/49, 211/181, 521/420 (DLT) → **kayda, kanda**

agır agruk kayu.da kaldı (62/49 DLT)

kim: Kim 75/62, 105/96, 109/99 (DLT); A2, A4, A13 (KB); 310, 419, 511 (AH)

öpkeñ kelip ugradım

arşlanlayu kökredim

alpla.r başın togradım

emdi meni ki.m tutar (75/62 DLT)

ne: Ne, hangi 34/21, 35/22, 48/34 (DLT)

Nē işıñ ba.r (35/22 DLT)

nē ~ ne: Ne, niçin 26/36a1=4:63, 26/42b3=4:75, 26/47a3=4:78 (KT)

Bilür Tañrı né ol köñülleri içinde (26/36a1=4:63 KT)

ne: Ne, nasıl, vesaire B20, B31, 12 (KB); 116, 369, 108 (AH)

biligni biligsiz otun ne kılur (108 AH)

neçe: Kaç, ne kadar 36/23, 43/30, 167/144 (DLT); 23, 114, 247 (KB); 203, 262, 361 (AH)

Bu bö.z ĩni neçe (36/23 DLT)

neçeme: Ne kadar 5860 (KB)

neçeme méni edgü tutsa özün

yoñağçı yoñasa tügölgey yüzün (5860 KBM)

neçük: Niçin; nasıl 52/38, 197/169 (DLT); 33/65b3=35:3, 33/62a3=34:52, 34/16b2=36:66 (KT)

Neçük ewrülür sizler? (33/65b3=35:3 KT)

negü: Ne; nasıl 539/440 (DLT); C42, 122, 156 (KB); 129, 314, 446 (AH); 30/43b1=16:31, 30/38b2=16:24, 30/26b3=15:54 (KT)

Olarkā anıñ içinde negü tileseler andağuk yanut bérür Tañrı (30/43b1=16:31 KT)

negülük: Niçin, nasıl 196, 296, 1204 (KB)

negülük usandıñ tiriglik ıdıp

negüke ilenür sen emdi ulıp (1204 KBM)

nelik: Neden, niçin 453 (AH) → **nelük**

ajunka bu söküş meıamet nelik (453 AH)

nelük: Neden, niçin 183, 396, 429 (AH); 25/27b1=3:183, 26/45b2=4:77, 27/31b3=5:18 (KT) → **nelik**

Nelük öldürdünüz olarnı? (25/27b1=3:183 KT)

nelük: Niçin, nasıl 59/45,186/159, 197/169 (DLT); 241, 369, 504 (KB)

Aydım aıar se.wük

bizni tapa nēlük

Keçtiı yazı ke.rik

Kırla.r ediz be.đük (59/45 DLT)

neteg ~ ne teg: Nasıl 19/10, 190/162, 197/169 (DLT); A29, B6, B22 (KB); 26/24a3=4:50, 25/8b1=3:137, 27/40a1=5:31 (KT)

Bağııl neteg koşarlar Tanrı üze yalgannı (26/24a3=4:50 KT)

neteglik: Nasıllık 12, 16, 26 (KB)

neteglikke kirme küdezgil köñül

barıña bütün bolğıl amrul amul (26 KBM)

ne ugurda: Ne zaman 38/25 (DLT)

nē ugurda keldi.ı (38/25 DT)

nü: "Ne" anlamında kullanılan bir kelime 539/440 (DLT); 5851 (KB)

nü tır sen (539/440 DLT)

1.8. Zamirler

1.8.1. Kişı Zamirleri

ben: Oğuzcada ben 26/12, 170/147 (DLT)

Ben bardım (170/147 DLT)

biz: Biz 163/142, 165/143, 298/249 (DLT); 3749, 4016, 4904 (KB); 505 (AH);
31/26b1=19:67, 31/83b2=46:30, 34/18a3=36:71 (KT)

Biz törüttimiz anı (31/26b1=19:67 KT)

men ~ min: Ben 18/9, 26/12, 32/18 (DLT); B53, 186, 187 (KB); 266, 290, 42 (AH);
28/22b2=7:143, 28/58a1=7:188, 30/9a2=12:90 (KT)

Men mü'minlerniñ evveli men (28/22b2=7:143 KT)

meñ: Ben 26 (AH)

ya olar kızıl eñ bu eñke meñe (26 AH)

min: Ben 32/19, 37/24, 115/104 (DLT); 389, 30, 166 (KB)

algı.l ögüt mindi.n ogu.l erdem ti.le

bo.yda ũlug bilge bolup bilgi.ñ ũle (37/24 DLT)

o: O (kişi zamiri) 524/426 (DLT) → **ol**

o anı sa.rdı (524/426 DLT)

ol: O (3. teklik kişi zamiri) 14/8, 15/8, 16/8 (DLT); 28/39b2=7:163, 28/5b2=7:107,
33/28b1=34:1 (KT)

Sorgıl olarka ol éldin kim ol erdi deryāka keligli (28/39b2=7:163 KT)

sen: Sen 33/20, 44/30, 50/35 (DLT); B3, B76, B77 (KB); 37, 219, 333 (AH);
31/39a2=20:12, 30/9a1=12:90, 30/23b2=15:34 (KT)

Sen özde arığ Tuvā atlıg (31/39a2=20:12 KT)

sin: Kençek lehçesinde sen 504/404 (DLT) → **sen**

siz: Siz, 2. çoğul şahıs zamiri; Çigil lehçesinde ve Türklerde saygıdeğer büyüklere,
Oğuzlarda küçük olana hitap için kullanılan bir söz 171/147, 184/157, 436/341
(DLT); 4310, 108, 4861 (KB); 284, 104 (AH); 29/2a3=8:42, 29/2a3=8:42,
32/24a3=28:35, 34/10a2=36:47 (KT)

Ançada siz yakın sınar erdiñiz (29/2a3=8:42 KT)

1.8.2. Dönüştürme Zamirleri

kendü ~ kendi: Kendi 76/63, 211/181, 456/360 (DLT); 970, 2030, 2400 (KB); 55, 406, 419 (AH); 33/67a2=35:6, 38/17b1=59:2 (KT)

Oķır kendü ögürini bolsunlar tép tamuğ eşlerindin (33/67a2=35:6 KT)

öz: Kendi 34/21, 35/21, 39/26 (DLT); 30/41b1=16:28, 29/12b2=9:17, 26/24a1=4:49 (KT)

Tilkü öz inke ürse uçuz bolu.r (39/26 DLT)

Küç kıılığlılar özleriñe (30/41b1=16:28 KT)

yüz: Kendi 26/84a3=4:125 (KT)

Ol kişidin kim ısparlasa yüzini Ol Tañrıķa (26/84a3=4:125 KT)

zat: Zat, kendi 32/44a2=28:88 (KT)

ķamuğ neñ yoķağlı ol meger anıñ zātı (32/44a2=28:88 KT)

1.8.3. İşaret Zamirleri

bu: Bu 29/15, 30/17, 35/21 (DLT); 3, 4, 6 (KB); 3, 19, 25 (AH); 25/8b2=3:138, 27/40a3=5:31, 28/6a2=7:109 (KT)

bu bizniñ öz kişi ol (35/21 DLT)

Bu, belgürtmek bođunķa hem köni yol hem pend (25/8b2=3:138 KT)

bular: Bunlar 260/227, 301/250 (DLT)

bula.r bo.đun ol tutçı tirilge.n (260/227 DLT)

mu: Bu B15, B18, B39 (KB) → **bu**

asığlığ-turur bu yok ol hîç yası

üküş türkler ukmaz muniñ ma'nîsi (B15 KBM)

1.8.4. Belirsizlik Zamirleri

barça: Bütün, hepsi 104/95, 113/102, 125/110 (DLT); B18, 5, 20 (KB); 33/70a1=35:10, 33/46b2=34:28, 36/51b2=43:35 (KT)

Barça anıñ tapa aǵar yaõşı söz (33/70a1=35:10 KT)

barı: Bütünü, tamamı, hepsi 1161, 3021, 3353 (KB) → **baru**

ayur emdi oǵlum barır-men munu

saña kaldı ornum barı neñ unu (1161 KBM)

baru: Bütünü, tamamı, hepsi B59 (KB) → **barı**

barusın bitimiş yetürmiş nizâm

bu kâşǵar élinde koşulmış temâm (B59 KBM)

1.9. Dil Bilgisi Görevleri (Edatlar-Bağlaçlar)

1.9.1. Soru Edatı

mı: Oǵuzlarda soru edatı 539/440 (DLT) → **mU**

mU: Soru edatı 33/19, 51/36, 57/43 (DLT) → **mı**

kelir mü sen azu barı.r mu sen (57/43 DLT)

1.9.2. Pekiştirme-Vurgulama Edatları

ap ~ ep: Pekiştirici ses tekrarı 29/15 (DLT)

ep eǵǵü nēñ (29/15 DLT)

çak: "Tam, tam kendisi, ta kendisi" anlamında bir pekiştirici 167/144 (DLT)

Çak amaçnı urgıl (167/144 DLT)

eñ: En, daha (kuvvetlendirme edatı) 131, 137, 793 (KB)

séni men okıdım eñ aşnukı kün

ağırlık bile bérdim ol kün orun (793 KBM)

ep: Pekiştirme ve mübalağa için kullanılan ön hece 29/15 (DLT)

ep edgü nēñ (29/15 DLT)

ked: Bir şeyi nitelerken kullanılan kuvvetlendirme ve mübalağa zarfı, çok 162/141 (DLT); 176, 207, 224 (KB); 18, 369, 334 (AH); 29/58b2=9:81 (KT) → **key**

Çıkmañlar isig içinde, aygıl: tamuğ otı keç isig (29/58b2=9:81 KT)

kop: Çok, bol, oldukça; mübalağa ve kuvvetlendirme sözü 160/139, 253/222 (DLT) → **köp**

me: Pekiştirme enklitiği 461/365, 539/440 (DLT)

Neçe me oprak keğük erse yagmurka yara.r (461/365 DLT)

met: "Elbette, mutlaka" anlamında bir pekiştirme enklitiği (KM: "öyle" anlamında bir edat) 83/74, 95/88, 161/140 (DLT); 1795, 6578 (KB)

Andag met (161/140 DLT)

nek ~ nēk: Hiç (olumsuz ve soru cümlelerinde pekiştirme görevinde) 33/65a3=35:3, 25/18a2=3:154, 29/38a2=9:52 (KT)

Siziñ üze nek törütgen bar mu Tañrıda adın? (33/65a3=35:3 KT)

ok ~ ök: Pekiştirme enklitiği 31/17, 48/33, 90/81 (DLT); B1, 29, 90; B9, B46, B77 (KB); 25/28a2-3=3:187, 25/28b3=3:188, 27/3b3=4:159 (KT)

ögreyüki mundag ok

munda adın tıldag ok

atsa ajun ugrap ok

taglar başı kertilü.r (90/81 DLT)

Belgürtür ök anı boğunka kizlemezler ök anı (25/28a2-3=3:187 KT)

şU: Pekiştirme enklitiği 537/439 (DLT) → **çU**

bargıl şu (537/439 DLT)

kel şü (537/439 DLT)

şük: Susturma kelimesi 169/145 (DLT); 2937, 3427, 3476 (KB)

şük tur (169/145 DLT)

üp: Renkte pekiştirmeyi gösteren ön hece 29/15 (DLT)

üp ürün (29/15 DLT)

1.9.3. Olasılık Edatı

erinç: Belki, ola ki 35/21-22, 78/66, 472/378 (DLT); 882, 2062, 2064 (KB)

yandı erinç ugragı

keldi berü tugragı

õzi kuyı ugragı

alpla.r kamug tirgeşü.r (472/378 DLT)

erki: Şüphe edatı (acaba) 77/65 (DLT); 369, 637, 638 (KB)

ol kelir mü erki (77/65 DLT)

1.9.4. Son Çekim Edatları

ara: (Çekim edatı olarak) arasında, arasına; bir şeyin ortası 56/42, 122/108, 159/138 (DLT); A36, 491, 909 (KB); 36/8b2=42:13, 33/39a3=34:19, 26/7b2=4:29 (KT)

Uluğ köründi ortaklar ara (36/8b2=42:13 KT)

Ey İdimiz, yıratgıl seferlerimiz arasını (33/39a3=34:19 KT)

bile: İle; birlikte 34/20, 54/39, 63/49 (DLT); B3, B10, B55 (KB); 275, 439, 393 (AH); bile: ile krş. birle 37/60a2=49:9, 37/61b3=49:11 (KT)

Yaraştırurırlar ol iki ara k n lik bile (37/60a2=49:9 KT)

birle: İle, birlikte, arasında 36/23, 42/29, 89/80 (DLT); A10, A38, C6 (KB); 33, 101, 121 (AH); 25/12b3=3:145, 25/1b1=3:119, 25/15a2=3:152 (KT)

Bolmaz et- zke ölmek meger Tanrı yarlığı birle (25/12b3=3:145 KT)

teg: Benzetme edatı, gibi 178/152, 245/214, 248/218 (DLT); 210, 211, 233 (KB); 161, 100, 341 (AH); 25/20b2=3:156, 26/45b1=4:77, 26/88a3=4:129 (KT)

Bolmaırlar anlar teg kim tandılar (25/20b2=3:156 KT)

tegi: Kadar, dek 24, 1259, 3354 (KB); 26/18b2=4:43, 29/33b3=9:43, 30/4a2=12:80 (KT)

Yok c n b a meger yol ke ig liler yunđın a a tegi (26/18b2=4:43 KT)

tegi: Kadar, değin 549/449 (DLT)

K ninin  k li.ne teg  yag  (549/449 DLT)

t p: Diye 28/38a1-2=4:66, 25/17a1=3:153, 25/24a3=3:169 (KT)

Bitise-miz olar  ze  ldr n ler t p  zlerin izni (28/38a1-2=4:66 KT)

tüyü: Diye 29/3a2=8:42, 35/64a1=40:68 (KT)

Hükm kılur Tanrı ... yok bolsun tüyü, ol kim hel k boldı (29/3a2=8:42 KT)

tuş: -a, -a doğru 32/15a2=28:22 (KT)

 a an kim y zlendi erse Medyen tuş na aydı (32/15a2=28:22 KT)

yaıılg: Gibi B47, B67, 101 (KB)

1.9.5.  nlem Edatları

a: Hitap bildiren bir  nlem 363/288, 441/344, 520/419 (DLT)

kelse saña yolgıra

ūdun anı ođgur a

barsun naru kağgura

sattı meniñ a.yımı (363/288 DLT)

a: Şaşırma bildiren bir ünlem 32/18 (DLT)

ol meni a' kıldı (32/18 DLT)

aç: "Hey, ey" anlamında seslenme ünlemi 29/16, 624/520 (DLT)

aç berü kel (29/16 DLT)

açıkım: Büyük kardeşe hitap şekli (2. şahıs kullanımı yoktur) 44/31 (DLT)

açıkıñ: Bu şekil kullanılmaz 44/31 (DLT) → **açıkım**

açu: (Tanrı'ya hitap olarak) ey baba, peder 10, 5147, 5249 (KB)

séziksiz bir ök sen ay meñü eçü

katılmaz karılmaz sakışka seçü (10 KBM)

akru akru: Yavaş ol! 70/56 (DLT)

aleyhi's-selam: Selâm onun üzerine olsun II (KB)

aleyk: Senin üzerine olsun 5058, 5036 (KB)

emân bérđi erke selâm kılğuçı

selâmet bulundı 'aleyk alğuçı (5058 KBM)

amin: Âmin, "öyle olsun; ya Rab, dualarımızı kabul eyle." manasında ve duaların sonunda söylenen bir söz 18/13 (DH)

Ol Muhammed Mustafa turup duâ kıldılar

Melâyikler âmin dep elkin açıp turdılar

Şundağ ümmet berding dep Hak şükrünü kıldılar

Arslan babam sözlerin işitingiz teberrük (18/13 DH)

anaki: Ey anneciğim (Sevgi belirtir.) 538/439 (DLT)

and tuta: And olsun ki 37/87a1=51:23 (KT)

Yer kök içisi tuta and ol rūzī rāt (ki 37/87a1=51:23 KT)

ataki: Ey babacığim (Sevgi ifadesi taşır.) 80/69, 538/439 (DLT)

awa: Üzüntü belirten bir ünlem 57/43 (DLT)

awa awa: Bir şeyden acı duyulunca kullanılan ünlem 57/43 (DLT)

ay: Ey, seslenme ünlemi 50/35 (DLT); B3, B21, B33 (KB)

kança bardıñ ay ogul

erdi.ñ mende inç amul

attın emdi sen tü.ñü.l

k1.ldı.ñ erse k1.lma.gu (50/35 DLT)

aya: Eya! (hitap edatı, nida); 8, 25, 164 (KB) → **ay**

til arslanturur kür eşikte yatur

ayâ ewlig er sak başıñnı yéyür (164 KBM)

azze ve celle: Aziz olsun A1, C1, I (KB)

hamd ü sipâs u minnet ve üküş ögdi teñri ‘azze ve (A1 KBM)

balu balu: Kadının, beşikte çocuğu uyutmak için kullandığı bir ünlem, ninni 547/447 (DLT)

çik çik: Keçi çağırmak ve sürmek için kullanılan ünlem 168/145 (DLT)

çilik: Keçi çağrılırken söylenen ünlem 195/167 (DLT)

çiş çiş: Çocuğa çiş yaptırırken veya atı işetirken söylenen ünlem 166/144 (DLT)

çok çok: Deveyi çoktürmek için kullanılan söz 168/145 (DLT)

 uh  uh: Atı sürmek ve azarlamak için kullanılan  nlem 493/395, 493/396 (DLT)

diriga: Yazık, hayf , eyvahlar olsun 1574, 1613, 2173 (KB)

sakındı k r ay toldı erdemleri

ayur ay dir    ol erde eri (1574 KBM)

e: Seslenme bildiren bir  nlem 77/65, 277/241, 601/493 (DLT)

K lse kişi atma a a.r örter k l e

bakkıl a a.r e   .l k n agzın k le (77/65 DLT)

e  e : Atlara kızarken söylenen bir  nlem 407/317 (DLT)

essiz: Hayıflanma bildiren bir kelime, yazık 83/73, 360/287 (DLT) → **esiz**

k n li k y p k n  kur p agz  a  p katgura.r

s zgural r     ler essiz y zi burkura.r (360/287 DLT)

ey: Ey! 25/29b2=4:1, 25/4b2=3:130, 25/20b1=3:156 (KT)

Ey bo un, k rk n lar       de (25/29b2=4:1 KT)

ha sizler: Ya sizler 26/74b1=4:109 (KT)

Ha sizler ha bular, tart        olardın yakın tiriglik içinde (26/74b1=4:109 KT)

ha bular: Ha onlar 26/74b2=4:109 (KT)

Ha sizler ha bular, tart        olardın yakın tiriglik içinde (26/74b2=4:109 KT)

hay: Hey 6070 (KB)

ne e kar  i ordu bezekli  sar y

 l m buzd  barça turu kaldı h y (6070 KBM)

heç heç: At başını alıp gittiği zaman ona         için kullanılan  nlem 162/141, 407/317 (DLT)

hoş hoş: Keçileri güderken kullanılan  nlem 407/317 (DLT)

katıglık: Eyvah, yazık, vay! Yazıklar olsun! 31/14b3=19:37, 34/11b3=36:52, 34/21a1=37:20 (KT)

Katıglık anlarķa kim tandılar uluē kün hāzır bolmaēdın (31/14b3=19:37 KT)

ısrık: Nazara ve cin çarpmasına uğramış çocukları tedavi ederken kullanılan bir söz 62/48 (DLT)

i: ū gibi bir inkâr kelimesi 32/18 (DLT)

ilahi: Rabbim! Ey Allah'ım, Ey Rabbim ! B77, 47, 48 (KB)

ilâhî küdezgil meniñ köñlümi

sewüē sawçı birle kopur kopēımı (47 KBM)

kançık: Kadına sövmek için kullanılan bir söz 103/94, 239/207 (DLT)

kaşan: Köleye sövüldüēü zaman kullanılan, "ey aşağılık!" anlamında bir söz 605/497 (DLT)

kaşki: Keşke, ne olurdu! 31/9b2=19:23, 34/1a2=36:26, 36/53a2=43:38 (KT)

Ey kâşkî men ölsem munda burun bolsam hayz çöpreki, unutulmuş (31/9b2=19:23 KT)

keh keh: Köpeēi çağırmaq için kullanılan bir ünlem 493/395, 493/396 (DLT)

kı: Seslenme ünlemi, ey 35/21-22, 538/439 (DLT)

kî berü kel (538/439 DLT)

kötiç: Çocuklara sövüldüēü zaman kullanılan "ey kış gibi kokmuş" anlamındaki bir sövgü sözü 181/154 (DLT)

kötlüg: "Ey ibne, luti" anlamında bir küfür sözü 240/209 (DLT)

kurı kurı: Kısıraktan geride kalan tayı çağırmaq için kullanılan ünlem (DLT) 543/444 → **kurıh kurıh, kurrıh kurrıh**

kurıh kurıh: Kısıraktan geride kalan tayı çağırmaq için kullanılan ünlem 543/444 (DLT) → **kurı kurı, kurrıh kurrıh**

kurrih kurrih: Tayı çağırmak için kullanılan ünlem 7/4 → kurı kurı, kurih kurih (DLT)

kuyar: Hayvanlara ve kölelere sövmek için kullanılan, "ağzından (?) salya ve köpük saçan" anlamında bir küfür sözü 520/419 (DLT)

ogulkiya: Oğulcuk, oğulcağız 519/418 (DLT)

oluç ~ olıç: Çocukları sevmek için kullanılan bir söz, yavrum, yavrucuğum 38/25, 391/306 (DLT)

bakmas bodun sewügsüz

yudkı yudı saranka

kazgan olıç tüzünlük

kalsun çawıñ yarınka (391/306 DLT)

op op: Eşegin ayağı kaydığı zaman söylenen ünlem 29/15 (DLT)

oş oş: Öküzün su içmesini teşvik etmek için kullanılan ünlem 30/17 (DLT)

ova: Çağırana cevap verirken kullanılan bir ünlem 32/18 (DLT)

ötüş (ötüş): Bir çocuk oyunun "itme hareketini yanındakine geçir" anlamında kullanılan söz 42/29 (DLT)

pat: Çabuklaştırma için kullanılan bir kelime 161/140 (DLT)

sak sak: Kaleleri, surları ve atları düşmana karşı korurken, askerlerin uyanık ve tetikte bulunmaları için nöbetçilerin kullandığı, "uyanık olun" anlamında bir söz 167/145 (DLT)

satır: "Ey soysuz" anlamında bir küfür sözü 204/175 (DLT)

şı: Çin hükümdarını selamlamak için kullanılan bir kelime 537/439 (DLT)

tah tah: Şahini gönderdikten sonra çağırırken söylenen söz 7/4, 493/395, 493/396 (DLT)

tuşu tuşu: Eşegi durdurmak için söylenen söz 544/445 (DLT)

tuzak: Erkeğin, sevgilisinin güzel olduğunu söylerken, onun için kullandığı kelime 191/163 (DLT)

ikledi me.niñ ada.k

körmeğip ogır tuza.k

igledim andın uza.k

emlegil emdi tuza.k (191/163 DLT)

tuzakı: Erkeğin, sevgilisinin güzel olduğunu söylerken, onun için kullandığı kelime 191/163 (DLT)

tükü tükü: Köpek eniği çağrılırken kullanılan söz 547/447 (DLT)

u: Amirin emrine itaat etmemeyi ifade eden bir ünlem 32/18 (DLT)

va: Muhatabın bir iş emretmesine karşı inkâr ünlemi; üzüntüden duyulan acıyı anlatan bir ünlem 539/440 (DLT)

vā nē tīr sen (539/440 DLT)

vay: Yazık! müstehak 37/17a2=47:20 (KT)

Bağarlar saña ögi uçgunmış kişi anıñ üze ölümdin, vāy anlarğa (37/17a2=47:20 KT)

veyl: Yazıklar olsun, eyvah! 34/92b2=39:22 (KT)

Veyl çatıg köñüllügerke tañrı yādındın (34/92b2=39:22 KT)

ya: İnkâr ünlemi 539/440 (DLT)

ya: Ey! 28/64a2=8:1, 31/1b1=18:75, 35/4a1=39:46 (KT); 82, 464 (AH)

Soralar saña yā Muḥammed ğanīmetlerdin (28/64a2=8:1 KT)

biligligke ya dost özüñni ula (82 AH)

yindegü: Çocuklara söverken kullanılan "sümüklü" (KM: "ey burnundan sümük akan") anlamında bir söz (DLT)

yu: Kadının, bir şeyden utanınca kullandığı ünlem 539/440 (DLT)

yuğug: Kençek lehçesinde erkek çocuklara küfür için kullanılan bir kelime 449/353 (DLT)

yuğut: Sövgü sözü 447/351, 449/353 (DLT)

zak zak: Koçların birbirlerine toslamasını teşvik için kullanılan ünlem 167/144 (DLT)

zap zap: Hızlı adım atma için kullanılan yansıma söz 160/139 (DLT)

Zap zap bargıl (160/139 DLT)

zinhar: Sakın ! 283 (AH)

uluğsınma zinhar uluğ bir bayat (283 KBM)

1.9.6. Bağlaçlar

amma: Ama, fakat, her halükârda 36/105a2=45:30, 27/12b3=4:173, 35/80a3=41:15 (KT)

Ammā anlar taptılar hem kıldılar eđgü işler, kigrür olarnı idileri rahmeti içiñe (36/105a2=45:30 KT)

ançak: Kadar 30/65b2=16:70 (KT)

Sizlerde kimi yandurlur aşagarak tiriglikke ançak bilmese bilmekde kiğin nerse (30/65b2=16:70 KT)

ançaklı: Gibi, sanki 27/41a2=5:32, 38/59b1=63:4, 27/41a3=5:32 (KT)

Kim öldürse et-özni ... ançaklı öldürdi boğunnı kamuğ (27/41a2=5:32 KT)

ançaklı ... teg: Gibi, sanki 28/57a1=7:187, 28/66b3=8:6, 26/41b1=4:73 (KT)

Sorarlar saña ançaklı sen bilgen teg andın (28/57a1=7:187 KT)

andag: Üstelik, ayrıca 28/7a3=7:114 (KT)

Bizke ter bar mu eger bolsa-miz yenigililerdin? Aydı: āī, andağ sizler yakın bolmışlardın siler (28/7a3=7:114 KT)

andağ erse: Öyle ise, bu durumda, o zaman 30/3a2=12:79, 26/26a1=4:53, 26/38b3=4:67 (KT)

Buldumuz idişimizni anıj üskinde, biz andağ erse küç kılığılar-miz (30/3a2=12:79 KT)

andağ ermez: Hayır, öyle değil, bilakis 33/46a3=34:27, 31/31a1=19:79, 31/31b2=19:82 (KT)

Anlarını kim yetürdünüz anar ortaqlar, andağ ermez kendü Ol Tanrı 'aziz bütün işlig (33/46a3=34:27 KT)

ap: Ne ... ne, ya da, halbuki, lakin 28/45a2=7:169, 26/35b1=4:62, 28/56b2=7:187 (KT)

Soñ sarāy yégrek anlarğa kim saqnurlar ap uqmazlar mu? (28/45a2=7:169 KT)

ap: Ne de 975 (KB)

biligsiz kişi köñli kum teg-turur

ögüz kirse tolmaz ap ot yem önür (975 KBM)

ap ma: Ne de 36/92b3=45:10 (KT)

Qazğandılar nerse ap ma ol kim tuttılar Tanrıda adın dōstlar (36/92b3=45:10 KT)

ap yime: Ne de 30/76a2=16:85, 30/46a1=16:35, 30/59b3=16:61 (KT)

Yünlümes olardın kın ap yime anlar küderler (30/76a2=16:85 KT)

apañ: Eğer 79/68, 201/172, 222/191 (DLT); B21, 226, 895 (KB); 37/56b1=49:6 (KT)

Ey anlar kim kirtgündiler apañ kelse silerke bulğanuñ söz sav birle amulluq kılığlar (37/56b1=49:6 KT)

ap...ap: Ne...ne 29/15--- (DLT)

Ap bu ap o.l (29/15 DLT)

aşnukı: Önceki, evvelki 793, 5070 (KB)

yana aşnukı sözke yañay téyü

takı korkur erdim saña eymenü (5070 KBM)

azu: Veya, yoksa 56/43, 57/43, 216/186 (DLT); C24, 16, 243 (KB)

kelir mü sen azu barı.r mu sen (56/43 DLT)

azu: Ne de, ne ... ne de, hiç 36/106a1=45:31, 30/37b3=16:17, 33/56a3=34:42 (KT)

Emdi anlar kim tandılar azu meniñ âyetlerim okınur erdi siziñ üze
(36/106a1=45:31 KT)

azu: Ve, ya da, veya, yahut, yoksa 25/10b2=3:142, 26/26a2=4:54, 26/75a1=4:109
(KT)

Azu sézindiñiz mü kim kirse siz uşmañka (25/10b2=3:142 KT)

eger: Eğer, şâyet 987, 1189, 3778 (KB); 40, 280, 209 (AH); 29/30a1=9:39,
29/30b2=9:40, 25/2a1=3:120 (KT)

Eğer çıkmasa sizler kınayur sizni açıtğan kın (29/30a1=9:39 KT)

eger: -dığı zaman 34/20a1=37:16 (KT)

Eğer ölse-miz bolsa-miz toprak yime kuruğ süñük bizler mü koparılur-miz
(34/20a1=37:16 KT)

eger: Ve 29/13b2=9:18, 36/23a3=42:32 (KT)

Bérse zekātnı eğer qorqmasa meger Tañrıdın (29/13b2=9:18 KT)

emdi: Şimdi, görüleceğı gibi, takdir edilir ki, ama 27/14a3=4:175, 36/105b3=45:31,
37/14a3=47:16 (KT)

Emdi anlar kim bittiler Tañrıka ... fazl içinde köndrür olarnı (27/14a3=4:175
KT)

emdi: Fakat 32/42a2=28:67 (KT)

Emdi kim yansa takı bitse kılsa edgölük bolğay kim kim bolsa
kurtulmuşlardın (32/42a2=28:67 KT)

emma: Ancak, şu kadar ki, kaldı ki A25 (KB)

hem: Hem, bir de, ve B7, 56, 59 (KB); 26/60a1=4:92, 25/21a2=3:156, 25/5b1=3:132
(KT)

fidâ kıldı barın neñin hem özin

yalawaç añar bérdi iki kızın (56 KBM)

Üstüvârlık hem diyet ısparlanmış idisiñe (26/60a1=4:92 KT)

kendü: Bilakis, aksine 25/24a3=3:169, 27/32a1=5:18, 34/23a2=37:29 (KT)

Sézinmegil anlarını kim öldürüldiler Tañrı yolu içinde ölüğler tép kendü
tirigler İdileri üs- kinde (25/24a3=3:169 KT)

likin: Fakat 28/50a2=7:176 (KT)

Kötürgetimiz anı anıñ birle, lîkin ol emitti yerke (28/50a2=7:176 KT)

ma, me: da / de, dahası 26/97b3=4:143, 27/9a1=4:166, 31/26b3=19:68 (KT)

Bular birle yok, olar birle me yok (26/97b3=4:143 KT)

ma: dahi, da, de; ve A7, A22, A26 (KB) → **me**

mustafâ öze bolsun takı ma anıñ eşleri ‘azîz ağırlıǵ sa- (A7 KBM)

me: Dahi, da, de; ve B2, B6, B20 (KB) → **ma**

uluǵluk idisi uǵan dû’l-celâl

yaratğan törütgen me kâdir kemâl (B2 KBM)

meger: Meğer, meğerki 969, 1183, 1314 (KB)

kamuǵ neñke hîle^ itig çâre bar

meger bu ölümke ölüm hîle^siz (1183 KBM)

meger: Meğer, belki, ancak, yalnız, sadece, -in dışında 33/8b2=33:39, 25/3a1-2=3:126, 25/7a3=3:135 (KT)

Çorqmazlar kimersede meger Tañrı (33/8b2=33:39 KT)

takı: "Yine, ve" anlamında bir bağlama edatı 49/34, 140/123, 208/178 (DLT); A6, A7, A8 (KB); 25/13b3=3:146, 26/22b2=4:47, 26/56b1=4:90 (KT)

Toķuştı anıñ birle üküş ögürler taķı süst bolmadılar (25/13b3=3:146 KT)

tapa(sı): Rağmen 540/441 (DLT)

ol anıñ tapa.sı kıldı (540/441 DLT)

ve: Ve A1, A5, A13 (KB); 401 (AH); 27/6b3=4:163, 28/60a3=7:198, 29/20b3=9:28 (KT)

‘amēl koğdı ‘alīm ve zahīd vera‘ (401 AH)

velikin: Lâkin 684, 716, 3148 (KfB); 52, 218, 320 (AH)

velikin ewürdi bu dünyâda yüz

turup tağka kirdi köñül kıldı tüz (3148 KBM)

ya: Veya A16, B37, 116 (KB); 26, 223, 224 (AH)

ya rab üste devlet tükel kıl tilek

kamuğ işte bolğıl sen arka yölek (116 KBM)

ya: Ve, ya da, veya 26/83b3=4:124, 37/6b3=47:4, 31/54a2=20:65 (KT)

Kim kim kılsa eğgüleklerdin erkekdin yā tişidin ... (26/83b3=4:124 KT)

yeme ~ yime: "de, da; dahi" anlamlarında bir bağlaç 35/22,66/52, 83/74 (DLT); A4, B7, B9 (KB); 31, 63, 293 (AH)

anıñ ĩşı.n keçü.rdüm

ĩşı.n yeme kaçu.rdum

ö.lü.m o.tın i.çü.rdüm

i.çti bolup yũz torı (35/22 DLT)

yime: Ve 33/3b1=33:34, 26/5a2=4:25, 26/17b2=4:42 (KT)

Oķınur ewleriniz içre Taķrının nişānları yime bütün söz (33/3b1=33:34 KT)

yime: Yine, yine de, de / da, sonrasında, veya 35/11a3=39:57, 33/14a3=33:51, 25:22a3=3:159 (KT)

Yime aymazda aşnu eger Taķrı köndürse meni bolġatım saķnuķlardın (35/11a3=39:57 KT)

2. KONULARINA GÖRE ADLAR

2.1. Zaman

2.1.1. Zaman, Çaġ, Devir

çer: Oġuzcada vakit 162/141 (DLT) → **çerig, çerlik**

çerig: Oġuzcada bir şeyin zamanı 195/167 (DLT) → **çer, çerlik**

çerlik: Oġuzcada vakit 162/141 (DLT) → **çer, çerig**

Bu çerlikde kel (162/141 DLT)

köç: Saat (an, zaman), süre 162/141 (DLT)

Bir köç küġgil (162/141 DLT)

öd ~ öd: Zaman 34/21, 303/251, 308/254 (DLT); 3, 251, 377 (KB); 113 (AH); 30/59b1-2=16:61, 30/73b2=16:80, 34/47b1=38:3 (KT)

bu ewke kirgü ö.d ol (303/251 DLT)

Kiġin salar olarnı atanmış öġke tegi, kaçān kim kelse öġleri kiterü ġalmaslar bir öġ (30/59b1-2=16:61 KT)

öd: An 30/59b2=16:61 (KT)

Kaçan kim kelse öğleri kiterü kalmaslar bir öç ap yime aşnurlar
(30/59b2=16:61 KT)

öç: Mühlet, süre 28/20b3=7:142 (KT)

Tükel boldı İđiñ ödi kırk tün (28/20b3=7:142 KT)

öğlek: Zaman, felek 33/19, 54/39, 64/50 (DLT); 647, C18, 3 (KB)

Alp Er Toğa öldi mü

i.si.z aju.n kaldı mu

öğlek öçin aldı mu

emdi yürek yırtılıu.r (33/19 DLT)

ruzgar: Zaman, vakit, müddet 26/45b3=4:77, 34/76b1=38:88, 34/8b3=36:44 (KT)

Nelük kiğitmez sen bizni yakın rüzgārka tegi (26/45b3=4:77 KT)

saat: An 34/51b1=38:15, 33/47b2=34:30 (KT)

Bakmaz bular meger Cebre'ıl bir üni, yok añar bir sā'at (34/51b1=38:15 KT)

Ançada ĥaddin keçtiler şenbe içinde (28/40a1=7:163 KT)

ugur: Zaman, vakit 28/13, 38/25, 80/69 (DLT)

turgu ugu.r (28/13 DLT)

üğrülmiş öç: Vaat edilen zaman 30/25b3=15:43 (KT)

Bütünlükin kim tamuğ olarnıñ üğrülmiş öğleri ol yumkılarınñ
(30/25b3=15:43 KT)

vakt: Vakit 1213, 2523, 559 (KB); 34/84a3=39:9, 32/10a2=28:15, 34/45b2=37:178
(KT)

Kim ol adaķın turgan tün vaķtlerinde secde kılığlı (34/84a3=39:9 KT)

zamane: Zamane 1983, 4926, 4930 (KB); 36/101b3=45:24 (KT) → **zeman**

bayat kimke bérse kılınç arkukı

anı emgetür bu zamane^ okı (1983 KBM)

Helāk kılmaz bizni meger zamāne (36/101b3=45:24 KT)

zaman: Zaman, mühlet, bir iş için verilen süre 38/80b2=65:4, 35/63b1=40:67, 35/1b3=39:42 (KT)

Yüklüg urağutlar olarnıñ zamānları qoğsalar yüklerini (38/80b2=65:4 KT)

zeman ~ zemana: Zamane 4088 (KB); 407, 408 (AH) → **zamane**

zamāne^ -tururlar zamāne^ bile

yaraşıq kerek er sewinse küle (4088 KBM)

zamananı yirme kişisini yir (408 KBM)

2.1.2. Yıl, Mevsim, Ay, Gün

2.1.2.1. Yıl

bars yılı: Türkçede 12 yıldan biri, pars yılı 173/149, 174/149 (DLT)

biçin: Türkçede 12 yıldan biri, maymun yılı 206/176 (DLT)

koy yılı: Türkçede on iki yıldan birinin adı, koyun yılı 505/405 (DLT)

(lu) yılı: Timsah yılı 174/149 (DLT) → **neg yılı**

neg yılı: Timsah yılı 174/149, 513/411 (DLT)

sıçgan yılı: Türkçedeki 12 yıldan birinin adı, sıçan yılı 174/149, 220/190 (DLT)

takagu yılı: Türkçede 12 yıldan birinin adı, tavuk yılı 174/149, 224/194 (DLT)

tawışgan yılı: Türkçedeki on iki yıldan biri, tavşan yılı 174/149, 256/224 (DLT)

toğuz yılı: Türkçede 12 yıldan biri, domuz yılı 174/149 (DLT)

ud yılı: Türkçedeki 12 yıldan biri, öküz yılı 34/21, 174/149, 175/150 (DLT)

yıl: Sene, yıl 327/266, 430/336, 446/350 (DLT); 131, 373, 1480 (KB); 29/20b3=9:28, 29/28b1=9:37, 32/18b1=28:27 (KT)

Yağumasunlar mezigit-i harāmka bu yıllarında kiḍin (29/20b3=9:28 KT)

yılan yılı: Türkçede 12 yıldan birinin adı, yılan yılı 174/149, 457/360 (DLT)

yund: Türkçede 12 yıldan birinin adı, at yılı 447/351 (DLT)

yund yılı: At yılı 174/149, 447/351 (DLT)

2.1.2.2. Mevsim

hazan: Güz mevsimi, sonbahar 6531 (KB)

yaruk yaz teg erdim tümen tü çéçeklig

hazanmu tüşüttüm kamuğrı kurıttım (6531 KBM)

kış: Kış 10/6, 16/8, 95/88 (DLT); 4625, 6013, 367 (KB)

kış yāy bile tokuştı

kıñır kö.zün bakıştı

tutuşkalı yakıştı

utga.lı met ugraşu.r (95/88 DLT)

küz: Güz 164/142, 352/282, 515/414 (DLT); 4624, 6011, 142 (KB); 471, 472 (AH)

Küz keligi yāzın belgü.re.r (352/282 DLT)

yay: Yaz 10/6, 54/39, 95/88 (DLT); 223 (AH)

kış yāy bile tokuştı

kıñır kö.zün bakıştı

tutuşkalı yakıştı

utga.lı met ugraşu.r (95/88 DLT)

yay: İlkbahar 60/47, 515/414 (DLT); 6009, 367, 1052 (KB)

yāy yaru.pan ergözi

aktı akın munduzı

togdı yaruk yulduzı

tıñla sö.züm külgü.süz (60/47 DLT)

yaz: İlkbahar 451/354, 145/126 (DLT); 6009, 367, 1052 (KB); 471, 472 (AH)

yılkı yazın itlinü.r

otlap anın etlenü.r

begler semüz atlanu.r

sewnüp ügür ısışu.r (145/126 DLT)

yaz: Yaz 514/413, 352/282, 514/413 (DLT); C4, 65, 4623 (KB)

Küz keligi yāzın belgü.re.r (352/282 DLT)

2.1.2.3. Ay

ay: Ay, yılın 12 bölümünden biri 54/39, 266/234 (DLT)

kışka itin kelse kalı kutlug yāy

tün kün keçe alkınu.r öğlek bile āy (54/39 DLT)

ay: Ay, 30 gün 12, 131, 132 (KB); 26/60a3=4:92, 38/80a3=65:4, 29/26b3=9:36 (KT)

Kim kim bulmasa iki ay tutaşı rüze tutmaķ tevbe Tañrıdın (26/60a3=4:92 KT)

oglak ay: Nevruz'dan sonraki baharın başlangıcı 175/150 (DLT) → **ulug ay, ulug oglak ay**

ulug ay: Büyük ay, yazın ortası 175/150 (DLT) → **oglak ay, ulug oglak ay**

ulug oglak ay: Büyük oglak ayı, "oglak ay"dan (baharın başlangıcından) sonra gelen ay 175/150 (DLT) → **oglak ay, ulug ay**

2.1.2.4. Gün

adine ~ adına: Cuma (günü) 38/54b2=62:9 (KT); 3239 (KB)

Kaçan üdense namāzka ādīne kündin katıglanılar (38/54b2=62:9 KT)

ahşam: Akşam vakti 66/52 (DLT)

bu kün: Bugün 171/147 (DLT)

Bu kün bargıl (171/147 DLT)

erte ~ irte: Sabahın erken saati 74/62 (DLT)

erte: Erte, erken, sabah 5940, 6422, 607 (KB), 184 (AH); 31/7b2=19:11, 31/24b2=19:62, 37/31b1=48:9 (KT) → **erti**

İşāret kıldı olarka kim tesbīh 'kılınlar tēp erte hem kéçe (31/7b2=19:11 KT)

erti: Erte, erken, sabah 6254 (KB) → **erte**

id küni: Bayram günü 31/52a1=20:59 (KT)

Siziñ va'deñiz 'īd küni turur (31/52a1=20:59 KT)

keçe ~ kiçe: Gece 54/39, 541/442 (DLT)

kışka itin kelse kalı kutlug yāy

tün kün keçe alkınu.r ödlele bile āy (54/39 DLT)

kéçelik: Gece 35/55b3=40:55 (KT)

Tesbīh kılgıl idīñe hamd aytu kéçelik hem ertelerde (35/55b3=40:55 KT)

kiçe: Gece 489, 734, 1506 (KB); 184 (AH)

kéçe yatsa kéç yat yana erte tur

yatıp erte kopğan kutın arturur (1506 KBM)

kuşluk ödi: Kuşluk vakti 31/52a2=20:59 (KT)

Siziñ va'deñiz 'īd küni turur kim tirilse boñun / ögür kuşluk ödiñde (31/52a2=20:59 KT)

kün: Gün 47/33, 48/34, 49/34, 54/39 (DLT); 3,39, 251(KB); 136, 29, 197 (AH);
29/55b2=9:77, 29/18b3=9:25, 30/75a3=16:84 (KT)

Soñlattı olarğa iki yüzlügni köñülleri içinde ol künke tegi (29/55b2=9:77 KT)

kün: Gündüz 36/90a2=45:5, 33/39a2=34:18 (KT); 3, 39, 251 (KB)

Yime tün kün barmağı kelmeki içre ol kim ıdıtı Tañrı (36/90a2=45:5 KT)

kündüz: Gündüz 760, 952, 5004 (KB); 13 (AH); 33/73b2=35:13, 33/50a3=34:33,
34/6a2=36:37 (KT)

Kıgrür tünni küzdüz içiñe, kıgrür kündüzni tün içre (33/73b2=35:13 KT)

kün ortu: Çigil lehçesinde ögle 74/62 (DLT)

seher ~ sehar: Seher vakti 37/86a1=51:18 (KT); 2684 (KB)

Seherlerde olar yarlıkatu kolarlar (37/86a1=51:18 KT)

şeb: Gece 34/6a2=36:37 (KT)

Hem yana nişān olarğa şeb, çıkarur-miz anıñdın kündüzni (34/6a2=36:37 KT)

şenbe: Cumartesi, cumartesi tatili 28/40a1=7:163, 28/40a2=7:163, 30/98a3=16:124
(KT)

öyle: Oğuzcada ögle vakti 69/55 (DLT) → **özle**

özle: Kıpçaklarda ögle vakti 69/55 (DLT) → **öyle**

ruz: Gün 315 (AH)

tar erse kiñ erse bitildi ruzuñ (315 AH)

ruzgar: Zaman 414 (AH)

seniñ ruzgarıñ bu köñülçe kılın (414 AH)

tañ: Şafak vakti, sabah 95/88, 600/492, 131/115 (DLT)

Tañ attı (95/88 DLT)

tañ: Tan, sabah vakti 3287, 3954, 5829 (KB); 16, 147 (AH)

turup yundi kıldı yana tañ namâz

du‘â kıldı tesbîh yéme küdti az (3287 KBM)

tün: Gece 54/39, 63/49, 128/113 (DLT); 3, 22, 39 (KB); 13, 16, 15 (AH);
33/39a2=34:18, 28/20b2-3=7:142, 31/7a2=19:10 (KT)

Yorınlar anıñ içinde tünler hem künlerde ĩmĩnler (33/39a2=34:18 KT)

tün: Dün 32/12b3=28:18 (KT)

Ol kim yārĭ tiledi andın tün (32/12b3=28:18 KT)

türk kuyaş ödi: Gün ortası 178/151 (DLT)

tüş ödi: Kuşluk vakti, ögle vakti 497/399 (DLT)

yarın: Yarın 391/306 (DLT); 232, 244, 549 (KB); 29, 197, 426 (AH);
38/30a2=59:18 (KT)

Körsün-a et-özni né kim ilgerü ıdtı (38/30a2=59:18 KT)

yatgaşık ugrı: Yatsı vakti 468/372 (DLT)

2.1.3. Takvim

tolun: Dolun, ayın on dördü 48, 732, 741 (KB)

tolun bolsa tolsa ajunka yarur

ajun halkı andın yarukluk bulur (732 KBM)

2.2. Gökyüzü, Hava Olayları

2.2.1. Gökyüzü, Gök Cisimleri

ağır: Siriüs yıldızı 5676, 6220 (KB)

yarudı basa yıldırık ağır bile

tizildi erentir özin belgüle (5676 KBM)

ajun: Dünya 63, 70, 71 (KB); 177, 212, 213 (AH); 36/86b3=44:51, 30/92a2=6:112 (KT)

yılan teg bu ajun yılan oklağı

yoğamağğa yumşak içi pür ağı (213, 214 AH)

ak bulıt: Yağmur bulutu 133/116, 178/152, 461/365 (DLT)

ay kopup ewlenüp

ak bulıt örlenüp

bir bir ü.ze üglünüp

saçlup suwı añaşu.r (133/116 DLT)

alem: Âlem 2227, 125 (KB); 139/4 (DH); 32/21a2=28:30, 36/56b1=43:46, 36/109b1=45:36 (KT)

Ey Mūsā men men Tañrı, 'âlemnüñ içisi (32/21a2=28:30 KT)

Bu âlemde resvâ bolup kan yutmasang

Şeriatda tarikatda pir tutmasang

Hakikatda cân u tendin pâk ötmeseng

Gaflederdin seni ne dep cüdâ kılsun (139/4 DH)

arş: Göğün en yüksek tabakası, 9. felek 24, 3354, 4776 (DLT); 35/22a1=3975, 36/71a2: 43:82 KT); 2/8 (DH)

Körgey sen feriştelerni kapsap anlar 'arş yöresinde tesbîh ayurlar (35/22a1=3975 KT)

arzu tilek: Utarit (Merkür) 136 (KB) → **arzu, tilek**

basa keldi ârzû tilek ârzûlar

kayuka yağuşsa añar öz ular (136 KBM)

asman: Gök, sema 20/3 (DH)

Aşıklarnı ışk dükânın barsa kurup

Yaşın saçıp kögsin açıp yüzün sürüp

İnşâallâh duzah kaçğay andın korkup

Yetti âsmân tâkat kılmay köçer dostlar (20/3 DH)

ay: Ay, dünya çevresinde dönen uydu 54/39, 133/116, 134/117 (DLT); B41, 4, 323 (KB); 30/35a3=16:12, 34/7a3=36:40, 34/80a1=39:5 (KT)

Ây tolu.n bolsa eligin imle.me.s (54/39 DLT)

Uğu barıǵlı kıldı sizlerke tünni kündüzni, künni aynı yıldızlarnı
(30/35a3=16:12 KT)

ayas: Açık gökyüzü 74/61(DLT)

aya.s kök (74/61 DLT)

Bakır Sokım: Merih yıldızı, Mars 181/155, 200/171, 461/366 (DLT)

bakırsukun: Merih yıldızı 4888 (KB)

udıp bardı azrak odundı yana

töpüdin sawılmış bakırsukuna (4888 KBM)

bulıt ~ bulut: Bulut 81/71, 82/71, 96/89 (DLT); 86, 6521 (KB); 223, 66, 57 (AH);
31/79a2=46:24, 31/79a3=46:24, 37/83a2=51:2 (KT)

Kaçan kördiler erse anı, bulutnı, öter kelmiş özleri qolında, aydılar:
(31/79a2=46:24 KT)

bulıt ~ bulut: Gök 30/61b3=16:65 (KT)

Taqrı indürdi bulıtlardın suw, tırgüzdi anıñ birle yerni ölmişinde kiğin
(30/61b3=16:65 KT)

cihan: Âlem, kâinat, dünya, yeryüzü 279, 4960, 284 (KB)

yaşık türtti yüzke sarığ za'ferân

özin kıldı mînâ öñi teg cihân (4960 KBM)

çıgrı: Felek 212/182, 417/327 (DLT)

Teñri ajun törütti

çıgrı ediz tezgînü.r

yulduzları çergeşip

tün kün ü.ze yörgenü.r (417/327 DLT)

dünya: Dünya, âlem C48, 64, 82 (KB); 189, 197, 181 (AH); 29/49b1=9:69, 27/42b3=5:33, 27/48b3=5:41 (KT)

Yokaldı 'amelleri dünyâ içre hem âhîret içre (29/49b1=9:69 KT)

Eren Tüz: Yıldızlardan Terazi'nin adı; Müşteri (Jüpiter) 51/36, 461/365 (DLT)

Erentir: Terâzi burcu, müşteri (jüpiter) yıldızı 139, 5676, 6221 (KB)

yarudı basa yıldırık adğır bile

tizildi erentir özin belgüle (5676 KBM)

ewren: Kâinat, âlem, devrân, felek 92, 119, 126 (KB)

yarattı kör ewren tuçı ewrilür

anıñ birle tezgînç yéme tezgînür (126 KBM)

felek: Gök, semâ 4381 (KB); 34/7b2=36:40 (KT)

Ꞥamuğ felek içinde éwe tezgînürler (34/7b2=36:40 KT)

kalık: Hava, gök 178/152, 192/165, 464/368 (DLT); 80, 94, 141 (KB); 459 (AH); 30/72a1=16:79 (KT)

Körmesler mü kuşlarını fermân tutuğlılar köknüñ kalıkıda? (30/72a1=16:79 KT)

Kara Kuş: Mizan Yıldızı (Terazi burcu) 166/144, 461/366 (DLT)

Kara kuş togdı (166/144 DLT)

Kara Kuş: Müşteri (Jüpiter) Yıldızı 167/144, 542/443 (DLT); 5675, 6219 (KB)

Kara kuş togdı (167/144 DLT)

Kara Kuş Yultuz: Müşteri(Jüpiter) Yıldızı 543/443 (DLT)

kozi: Koç burcu 66, 139 (KB)

kozi yazkı yulduz basa ud kelir

erentir kuçık birle sançu yorır (139 KBM)

kök: Gök, gökyüzü, hava 44/31, 74/61, 82/71 (DLT); B3, 3, 22 (KB);
33/26b1=33:72, 35/45a3=40:37, 35/78b1=41:12 (KT)

Biz 'arza kıldımız emānetni kökler üze hem yerler üze (33/26b1=33:72 KT)

kök çıgrısı: Gök çarkı (küresi) 212/182 (DLT)

könek: Kova burcu 141 (KB)

basa keldi oğlak könek hem balık

bular tuğdı erse yarudı kalık (141 KBM)

kuçık: Yengeç burcu (seretân) 139 (KB)

kozi yazkı yulduz basa ud kelir

erentir kuçık birle sançu yorır (139 KBM)

kün: Güneş 146/127, 171/147, 257/225 (DLT); 3, 12, 325 (KB); 30/35a2=16:12,
33/73b3=35:13, 34/6a3=36:38 (KT)

kün orna.dı (146/127 DLT)

Uğu barıǵlı kıldı sizlerke tünni kündüzni, künni aynı yulduzlarnı
(30/35a2=16:12 KT)

kürüd: Merih yıldızı 133 (KB)

üçünçi kürüd keldi köksün yorır

kayuka bu baksa yaşarmış kurır (133 KBM)

oğlak: Oğlak burcu (cedy) 141 (KB)

basa keldi oğlak könek hem balık

bular tuğdı erse yarudı kalık (141 KBM)

pare bulıt: Bir parça bulut 33/33a2=34:9 (KT)

Iyğay erdimiz olarnı yer qoğı azu tüşürgetimiz olar üze päre bulıt
(33/33a2=34:9 KT)

sekentir: Zühal yıldızı 131 (KB)

bularda eñ üstün sekentir yorır

iki yıl sekiz ay bir ewde kalır (131 KBM)

sema: Semâ 402 (AH)

‘arîf raxş çıkarıp iter hoş sema‘ (402 AH)

sertan: Seretân burcu, yengeç burcu 744 (KB)

bu ay burcı sertân bu ew ewrilür

ewi ewrilür hem özi çevrilür (744 KBM)

sewit: Zühre yıldızı 135 (KB)

sewüg yüz urundı béşinçi sewit

sewe baktı erse sen özni awıt (135 KBM)

simak: En yüksek iki yıldızın adı 49 (AH)

şimaktin edizrek tutar hımmet ol (49 AH)

taht: Arş 31/37a2=20:5, 35/25b2=40:7, 35/30b2=40:15 (KT)

Tağrı taht üze erklig erür (31/37a2=20:5 KT)

Temür Kazıuk: Kutu Yıldızı 611/504 (DLT)

Temür Kazuk: Kutup Yıldızı 461/366 (DLT)

teŋri: Kâfirlerin dilinde gök 609/501 (DLT)

teŋük: Hava 604/496 (DLT)

tolun: Dolunay 54/39, 146/127 (DLT)

Āy tolu.n bolsa eligin imle.me.s (54/39 DLT)

tolun ay: Dolunay, bedir 54/39, 202/173, 458/362 (DLT)

yelwin anıŋ kö.zi

yelgin anıŋ õzi

tõlun āyın yūzi

yardı meniŋ yū.re.k (458/362 DLT)

uç: Boğa burcu 139 (KB)

kozı yazkı yulduz basa ud kelir

erentir kuçık birle sançu yorr (139 KBM)

ülgü: Terazı (mîzan) burcu 140 (KB)

kür arslan bile koşnı buğday başı

basa ülgü boldı çadan ya işi (140 KBM)

Ülker: Ülker yıldızı 60/46, 461/366 (DLT); 4889, 6216 (KB)

yana kördi ülker sawılmış başı

toğardın çadan kopmış örlep tuşı (4889 KBM)

yalçık: Ay 137 (KB)

bularda eñ altın bu yalçık yorr

yaşık birle utru bakışsa tolır (137 KBM)

yaşık: Güneş 66, 134, 137 (KB)

bularda eñ altın bu yalçık yorr

yaşık birle utru bakışsa tolır (137 KBM)

Yetigen: Büyükayı (takım yıldızı) 460/364, 461/366, 554/456 (DLT)

kara tünüg keçürse.dim

agır ünı uçursa.dım

yeti.ge.nig kaçar sādım

sakış içre künüm togdı (554/456 DLT)

yıldırık: Yıldırık yıldızı 5676, 6220 (KB) → **adgır**

yarudı basa yıldırık adgır bile

tizildi erentir özin belgüle (5676 KBM)

yitiken: Yedi kardeşler, büyük ayı burcu 6220 (KB)

yétiken kötürdi yana baş örü

tüñitti yana yıldırık adgır naru (6220 KBM)

yulduz: Yıldız 461/365, 502/403, 530/431 (DLT); C5, 128, 139 (KB);
30/35a3=16:12, 30/37b2=16:16, 34/27b1=37:88 (KT)

Udu barıglı kıldı sizlerke tünni kündüzni, künni aynı yulduzlarını boyun
bérigliler ol anıñ yarlıgı birle (30/35a3=16:12 KT)

2.2.2. Hava, Meteoroloji Olayları

akar suw: Tufan 28/15a1=7:133 (KT)

İddımız olar üze aqar suwnı, çekürgeni (28/15a1=7:133 KT)

akın: Sel, yağmur suyu 12/6, 51/36, 60/47 (DLT); 33/37b3=34:16 (KT)

Yüz ewürdiler, ıddımız olar üze qaçu aqını (33/37b3=34:16 KT)

bad: Rüzgâr 61/2 (DH)

Işk sırrını her namerdge ayıp bolmas

Neçe yaksang bâdlık yerde çerâğ yanmas

Yolın tapkan merdânlarını bilse bolmas

Yığlay yığlay köz yaşını habâb etti (61/2 DH)

bus: Sis, karaltı 497/398 (DLT)

kök bu.s boldı (497/398 DLT)

bürkek: Bulutlu, sisli, kapalı (hava) 410/321 (DLT)

kök bürkek boldı (410/321 DLT)

çi: Çiy, çiyli 535/438 (DLT)

çi yi.r (535/438 DLT)

emir: Kırağı, sis 39/26 (DLT)

esgen esin: Esip savuran rüzgâr 37/83a2=51:1 (KT)

Ol esgen esin haqqı, ol yüklüg (37/83a2=51:1 KT)

esin: Hafif rüzgâr 51/36, 93/86, 137/119 (DLT); 65 (KB)

esin esdi (93/86 DLT)

ış: Sis 3283, 3286 (KB)

yaşık yandı yérke yakurdı başın

yaruk dünyâ meñzi karardı ışın (3283 KBM)

kaç: İnsanı öldüren tipi 508/408, 378/297 (DLT)

keldi esin esneyü

ka.dka tükel ösnayü

kirdi boğu.n kasnayu

kara bulıt kökreşü.r (378/297 DLT)

kadır kış: Zemheri, şiddetli soğuk 183/156, 294/248 (DLT)

turga.n ulug ışlaka

tirgi urup aşlaka

tumlug kadir kişlaka

koğtı erig umduru (294/248 DLT)

kar: Kar 6013 (KB)

kış erse yana tüş körügli karı

akar suw tüşese ya buz kar tolı (6013 KBM)

kār: Kar 5/3, 102/94, 164/142 (DLT)

kuzda kār eksü.me.z köyda yāg eksü.me.z (164/142 DLT)

kardu: Zemheride suyun üzerinde yüzen fındık büyüklüğünde buz taneleri 211/181 (DLT)

kardu.nı yinçü sakınma.η

tuzgu.nı mançu sizinme.η

bulmaduk nēηke sewinme.η

bilge.le.r anı yire.r (211/181 DLT)

kasırku: Kasırğa 245/214 (DLT)

kelkin: Met (met cezir'deki) 222/192 (DLT)

kelηiz: Sel 173/149 (DLT)

kelηizleyü aktımız

kendle üze çıktımız

furxan ewin yıktımız

burxan üze sıçtımız (173/149 DLT)

kıraqu: Soğukta gökten düşen kırağı 224/194 (DLT)

kökreg: Gürleme, gök gürlemesi 568/468 (DLT)

Tegirmende togmış sıçga.n kök kökregiñe korkma.s (568/468 DLT)

munduz akın: Ansızın gelen sel 51/36, 230/200, 60/47 (DLT)

yāy yaru.pan ergözi

aktı akın munduzı

togdı yaruk yulduzı

tıñla sö.züm külgü.süz (60/47 DLT)

öl: Çiy 369/292 (DLT)

öl kar kamug k1.şın ine.r

aşlık tarıg anın öne.r

yawlak yağı mende tına.r

sen kelipen tepreşü.r (369/292 DLT)

saba: Saba, gün doğusundan esen sabah rüzgârı 71 (KB)

sabâ yéli koptı karanfil yıdın

ajun barça bütrü yıpar burdı kin (71 KBM)

sarkım: Kırağı 243/211 (DLT)

talga: İnsanı basıp öldürecek şiddetteki tipi 410/320 (DLT)

tāg üze talga.g boldı (410/320 DLT)

tan: Sabah erken ve akşam esen soğuk rüzgâr 513/412 (DLT); 2684, 3941 (KB)

tüketti bitig türdi badı katığ

kalık tanı esti kurıttı hatığ (3941 KBM)

tolı: Dolu, bir yağış türü 82/71, 178/152, 548/448 (DLT)

agdı bulıt kökreyü

yagmur tolı sekriyü

kalık anı ügriyü

kança barı.r belgüsü.z (178/152 DLT)

tuman: Sis 82/71, 124/110, 209/179 (DLT); 285, 1981, 5028 (KB)

yaşın atıp yaşnadı

tuma.n tu.rup tüşnedi

ağgır kısır kişnedi

üğür alıp okraşu.r (124/110 DLT)

tüpi: Şiddetli rüzgâr 117/105, 265/233, 305/252 (DLT)

Tüpi yıga.çığ axtardı (117/105 DLT)

tütün: Duman 341, 1763, 2792 (KB)

yeter ol biligsiz barır bu otun

işi barça buzlur kopar kök tütün (1763 KBM)

üşik: Meyvelerin donmasına yol açan ve onların gelişmesine engel olan soğuk 48/34 (DLT)

yagmur: Yağmur 13/7, 67/53, 139/122 (DLT); 118, 1758, 5314 (KB); 36/21a3=42:28, 26/70b2=4:102 (KT) → **yamgur**

Ol turur kim indrür yağmurnı nevmîd bolmışlarında kiğin (36/21a3=42:28 KT)

yamgur: Yağmur 461/365 (DLT) → **yagmur**

yaşın: Şimşek 124/110, 441/344, 453/356 (DLT); 86, 3041, 6549 (KB)

yaşın atıp yaşnadı

tuma.n tu.rup tüşnedi

ağgır kısır kişnedi

ügür alıp okraşu.r (124/110 DLT)

yil ~ yel ~ yel: Yel, rüzgâr; karındaki yel, gaz 60/46, 131/115, 161/140 (DLT); 143, 693, 1175 (KB); yıl 194 (AH); 33/69a2=35:9, 31/79b2=46:24, 33/34a3=34:12 (KT)

Ol Tañrı ıdtı yellerni, kıparur bulıtnı (33/69a2=35:9 KT)

yilköken: Gök kuşağı 209/179 (DLT)

yut: Hayvanları ve çiftlik hayvanlarını kışın soğuk ile öldüren afet 505/405 (DLT)

2.2.3. Karanlık, Aydınlık, Işık, Gölge

aydıñ: Ay ışığı 71/57 (DLT)

bus: Sis, karaltı 497/398 (DLT)

kök bu.s boldı (497/398 DLT)

çog: Güneşin sarılığı ve saçakları 499/400 (DLT)

kün çögı (499/400 DLT)

emir: Alaca karanlık 59/45 (DLT)

iñir: Alaca karanlık 59/45 (DLT)

kara: Karanlık 554/456 (DLT)

kara tünüg keçürse.dim

agır ūnı uçursa.dım

yeti.ge.nig kaçar sādım

sakış içre künüm togdı (554/456 DLT)

karañgu: Karanlık 613/507 (DLT)

karañku: Karanlık 540/441, 571/470 (DLT); 35, 288, 1419 (KB)

Kalın bulutug tüpi süre.r karañku ışığ urunç aç.a.r (540/441 DLT)

karañkuluk: Karanlık 30/12b2=14:1, 34/81a2=39:6, 27/29b3=5:16 (KT)

Bitig indürdümüz anı saña, çıkarsa sen boğunrı karañkuluklardın
(30/12b2=14:1 KT)

kölige: Koyu gölge 225/194, 521/421 (DLT)

kölik: Gölge 206/176 (DLT); 173 (KB) → **kölike**

kişi söz bile koptı boldı melik

üküş söz başıg yérke kıldı kölik (173 KBM)

kölike: Gölge 3536, 4758, 6134 (KB); 30/53a3=16:48, 32/16b1=28:24,
26/29a1=4:57 (KT)

Ewrülür anıñ kölikeleri oñdın soldın (30/53a3=16:48 KT)

kölikelik: Gölgelik 34/88a3=39:16 (KT)

Olarğa üstünlerinde kölikelik otdın astınlarında kölike[lik]ler (34/88a3=39:16
KT)

köşige: Küçük gölge 225/194, 521/421(DLT)

kün çoğı: Güneşin tükürüğü (saçağı) 499/400 (DLT)

kündüz: Gündüz ışıgı 230/200, 481/384, 570/470 (DLT)

Tünle yorup kündüz sewnü.r kiçigde ewlenip ulga.đu sewnü.r (481/384 DLT)

nur: Nur 91 (KB); 28/34b3=7:157, 27/50b1=5:44, 27/52a2=5:46 (KT)

Uđtılar ol nūrka kim indrüldi anıñ birle bu ögür (28/34b3=7:157 KT)

oyug: Gölge; hayal 3382 (KB)

ne edgü bilig bérđi bilgi koyuğ

oğul kız atı erke kitmez oyug (3382 KBM)

tünerig: Karanlık 3083, 383 (KB)

nerek bu karañku tünerig orun

süzük meñü élke aşunğıl burun (3083 KBM)

yaruk: Aydınlık, ışıklı, parlak; ışıık 60/47, 451/354, 530/431(DLT); 12,22, 65 (KB)

yaruk yulduz togarda oğnu kelip bakar men

sa.tu.layu sayraşıp tatlıg ünün kuş öte.r (530/431 DLT)

yarugluk: Aydınlık, parlaklık 288, 386, 732 (KB)

yarukluk: Nur ve ışıık 423/331, 466/370 (DLT); 27/29b1=5:15, 30/12b2=14:1 (KT)

Çın-oķ keldi sizke Tañrıdın yarukluk hem belgölüg bitig (27/29b1=5:15 KT)

2.3. Bitkiler

adaklık: Üzüm bağlarında çardak için kullanılan ağaç 86/77 (DLT)

ağrık: Ayırık otu (Agropyrum repens) 62/48, 69/55 (DLT)

alma: Oğuzcada elma (Malus sylvestris) 77/65 (DLT)

aluçın: Yenebilen boğumlu bir bitki 81/70 (DLT)

amşuy: Sarı renkli bir çeşit erik 70/56 (DLT)

ağduz: Andız otu (Inula helenium) 70/56 (DLT)

Ağduz bolsa at ölme.s (70/56 DLT)

apa başı: Acur gibi yetişen, dikenli gövdesi olan, dağlarda yenen bir bitki (tennu:m; Chorozophora obliqua) 55/41 (DLT)

arbuz: Karpuz (mecazî olarak "ahmak" manasında) 1900 (KB)

muñar meñzetü aydı şâ'ir sözi

ukup tırlayu al kişi erbüzi (1900 KBM)

arđutal: Hamam otu 84/75 (DLT)

arpagan: Arpa gibi başaklı, fakat başağı tanesiz bir bitki 82/72 (DLT)

artuç: Ardıç (*Juniperus communis*) 60/46, 189/162 (DLT)

kim ayıp iştür kula.k

ay ewi artuç buta.k (189/162 DLT)

asurtgu ot: Aksırık otu (*Achillea ptarmica*) 635/530 (DLT)

armut: Armut (*Pyrus communis*) 60/46, 408/318 (DLT)

arpa: Arpa (*Hordeum vulgare*) 74/62, 329/267, 423/331 (DLT); 3611, 3612, 4765 (KB)

karın todsa arpa ya halvâ bir ol

kalur barça artıp tolur kirgü yol (3611 KBM)

arubat: Hint hurması, demirhindi (*Tamarindus indica*) 81/71 (DLT)

aşlık: Oğuzlarda buğday (*Triticum* sp) 70/55, 187/160, 369/292 (DLT)

atgak: Sarı çiçekli bir bitki 72/58 (DLT)

awan: Sayram lehçesinde ağaç 54/40 (DLT)

awılgu: Deniz içinde biten, çınara benzeyen bir ağaç 508/407 (DLT)

awılgu ka.tı (508/407 DLT)

awılgu katı: Deniz içinde biten, çınara benzeyen ağacın meyvesi 50/407 (DLT)

awılku: Sarıçalı, kadın tuzluğu (şeceru'l-qarm - *Berberis vulgaris*) 245/214 (DLT)

awujgun: Deri tabaklamakta kullanılan palamut ağacı yaprağı 89/80 (DLT)

awya: (Bir varyantta) ayva (*Cydonia oblonga*) 70/56, 421/330 (DLT)

açıg awya tışıg kamattı (421/330 DLT)

ayrık: Ayrık otu (*Agropyrum repens*) 69/55 (DLT)

azgan: Sarı ve beyaz çiçekli, küpeye benzer kırmızı meyveli, odun elde etmeye bile yaramayan bir ağaç 220/190 (DLT) 2573 (KB)

Kuş yawuzı sagzığa.n yıga.ç yawuzı azga.n yi.r yawuzı kazga.n bodun
yawuzı Barsga.n (220/190 DLT)

bamuk: Oğuzcada pamuk (Gossypium) 191/163, 595/487 (DLT)

Bāmuk urugla.dı (595/487 DLT)

banzı: Kençekçe, ürün toplandıktan sonra çardakta kalan üzüm kalıntıları 212/183
(DLT)

bar yigde: Büyük iğde (Elaeagnus) 508/408 (DLT)

basal: Soğan 161, 162 (AH)

köni söz 'aşel teg bu yalğan başal (161 KBM)

basar: Dağ sarımsağı (Allium longicuspis) 181/155 (DLT)

bıçma (yorınçga): Biçilmiş (yonca) 217/187 (DLT)

bibli: Dârifülfül (bir baharat - Fructus Piperis longi) 217/186 (DLT)

bitmül: Dârifülfül (Fructus Piperis longi) 242/210 (DLT)

bitrik: Argu lehçesinde fıstık 239/207 (DLT)

boy: Yenen çemenotu (Trigonella foenum graecum) 505/405 (DLT)

bök: Orman 30/30b3=15:78, 34/50b3=38:13, 37/72a2=50:14 (KT)

Her-āyine neçe yime bök eşleri inçründürdümüz anıñ birle türlügler anlardın
(30/30b3=15:78 KT)

budgay: Buğday (Triticum) 551/451 (DLT) → **bugday**

bugday: Buğday (Triticum) 86/77, 384/301, 424/332 (DLT); 140 (KB) → **budgay**

kür arslan bile koşnı buğday başı

basa ülgü boldı çadan ya işi (140 KBM)

bujın: Çöpleme (bir tür zehirli ot - Helleborus sp) 201/172 (DLT)

bukuk: Ağaç çiçeği tomurcuğu; ağaç çiçeklerinin ve çiçeklerin çanakları 408/319 (DLT)

bulguna: Develerin yediği, ılgın gibi gevrek, kırmızı bir ağaç 246/216 (DLT)

burçak: Börülce (lu:biya: - Vigna sinensis) 234/203 (DLT)

buta: (Bitki için) gövde 37/49b2=48:29 (KT)

Ekin teg çıkardı yapraknı, küçlüg kıldı anı yoğun boldı, köni turdı öz burası üze (37/49b2=48:29 KT)

butar: Hasır otunun pamuğumsu maddesi 181/154 (DLT)

butık ~ butak: Dal, budak 34/20, 90/81, 94/87 (DLT); 4892 (KB)

ol butak egdi (94/87 DLT)

buturgak: Fıstık şeklinde bir diken 251/220 (DLT)

bük: Sık ağaçlık, çalılık 128/113, 134/117, 168/145 (DLT)

bük örteldi (128/113 DLT)

büken: Hint kavunu, karpuz (Citrullus lanatus) 201/172 (DLT)

büsteli ~ büstüli: Yenilen kara pazı, koyun sarmaşığı (Atriplex hortensis) 226/196, 247/216 (DLT)

büşinçek: Kençek lehçesinde üzüm salkımı 253/222 (DLT)

bütüğe: Patlıcan (Solanum melongena) 225/194 (DLT)

büzünç(?): Bağda yetişen, ilaç olarak yenen, sapı ve yaprakları kırmızı bir bitki 607/499 (DLT)

cülab: Gül suyu 1060, 2904, 4656 (KB)

kayusı soğık itti kattı cülâb

kayu kıldı bérđi kereklig şerâb (1060 KBM)

çahşu: Kurt üzümü (goji tohumu - Lycium) 213/183(DLT)

çarun: Yağma lehçesinde çınar ağacı (Platanus) 209/179 (DLT)

çavju: Dağlarda yetişen, sapı ve budakları kırmızı, taneleri acı ve kırmızı bir ağaç 213/183 (DLT)

çeçek: Ağaç çiçeği ve çiçek 72/58, 99/92, 105/96 (DLT) → **çiçek**

türlüg çeçek yazıldı

barçın yağım kerildi

uçma.k yeri körüldi

tumlug yana kelgü.sü.z (72/58 DLT)

çeçek: Çiçek (çiçek için tomurcuk) 36/2b1=41:47 (KT)

Çıkmaz mivedin hem çeçeklerindin, yük kötürmez hiç urağut koğmaz, meger anıñ 'ilm[i] birle (36/2b1=41:47 KT)

çeniştürük: Yaz başında yetişen ve yenen, fındığa benzer, beyaz ve kırmızı Çin meyvesi 264/230 (DLT)

çeñlik: Sarmaşık otu (Hedera helix) 611/504 (DLT)

çıbık: Dalların taze çubuğu, ince dal, değnek 160/139, 191/163, 265/233 (DLT)

ol atnı çıbık birle çapdı (265/233 DLT)

çıbıkan: Hünnap (Zizyphus jujuba) 225/195 (DLT)

çından: Sandal ağacı (Santalum album) 219/189, 239/167 (DLT)

çıp: İnce dal 160/139 (DLT)

çiçek: Çiçek, ağaç çiçeği 123/109 (DLT); 80, 96, 120 (KB) → **çeçek**

tüme.n çiçek tizildi

bükünden ol yazıldı

üküş yatıp özeldi

yi.rde kopa adrığu.r (123/109 DLT)

çigit: Argu lehçesinde pamuk çekirdeği 179/153 (DLT)

çikin: Üzüm bağlarında yetişen, hayvanlara yem olarak verilen başaklı bir bitki 209/179 (DLT)

çim: Ayrik otu (*Agropyrum repens*) 170/147 (DLT); çim: çim, ayrik otu 974 (KB)

Çim bıçtı (170/147 DLT)

çüçünek: Ebucehil karpuzu (*Citrullus colocynthis*) 245/213 (DLT)

çümgen: Çayır ve ayrik otu (*Agropyrum repens*) 222/192 (DLT)

çünük: Çınar ağacı (*Platanus*) 195/167 (DLT)

dava: Ilgın ağacının (*Tamarix*) meyvesi 549/449 (DLT)

dünüşge: Kençek lehçesinde tere (quna:buri: - *Lepidium* sp) 245/214 (DLT)

egilmiş hürmā butaķı: Eğri hurma dalı 34/7a1=36:39 (KT)

Yime ayķa teñledimiz tüşgü yerler, anķaķa tegi yandı ol egilmiş hürmā butaķı teg eski keķķi (34/7a1=36:39 KT)

egir: Karın ağrısını tedavi etmek için kullanılan bir kök, eğir kökü (*Acorus calamus*) 39/26 (DLT)

Egir bolsa er ölme.s (39/26 DLT)

erguvan: Erguvan çiçeği 6529 (KB)

temâm erğuvân teg kızıl meñzim erdi

bu kün za‘ferân urğın eñde tarıttım (6529 KBM)

geşür: Oğuzlarda havuç 217/187(DLT)

gizri: Argularda havuç 217/187 (DLT)

gül: Gül, çiçek 342 (AH)

ya bustan teg ol ħilm kerem al gül ol (342 KBM)

gülef: Gül suyu 5639, 5697 (KB)

hurma: Hurma ağacı 31/9b1=19:23, 31/10a3=19:25, 31/56b2=20:71 (KT)

Keldürdi anı 'ayāl igi ħurmā tüpige (31/9b1=19:23 KT)

ışgun: Işkın, ravent, karabuğdaygillerden otsu bir bitki (Rheum ribes) 13/7, 67/53 (DLT)

ildrük: Üzerlik (Peganum harmala) 449/353, 622/519 (DLT) → **ilrük**

ilrük: Üzerlik (Peganum harmala) 65/51 (DLT) → **ildrük**

ingek küçi: Kene otunun (Ricinus communis) meyvesi, inek susamı 495/397 (DLT)

ingliç: Sarmısağa benzer bir dağ bitkisi 70/56 (DLT)

kabak: Kabak (Cucurbita) 192/164 (DLT); 34/39b1=37:146 (KT)

Ündürdimiz anıñ üze yığaç kabak başındın (34/39b1=37:146 KT)

kağın: Kayın ağacı 179/153, 502/402 (DLT) → **kađıñ**

söğüt sö.liñe kağın kāsıñı (179/153 DLT)

kađıñ: Kayın ağacı 6532 (KB)

kadıñ teg bodum erdi ok teg köni tüz

ya teg egri boldı egildim tüñittim (6532 KBM)

kağız: Ağaç kabuğu 184/157 (DLT)

kağıl: Taze söğüt dalları 206/176 (DLT); 1055 (KB)

tadu artadı kör küçi eksüdi

kağıl teg köni bod egildi kodı (1055 KBM)

kagun: Kavun (Cucum) 12/6, 56/43, 97/90 (DLT); 5110, 5111 (KB) → **kidizgek**

kagun

ol kāgu.n öydı (97/90 DLT)

kamgak: Hasır otu (Typha) 239/207 (DLT)

kamış: Kamış (Phragmites australis); kamışlık 185/159, 529/430, 614/509 (DLT)

ol açar kamış kıyturdu (529/430 DLT)

kara er k: Siyah erik (Prunus domestica) 47/33 (DLT)

karakan: Dağ ağaçlarından bir tür (Caragana) 225/195 (DLT)

karamuk: Buğday karamuğu (Agrostemmagithago) 244/213 (DLT)

karanfil: Karanfil 71 (KB)

sab  y li koptı karanfil yıdın

ajun barça b tr  yıpar burdı kin (71 KBM)

kara ot: Boğan otu, kurtboğan (Aconitum) 543/443 (DLT)

kargak tarmakı: Bir tür bitki 235/204 (DLT)

kas: Herhangi bir ağacın kabuğu 192/164, 510/409, 179/153 (DLT) → **kasuk**

sögüt s .li e ka ın k sı a (179/153 DLT)

kasuk: Ağaç kabuğu 192/164 (DLT)

kaçak: Halfa (buğdaygillerden bir bitki - Stipa tenacissima) 192/165 (DLT)

kat: Dikenli ağaçların meyvesi; Yemek, Kıpçak, Kay, Tatar,  omullarda her türlü ağacın meyvesi 508/407 (DLT)

awılgu ka.tı (508/407 DLT)

kaya uk: Hoş kokulu bir dağ bitkisi, porsuk ağacı (Taxus baccata) 522/422 (DLT)

kayın: Kayın ağacı 27/12 (DLT)

kekre: Develerin yediği acı bir bitki 212/183 (DLT)

kelep: Türk yaylalarında yetişen ve hayvanları çabuk semizleştiren ufak bir ot 178/152 (DLT)

kenpe: Bir bitki 210/180 (DLT)

kepez: Pamuk 149/129, 153/133, 254/223 (DLT)

Kepez urugladı (149/129 DLT)

kewrek: Ağaçların yumuşak olanları, kene otu (*Ricinus communis*) vb. 241/209 (DLT)

kewrik: Çakırdiken ('arfec- *Arctium tomentosum*) 241/209 (DLT)

keyik söğüt: Yaban söğüdü 518/417 (DLT)

kıçı: Hardal (*Brassica nigra*) 550/450 (DLT)

kıldruk: Tahıl vb. şeylerin başaklarında bulunan kılçık 625/521 (DLT)

kırt ot: Kısa ot 172/148 (DLT)

konak: Akdarı (*Panicum miliaceum*) 193/165, 595/488 (DLT) → **koyak**

Konak başı sedreki yi.g (193/165 DLT)

koru: Diken, demir diken (Tribulus terrestris) 543/444 (DLT)

koyak: Akdarı (*Panicum miliaceum*) 518/417 (DLT) → **konak**

sedremiş ulgun kaya.k

sermemiş sütün kaya.k (518/417 DLT)

kömürgen: Ada soğanı (*Urginea maritima*) 260/227 (DLT)

köwürgen: Ada soğanı (*Urginea maritima*) 260/227, 262/228 (DLT)

kuçgundi: Soğan (*Allium cepa*) 247/216 (DLT)

kumlak: Sarmaşığa benzer bir bitki (tarla sarmaşığı - *Convolvulus arvensis*) 239/207 (DLT)

kusık: Fındık 192/165, 596/488 (DLT)

kuşgun: Bektaşi üzümü (*Ribes grossularia*) anlamına gelen uşgun'un bir varyantı 221/190 (DLT)

kuşgun: Hayvanların yem olarak yediğı taze kamış (*Phragmites australis*) 221/190 (DLT)

küç: Susam (*Sesamum indicum*) 495/397 (DLT)

kürt: Yay, kamçı, baston yapılan bir dağ ağacı, akçaağaç (Acer) 173/148 (DLT)

limken: Sarı erik (ejderha gözü- Dimocarpus longan ?) 223/192 (DLT)

malguna: İlgin gibi gevrek, kırmızı bir ağaç 246/216 (DLT) → **bulguna**

mandar: Ağaca sarılan bir bitki, Oğuzcada sarmaşık (Hedera helix) 230/199 (DLT)

maraz: Çivit otu (Indigofera) 207/177 (DLT)

maşış üzüm: Koyu siyah üzüm 181/154 (DLT)

mayıl yemiş: Olgunlaşıp yumuşayan, olgunluk derecesini de aşan şeftali, büyük ve çürümüş kavun gibi her meyvenin adı 519/417 (DLT)

murç: Biber (Piper sp) 173/149, 359/286 (DLT)

ol murç sokturdı (359/286 DLT)

ordutal: İki varyanttan birinde hamam otu 75/62 (DLT)

ot: Ot, bitki; yulaf 11/6, 29/15, 50/35 (DLT); 975, 5600, 6155 (KB); 31/50a1=20:53 (KT)

İdıtı kökdin suw, çıkardımız anıñ birle cüftler otlardın adın adın
(31/50a1=20:53 KT)

ölige: Ökse otu (Viscum album) 81/70 (DLT)

öz: Ağacın özü, yağı 35/21 (DLT)

Yıga.ç özi (35/21 DLT)

saman: Çigil lehçesinde saman 209/179, 423/331 (DLT)

kelse üme tüşürgil tınsun anıñ arukluk

arpa saman yagutgıl bulsun atı yarukluk (423/331 DLT)

samursak: Sarımsak (Allium sativum) 263/229 (DLT) → **sarmusak**

sargan: Çorak yerde biten bir bitkinin adı 220/190 (DLT)

sargan kamış: Kurumuş kamışlık 220/190 (DLT)

sarıg erük: Kayısı (*Prunus armeniaca*) 47/33 (DLT)

sarıg turma: Havuç (*Daucus carota*) 217/187 (DLT)

sarkıç: Acı marul (*Lactuca virosa*); yabani hindiba (*Cichorium intybus*) türünden bir bitki 228/198 (DLT)

sarmusak: Sarımsak (*Allium sativum*) 263/229 (DLT) → **samursak**

sengeç: Fındık büyüklüğünde bir tür elma 229/198 (DLT) → **sengeç**

sengeç: Fındık küçüklüğünde bir elma türü 611/503 (DLT) → **sengeç**

sıgun otı: Adamotu (*Mandragora officinarum*) 206/176 (DLT)

sınçgan katı: Dikenli bir ağacın, sıkıldıktan sonra yoğurda katılan ve tutmaca renk veren meyvesi 508/407 (DLT)

sidr yıgaçı: Sedir ağacı 33/38a2=34:16 (KT)

İki büstān, yemişlig tiken, yılğun turur takı ne-erse sidr yıgaçındın az (33/38a2=34:16 KT)

sibüt: Kâşgar lehçesinde kişniş (*Coriandrum sativum*) 179/153 (DLT)

sogan ~ sogun: Soğan (*Allium cepa*) 206/176 (DLT)

sorkıç: Sarıçalı (karamuk) 551/451 (DLT)

Bugda.y kutında sorkıç suwa.lu.r (551/451 DLT)

sorkıç: Lök ağacının reçinesi 228/198 (DLT)

sögüt: Sögüt ağacı (*Salix*) 179/153, 502/402, 518/417 (DLT)

sögüt sö.liñe kağın kāsıña (179/153 DLT)

suma: Filizlenmiş buğday veya arpa 548/448 (DLT)

sunu: Çörek otu (*Nigella sativa*) 550/450 (DLT)

süksük: Dağdağan, sinsin ağacı (odununun ateşi uzun süre sönmeyen bir ağaç - *Haloxylon ammodendron*) 244/212 (DLT)

süt ötrüm: Sütleğen (şubrum - Euphorbia) 66/52 (DLT)

süzgün: Dikenli, siyah renkli bir dağ ağacı 222/192 (DLT)

şamuşa: Yenilen çemen (poy) otu (Trigonella foenum - graecum) 224/193 (DLT)

şaw: Uç'ta yetişen çövene (Saponaria officinalis) benzeyen ve kendisiyle elbise yıkanan bir bitki 512/411 (DLT)

şekirtük: Fıstık (Pistacia vera) 253/222 (DLT)

şuglu: Tilki üzümü, böğürtlen (Solanum nigrum) 217/186 (DLT)

şünük: Çınar ağacı (Platanus) 196/168 (DLT)

şünle: Argu ülkesinde yetişen, kökü eşelenerek çıkan ve yenen bir bitki 609/502 (DLT)

tagna yawa: Bir tür kasnı (çadıruşağı, şeytantesi gibi maydonozgillerden elde edilen reçine) 218/188 (DLT)

tal: Taze dal 208/178, 321/262, 513/412 (DLT); 1102, 2914 (KB)

ardı sini kīz bo.dı anıñ tāl

yaylır anıñ artuçı burnı takı kıwa.l (208/178 DLT)

talka: Koruk 99/91, 215/185 (DLT) → **tarka**

talka alardı (99/91 DLT)

tana: Uç ve Argu lehçesinde kişniş (Coriandrum sativum) tohumu 463/367, 549/449 (DLT)

yumga.k tana (463/367 DLT)

tar: Yabaku ve Tatar lehçelerinde kelek (bir tür sal) 508/408, 513/412 (DLT)

tarıg: Türklerin çoğunda buğday (Triticum); bilhassa Oğuzlarda ise akdarı (Panicum sp); tahıl; tohum; (genellikle tarı- veya türevlerinden önce kullanılınca) ekin 14/7, 44/30, 82/72 (DLT); 4476, 5590, 4496 (KB); 30/34b1=16:11 (KT)

Ündrür sizlerke anıñ birle tarıǵ, zeyt yıǵaçı, ħurmā tüpleri (30/34b1=16:11 KT)

tarka: Koruk 215/185 (DLT) → **talka**

tarmaz: Şenhıyar (Ebucehil karpuzu - Citrullus colocynthis) 230/200, 173/148 (DLT)

er tarmaznı karç kurç yǵdı (173/148 DLT)

tawgaç yudası: Susam yapraları gibi yapraǵı olan ve tedavide kullanılan bir ağaç 228/198 (DLT)

tawılguç: Erguvani söǵüt (Salix purpurea) 245/213, 245/214 (DLT)

tawılku: Erguvani söǵüt (Salix purpurea) 245/214 (DLT)

tıkma üzüm: Taneleri sıkışık olan üzüm 272/238 (DLT)

tıt: Çam ağacı (Pinus) 495/396 (DLT)

tiken: Diken 94/87, 111/100, 202/172 (DLT); 3846, 6383 (KB); 376, 455 (AH)

tike.n tönug ildi (94/87 DLT)

tikken: Diken 202/172 (DLT) → **tiken**

tirek: Kavak ağacı (Populus) 194/167, 207/178 (DLT)

tograk: Karakavak (Populus nigra) 235/204 (DLT)

toñ kamış: İçi buzlu sert kamış 600/492 (DLT)

topulgak: Topalak (Cyperus longus) 251/220 (DLT)

topun: Uç lehçesinde buǵday gövdesinin boǵumu 201/172, 204/174 (DLT)

topunlug: Gövdesi boǵumlu (buǵday) 249/219 (DLT)

topunlug tarıǵ (249/219 DLT)

toy oti: Tedavide kullanılan bir bitki 505/405 (DLT)

turma: Turp (Raphanus sativus) 184/157, 217/187 (DLT)

küwij turma (184/157 DLT)

tuturkan: Pirinç (*Oryza sativa*) 259/227 (DLT)

tügi: Oğuz lehçesinde akdarının kepeği alındıktan sonra kalan esas kısmı 547/447 (DLT)

tülüg erük: Şeftali (*Persica vulgaris*) 47/33 (DLT)

tüp: Ağacın kökü 494/396, 406/317 (DLT)

yıga.ç tūpi (494/396 (DLT)

tüp: (Ağaç için) gövde, dal 31/56b2=20:71, 31/9b1=19:23, 31/10a3=19:25 (KT)

Aşğay men ök sizni ħurmā tüpleriñe (31/56b2=20:71 KT)

tüşgün: Geven (kitre -zamk- çıkarılan bir tür çalı - *Astragalus*) 222/192 (DLT)

tüşürgün: Zamk ağacı (*Astragalus tragacantha*) 260/227 (DLT)

uç: Baston ve iç yapılan bir dağ ağacı (*Lonicera tatarica*) 30/16 (DLT)

uglı: Yaban havucu (*Pastinaca sativa*), Kâşgar'da ekilen ve yenilen beyaz renki, tatlı bir havuç 77/65 (DLT)

ulyan: Yaban pelini (*Artemisia*) 73/59 (DLT)

uşgun: Bektaşî üzümü (*Ribes grossularia*) 221/190 (DLT)

ügür: Türkler arasında akdarı (*Panicum miliaceum*) 39/26, 329/267, 448/352 (DLT)

→ **yügür**

arpa ügür birle katıldı (329/267 DLT)

ügürgen: Karluk Türkmenlerinin yediği taneli bir bitki 90/80 (DLT)

üjme: Dut (*Morus alba*) 77/65 (DLT)

üzüm: Üzüm (*Vitis vinifera*) 50/35, 56/43, 100/92 (DLT); 376 (AH); 30/63a3=16:67, 30/34b2=16:11, 34/4b3=36:34 (KT)

Hurmā tüpleriniñ yemişlerindin, üzümлерindin tutar sizler andın esrütgü
(30/63a3=16:67 KT)

yabçan: Yavşan otu (*Artemisia*) 460/364 (DLT) → **yawçan**

yagak: Ceviz (*Juglans regia*) 57/44, 137/120, 210/180 (DLT)

akı yaga.k (57/44 DLT)

yag ügüri: Oğuzcada susam (*Sesamum indicum*) 39/26 (DLT)

yakrıkan: Fındık büyüklüğünde taneleri olan, taneleri saçılıp dökülen ve dudak yarasının tedavisinde kullanılan bir bitki (*Corylus avellana*) 468/372 (DLT)

yandak tiken: Deve dikenini (*Silyum marianum*) 463/367 (DLT)

yaprak: Yaprak 37/49b1=48:29, 31/90a3=20:121 (KT) → **yapurgak**

Ekin teg çıkardı yaprakını, küçlüg kıldı anı, yoğun boldı köni turdı
(37/49b1=48:29 KT)

yapuşgak: Fındığa benzer, dikenli bir bitki (*Corylus avellana*) 466/370 (DLT)

yarpuz: Yarpuz -bitki- (*Mentha pulegium*) 461/365 (DLT)

yava: Yenilen, sıkılmış suyu ile tutmacı renklendiren ve ilaç olarak kullanılan bir bitki (*Cynomoriaceae*, *Cynomorium coccineum*) 54/40, 455/359 (DLT) → **yawa**

yawa: Yenilen, sıkılmış suyu ile tutmacı renklendiren ve ilaç olarak kullanılan bir bitki (*Cynomoriaceae*, *Cynomorium coccineum*) 54/40, 454/357 (DLT) → **yawa**

yawçan: Yavşan otu (*Artemisia*) 460/364 (DLT) → **yabçan**

yawışgu: Akdiken, alıç (*Crataegus monogyna*) 465/369 (DLT)

yıdıg ot: Kâşgar lehçesinde üzerlik otu (*Peganum harmala*) 449/353 (DLT)

yığaç: Ağaç 11/6, 35/21, 87/78 (DLT); 1428, 2455, 4522 (KB); 323, 324 (AH);
38/59b2=63:4, 30/16a1=14:26, 30/34a3=16:10 (KT)

Eger aysalar eştür sen olarnıñ sözini, ançaqlı olar yığaçlar yölenmiş tamğa
(38/59b2=63:4 KT)

yığaç: Bitki, nebat 34/39b1=37:146 (KT)

Ündürdimiz anıñ üze yığaç kabak başındın (34/39b1=37:146 KT)

yıldız: Ağacın kökü 461/366 (DLT)

yılğun: Yılgın ağacı 33/38a2=34:16 (KT)

İki būstān, yémişlig tiken, yılğun turur taķı ne erse sidr yığaçındın (33/38a2=34:16 KT)

yılğun: Ilgın (Tamarix) 460/364 (DLT)

yımirtga: Ispanak ve karnabahar gibi yumuşak olan, içinde sinir bulunmayan ve hıyar gibi kütür kütür olan baklagillerden bir sebze 631/527 (DLT)

yımirtga yāş (631/527 DLT)

yigde: İğde (Elaeagnus) 26/12, 457/361 (DLT) → **yigte**

yigen: Hasır otu (Typha) 454/356 (DLT)

yigte: İğde 26/12 (DLT) → **yigde**

yimşen: Kıpçak ülkelerinde yetişen yabani bir meyvenin ismi 460/364 (DLT)

yitim: Keten (Linum usitatissimum) tohumu 454/357 (DLT)

yiz: Kara pelin (Artemisia abrotanum) 506/406 (DLT)

yorınça: Oğuzcada yonca (Trifolium) 608/500 (DLT)

yorınçga: Yonca (Trifolium) 217/187, 631/526 (DLT)

bıçma yorı.nçga (217/187 DLT)

yörgenç: Ağaca sarılıp onu kurutan bir bitkinin adı, sarmaşık (Hedera helix) 613/506 (DLT)

yuda: → tawgaç yudası

yuldruga: Kenger (Cynara cardunculus) 631/526 (DLT)

yuldurga: Kenger (Cynara cardunculus) 631/526 (DLT)

yumgak tana: Uç lehçesinde kişniş (*Coriandrum sativum*) 463/367 (DLT)

yumuşga: Akdiken, alıç (*Crataegus monogyna*) 465/369 (DLT)

yunguk: Çöven (sıvısı ve dalları, suyu köpürten, kir temizleyici bir bitki - *Saponaria officinalis*) 463/367 (DLT)

yuñ: Pamuk (*Gossypium*) 602/494 (DLT)

yügür: Akdarı (*Panicum miliaceum*) 448/352 (DLT) → **ügür**

yügürgün: Akdarı gibi taneleri olan, taneleri kırmızı bir bitki 468/372 (DLT)

yüzerlik: Oğuz lehçesinde üzerlik otu 449/353 (DLT)

zakkum: Zakkum 36/85b2=44:43 (KT)

Bütünlükin zaqqūm yığaçı yazuqluqlar yémi (36/85b2=44:43 KT)

zaranza: Aspur, yalancı safran (*Carthamus tinctorius*) 226/196 (DLT)

zaranza uruğı (226/196 DLT)

zargunçmuğ: Bir reyhan türü (*Ocimum* sp) 13/7, 264/231 (DLT)

zeyt yığaçı: Zeytin ağacı 30/34b1=16:11 (KT)

Ündrür sizlerke anıñ birle tarıǵ, zeyt yığaçı, ħurmā tüpleri (30/34b1=16:11 KT)

2.4. Hayvanlar

2.4.1. Evcil Hayvanlar

ağgır: Atın erkeğı, aygır 13/7, 60/46, 87/78 (DLT); 4064, 4441, 5781 (KB)

ügürlüg ağgır (60/46 DLT)

ak at: Türklerde (ölçünlü Türkçede) kır at 53/39 (DLT)

ala at: Alaca renkli at 53/39 (DLT)

arkun: Yabani aygırla ehlî kısraktan doğan at, küheylan 66/53, 212/182 (DLT); 5803, 6536, 5369 (KB)

çağrı alıp arkun münüp arka yete.r

awlar keyik taygan ıdıp tilkü tuta.r (212/182 DLT)

as: As, kakım 53/38 (DLT); 84, 6368 (KB) → **az**

at: At, kısrak 12/7, 29/15, 34/21 (DLT); 2285, 2386, 2542 (KB); 38/20b2=59:6 (KT)

Sekirtmediñizler anıñ üze aǵlardın (38/20b2=59:6 KT)

atan: İğdiş edilmiş deve 50/35 (DLT)

atan yü.ki aş bolsa açka az körnü.r (50/35 DLT)

aygır: Aygır 496/397 (DLT)

Kula.n kuǵugka tüsse ku.r baka aygır bolu.r (496/397 DLT)

barak: Hızlı koşan, çok tüylü bir köpek türü 190/162 (DLT)

bi: Türklerde kısrak 481/385, 535/437, 580/477 (DLT)

bī kısır boldı (481/385 DLT)

botu ~ butu: Deve yavrusu 73/59, 434/339 (DLT); 2710, 4400 (KB)

ol botu.nı bozlattı (434/339 DLT)

botuk: Memeden kesilmiş deve yavrusu 541/441 (DLT)

bugra: Erkek deve 103/94, 211/182, 222/192 (DLT); 2312 (KB)

ikki bugra iğeşdi (103/94 DLT)

buka: İneğin erkeği, boğa 308/254, 545/445 (DLT); 1310, 5801, 5810 (KB)

alın töpü yaşardı

orut otın yaşurdı

kōlniñ suwın köşerdi

sıgır buka münreşü.r (308/254 DLT)

buzagu: Buzağı 41/28, 224/194, 263/229 (DLT); 28/26a2=7:148, 37/88a1=51:26, 28/29a2=7:152 (KT)

Tutti Mūsā kavmi anda kiḏin altun birle étiglerindin bir buzağı kewdelig anar
ünlüg (28/26a2=7:148 KT)

çetük: Oğuzcada kedi (Felis domesticus), dişi kedi 195/167, 498/399 (DLT)

Küvük çetük (195/167 DLT)

deve: Oğuzlarda deve 26/12, 364/289, 544/445 (DLT)

eçkü: Keçi 60/46, 77/64, 270/237 (DLT)

Erkeç eti em bolu.r eçkü eti yil bolu.r (60/46 DLT)

erkek takagu: Horoz 68/54, 224/194 (DLT)

eşek: Eşek 389/305 (DLT); 38/51b3=62:5 (KT) → **eşyek**

Anlarınñ meşeli yüklendiler Mūsā kitābını yana kötürmediler anı eşek teg
(38/51b3=62:5 KT)

eşgek: Eşek 68/54, 70/56 (DLT) → **eşyek**

eşyek: Eşek 68/54, 70/56, 128/113 (DLT) → **eşgek, eşek**

hayl: At 278/242 (DLT)

ol er xayl bile sandı (278/242 DLT)

ıkılaç: Küheylan 81/71 (DLT)

ıkı.la.çım erig boldı

erig bolgu yeri kördi

bulıt örüp kök örtüldi

tuman tu.rup tolı yagdı (81/71 DLT)

it: Köpek, it 29/16, 89/80, 92/86 (DLT); 2047, 2048, 6194 (KB) → **it**

bu keyik ol ıtıg tǵka aǵıtga.n (89/80 DLT)

il: At (at Türklerin kanadı olduǵu için) 36/23 (DLT)

it: Köpek 3526, 4711, 3601 (KB); 28/50b1=7:176 (KT) → **ıt**

Anıñ menzeki it menzeki teg, eger kötü[r]se sen anı til çıkarur azu qodsa sen anı til çıkarur (28/50b1=7:176 KT)

ingek: İnek 68/54, 482/386 (DLT); 5372 (KB)

inge.k buza.gu.la.dı (482/386 DLT)

ingen: Dişi deve 73/59, 147/128 (DLT)

inge.n ıñrandı (147/128 DLT)

katır: Katır 183/156, 576/474 (DLT); 5370 (KB)

Katır kişne.di (576/474 DLT)

kak: Kaz 4198, 5377 (KB)

sıǵırçuknı kördüm uçar kak ara

teñin baktım erse ikigü kara (4198 KBM)

kaz: Kaz 72 (KB)

kaz ördek kuǵu kıl kalığıǵ tudı

kakılayu kaynar yokaru kodı (72 KBM)

keçi: Oǵuzcada keçi 541/442 (DLT)

kewel: Arap atı, küheylan 5369, 5803, 4549 (KB)

isizke katılma selâmet yorı

kılınçnı köni tut kevel teg küri (4549 KBM)

kısır: Kısırak 124/110 (DLT)

yaşın atıp yaşnadı

tuma.n tu.rup tüşnedi

ağgır kısır kişnedi

üğür alıp okraşu.r (124/110 DLT)

kısırak: Kısırak 110/99, 112/101, 183/156 (DLT)

kısra.k igendi (110/99 DLT)

koç: Koç 161/141, 359/286 (DLT)

ol koç süstürdi (359/286 DLT)

koçnar: Koç 161/141, 319/261, 486/389 (DLT)

ikki koçna.r süsüşdi (319/261 DLT)

kon: Argu lehçesinde koyun 26/12, 504/404 156/135 (DLT); 1500 (KB) → **koy**

kotuz: Yabani öküz 184/157 (DLT)

koy: Koyun 26/12, 63/49, 96/89 (DLT); 1412, 4765, 4767 (KB); 31/40b3=20:18 (KT)

Ol benim tayaķım turur, tayanur men anıñ üze hem yapurğak çalar men anıñ birle koylarım üze (31/40b3=20:18 KT)

kozi: Kuzu 5/3, 112/101, 153/133 (DLT); 461, 695, 1314 (KB)

ol kozu arıttı (112/101 DLT)

köçüt: At 180/153, 307/253 (DLT)

ol köçüt köçürdi (307/253 DLT)

köpek: Köpek 6601 (KB)

çadan teg tikerler çibun teg sorarlar

köpek teg ürerler kayusın urayı (6601 KBM)

kulun: Kulun, tay 115/103, 203/174, 314/258 (DLT)

Tulum anutsa kulun bulu.r tulum unutsa bulun bolu.r (115/103 DLT)

kuzı: Kuzu 3311, 4631, 1040 (KB)

kutuldı bodun kitti emgekleri

kozi birle katlıp yorıdı böri (1040 KBM)

oglak: Oğlak 45/31, 72/59, 175/150 (DLT)

Ogla.k yiliksiz, ogla.n biligsiz (72/59 DLT)

öküz: Öküz 41/28, 224/194, 263/229 (DLT)

Evdeki buza.gu ökü.z bolma.s (224/194 DLT)

sıgır: Sığır 183/156, 308/254, 361/287 (DLT)

alın töpü yaşardı

orut otın yaşurdı

kõlniñ suwın köşerdi

sıgır buka münreşü.r (308/254 DLT)

takagu: Horoz ve tavuğun genel adı 68/54, 174/149, 224/194 485/387 (DLT) →
takuk

Yazı.dakı süwli.n eğereli ewdeki taka.gu ıçgınma (224/194 DLT)

takagun: Horoz 116/105 (DLT)

Taka.gun ürperdi (116/105 DLT)

takuk: Türkmen lehçesinde tavuk (Gallus) 409/319, 450/353, 492/393 (DLT) →
takagu, takagun

takuk yalığı (450/319 DLT)

tazı: Tazı, arap atı 5369, 5803, 5809 (KB)

teve: Oğuzlarda deve 504/404, 593/486, 636/532, 582/478 (DLT) → **tewe, tewi**

teve tabanla.dı (593/486 DLT)

tewe ~ tēwe: Deve 26/12, 76/63, 193/166 (DLT); 38/20b3=59:6 (KT) → **teve, tewi**

Sekirtmediñizler anıñ üze aǵlardın téwe ermez (38/20b3=59:6 KT)

tewi: Türklerde (ölçünlü Türkçede) deve 504/404, 566/466 (DLT) → **teve, tewe**

tewi taprı.dı (566/466 DLT)

tışı takagu: Tavuk 224/194 (DLT)

titir: Dişi deve 182/155, 572/471(DLT); 74, 206, 2312 (KB)

titir bozla.dı (572/471 DLT)

tiwe: Deve 206 (KB)

burundukluğ ol söz téwe burnı teg

barur kança yetse titir boynı teg (206 KBM)

torpı: Buzağı 209/179 (DLT)

tutı: Papağan 3361 (KB)

yorı yalñuz işsiz ay yalñuk uzı

tutı kıldı yalñuz tili kör sözi (3361 KBM)

uç ~ ud: Çigil lehçesinde sığır, öküz 34/21, 412/324, 619/514 (DLT); 988, 1598, 1599 (KB)

u.d süsdi (412/324 DLT)

yond: At 5370 (KB)

tirildi tümen miñ talu köp titir

yazıda kalın yond akurda katır (5370 KBM)

yund: At 124/110, 148/129, 343/277 (DLT)

sewünmegil yund ügür ağgır anın

altun kümüş bulnupan ağı tawa.r (343/277 DLT)

yun kuş: Tavus kuşu (Pavo) 167/144, 507/407 (DLT)

2.4.2. Yabani Hayvanlar, Av Hayvanları

ağırak: Ön ayaklarından biri veya ikisi beyaz olan dağ tekesi 84/74 (DLT)

açıg: Ayı 43/30, 54/40, 167/144 (DLT); 5376 (KB)

Awçı neçe al bilse açıg ança yöl bili.r (43/30 DLT)

ajlan: Kertenkele 71/57 (DLT)

alağır: Bir tür sıçan; aktavşan (Jaculus jaculus) 91/82 (DLT)

alavan: Timsah 82/71 (DLT)

ağ: Yağı ilaç olarak kullanılan bir kuş 32/19 (DLT)

açıt: Angut, ördeğe benzer kırmızı renkli bir kuş 59/45 (DLT)

apa: Kıpçak lehçesinde ayı 55/41 (DLT)

aplan: Sıçan cinsinden bir hayvan 72/59 (DLT)

ar böri: Sırtlan 52/38 (DLT)

argun: Yarım arşın uzunluğunda vücudu olan bir sıçan türü 72/59 (DLT)

arı: Arı, eşek arısı 56/42, 429/335, 565/466 (DLT); 440, 439 (AH); 30/64a1=16:68 (KT)

Körkitü bérđi İğiğ arıka kim étgik / tutđıl tağlardın éwlerini (30/64a1=16:68 KT)

arju: Çakal 76/63 (DLT)

arkar: Dağ keçisi 71/58, 115/103, 212/182 (DLT)

kula.n tüke.l komıttı

arka.r sukak yomıttı

yayla.g tapa emitti

tizgök turup sekrişü.r (115/103 DLT)

arslan: Aslan 50/35, 53/39, 88/79 (DLT); 164, 284, 2310 (KB); 52 (AH)

Alı.mçı arsla.n biri.mçı sıçga.n (50/35 DLT)

arslan burslan: Aslan ve pars (iki kelime birlikte) 625/521 (DLT)

aya yersgü: Yarasa (Vespertilio) 631/526 (DLT)

ayıg: Oğuz, Kıpçak ve Yağma lehçelerinde ayı 54/40 (DLT)

az: As, kakım 53/38 (DLT) → **as**

bağırlak: Bağırtlak (Querquedula) 251/220, 252/221(DLT)

baka: Kurbağa (Anura) 49/34, 545/445 (DLT); 28/15a2=7:133 (KT)

İdtımız olar üze ... yağağ çekürge hem bağalar hem kını (28/15a2=7:133 KT)

bakaçuk: 'Baka'nın küçültme biçimi, kurbağacık 545/445 (DLT)

bala: Kuş yavrusu; genel olarak hayvan yavrusu 403/313, 482/386, 547/447 (DLT)

bala tarmaklandı (403/313 DLT)

balık: Balık 49/34, 190/162, 250/219 (DLT); 5366, 66, 141 (KB); 28/40a1=7:163, 34/38b2=37:142 (KT)

Ançada kelür erdi olarka balıkları şenbe künleri (28/40a1=7:163 KT)

balıkçın: Balık avlayan beyaz bir kuşun adı (Ardea cinerea) 255/224 (DLT)

bars: Pars 173/149 (DLT)

baybayuk: Nağmeleriyle coşku veren, ağaç dallarına asılı şekilde, zenbile benzer yuva kuran bir kuş 523/423 (DLT)

beğük yılan: Büyük yılan, ejderha 28/5b2=7:107 (KT)

Kemişti tayağını ançada ol beğük yılan belgölüg (28/5b2=7:107 KT)

bi: Oğuz lehçesinde örümcek 535/437 (DLT) → **böy**

biçin ~ biçin: Maymun 206/176 (DLT); 28/42a3=7:166 (KT)

Aydımız olark a: bolunlar bi inler, yıramışlar (28/42a3=7:166 KT)

bit: Bit 161/140, 571/470 (DLT)

tarıg biti (161/140 DLT)

borsmuk: Kaba ete benzer k       bir hayvan (Meles) 625/521 (DLT)

borsuk: Oğuzlarda kaba ete benzer k       bir hayvan (Meles) 625/521 (DLT)

boynak: Kertenkele (Lacertus) 522/421 (DLT)

boz kuş: Bozkuş (akdo an) 269/236 (DLT)

Buşmasa.r bo.z kuş tuta.r   wmese.r   r .  kuş tuta.r (269/236 DLT)

b   :   r mcek (iki varyanttan birinde) 500/401 (DLT) → **b   **

b   : B    k yılan 545/446 (DLT)

Yiti başlıg yıl b    (545/446 DLT)

b   : Kurt, b    30/16, 66/52, 80/69 (DLT); 449, 461, 1040 (KB)

keldi ma a Ta.t

aydı.m emdi ya.t

kuşka b    p et

seni tile.r us b    (30/16 DLT)

b   : Oğuzcada   r mcek 505/405, 535/437 (DLT) → **b   **

budursın: Bıldırcın (Coturnix) 256/224 (DLT)

      meni  budursı.n

  t  anı   aklınu.r (256/224 DLT)

bulan: Çok iri c  sseli, tek boynuzlu, oyuk boynuzunda su ve kar biriken yabani bir hayvan 208/178 (DLT)

buldur ın: Bıldırcın 28/37b3=7:160 (KT)

İndürdimiz olarnıñ üze yandağ şekerini buldurçını (28/37b3=7:160 KT)

burslan: Pars (bebr - Felis pardus) -arşlan ile birlikte kullanılır- 625/521 (DLT) →
arşlan burslan

buzagu tılı: Küçük bir fare türü (cirzewn) 224/194 (DLT)

büke: Ejderha, büyük yılan (KB)

bürge: Pire 215/185 (DLT)

çağan: Akrep (Scorpio) 206/176, 605/496 (DLT); 140, 4889, 6601 (KB)

sende kopar çağanla.r

kuğgu siñek yılanla.r

dük miñ kayu tümenle.r

kuğruk tüğüp yüğrüşü.r (605/496 DLT)

çağrı: Çakır kuşu 212/182, 435/340, 590/483 (DLT); 4068 (KB)

çağrı alıp arkun münüp arkar yete.r

awlar keyik taygan ıdıp tilkü tuta.r (212/182 DLT)

çapak: Türk gölünde bulunan küçük bir balık türü 191/163 (DLT)

çawlı: Şahin (Buteo buteo) 217/186 (DLT)

çekik: Kayalıklarda yaşayan, serçeye benzer alacalı bir kuş 409/320 (DLT)

çekün: Ada tavşanı yavrusu 203/173 (DLT)

çekürge: Oğuzcada çekirge (Acridium) 245/214 (DLT); 28/15a2=7:133 (KT)

İdtımız olar üze açar suwnı, çekürgeni, yağağ çekürge (28/15a2=7:133 KT)

çibun: Sinek 6601, 3399, 5215 (KB)

çağan teg tikerler çibun teg sorarlar

köpek teg ürerler kayusın urayı (6601 KBM)

çıpçırğa: Serçe (*Passer domesticus*) 552/453 (DLT)

çibek karguy ~ kırguy: Atmacadan küçük, yırtıcı bir kuş 195/167, 551/452 (DLT)

çoçuk: Her şeyin yavrusu; domuz yavrusu 191/164 (DLT)

çulık: Üveyik büyüklüğünde alacalı bir su kuşu (çulluk = *Scolopax rusticola*) 191/164 (DLT)

çumguk: Ayak tüylerinde beyaz lekeler olan karga, alakarga 28/13, 236/205 (DLT)

çumuk: Oğuzlarda, ayak tüylerinde beyaz lekeler olan karga, alakarga 28/13, 236/205 (DLT)

çümeli: Çigil lehçesinde karınca 225/195 (DLT)

elik: Dağ keçisi, yaban keçisi 79 (KB); 456 (AH)

elik külmiz oynar çéçekler öze

sıgun muyğak ağnar yorır tép kez (79 KBM)

esri: Kaplan 75/63 (DLT); 2310, 5379 (KB)

yağıda kür arslan yüreki kerek

karıştukta esri bileki kerek (2310 KBM)

ımgı: Dağ keçisi 5373 (KB)

kayada yoriğlı bu ımgı teke

kutulmaz seniñdin ay ersig böke (5373 KBM)

ıwık: Çöl ve sahralarda yaşayan dişi ceylan (*Gazella dorcas*) 46/32, 126/111, 136/119 (DLT)

ıwık bîr bîrke uğlaşdı (126/111 DLT)

ıwık: Kayalıklarda yaşayan geyik 5374 (KB)

sıgun muyğak erse sukak ya ıwık

saña yém tükemez ay edgü kılık (5374 KBM)

il kuş: Akbaba (Gypaetus barbatus) 36/23, 167/144 (DLT)

ingek: Oğuzcada kaplumbağanın dişisi 68/54 (DLT)

kamıçak: İribaş (kurbağa kurtçuğu) 245/213 (DLT)

kara kuş: Kara kuş (Gypaetus barbatus) 542/443 (DLT)

kara kuş: Tavşancıl (Hieraetus fasciatus) 166/144 (DLT)

kara kuş: Kartal 3949, 4199, 4711 (KB)

kalık bütrü tuttu kara kuş öñi

ajun barça toldı kara kuş yünñi (3949 KBM)

karga: Karga 132/116, 214/184, 277/241 (DLT); 27/39b3=5:31, 27/40a3=5:31 (KT)

İdıt Tanrı bir ıarğanı üşeyür yer içinde (27/39b3=5:31 KT)

kargılaç: Kırlangıç (Hirundo) 263/229, 264/230, 523/423 (DLT) → **karlıgaç**

senden kaçar sondıla.ç

mende tınar kargıla.ç

tatlıg öter sanduva.ç

erkek tışı uıraşu.r (264/230 DLT)

karguy: Atmaca (Accipiter nisus) 195/167, 551/452 (DLT)

karınca: Karınca (Formica) 250/220, 251/220, 608/500 (DLT)

karlıgaç: Kırlangıç (Hirundo) 263/229 (DLT) → **kargılaç**

karsak: Karsak (Vulpes corsac) 238/206 (DLT)

kaşgalak: Ördekten küçük bir tür su kuşu 263/229 (DLT)

kaz: Kaz 64/51, 133/116, 244/212 (DLT)

Kāz kopsa ördek kölüg ige.nü.r (64/51 DLT)

keklik: Keklik (Perdrix) 241/209 (DLT); 76 (KB)

ünün ötti keklik küler katğura

kızıl ağzı kan teg kaşı kap kara (76 KBM)

kekük: Kerkenez, kemiği aşk için hazırlanan büyüde kullanılan bir kuş (Falco tinnunculus) 409/320 (DLT)

kelegü: Jerboa, keseli fare (tarla faresi büyüklüğünde sıçrayıcı bir kemirgen - Antechinomys) 225/194 (DLT)

keler: Kertenkele (Lacertus) 183/156 (DLT)

kepli: Uçan keleşek 225/195 (DLT)

keslinçü: Başı küçük, kuruğu uzun büyük keler 552/453 (DLT)

keyik: Geyik, ceylan 339/274, 411/323, 155/134 (DLT); 712, 6570, 6617 (KB)

er keyik tutundı (339/274 DLT)

kıl: Kilkuyruk kuşu 72 (KB)

kıl kuğruk: Kilkuyruk (Anas acuta) 170/146 (DLT)

kıl kuş: Kilkuyruk (Anas acuta) 169/146 (DLT)

kırguy: Atmaca (Accipiter nisus) 316/259, 551/452 (DLT)

Kiçig ulugka turuşma.s, kırgu.y suşkurka karışma.s (316/259 DLT)

kız kuş: Renk bakımından isfinoza benzeyen bir kuş 167/144 (DLT)

kirpi: Kirpi 209/180 (DLT)

Oklug kirpi (209/180 DLT)

kiş: Samur (Martes zibelilina) 498/399 (DLT)

kış kuğrukı (498/399 DLT)

koburga: Baykuş (Strigiformes) 245/214 (DLT)

komşuy: Kan ile tamamiyle dolmuş kene 551/451 (DLT)

koşuz: Domuzlan, osurgan böceğı (Brachynus crepitans) 603/495 (DLT); 6559 (KB)

korday: Kuğu 551/451, 355/283 (DLT); 5377 (KB)

korday kugu anda uçup yomgın öte.r

kuzgun yaña.n sayrap anıñ ũni bŭte.r (551/451 DLT)

kögürçgün: Güvercin 626/521, 379/298 (DLT)

Ol meniñ birle oyna.dı kögürçgü.nleşü (379/298 DLT)

kökegün: Göksinek (et sineği - Calliphoridae) 103/94, 409/320 (DLT)

İkki bugra igeşü.r otra köke.gün yençilü.r (103/94 DLT)

kök topulgan: Bildırcın türünden bir kuş 259/226 (DLT)

kökiş: Kökiş (bir kuş çeşidi) 74 (KB)

kökiş turna kökte ünün yañkular

tizilmiş titir teg uçar yélgürer (74 KBM)

kömiçe: Sivrisinek 223/193 (DLT)

köminçe: Sivrisinek 601/493(DLT)

köminçe sıñ etti (601/493 DLT)

kösürge: Sıçanlardan bir tür 245/214 (DLT)

kösürgen: Bir tür köstebek 260/227 (DLT)

köti kızlak: Kaya kuşu (Sitta neumayer) 238/207 (DLT)

közkeni: Ateş böceği (Lampyris noctiluca) 247/216 (DLT)

közkünek: Şahine ve kertenkeleye benzer bir kuş 263/229 (DLT)

kugdu ~ kuğgu: Kara sinek 214/184, 605/496 (DLT)

sende kopar çağanla.r

kuğgu sıñek yılanla.r

dük miñ kayu tümenle.r

kuğruk tğğp yğğüşü.r (605/496 DLT)

kugu: Kuğu 544/445, 551/451 (DLT); 72, 1101, 5449 (KB)

korday kugu anda uçup yomgın öte.r

kuzgun yaña.n sayrap anıñ ũni bŭte.r (551/451 DLT)

kulan: Yabani eşek 115/103, 136/118, 209/179 (DLT); 284, 5375 (KB)

kula.n tüke.l komıttı

arka.r sukak yomıttı

yayla.g tapa emitti

tizgök turup sekrişü.r (115/103 DLT)

kunduz: Kunduz (Castor fiber) 230/200 (DLT)

kunduz kayrı (230/200 DLT)

kur baka: Kara kurbağası 496/397 (DLT)

Kula.n kuğugka tüşse ku.r baka aygır bolu.r (496/397 DLT)

kurt: Kurt (böcek) 172/148 (DLT); 4196, 5842, 5844 (KB)

kamuğ neñni kördüm öz üğrün yorır

kişi yılkı kuş kurt öz ügrin bilir (4196 KBM)

kurt: Oğuzlarda (yırtıcı) kurt 172/148, 446/350 (DLT)

kuş kurt kamug tirildi

erkek tışı tırildi

üğür alıp tarıldı

yınka yana kirgüsü.z (446/350 DLT)

kurt kenesi: Küçük kurt, güve böceği 33/36a3=34:14 (KT)

Ol bir yer kurt kenesi, yéyür anıñ tayağını (33/36a3=34:14 KT)

kusgaç: Siyah bir hayvancık 229/198 (DLT)

kuş: Kuş 16/8, 29/15, 36/23 (DLT); 75, 1319, 2381 (KB); 224, 459 (AH); 30/71b3=16:79 , 33/33b2=34:10, 34/52b2=38:19 (KT)

Körmesler mü kuşları fermān tutuğlılar köknüñ alııda (30/71b3=16:79 KT)

kuşgaç: Serçe (Passer domesticus) 229/198 (DLT)

kutuz: Yaban sığır 5372, 2311 (KB)

ya kuzda yoriğlı kalın köp kotoz

ya tüzde yoriğlı ud iñek ökü (5372 KBM)

kuzgun: Kuzgun (Corvus corone) 221/190, 551/451 (DLT); 365, 1098, 5643 (KB)

Böriniñ ortak kuzgu.nnuñ yıga.ç ba.şında (221/190 DLT)

külmiz: Karaca 79 (KB)

elik külmiz oynar çéçekler öze

sıgun muyğak ağnar yorır tép keze (79 KBM)

küye: Keçe vb. şeyleri yiyen güve 519/418 (DLT)

küzen: Kuş ve köstebek avlamak için kullanılan sıçan cinsinden bir hayvan 204/174 (DLT)

laçın: Şahin 206/176 (DLT); 2381 (KB)

küwez alp sekirtıp çerig sürse bat

laçın kuş kowar teg töker kanları (2381 KBM)

muguzgak: Argu lehçesinde, bal arısına benzer sinek 252/221 (DLT)

muygak: Dağ keçisi, geyik 79, 5374 (KB)

sıgun muyğak erse sukak ya ıvık

saña yém tükemez ay edgü kılık (5374 KBM)

müñüz baka: Kaplumbağa (Testudo) 545/445 (DLT)

neg: Timsah 513/411 (DLT)

neg yılan: Yılan 513/411 (DLT)

oklug kirpi: Oklu kirpi 209/180 (DLT)

ok yılan: Kendisini insan ve başkasının üzerine fırlatan yılan 31/17, 457/360 (DLT)

ördek: Ördek, ördeğe benzer su kuşları 64/51, 118/106, 263/229 (DLT); 72, 6368 (KB)

Kāz kopsa ördek kōlüg ige.nü.r (64/51 DLT)

örümcek: Örümcek 87/78 (DLT)

ray-i hindi: Rây-i hîndi (bir kuş adı) 94 (KB)

esîrdin keligli kalık kuşları

kayu rây-ı hindî kayu kaysarı (94 (KBM)

sagızgan: Saksağan (Pica pica) 258/226 (DLT); 2313 (KB) → **sagızgan**

sağızğanda sakrak kerek tutsa öz

kaya kuzunı teg yırak tutsa köz (2313 KBM)

sagızgan: Saksağan (Pica pica) 220/190 (DLT) → **sagızgan**

Kuş yawuzı sagzıga.n yıga.ç yawuzı azga.n yi.r yawuzı kazga.n bodun yawuzı Barsga.n (220/190 DLT)

sakırku: Kene, sakırğa (Ixodida) 245/214 (DLT)

sanduvaç: Bülbül (Luscinia megarhynchos) 264/230, 523/423, 580/477 (DLT)

senden kaçar sondıla.ç

mende tınar kargıla.ç

tatlıg öter sanduva.ç

erkek tışı uçraşu.r (264/230 DLT)

sandvaç: Bülbül 78, 4963, 5972 (KB)

çéçeklikte sandwaç ünün sumlıdı

üdiklig eşitti köñül yélgüdi (5972 KBM)

sarıçga: Çekirge 245/214 (DLT)

sarsal: Samura benzer küçük bir hayvan, sansar (Martes martes) 242/211 (DLT)

seçe: Oğuzcada serçe (Passer domesticus) 541/442 (DLT)

semürgük: Balasagun lehçesinde bülbüle benzer bir kuş 411/321 (DLT); 6609 (KB)

buç buç öter semürgük

bogzı üçü.n meñlenü.r (411/321 DLT)

sıçgan: Fare (Rattus), sıçan 50/35, 174/149, 206/176 (DLT)

Alı.mçı arsla.n biri.mçı sıçga.n (50/35 DLT)

sıgırçık ~ sıgırçuk: Sıgırçık (Sturnus vulgaris) 250/220, 252/221 (DLT); 4198 (KB)

sıgırçuknı kördüm uçar kak ara

teñin baktım erse ikigü kara (4198 KBM)

sıgun: Yaban sığırı, dağ keçisi 79, 5111, 5374 (KB)

içinde tatığ bolmasa ol kağun

anı taştın atğu bolur ay sıgun (5111 KBM)

sıgun: Erkek geyik (Dama dama) 206/176 (DLT)

sıkırkan: Bir tür sıçan 260/227, 398/310 (DLT)

iltip tarıg koğmadı sıçga.n takı sıkırka.n

kizlep nelük küter sen emdi anı kısırka.n (398/310 DLT)

siñek: Yerleşik olanların dilinde sivrisinek (Culex pipiens), göçebelerde ise karasinek (Stomoxys calcitrans) 270/237, 439/342, 486/388 (DLT)

İwek siñe.k sũtke tũşũ.r (270/237 DLT)

sogan yılan: Büyük fakat zararsız yılan 206/176 (DLT)

sondılaç: Çalı kuşu (Troglodytes) 262/229, 264/230, 523/423 (DLT)

Sondıla.ç ĩşĩ erme.s örtgũ.n tepme.k (262/229 DLT)

sugur: Dağ sıçanı (Marmota marmota) 183/156 (DLT)

sugur: Ada tavşanı (Oryctolagus cuniculus) 380/299 (DLT)

sugur tunçuktı (380/299 DLT)

sukak: Ak geyik 115/103, 409/319 (DLT); 5374 (KB)

kula.n tũke.l komıttı

arka.r sukak yomıttı

yayla.g tapa emitti

tizgũk turup sekrişũ.r (115/103 DLT)

sunzı: Bir pire türũ, muhtemelen bit 213/183 (DLT)

sunğkur: Yırtıcı kuşlardan birinin adı, sungur (Falco rusticolus) 611/503, 316/259 (DLT); 5639, 5697 (KB)

Kıçĩg ulugka turuşma.s, kırgu.y sunğkurka karışma.s (316/259 DLT)

suw sığırı: Su sığırı, camız, manda (Buffelus) 183/156 (DLT)

sũglin: Sũlũn (Phasiamus colchicus) 223/192 (DLT) → **sũwlin**

sũkiç: Kuş 5677 (KB)

sũkiç koptı örlep kalıkka ağıp

ũnũn sumlıdı sũrĩ ‘ibrĩ okıp (5677 KBM)

sũwlin: Sũlũn (Phasiamus colchicus) 223/192, 224/194, 449/352 (DLT) → **sũglin**

Yazı.dakı sũwli.n eğergeli ewdeki taka.gu ıçgınma (224/194 DLT)

şa: Balıkçıla benzeyen alacalı bir kuş 537/439 (DLT)

tarıg biti: Buğdaya düşen küçük kurtçuklar 161/140 (DLT)

tartar: Kumruya benzer bir kuş 244/212 (DLT)

tawışgan: Tavşan (*Lepus europeus*) 174/149, 256/224, 262/228 (DLT)

tegiñ: Samur (*Martes zibelilina*) 606/498 (DLT)

teke: Geyiklerin erkeği 546/446 (DLT); 5373, 5375 (KB)

kayada yoriğlı bu imğa teke

kutulmaz seniñdin ay ersig böke (5373 KBM)

teke: Teke 486/389, 546/446 (DLT)

koçña.r teke seşildi

saglık sürüg koşuldı

sütler kamuğ yoşuldı

oglak kozı yamraşu.r (486/389 DLT)

teñilgüç: Oğuzcada çaylak (*Milvus migrans*) 613/507 (DLT)

teñilgün: Diğer Türklerin dilinde çaylak (*Milvus migrans*) 613/507 (DLT)

tewe kuş: Deve kuşu (*Struthio camelus*) 166/144 (DLT)

tilkü: Tilki 39/26, 212/182, 216/186 (DLT); 2312, 5376 (KB)

Tilkü õz ñnke ùrse uçuz bolu.r (39/26 DLT)

tiyiñ: Sincap 5367, 5825 (KB)

ajun tezginür ilde arkış yorıp

ağı çuz tiyiñ kiş alır sen térip (5367 KBM)

toğ: Toy kuşu 495/397, 505/405 (DLT) → **toy**

toğlıç: Todlıç (bir kuş adı) 5377 (KB)

kuğu korday erse ya turna yuğak

ya toy tut ya yögdik ya todliç ya kak (5377 KBM)

togrıl: Yırtıcı kuşlardan biri (çakırdoğan, tuğrul - Accipiter gentilis) 242/210, 611/503 (DLT)

toğa: Filleri öldüren bir tür pars (bebr) 605/496 (DLT)

toğuz: Domuz (Susacrofa domestica) 153/133, 241/210, 435/340 (DLT); 2311, 5376 (KB); 30/93b3=16:115 (KT)

Her-āyine Һarām kıldı sizlerniң üze murdārnı, Һannı, toğuz etini (30/93b3=16:115 KT)

torıga: Tarla kuşu, toygar (Alauda arvensis) 521/420 (DLT)

toy: Toy kuşu 505/405 (DLT); 5377 (KB) → **toğ**

kuğu korday erse ya turna yuğak

ya toy tut ya yögdik ya todliç ya kak (5377 KBM)

turna: Turna 74, 5377 (KB)

kuğu korday erse ya turna yuğak

ya toy tut ya yögdik ya todliç ya kak (5377 KBM)

turumtay: Yırtıcı ve avcı kuşlardan biri 552/453 (DLT)

ular: Erkek keklik (Perdix) 73/60, 373/294 (DLT)

ula.r barça sıkırışdı (373/294 DLT)

us: Akbaba, kerkes kuşu (Vultur monachus) 30/16, 121/108, 464/368 (DLT)

keldi maņa Ta.t

aydı.m emdi ya.t

kuşka bölüp et

seni tile.r us böri (30/16 DLT)

ügi: Türklerde (ölçünlü dilde) ve Kıpçaklarda baykuş 7/4, 91/82, 494/396 (DLT); 2314 (KB) → **ühi**

uluğ tutsa hamyet kür arslanlayu

ügi teg usuz bolsa tünle sayu (2314 KBM)

ühi: Baykuş 7/4, 91/82, 493/396 (DLT) → **ügi**

üpgük: Çigil lehçesinde hüdhüd, çavuş kuşu (Upopa epops) 52/37, 67/54 (DLT) → **üpüp**

üpüp: Hüdhüd, çavuş kuşu (Upopa epops) 52/37 (DLT) → **üpgük**

ürün kuş: Ak doğan (Falco rusticolus) 166/144, 269/236 (DLT)

Buşmasa.r bo.z kuş tuta.r ĩwmese.r ürü.ñ kuş tuta.r (269/236 DLT)

üyez: Oğuzcada sokucu sivrisinek, üvez (Sorbus) 54/40 (DLT)

yaba kulak: Yabaku ve Yemek lehçesinde baykuş 468/372 (DLT)

yadağ çekürge: Haşere 28/15a2=7:133 (KT)

İdtımız olar üze aķar suwnı, çekürgeni, yadağ çekürge hem baķalar (28/15a2=7:133 KT)

yagan: Fil (Elephas) 456/360 (DLT); 487 (AH) → **yağan**

yağan bolsa yüklüg özesinde zەر (487 AH)

yamlan: Bir çeşit sıçan 460/364 (DLT)

yağan: Fil (Elephas) 371/293, 573/472, 608/501 (DLT); 3391, 3399, 2817 (KB) → **yagan**

yaņa.nla.r çarlaşdı (371/293 DLT)

yağan: Sadece başı beyaz olan alakarga (Garrulus glandarius) 551/451, 608/501 (DLT)

korday kugu anda uçup yomgın öte.r

kuzgun yaña.n sayrap anıñ ũni bŭte.r (551/451 DLT)

yarısa: Yarasa (Vespertilio) 631/526 (DLT) → **aya yersgü**

yarpuz: Yılan öldüren bir hayvan, fıravun faresi (Herpestes ichneumon) 461/365 (DLT)

yıla.n yarpuzdın kaça.r kança barsa yarpuz utru kelür (461/365 DLT)

yengeç: Oğuz lehçesinde yengeç 611/505 (DLT)

yılan: Yılan 31/17, 76/63, 121/108 (DLT); 1297, 4715, 5421 (KB); 213, 215 (AH); 32/21b1=28:31, 31/41a3=20:20 (KT)

Kağan kördi erse anı ırğanur ançaqlı yılan teg (32/21b1=28:31 KT)

yugak: Su kuşu 118/106, 452/355 (DLT); 4199, 5377 (KB)

akturur kö.züm yula.k

tüş kılur ördek yuga.k (452/355 DLT)

yükdig: Bir kuş cinsi 5377 (KB)

kuğu korday erse ya turna yuğak

ya toy tut ya yögdik ya todlıç ya kak (5377 KBM)

zanbı: Cırcır böceği (Grillus domesticus) 634/530 (DLT)

2.4.3. Hayvan Toplulukları

bölük: Hayvan topluluğu (sürü), insan topluluğu (grup) 193/166, 194/166 (DLT)

BİR bölük ko.y (193/166 DLT)

BİR bölük kişi (193/166 DLT)

kög yılkı: Sürü hâlinde yayılan hayvanlar 500/401 (DLT)

sürüg: Sürü 196/168, 486/289 (DLT)

ügür sürüg köy tewe yundı bile

yumurlayu erkenin sūtin saga.r (196/168 DLT)

üğür: At, koyun, geyik, carıye, bağirtlak kuşu ve deve gibi şeylerin sürüsü 39/26, 124/110, 145/126 (DLT); 4200, 4196, 2252 (KB)

yaşın atıp yaşnadı

tuma.n tu.rup tüşnedi

ağgır kısır kişnedi

üğür alıp okraşu.r (124/110 DLT)

yılkı: Hayvan, hayvan sürüsü 266,585, 962 (KB)

yılkı: Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar 15/8, 43/29, 47/33 (DLT)

Yılkı yutukdı (15/8 DLT)

2.4.4. Hayvan Organ, Doku ve Salgıları

agıl: Oğuzlarda, koyun pisliği 49/35 (DLT)

alık: Oğuzcada kuş gagası 46/32 (DLT)

azıg: Hayvanların azı dişi 44/30 (DLT)

bakanak: Toynaklıların toynak arası çatalı ve çatalın bir parçası 522/422 (DLT) → **bakayak**

bakanuk: Atın toynağının setleri 522/422 (DLT) → **bakanak**

bakayak: Toynaklıların toynak arası çatalı ve çatalın bir parçası 522/ (DLT) 422 → **bakanak**

bakayuk: Atın toynağının setleri 522/422 (DLT) → **bakanuk**

baynak: Oğuzcada hayvan pisliği 522/421 (DLT)

bogundi: Hayvan mesanesi 226/196 (DLT)

bokak: Kuş kursağı 408/319 (DLT)

buçgak: Devenin ayak derisi 234/203 (DLT)

bürçek: Atın perçemi 239/207 (DLT)

çalgay: Kuş kanadının ön yelekleri 551/452 (DLT)

çıla: Tarladaki ıslak at gübresi 548/448 (DLT)

çildeg: Atların göğsünde çıkan; içinden cerahat ve irin akan yara 240/208 (DLT)

çildey: Atın göğsünde çıkan bir yara 551/451 (DLT)

çöpür: Keçi kılı 182/155 (DLT)

eyegü: Hayvan vb.'nin eye kemiği, kaburga 81/70, 521/421, 628/524 (DLT)

anın eye.gü.si arttı (628/524 DLT)

in: Koyun pisliği 36/23 (DLT) → **yin**

itilgen: Bezelerin sebep olduğu bir at hastalığı 90/81 (DLT)

kaltuk: Yaban öküzü boynuzu 239/207 (DLT)

kamçı: At, sığır ve devenin erkeklik organı 210/181 (DLT)

At kamçı.sı (210/181 DLT)

kanat: Kanat 180/153, 29/15, 265/233 (DLT); 1934, 3671, 3673 (KB)

Kuş kanatın er atın (29/15 DLT)

kaçrık: Gaga 611/504 (DLT)

kara kuş: Oğuzcada deve tırnağının kenarları 167/144, 543/443 (DLT)

kergük: Koyunun içkembesinde kırkbayırda beraber olan, kırkbayıra benzeyen bir şey 410/321 (DLT)

keriş: Atın kürek kemikleri arası 186/159 (DLT)

Keriş yagrı ogulka kalı.r (186/159 DLT)

komuk: Özellikle atın pisliği 193/165 (DLT)

köçük: Koyun kuyruğu ve insanın kıcı 196/168 (DLT)

könüz: Yıkıntılardaki keçeleşmiş deve ve oğlak pisliği 603/495 (DLT)

köwre: Ölü hayvanların, iç organlar çürüyüp gittikten ve eti kuruyup kemiğine yapıştıktan sonraki hâli 212/183 (DLT)

kunduz kayrı: İlaçlarda kullanılan kunduz taşığı 230/200 (DLT)

kurugsak: Kuşun kursağı 251/220 (DLT)

mayak: Pislik, özellikle devenin pisliği 518/417 (DLT)

Tewe bedük erse mayakı bedük erme.s (518/417 DLT)

mejek: Köpek pisliği 197/169 (DLT)

It mejeki (197/169 DLT)

münüz: Bütün hayvanların boynuzu, boynuz 30/17, 251/221, 428/335 (DLT)

münüz öşi (30/17 DLT)

oluk: Atın kürek kemikleri arası, omuz başı 46/32 (DLT)

Oluk yagırı ogu.lka kalı.r (46/32 DLT)

öş: Atlar ve kuşlardaki kuyruk sokumu 30/17 (DLT)

sañ: Kuş pisliği 600/492 (DLT)

kuş sañı (600/492 DLT)

sagrı: Sağrı 598/488 (DLT)

sarkınuk: Kırkbayır 523/423 (DLT) → **sarkıyuk**

sarkıyuk: Kırkbayır 523/423 (DLT) → **sarkınuk**

soyagu: Horozun mahmuzu 521/420 (DLT)

taban: Devenin tabanı 201/172, 204/174 (DLT)

tarmak: Pençe 235/204 (DLT); 1179, 6116 (KB)

ne yawlak neñ ol bu ölüm tarmakı

ne yawlak erür bu kişig urmakı (1179 KBM)

tezek: At pisliğı 194/166 (DLT)

Tezek kārda yatma.s edgü i.si.z katma.s (194/166 DLT)

tolarsuk: Topuk, genellikle hayvanların topuğı 251/220 (DLT)

tumşuk: Kuşun gagası, gaga 236/205 (DLT); 77 (KB)

kara çumğuk ötti sata tumşukın

üni oğlağı kız üni teg yakın (77 KBM)

tuyag: Toynak 517/416, 536/438, 316/259 (DLT)

at tuyagı (517/416 DLT)

yal: Yele 450/353, 515/414 (DLT); 5801 (KB) → **yalıg, yil**

at yāl (515/414 DLT)

yalıg: Horozun ibiğı 450/353 (DLT)

takuk yalıgı (450/353 DLT)

yalıg: Yele 450/353 (DLT)

yayguk: Kısarak memesinin ucu 456/359 (DLT) → **yazguk**

yazguk: Kıpçak lehçesindekilerin bazılarına göre, kısarak memesinin ucu 456/ (DLT) 359 → **yayguk**

yil: Atın yelesi 450/353 (DLT) → **yalıg, yal**

yilin: Kısarak memesi 454/356 (DLT)

yin: (Koyun vb.) hayvan pisliğı 36/23, 446/350 (DLT)

kōy yini (446/350 DLT)

yogdu: Devenin çenesi altındaki uzun tüyler 26/12, 457/361 (DLT) → **yogru, yogruy**

yogru: Devenin uzun tüyü 457/361 (DLT) → **yogdu, yogruy**

yogruy: Devenin uzun tüyü 457/361 (DLT) → **yogdu, yogru**

yumur: Hayvanın körbarsağı 448/352 (DLT)

yumurtga: Tavuk ve diğer kuşların yumurtası 631/526, 422/331 (DLT)

ol yumurtga.nı yuttı (422/331 DLT)

yumurtga: İnsan ve sair hayvanların taşıdığı 631/526 (DLT)

yundak: Özellikle atın pisliği 463/367, 518/417 (DLT)

Yagı.nıñ erse kerek yundakı tegi.r (463/367 DLT)

yuvlç: Tiftik; keçinin ince, yumuşak yünü 456/359 (DLT)

yüg: Kuşun tüyü 464/368, 485/387, 506/406 (DLT); 1934, 3005 (KB)

ol o.kka yüg yapçurdı (485/387 DLT)

2.5. İnsan Bedeni

2.5.1. Beden, Organlar, Dokular

ağak: Ayak 27/12, 38/25, 45/31 (DLT); 374, 974, 1855 (KB); 455 (AH); 27/21a3=5:6, 34/63a2=38:42, 28/10a2=7:124 (KT)

agı.r ağak amruldı (38/25 DLT)

ağut: Avuç 36/24, 54/40 (DLT)

bır ađut nēñ (36/24 DLT)

ag: İki bacak arasındaki boşluk 53/38 (DLT)

yüz at meniñ agdın keçti (53/38 DLT)

agız: İnsanın ve bütün hayvanların ağzı 34/20, 40/26, 592/485 (DLT); 1431, 3481, 6085 (KB); 162, 155 (AH); 29/22b3=9:30, 25/23a2=3:167, 27/47a1=5:41 (KT)

öt tise agı.z küyme.s (34/20 DLT)

alın: Alın 52/37 (DLT); 205 (AH); 29/26a3=9:35, 34/31a1=37:103 (KT)

ajun külçirer baz alın kaç çatar (205 AH)

am: Oğuz ve Kıpçak lehçelerinde kadınlık organı 31/17, 168/145 (DLT)

arka: Sırt 76/64, 81/71 (DLT); 2378, 2386, 1387 (KB); 26/22b2=4:47, 38/26b2=59:12, 37/42a1=48:22 (KT)

Kınayu yoğsa-miz yüzlerini taķı yandursa-miz anı arķaşlarına (26/22b2=4:47 KT)

arsal saç: Açık kestane rengi saç 65/52 (DLT)

art: Boyun, art 33/19 (DLT)

art saç: Başın arka kısmındaki saç 33/19 (DLT)

aşuk: İnsanın ve başka şeylerin aşık kemiği 45/31, 371/294 (DLT); 27/21a3=5:6 (KT)

ol meniñ birle aşuk sürtüşdi (371/294 DLT)

avret: Edep yeri, avret 27/40a1=5:31, 27/40b1=5:31 (KT)

Neteg örter kadaşının 'avretini (27/40a1=5:31 KT)

awuç: Avuç 297 (KB); 31/67a2=20:96 (KT) → **awut**

Aldımız bir awuç toprak yalawaç izindin (31/67a2=20:96 KT)

avut: Avuç 54/40 (DLT) → **ağut**

awut: Avuç 5425 (KB) → **awuç**

kodu bér awutça kara toprakığ

uluğ meñü él kol nerek bu sakığ (5425 KBM)

aya: Aya, avuç içi 55/41 (DLT); 717, 6523, 864 (KB)

yana kelgil emdi yégitlik maña sen

ayada tutayın ağı çuz töşettim (6523 KBM)

ayak: Ayak 54/40 (DLT) → **adak**

aza: Uzuvar 73/5 (DH)

Bu mening azâlarım cânım birle şâdmân edi

Cân çıkarğa külli azâm titreşedür dostlarım (73/5 DH)

azak: Bazı Kıpçak, Yemek, Suvar ve Bulgarlarda ayak 27/12 (DLT)

bagarsuk: Bağırsak 37/13b2=47:15 (KT)

Ol cāvidāne ot içre suwarlur qaynar suw, kes kes kıılır bağarsuqlarını
(37/13b2=47:15 KT)

bagır: Karaciğer 181/155, 557/459, 139/122 (DLT); 1507, 2610, 3237 (KB)

Yazı.da böri ulı.sa ewde ıt bagrı tartısu.r (557/459 DLT)

bagırsuk: Bağırsak 251/220 (DLT)

bağış: Parmakların ve diğer organların eklemleri; kamış vb. şeylerin boğumları
184/157 (DLT)

baka: Kolun et kısmı 545/445 (DLT)

baş: İnsan başı; genel olarak baş (hayvan, bitki, eşya, dağ vb.) 510/409, 540/441,
616/511 (DLT); 176, 655, 708 (KB)

söbi ba.ş (540/441 DLT)

baş: Baş 27/21a2=5:6, 36/86a3=44:48, 31/66b1=20:94 (KT)

Qopsa siz namāzqa yuq yüzlerinizni ... hem sürünler başlarıñızqa
(27/21a2=5:6 KT)

baş: Saç baş 31/5a1=19:4 (KT)

Süst boldı süñük méndin, yandı baş ürüñlüki (31/5a1=19:4 KT)

başgak: Oyluk kemiklerinin üstü 236/205 (DLT)

bıdıık: Bıyık 190/162 (DLT)

bıçgıl: El ve ayağın çatlakları; yerin yarık ve çatlakları 12/6, 242/210 (DLT)

bıkın: Böğür 201/172 (DLT)

bıl: Bel 501/402 (DLT); 2360, 2915, 5824 (KB)

anı bi.linde tut (501/402 DLT)

bilek: Bilek 194/166, 258/226, 373/295 (DLT); 2310, 6072 (KB)

bu bile.zük ol bilek kawurga.n (258/226 DLT)

bilek: Pazu 32/23b3=28:35 (KT)

Aydı: munu ẓawī kılğatımız seniñ bilekiñni (32/23b3=28:35 KT)

bir tü saç: Kılıcık 535/437 (DLT)

bitrik: Bızır, klitoris 239/207 (DLT)

biz: Deri ile et arasında bulunan beze 496/398 (DLT)

boğ: İnsanın uzunluğu ve boyu 495/397, 208/178, 540/441 (DLT); 1055, 1614, 1618 (KB); 418 (AH)

uzu.n bo.đlug kişi (495/397 DLT)

boğ: Çehre 34/94b1=39:24 (KT)

Ol kim küdezse öz boğını yawuz ẓındın ẓıyāmet küinde aylur zālimlerẓa (34/94b1=39:24 KT)

bogım: Kamış ve alfanın boğumları; parmak boğumu 199/170 (DLT)

bogun: Parmak ve kamış boğumu 201/172 (DLT)

bogurda: Kıvrık (saç) 245/213 (DLT)

bogurda saç (245/213 DLT)

boguz: Boğaz 183/156, 276/240, 333/270 (DLT); 993, 994, 2890 (KB); 35/32a3=40:18 (KT)

Ve k r ut  l olarnı  zife k ni birle, ançada yürekler bo uz başına kel  si
(35/32a3=40:18 KT)

bokuk: Boğaz çıkıntısının iki tarafında bulunan et bezi (tiroit) 408/319 (DLT)

boyın ~ boyun: İnsan vb.'nin boynu 376/296, 519/418, 530/43 (DLT); 4913, 5801, 5928 (KB); 37/6b1=47:4, 33/51a1=34:33, 28/70b2=8:12 (KT)

 a an körse siz anlarn  kim tandılar, uru  boyunlarını (37/6b1=47:4 KT)

b   r: Böbrek 182/155 (DLT)

b kseg: Kadının gerdanı 239/208 (DLT)

b kseg: G  s n  st kısmı 239/208 (DLT)

burı : Deri ve elbisedeki buru ukluk 184/157 (DLT)

burun: Burun 201/172, 208/178, 257/225 (DLT)

kıwa.l burun (208/178 DLT)

but: But, ayak, bacak 494/396, 132/116 (DLT); 1211, 4115, 3635 (KB)

Karga k zka  tg nse but  sını.r (132/116 DLT)

b   r: B   r 6157 (KB)

bükün: K r bağırsak 201/172 (DLT)

b r ek: İnsanın k k l  239/207 (DLT)

 ekik: Küçük  ocu un pipisi 409/320 (DLT)

   alak: Serçe parmak 244/213 (DLT)

   amuk: Yüzük parmağı 244/213 (DLT)

 il: Deride dövmeden doğan iz, vücuttaki darbe izi 169/146, 502/402 (DLT)

  bek: Çocuğun   k  195/167 (DLT)

  b r: Kıl 30/73b1=16:80 (KT)

Tağrı ... kıldı sizlerke ... koy yünlerindin, tewe yünlerindin, çübürlerindin
orun töşekler (30/73b1=16:80 KT)

çügde: Kulakların arkasında, kafada bulunan kemik çıkıntısı, kafa baltası 210/181
(DLT)

diğgel: Kemiğin baş kısmı; ön kol kemiği; kalça 611/504 (DLT)

egin: Kürek kemiği; omuz, sırt 51/37, 68/54 (DLT); 3665, 3797, 4774 (KB)

Emgek eginde kalma.s (68/54 DLT)

el: El 3125 (KB); 32/22a1=28:32 (KT) → **elig**

Kigürgil eliğni könçükün içiçe (32/22a1=28:32 KT)

elig: El 32/19, 48/34, 49/34 (DLT); B17, C60, 43 (KB); 30, 92, 251 (AH);
27/38b1=5:28, 29/22a3=9:29, 28/60a5=7:195 (KT) → **el**

Yazsa sen mağa elgiğni öldürmek üçün meni (27/38b1=5:28 KT)

emgen tamur: Şah damarı 37/73a3=50:16 (KT)

Bilür-miz né tüşürür ağa et-özi, bi yağın-miz açar emgen tamurdın
(37/73a3=50:16 KT)

emig: Meme 49/34, 205/175, 304/251 (DLT)

emig sordı (304/251 DLT)

emirçge: Kıkırdak 635/530 (DLT)

eğ: Yanak 32/19 (DLT); 333, 453, 477 (KB); 26 (AH)

kızı.l eğ (32/19 DLT)

endam: Beden, vücut, boy, biçim 1890, 2795, 2797 (KB)

et öz yéti endâmka baksa kör er

tatığ buldı barça öz ülgin térer (1890 KBM)

eğek: Ağzın iki yanında, çeneden azı dişlerine kadar olan bölge 80/68 (DLT)

ernek: Parmak 65/51 (DLT); 3578 (KB); 25/1a2=3:119 (KT)

Kaçan hālî bolsalar ısrurlar sizin üze ernekleri uçını öwkedin (25/1a2=3:119 KT)

ernek: Parmak 65/51, 73/60, 500/401 (DLT)

Bîş erne.k tü.z erme.s (73/60 DLT)

et: Et (DLT); 4519, 5862, 6481 (KB); 33/72b2=35:12, 30/36b1=16:14, 30/93b3=16:115 (KT)

Ten bolmaz iki deryâ ... kamuğdın yéyür siz etni taze (33/72b2=35:12 KT)

et öz: Vücut, beden, ten 332, 991, 1194 (KB)

tirig bolsa yalñuk tileki anuk

et öz baş esen bolsa ârzû yağuk (1194 KBM)

etli tırnaklı: Et ve tırnak 98/91 (DLT)

ferc: Cinsiyet organı 33/4b3=33:35 (KT)

Ferclerini küdezgen erenler, ferclerini küdezgen tişiler (33/4b3=33:35 KT)

içegü: Kaburga kemiklerinin içinde kalan kısım 81/69 (DLT)

iç et: Ciğere yapışık olan ince et: 30/16 (DLT)

ilig: El 346/278 (DLT) → **elig**

er iligi ağa.kı kölündi (346/278 DLT)

ilik: Oğuzcada ilik 49/34 (DLT) → **yilik**

irin: Dudak 51/36, 47/33, 475/380 (DLT)

anın i.rni yakışma.s (475/380 DLT)

kalbüd: Kalıp, vücut 1521, 1525 (KB)

edizlik tiledi süzük cân turuğ

uçup bardı cân kaldı kalbüd kuruğ (1521 KBM)

kanat: Kol 32/22a3=28:32 (KT)

Térgil seniñ tapa қанатıñnı қорқуңдın (32/22a3=28:32 KT)

қаңрық: Damak 611/504 (DLT)

kap: Karındaki bebeği kaplayan zar 508/407 (DLT)

kāplıg ogul (508/407 DLT)

kapak: Göz kapağı 192/164 (DLT)

Kö.z kapakı (192/164 DLT)

kapak: Kızlık zarı 192/164 (DLT)

Kīz kapakı sīdı (192/164 DLT)

karak: Göz, gözbebeği 192/164, 326/265, 456/360 (DLT); 374, 2205, 2368 (KB)

ugragım kendü yıra.k

bulnadı me.ni kara.k (456/360 DLT)

karak: Gözün karası 192/164 (DLT)

kara karak (192/164 DLT)

kara karak: Gözün karası 192/164 (DLT) → **karak**

karı: Arış, kolun dirsekle parmak ucu arasındaki kısmı 543/444 (DLT); 460 (AH)

қarıқа қонар һем қағеsқа kirür (460 AH)

karın: Karın; mide 27/12, 95/88, 120/107 (DLT); 2560, 2924, 3602 (KB); 186 (AH);
30/62b2=16:66, 34/39a1=37:144, 34/81a1=39:6 (KT)

Қарınları içре turur tezekli қанlı ара қатıgsız süt (30/62b2=16:66 KT)

kasıg: Ağızın sağı solı iç kısmı, çene dipleri 189/161, 595/487 (DLT)

kaş: Kaş 213/183, 511/410, 261/228 (DLT); 1586, 1809, 4756 (KB); 205 (AH)

kawşı kāş (213/183 DLT)

kawşı kaş: Birbirine yakın, yay kaş 213/183 (DLT)

kavuk: Sidik torbası 517/415 (DLT) → **kawuk**

kawuk: Mesane, sidik torbası 192/165, 517/415 (DLT) → **kavuk**

kazı: İnsan karnının boğumları; atın karnının semizliği 543/444 (DLT)

yund kazı.sı yāg (543/444 DLT)

kesme: Kâkül, zülûf, perçem 9/5, 123/109, 218/187 (DLT); 3284, 5824 (KB)

ol maña kesme otuşıdı (123/109 DLT)

kewig: Burnun kıkırdağı 197/169 (DLT)

kıl: İnsan vb. şeylerin kılları 169/146, 170/146 (DLT)

kırtış: Yüz; deri, ten; renk 2915, 1101, 3948 (KB)

yüzin kızledi yirke rumi kıızı

ajun kırtışı boldı zengi yüzi (3948 KB)

kirpik: Kirpik 240/209 (DLT)

kol: Kol 180/154, 502/402, 516/414 (DLT); 222 (AH)

yazar kol kuça teg yana terk kaçır (222 AH)

koltık: Koltuk altı 239/207 (DLT); 31/41b3=20:22 (KT)

Yağuk iletgil elgiñni koltıkñ tapa çıksun üçün ürñ (31/41b3=20:22 KT)

koñ et: Etin kas kısmı 601/493 (DLT)

koñragu: Kulak ardı kemiği, kulağın altındaki kemik çıkıntısı 613/506 (DLT)

köçük: Koyun kuyruğu ve insanın kıcı 196/168 (DLT)

kögüz: Göğüs 184/157, 122/108 (DLT); 2243, 5211, 5215 (KB); 278 (AH)

küçiñe küwenip kögüz kergüçi

yoritumadı bir çıbunka alın (5215 KBM)

köküs yani köñül: Kalp, yürek 31/42b1=20:25 (KT)

Ey İdim, aç a béril meniñ köksümni ya'nı köñülümni (31/42b1=20:25 KT)

köküz: Gönül, yürek 25/19b1=3:154, 30/89a1=16:106, 26/55b3=4:90 (KT) →
köküs

Ol kim köküzleriniz içinde turur ... Ol Tañrı bilgen (25/19b1=3:154 KT)

köp saç: Gür ve dolaşık saç 160/140 (DLT)

köt: Göt, kış 161/140 (DLT)

köz: Göz 40/26, 42/28, 114/102 (DLT); B8, B17, 83 (KB); 255, 485, 424 (AH);
27/51b3=5:45, 31/10b2=19:26, 30/6a3=12:84 (KT)

Bitidimiz olar üze anıñ içinde bütünlükin et-özke et-öz, közke köz
(27/51b3=5:45 KT)

kudruçak: Kuyruk sokumu kemiği 523/423 (DLT)

kulak: Kulak 76/64, 114/102, 189/162 (DLT); 436, 2025, 2487 (KB); 266 (AH);
28/52b2=7:179, 29/43b2=9:61, 35/74a2=41:15 (KT) → **kulkak, kulxak, kulgak**

Olarğa kulaklar eşitmezler anıñ birle (28/52b2=7:179 KT)

kulgak: Kulak 5272, 5579, 2342 (KB) → **kulak, kulkak, kulhak**

kulkak: Kulak 192/165 (DLT) → **kulak, kulhak, kulgak**

kulhak: Kulak 192/165 (DLT) → **kulak, kulkak, kulgak**

kurugsak: Mide 13/7, 251/220, 590/484 (DLT)

küjek: Saç perçemi ve zülüfü 197/169 (DLT); 118, 4885 (KB)

küjek yazdı rûmî kızı örtti yüz

kara saç boduğı ajun toldı tüz (4885 KBM)

küsri: Kaburga kemikleri 212/183 (DLT)

lika: Yüz B77, 397 (KB)

kamuğ mü'minig sen tüzü yarlıka

yarınkı bekâdın bu kün kıl likâ (397 KBM)

meñ: Yüzdeki ben 601/493 (DLT)

biriñ maña sö.zkiye

meñlig kara tuzkıya

yelwin tuta.r közkiye

muñum meniñ biliñ e (601/493 DLT)

meñe: Beyin, akıl 1836, 57, 6101 (KB)

idi yakşı aymış kör üdrüm talu

biliglig ukuşluğ meñesi tolu (6101 KBM)

meñiz: İnsanın rengi, beniz 42/28, 603/495, 45/31 (DLT); 96, 97, 480 (KB)

kızıl meñizlig (603/495 DLT)

miñi: Beyin 415/326 (DLT)

ol anıñ miñi.sin saçıttı (415/326 DLT)

nefs: Nefes 3635, 5107, 6161 (KB)

büte boldı munda tiriglik yédım

üd üdleğ ıdıp nefis butını sıdım (3635 KBM)

ogrug: İlk omur (kemiği) 61/48, 71/58, 72/58 (DLT) → **owrug**

ogrug süñü.ki (61/48 DLT)

ogulçuk: Kadının rahmi 85/77 (DLT)

owrug: İlk omur kemiği 71/58 (DLT) → **ogrug**

owrug: Kemiklerin eklemi ve dağın kesinti yeri 71/58 (DLT) → **ogrug**

ökçe: Ökçe, topuk 25/12a3=3:144 (KT)

Kim kim yansa iki ökçesi üze hîç ziyân kıılmağay Tañrıka (25/12a3=3:144 KT)

ömgen: Şahdamarı 73/59 (DLT)

öñre: Ense (sırt) üstü 609/501 (DLT)

er öñre yattı (609/501 DLT)

öpke: Akciğer, ciğer 76/64, 339/274, 615/510 (DLT)

üğig otı tutu.nup

öpke yürek kagrulu.r (339/274 DLT)

öşün: Omuz başı 51/36 (DLT)

öt: Safra kesesi 34/20 (DLT)

öz: Kalp ve karın bölgesindeki organlar 35/22, 35/21, 500/401 (DLT)

özüm ağırı.dı (35/21 DLT)

özek: Omurilik 48/34 (DLT)

saç: Saç 9/5, 11/6, 33/19 (DLT); 1103, 1105, 2914 (KB)

art saç (33/19 DLT)

sagrı: Deri 87/78, 212/182 (DLT)

Kişi sagrı.sı yŷz (212/182 DLT)

sakak: Çene 144/125, 409/319 (DLT)

Saka.k bıça.r saka.l oxşa.r (144/125 DLT)

sakal: Sakal 53/39, 122/108, 144/125 (DLT); 667, 1098, 1103 (KB); 31/66a1=20:94 (KT)

Aydı: ey anam oğlı, tutmağıl saķalımnı hem başımnı (31/66a1=20:94 KT)

san: Vücut 276 (AH)

ol anda yatıpan birür sanını (276 AH)

sarıg: Sarı öd 188/161 (DLT)

sepkil: Yüzde görünen çil 242/210 (DLT)

sırt: Kalın kıl 172/148 (DLT)

sigil: Siyil 199/170 (DLT)

sik: Erkeklik organı 168/145, 109/99 (DLT)

er siki öründi (109/99 DLT)

siñir: Sinir 603/494, 259/226 (DLT)

bu er ol siñiri kurulga.n (259/226 DLT)

solak: Kıpçak lehçesinde dalak 207/178 (DLT)

söbi baş: Yuvarlak olmayan insan başı 540/441 (DLT)

sökrük: Kadının malı (avret yeri) 240/209 (DLT)

suk erñek: İşaret parmağı 500/401 (DLT)

sulundi: Adamın saç örgüsü 226/196 (DLT)

süñek: Kemik 91, 90, 89 (AH)

biligsiz yiligsiz süñek teg ħali (91 AH)

süñük: Kemik 99/91, 124/110, 129/114 (DLT); 2206, 4131, 4599 (KB);
31/4b3=19:4 (KT)

Aydı: İdim men süst boldı süñük méndin (31/4b3=19:4 KT)

talak: Dalak 207/178 (DLT)

tamak: Boğaz 28/13 (DLT); 207 (AH) → **tamgak**

‘aşel tatrup ilkin tamak tatıtıp (AH)

tamar: Oğuzlarda damar 182/155, 533/433 (DLT) → **tamur**

tamur ~ tamar bergelendi (533/433 DLT)

tamgak: Damak 235/204 (DLT)

bulga.k üküş bolsa kaçan bilgin yite.r

yañşak telim sayrap anı(n) tamgak kata.r (235/204 DLT)

tamgak: Boğaz, hançere 28/13, 236/205 (DLT) → **tamak**

tamur: Vücuttaki damar 182/155, 533/433 (DLT); 1057, 3041, 4099 (KB) → **tamar**

tamur ~ tamar bergelendi (533/433 DLT)

taşak: Taşak 191/163, 220/190, 562/463 (DLT)

Öldeçi sıçga.n mü.ş taşakı kaşı.r (220/190 DLT)

ten: Vücut 419/329 (DLT); 1861, 6267, 394 (KB); 147 (AH)

er teni.n kaşıttı (419/329 DLT)

teri: Deri 47/33, 154/134, 341/275 (DLT); 30/72b3=16:80, 35/85b1=41:22, 34/93b2-3=39:23 (KT)

Tağrı kıldı ... sizlerke yılkılar terilerindin éwler, yünül tutar siz anlarını köçgü künleriñizde, turğuluğ künleriñizde (30/72b3=16:80 KT)

tıgrak: Deri 372/294 (DLT)

tıl: Konuşma organı 66/52, 169/146, 501/402 (DLT)

tılak: Çigil lehçesinde kadının organı 168/145, 207/178 (DLT)

tırnak: Tırnak 79/68, 611/504 (DLT); 4115, 2377 (KB)

tırna.k ürüñi (79/68 DLT)

tış: Diş 233/203, 324/264, 371/293 (DLT)

tış sıgza.gı (233/203 DLT)

tiş: Diş 1453, 4661, 2515 (KB); 131, 132 (AH)

kara ilke yazsa kurıtur başın

tili sözde yazsa uşatur tişin (2515 KBM)

tirsek: Dirsek 27/21a2=5:6 (KT)

Qopsa siz namāzka yuŋ yüzleriŋizni hem eligleriŋizni tirseklerke tegi
(27/21a2=5:6 KT)

tirsgek: Elin dirseği 628/523 (DLT)

tiz: Diz 496/398 (DLT); 4058, 712 (KB)

ötüg ötnür erken köni tut elig

iki tiz bile sök tüzün bol silig (4058 KBM)

tolarsuk: Topuk, genellikle hayvanların topuğu 251/220 (DLT)

töş: Döş, göğsün başı, göğüs 497/399, 595/487 (DLT)

tulun: Göz ile kulak arası 202/173 (DLT)

tuluŋ: Göz ile kulak arası 606/498 (DLT)

tü: Vücuttaki kıl, tüy 205/175, 535/437, 93/87 (DLT); 2918 (KB)

bır tũ saç (535/437 DLT)

uç: Sırt 56/42 (DLT); 6157 (KB)

kayusı örüm kedti bükri uça

kayu yér kezer bu közi yaş saça (6157 KBM)

uç: Bel, sulb 28/48a1=7:172 (KT)

Uçalarındın 'ayällarını tanuŋ kıldı özleri üze (28/48a1=7:172 KT)

uğluk: Kol kemiğinin kalan kısmı 62/48 (DLT)

umay: Kadın doğurduktan sonra karnından çıkan ve hokkaya benzeyen, karında iken
çocuğun yoldaşı olduğu söylenen şey 74/61 (DLT)

Uma.yka tapınsa ogul bulu.r (74/61 DLT)

uşun: Omuz başı 3288 (KB)

ümgük: Bingıldak, başın yumuşak kısmı 68/54 (DLT)

ürün karak: Göz akı 192/164 (DLT)

üt karak: Gözün gören kısmı 192/164 (DLT)

yamız: Kasığın iki yanı; kalça kemiğinin iç uçları 448/352 (DLT)

yan: Kalça kemiklerinin başları; kalça kemiği 515/414 (DLT)

yaňak: Ağızın iki tarafında, dişlerin oturduğu kemik 608/501(DLT)

yarık: İki bacağın kalça kısmındaki uçları 451/354 (DLT)

yarın: Kürek kemiği 453/356 (DLT); 2915 (KB)

Yarın bulgansa i.l bulganu.r (453/356 DLT)

yaya: İnsanın kıçı, kalçası 455/358, 520/418 (DLT)

yemdü: Kasık kılı 457/361 (DLT)

yetrüm saç: Birincisinden sonra bırakılmış (tekrar bitmiş olan) saç 464/368 (DLT)

yetüt saç: İlk saçtan sonra biten saç 409/320 (DLT)

yığaç: Adamın penisi 448/351(DLT)

yilig: İlik 2198, 4267 (KB)

tilese neñiñe tegürgey elig

tilese cânıñka yétürgey yilig (4267 KBM)

yilik: Oğuzcada ilik 49/34 (DLT); 89, 90, 91 (AH)

biligsiz yiligsiz süñek teg ħali (91 AH)

yin ~ yèn: Beden, insan vücudu; deri 233/202, 482/386, 507/407 (DLT)

tumlıg kelip kapsadı

kutlug yāyıg tepsedi

karlap ajun yapsadı

et yin üşüp emrişü.r (233/202 DLT)

yota: Bacak 34/60a3=38:33 (KT)

Oğradı kese yotalarını hem boyunlarını (34/60a3=38:33 KT)

yudruk: Elin toplanması, yumruk 462/367 (DLT)

Yātnıñ yāğlıg tikü.sinden öznüñ kānlıg yudruk yi.g (462/367 DLT)

yulun: Omurilik 454/356 (DLT)

yürek: Kalp, yürek 33/193, 39/274, 452/355 (DLT); B51, 217, 1338 (KB);
35/32a3=40:18 (KT)

Ƙorƙutğıl olarnı āzife küni birle, ançada yürekler boğuz başıña kelğüsi öwke
siñrügliler (35/32a3=40:18 KT)

yüz: Yüz, çehre; yüzey; ön 35/22, 42/28, 86/77 (DLT); 80, 135, 270 (KB); yüz: yüz
221, 424, 25 (AH)

yüz açuklukı (86/77 DLT)

yüz: Yüz, surat 30/10b1=12:93, 30/57b1=16:58, 36/43a2=43:17 (KT)

Eletinler bu köñlekimni kemşin anı atam yüzi üze (30/10b1=12:93 KT)

zülfi: Saç 3284 (KB)

küdi ıdtı kesme yaruk yüz tudı

sewüg zülfi toldı yokaru kodı (3284 KBM)

2.5.2. Vücut Salgıları

arka suwı: Meni 35/62b2: 40:67 (KT)

Ol Tañrı törütti toprağdın yana arğa suwıdın (35/62b2: 40:67 KT)

balgam: Balgam 6014 (KB)

küçenmiş bolur kör anıñ balğamı

isig neñ yitürgü içürgü emi (6014 KBM)

bok: Oğuz lehçesinde bok 499/401(DLT)

burçak: Ter taneleri 234/203 (DLT)

bütkü: Kaka 216/186 (DLT)

Bütkü bār mu (216/186 DLT)

çelpek: Gözün çapağı 240/208 (DLT)

çürgü: Çiş 216/186 (DLT)

çürgü bār mu (216/186 DLT)

erre: Sidik; eşeği çiftleşmeye teşvik etmek için söylenen söz 32/18 (DLT)

iriş: Cerahat, irin 80/68, 470/376 (DLT)

iriş yüzdi (470/376 DLT)

kan: Kan 58/44, 139/122, 326/265 (DLT); 2715, 6008, 76 (KB); 30/93b3=16:115, 28/15a3=7:13 (KT)

Her-āyine ḥarām kıldı sizlerniñ üze murdārını, ƣannı, toƣuz etini (30/93b3=16:115 KT)

liş: Tükrük; balgam 498/399 (DLT)

Li.ş aktı (498/399 DLT)

meni: Meni, döl suyu 5413 (KB)

menidin törümiş özüñ men téme

özüñ men tése ay unu ornuñ ol (5413 KBM)

oñurka suwı: Döl suyu 33/71a1=35:11 (KT)

Taƣrı törütti sizni topraƣdın yana oñurƣa suwındın (33/71a1=35:11 KT)

osruk: Osuruk 62/49 (DLT)

sarıg suw: Karındaki sarı su 188/161 (DLT)

sidük ~ siğük: Her türlü idrar, sidik 196/167 (DLT)

suḍuk: Tükürük 192/164, 486/389, 585/479 (DLT)

suḍuk agızda yugruşdı (486/389 DLT)

ter: Ter 234/203, 403/313, 406/316 (DLT)

Ter burçaklandı (234/203 DLT)

tezek: Tezek, dışkı 30/62b3=16:66 (KT)

İçrür-miz sizlerke andın kim qarınları içinde turur tezekli ılan ara ıtırsız süt (30/62b3=16:66 KT)

yam: Göz vb. yerlerdeki pislik, ıpak 446/350, 515/414 (DLT); 2817, 2820, 2917 (KB)

kö.zke yam tüşti (446/350 DLT)

yar: Tükürük 439/343, 446/349 , 309/255 (DLT)

ya.r su.đtı (439/343 DLT)

yaş: Gözyaşı 380/299, 382/300, 479/383 (DLT); 80, 1047, 1157 (KB); 29/65a3=9:92 (KT)

Ewrülürler közleri yaşaıurur yaşıdın ıadııurup bulmadıklarııa (29/65a3=9:92 KT)

yiıı: Sümük 428/334, 602/494 (DLT)

yiıı attı (428/334 DLT)

2.5.3. Beden Sağııı

agrıı: Ağrı 61/48 (DLT); 421, 435, 1883 (KB)

baş ağırığ yük emgek kötürse kulı

beıııııe aıa berse ârzû yolu (1883 KBM)

ahlam: Rüyalar 6015 (KB)

takı biri azğas-u ahlâm bolur

bu tüşke yörüg yok ay kılkı unur (6015 KBM)

aluç: İçinde gözün hararetini giderici bir madde bulunan bir tür sürme (soğutucu nesne?) 73/60 (DLT)

anumı: Cüzzam 81/70 (DLT)

atgak: Bağırsak iltihabından ileri gelen mide hastalığı 72/58 (DLT)

atgak: Bağırsak kurdu 72/58 (DLT)

bars: Vücutta bit ve pire ısırmasından veya çıbandan meydana gelen şişlik 175/150 (DLT)

Anıñ eti bars boldı (175/150 DLT)

baş: Yara 105/95, 194/166, 305/252 (DLT); 3826, 4542, 4584 (KB); 25/9b1-2=3:140, 25/25b3=3:172 (KT)

Eger tegse sizke baş çın-oğ tegdi boğunğa baş anıñ menizlig (25/9b1-2=3:140 KT)

bezgek: Titreten sıtma 418/328 (DLT)

buga: Hint'ten getirilen bir ilaç 544/445 (DLT)

çalkan: Yaranın, hastalık belirtisinin bulaşıcı olması ve bir yerden bir yere sirayet etmesi 221/191 (DLT)

çekek: Çigil lehçesinde çiçek hastalığı 195/167 (DLT)

çıbıkan: Çıban 225/195 (DLT)

çökütlük: Boy kısalığı 252/222 (DLT)

çurnı: Türk tabiplerinin hazırladığı bir ishal ilacı 218/188 (DLT); 1064, 2887 (KB)

daru: İlaç, devâ 5244 (KB)

seniñde-turur kör bularnıñ emi

otağıl dârû birle bolğıl kamı (5244 KBM)

derman: İlaç 50 (AH)

seğhası mekarım iki dermanı (50 AH)

em: İlaç, deva 31/17, 60/46, 444/347 (DLT); 1061, 4838, 3935 (KB); 310 (AH); 30/65a1=16:69 (KT)

Çıkar karınlarındın yer içgü, türlü türlü boğuşları, anı içinde em ol kişilerke (30/65a1=16:69 KT)

emgek tolgag: Dizanteri ve kulunç 410/320 (DLT)

em sem: İlaç 205/175, 513/412 (DLT)

urmış ajun busu.gın kılmış anı bālīg

em sem añar tile.nip sizde bulur yakı (205/175 DLT)

enüç: Göze inen perde, katarakt 38/25 (DLT)

güvâriş: Hazma yardımcı olan şeyler 2887 (KB)

kamuğ türlü otlar idişçi tutar

güvâriş ya ma‘cûn ya çurnı katar (2887 KBM)

hab: Hap 6590 (KB)

ya sewdâ küçedip meñim artadı ol

közümkemü körnür özüm hab içeyi (6590 KBM)

hasnı: Çocuklar gelişsin diye yalatılan bir Hint ilacı 218/188 (DLT)

ık: Soğuk su içilip üzerine ekmek yenildiği zaman göğüsten çıkan hıçkırık 31/17 (DLT)

anı ık tuttı (31/17 DLT)

ig: Hastalık 35/22, 150/130, 220/190 (DLT); 156, 1057, 1070 (KB); 163, 253, 310 (AH); 27/57a1=5:52, 33/2a2=33:32, 37/16b3=47:20 (KT)

Köñülleri içinde ig ol (27/57a1=5:52 KT)

ig tuga: Hastalık ve iç ağırlığı 544/445 (DLT)

igsizlik: Sıhhat, vücut sağlığı 4642 (KB)

esenlik tilese kör igsizlikin

az atlığ otuğ yé tiril ay tigin (4642 KBM)

inegü: Göbek çukurunun iç kısmında, kulunca benzer bir hastalığın adı 81/70 (DLT)

irwi: Hastaları tedavide kullanılan bir Hint ilacı 76/64 (DLT)

kabargan: Vücutta kaşıntı ve ateş yapan bir sivilce 257/225 (DLT)

kağızgak: Çalışmaktan dolayı elde peyda olan kabarcık 251/220 (DLT)

kaljuk: Baştaki kepek 611/504 (DLT)

kamçıgu: Dudaklarda ve parmaklar arasında zonklama, kaşınma ve ateşle beliren sivilce 246/215 (DLT)

kanatgan: Devamlı burun kanatan bir ilaç 257/225 (DLT)

bu ot ol burun kanatga.n (257/225 DLT)

kart: Yara 172/148, 383/301, 390/305 (DLT)

anın kartı kartaldı (383/301 DLT)

kaşınmak: Kaşıntı 135/118 (DLT)

kaşınma.k meniñ yinim emritti (135/118 DLT)

keküş: Şişliğe sürülen bir ilaç; çöpleme (Helleborus) 205/175 (DLT)

kem: Hastalık 170/147, 444/347 (DLT); 1057, 2895, 3874 (KB)

otaçı tirildi tamur kördiler

ol ig kem ne ermiş ayu bérðiler (1057 KBM)

kezig: İnsanı titreten humma, sıtma 197/169 (DLT)

kıl: Kıl 2917, 4393, 6082 (KB)

sakalsız kerek bu idişçi arığ

küdezilse içgüde kıl tü yamığ (2917 KBM)

kıltık: Başta bulunan kepek ve konak 239/207 (DLT)

kızlamuk: Kızamık ve ona benzer sivilceler 263/229 (DLT)

kög: Kadın vb.'nin yüzünde görülen çil 501/402 (DLT)

kusıg: Kusma 189/161 (DLT)

Anı kusıg tuttı (189/161 DLT)

kutuz: Kuduz 184/157 (DLT)

külgü: Kalp sektesi 216/186 (DLT) → **kültgü**

Er külgü bardı (216/186 DLT)

kültgü: Kalp sektesi 216/186 (DLT) → **külgü**

macun: Macun, kuvvet ilacı 2887 (KB)

kamuğ törlüg otlar idişçi tutar

güvâriş ya ma'cûn ya çurnı katar (2887 KBM)

matrıdu: Bir ilaç türü 1064 (KB)

kerek kat şelişe kerek tiryâk ét

kerek matrıdu kat ya çurnı ögit (1064 KBM)

mün: Hastalık ve kusur 505/404 (DLT)

Yalınuğ oğlu mü.nsüz bolma.s (505/404 DLT)

münüzgek: Elin nasırı 613/507 (DLT)

ot: İlaç 29/15, 88/79, 256/225 (DLT)

bu ot ol kişini uğıtga.n (88/79 DLT)

ötrüm: Müshil 66/52, 120/107 (DLT); 1059 (KB)

ötrüm karın ötgürdi (120/107 DLT)

ötüg: Kusma 46/32 (DLT)

ağa.r ötü.g tuttı (46/32 DLT)

sarılgı: Sarılık hastalığı 248/218, 250/219 (DLT)

sarılgı er (248/218 DLT)

seşregü: Sakağı (ruam) hastalığına yakalanmış olan 613/506 (DLT)

seşregü at (613/506 DLT)

sergek: Sarhoşluk vb. şeylerden titreme ve yalpalama 410/321(DLT)

sıñ: Kulak çınlaması 601/493 (DLT)

kula.kım sıñ etti (601/493 DLT)

sış: Vücuttaki şiş 497/399, 525/427 (DLT)

sış ko.kdı (525/427 DLT)

sızıg: Sızı, ağrı 2579 (KB)

sözün sökse yalñuk açıtsa tilin

süñükke sızığ ol köñülke yalın (2579 KBM)

sızlag: Soğuk su içmekten veya buz ısırımdan dolayı dişin sızlaması 233/202 (DLT)

sirke: Başta bulunan bit yumurtası 216/186 (DLT)

sökellik: Hastalık 33/22a1=33:60 (KT)

Anlar kim köñülleri içre sökellik ol (33/22a1=33:60 KT)

sökti: Barsgan lehçesinde kepek 210/180 (DLT)

sügnegü: Tırnak ve et arasında çıkan sivilce 246/215 (DLT)

sügül: Siğil 576/473 (DLT)

er sügöl sügne.di (576/473 DLT)

talagu: Dizanteri 225/194 (DLT)

talgan ig: Sara hastalığı 220/190 (DLT)

tap: Yaradan veya dayaktan deride kalan iz 507/407 (DLT)

temregü: Temreği (deri hastalığı) 246/215 (DLT)

tırır: Kulak çınlaması; kırış sesi vb. sesler 606/497 (DLT)

kula.kım tırır etti (606/497 DLT)

yāsın tırır ettürdi (606/497 DLT)

tirsgek: Göz kapağında çıkan sivilce 628/523 (DLT)

tiryak: Tiryak, yılan sokmasına karşı kullanılan panzehir 1064 (KB)

kerek kat şelişe kerek tiryâk ét

kerek matrıdus kat ya çurnı ögit (1064 KBM)

topulgak: Kulunç 251/220 (DLT)

tuga ~ toga: Hastalık ve iç ağırlığı 544/445 (DLT); 5979, 3979, 4356 (KB)

yawuz kılma könlüñ tiliñni yığ a

yazukka kefâret bolur ig toğa (5979 KBM)

tumagu: Nezle 225/194 (DLT)

tüş: Düş, rüya 452/355, 497/399, 561/463 (DLT); C73, 231, 1332 (KB); 177, 178 (AH); 29/3b2=8:43, 34/31a3=37:104, 37/46b1=48:27 (KT)

Körkitür saña olarnı Tañrı түşün içinde azkına (29/3b2=8:43 KT)

tüş: İhtilam, uykuda boşalma 497/399 (DLT)

tüş körmiş ogla.n (497/399 DLT)

u: Uyku 32/18, 35/21, 109/98 (DLT); 1424, 5310, 5988 (KB)

uguk: Grip, soğuk algınlığı 62/48 (DLT)

uğku: Uyku 1069 (KB); 34/30a3=37:102, 35/2a1=39:42 (KT)

Ey oğulkınam, men krer men uğku iinde men boğuzlayur men sni
(34/30a3=37:102 KT)

um: Mide bozulması ve karın Őıřmesi 36/23 (DLT)

er u.m boldı (36/23 DLT)

uragun: Tedavide kullanılan bir Hint ilacı 81/70 (DLT); 772, 789, 814 (KB)

urğn yme ol kişiler içer

zi kkey erse knidin kaçar (814 KBM)

urra: Oğuzcada, erkeklerde fitık 32/18 (DLT)

h: Göz ağrısı 7/4 (DLT)

rn: Çocukların tırnağına düşen beyazlık 79/68 (DLT)

Tırna.k rni (79/68 DLT)

yaman ig: Cüzzam 457/360 (DLT)

yanığ: Kusma 450/354 (DLT)

Ol yanığ yandı (450/354 DLT)

yatığ: Uyku 449/353 (DLT)

Anı yatığında tutėı.1 (449/353 DLT)

yatık: Uyku, uyuma 451/354 (DLT)

Anı yatıkında tuttı (451/354 DLT)

yobakulak: Yabaku ve Yemek lehçesinde sıtmadan titreme 468/372 (DLT)

2.6. Coğrafya

2.6.1. Kara Kütleleri

alın: Dağın yamacı ve çıkıntılı yeri 52/37, 308/254 (DLT)

alın töpü yaşardı

orut otın yaşurdu

kõlniñ suwın köşerdi

sıgır buka münreşü.r (308/254 DLT)

art: Dağ, tepe 1735 (KB)

kayu art aşar kör ögüzler keçer

kayu yér kazar suw kuduğda içer (1735 KBM)

art başı: Dağın başı 356/284 (DLT)

art başı talgurdı (356/284 DLT)

aşak: Oğuzcada dağ eteği 45/31 (DLT)

aşu: Aşı toprağı 57/43 (DLT)

bag: Bağ, bahçe 1807, 6435, 1808 (KB)

kişi kõñlı bağ ol yaşarğı suwı

bu begler sözü birle edgü sawı (1807 KBM)

bagram kum: Tepecik hâlinde toplanan kum 243/211 (DLT)

baku: Tepe 541/442, 545/445, 545/446 (DLT)

kiçe tu.rup yorır erdim

kara kızıl böri kördüm

katıg yānı kura kördüm

kaya körüp baku agdı (541/442 DLT)

balk: Bazı Argularda çamur 190/163 (DLT)

barık (?): Uçurum (?) 229/198 (DLT)

aga büktir üze yordım

barık yakıpkıya kördim

anı bilip takı bardım

tükel yağı tozu togdı (229/198 DLT)

basruk: Sabit dağ 37/70a3=50:7 (KT)

Yerni kerdimiz anı kemiştimiz anıñ içinde basruqlarını (37/70a3=50:7 KT)

beldir: Dağ burnu 229/199 (DLT)

Tag beldiri (229/199 DLT)

bıçgıl: El ve ayağın çatlakları; yerin yarık ve çatlakları 12/6, 242/210 (DLT)

bı.çgıl yi.r (12/6 DLT)

biyaban: Çöl, sahra 6156, 6572 (KB)

kayusı biyâbanda yügrür kezip

bayatka bu korku sakınçın sızıp (6156 KBM)

burun: Dağın ucu 201/172 (DLT)

Tāg burnı (201/172 DLT)

büktir: Dağlardaki girinti çıkıntılar 229/198 (DLT)

aga büktir üze yordım

barık yakıpkıya kördim

anı bilip takı bardım

tükel yağı tozu togdı (229/198 DLT)

çalañ yir: Çorak, içinde bitki bulunmayan, yanmış gibi siyah yer 606/498 (DLT)

çalpañ: Cıvık çamur 612/505 (DLT)

çaşşak: Dağ tepelerindeki taşlık bölge 236/205 (DLT)

Çaxşa.k üze ot bolma.s; çakra.k bile uwut bolmas. (236/205 DLT)

çiçeklik: Çiçek bahçesi 78, 5972 (KB)

çéçeklikte sandwaç ünün sumlıdı

üdiklig eşitti köñül yélgüdi (5972 KBM)

çugurdan: Sel yarığı, uçurum 255/224 (DLT)

çüşek: Soğdakçada otlak 195/167 (DLT)

eyegü: Dağın ortasındaki yokuşa benzer kısım 81/70 (DLT)

eye.gü yi.r (81/70 DLT)

ıduk: Geçit vermeyen, uzanıp giden (dağ) 45/31(DLT)

ıduk tåg (45/31 DLT)

ir: Yer 34/21, 234/203 (DLT) → **yir**

Öz kö.z i.r kışla. (234/203 DLT)

irle: Yer 555/458 (DLT)

bolsa kimniñ altun kümüş irle ite.r

anda bolup teñri.kerü tapgın öte.r (555/458 DLT)

kadır yir: Çetin yer, dağda kar ve soğuğu çok olan yer 183/156 (DLT)

kadrak: Dağın katları ve kıvrımları, yamaç ve kenarları 161/140, 237/206 (DLT) →

kat kadrak

kaş: Ön, yamaç, tepe 5668, 6340, 69 (KB)

sakınç kıldı kaç kün bu ögdülmişe

keçürdi bu kadğu yazıldı kaşa (6340 KBM)

kat kadrak: Yamaç 237/206 (DLT) → **kadrak**

kaya: Dağın kayası 49/34, 447/351, 453/356 (DLT); 2313, 4311, 1535 (KB)

Telim sö.züg uksa bolma.s yalım kaya yıksa bolma.s (453/356 DLT)

kayan: Kayalar 2281 (KB)

añar tirlür ötrü kür ersig eren

sewüg cân yuluğlap yatur tağ kayan (2281 KBM)

kayır: Kum; yumuşak zeminli toprak 90/81, 517/416, 93/86 (DLT); 1723 (KB)

ol kayırnı eşdi (93/86 DLT)

kazgan: Çöküntü, çatlak ve yarıklar bulunan arazi, çukur 13/7, 220/190 (DLT)

Kuş yawuzı sagzıga.n yıga.ç yawuzı azga.n yi.r yawuzı kazga.n bodun
yawuzı Barsga.n (220/190 DLT)

kerik: Yayla 59/45 (DLT)

Aydım anar se.wük

bizni tapa nêlük

Keçtiñ yazı ke.rik

Kırıl.r eğiz be.đük (59/45 DLT)

keriş: Oğuzcada üzerine çıkılabilen dağ zirvesi 186/159 (DLT)

kıdığ: Deniz, nehir, vadi gibi şeylerin kıyısı; bir şeyi kenarı 188/161 (DLT)

Arık kıdığ (188/161 DLT)

Ayak kıdığ (188/161 DLT)

kır: Dağların sırtı 163/142, 461/365, 59/45 (DLT)

Aydım anar se.wük

bizni tapa nêlük

Keçtiñ yazı ke.rik

Kırla.r ediz be.đük (59/45 DLT)

kır: Kır, sahra; mezar 69, 96, 3396 (KB)

kışlag: Kışlak, kışlık yer 10/6, 234/203, 481/385 (DLT)

er kışla.gda yaza.dı (481/385 DLT)

kol: Kol, vadi 766, 4896, 69 (KB); 312 (AH); 32/20b3=28:30 (KT)

Kaçan keldi erse aña ündenildi kolnuñ oñ yanındın (32/20b3=28:30 KT)

kol: Dağın tepesinden vadinin dibine kadar uzanan yükselti 502/403 (DLT)

oprı kōlı (502/403 DLT)

korug: Koruluk 317/260 (DLT)

ol maña korug koruştı (317/260 DLT)

korum: Kaya 200/171, 471/376, 487/390 (DLT); 830 (KB)

telim başlar yuwuldı met

yagı andın yawaldı met

küçi anıñ kewildi met

kılıç kınka küçün sıgdı (200/171 DLT)

kök: Yeşillik (ağaçlık alan) 501/402 (DLT)

kend kö.ki (501/402 DLT)

kötki: Toprak tepe 13/7, 216/186 (DLT); 21, 6069, 3527 (KB)

baka körgil emdi ay köñli tirig

ölüm kötki kıldı yağız yerlerig (6069 KBM)

kum: Kum 56/42, 107/97, 118/106 (DLT); 6571, 975, 3626 (KB); 60 (AH)

kum eşildi (107/97 DLT)

kum ödü: Kum yığını 56/42 (DLT)

kurkag: Çöl, suyu ve otu bulunmayan öl 234/203 (DLT)

kuy: Vadinin dibi 505/405, 472/378, 488/390 (DLT)

yandı erinç ugragı

keldi berü tugragı

özi kuyı ugragı

alpla.r kamug tirgeşü.r (472/378 DLT)

lyu: Kuruyunca kuru çamura dönüşen amur 550/450 (DLT)

murgzar: Çayır imen, bahçe 36/16b1=42:22 (KT)

Anlar kim taptılar hem kıldılar edgölükler uşmağlar murg-zārları içinde
(36/16b1=42:22 KT)

ogrug: Vadinin dönemeci, dağın kesintiye uğradığı yer 61/48 62/48 (DLT) → **owrug**

opri: Çukur; vadi 75/63, 502/403 (DLT); 21, 69, 96 (KB)

bu törlüg eek yerde munça bediz

yazı tağ kır opri yaşıl kök meñiz (96 KBM)

opuz: Yerin sert kısmı 39/26 (DLT)

öy opuz (39/26 DLT)

opuzlug: Sertliğı olan (arazi) 84/76 (DLT)

öy opuzlug yi.r (84/76 DLT)

otrug: Ada 61/48 (DLT)

oy: Yerdeki oyukluk 36/23, 39/26, 84/76 (DLT); 3570, 4721 (KB)

öy opuz (39/26 DLT)

ödü: Tepe, dağ 56/42, 68/54 (DLT)

kum ödü (56/42 DLT)

öyük: Bataklık kumu 55/41 (DLT)

öyük yi.r (55/41 DLT)

öz: Vadi 31/39a2=20:12 (KT)

Ündenildi: ey Mūsā, men men seniñ İdiñ, suçulğıl iki na'leynniñni, sen özde arıñ Tuvā atlığ (31/39a2=20:12 KT)

öz: Vadi, dere 34/21, 35/21,472/378 (DLT)

özi: Çigil lehçesinde dağdaki yarık, vadi 57/43 (DLT)

sagızlıg: Katıksız çamuru olan (yer) 248/217 (DLT)

sagızlıg yi.r (248/217 DLT)

sagız toprak: Kuru çamur; saf çamur 183/156 (DLT)

saka: Dağın eteği 545/446 (DLT)

sargan yir: Sargan otu biten yer 220/190 (DLT)

say: Taşlık yer; çakıl 514/413 (DLT); 212 (KB)

teñizdin çıkarmasa yinçü kişi

kerek yinçü bolsun kerek say taşı (212 KBM)

sekrik: Dağda bulunan ve atlanarak (sekilerek) geçilen yer 240/208 (DLT)

señir: Dağ burnu 603/494, 601/493 (DLT)

Erke muñ tegi.r tåg señiri.ñe yël tegi.r (601/493 DLT)

sera: Toprak 24, 3354, 4776 (KB)

bu ‘arşta kodı kör serâka tegi

tüzü barça bir teg bayatka muñı (3354 KBM)

sıgra: Oğuzcada yarık ve vadi 212/182 (DLT)

sırt: Oğuzlarda küçük vadi ve küçük bayırlar 172/148 (DLT)

söğütlük: Söğüdün yetiştiği yer 252/222, 254/223 (DLT)

tag: Dağ 35/21, 39/26, 45/31(DLT); 21, 69, 96 (KB); 36/23b1=42:32, 28/21b3=7:143, 28/22a2=7:143 (KT)

Eđi.z tåg (39/26 DLT)

talkıg: Dağların çarpıştığı yer 233/202 (DLT)

tapluk: Yerdeki yarıklar 235/204 (DLT)

tarmut: Dağın yarıkları, çıkıntı ve girintileri 227/196 (DLT)

tåg tarmut keçtim (227/196 DLT)

tarurku yir: Bitkileri birbirine sarılmamış yer 245/214 (DLT)

taş: Taş, kaya 80/68, 132/115, 133/116 (DLT); 830, 4988, 213 (KB); 60 (AH); 28/81b2=8:32, 28/37a2=7:160, 30/30a1=15:74 (KT)

uşañ ta.ş (80/68 DLT)

taş yir: Açık arazi ve yabancı ülke 511/409 (DLT)

tatırlıg: Sert ve düz (yer) 247/217 (DLT)

tatırlıg yi.r (247/217 DLT)

tatır yir: Kırac yer 182/155 (DLT)

tayagu: İri taş ve kerpiç 521/420 (DLT)

tayıg yir: Kaygan yer 517/416 (DLT)

taz yir: Çorak, bitkisi az olan yer 509/408 (DLT)

temürlük: Demir madeninin eritilip demirin çıkarıldığı yer 253/222 (DLT)

tepe: Dağ 536/438 (DLT)

sū keldi yi.r yapa

kaza.r kar (tuyag) tepe

kaçtı añar Alp Apa

uwut bolup ol yaša.r (536/438 DLT)

tepiz: Çorak yer, çorak sazlık 14/7, 183/156, 371/293 (DLT)

tepizle.r çokraşdı (371/293 DLT)

tezginç: Dağ vb. yerlerin dönemeçleri 613/506 (DLT)

tireklik: Kavağın bittiği yer, kavaklık 254/223 (DLT)

toprak: Toprak, kum; toz 12/6, 52/37, 67/53 (DLT); 143, 1790, 5425 (KB); 308 (AH); 26/19a3=4:43, 27/22a2=5:6, 33/71a1=35:11 (KT)

Teyemmüm kılınlar arıg topraqqa (26/19a3=4:43 KT)

topurgan (yir): Basıldığında toz kalkan yumuşak topraklı yer 257/225 (DLT)

töpü: Dağın tepesi, tepe 156/135, 308/254, 540/441 (DLT); 4888 (KB)

özin ögnüp orı.la.dı

yırak yi.rig karı.la.dı

atıg kemşip orı.la.dı

uwut bölup töpü agdı (156/135 DLT)

uç: Uç, tepe 1594, 2966, 3815 (KB)

negü tér eşitgil uç ordu hanı

bodunda talusı kişide çını (2966 KBM)

ügün toprak: Birikmiş toprak 52/37 (DLT)

üğür: Mağara 59/45 (DLT)

yabañ: Hayvanların ayaklarının battığı ve çıkarılmasının zor olduğu bataklık kum 607/498 (DLT)

yabañ yi.r (607/498 DLT)

yalım kaya: Sarp, yalçın dağ 453/356 (DLT)

yañrak: Dağdan inen dönemeçli yol 612/505 (DLT)

yar: Yar, uçurum, sel sularının açtığı yarı 188/161, 505/405, 511/410 (DLT)

Yār kıdığ (188/161 DLT)

yarsgag: Dağ vb. yerdeki kaygan yer 631/526 (DLT)

yawug: Yüksekten yuvarlanan kaya parçası 450/353 (DLT)

yaylag: Yayla, yazlık 10/6, 115/103, 464/368 (DLT)

kula.n tüke.l komıttı

arka.r sukak yomıttı

yayla.g tapa emitti

tizgök turup sekrişü.r (115/103 DLT)

yazak: Yağma ve Toxsı lehçesinde otlak 451/354 (DLT)

yazı: Açık arazi, açıklık, kır, ova 59/45, 80/68, 165/143 (DLT); 21, 69, 96 (KB);
34/39a2=37:145, 31/70b3=20:106 (KT)

Attımız anı yazıka, ol iglig (34/39a2=37:145 KT)

yêr ~ yer: Yer 137/119, 443/347, 72/58 (DLT)

türlüg çeçek yazıldı

barçın yağım kerildi

uçma.k yeri körüldi

tumlug yana kelgü.sü.z (72/58 DLT)

yer: Yer, yeryüzü, belde 30/4a1=12:80, 25/8b1=3:137, 25/20b3=3:156 (KT)

Tepremez men bu yerdin destür bérginçeke tegi maña atam (30/4a1=12:80
KT)

yer: Toprak 31/37b2=20:6 (KT)

Ol kim yer içinde turur hem ol iki arasında hem ol kim yer astnıda turur
(31/37b2=20:6 KT)

yıgım toprak: Topraktan tepe 453/356 (DLT)

yi: Dağdaki küçük yol 539/441 (DLT)

yolak: Patika, kırlarda bulunan küçük yol 452/355 (DLT)

yuvug: Selin yuvarladığı kaya parçası 517/415 (DLT) → **yuwug**

yuwug: Selin yuvarladığı kaya parçası 517/415 (DLT) → **yuwug**

2.6.2. Su Kütleleri

ab u gil: Su ve balçık 144/5 (DH)

Kul Hâce Ahmed tâat kıl ömring bilmem neçe yıl

Asling bilseng âb u gil yine gilge keter a (144/5 DH)

akar arık: Akarsu, ırmak 30/37b1=16:15 (KT)

Akar arıklar, yollar bolğay kim sizler köni yolğa köngey sizler
(30/37b1=16:15 KT)

akar ögüz: Akarsu 31/10a2=19:24 (KT)

Bütünlükin kıldı seniñ İdiñ seniñ astınında bir akar ögüz (31/10a2=19:24 KT)

akındı: Akan (su), akıntı 82/72 (DLT)

akındı su.w (82/72 DLT)

alış: Su ağzı, suyun döküldüğü kısım 43/29 (DLT)

arık: Ark, ırmak 5/3, 45/31, 188/161 (DLT); 26/28b2=4:57, 25/8a1=3:136,
26/82b2=4:122 (KT)

Kigrür-miz olarnı uştmahlarğa kim akar astınıda arıklar (26/28b2=4:57 KT)

balçık: Oğuzcada balçık 129/114, 235/204 (DLT); 32/26a1=28:38, 34/19a3=37:11,
34/72a2=38:71 (KT)

Yakğıl maña ey Hāmān balçık üze, kılğıl maña ap meniñ üçün köşk
(32/26a1=28:38 KT)

balık: Argu lehçesinde ve Oğuzların bazılarında çamur 129/114, 190/163 (DLT)

balçık balık yugrulu.r

çıga.y yawuz yıgrılıu.r

ernekleri ogrulu.r

odguç bile ewrişü.r (129/114 DLT)

batıg: Nehir vb. şeylerin derin yeri 186/160 (DLT)

batıg: Bataklık 4771 (KB)

tatıg sürme tatıg kını ked katıg

tatıgka yanut orni teñsiz batıg (4771 KBM)

batruş: Bulanık (su) 231/201 (DLT)

batruş su.w (231/201 DLT)

bulak: Pınar 6626 (KB)

sözüg kim tüketür neçe sözlese

aka tınmaz erter bulaklar ara (6626 KBM)

buz: Buz 102/94, 178/152, 214/184 (DLT); 6013 (KB)

anıñ ağa.kı sürk büz teg (178/152 DLT)

bürüñ: Sudaki yüksek dalga (teyhu:r) 606/497 (DLT)

çokrama yul: Bol sulu kaynağın gözü, kaynayan pınar 246/216, 446/350 (DLT)

çulıman: Kençek lehçesinde, aslı ve nereden çıktığı bilinmeyen (iş) (asıl anlamı: su birikintisi) 225/195 (DLT)

derya: Deniz, derya 28/18b1=7:138, 31/59b1=20:77, 33/72a2=35:12 (KT)

Keçürdimiz Ya'küb oğlanlarını deryādın (28/18b1=7:138 KT)

egrim: Suyun toplandığı yer, su birikintisi 66/52 (DLT)

ergöz (suw): Baharın başlangıcında kar ve buzun erimesiyle meydana gelen su 60/47 (DLT)

ergöz su.w (60/47 DLT)

kak: Çukurdaki su birikintisi 407/318, 512/411, 99/92 (DLT) → **kak suw**

kaklar kamug kölerdi

taglar başı ilerdi

ajun tını yıldı

tü tü çeçek çerğüşü.r (407/318 DLT)

kak suw: Çukurdaki su birikintisi 407/318, 512/411 (DLT) → **kak**

kan: Kaynak, menbâ 48 (AH)

bilig ma' dîni hem fâzilê kanı (48 AH)

katçak: Su kollarının birbiriyle çarpıştığı yer 237/206 (DLT)

katlış: Kollarının birleştiği yerde suyun çarpışması 231/201 (DLT)

Su.w katlıştı (231/201 DLT)

katre: Damla 66 (AH)

bulıt hediye kılsa uşak katrene (66 AH)

kaynar: Suyu taşıp kaynayan (ırmak) 196/168, 528/429 (DLT)

Kayna.r ögüz keçigsi.z bolma.s (196/168 DLT)

kewli: Nehrin ağzı 634/530 (DLT)

kom: Su dalgası 503/403 (DLT)

kölüm kômı kopsa kalı tāmıg ite.r

körse anı bilge kişi sö.zke büte.r (503/403 DLT)

köl: Göl, gölcük, havuz 308/254, 399/310, 502/403 (DLT); 387 (AH)

alın töpü yaşardı

orut otın yaşurdı

kõlniñ suwın köşerdi

sıgır buka münreşü.r (308/254 DLT)

köl: Deniz 502/403 (DLT)

köl: İçinde su birikmiş çukur 502/403 (DLT)

köl: Büyük havuz 33/35b1=34:13 (KT)

Éterler erdi añar ... tilese beğük gızäreler köller teg (33/35b1=34:13 KT)

kölüñ: Su birikintisi, küçük göl 49/34, 607/498 (DLT)

Etil suwı aka turu.r

kaya tüpi kaka turu.r

balı.k teli.m baka turu.r

kõlü.ñ takı köşe.rü.r (49/34 DLT)

köpük ~ köpik: Su köpüğü 196/168, 503/403 (DLT)

köl köpüki (503/403 DLT)

liva: Siyah, kara balçık 30/21a1=15:26, 30/21b3=15:28, 30/23b1=15:33 (KT)

Bütünlükin törüttümüz kişini kıruğ balçıkdın, kök tınçımış livadın
(30/21a1=15:26 KT)

mıñar: Su gözü, su gözesi 567/467, 603/494, 608/500 (DLT)

mıñar çokra.dı (567/467 DLT)

orı: Dere 606/497 (DLT)

teriñ o.rı (606/497 DLT)

ögüz: Irmak, nehir 41/28, 196/168, 220/190 (DLT); 975, 993, 2243 (KB)

Kayna.r ögüz keçigsi.z bolma.s (196/168 DLT)

örküc: Dalga 60/46 (DLT)

su.w örküçlendi (60/46 DLT)

özük: Derelerin birleştiği yer 48/33 (DLT)

özük su.w 48/33 DLT)

sag suw: Oğuzcada berrak ve tatlı su 512/410 (DLT)

sarkındı suw: Su damlası 247/216 (DLT)

sayram suw: Sığ su 522/422 (DLT)

sondırı: Deniz 246/216 (DLT)

Eşye.k ayur başım bolsa sondurıda su.w içge.y men (246/216 DLT)

söl: Ağaç ve etteki nem 502/402, 179/153, 605/497 (DLT)

Sögüt sö.liñe kañın kāsıña (502/402 DLT)

suvuk: Yumuşak sıvı 517/415 (DLT)

suw: Su 12/6, 14/8, 26/12 (DLT): 73, 143, 669 (KB); 340 (AH); 28/69b2=8:11, 26/19a3=4:43, 27/22a2=5:6 (KT)

İndrür siziñ üze kökdin suw arıtmak üçün sizni (28/69b2=8:11 KT)

suw: Akarsu 32/15b1=28:23 (KT)

Kağan keldi erse Medyen suwıña buldı anıñ üze bir boñunı boñundın (32/15b1=28:23 KT)

suw tirgeşi: Dere kollarından oluşan su birikintisi 231/201 (DLT)

sürk buz: Soğuk (donmuş?) buz 178/152 (DLT)

süzük: Saf, mavi (su) 196/168 (DLT)

süzük su.w (196/168 DLT)

tadgun: Irmak 220/190 (DLT)

tamga: Denizlere, göllere, vadilere vb. yerle akan su kolu 213/184, 214/184 (DLT)

tamga: Denizin koy ve liman kısmı 213/184 (DLT)

tamga suwı taşra çıkıp tągıg öte.r

artuçları tegre önüp tizgin yete.r (213/184 DLT)

tamındı suw: Su damlası 226/196 (DLT)

tarım: Göl ve kumsallara akan suların kolları 199/171 (DLT)

tatlıg: Tatlı su 33/72a3=35:12 (KT)

Teñ bolmaz iki deryā, bu süçüg tatlıg sıñen suw ol ... bu açığ şūr turur
(33/72a3=35:12 KT)

teñiz: Deniz 289/246, 503/403, 603/495 (DLT); B9, 21, 480 (KB); 65, 388, 67 (AH);
30/36a3=16:14, 31/68a3=20:97, 32/27a2=28:40 (KT)

Ol İdi ol kim fermān tutuğlı kıldı teñizni, yése sizler andın yaş et
(30/36a3=16:14 KT)

terkin suw: Birikinti yerinde birikmiş su 222/192 (DLT)

ternek: Su sızıntısının artığı, bataklık 411/322, 428/335 (DLT)

elgim arıg kırçatur ok başakı

önmiş ulug ternek üze köp kaşakı (428/335 DLT)

terñük: Kaynak (suyu) 266/234 (DLT)

tünle bile köçe.lim

Yamar suwın keçe.lim

terñü.k suwın içe.lim

yuwga yağı uwulsu.n (266/234 DLT)

titig: Çamur 86/77, 194/166, 253/222 (DLT); 3723 (KB)

oçaklıg titig (86/77 DLT)

tonj: İçi buz olan herhangi bir şey 600/492 (DLT)

tonj nēñ (600/492 DLT)

üyük: Sulak yer, bataklık 974, 3089, 3795 (KB)

barı tap kereksiz adın artukum

bu dünyâ tüpi ked öyük ol sukum (3795 KBM)

turkun (suw): Sürekli duran (su) 221/191(DLT)

yadıñ: Sığ olup yere yayılan (su) 607/499 (DLT)

yadıñ su.w (607/499 DLT)

yaña: Oğuzcada ırmağın kenarı 605/497 (DLT)

yul: Pınar, göze 246/216, 446/350, 452/355 (DLT); 973, 4829, 6178 (KB); 387 (AH); 28/37a3=7:160, 36/87a2=44:52, 34/5a1=36:34 (KT)

Urgıl tayağıñnı taşqa, aqtı andın on iki yul (28/37a3=7:160 KT)

yulak: Küçük ve çok su pınarları 118/106, 452/355 (DLT)

akturur kö.züm yula.k

tüş kılur ördek yuga.k (452/355 DLT)

yul yulak: Küçük ve çok su pınarları 452/355 (DLT)

2.6.3. Coğrafi Yönler

batar: Batı 3706, 4423, 6512 (KB)

toğardın batarka bir orlam yér ol

vefâ birle bilse yakınlık hakın (3706 KBM)

kuz: Kuzey B57 (KB)

munuñki turuğlağ kuz ordu éli

tüp aslı nesebdin yorımış tili (B57 KBM)

kün batsıg: Batı 233/202 (DLT)

kün togsug ~ togsıg: Doğu 233/202 (DLT)

maşrık ve mağrıb: Doğu ve batı, maşrık ve mağrıp $36/53a3=43:38$ (KT)

Ey kâşkî meniñ ara seniñ ara iki maşrık ve mağrıb ırakınça néme yawuz iş
turur ol ($36/53a3=43:38$ KT)

meşrik: Maşrık, doğu 5678, B19, B29 (KB)

kötürdi yaşıq baktı maşrık tapa

körür ağdı yêrdin yokarı kopa (5678 KBM)

tegre: Bir şeyin çevresi, etrafı 156/135, 212/182, 214/184 (DLT); 4414, 6541 (KB);
çevre $31/81b3=46:26$ (KT)

Yokattımız ol kim tegrenizde uluşlardın ($31/81b3=46:26$ KT)

tegrek: Bir şeyin halka şeklindeki yuvarlak kenarı 240/208 (DLT)

togar: Doğu 731, 734, 827 (KB)

yaruklukı eksür yana yok bolur

tuğar kéçe azın yana ok tolur (734 KBM)

2.6.4. Yer-Yön Adları

ağrış: İki yolun başı 61/47 (DLT)

agız: Irmağın, testinin, küpün ve kuyunun ağzı 40/26 (DLT)

alın: Alın, cephe 4976, 5222, 2371 (KB)

turup ewke kirdi bu iki kadaş

kadaşıña zâhid alın tügdi kaş (4976 KBM)

alt: Aşağı, alt 24, 137, 186 (KB)

sözüm oğluma sözledim men toña

oğul minde altın maña ne teñe (186 KBM)

altın: Alt 67/53 (DLT); 25/7b3=3:136, 30/43a3=16:31, 38/46b2=61:12 (KT)

Uştmahlar aķar altınıda arıklar (25/7b3=3:136 KT)

arka: Arka, arka taraf, art (KB)

art: Arka, ard 37/55b3=49:4 (KT)

Ündeyürler séni kiçig éwler artındın (37/55b3=49:4 KT)

art yış: Çıkış ve iniş, iniş çıkış 446/350, 506/406 (DLT)

asra: Alt 75/63 (DLT); 294 (AH)

emel asrasında busuğlı eçel (294 AH)

asrakı: Alttaki, aşağıdaki, aşağıki 4527, 1785, C60 (KB)

yéme edgü tutğıl elig asrakığ

yégü içgü bérgil bütür oprakığ (4527 KBM)

ast: Alt, aşağı 18 (KB); 82/2 (DH)

Aşıkları zâr ingreben yolğa kirdi

Her ne cefâ tegse anı Hakdın bildi

Râzı bolup yer astığa hâzır boldı

Zâr yığlaban seherlerde kobar dostlar (82/2 DH)

astın: Alt 67/53 (DLT); 29/52a2=9:72, 26/28b1=4:57, 26/82b2=4:122 (KT)

Büstanlar kim aķar astınıda arıklar (29/52a2=9:72 KT)

baş: Baş, bir şeyin ağzı, yanı başı 405, 3151, 4486 (KB); 35/23a3=40:18 (KT)

Ve korkutğıl olarnı āzife küni birle, ançada yürekler boğuz başıña kelgüsi
(35/23a3=40:18 KT)

berü: Beri, konuşana doğru 29/16, 117/105, 295/248 (DLT); 84, 106, 219 (KB)

aç berü kel (29/16 DLT)

buçgak: Köşe, uç 234/203 (DLT)

buçgak: Dünyanın dört köşesinden biri 234/203 (DLT)

Yi.r buçga.kı (234/203 DLT)

buçgak: Taraf, bölüm 25/3b1=3:127 (KT)

Kesmek için bir buçgaķnı anlardın kim tandılar (25/3b1=3:127 KT)

buluñ: Köşe 606/498 (DLT)

bük: Argu lehçesinde köşe 168/145 (DLT); 870, 1286, 4440 (KB)

bütün çın bolurlar katı yok бүki

kişilerke tegmez bularnıñ yüki (4440 KBM)

çer: Oğuzcada bir şeyin karşı tarafı 162/141 (DLT) → **çerig, çerlik**

Anıñ evi bu çerlikde (162/141 DLT)

çerig: Oğuzcada bir şeyin karşı tarafı 195/167 (DLT) → **çer, çerlik**

çerlik: Oğuzcada karşı (taraf) 162/141 (DLT) → **çer, çerig**

egri: Çukur, iniş 31/85a1=20:107 (KT)

Körmez sen anıñ içinde egri ap yime kol kaç (31/85a1=20:107 KT)

iç: İç 30/16, 158/137, 163/142 (DLT); 11, 1643, 2213 (KB); 383, 214, 308 (AH);
26/36a1=4:63, 26/57b1=4:91, 28/2b3=7:88 (KT)

Né köñülleri içinde? (26/36a1=4:63 KT)

içre: İçeri, içeride, içeriye 119/106, 185/158, 198/170 (DLT); B23, 2791, 3099 (KB);
486, 122, 8 (AH)

ol eşiç içre et ulturđı (119/106 DLT)

in: Aşağı doğru meyilli olan, iniş 36/23, 446/350 (DLT)

ĩn yok 36/23 DLT)

iniş: İniş 903, 1087, 6121 (KB)

tatıĝka tatıĝsız süçigke açıĝ

aĝıška éniş ol edizke batıĝ (6121 (KBM)

ir: Yerin güney yanı, güneşli yanı 4967 (KB)

küle baktı örlep talu kız yüzi

yarudı bu dünyâ iri hem kuzı (4967 KBM)

isre: Oradan aşağı olan, sonra, aşağı 75/63 (DLT)

ol andan isre ol (75/63 DLT)

kaş: Herhangi bir şeyin ucu ve kıyısı 511/410 (DLT)

yār kāşı (511/410 DLT)

kat: Bir şeyin kat yeri, kıvrımı 161/140 (DLT)

Tõn katı (161/140 DLT)

kerü: Geri 182/155 (DLT)

Kõk temür kerü turma.s (182/155 DLT)

kırag: Kenar, kıyı 31/44b1=20:39 (KT)

Atĝıl anı deryā içiñe, atsun anı deryā kıraĝıña (31/44b1=20:39 KT)

kirü: Geri, arka 553/456 (DLT); 28/72a1=8:15, 25/28b1=3:187 (KT)

Ewrülmeñ olarkā kirü ya'nĩ arķa bérmeñ (28/72a1=8:15 KT)

koğı ~ kodı: Herhangi bir şeyin alt kısmı, aşağı kısım, aşağı doğru 63/49, 92/85,94/87 (DLT); 72, 119, 130 (KB); 102, 282 (AH)

ıwırık başı kazlayu

sagrak tolu közleyü

sakınç koğı kizleyü

tün kün bile sewnelim (63/49 DLT)

koy: Alt, dip 3570, 4512, 4721 (KB)

negü asğı âhır kara yér koyı

anıñ tüşneki ol yağız yér oyı (3570 KBM)

kuz: (Dağ vb.'nin) gölgeli tarafı 164/142, 497/398 (DLT)

kuzda kār eksü.me.z köyda yāg eksü.me.z (164/142 DLT)

naru: Öte, öte taraf 108/98, 177/151, 337/273 (DLT)

ol na.ru itindi (108/98 DLT)

ogrı (<ogırı): Bir şeyin altı, aşağısı, yerin altındaki 75/63, 191/163, 383/301 (DLT)

bu nēñ anıñ ogrı ol (75/63 DLT)

oñ: Sağ, sağ taraf; doğru 536, 2069, 2962 (KB)

oñ elgin kılıç tutsa ursa salıp

sol elgi bile neñ ülese alıp (2069 KBM)

oñ: Sağ, sağ taraf 31/60b2=20:80, 32/20b3=28:30, 30/53b1=16:48 (KT)

Va'de kıldımız sizke Tūr tağınıñ oñ yanındın (31/60b2=20:80 KT)

orta: Orta 37/43a1=48:24, 36/86a2=44:47 (KT)

Ol Tañrı kim yıǵdı eliglerini sizdin, eliglerini olardın Mekke ortasında
(37/43a1=48:24 KT)

otra: İki şeyin ortası, arası; kenarı olan bir şeyin ortası 75/63, 103/94, 156/135
(DLT)

İkki bugra igeşü.r otra köke.gü.n yençilü.r (103/94 DLT)

otru: Ön, karşı 18 (KB)

kédin öñdün ermez ne soldın oñun

ne astın ne üstün ne otu orun (18 KBM)

öñ: Oğuzlarda ön 32/19, 70/57 (DLT); B60 (KB); 14, 179, 12 (AH); 37/53b2=49:1 (KT)

İlgerü keçmenler Tañrı taķı yalawaķı öñinde (37/53b2=49:1 KT)

öñrü: Yana, doğru 38/23a3=59:8 (KT)

Yārī bérürler Tañrıķa öñrü hem yalavaķıña (38/23a3=59:8 KT)

öz: Bir şeyin içi, iç kısmı 488/390, 561/462 (DLT)

öze: Üst 487 (AH)

yağan bolsa yüklüg özesinde zēr (487 KBM)

sag: Oğuzcada sağ (taraf) 49/34, 512/410 (DLT); 33/37a2=34:15 (KT)

İki būstān sağdın hem soldın (33/37a2=34:15 KT)

sıñar: Bir şeyin kenarı 608/500 (DLT)

sıñar.dın yorı (608/500 DLT)

sıñar: Yan, taraf 1786, 3721, 4109 (KB); 32/29a1=28:44, 32/30a3=29:46, 29/2a3=8:42 (KT)

Ermez erdiñ kün batsıg sıñar (32/29a1=28:44 KT)

sol: Sol 49/34, 502/402 (DLT); 917, 2069, 2962 (KB); 30/53b1=16:48, 33/37a2=34:15, 37/73b2=50:17 (KT)

Ewrülür anıñ kölikeleri oñdın soldın (30/53b1=16:48 KT)

taşirtı: Dışarda, dışardaki 5936, 6259, 3115 (KB)

taşirtın negü tuşsa yañluk yazuk

munu men yügürdeçi kul-men anuk (3115 KBM)

taşra: Dışarı 214/184 (DLT)

tamga suwı taşra çıkıp tągıg öte.r

artuçları tegre önüp tizgin yete.r (214/184 DLT)

taştı: Dışarı, dışarıda 58/44, 190/162, 219/188 (DLT) → **taş**

Kişi ala.sı içtin yılkı ala.sı taşı.n (58/44 DLT)

tegiş: Bir şeyin hedef veya bitiş noktası 185/158 (DLT)

tüş: Nesnenin karşı tarafı 497/399 (DLT)

ewim tüşı (497/399 DLT)

töbün: Alt, aşağı 3797, 4712 (KB)

kanı ol bayat-men tégüçi otun

teñizde kodı ıdtı teñri töbün (4712 KBM)

tör: Baş köşe 262, 264, 522 (KB)

uç: Uç, bir şeyin ucu 34/20, 629/524, 161/140 (DLT)

butak uçı (34/20 DLT)

utru: Bir şeyin karşısı, karşı, karşı karşıya 75/63, 247/217, 278/242 (DLT); 137, 175, 193 (KB); 369 (AH); 33/32b2=34:9, 33/60a1=34:46, 27/52a2=5:46 (KT) → **utra**

Bakmazlar mu ol kim utrularında turur ol kim soğlarında turur?
(33/32b2=34:9 KT)

üst: Üst 18, 131, 1124 (KB)

az edgüke tegse unıtur özin

yaşıl kökte üstün yoritur sözün (1124 KBM)

üstün: Üst, üzerinde 67/53 (DLT); 30/40a1=16:26, 28/70b2=8:12, 30/16b1=14:26 (KT)

Tüşti olarnıñ üze şiftär öçek üstünlerindin (30/40a1=16:26 KT)

yan: Yan, taraf 4114, 4783 (KB); 31/60b2=20:80, 32/20a1=28:29, 31/20a3=19:52 (KT)

Va'de kıldımız sizke Tūr tağının oñ yanındın (31/60b2=20:80 KT)

yañak: Bir şeyin yanı, kenarı 218/187, 608/501, 127/112 (DLT)

tünle bile bastımız

tegme yañak bustımız

kesme.lerin kestimiz

Mıñlak erin bıçtımız (218/187 DLT)

yış: İniş 506/406 (DLT)

a.rt yı.ş (506/406 DLT)

yış: (Yukarı) çıkış 446/350 (DLT)

art yış (446/350 DLT)

yoguç: Adamın durduğı yerin karşı tarafı, vadi veya nehirin karşı yakası 13/7, 448/352 (DLT)

Yoguç keçtim (448/352 DLT)

yok: Yokuş, çıkış 36/23, 446/350 (DLT)

İN yok (36/23 DLT)

yokar: Yukarı 83/73, 161/140 (DLT); 101 (AH)

ottuz içip kıkralım

yoka.r kopup sekrilim

arslanlayu kökrelim

kaçtı sakınç sewnelim (83/73 DLT)

yokaru: Yukarı 72, 731, 3072 (KB)

kimiñ birle devlet yaraşsa kelip

başın kökke tegrür yokaru kılıp (3072 KBM)

yöre: Oğuzcada her şeyin etrafı ve kenarı 289/246, 454/357, 627/522 (DLT);
25/22b2=3:159, 31/27a1=19:68, 35/22a1=39:75 (KT)

Eger bolsa sen irig, irig köñüllüg tarılğatılar seniñ yörenđin (25/22b2=3:159
KT)

yörgeñç: Yol vb. şeylerin kıvrımı, dönemeç 613/506 (DLT)

2.7. Gündelik Yaşam Ögeleri

2.7.1. Ateş-Su

ab-ı sel: Sel suyu 85/4 (DH)

Eya gafıl ömrüng seni öter yeldek

Köz yaşıngnı akuz daim ab-ı seldek

Seni süyer dergahide misli kuldek

Hace süyse seni azad eter dostlar (85/4 DH)

ahker: Ateş kuru 140/7 (DH)

Işkka tüştüng otka tüştüng küyüp öldüng

Pervâne dek cândın keçip ahker boldung

Derdge toldung ğamga soldung tilbe boldung

Işk derdini sorsang hergiz dermânı yok (140/7 DH)

bu: Buhar, buğu 535/437 (DLT)

eşiç būsı (535/437 DLT)

çoğ: Odun köz olduktan sonra ateşin alevi 499/400 (DLT)

kokun: Kırılcım 203/174 (DLT)

köz: Köz 170/146 (DLT)

Kül ürginçe köz ürse yi.g (170/146 DLT)

kül: Kül 77/65, 170/146, 277/241 (DLT)

Kül ürginçe köz ürse yi.g (170/146 DLT)

oğguç: Ateşin alevi 60/46, 98/91, 129/114 (DLT)

Ötug oğguç birle öçürme.s (98/91 DLT)

ot: Ateş, alev; duman 33/20, 34/20, 92/85 (DLT); 143, 307, 408 (KB); 159, 340, 12 (AH)

Öt tise agı.z küyme.s (33/20 DLT)

ört: Yangın 33/19 (DLT)

pare ot: Ateş parçası 31/38b2=20:10 (KT)

Men kördüm ot, bolğay kim keldürgem sizke andın bir päre ot (31/38b2=20:10 KT)

sag suw: Oğuzcada berrak ve tatlı su 512/410 (DLT)

sarkındı suw: Su damlası 247/216 (DLT)

suw: Su 12/6, 14/8, 26/12 (DLT); 73, 143, 669 (KB); 340 (AH); 28/69b2=8:11, 26/19a3=4:43, 27/22a2=5:6 (KT)

İndrür siziñ üze kökdin suw arıtmak üçün sizni (28/69b2=8:11 KT)

süzük: Saf, mavi (su) 196/168 (DLT)

süzük su.w (196/168 DLT)

tütün: Duman 201/172, 305/252, 415/326 (DLT); 35/77b1=41:11, 36/77a1=44:10 (KT)

Yana fermānladı kökni törütmek tapa, ol bir tütün erdi (35/77b1=41:11 KT)

yakılmış ot: Alevli ateş 26/27a2=4:55 (KT)

Tap ol tamuğ yakılmış ot (26/27a2=4:55 KT)

yalın: Ateşin alevi, ateş 454/356 (DLT); 1415, 2579, 3839 (KB)

öt yalını (454/356 DLT)

yundı: Yemekten sonra kapların yıkandığı su 457/361 (DLT)

2.7.2. Beslenme

agartgu: Buğday unundan yapılan, bozaya benzer bir içki 635/530 (DLT)

aguj ~ aguz: Ağız (ilk süt) (DLT)

akı yagak: Soyulması kolay olan ceviz, iyi cins ceviz 57/44 (DLT)

alımla: Türklerde (ölçünlü Türkçede) elma (*Malus sylvestris*) 77/65, 81/71, 184/157 (DLT)

añut: Şarap hunisi 59/45 (DLT)

arı yagı: Çigil Türklerinde bal 56/42, 513/411 (DLT)

asel: Bal 439, 207, 161 (AH); 37/13a1=47:15 (KT)

Arıklar 'asel-i muşaffādın ya'ni arıgdın (37/13a1=47:15 KT)

aş: Yemek 14/8, 34/21, 50/35 (DLT); 321, 524, 682 (KB); 297, 329 (AH)

aşbar: Samanla kepek ıslatılıp karıştırılarak hazırlanan at yemi 71/58, 439/342 (DLT)

awruzi: Buğday ve arpanın ununu karıştırıp yapılan ekmek vb. karışık yiyecek 84/75 (DLT)

ayak: Kap, çanap, sahan, Türk kabı; kadeh 53/38, 54/40, 99/91 (DLT); 2824, 2878, 4645 (KB)

ayak tirki başlar bu aş başçısı

negü teg kerek ayğıl aş işçisi (2824 KBM)

ayran: Ayran 73/59 (DLT)

azuk: Azık, yiyecek 5/3, 12/7, 45/31 (DLT); 1417, 3435, 5350 (KB); 187 (AH); 75/6 (DH)

yüz utru-turur bu uzun yol sefer

ukuşluğ bu yolka azuk ked éter (1417 KBM)

azukluk: Azık için, yiyecek için hazırlanan şey 86/77, 140/123 (DLT)

bal: Bal 487/389, 513/411, 400/311 (DLT)

bart: Şarap kovası ve sıvı şeylerin ölçülmesinde kullanılan kap 59/45, 172/148 (DLT)

bart: Oğuz lehçesinde, pişmiş topraktan su kabı 172/148 (DLT)

bazı: Yanmadan dolayı ekmeğin üzerinde görülen siyahlık 543/444 (DLT)

etme.k bazı boldı (543/444 DLT)

bekmes: Oğuzcada pekmez 221/191, 231/200 (DLT)

bekni: Buğday, arpa ve akdarı içeceği, boza 218/188, 470/376, 478/382 (DLT)

bışığ (süçüg): Kaynatılmış, kıvama gelmiş (şarap) 187/160 (DLT)

bok: Ekmeğin bayatlığından veya kokmasından dolayı üzerinde oluşan yeşillik, genel olarak küf 499/400 (DLT)

bor: Şarap 494/396, 495/397 (DLT); 2098, 2651, 339 (KB)

yağı ol bu bor timçi éltür kümüş

kılınçı tütüş boldı kılkı uruş (2098 KBM)

bösgeç: Ekmek, somun 227/197 (DLT)

böşgel: Hâkaniye lehçesinde yufka ekmeği 242/210 (DLT)

buldunı: Kençek lehçesinde içine üzüm veya kuru üzüm konularak yenilen yoğurt 246/216 (DLT)

bulgama: Yağı ve şekeri olmayan bulamaç 246/216 (DLT)

bul tarıg: Üzerinden yıllar geçtiği için tadı bozulan buğday 169/146 (DLT)

bul tarıg (169/146 DLT)

buxsı: Kaynamış buğdaya badem katılarak ve süt, bal, kepek karışımı dökülerek yapılan bir yiyecek 213/183 (DLT)

buhsum: Boza; akdarıdan yapılan bir içki 243/211 (DLT)

bün: Çorba 26/12 (DLT)

çagır: Meyve ve sebze suyu 183/156, 432/338, 569/469 (DLT)

çagır: Şarap 183/156(DLT)

çagmur: Şalgam (Brassica rapa) 13/7, 230/199 (DLT) → **çamgur**

çalpuş: Ele ve elbiseye bulaşan meyve yapışkanlığı 231/201 (DLT)

çamgur: Şalgam 230/199 (DLT) → **çagmur**

çawlı: Şeftali çekirdeği ve ceviz kabuğu 634/530(DLT)

çahşak: Karluk lehçesinde, kayısı ve kuru üzüm yarması 236/205(DLT)

çıwşan çagır: Ekşi meyve suyu 612/505 (DLT)

çir: Katı yağ, etteki yağ 162/141 (DLT)

Eşişte çir yök (162/141 DLT)

çiwgın aş: Şişmanlatıcı, doyurucu yemek 222/192 (DLT)

çiwgın ot: Semirtici ot 222/192 (DLT)

çobulmak: Otlık lehçesinde kurutulmuş elmanın yarısı 251/220 (DLT)

çöp: Tutmaç yemeğinin, şehriye ve eriştenin (çubuk hâlindeki) parçaları 160/139 (DLT)

çöp: Bir şeyin çöpi ve usaresi; üzüm vb. şeylerin posası; şarap, yağ vb. şeylerin dibe çöken kısmı, tortu 160/139, 494/396, 436/341 (DLT)

üzüm çö.pi (494/396 DLT)

ya.g çöpi (494/396 DLT)

çörek: Yuvarlak ekmek 195/167 (DLT)

çukmın: Buharda pişirilen, kurabiye şeklinde bir tür ekmek 223/192 (DLT)

epek: Çocuk dilinde ekmek 46/32 (DLT) → **etmek**

epmek: Ekmek 63/49 (DLT) → **etmek**

erük: Şeftali, kayısı, siyah erik türünün genel adı 47/33, 160/139, 407/318 (DLT) →

kara erük, sarıg erük, tülüg erük

esrütgü: İçki 30/63b1=16:67 (KT)

Hurmā tüpleriniñ yimişlerindin, üzümberdin tutar sizler andın esrütgü
(30/63b1=16:67 KT)

et: Et

etmek: Ekmek 42/29, 64/50, 93/86 (DLT); 1191, 2318, 2319 (KB) → **epek, epmek**

negü tér eşitgil közi tok kişi

tuz etmek idisi akı er başı (1191 KBM)

evin: Tahıl tanesi 54/40 (DLT) → **ewin**

ewin: Tahıl tanesi 51/36, 54/40 (DLT) → **evin**

ewün: Buğday, buğday tanesi 34/4b1=36:33, 37/71a2=50:9 (KT)

Nişân olarkâ ölüg yer, tırgüzdüimiz anı hem çıkardımız andın ewün yana
andın yéyürler (34/4b1=36:33 KT)

fuka: Fuka, bir çeşit şerbet 4656 (KB)

tilese fukâ‘ bér tilese mizâb

tilese cülengbîn tilese cülâb (4656 KBM)

halva: Helva 3611, 3612 (KB)

karın todsa arpa ya halvâ bir ol

kalur barça artıp tolur kirgü yol (3611 KBM)

hamr: Şarap 37/12b3=47:15 (KT)

Arıklar hamrdın tatlıg içgenlerke (37/12b3=47:15 KT)

içkü: İçilen şeyler 77/64 (DLT)

içim: İçecek 4769, 4402 (KB)

karın todğuça yé kamuğ yém içim

kerek arpa yür tut todurğu açım (4769 KBM)

igdük: Süt ve yoğurttan yapılan, peynire benzer bir yiyecek 65/51 (DLT)

iprük: Yoğurtla sütün karıştırılmasından elde edilen ve içilen bir içecek 63/49 (DLT)

işküm: Karavana şeklinde, hükümdarların önüne konan büyük ve ayaksız sofa 66/52 (DLT)

kagurmaç: Kavrulmuş buğday 247/217 (DLT) → **kawurmaç**

kagut: Akdarıdan yapılan yemeğin adı 204/174, 516/415 (DLT) → **kavut**

kak: Kayısı, erik, şeftali gibi meyvelerin yarısı 407/318, 512/411 (DLT) → **kak kuk**

kak et: Kurutulmuş et 407/318 (DLT)

kak kuk: Yarma, kurutulmuş meyve 500/401 (DLT) → **kak**

kakurgan: Yağla yoğrulan, fırın veya tandırda pişirilen bir ekmek 258/226 (DLT)

kalbuz: Lokma, sokum 230/200 (DLT)

Kalbuzla.dı nēñni (230/200 DLT)

kanak: Sütün üzerindeki kaymak 193/165 (DLT)

kand: Şeker 5154, 6314 (KB)

atañ öldi bardı saña bérđi pend

ata pendı tutsa şeker bolğa kand (5154 KBM)

kara itmek: Una, et, yağ ve şeker karıştırılarak yapılan bir tür ekmek 543/444 (DLT)

katık: Tutmaca katılan sirke ve yoğurt gibi çeşni 192/164 (DLT)

katma yuvga: Yağda pişirilen ufalanmış ekmek 218/187 (DLT)

kavık: Akdarı kepeği 517/415 (DLT)

kavut: Akdarı unu, yağ ve şekerle karıştırılıp yenen lohusa yemeği 516/415 (DLT)

→ **kagut**

kawık: Akdarı kepeği 118/106, 192/165 (DLT)

kawurmaç: Kavrulmuş buğday 247/217 (DLT) → **kagurmaç**

kemdük süğük: Eti sıyrılmış kemik 241/209 (DLT)

kençliyü: Bayramlarda ve hükümdarların ziyafetlerinde yağmalanmak için kurulan, otuz arşın yüksekliğinde, minareye benzer sofa 633/528 (DLT)

kestem: Geceleyin davetsiz gelenlere verilen içkili ziyafet 244/211 (DLT)

kewgin (aş): Doyurucu olmayan (yemek) 222/192 (DLT)

kewşek etmek: Mayalanmış ve iyi pişmiş, şişmanlatıcı ekmek 570/469 (DLT)

kez ~ kiz: Süt, un vb. şeylerin tencerenin dibine yapıştığı kısım 164/142 (DLT)

eşiç kizi (164/142 DLT)

kımız: Kımız 184/157, 270/236, 531/432 (DLT); 4442 (KB)

kımız süt ya yün yağ ya yoğrut kurut

yadım ya kidiz hem azar ewke tut (4442 KBM)

kıyak: Kaymak 458/361 (DLT) → **kayak**

kıyma ügre: Serçe dili şeklinde sivriltilerek kesilen bir tür erişte 521/420 (DLT)

kızıl süçig: İla vadisi halkı olan Yağma, Toxsı ve Çigillerce şarap 205/176 (DLT)

kor: Yoğurt veya kımız mayası 496/397 (DLT)

koyug süçig: Meyve suyu 517/416 (DLT)

kömeç: Küle gömülen yuvarlak ekmek 10/5, 181/154 (DLT)

köpük: Kaynayan tencerenin köpüğü 196/168 (DLT)

köwşek etmek: Hamurunda iyi maya bulunan ekmek 241/209 (DLT)

közmen: Közde pişirilen ekmek 223/193, 278/241 (DLT)

kurut: Keş (yağsız, kuru peynir) 179/153, 271/237, 309/255 (DLT); 4442 (KB)

kımız süt ya yün yağ ya yoğrut kurut

yadım ya kidiz hem azar ewke tut (4442 KBM)

kuyma: Bir çeşit yağlı ekmek 521/420 (DLT)

küli: İkiye ayrılmadan, çekirdeğiyle birlikte kurutulan kayısı 548/448 (DLT)

kürşek: Akdarı tanelerinin su ve sütle kaynatılıp üzerlerine yağ dökülmesiyle yapılan bir yemek 241/209 (DLT)

lantu: Şehriye çorbası 550/450 (DLT)

lezzet: Lezzet, tat 193 (AH)

mandu: Türk sirkesinin adı 211/182 (DLT)

meze: Tat 437, 194, 438 (AH); 37/12b2=47:15 (KT)

Arıklar sütdin ağnamaz anığ mezesi (37/12b2=47:15 KT)

minguy: Bir hamurun adı 551/452 (DLT)

mive: Meyve 34/66b2=38:51, 34/13b3=36:57, 36/87b3=44:55 (KT)

Ündeyürler anığ içinde üküş mīveni hem şarābnı (34/66b2=38:51 KT)

mive: Tomurcuk 37/71a3=50:10 (KT)

Hurmā yıgaçını uzunlar ađar mīve ükülmiş, rūzī`kullarka (37/71a3=50:10 KT)

mün: Çorba 26/12, 30/16, 50/35 (DLT)

nuş: Şerbet 4801 (KB)

hatarlıĝ-turur dünyâ nûşı aĝu

arıĝın tile barça içĝü yégü (4801 KBM)

oru: Buĝday, şalgam vb. şeyleri korumak için kazılan çukur 56/42 (DLT)

ot yem: Yemeĝe çeşni veren ot ve baharat 446/350 (DLT)

ova: Şeker ovularak yapılan bir çeşit yemek 9/5 (DLT)

oxak: Kayısı kurusu şerbeti 73/61 (DLT)

ötmek: Ekmek 197/169, 279/242, 404/315 (DLT) → **etmek**

sagnagu: Kuru kabak 246/215 (DLT)

sag yag: Tereyaĝı 512/410, 515/413 (DLT)

sakız: Elbiseye yapışan pekmez vb. yapışkan şey 183/157 (DLT)

samduy: Yemeye uygun olması için sıcak ile soĝuk arasında ılık olan yemek 551/451 (DLT)

sarmaçuk: Bir tür şehriye 263/229 (DLT)

sım sımrak: Çigil lehçesinde, baş parçaları, baharat ve ekşi yoĝurtla yapılan bir yemek 503/403 (DLT)

sinçü: Kalınlıĝı yufka ile pide arasında olan bir tür ekmek 210/180 (DLT)

sirke: Sirke 100/92, 112/101, 113/101 (DLT)

sogut: Karluk lehçesinde çökeleĝin kurutulmuşu 179/153 (DLT)

soruş: Tane sertleşmeden önce başak hâlinde ateşte kızartılan buĝday 185/158 (DLT)

söglünçü: Kebap 420/329, 552/453 (DLT)

söĝüş: Oĝuzcada oĝlak ve kuzunun kebab yapmaya yarayan kısmı 185/158 (DLT)

sugdıç: İnsanlar arasında kışın sırayla verilen ziyafet 229/198 (DLT)

sugut: Pirinç, et ve bahratla doldurulmuş barsak; bumbar 179/153 (DLT)

suktu: İçine ciğer, et, baharat konup pişirilerek yenen bağırsak 210/180 (DLT)

suvuk Yoğurt 517/415 (DLT)

suwsuş: Şarap gücü giden buğday suyunun son kısmı 231/201 (DLT)

suwsuş: Su katılmış ayran 231/201 (DLT)

süçig: Şarap 89/80, 144/125, 205/176 (DLT)

süt: Süt 66/52, 89/80, 97/91 (DLT); 4442, 881, 5881 (KB); 30/63a1=16:66, 37/12b1=47:15 (KT)

İçrür-miz sizlerke andın kim qarınları içinde turur tezekli qanlı ara qatıqsız süt (30/63a1=16:66 KT)

süzme: Keş (yağsız, kurutulmuş yoğurt) 218/187 (DLT)

şanbuy: Kençek lehçesinde başka bir davetten dönenler için geceleyin verilen içki ziyafeti 550/451 (DLT)

şarab: İçecek 34/66b2=38:51 (KT)

Anıñ içinde ündeyürler anıñ içinde üküş mīveni hem şarābnı (34/66b2=38:51 KT)

şehd: Bal 206, 28 (AH)

bir elgin tutup şehd birin zehr qatar (206 AH)

şeker: Şeker 772, 789, 2198 (KB); 28 (AH)

arığsız kılınçı vefâsız cefâ

neçe me yitürse şeker hem yilig (2198 KBM)

şerab: İçki, şarap 1060 (KB); 297 (AH)

kayusı soğık itti kattı cülâb

kayu kıldı bérđi kereklig şerâb (1060 KBM)

şöpik: Yedikten sonra meyvenin atılan kısmı 196/168 (DLT)

taam: Yemek, yiyecek 33/16a2=33:53, 27/19a2=5:5, 27/19a3=5:5 (KT)

Kirmeñ yalawaç éwiñe meger destür bérilse sizke ta'am tapa (33/16a2=33:53 KT)

talkan: Kavut (kavrulmuş ve dövülmüş tahıl ununa şeker veya tatlı yemiş katılarak yapılan yiyecek) 221/191, 313/257, 344/277 (DLT)

tamata (?): Kadayıf hamuru kıvamında ince bir hamur 223/193 (DLT)

tamgalık: Kişiyeye özgü küçük sofraya 263/229 (DLT)

tançu: Lokma 615/510, 272/238 (DLT)

taşuk aş: Arasıra bulunabilen nefis yemek 611/504 (DLT)

tar: Sadeyağın tortusu 509/408 (DLT)

tartın: Yolculuk vb. durumlar için hazırlanan yiyecek 219/188 (DLT)

tatıg : Lezzet 142/124, 457/361 (DLT); 367, 370, 375 (KB); 106, 109 (AH)

tatıg talıg: Lezzet 205/175 (DLT)

tatındı süt: Süt kalıntısı 225/195 (DLT)

terengbin: Kudret helvası 6010 (KB)

sarığı küçenmiş bolur ay bögü

özini boşutğu terengbîn yégü (6010 KBM)

tigü: Lokma 4598, 5441, 6254 (KB)

kişi utrukı türmek alma tigü

öz utru negü erse alğu yégü (4598 KBM)

tikim: Sokum, lokma 200/171 (DLT)

tikü: Et parçası 546/446, 462/367 (DLT)

bır tikü et (546/446 DLT)

tilge: Uzunlamasına dilinen et parçası; uzunlamasına ayrılan yer vb. uzunlamasına olan şeyler 216/186 (DLT)

b̄ir tilge et (216/186 DLT)

to: Bulamaç (telbi:ne) kıvamında pişen un 535/437 (DLT)

togrıl: Kençek lehçesinde et ve baharatla doldurulan bağırsak 242/210 (DLT)

tokaç: Yuvarlak ve yassı ekmek 180/153 (DLT)

topık süñük: Kemik yemeği (paça?) 191/163 (DLT)

töp: Arpa mayası ile yoğrulan kaynamış buğdayın ılık bir yerde bekletilmesiyle elde edilen yiyecek 160/139 (DLT)

tuma buhsun: Akdarı içkisinden küpün ağzına yükselen şey 548/448 (DLT)

tunçu: Lokma, sokma 210/180 (DLT)

tutguç: Kahvaltı 228/197 (DLT)

tutmaç: Türklerin tanınmış yemeği 218/188, 227/197, 228/197 (DLT)

tuz: Tuz 273/238, 321/262, 331/268 (DLT); 1191, 1328, 2318 (KB); 263 (AH)

negü tér eşitgil közi tok kişi

tuz etmek idisi akı er başı (1191 KBM)

tuzgu: Yoldan geçen tanıdık ve akrabalara armağan olarak çıkarılan yemek 213/184, 211/181 (DLT)

türmek: Dürüm 200/171, 240/208, 322/262 (DLT)

uğıtma: Islak peynir 83/74, 112/101 (DLT)

ugut: Kendisinden içki elde edilen maya 37/24 (DLT)

un: Un 36/23, 125/111, 130/114 (DLT)

urugluk: Ekmek için saklanan (buğday vb.) 86/77 (DLT)

urugluk bugday (86/77 DLT)

uva: Bir çeşit yemek 9/5 (DLT)

uwa: Pirinç, buz ve şekerle yapılan ve serinlik için yenen bir yemek 57/43 (DLT)

uwuş ekmek: Ufalanmış ekmek 42/29 (DLT)

ügre: Tutmaca göre daha ince hamur şeritleri ile yapılan bir yemek 76/63, 521/420 (DLT)

üsbüri: Doğranarak yağa atılan ve içine şeker konan tandır ekmeği 83/73 (DLT)

üskebeç: Kuru üzüm 90/81 (DLT)

üyür: Darı 3612 (KB)

şeker halvâ yégli ya arpa üyür

todup yatsa tañda yana aç-turur (3612 (KBM))

üz: Yağ 30/16, 34/21 (DLT)

üzlüg mü.n (30/16 DLT)

yag: Yağ 101/93, 112/101, 121/107 (DLT)

yag: Oğuzlarda iç yağı 515/413 (DLT); 4442 (KB)

kımız süt ya yün yağ ya yoğrut kurut

yadım ya kidiz hem azar ewke tut (4442 KBM)

yag çöpi: Yağ tortusu 494/396 (DLT)

yakrı: Hayvani yağ, içyağı 458/361, 534/434, 321/262 (DLT)

bışrılur yakrı kıya.k

toşgurur yogrı çana.k (458/361 DLT)

yakrı yağı: İçyağı 578/475 (DLT)

Yakrı yāğı yagsı.ma.s (578/475 DLT)

yak yuk: Kaptaki yemek bulaşığı 506/406, 515/413 (DLT) → **yuk, yuk yak**

yalaçı yuga: Yufka ekmek 455/358 (DLT)

yalaçı yuvga: Bir çeşit yufka 459/363 (DLT)

yandak çeker: Kudret helvası 463/367 (DLT)

yandak şekeri: Yandak şekeri, kudret helvası $28/37b3=7:160$, $31/60b2=20:80$ (KT)

İndürdimiz olarnıñ üze yandak şekerini buldurçını (28/37b3=7:160 KT)

yarmaş: İri dövülmüş buğday 462/366 (DLT)

yarmaş ün: Dövülmüş, ince buğday unu 462/366 (DLT)

yarma yuvga: Bir çeşit yufa 459/362 (DLT)

yaş: Sebze 323/263, 506/406, 515/413 (DLT)

yaş: Bakliyat, baklagiller 446/350, 631/527 (DLT)

yaş yuş: Baklagiller ve sebze 446/350, 506/406 (DLT)

yawgan aş: İçinde et bulunmayan yemek 460/364 (DLT)

yazuk et: Sonbaharda baharatla karıştırılıp doğranan ve ilkbaharda yenen et 451/354 (DLT)

yem: Baharat 446/350 (DLT) → **yim**

yém: Yemek 36/85b3=44:44 (KT)

Bütünlükin zaqqüm yıgaçı yazukluğlar yémi (36/85b3=44:44 KT)

yemiş ~ yimiş: Meyve 131/115, 136/118, 209/180 (DLT); 1651, 2889, 2904 (KB); 323, 324 (AH); $30/63a3=16:67$, $30/34b3=16:11$, $30/64b1=16:69$ (KT)

Hurma tüpleriniñ yemişlerindin, üzümderdin tutar sizler andın esrütgü (30/63a3=16:67 KT)

yılınçga aş: Yağsız, tuzsuz, tatsız yemek 631/526 (DLT)

yigü: Yeme aracı, yenecek şey 304/251 (DLT)

yīgü nēḡ (304/251 DLT)

yigesı: Oğuzlarda yeme aracı; yenecek şey 304/251 (DLT)

yīge.si nēŋ (304/251 DLT)

yim: Yiyecek, rızık 241/210, 507/407 (DLT); 3191, 4402, 4587 (KB) → **yem**

yīm keldür (507/407 DLT)

yiym: Yiyecek 3743, 3800 (KB)

boğuzka yéym hem eginke kedim

maña kılmaz eksük törütgen idim (3743 KBM)

yogrut: Yoğurt 4442 (KB)

kımız süt ya yün yağ ya yogrut kurut

yadım ya kidiz hem azar ewke tut (4442 KBM)

yörgemeç: İçine ince barsak konmuş işkembe ve barsaklar dürülerek ızgarada yapılan pişirilen bir yemek 468/372 (DLT)

yubka: Her şeyin incesi; yufka 459/362 (DLT) → **yuwka**

yugrut: Mayalanmış süt, yoğurt 100/93, 112/101, 361/287 (DLT)

yuk: Kaptaki bulaşık 446/350, 506/406 (DLT) → **yak yuk, yuk yak**

yuk yak: Kaptaki bulaşık 446/350 (DLT) → **yuk, yak yuk**

yun: Kadınların yediği, ciğere yapışık bezemsi et 602/494 (DLT)

yuvga: Yufka ekmek 456/359 (DLT)

yuwka: Her şeyin incesi; ince 438/342, 458/362, 534/434 (DLT)

yür: Bir darı cinsi (?) 3614, 4768, 4769 (KB)

karın todğuça yé kamuğ yém içim

kerek arpa yür tut todurğu açım (4769 KBM)

2.7.3. Yol, Geçit

art: Dağ geçidi, sarp dağ geçidi 33/19, 141/124, 278/242 (DLT)

Ermegü.ke eşik art bolu.r (33/19 DLT)

boynak: Dağdaki yüksek geçit 522/421 (DLT)

çıgır: Dar ve küçük yol 183/156 (DLT)

ertik: İşlek yol 64/50 (DLT)

eşkin: Uzun yol 67/53 (DLT)

keçig: Geçit 196/168 (DLT); 249, 674, 1541 (KB)

Kayna.r ögüz keçigsi.z bolma.s (196/168 DLT)

keçiş: Nehir ve vadideki geçiş yeri 186/159 (DLT)

Ol keçişni su.w ilette (186/159 DLT)

köprüg: Köprü 240/209 (DLT)

yol: Yol, yolculuk, sefer 39/25, 43/30, 45/31 (DLT); 37, 129, 208 (KB); 150, 179, 412 (AH); 29/32b3=9:42 (KT)

yöl ugur bolsu.n (39/25 DLT)

Eger bolsa nerse yakın, yakın yol, oğrayu āsān yawuķ uđgātılar saņa (29/32b3=9:42 KT)

2.7.4. Madenler, Mineraller

ajmuk: Beyaz şap 62/48 (DLT)

ajmuk ta.z (62/48 DLT)

altun: Altın 188, 213, 483 (KB); 29/25b2=9:34, 36/59b2=43:53, 36/67a2=43:71 (KT)

Anlar kim kömerler altunni kümişni, hezīne étmezler anı (29/25b2=9:34 KT)

bakır: Bakır 181/155 (DLT); 3438, 3964, 120 (KB)

Bār bakır yōk altu.n (181/155 DLT)

bakır yulı: Erimiş bakır, bakır menba'ı 33/34b2=34:12 (KT)

Akıttımız añar bakır yulını (33/34b2=34:12 KT)

çaha: Çakmak taşı 7/4 (DLT)

çakmak: Kendisiyle ateş yakılan çakmak taşı 236/205, 272/238, 320/262 (DLT)

ol çakma.k çakdı (272/238 DLT)

çoğın: Tunç 206/176 (DLT)

Ço.đın eşiç (206/176 DLT)

kan: Maden 5357 (KB)

bu begler tağ ol kâni altun kûmüş

kûmüş kân kazığlı bayur ol üküş (5357 KBM)

kara yag: Petrol 543/444 (DLT)

kaş: Beyaz olanı yıldırım, susuzluk ve şimşek çakmasından korunmak için yüzüğe takılan, beyaz ve siyah saf bir taş 166/144, 453/356, 511/410 (DLT)

kimiñ bile ka.ş bolsa yaşın yakma.s (453/356 DLT)

kömür: Kömür 5012, 3837, 3951 (KB)

yaşık yérke yansa yüzün kizlese

kömür kırtışı dünyâ yüzke basa (5012 KBM)

kurç temür: Çelik 173/149 (DLT)

kurugjin: Kurşun 256/224, 413/324 (DLT)

kurugji.n suwka battı (413/324 DLT)

kuşun: Oğuzlarda kurşun 256/224 (DLT)

kümüş: Gümüş 29/25b3=9:34, 36/51a2=43:33 (KT)

Anlar kim kömerler altunnı kümişni, hezīne étmezler anı (29/25b3=9:34 KT)

kümüş: Gümüş; para 92/86, 186/159, 208/178 (DLT); 188, 189, 479 (KB)

séziksiz kerek bolğa altun kümüş

özüm işleteyin tése-men üküş (479 KBM)

madin: Mâden 48 (AH)

bilig ma‘dini hem fâzilët kanı (48 AH)

sızgurmış tuç: Erimış bakır 36/85b3=44:45 (KT)

Bütünlükin zaĸküm yıĸaĸı yazuĸluĸlar yémi, sızgurmış tuç teg ĸaynayur
ĸarınlar içinde (36/85b3=44:45 KT)

sim: Gümüş 241 (AH)

baĸıl tirdi zêr sim ĸaramdın öküş (241 AH)

süzük: Yakut vb. saf olan taşlar 196/168 (DLT)

temür: Demir 33/20, 103/94, 173/149 (DLT); 3041, 4263, 4710 (KB);
33/33b3=34:10 (KT)

Yumşattımız aĸar temürni (33/33b3=34:10 KT)

tuç: Sarı tunç 495/397, 439/343 (DLT)

Ol tūçug yulrıttı (439/343 DLT)

urumday: Zehirin zararını gideren bir taş 90/81 (DLT)

ürĸek: Kireç 73/60 (DLT)

yakut: Yakut 4395, 5142, 5669 (KB)

teñizke kirür körse köñlün tükel

güher yinçü yakut çıkarur mesel (4395 KBM)

yat: Yağmur, kar vb. yağdırmada, rüzgâr estirmede ve kehanette kullanılan özel taş, yada taşı 445/349, 514/413 (DLT)

zer: Altın 241, 487 (AH)

bağıl tirdi zər sim haramdın öküş (241 AH)

2.7.5. Giyim

artıg: Kadın yeleği 61/48 (DLT)

bağırdak: Kadın göğüslüğü 251/220 (DLT)

başak: Çigil lehçesinde (Türklerde) ayakkabı 190/162, 542/443(DLT)

başmak: Oğuzlar ve Kıpçaklarda ayakkabı 190/162, 235/204, 625/521 (DLT) →
başak

bertü: Üst kısma giyilen elbise, hırka 210/180 (DLT)

bogmak: Gömlek düğmesi 235/204 (DLT)

bogmak: İnci ve mücevher kakılmış altın vb. şeylerden yapılan gerdanlık, kolye 235/204 (DLT)

börk: Başa giyilen şey, börk 176/151, 315/259, 407/317 (DLT); 435, 3723 (KB); 300, 320 (AH)

Ta.tsı.z Türk bolma.s ba.şsı.z börk bolma.s (176/151 DLT)

büküm etük: Oğuzcada kadınların giydiği ayakkabı 199/170 (DLT)

bürünçük: Burun ve burundan aşağısını örten yarım peçe, yaşmak 109/99, 254/223, 342/276 (DLT)

ura.gut bürünçük urundı (109/99 DLT)

çadır: Çar, kadınların dış giysisi 33/21a3=33:59 (KT)

Ey yalavaç, aygıl cüftlerine hem kızlarına ... yağutğan olar üze öz çadırları içre (33/21a3=33:59 KT)

çaruk: Çarık 191/164(DLT)

çekrek: Kölelerin giydiği, yünden yapılmış aba 240/208 (DLT)

çeşşü: Küçük hırka 609/502 (DLT)

çolkuy etük: Topuğu yana kaymış ayakkabı 551/452(DLT)

çöge: Elbise üstüne giyilen geniş ve kolsuz üstlük, aba 5974 (KB)

kadaşını kördi uzatu yatur

çögesin töşenmiş yiñin yastanur (5974 KBM)

çöpre: Eski elbise 212/182 (DLT)

eliglik: Eldiven 87/79 (DLT)

eñek: Baş örtüsünü başa bağlayan ip 80/68 (DLT)

etek: Etek 46/32 (DLT); 3952 (KB)

usı uçtı koptı adakın örü

kara tün kötürmiş etekin örü (3952 KBM)

etik: Ayakkabı 568/468 (DLT) → **etük**

ol etik yi.sin sıgza.dı (568/468 DLT)

etük: Ayakkabı; edik, çizme 46/32, 116/105, 291/247 (DLT)

Ol etük ittürdi (116/105 DLT)

iç kur: İç kuşak, uçkur 30/16, 163/142 (DLT)

içmek: Kuzu derisinden kürk 64/50 (DLT)

ilersük: Uçkur 87/78 (DLT)

izlik: Kesilen hayvanın derisinden yapılan Türk ayakkabısı 65/51 (DLT)

İzlik bolsa er uldı.ma.s, içlik bolsa at yagrı.ma.s (65/51 DLT)

kaftan: Kaftan 219/188, 489/391, 570/469 (DLT)

er kafta.n yaxsındı (489/391 DLT)

kalıuk: Kürk ve deri gibi şeylerde, yapışkan bir şey yüzünden meydana gelen büzülme 611/504 (DLT)

kars: Koyun yününden veya deve tüyünden yapılan elbise 175/150, 456/360 (DLT)

Barçın yama.gı barçinka kars yama.gı karska (456/360 DLT)

keğgü: Giyilen şey, elbise 216/186 (DLT); 4441, 1264, 1479 (KB)) → **keğgülük, keğim**

keğim: Giyim 168, 297, 186 (AH)

keğim ton talusı könilik tonı (168 AH)

keğgülük: Giyecek 232, 1636, 2439 (KB) → **keğgü, keğim**

kişilik tidüküm bolur edgülük

bu edgü bolur ol yégü kedgülük (1636 KBM)

kedük: Kepenek 196/168, 461/365 (DLT) 299 (KB)

Neçe me oprak keğük erse yagmurka yara.r (461/365 DLT)

kedük: Kuş tüyünden başlık 196/168 (DLT)

keğüt: Giyilen her çeşit elbise 9/5, 180/153 (DLT); 1766 (KB)

Keğüt birdi (180/153 DLT)

keyük: d'yi y yapanların lehçesinde kepenek 518/417 (DLT)

kıdıglıg börk: Dikilmiş kenarı olan başlık 248/218 (DLT)

kırgag: Elbisenin kenarları ve çevresi 410/320 (DLT)

kıymaç börk: Çigillerin giydiği, tiftikten beyaz börk 522/421 (DLT)

kimsen: Başaş giyilen başlık vb. şeylerde kullanılan ince, altın yapraklar 220/190 (DLT)

koy: Kaftanın koyun kısmı; koyun 505/405, 109/98, 436/340 (DLT)

elig ko.yka suk (505/405 DLT)

könçek: Oğuz lehçesinde yaka 241/209 (DLT)

könçük: Yaka 241/209 (DLT); göğüs yakası 32/22a2=28:32 (KT)

Kigürgil eliğini könçükün içine, çıkşun ürün yawuzsuzın (32/22a2=28:32 KT)

köñlek: Gömlek 598/489, 611/504 (DLT); 4966 (KB); 30/10a3=12:93, 30/74a2=16:81, 30/74a3=16:81 (KT)

Eletinler bu köñlekimni kemşin anı atam yüzi üze (30/10a3=12:93 KT)

köpig: Elbiseyi, içine pamuk koyarak dikme 206/176 (DLT)

köşik: Yüz örtüsü, örtü 206/176 (DLT)

kudurgak: Kaftanın arkadaki iki kuyruğundan biri 13/7, 251/220 (DLT)

kulak ton: Kısa yenli elbise 193/165 (DLT)

kuturma börk: Önde ve arkada kanadı olan başlık 246/215 (DLT)

libas: Elbise 277 (AH)

tekebbür libasın keçip tap salın (277 AH)

mükim (etük): Kadınların giydiği ayakkabı 199/170 (DLT) → **büküm etük**

mükin (etük): Kadınların giydiği ayakkabı 199/170 (DLT) → **büküm etük**

naleyn: Ayakkabı 31/39a2=20:12 (KT)

Suçulğıl iki na'leynniğini (31/39a2=20:12 KT)

nikab: Peçe, örtü 221 (AH)

niķab kötrür ajun birer yüz açar (221 AH)

oprak: Elbise 330 (AH)

yarağ bulsañ oprak yalınnı bütür (330 AH)

otran: Yağmalarda paçalı giyecek 67/53 (DLT)

öñik: Kadınların kullandıkları, keçi kılından yapılma sahte zülûf 80/68 (DLT)

öñik yörgeyek: Kadınların kullandıkları, keçi kılından yapılma sahte zülûf 80/68 (DLT)

ör: Kaftanın koltuk altı 34/21 (DLT)

örtüg: Elbise, kılıf 30/92b1=16:112 (KT)

Tandı Tañrının irinçleriñe, taturdı añar Tañrı açlık örtügi, kórķunç (30/92b1=16:112 KT)

örüm: Örölmüş; çul 4768, 6157, 6334 (KB)

şekerde tatıǵlıǵ kavuk yür maña

çuz ol bu örüm ton aǵılar teñi (4768 KBM)

samda: Çigil lehçesinde giyilen sandal 210/181 (DLT)

saraguç: Kadının yaşmaǵı 244/212 (DLT)

sıdıǵ: Kaftanın, uçlardan göğüse kadar uzanan iki eteğinden biri 188/160, 196/168 (DLT) → **sıdıǵ**

Sıdıǵ yapı.p olturdı (188/160 DLT)

sıǵızı: Mest vb. şeylerde iki dikiş deliği arasına konan şerit 233/202 (DLT)

sıdıǵ: Kaftanın, yanlardaki iki eteğinden biri 196/168 (DLT) → **sıdıǵ**

sokarlaç börk: Uzun başlık 247/217 (DLT)

suf: Yün ipliklerinden elle örülen bir kuşak 499/400 (DLT)

suwluk: Sarık 109/99, 316/259, 374/295 (DLT)

er suwluk urundı (109/99 DLT)

terinçek: Oǵuzcada ince kadın çarşafı 254/223 (DLT)

tizme: İçine ip geçirildikten sonra aǵzı bağlanan şalvarın uçkurluǵu, kesenin aǵzı vb. şeyler 218/187 (DLT)

ton: Elbise 14/7, 30/17, 32/19 (DLT); 321, 474, 2277 (KB); 168, 297, 167 (AH)

tōn ışı boldı (30/17 DLT)

ulag: Elbise yaması 73/60 (DLT)

uldaŋ: Ayakkabının altı 70/57 (DLT)

ıtka uwut atsa uldaŋ yīme.s (70/57 DLT)

ügmek: Altından veya gümüşten kadın halkası, küpe 65/51 (DLT)

üm: Şalvar, tuman, pantolon 31/18, 71/57, 110/99 (DLT)

Erŋe.nke elig karı bö.zün ūm tüke.me.s (71/57 DLT)

üstem: Toka, kemer başı ve eyerdeki altın ve gümüş kakma 66/52 (DLT); 1766, 2280, 2385 (KB)

ayağ bérđi tamğa at üstem kedüt

ağırladı aşru tükel boldı kut (1766 KBM)

yagku: Yağmurluk 454/358, 545/446 (DLT) → **yaku**

yaka: Yaka, elbise yakası 2377, 3282, 3541 (KB)

kōñül bérse kurtğa bolur bir turı

yaka yéñ tutar künde kesmez urı (3541 KBM)

yaku: Yağmurluk 454/358, 545/446 (DLT) → **yagku**

yalma: Kaftan 459/363 (DLT)

yamag: Yama 275/239, 456/360 (DLT)

ol yama.g sökti (275/239 DLT)

yaŋalduruk: Kepeneğin omuzlarına dikilen, tipi ve yağmurdan korunmak için başa örtülen keçe parçası 613/508 (DLT)

yaptaç: Çobanların yağmur ve karda giydiği küçük keçe 460/365 (DLT)

yiŋ: Yen 323/263, 360/286, 383/300 (DLT); yiŋ 3541, 5974 (KB)

ola.r ikki yĭñ salışdı (323/263 DLT)

yişim: Tozluk, soğukta iki bacağa giyilen bir çift tozluk 453/356 (DLT)

2.7.6. Ölçü, Ağırlık

aded: Sayı, aded 2633, 4380 (KB)

ya taz‘ıf ya tansıf özüñ yetrü bil

kalı bildiñ erse ‘aded cedri kıl (4380 KBM)

batman: Batman 223/192 (DLT)

Bir batma.n et (223/192 DLT)

benek: Argu lehçesinde ve diğer bazı lehçelerde tane 194/166 (DLT)

çart: Parça 172/148 (DLT)

Bizniñ anda bĭr çart algumuz bār (172/148 DLT)

çığ: Türk arşını 499/400 (DLT)

endaze: Sınır, ölçü, endaze $38/77a1=65:1$, $36/40a2=43:11$, $36/21a1=42:27$ (KT)

Ol Taęrınıñ endāzeleri [turur], kim kelse Taęrınıñ endāzelerindin rāstlık üze küç etti öziņe ($38/77a1=65:1$ KT)

in: En 36/23, 176/150 (DLT)

Yi.r i.ni turkı (176/150 DLT)

kaba: Herhangi bir şeyin yükseği 540/441 (DLT)

kaba yü.glüg ok (540/441 DLT)

karı: Kumaşı ölçmek için kullanılan arşın 71/57, 543/444 (DLT)

Erņe.nke elig karı bö.zün ūm tüke.me.s (71/57 DLT)

karış: Karış 185/159, 445/347 (DLT)

BİR karış (185/159 DLT)

kertik: Ekmek ve benzeri şeyleri hesaplamak için tahtaya oyulan kertikler 241/209 (DLT) → **kertük**

kewçi: Kâşgar'dan Uygur ülkesine kadar (kullanılan) tahıl ölçeği (DLT)

kırkım sagu: Ölçeğin ağzına kadar olan silme ölçü 625/521(DLT)

kulaç: Kulaç 180/154 (DLT); 6439 (KB)

BİR kulaç barçın (180/154 DLT)

küsür: Kesirler 4379 (KB)

okı zarb u kısmet tükel bil küsûr

tükelke tükel imtihân ol yetür (4379 KBM)

sagu: Ölçek, ölçü 544/445, 625/521 (DLT)

san: Sayı 513/412 (DLT)

Köy sâni neçe (513/413 DLT)

teḡgüç: Yarım arşın yüksekliğindeki herhangi bir şey 610/503 (DLT)

terazu: Mizan, ölçü 36/12b2=42:17 (KT)

Ol Taḡrı kim indürdi bitignî rāstlıḡ üze terāzûnı (36/12b2=42:17 KT)

tizim: Dizi, bir dizilik 200/171 (DLT)

bİR tizim yinçü (200/171 DLT)

turk: Bir cismin uzunluğu, boyu 176/150 (DLT)

bİR süñü turkı (176/150 DLT)

Yi.r i.ni turkı (176/150 DLT)

ülgü: Ölçü 77/65 (DLT); 2975, 1777, 1837 (KB); 30/8a3=12:88 (KT)

Tükel bérgil bizke ülgüni, şadaḡa kılḡıl biziḡ üze (30/8a3=12:88 KT)

yarım: Nesnenin yarısı, yarım 453/355 (DLT); 3226, 4585, 6058 (KB)

butık yarımı (453/355 DLT)

yarım: Her şeyden alınan tek parça 453/355 (DLT); yarı 26/5b1=4:25 (KT)

Eger keldürseler bir yawuz iş anlar üze ol kim anıy yarımı āzād tişiler üze kındın (26/5b1=4:25 KT)

yarı: Yarı 27/15b1=4:176 (KT)

Yarusını koḏsa ol mīrās alur anda (27/15b1=4:176 KT)

yetizlik: Nesnenin eni, en 466/370 (DLT)

yıgaç: Fersah (uzunluk birimi) 448/352 (DLT)

bir yıgaç yi.r (448/352 DLT)

yurun: Parça 1625, 2985 (KB)

2.7.7. Müzik Aleti

boçı: En çok inleyen bir ud türü (kira:n?) 541/442 (DLT)

boçı kopuz: En çok inleyen bir ud türü (barbaṭ) 520/420 (DLT)

çeṇ: Çalpara 600/492 (DLT)

egeme: Bir tür kopuz 521/421 (DLT)

igeme: Telli bir çalgı aleti 81/70 (DLT)

kakratgu: Davul 431/337 (DLT)

ol kakratgu kakrattı (431/337 DLT)

kopuz: Ut, kopuz 14/7, 184/157, 384/301 (DLT)

kopuz kopzaldı (384/301 DLT)

küwrüg: Çalınan kös ve davul 241/209 (DLT)

kövrüg: Davul 1036 (KB)

vezîrlık añar bérđi tamğa ayağ

tuğı kövrügi birle bérđi kuyağ (1036 KBM)

nevbet: Resmî yerlerde belli zamanlarda çalınan davul 86 (KB)

bulıt kökredi urdı nevbet tuğı

yaşın yaşnadı tarttı hakan tıǵı (86 KBM)

sıbzgu: Uzun kaval 97/91, 116/105, 129/113 (DLT)

ol sıbzgu ötürdi (97/91 DLT)

tug: Hükümdarın önünde vurulan kös ve davul, nöbet davulu 106/97, 498/399 (DLT)

tū.g uruldı (106/97 DLT)

tümrüg: Oğuzcada tef 240/209 (DLT)

2.7.8. Zanaat, Yapı İşleri

agırşuk: Ağırşak, iğın halkası 85/77 (DLT)

al çüvit: Sülüğen 516/415 (DLT)

arış: Arış, dokuma tezgâhının uzunlamasına telleri 42/29 (DLT)

Arış arka.g (42/29 DLT)

arkag: Argaç, dokuma tezgâhında enlemesine atılan ipler 42/29, 71/58 (DLT)

Arış arka.g (42/29 DLT)

arkuk: İki duvar veya iki sütun arasına konan ağaç 67/54 (DLT)

arumdun: Boya 81/70 (DLT)

aş: Kabin onarılan yeri 53/38 (DLT)

aş: Kenet, bağ 2300, 2301 (KB)

siyâset yoritğu kerek sü başı

siyâsetka aşlığ bolur sü işi (KBM)

atız: İki toprak kümesi arasındaki su arkı 39/26 (DLT)

badıçlık: Üzüm çardağı yapmak üzere hazırlanmış (tahta) 251/220 (DLT)

badıçlık yıga.ç (251/220 DLT)

bag: (Odun vb. şeyler için) bağ, deste 511/410, 206/176 (DLT)

otuñ bāğı (511/410 DLT)

bag: (Bohça vb. şeyler için) bağ 275/239 (DLT)

ol türge.k bāgın çekdi (275/239 DLT)

batga: Külâh yapmak üzere üstünde keçi kılından kumaşın ve keçenin kesildiği tahta 213/183 (DLT)

bazınç: İbrişim veya yün çilesi 607/499 (DLT)

bistek: Çigil lehçesinde eğrilmek üzere hazırlanan, atılmış pamuk 239/207 (DLT)

çeçge: Dokuma tezgâhı tarağı 216/186 (DLT)

çêk: Çizgili aba kumaş şeklinde pamuklu dokuma 513/411 (DLT)

dava: Yün çilesi 549/449 (DLT)

egrik: Eğrilmiş iplik 65/51 (DLT)

erük: Deriyi tabaklayan şey 47/33 (DLT)

esri yışığ: İki renkli ipler 75/63 (DLT)

kağıg: Sağlamlaştırılmış dikiş 188/161 (DLT)

kağık: Tahtanın oyulmuşu 192/164 (DLT)

kertük: Kertik, tahtada kertme 241/209 (DLT) → **kertik**

Kertük kemrük (241/209 DLT)

kır: Su bendi, set 163/142 (DLT)

közeçlik: Testi yapmak için hazırlanan çamur 252/222 (DLT)

küyde: Altın ve gümüş madeninin eritilerek cevherinin çıkarıldığı ocak 521/420 (DLT)

opu: Üstübeç 55/42 (DLT)

toy: Seramik çamuru 505/405 (DLT)

to.y eşiç (505/405 DLT)

tug: Su bendi 498/400 (DLT)

suwka tu.g ur (498/400 DLT)

urukluk: İp yapılacak (yün vb.) 86/77 (DLT)

urukluk yūŋ (86/77 DLT)

ükeklik: Sandık yapmak için hazırlanan tahta 87/79 (DLT)

yıgaç: Odun, tahta, kereste 13/7, 128/113, 134/117 (DLT)

yıga.ç irpeldi (128/113 DLT)

yi: Dikiş, dikiş yeri 455/358, 539/441, 546/446, 568/468 (DLT) → **yigi**

cigi yi (546/446 DLT)

yig: İğ 55/41 (DLT) → **ik, yik**

yik: İğ 35/22, 506/406 (DLT) → **ik, yig**

yölegü: Bir şeyi desteklemek için kullanılan (nesne), destek 460/364 (DLT)

yöle.gü nēŋ (460/364 DLT)

zaferan: Safran 4960, 5669, 6529 (KB)

2.7.9. Ticaret, Endüstri

algu: Alacak 172/148 (DLT)

Bizniñ anda b̄r çart algumuz b̄r (172/148 DLT)

alıglı: Alıcı 37/85a3=51:16 (KT)

Alıglılar ol kim b̄rdi olarğa (37/85a3=51:16 KT)

alım: Borç; alacak 34/20, 50/35, 103/94 (DLT); 309, 2804, 4539 (KB)

ol maña alım alışdı (103/94 DLT)

alımçı: Alacaklı 50/35, 206/176 (DLT)

Alı.mçı arsla.n b̄ri.mçı sıçga.n (50/35 DLT)

alımlıg: Alacaklı, hak sahibi 85/76, 126/111 (DLT)

alımlıg er (85/76 DLT)

alış: Alacak 43/29 (DLT)

Alış b̄ri.ş (43/29 DLT)

birgü: Borç 215/185 (DLT)

Anıñ maña b̄r a.t b̄rgüsi ba.r (215/185 DLT)

birim: Borç, verecek 206/176, 359/286, 373/295 (DLT); 309, 1592, 6062 (KB); 254 (AH)

Alımçı arsla.n b̄rimçı sıçga.n (206/176 DLT)

birimçi: Borçlu 50/35, 206/176 (DLT)

Alımçı arsla.n b̄rimçı sıçga.n (206/176 DLT)

birimlig: Borçlu 162/111 (DLT)

alımlıg b̄rimligdin üzlüşdi (162/111 DLT)

birt: Efendinin kölesinden her yıl aldıgı vergi 172/148 (DLT)

borçlug: Borçlu, borcu olan 29/43a1=9:60 (KT)

Şadağalar çığaylarkā ... borçluğlar[ka] (29/43a1=9:60 KT)

gezi: Vergi, cizye 29/22a2=9:29 (KT)

Toğuşunlar anlar birle kim ... dīn tutmazlar haq dīnni anlardın kim bérildiler
bitigni ançağa tegi bérseler gezid eligdin (29/22a2=9:29 KT)

kefare: Kefaret, borç 5981, 5979 (KB)

yawuz kılma könlün tiliñni yığ a

yazukka kefare bolur ig toğa (5979 KBM)

ötnü: Ödünç, borç 77/66 (DLT)

men yarma.k ötnü birdim (77/66 DLT)

ötünç: Borç 78/66, 637/532 (DLT); 38/74b3=64:17 (KT)

Eger ötünç bérse siz Tañrıka körklüg ötünç, éki ança arturur anı sizke
(38/74b3=64:17 KT)

riba: Faiz 25/4b3=3:180, 27/4b3=4:161 (KT)

Ey anlar kim bittileri yémeñler ribanı (25/4b3=3:180 KT)

satıg: Satış, ticaret 188/160 (DLT); 2801, 4227, 5108 (KB); 38/55a1=62:9 (KT)

Qatıqlanıñlar Tañrının zikrin aymağ tapa qođuñlar satıgıñı (38/55a1=62:9 KT)

satıgçılık: Ticaret 26/7b3=4:29, 29/17b2=9:24, 33/75b2=35:29 (KT)

Yémeñler mällarıñızñı siziñ ara artuqluq birle meger kim bolsa satıgçılık
hoşnüdlikin sizdin (26/7b3=4:29 KT)

satıglık: Satılmak için hazırlanan 251/221 (DLT)

satıglık nēñ (251/221 DLT)

satışgan alışgan: Aralarında devamlı alıp satan 258/226 (DLT)

ola.r ikki tawa.r satışga.n alışga.nla.r ol (258/226 DLT)

satışgan tawışgan: Aralarında devamlı alıp satan 258/226 (DLT)

sattaçı: Türkmenler ve onlardan sonrakilerin lehçesinde, satan 414/325 (DLT)

tawıg: Alış-veriş 2803 (KB)

tawışgan: Malı işleten 258/226 (DLT) → **satışgan alışgan, satışgan tawışgan**

2.7.9.1. Mal Mülk, Servet, Takas, Para

açıg: Nimetlenme 43/30 (DLT)

üzü.ñni açıglıg tut (43/30 DLT)

açıg: Sultan tarafından verilen caizenin adı, ihsan 43/30 (DLT)

Xān maña açıg bīrdi (43/30 DLT)

ağrı: Çatal değnek 275/240 (DLT)

er topıknı ağrı bile tuldı (275/240 DLT)

ağrım: Eyerin altında, iki yandan çıkan uçlar 66/52 (DLT)

aftaba: Güğüm 217/187 (DLT)

agı: İpek kumaş 57/43, 343/277 (DLT)

sewünmegil yund ügür ağgır anın

altun kümüş bulnupan agı tawa.r (343/277 DLT)

agı: Altın ve gümüşle işlenmiş ipek kumaş; hazine 1564, 1926, 2916 (KB)

yaşıl kök sarığ al ağı ton kedip

aşağı kötürse yaraşur yorıp (2916 KBM)

agılık: Hazine 4145 (KB)

ağılıkka kılsa ağıcı séni

bütün çın bolup sen yorıgıl köni (4145 KBM)

agırlık: İkrām, ihsan 70/56 (DLT)

koşnı konum ogışka kılğıl anar ağırlık

artut alıp anungıl edğü tawar ugurluk (70/56 DLT)

agruk: Malın ağırlığı 62/49, 473/379 (DLT)

agır agruk kayu.da kaldı (62/49 DLT)

agruk: Ağırlık, mal, giyecek ve eşya, yük; kaygı, endişe, dert 3667, 5095 (KB)

kişi ağrukı bolmasa bu boğuz

kişi unmazı ol bu ağruk yawuz (3667 KBM)

al: Turunç renginde bir kumaş 53/39 (DLT)

altun: Altın; dinar 38/25, 58/44, 73/59 (DLT)

Eşiç ayu.r tūpūm altu.n, kamıç ayu.r men kanda men (38/25 DLT)

altun birle étig: Altın işlemeli 28/26a2=7:148 (KT)

Tuttı Mūsā kavmi anda kiđin altun birle étiglerindin bir buzağı kewdelig,
anar ünlüg (28/26a2=7:148 KT)

amuç: Hediye 82/72 (DLT)

andığ: Kalbur ve eleğin kasnağı 72/58 (DLT)

ar (ar bog): Heybe (?) 334/271 (DLT)

ar bog çığıldı (334/271 DLT)

aran: Tavla (at için) 51/36 (DLT)

araz: Mal, meta 28/44a3=7:169 (KT)

Eger kelse olarka 'araz anıñ menizlig alurlar anı (28/44a3=7:169 KT)

arçı: Heybe 74/62, 122/109, 130/114 (DLT)

ol maña arçı artışdı (122/109 DLT)

arkaçak: Ağıza ilaç dökmek için kullanılan bir alet 84/74 (DLT)

armagan: Oğuzcada, gittiği yerden kazanarak dönen kimsenin akrabalarına getirdiği hediye 82/72 (DLT)

artut: Armağan, hediye; bey ve benzerlerine verilen at vb. hediyeler 67/53, 67/54, 70/56 (DLT); 1769 (KB); 42 (AH)

koşnı konum ogışka kılğıl anar ağırlık

artut alıp anungıl eğgü tawar ugurluk (70/56 DLT)

asa: Âsa, değnek, sopa; dervişlerin dayanak için taşıdıkları sopa 18/22 (DH)

Kelâm kıldım hurmâdın mence vahşet kıldılar

Ey bi-edeb gödek, dep asâ alıp sürdiler

Vahşetidin korkmadım mence bakıp turdılar

Arslan babam sözlerin işitingiz teberrük (18/22 DH)

atlas: Atlas, dibâ 354, 480 (AH)

kalı keđseñ atlaş unıtma bözüñ (354 AH)

awus: Bulgar lehçesinde mum 41/28 (DLT)

ay: Turuncu renkli ipek 32/18 (DLT)

ayine: Ayna 12/12 (DH)

Hakikatlik aşıklarnı rengi sonuk

Ayinege nazar kılsa andın tanuk

Özi hayran köngli veyran közi yaşluk

Kudretige hayran bolup kaldım mena (12/12 DH)

bahşış: İhsan 57 (AH)

anıñ bahşışindin bulıt uwtanur (57 AH)

bakan: Pirinçten yapılan halka ve boyun halkası (tavk), genel olarak boyunluk ve halka 201/172, 217/187 (DLT)

Altun bakan (201/172 DLT)

bakır: Çin’de kullanılan para 181/155 (DLT)

baldu: Balta 11/6, 210/181, 627/522 (DLT); 1736, 2140, 2141 (KB)

Karı ökü.z baldu.ka korkma.s (627/522 DLT)

barçın: İpekli kumaş, ipek 72/58, 87/78, 97/90 (DLT); 555 (KB)

türlüg çeçek yazıldı

barçın yağım kerildi

uçma.k yeri körüldi

tumlug yana kelgü.sü.z (72/58 DLT)

bark: Bark, mülk 4545, 4645, 4727 (KB)

uluğ yolka tutma sen ew bark yakın

tokığay yoduğ sen muni ked sakın (4545 KBM)

basu: Demir çekiç 544/444 (DLT)

bazgan: Demircilerin kullandığı çekiç 13/7, 220/190 (DLT)

bedel: Bedel, karşılık 3563 (KB)

bedel kıldı ebdâl neñin hem mâlın

bakıp kodtı zâhid bu dünyâ ulın (3563 KBM)

beğük gızare: Büyük kase, çanak 33/35b1=34:13 (KT)

Éterler erdi añar ... tilese şüretlerdin beğük gızâreler köller teg
(33/35b1=34:13 KT)

belek: Yolcunun akrabalarına getirdiği veya bir yerden bir yere gönderilen hediye
194/166 (DLT) → **bilek**

belik: Kandil fitili 194/166 (DLT) → **bilik**

belik: Yaranın derinliğini ölçen alet 194/166 (DLT)

beliklik (kepez): Fitillik, fitil yapmak için hazırlanan (pamuk) 254/223 (DLT)

benek: Ufak para, kuruş 194/166 (DLT)

berge: Hırsız dövmekte ve eşek dürtmekte kullanılan kamçı ve değnek 215/185, 586/480 (DLT); 893, 1494, 2296 (KB)

berge çatı.la.dı (586/480 DLT)

beşik ~ bēşik: Beşik 125/110, 469/375, 447/381 (DLT); 31/12a2=19:29, 31/49b2=20:53 (KT) → **bişik**

ol anar bēşik ügrişti (125/110 DLT)

Aydılar: neçük sözleyür-miz anar kim erür bēşik içinde oğlan (31/12a2=19:29 KT)

bıçak: Bıçak 4599 (KB) → **biçek**

bıçak tartma anda kötürme süñük

ayı bolma kowdaş ne silkim sepük (4599 KBM)

bıçgu: Bir şeyi kesen alet, balta 10/6, 304/251 (DLT)

yıga.ç bıçgu (304/251 DLT)

bıçguç: Makas; bir nesneyi kesen alet 227/197 (DLT)

bıçış: Büyüklerin ziyafetine giden kimselere verilen ipekli kumaş parçası 184/157 (DLT)

bıçış: Hediye 4661 (KB)

bıçış kıl küçüñ yetse bıçğıl ağı

usa tiş teri bir kesilsü çoğı (4661 KBM)

bıçuk yarmak: Yarım dirhem 190/162 (DLT)

biçek: Bıçak 193/166, 238/236, 354/283 (DLT); 788, 810, 4131 (KB)

neçe yitig biçe.k öz sa.pın yonu.ma.s (193/166 DLT)

biçek boynı: Bıçak zıvanası, bıçağın sapa giren kısmı 519/418 (DLT)

bilegü: Bileği 225/194 (DLT)

bilek: Hediye 205/175 (DLT) → **belek**

bilezük: Bilezik 258/226, 310/255 (DLT); 36/59b1=43:53 (KT)

Nelük kemşilmedi anıñ üze bilezükler altundın (36/59b1=43:53 KT)

bilik: Fitol 137/120, 426/333 (DLT) → **belik**

ol añar bilik ittürdi (137/120 DLT)

bistek: Argu lehçesinde fitil 239/208 (DLT)

bişi: Akçe, pul (?) 86 (AH)

bu cahıl biligsiz bahasız bişi (86 AH)

bişik: Çocuk beşiği 130/114, 135/118, 140/123 (DLT) → **beşik**

bişik ügrildi (130/114 DLT)

bog: Bohça, heybe 334/271, 434/339, 498/399 (DLT)

ar bog çığıldı (334/271 DLT)

bogsuk: Boyna takılan bukağı 234/203 (DLT) → **bohsuk**

borguy: Üfürülen boru 551/451 (DLT)

bohsuk: Boyna takılan bukağı 234/203 (DLT) → **bogsuk**

bohtay: Elbise bohçası 550/451 (DLT)

bohtuy: Elbise bohçası 550/451 (DLT)

(boşug): Kendisine gönderilen elçiye sultan tarafından verilen caize 187/160 (DLT)

boşug: İhsan, hediye 2495 (KB)

ya yat baz yalawaç keliş ya barış

boşuğ bérgü açığ olarka tegiş (2495 KBM)

bölek: Hediye 79 (AH)

bölek ıddım anı şahımka men ök (79 AH)

börk yağı: Börk kalıbı 602/494 (DLT)

böz: Bez 15/8, 36/23, 87/78 (DLT); 1238, 1420, 3616 (KB); 432, 354 (AH)

Bu bö.z İni neçe (36/23 DLT)

bukursı: Saban demiri 552/452 (DLT)

burı: Su kanallarının ağızlarına konan ve itilip birbiri içine geçen tahta parçası 542/443 (DLT)

burta: Altın kırıntısı, altın pul, altın varak 210/180 (DLT)

burunduk: Dizgin, burunluk 250/220, 272/238 (DLT)

er buruduk botlu.ka takdı (272/238 DLT)

but: Kıymetli ve büyük firuze 494/396 (DLT)

kız büt urdı (494/396 DLT)

but: Büyük bir kimseden hediye getirene verilen dinar, koyun vb. bahşiş 494/396 (DLT)

butık: Atın ayak derisinden yapılan ve içine kımız vb. şeyler konan tulum; Kâşgar lehçesinde küçük tulum 189/162 (DLT)

bürgüç: Fırında ekmek çevirmeye yarayan, kılıca benzer geniş tahta 227/197 (DLT)

bürme: Şalvar beli, torba ağzı gibi büzülebilecek yuvarlak nesne 315/259 (DLT)

ol maña bürme bürüşdi (315/259 DLT)

bürük: Torba, şalvar vb. şeylerin ağzını büzmeye yarayan ip 193/166 (DLT)

çağ: Kamçı vb.'nin püskülü 371/293 (DLT)

ol maña çağıg çermeşdi (371/293 DLT)

çalıñ ayak: Çin kâsesi 606/498 (DLT)

çanak: Ağaçtan oyulan tuzluk vb. eşya 192/164 (DLT)

çanak: Oğuzlarda çanak 54/40, 192/164, 458/361 (DLT)

bışrılur yakrı kıya.k

toşgurur yogrı çana.k (458/361 DLT)

çañçu: Erişte hamurunu yayan oklava 210/180 (DLT)

çarukluk: Ayakkabı yapmak için hazırlanan deri 251/221 (DLT)

çawar: Ateş yakmak ve tutuşturmak için kullanılan odun parçası 13/7, 207/177 (DLT)

çawar çuwar: Ateş yakmak ve tutuşturmak için kullanılan odun parçası 207/177 (DLT)

çawıg: Kamçının püskülü, ucu 187/160, 382/300 (DLT)

çawıg çermeldi (382/300 DLT)

çaydam: Yağmurluk yapmaya ve yatak doldurmaya yarayan ince bir keçe 522/422 (DLT)

çekük: Oğuzcada çekiç 409/320 (DLT)

çerag: Kandil 33/10a2=33:46 (KT)

Çerāg yaruḳ yıldrağan (33/10a2=33:46 KT)

çeşkel: Kençek lehçesinde, kanat tüyleri şeklinde burmalarla süslenmiş seramik 242/210 (DLT)

çetgen: Gem dizgini 222/192 (DLT)

çewşeñ: Koyun kırkma makası 612/505 (DLT)

çıg: Göçebelerin sazdan yaptıkları çadır örtüsü 499/400 (DLT)

çıgrı: Değirmen, su değirmeni vb. şeylerin çarkı, çıkırık; ibrişim ağırşağı ve buna benzer bütün makaralar 212/182, 381/300, 387/303 (DLT)

çıgrı çewrildi (381/300 DLT)

çınahsı: Nakışlı Çin ipeği 245/213 (DLT)

çırguy: Böğrün iki yanından kemerin geçtiği ilik 551/452 (DLT)

çigen: Yular 6110 (KB) → **yügen**

kara tapsa begler bedüyür kopar

üzeñü bar erse çigen berk kapar (6110 KBM)

çij: Demirden çivi 496/398 (DLT)

çij: Zırh halkasının perçini 496/398 (DLT)

çikin: İbrişim 209/179 (DLT)

Çiki.n yıpı (209/179 DLT)

çikin yıpı: İbrişim ipliği 209/179 (DLT)

çikten: Eyer örtüsü 219/188 (DLT)

çit: Üzerine nakışlar basılmış Çin ipeği 495/396 (DLT)

çog: Zincir, bağ 5549 (KB)

isizig ya çoğda oruda kerek

yorik bolsa edgü ayâ sarı yürek (5549 KBM)

çomak: Çomak, sopa 191/164 (DLT)

çowlı: İnce çubukla örölüp kepçe şeklinde yapılan tutmaç süzgeci 634/530 (DLT)

çögen: Çevgen, baston 103/94, 119/106, 127/112 (DLT); 2581, 2635 (KB)

ol maña çöge.n egişdi (103/94 DLT)

çömçe: Oğuz lehçesinde kepçe 210/180 (DLT)

çönek: Çigil lehçesinde kutu, kap 411/322 (DLT)

çug: Eşyanın heybesi, bohça 498/400 (DLT)

çuz: Kırmızı ve siyah, altınla işlenmiş Çin kumaşı (atlas) 163/142 (DLT); 902, 1426, 4773 (KB); 480 (AH)

ağı çuz töşenür özüñ oğlağı

kara yér töşeñü-turur ay бүгү (1426 KBM)

dag: At vb. şeylerin damgalandığı dağlama 511/410 (DLT)

devat: Divit, içine mürekkep konulan hokka 3187, 3714, 3896 (KB)

devât koldı kâğıd bitidi bitig

bitig birle itti işiñe itig (3187 KBM)

dinar: Dinar 85, 312 (AH)

bahalıg dinar ol biliglig kişi (85 AH)

dülek: Ağzı kırık saksı, testi 195/167 (DLT)

ed ~ êd: Kumaş vb. imal edilen her şey 52/37 (DLT); 618, 68, 81 (KB)

tapuğka süçindi bu ay toldı ked

ilig me açındı barı arttı ed (618 KBM)

eğer: Eyer 379/298, 392/307, 408/318 (DLT); 1428 (KB)

ol añar eğer kökleşdi (379/298 DLT)

eğerlik: Üzerine eyer konmak için ayrılmış tahta 87/78 (DLT)

edlik: Faydalanılan, kullanılan şey 64/50 (DLT)

edlik nēñ (64/50 DLT)

egdü: Kılıç vb. şeylerin kınlarını oymak için kullanılan, ucu kıvrılmış bıçak 75/62 (DLT)

egin: Eni bir buçuk karış, boyu dört arşın olan ve alışverişte kullanılan bez 51/37 (DLT)

egirmiş yip: Eğrilmiş ip 30/80b2=16:92 (KT)

Bolmañlar ol eşler teg kim buzdı egirmiş yipini küçde kiğin egirik yeşilmeki
teg (30/80b2=16:92 KT)

ekçek: Damar açma kabı, kanı biriktirmek için kullanılan kap 1058 (KB)

kayu aydı kan tutmuş emdi munı

aça bérgü ekhel akıtğu kanı (1058 KBM)

emşen: Post; kendisinden kürk yapılan deri 67/53 (DLT)

erdini: Benzeri olmayan, nadir inci 48/33, 82/73 (DLT); 3840 (KB)

eskü: Elek, kalbur 77/65 (DLT)

eskü: Kazma, külünk 77/65 (DLT)

eşgürti: İpek cinsinden, işlemeli bir Çin kumaşı 84/75 (DLT)

eşiç: Tencere 38/25, 93/86, 119/106 (DLT)

ol eşiç içre et ulturdı (119/106 DLT)

eşiç bukaç: Topraktan yapılan içecek kabı ve tencere, tas ve tencere 180/153,
207/177 (DLT)

eşiklik: Eşik için ayrılmış olan 87/78 (DLT)

eşiklik yığaç (87/78 DLT)

eşük: Sarınmak için kullanılan örtü; üste giyilen veya bürünülen şey 11/6, 48/34
(DLT); 54, 5003 (KB)

yaruk dünyâ yüzke eşünse eşük

men ötrü barayın ay eski tüşük (5003 KBM)

eşük: Han ve beyleri yüceltmek maksadıyla mezarlarına serilsin diye gönderilen,
artanı fakirlere dağıtılan kumaş 48/37 (DLT)

eşüklük barçın: Şal için kullanılan, uçları ipekli kumaş 87/78 (DLT)

eteklik böz: Etek yapmak için kullanılan kumaş 87/78 (DLT)

étig: Ziyet, mücevher 30/36b2=16:14, 72b3=35:12 (KT)

Ol İdi ol kim fermān tutuğlı kıldı tenizni ... çıkarsa sizler andın étig, keçer
sizler anı (30/36b2=16:14 KT)

étig: Teçhizat, malzeme 29/35a3=3:46 (KT)

Eger tileseleler çıkmağnı anutğatılar añar étig (29/35a3=3:46 KT)

etüklük: Ayakkabı yapmak için kullanılan malzeme 87/78 (DLT)

etüklük sagrı (87/78 DLT)

ewüsgü: Savurmak için kullanılan alet 11/6 (DLT)

ganimet: Ganimet 28/64a2=8:1, 28/64b1=8:1, 37/35b3=48:15, 37/40a1=48:19 (KT)

Sorarlar saña yā Muḥammed ğanīmetlerdin Ayğıl: ğanīmetler Tañrıka
(28/64a2=8:1 KT)

genc: Hazine 463 (AH)

saña reñc aña ğenc birigli uğan (463 AH)

gevher: Cevher, mücevher 3438, 5362, 6584 (KB) → **güher**

erej ârzû ni‘met közün körmediñ

kümüş gevher altun bakır bulmadiñ (3438 KBM)

gul: Bukağı, bağ 35/64b3=40:71, 28/34b1=7:157, 33/51a1=34:33 (KT)

Ançada ğullar boyunları içinde hem zencīrler süğrünürler (35/64b3=40:71
KT)

güher: Cevher, mücevher 4595 (KB); 490 (AH) → **gevher**

törü bilmez ögsüz kılıksız kişi

törülüg kişi körse yañlur başı (4595 KBM)

hafı: Küçük kutu 213/183 (DLT)

harir: İpek 5799 (KB)

hayr: Dünya malı, mal 34/59b3=38:32 (KT)

Aydı: men üdürdüm ya'nî sevdüm hayr sewüglükini (34/59b3=38:32 KT)

hayz çöpreki: Aybaşı paçavrası 31/9b3=19:23 (KT)

Ey kâşkî men ölsem munda burun, bolsam hayz çöpreki, unutulmuş (31/9b3=19:23 KT)

hazine: Hazine 34/49b2=38:9, 38/62a1-2:63:7 (KT)

Azu olar üskinde mü İdiñniñ hazîneleri 'azîz yarlıқаğlı (34/49b2=38:9 KT)

hediye: Hediye 66, 483, 484 (AH)

maña hediye kılsu du'a tip sini (484 AH)

hezine: Yardım, nafaka 29/39b1=9:54 (KT)

Pezirlense olardın hezîneleri meger kim olar tandılar (29/39b1=9:54 KT)

hicab: Perde 33/17a3=33:53 (KT)

Tileñ olardın hicāb arқasında (33/17a3=33:53 KT)

hilat: Padişah veya vezir tarafından takdir edilen kimseye giydirilen elbise, itibar B61 (KB)

ağırlamış artuk üküş hil'ati

kalemniñ hakı tép ukuş hürmeti (B61 KBM)

hulıñ: Değişik renklerde olan ve Çin'den getirilen bir ipek 606/498(DLT)

humaru: Miras, birine miras bırakılan şey 223/193, 634/529 (DLT)

oglum saña koður men erdem ögüt xuma.ru

bilge erig bulup sen yakkıl anıñ tapa.ru (634/529 DLT)

humaru: Hatıra eşya, ölen bir büyükten hükümdar için ayrılan hatıra parça, sefere çıkanın akrabalarına bıraktığı hatıra eşya 223/193, 224/193(DLT)

Būnı atamdan xuma.ru buldum (223/193 DLT)

ırgag: Balık avlamak için kullanılan olta 82/72 (DLT)

ıdış: Kap 6045, 6057, 6060 (KB) → **ıdış**

ıdışlığ suwuğ sen alıp içtükün

tiriglik uzun bolğa yıldız kökün (6045 KBM)

ırgag: Sudan buzı çekip buzluğa koymakta kullanılan çengel 82/72 (DLT)

ıwrık: İbrik 62/49, 63/49, 500/401 (DLT)

ıwrık başı kazlayı

sagrak tolu közleyü

sakınç koğı kizleyü

tün kün bile sewnelim (63/49 DLT)

içlik: Eyerin altına konan örtü 64/50, 65/51 (DLT)

İzlik bolsa er uldı.ma.s, içlik bolsa at yagrı.ma.s (65/51 DLT)

içük: Samur, sincap vb. hayvanlardan elde edilen kürk 46/32 (DLT)

ıdış: Kadeh, kap 42/29, 500/401, 548/447 (DLT); 30/3a1=12:79 (KT)

Ol kim buldumuz ıdışımızni anıñ üskinde 30/3a1=12:79 (KT)

ıdış: Kadeh, taş, bardak, içki 2886, 2919, 2925 (KB) → **ıdış**

anın ötrü bolsa ıdış tutğuçı

yarağay bu işke yetilgey küçi (2886 KBM)

ihsan: İhsan 46 (AH)

anın bırr u cudı beği‘ ihsanı (46 AH)

iki yüzlüg köznü: İki yüzlü ayna 464/368 (DLT)

inçrütme: Zevk, rahatlık, geçim metai 32/39a1=28:60, 30/95a3=16:117, 26/46a1=4:77 (KT)

Né kim bérilseñiz nersedin yaqınrağ tiriglikniñ inçrütmeği hem anıñ bezeki
(32/39a1=28:60 KT)

ir: Delik açma aleti 34/21 (DLT)

irinç: Nimet 30/66b3=16:71, 30/67b2=16:72, 30/55b1=16:53 (KT)

Tağrı bérmiş irinçke mü tanar sizler (30/66b3=16:71 KT)

irinçlik: Geçimlik, meta 36/24b3=42:36 (KT)

Né kim bérildiñiz néersedin irinçlig yaqın tiriglik (36/24b3=42:36 KT)

iteğü: Değirmen taşına bağı bulunan ve unun ince veya kalın öğütülmesine göre taşın inip kalkmasını sağılayan tahta parçası 81/69 (DLT)

izdeñ: Balık tutmakta kullanılan bir nevi ağ 71/57 (DLT)

ka: Kap 205/175, 537/439 (DLT); 2552 (KB) → **ka kaça**

neçe ka tegürgü kerek bu aşığ

kuruğ kodmasa bir içig hem taşığ (2552 KBM)

kaça: Kap 550/450 (DLT) → **ka kaça**

kā ka.ça (550/450 DLT)

kaçaç: Bir Çin ipeklisi 408/319 (DLT)

kadah: Kadeh 208 (AH)

kiğinrek қадаһқа sunup zəhr qatar (208 AH)

kaçış: Kesilen hayvanların derisinden dilinerek yapılan kayış 185/159, 249/219, 448/352 (DLT)

bakanlıg kaçış (249/219 DLT)

kafgar: Behremân ipeği 633/528 (DLT)

ka kaça: Kap kacak 537/439, 550/450 (DLT) → **ka, kaça**

kalın barçın: Kalın ipek, atlas 36/87a3=44:53 (KT)

Keğerler yuwķa barķındın hem ķalın barķındın (36/87a3=44:53 KT)

kamçı: Kamçı 210/181 (DLT); 2354 (KB)

kılıķ kamçı (210/181 DLT)

kamdu: Dört arşın uzunluğunda, bir karış genişliğinde kumaş parçası 211/181 (DLT)

kamıç: Kepçe 38/25, 181/154, 306/253 (DLT)

Eşiķ ayu.r tũpũm altu.n, kamıç ayu.r men kanda men (38/25 DLT)

kanagu: Neşter 225/194 (DLT)

kandır: Soyulduktan sonra etin, tabaklanmaya uygun derisinin adı 230/199 (DLT)

kağlı: Üzerinde yük taşınan araba 609/502 (DLT)

kap: Kap; tulum; ķuval, torba 107/97, 332/269, 349/280 (DLT)

kānı akıp yoşuldı

kābı kamug teşildi

ölüg bile koşuldı

togmış küni uş bata.r (332/269 DLT)

karmak: Çengel 6116 (KB)

anunmış-turur bu ölũm tarmakı

usanıp yorırda iler karmakı (6116 KBM)

kasab: Hint kumaşı 5368 (KB)

kasab tũsĩ rūmĩ ajun tañsukı

saña kelse tolmaş ağı kaznakı (5368 KBM)

kasuk: At derisinden yapılan, içine süt ve kırmız konulan kap 192/164 (DLT)

kaşıklık: Kaşık yapmak için hazırlanmış olan (boynuz vb.) 251/221 (DLT)

kaşıklık mũñũz (251/221 DLT)

kaşuk: Kaşık 192/165, 595/488 (DLT)

kuruk kaşuk ağızka yarama.s kurug sö.z kula.kka yakışma.s (192/165 DLT)

kaşuklug ayak: Kaşıklı çanak 249/218 (DLT)

katut: Ayakkabıcıların kullandığı çiriş 408/318 (DLT)

kaw: Çakmağı ateşleyen kav 512/411 (DLT)

kaznak: Hazine 2178, 5290, 5294 (KB)

kalın kaznak ursa bu altun kümüş

itilse éli artsa ol kend ulus (2178 KBM)

kazuk: Kazık 611/504 (DLT)

keçe: Kavun, hıyar vb. şeyleri taşımada kullanılan küfe 541/442 (DLT)

kedüklük: Yağmurluk (kepenek) yapmak için hazırlanmış malzeme 254/223 (DLT)

kedüklük kıdiz (254/223 DLT)

kemek: Pamuktan yapılan, nakışlı ve şeritli bir kumaş 197/169 (DLT)

kenç: Hazine 1420, 2056, 6551 (KB)

nerek kenç urur sen bu altun kümüş

saña teggüsi ol iki böz ülüş (1420 KBM)

kendüg: Yarım küp; tekne 241/210, 333/270 (DLT)

kenzi: Değişik renklerde; kırmızı, sarı, yeşil Çin kumaşı 213/183 (DLT)

kepek yinçü: Küçük inci 196/168 (DLT)

kerey: Ustura 521/421 (DLT)

kerim: Nakışlı kumaş 201/171 (DLT)

Tām kerimi (201/171 DLT)

kerki: Keser 216/186 (DLT)

kerpiç: Pişmiş çamur, pişmiş kerpiç 187/160, 229/198 (DLT)

bışığ kerpiç (187/160 DLT)

kerpiç kipi: Kerpiç kalıbı 494/396 (DLT)

kes: Taharet için kullanılan taş parçası 166/143 (DLT)

kesek: Mal, eşya, meta $30/8a2=12:88$, $32/20b1=28:29$ (KT)

Keldürdümüz bir kesek azkına bitig, tükél bérğil bizke ülgüni ($30/8a2=12:88$ KT)

kesgü: Keskme için kullanılan (nesne) 10/6 (DLT)

kesgü nēñ (10/6 DLT)

kesgük: Tasma 410/321 (DLT)

kesürgü ~ kesirgü: Dağarcık, meşin torba 180/154, 245/214, 465/369 (DLT)

sanaç kesirgü (180/154 DLT)

ketmen: Yeri kazmak için kullanılan alet 223/193 (DLT)

kewiz: Halı, kilim 184/157 (DLT)

kewşenç: Harmanı temizledikten sonra gelen kimseye verilen yiyecek şeklindeki hediyenin adı 612/505 (DLT)

kez: Bir tür Çin kumaşının adı 164/142 (DLT)

keziklik: Kadınların kaftanlarının altına taktıkları küçük bıçak 241/209 (DLT)

kıftu: Makas 210/180 (DLT)

kılâm: Kalemler 293 (KB)

kiçig oğlanığ kör ukuşka ulam

yaşı yetmeginçe yorımaz kılâm (293 KBM)

kırnak: Et ve hamur kesmeye yarayan satıra benzer bir kesici 611/504 (DLT)

kısgaç: Kerpeten 229/198 (DLT)

kidinki yalıg: Eyerin arka kaşı 450/354 (DLT)

kidizlik: Keçe yapmak için hazırlanan yün 253/222 (DLT)

kidizlik yün (253/222 DLT)

kimişge: Nakışlı Kâşgar keçesi 246/214 (DLT)

kin: Misk 164/143 (DLT)

Kizdeki kim yıpa.r (164/143 DLT)

kin yıpar: Misk kabı 171/147 (DLT)

kirit: Anahtar 180/153, 595/487 (DLT)

Kapug kiritle.di (595/487 DLT)

kirit: Anahtar 35/13b3=39:63, 36/7a2=42:12 (KT)

Añar köknün kiritleri hem yerniñ kiritleri (35/13b3=39:63 KT)

kiritlik enüki: Kilidin dişleri 49/34 (DLT)

kiş: Samur, samur kürk 4425, 5367, 5825 (KB)

satığçı yok erse ajun kezgüçi

kaçan kedgey erdiñ kara kiş éçi (4425 KBM)

kiz: Misk kutusu, elbise sandığı, elbise bohçası ve saklayıp koruyan her şey 164/142, 584/479, 164/142 (DLT)

Kizdeki kin yıpa.r (164/142 DLT)

koðurçuk: İnsan şeklinde yapılmış kukla, keçeden bebek 250/220 (DLT)

koguş: Oluk, kanal; değirmendeki su kanalı 185/159 (DLT)

koguş: Oku düzeltmek için kullanılan kamış parçası 185/159 (DLT)

koguş ~ kogiş: Tabaklanmış veya tabaklanmamış deri; sırim 185/159, 369/292, 371/294 (DLT)

ol meniñ birle koguşka yāg türtüşdi (369/292 DLT)

kolan: Kolan, eyer kayışı 203/174 (DLT)

Kolan eti (203/174 DLT)

kōm: Deve semeri 503/403 (DLT)

tewe kōmı (503/403 DLT)

koņragu: Ziller, çingiraklar 441/345, 613/506, 618/514 (DLT)

ol koņra.gu çıñrattı (441/345 DLT)

korluk: Kımız konan tulum 238/206 (DLT)

korum: Çok mal 200/171 (DLT)

Ol korum buldı (200/171 DLT)

kōş bıçek: Argu lehçesinde makas (anlamı: bir çift bıçak) 498/399 (DLT)

kova: Oğuz lehçesinde kova 85/76, 549/449 (DLT)

uruklug kova (85/76 DLT)

kova: Türk geminin, atın burnu üstünde dik duran çıkıntısı 549/449 (DLT)

köçürme oçuk: Bir yerden bir yere taşınabilen ocak 246/215 (DLT)

ködeş: Argu lehçesinde testi 181/154 (DLT)

kök: Eyer bağı 407/318, 408/318 (DLT)

Er sö.zi b̄r eğer köki ü.ç (407/318 DLT)

kōken: Hayvan ilmeği, süt hayvanlarında süt sağarken kullanılan ilmek 209/179 (DLT)

kömçü: Define 210/181, 210/181 (DLT) → **kömüç**

Tawga.ç kömçü.si (210/181 DLT)

kömüç: Define 181/154 (DLT) → **kömçü**

Ol kömüç buldı (181/154 DLT)

kömlüdürük: Eyerin göğüslük kısmı, at göğüslüğü 13/7, 264/230 (DLT)

könek: Deriden yapılan su kabı 197/169 (DLT)

köpçük: Eyer yastığı 240/209 (DLT)

köpen: Deve örtüsü, eyer takımı ve benzeri donanım 203/174 (DLT)

köpsün: Minder, basık şilte 220/190 (DLT)

körge: Tahtadan yapılan tabak 216/186 (DLT)

körük: Kuyumcu ve demirci körüğü 197/168 (DLT)

kösrük tuşag: Atın ön ayaklarındaki köstek 241/209 (DLT)

kötrüm: Üzerinde oturulan seki 243/211 (DLT)

kötürgü: Nakil aracı 245/214 (DLT)

kövüz: Yaygı; yünden dokunmuş her döşek ve yatak 517/415 (DLT)

közeç: Testi, toprak kap 181/154 (DLT)

közegü: Tandırda ateşi karıştırma demiri 225/194 (DLT)

Köze.gü uzu.n bolsa elig küyme.s (225/194 DLT)

közlük: Göz kamaştığı veya ağrıdığı zaman göz üzerine konan at kuyruğundan örülmüş nesne, bir tür gözlük 241/209, 264/230 (DLT) → **közöldürük**

közñü: Ayna 464/368, 610/502, 501/402 (DLT)

iki yüzlüg közñü (464/368 DLT)

közöldürük: At kuyruğundan örülen, hastalanınca veya göz kamaşınca göze konan alet, bir tür gözlük 264/230 (DLT) → **közlük**

kuduzgun ~ kuğuzgun: Eyer kuskunu, kuyruk altından geçen eyer kayışı 13/7, 258/226 (DLT)

kumgan: Güğüm, ibrik 217/187, 221/190, 439/343 (DLT)

Ol kumga.nıg yalrıttı (439/343 DLT)

kundıgu: Bileği taşı 246/215 (DLT)

kur: Kuşak, kemer 163/142, 223/193, 393/307 (DLT); 542, 580, 1456 (KB)

ku.r ma.n (223/193 DLT)

kurşag: Yünden dokunan tura (halat gibi örülmüş ip çilesi) 234/203 (DLT)

kurşag: Kuşak 234/203 (DLT)

ew kurşa.gı (234/203 DLT)

kuyma: Çekiçle döverek değil, dökme yoluyla maden filizinden yapılan havan, kandil ve çekiç gibi aletler 521/420 (DLT)

kümüş: Gümüş; para 92/86, 186/159, 208/178 (DLT)

Kümüş künke ursa altun ada.kın keli.r (92/86 DLT)

küp: Küp 85/76, 88/79, 494/396 (DLT)

açıklık küp 85/76 DLT)

küpe: Küpe 451/354, 540/441 (DLT)

kürgek: Geminin küreği ve her türlü kürek 411/321 (DLT)

kürin: Kavun, salatalık vb. şeyleri taşımak için kullanılan sepet 204/174 (DLT)

küweç: Güveç, çömlek 33/35b2=34:13 (KT)

Éterler erdi ... küweçler rāst ornatmış (33/35b2=34:13 KT)

küzüg: Dokumacı tezgâhında üst çözümleri (arışları) alttakilerden ayıran birbiri üzerine sarmalanmış iplikler 197/168 (DLT)

küzüñü: Ayna 5619, 5618 (KB)

bağırsak kişi özke küzñü bolur

añar baksa kılk yañını tüzgü bolur (5619 KBM)

lagun: İçinden süt, ayran vb. içilen, kile gibi oyulmuş kap 207/177 (DLT)

law: Mühür basmak için kullanılan mum 512/411 (DLT)

liw: Tepsi, sofr 2549, 2551, 2553 (KB)

liv aş tırki kirse körü ıds ız köz

yarağsızı körse anı tıds ız öz (2549 KBM)

lohtay: Üzerinde sarı pullar olan kırmızı Çin ipeklisi 550/451 (DLT)

mal: Mal 1051, 4508, 1176 (KB); 184, 245, 298 (AH); 26/63b1=4:95, 31/30b2=19:77, 29/17b2=9:24 (KT)

Mâlları birle özleri birle artuğ kıldı Tanrı (26/63b1=4:95 KT)

mançu: Sadece hüner ve sanat sahiplerine verilen ücret 210/181, 211/181 (DLT)

mançuk: Eyere katılan heybe, torba gibi şeyler 239/207 (DLT)

maye: Sermaye 1818 (KB)

törütürde bérse bayat ög köñül

tükel mâye^ buldı biligke oğul (1818 KBM)

meç: Yem, kuş yemi 1193, 2054, 3564 (KB)

esenlik kerek erke neñ eksümez

tiriglik kerek kuşka meñ eksümez (1193 KBM)

meta: Eşya 26/70a2=4:120 (KT)

Eger osansa sizler sâzlarıñızdın, metâ'larıñız[dın] emitseler siziñ üze (26/70a2=4:120 KT)

mındatu: İpek (ipekli kumaş ?) 246/215 (DLT)

mina: Lâcivert veya yeşil renkli sırça 4960 (KB)

yaşık türtti yüzke sarığ za'ferân

özin kıldı mînâ öñi teg cihân (4960 KBM)

miras: Miras B14 (KB)

birindin biriñe mîrâslar kalıp

adınlarka bérmez öziñe alıp (B14 KBM)

monçuk: Atın boynuna takılan inci boncuk, aslan tırnağı ve muskalar 239/207 (DLT)

monçuk: Süs eşyasındaki boncuk 239/207, 330/267, 495/397 (DLT)

monçuk sürüldi (330/267 DLT)

mülk: Mülk, mülkiyet, hükümranlıq, saltanat 27/31a1=5:17, 31/89b3=20:120, 35/40a1=40:29 (KT)

Ol Tañrıқа köklerniñ hem yerlerniñ mülki (27/31a1=5:17 KT)

neñ: Nesne, şey; mal 10/6, 11/6, 12/6, 26/12, 29/15 (DLT); B72, 112, 181 (KB); 8, 149, 100 (AH); 26/62a3=4:94, 28/44a2=7:169 (KT)

Tileyür sizler dünyanıñ neñini (26/62a3=4:94 KT)

nerse: Mal mülk 29/32b2=9:42 (KT)

Eger bolsa nerse yaqın, yaqın yol, oğrayu āsān yawuq uğğatılar saña (29/32b2=9:42 KT)

nıjdag: Bileği taşı 234/203 (DLT)

ogulmık ~ ogulmuk: Kiriş üstüne sıralanmış yatay tahtaların her biri 85/77 (DLT)

ok: Mirastan isabet eden hisse 35/22 (DLT)

aña.r bīr o.k tegdi (35/22 DLT)

olma: Testi 77/66, 188/161, 383/301 (DLT)

Kurug olma (188/161 DLT)

oluk: Küçük kayak 46/32 (DLT)

oluk: Hayvanlara bir şey içirmek için yemlik gibi ağaçtan oyulan şey 46/32 (DLT)

orgak: Orak 11/6, 72/58, 332/269 (DLT)

orga.k tişeldi (332/269 DLT)

otgun: Eyerin sol tarafında bulunan geniş kayış 66/53 (DLT)

oyuk: Oğuz lehçesinde, bostan korkuluğu ve yollara işaret için konulan taş 53/39, 55/40, 193/165 (DLT)

Ālı.n arsla.n tuta.r kũçün oyuk tutma.s (53/39 DLT)

öñik ~ öñük: Yastıkların ipek kulak ve kuyrukları 80/68, 80/69 (DLT)

örge: Urgan vb. şey 106/97 (DLT)

örge.n örüldi (106/97 DLT)

örk: Hayvan yuları ve at tavrası 33/20 (DLT); 91, 722, 1988 (KB); 318 (AH)

örüglük amulluk bolur begke körk

bu beglik işiñe bu ol bağı örk (1988 KBM)

örküç: Ocakta üzerine tencere konulan taş 60/46 (DLT)

örtüg: Örtü 64/51 (DLT); 36/101a1=45:23, 37/74b3=50:22, 35/74a1=41:5 (KT)

Müñr urdı kulağı üze hem köñli üze, kıldı közi üze örtüg (36/101a1=45:23 KT)

örtüg: Örtü 1897, 3919, 5818 (KB)

kamuğ neñke örtüg bolur baksa köz

köñülke yok örtüg munı bilgü öz (1897 KBM)

perde: Perde, örtü 34/60a2=38:33, 35/74a3=41:5, 36/34b2=42:51 (KT)

Ançağa tegi yaştı kün perde birle (34/60a2=38:33 KT)

rekve: Çanak 6326, 6327, 6322 (KB)

sen alğıl bu rekve^ kadaşñ özin

munıñ birle üşgür tilese yüzün (6326 KBM)

saban: Saban 203/173 (DLT)

saç: Kızartma kabı, sac 508/408 (DLT)

saçu: Elbise, mendil vb. şeylerin saçağı 541/442 (DLT)

sag: Yün kabartmak için kullanılan çubukların adı 512/410 (DLT)

sagır: Koni şeklinde ve havana benzeyen, içine şarap vb. konulan kap 205/175 (DLT)

sagrak: İçmek için kullanılan çamçak ve kadeh 63/49, 235/205, 237/206 (DLT); 36/67a1=43:71 (KT)

Tezgindürlür olar üze sağraklar altundın, sapsuz bardaklar (36/67a1=43:71 KT)

sakalduruk: Başlık sıkı dursun ve düşmesin diye çene altından bağlanan, ipekten örülmüş ip 264/230 (DLT)

sal: Tutkaldan alınan, kap (seramik) üstüne sürülerek üzerine nakış işlenen yapıştırıcı 513/412 (DLT)

sal: "Tar" (şişirilmiş tulumların, kamışların veya dalların yan yana getirilmesiyle yapılan sal) anlamında kılıf, kelek 513/412 (DLT) → **tar**

salçı bıçek: Aşçı bıçağı 634/530 (DLT)

salı: Mala 548/448 (DLT)

salıu: Kendisiyle taş atılan sapan 609/502 (DLT)

sanduk: Sandık 288 (AH)

kalur munda kiğin sepeğ şandukıu (288 AH)

saplık: Sap yapmaya uygun malzeme; sap 236/205 (DLT)

sapsuz bardak: Kulpsuz kadeh 36/67a2=43:71 (KT)

Tezgindürlür olar üze sağraklar altundın, sapsuz bardaklar (36/67a2=43:71 KT)

sarım: İbrişim vb. kumaşlardan yapılan ve şarabı süzmek için ibrik, testi gibi şeylere takılan nesne 200/171 (DLT)

sarnıç: Deriden veya ağaçtan yapılmış geniş kap 228/198 (DLT)

sasık: Uç şehri ve etrafındakilerin lehçesinde saksı 192/164 (DLT)

sawdıç: Dallardan örülen, içinde meyve vb. şeyler taşınan sepet 96/89, 229/198 (DLT)

ol sawdıç ördi (96/89 DLT)

saht: Oğuzlarda tokalar, kemer başları ve eyerlerdeki altın ve gümüş kakmalar 66/52 (DLT)

say yarık: Göğüslük (cevşen) 451/354, 514/413 (DLT)

sehek: Su içilen testi ve küp 604/496 (DLT)

seped: Sepet 288 (AH)

çalur munda kiğin sepeğ şandukun (288 AH)

serk: Saksı, çömlek ve onların kırıkları 178/151 (DLT)

serü: Evdeki raf 542/443 (DLT)

sıdrım: Oğuzcada deri ip, kayış 243/211 (DLT)

sıgzıg: İki şey arasındaki bağlayıcı 233/202 (DLT)

sındu: Oğuzcada makas 210/181 (DLT)

sıñarsuk: Terki 613/507 (DLT)

sıpakur: Yem torbası 244/212 (DLT)

sıp akurı: İki yıllık atın yem yediğı yer 244/212 (DLT)

sır: Çin kâselerine sürülen ve üzerine işleme yapılan macun 163/141 (DLT); 2452, 2798, 5112 (KB)

Sırlıg aya.k (163/141 DLT)

sırıçga: Cam, sırça 245/214 (DLT)

sırınçga: Sırça 3394, 4610 (KB)

sırınçğa sakışı-turur bu köñül

idi ked küdez sınmasu ay oğul (3394 KBM)

sırlıg ayak: Sırla süslenmiş kâse 163/141 (DLT) → **sır**

sırmak: Eşeğin semerinin altındaki örtü 237/206 (DLT)

sırıkluk yıgaç: Çadırın ana direğini yapmak için hazırlanan ağaç 251/221, 252/221 (DLT)

sış: Et dizilen şış; tutmaç yeme şışı 166/144, 497/399, 271/237, 353/282 (DLT) → **şış**

sibek: Değirmen taşının etrafında döndüğü demir, değirmen mili 195/167 (DLT)

sibek: İçine işemesi için çocuğun beşiğine konan kamış 196/167 (DLT)

siñüt: Karşılığı verilmeyen ve geri gönderilmeyen armağan 603/494 (DLT)

bu at maña siñüt birdi (603/494 DLT)

soku (<sokku): Dibek 545/446 (DLT)

sorgu: Kan alma aleti 304/251 (DLT)

sorgu: Bardak çekerken (hacamat yaparken) kullanılan bardak 12/6, 214/184 (DLT)

sögen: Yük hayvanındaki küfe 203/173 (DLT)

sun altun: Altın karşılığı kâğıt para 504/404 (DLT)

susgak: Karluk, Kıpçak ve göçebelerin tamamının dilinde kendisiyle su vb. şeyler alınan nesne 237/206 (DLT)

susık: Kova 192/164 (DLT)

suwluk: Mendil 237/206, 586/480 (DLT)

ol suwluk saçu.la.dı (586/480 DLT)

süpürgü: Süpürge 245/214 (DLT)

süwri: Ucu sivri olan mızrak, kılıç, şış ve kandile benzer küçük eşyalar vb. şeyler
212/182 (DLT)

şalaşu: Bir Çin dokuma türü 224/193 (DLT)

şebin: Çigil lehçesinde demir çubuk 599/491, 605/497 (DLT)

şış: Kendisiyle tutmaç yenilen şış 407/318, 332/269 (DLT) → **siş**

şütük: Öküz vb. hayvanların boynuzundan yapılan divit (kalemlik ve hokka)
196/168 (DLT)

tabut: Sandık 31/44a3=20:39 (KT)

Atgıl anı tábüt içiñe taķı atgıl anı deryā içiñe (31/44a3=20:39 KT)

tac: Tac 89, 5463 (KB)

bu iki bile beg bedüklük bulur

bu iki yumıtsa bedür beg tâcı (5463 KBM)

tagar: Hububat çuvalı 13/7, 128/113, 207/177 (DLT); 6571 (KB)

Taga.r eşye.k ü.ze artıldı (128/113 DLT)

tahçek: Bir tür Çin ipeği 240/208 (DLT)

taht: Taht 92, 5805 (KB)

ilig tahtka minsün bu kün inçrünüp

yağısı yér öpsü yırak yinçrünüp (5805 KBM)

tahtu: Eğirilmeden önceki ham ipek 210/180 (DLT)

talguç: Denk ile ip arasına sokulan tahta 228/197 (DLT)

talguk: Baltayı sağlamlaştırmak için sapıyla demiri arasına sokulan tahta çivi
236/205 (DLT)

tamgalık: Küçük ibrik 263/229 (DLT)

tam kerimi: Duvara gerilen örtü 201/171 (DLT)

tañ: Argu lehçesinde elek 600/491 (DLT)

tañuk: Hükümdarlar yola çıktığında vb. durumlarda hükümdara verilen ve içinde yiyecek ve ipekli kumaşlar bulunan hediye 604/495 (DLT)

tapçan: Salkımlara ulaşmak için üzerine çıkılan, üç ayaklı, sofra şeklinde bir eşya 219/188 (DLT)

tapçañ: Kençek lehçesinde, salkımlara ulaşmak için üzerine çıkılan, üç ayaklı, hamur tahtası şeklinde bir eşya 612/505 (DLT)

targak: Tarak 11/6, 235/204 (DLT)

tarıglag: Hasılat, kazanç, kâr $36/14a3=42:20$, $36/14b2=42:20$ (KT)

Kim tileyür erse āhıret tarıglagını, arturur-miz añar ekini içinde
($36/14a3=42:20$ KT)

tatırğa: Tirşe, tabaklanmış beyaz deri 245/214 (DLT)

tavar: Oğuzlar ve diğerlerinin dilinde mal, eşya 124/109, 124/110, 125/111 (DLT)
→ **tawar**

ol maña tava.r üdrüşdi (124/109 DLT)

tawar: Mal, eşya 55/41, 70/56, 113/102 (DLT); 485, 1112, 1308 (KB); 287, 285, 261 (AH); $38/23a1=59:8$, $38/46a1=61:11$ (KT) → **tavar**

Anlar kim çıkarıldılar sarāylarındın hem tawarlarındın ($38/23a1=59:8$ KT)

Tawgaç kömçüsi: Âd kavmine ait define 210/181 (DLT)

tawratgu yıp: Kıvrık ve fitilli hâle getirilmiş ip 443/346 (DLT)

tawratmış yıp: Kıvrık hâle getirilmiş ip 443/346 (DLT)

tayak: Değnek, baston; dayanak 210/180, 518/416 (DLT); 5633, 6325, 4715 (KB); $28/5b2=7:107$, $28/8b1=7:117$, $28/37a1=7:160$ (KT)

tayak bile tayma.s tanuk sö.zün bütme.s (518/416 DLT)

teğsüt: Bir şeyin karşılığı, bedeli olarak verilen şey 227/196 (DLT)

tekne: Tekne 218/188 (DLT)

temen yigne: Çuvaldız 459/363 (DLT)

temen yiğne: Büyük iğne 202/173 (DLT)

tepük: Kurşundan yapılan, iğ başı şeklinde bir şey 194/166 (DLT)

ter: Parayla çalıştırılan kişinin ücreti 509/408 (DLT); 5078, 4661, 4462 (KB)

idi yakşı aymış köni sözlüg er

köni sözlüg erke bayat bérsü ter (5078 KBM)

ter: Ücret, karşılık, mükâfat, mehir 28/7a2=7:113, 36/17b1=42:23, 33/60a2=34:47 (KT)

Bizke ter bar mu eger bolsa-miz yeñiglilerdin? (28/7a2=7:113 KT)

terlik: Teri emmek için eyerin altına konan örtü 240/208 (DLT)

tesbih: Tesbih 3287 (KB)

turup yundı kıldı yana tañ namâz

du‘â kıldı tesbîh yéme küdti az (3287 KBM)

tewren: Şalvar uçkuru ve sapan ipi yapmak için bir araya getirilip burulan ipler 219/189 (DLT)

tewsi: Tepsi, sofr 213/183, 466/370 (DLT)

ayaklıg tewsi (466/370 DLT)

tış: Saban demiri 497/399 (DLT)

tış sıgzağı: Kürdan 233/203 (DLT)

tiküç: Ekmek üzerinde süsler yapmak için kullanılan ve sivri uçları bulunan alet 180/154 (DLT)

tim: İçkiyle dolu tulum 503/403 (DLT)

tin: Yular, dizgin 171/147, 503/404 (DLT)

Tin tizgin (171/147 DLT)

tin tizgin: Yular ve dizgin 171/147 (DLT)

tiregü: Kendisine dayanılacak ve yelken ve benzeri şeyleri dik tutacak olan nesne (direk) 225/194 (DLT)

tireklik: Kapı için hazırlanan direklik (ağaç) 254/223 (DLT)

tirgü: Sofra örtüsü 216/185 (DLT)

tizgin: Dizgin 214/184 (DLT)

tamga suwı taşra çıkıp tığ ığ öte.r

artuçları tegre önüp tizgin yete.r (214/184 DLT)

tizildürük: Ayakkabıların ucuna takılan bakır pullar 264/230 (DLT)

toğ monçuk: Cariyelerin kullandığı, parfüm ve miskten yapılmış boncuklar 495/397 (DLT)

togaklık: Süzgeç yapmak için hazırlanan tahta 251/221 (DLT)

tokaklık: Süzgeç yapmak için saklanan (tahta) 252/221 (DLT)

tokımak: Çamaşırcının tokmağı 522/422 (DLT)

toku: Kemerin tokası 545/446 (DLT)

tokurka: Fıçı ve ibrikteki emzik 245/214 (DLT)

tolgag: Küpe 410/320 (DLT)

yinçü tolga.g (410/320 DLT)

tolwır: Perde 229/199 (DLT)

tolwır: Gelin odasının tülü 485/388 (DLT) → **talwır**

tolwır yelwirdi (485/388 DLT)

tomrum yıgaç: Kunduracı tahtası vb. gibi kesilmiş tahta 243/211 (DLT)

ton: Ev eşyası 33/17a2=33:53 (KT)

Kaçan tilese siz olardın tonlardın tileş olardın hicāb arķasında
(33/17a2=33:53 KT)

tonluk: Elbise için planlanan kumaş 269/236 (DLT)

ol anıñ tōnlukın kısdı (269/236 DLT)

topuz yük: Üzerine binenin sallandığı eyer ve yük 183/156 (DLT)

torku: İpek 13/7, 215/185, 475/380 (DLT); ipek kumaş, ipekli 68, 3288, 3846 (KB)

Tawgaç xānnıñ torkusı telim teñle.meğip bıçma.s (215/185 DLT)

tovıl: Av sırasında şahin için çalınan davul 517/416 (DLT)

törpig: Törpü 240/208 (DLT)

törpigü: Törpü 240/208, 246/215 (DLT)

töşek: Döşek, yatak 195/167, 254/223, 332/269 (DLT); 3285, 3838, 3950 (KB);
26/12a1=4:34, 36/39b2=43:10 (KT)

Ol tişiler kim ... kesiliñ olardın töşekler içinde (26/12a1=4:34 KT)

töşeklik: Yatak vb. şeyleri yapmak için hazırlanan ipek 254/223 (DLT)

töşeklik barçın (254/223 DLT)

tug: Herhangi bir şeyin tıkaçı 498/400 (DLT)

(tulun): Gemin sağ ve sol "tulun"a isabet eden halkası (hene) 202/173 (DLT)

tuluñ: Atın kulağı altında bulunan, atın gemine ait bir halka (hene) 606/498 (DLT)

yügün tuluñı (606/498 DLT)

tuş: Altından ve gümüşten yapılan ve kemerin ucuna takılan toka 497/399 (DLT)

tuş: Başa veya kemere takılan altın veya gümüş toka 213 (KB)

yağız yér katındakı altun taş ol

kalı çıksa begler başında tuş ol (213 KBM)

tuşag: Atın ön ayaklarını bağlamak için kullanılan köstek 207/177 (DLT)

tuşag: Köstek, bukağı 316 (KB)

kişenlig küremez kerekçe yorır

tuşağlıg yıramaz tilekçe barır (316 KBM)

tutma: Sandık 217/187 (DLT)

tuwuz yinçü: Büyük inci 566/467 (DLT)

tuzluk: Tuzluk 235/204 (DLT)

tügek: Kolan halkası, yükü sıkıştırmak için iplerin ucuna bağlanan tahtadan halka 409/320 (DLT)

tügme: Düğme 218/187 (DLT)

tüñlük tuğı: Baca deliğinin (tünlüğün) örtüsü 498/400 (DLT)

tüñşü: Fener 609/502 (DLT)

türgek: Bohça 271/237, 275/239, 410/321 (DLT)

ol türge.k çıgdı (271/237 DLT)

tüşrüm: Argu lehçesinde eğirilmiş ip yumağı 243/211 (DLT)

tütek: İbrik vb. şeylerin emziği 194/166 (DLT)

tütsüg: Tütsü 98 (KB)

kayusı elig sundı tütsüg tutar

kayu büvkirer kin ajun yıd kopar (98 KBM)

tüweklik: Nefesle kurusıkı fırlatılarak serçe vurmakta kullanılan silah için hazırlanan dal 253/223 (DLT)

uç: Türkçe yazmak için kalem 30/16 (DLT)

ugur: Oğuzcada karşılık, bedel 39/25 (DLT)

Atka ugur aldı.m (39/25 DLT)

ugurluk: Karşılık, bedel 70/56 (DLT)

koşnı konum ogışka kılğıl aňar agırlık

artut alıp anungıl eğgü tawar ugurluk (70/56 DLT)

ukruk: Kement 63/49, 539/440 (DLT)

Tägıg ukrukın egme.s, tenjizni kaygıkın böğme.s (63/49 DLT)

ulagu: İki şeyi birbirine ekleyen, yama vb. parça 80/69 (DLT)

ula.gu nēŋ (80/69 DLT)

urt: İğne deliği 33/19 (DLT)

uruk: İp 33/20, 45/31, 118/106 (DLT)

uruk estürdi (118/106 DLT)

uyma: Türkmenlerin ayakkabı yapımında kullandıkları keçe 319/261, 370/292 (DLT)

ol maňa uyma basışdı (319/261 DLT)

ükek: Tabut ve sandık 52/37 (DLT)

ületü: Erkeklerin, burunlarını temizlemek için koyunlarında bulundurdukları ipek parçası, mendil 80/69 (DLT)

ümzük: Eyerin ön ve arkadaki ucu 65/51 (DLT)

ürün: Kâhine verilen ücret 79/68 (DLT)

elig ürüni b̄r (79/68 DLT)

ütüg: Kırıksıklıkları gitsin diye kızdırılarak elbisenin dikiş yerlerine bastırılan mala şeklinde demir, ütü 46/32 (DLT)

yağım: Yatak, şilte, halı vb. yaygı 12/6, 72/58, 452/355 (DLT); 4442, 6625 (KB)

türlüg çeçek yazıldı

barçın yağım kerildi

uçma.k yeri körüldi

tumlug yana kelgü.sü.z (72/58 DLT)

yalıg: Eyerin ön ve arka kaşı 450/354, 428/335 (DLT)

yalpı: Derinliği olmayan tabak vb. ahşap eşya 457/360 (DLT)

yalpı nēŋ (457/360 DLT)

yalu: Tayların bağı, kısıraktan kımız için süt sağılırken tayların bağlandığı ip 455/358 (DLT)

yamaglık böz: Yamamak için hazırlanmış kumaş vb. bir şeyin parçası 466/370 (DLT)

yançuk: Kese, küçük torba 266/234, 391/306, 463/367 (DLT)

ol yançuk agzı бүрди (266/234 DLT)

yanlık: Çoban çantası 463/367 (DLT)

yapguç: Eşek vb.ni sürmek için kullanılan değnek 461/365 (DLT)

yapı: Çigil lehçesinde eyer örtüsü 454/357 (DLT)

yap yarmak: Değirmi, gerçek dirhem 445/349 (DLT)

yap yarma.k yök (445/349 DLT)

yarındak: Türk sırimı; kayış 276/240, 322/263, 354/283 (DLT)

er yarında.k tildi (276/240 DLT)

yarmak: Dirhem, para 14/8, 30/16, 50/35 (DLT); 6470, 6476, 6543 (KB)

üç yarma.k (30/16 DLT)

yarşı: Keser 5311 (KB)

bu dīn dalı dünyâ dalı karşı ol

yağuşmaz ikigün yolu yarşı ol (5311 KBM)

yartmak: "Para" anlamına gelen "yarmak"ın Uygur lehçesindeki biçimi 631/526 (DLT)

yaru yelim: Balık tutkalı 453/356, 454/357 (DLT)

yasgaç: Hamur tahtası 461/365 (DLT)

yastuk: Yastık 463/367, 488/390, 576/474 (DLT)

yastuk yastaldı (488/390 DLT)

yatan: Pamuk atıcının yayı 453/356 (DLT)

yatañ: Yün ditme yayı 607/499 (DLT)

yelim ~ yilim: Kendisiyle tüy ve benzeri şeyler yapıştırılan tutkal 453/356, 454/357, 474/379 (DLT)

yelim yü.gke yapuşdı (474/379 DLT)

yemeçük: Buğday taşınan küçük çuval 465/369 (DLT)

yetgek: Bohça, heybe 474/379, 477/381, 632/527 (DLT)

ol maña yetge.k yedişdı (474/379 DLT)

yıp: İp, iplik 90/81, 93/86, 99/91 (DLT)

bu eşle.r ol telim yıp egirge.n (90/81 DLT)

yışığ: İp; kolan 90/81, 93/86, 101/93 (DLT); 1719 (KB)

bu yışığ ol üzülge.n (90/81 DLT)

yig: Gem damağı 506/406 (DLT)

yügü.n yi.gi (506/406 DLT)

yigne: İğne 265/233, 342/276, 459/363 (DLT)

yi.çi yigne sapdı (265/233 DLT)

yinçü: İnci, büyük inci 26/12, 139/122, 194/167 (DLT); 211, 212, 2153 (KB) →

yünçü

ol yinçü ewdi.di (139/122 DLT)

yigne: İğne 202/173 (DLT)

yip: İp 748, 5640 (KB); 31/54b1=20:66 (KT)

Ançada yipleri hem tayaqları hayāl körnür aḡar sihrlerindin (31/54b1=20:66 KT)

yir: İpekli kumaşın veya arışın bir yüzünün adı 505/405 (DLT)

yogrı: Çanak 457/361, 458/361 (DLT)

Aş tatḡı tüz yogrı.n yīme.s (457/361 DLT)

yogurkan: Yorgan; örtü 107/97, 113/102, 338/273 (DLT)

anın üze yogurka.n eşüldi (107/97 DLT)

yonak: Eşek, inek vb. hayvanların semeri altına konan çul 456/360 (DLT)

yugurguç: Erişte vb. hamurları açan oklava 247/217 (DLT)

yula: Kandil 109/98, 455/358 (DLT); 35, 288, 601 (KB)

Yula uḡundı (109/98 DLT)

yular: Yular 448/352, 456/359, 472/377 (DLT)

Yund ba.şın yula.rlap keḡeld (?) yi (?) (448/352 DLT)

yurun: İpekli parçası 453/356 (DLT)

yurun yuka (453/356 DLT)

yurun yuka: İpekli parçası 453/356 (DLT)

yuwka barçın: İnce ipek 36/87a2=44:53 (KT)

Kederler yuwka barçındın hem kalın barçındın bir ikindi utruşḡanlar (36/87a2=44:53 KT)

yüdrük: Üzerine eşya ve elbise konulan sedir 463/367 (DLT)

yügün: Gem, uyan 506/406, 516/415, 604/496 (DLT)

yügü.n yi.gi (506/406 DLT)

yüksük: Terzilerin kullandığı, tunçtan veya deriden yapılan, okçunun parmağındaki yüksüğe benzeyen alet 464/368 (DLT)

yüligü: Saçı tıraş etmek için kullanılan ustura 521/421 (DLT)

yünçü: İnci 2935 (KB) → **yinçü**

negü tér eşitgil kéñeşçi öge

kéñeşte töker begke yünçü üke (2935 KBM)

yüñ: Yün 4442, 3949, 4765 (KB)

kımız süt ya yün yağ ya yoğrut kurut

yadım ya kidiz hem azar ewke tut (4442 KBM)

yüzük: Yüzük 452/355 (DLT)

zencir: Zincir 35/65a1=40:71 (KT)

Ançada ğullar boyunları içinde hem zencirler südrünürler (35/65a1=40:71 KT)

züngüm: Bir tür Çin ipeği 243/211 (DLT)

2.7.9.2. Ticari Taşımacılık

arkış: Kervan 61/47 (DLT); 1386, 1443, 4426 (KB); 179, 180 (AH); 30/5a2=12:82, 30/10b3=12:94, 29/2b1=8:42 (KT)

Sorgıl uluş boğnıdın ol kim erdimiz anıñ içinde ol arkışda kim keldimiz anıñ içinde (30/5a2=12:82 KT)

2.7.10. Kent, Konut, İstihkam

2.7.10.1. Kent

balık: Müslüman olmayanların ve Uygurların lehçesinde kale ve şehir 190/163 (DLT)

él: İl, şehir, kent 28/2b2=7:88, 28/39b2=7:163, 36/49b1=43:32 (KT)

Çıkarğay-miz ok séni ey Şu'ayb hem yime anlarını kim bittiler senin birle élimizdin (28/2b2=7:88 KT)

él: Yer, belde 33/37b1=34:15, 33/69a3=35:9 (KT)

Él erür hoş yime İdi yarlıkagan örtgen (33/37b1=34:15 KT)

iklim: Ülke, diyar A16 (KB)

kayu padişâhka ya kayu iklimka tegdi érse ğâyet uzlu- (A16 KBM)

il: İl, memleket, ülke, halk, saltanat C69, 216, 245 (KB)

negü tér eşitgil bu él kend begi

ukuşka biligke yetürmiş ögi (216 KBM)

ken: Doğudaki şehirlerin genel adı, *kend*'in hafifletilmiş şekli 171/147 (DLT) → **kend**

kend: Şehir, kasaba, kale 16/8, 99/91, 125/110 (DLT); B26, B34, 216 (KB); 35/23b3=40:4, 37/79a1=50:36, 37/71b2=50:11 (KT)

Armasun séni onların evrölmeki kendler içinde (35/23b3=40:4 KT)

kend: Oğuzlarca ve onlara uyanlarca köy 173/149 (DLT)

oram: Muhit, semt 399 (AH)

ẖarabat oramı bolup abadan (399 AH)

ordu: Saray, şehir B26, B57, 1594 (KB)

negü tér eşitgil uç ordu begi

bilip sözleşmiş sözke yetrüp ögi (1594 KBM)

taş yir: Açık arazi ve yabancı ülke 511/409 (DLT)

uluş: Çigil lehçesinde köy, Balasagun halkı ve Argu ülkesinden onlara tabi olanlarda şehir 43/29 (DLT); B26, 1043, 2178 (KB); 26/43b1=4:75, 36/45b3=43:23, 30/91b3=16:112 (KT)

İdimiz-ā çıkarğıl bizni bu uluşdın küç kıılığı anıñ boğnı (26/43b1=4:75 KT)

vilayet: Vilayet A13 (KB)

-leri kamuğ ittifâk boldılar kim maşrık vilâyetinde kamuğ (A13 KBM)

2.7.10.2. Konut, İstihkam

agıl: Ağıl 49/35, 45/31 (DLT)

Ağılda ogla.k togsa arıkda o.tı õne.r (45/31 DLT)

akur: Ahır 5/3 (DLT); 5369, 5370 (KB)

tirildi tümen miñ talu köp titir

yazıda kalın yond akurda katır (5370 KBM)

alaçu: Alaçık denilen geniş çadır 80/69 (DLT)

baba-hane (?): Köşk, yüksek bina 33/53b2=34:37 (KT)

Olarğa turur yanut iki ança anı kim kıldılar olar baba-hāneler içre ĩmīnler (33/53b2=34:37 KT)

bağıç: Asma çardağı 149/130 (DLT)

bağıç üzümlemdi (149/130 DLT)

beyt: Ev 4339 (KB)

bular ehl-i-beyt ol habībka kadaş

habīb sawçı hakkı üçün sew adaş (4339 KBM)

bina: Bina, ev, yapı A29 (KB); 341 (AH); 35/34a3=40:21, 30/39b2=16:26 (KT)

Erdiler olar katıgraķ olardın küçün, üküş binā kılğan yer içinde
(35/34a3=40:21 KT)

burc: Kale, hisar 834, 744, 834 (KB)

bu kün burcı arslan bu burc tepremez

ewi tepremezi üçün artamaz (834 KBM)

çaçır: Çadır 204/175 (DLT)

çaşır: Oğuzlarda, çadır 204/175 (DLT)

çatır: Çadır 204/175 (DLT)

çuvaç: Otağ 106/97, 267/235, 361/287 (DLT)

korvı çuvaç kuruldı

tūgum tikip uruldı

sūsi otun oruldı

kañuk kaça.r ol tuta.r (106/97 DLT)

egdi: Hayvanların kesildiği yer 75/62 (DLT)

ev: (Oğuzlarda ve onları takip edenlerde) ev 27/12, 224/194, 162/141, 114/102
(DLT) → **ew**

ew: Ev, çadır 27/12, 31/17, 53/38 (DLT); 744, 1418, 1840 (KB); 30/72b3=16:80,
28/83a1=8:35, 38/98a2=66:11 (KT) → **ev**

Taņrı ... kıldı sizlerke yılķılar terilerindin éwler, yūñūl tutar siz anlarını köçgü
künleriñizde (30/72b3=16:80 KT)

ew bark: Ev 176/150, 590/483 "evlerini ve mallarını" (DLT)

ewin barın satıgsa.dı

yulug bīrip barıgsa.dı

tirig erse turugsa.dı

añar sākınç küni togdı (590/483 DLT)

gar: Mağara 29/31a2=9:40 (KT)

Ançada ol iki ğār içinde, ançada aytur éşine: kaçğurmağıl Ol Tañrı biziñ birle
(29/31a2=9:40 KT)

han toy: Hakanın karargâhı 505/405 (DLT)

harabat: Meyhane 399 (AH)

harabat oramı bolup abadan (399 AH)

hisar: Kale 4546 (KB); 38/17b3=59:2 (KT)

Sézindi olar yığığlı olarnı[ñ] hisârları Tañrıdın (38/17b3=59:2 KT)

hazine: Hazine, kıymetli eşyanın ve paranın saklandığı yer B13, B51, 1189 (KB)

eger hîle^ çâre^ yok erse adın

kamuğ neñ hazîne^ ülegil barın (1189 KBM)

in: İn; ev 138 (KB); 29/41a1=9:57 (KT)

Eger bulsalar sığıngu yer azu inler azu kirkü yer yangatılar anar
(29/41a1=9:57 KT)

kalıma: Çardak, oda 521/421 (DLT)

kargu ~ karguy: Dağın veya yüksek bir yerin üstüne minare şeklinde inşa edilen
yapı 214/184, 551/452 (DLT)

karşı: Hakan sarayı 213/183, 607/499, 132/116 (DLT); B26, 1418, 2535 (KB)

mende bulnur sewinç oti kaçgu ota.r

karşı körüp sagdıç anı uçmak ata.r (607/499 DLT)

kası: Koyun vb. için tahtadan ağıl 544/444 (DLT)

kası bādım (544/444 DLT)

kebit: Dükkân 180/153 (DLT); 5108, 5497 (KB)

kebit ked bezedim kişi k rg si

asıĝ yok kebitte satıĝ belĝ si (5108 KBM)

kelişlig barıřlıĝ ew: Misafir evi, geliş gidiş evi 186/159 (DLT)

kerem: Yukarı ve ařaĝı   in lehçesinde yer altındaki izbe yer 200/171 (DLT)

kışlık: Kışlık ev 238/207 (DLT)

konukluk ew: Ziyafet evi 252/221 (DLT)

konut: Konut 4471 (KB)

olardın tileme tawarın yanut

yanutı bayat b rge edĝ  konut (4471 KBM)

korıĝ: Bey vb.'nin muhafaza altına aldıĝı yer, korunan yer 13/7, 189/161 (DLT)

korın u: Korunacak, sıĝınacak yer 31/75b2=41:48 (KT)

Ya  ın bilgeler yok olarka  orın u (31/75b2=41:48 KT)

köşk: Kule 32/26a2=28:38, 35/45a1=40:36 (KT)

Kıl ıl ma a ap meni  u   n köşk, bol ay kim k z kemişgey men M s 
Ta rısı a (32/26a2=28:38 KT)

mekan: Mek n 47 (AH)

ol ol '   l u uş huş   ired a me an (47 AH)

mescid: Mescit 5486, 5556, 6477 (KB); 400 (AH)

ewin barkın  rte sı  l burhanın

anı  orn  mescid cem 'at kılın (5486 KBM)

muyanlık:     rethane 489 (KB)

mu adtı muyanlıkta tüşti barıp

k  e yattı anda t nedi serip (489 KBM)

oldrug: Yer, mekân, mevkî 647, 787, 2547 (KB)

kapuğda ite tursa oldruğ turuğ

tüzülse orun kalmasa bir kuruk (2547 KBM)

ordu: Beyin oturduğu şehir 74/62 (DLT)

ordu: Köstebek, sıçan vb. yer altında yaşayan hayvanların yuvası 74/62 (DLT)

orun: Yer 543/443, 355/284, 361/287 (DLT); 18, 19, 220 (KB); 212 (AH)

ol meni orundın turgurdı (355/284 DLT)

otag: Çadır 536/438 (DLT); 4139, 499, 2562 (KB)

Otagka öpkele.p sūke sö.zle.me.dük (536/438 DLT)

otluk: Yemlik, ahır 62/48 (DLT)

oyuglug: Kemerli (ev) 466/370 (DLT)

oyuglug ew (466/370 DLT)

örtük sığınçu: Sığınak, barınak 30/74a1=16:81 (KT)

Taıırı kıldı sizlerke andın kim yarattı kölikeler, kıldı sizke taııların örtükler sığınçular, kıldı sizke köñlekler kim küdezür sizlerni isigdin (30/74a1=16:81 KT)

rıbat: Kervansaraay 177, 178 (AH)

bu ajun rıbat ol tüşüp köçgölüg (177 AH)

saray: Saray 1418, 3439, 4834 (KB)

sarây karşı itme ay ilig kutı

anundı saña ew kara yér katı (1418 KBM)

saray: Yer, mekân, makam 29/6a3=8:47, 32/25b1=28:37, 35/54b2=40:53 (KT)

Bolmaıılar anlar teg kim çıktılar sarâyılarınđın küvezlikin boğunğa körkütü (29/6a3=8:47 KT)

satma: Bağ bekçisinin geceleri oturmak üzere ağacın üzerine kurduğu rafa benzer tahta 218/187 (DLT)

sığınçu: Sığınak, sığınacak yer 36/31b3=42:47 (KT)

Tağrıdın yok sizke sığınçu ol kün (36/31b3=42:47 KT)

tawarluk: Ambar 251/220 (DLT)

toy: Karargâh 505/405, 260/227 (DLT); 2347, 2349 (KB)

yagı ôtın öçürge.n

to.ydun anı köçürge.n

ıslar üzüp keçürge.n

tegdi okı öldürü (260/227 DLT)

törkün: Aşiretin toplandığı yer; anne babanın evi 222/191, 371/293 (DLT)

Kız törkünke keldi (222/191 DLT)

turag: Sığınak 343/276 (DLT)

keyik turagka sığındı (343/276 DLT)

turug ~ turıg: Sığınak; dağlardaki korunaklı yer; yer 187/160 (DLT); 1521, 2547, 2588 (KB) → **turuglag**

tüşnek: Yuva; mezar 3570 (KB)

negü asğı âhır kara yér koyı

anıñ түşneki ol yağız yér oyı (3570 KBM)

tüşün: Konak, durak 488, 1202, 1390 (KB)

tüşün ol bu dünyâ keligli keçer

yégen yél büke teg yér erken açar (1202 KBM)

udluk: Argu lehçesinde ahırda sığırların yattığı yer 62/48 (DLT)

uya: Kuş yuvası 55/41 (DLT)

ünür: İn, mağara 2684, 4766, 6155 (KB)

bu ağzın misâli ünür sanı teg

sözüg çıksa andın sehar tanı teg (2684 KBM)

yın ~ yin: Yırtıcı hayvanların yuvası, in 446/350, 36/23 (DLT)

arsla.n yini (~ yını) (446/350 DLT)

Tilkü öz yinike ürse uçuz bolu.r (446/350 DLT)

2.7.10.3. Konut Bölümleri, Parçaları

arığ: Barsgan lehçesinde çadırın eteği, alt kısmı 44/30 (DLT)

aşlık: Mutfak 70/55 (DLT)

atebe: Eşik basamak 497 (AH)

kıtabının atı erür 'atbetü'l- (497 AH)

bagna: Merdiven basamağı 218/188 (DLT); 6034, 6043, 6033 (KB)

añar ağdım emdi birer bağnaça

başña tegi bağna sadım neçe (6034 KBM)

bečküm: Evin sofası 243/211 (DLT)

buzluk: Buz saklanan yer 234/204 (DLT)

çat: Kuyu 508/407 (DLT)

çawarlıg: Yakacak odun bulunan yer 248/217 (DLT)

çawa.rlıg yi.r (248/217 DLT)

çit: Kamış veya dikenden yapılan çit 161/140 (DLT)

çomuşluk: Tuvalet, ayakyolu 251/220 (DLT)

egme: Evin kemeri 77/65 (DLT)

el: Evin avlusu 273/238 (DLT)

Kũç eldi.n kirse törü tũnlũkten çıka.r (273/238 DLT)

eşik: Eşik 33/19 (DLT)

Ermegũ.ke eşik art bolu.r (33/19 DLT)

etlik: Etin asıldığı yer 63/49 (DLT)

ew okı: Evin oku, orta direk 31/17 (DLT)

ewren: Demirci ocağı gibi yapılan ve içinde ekmek pişirilen yer 67/53 (DLT)

eyegũ: Çadırın kaburgaları 81/70 (DLT)

il: Avlu, açıklık 36/23 (DLT)

ili kapug: Anahtarsız açılan kapalı kapı 59/44 (DLT)

işik: Kapı 451, 2727, 164 (KB)

bağırsak tapuğçı eşik yastanur

tiledũkte tutı kapuğda-turur (2727 KBM)

kapga: Bũyũk kapı 214/184 (DLT)

kapug: Kapı 36/23, 44/31, 59/44 (DLT); 264, 484, 590 (KB); 30/2b2-3=12:67, 27/35b2=5:23, 28/38b3=7:161 (KT)

Kirmenler bir kapuğdın, kireşler oğın oğın kapuğlardın (30/2b2-3=12:67 KT)

kepeklik: Kepeğin konuğu yer 253/222, 254/223 (DLT)

keregũ: adır 203/174, 225/194 (DLT)

Kũg kũrdi kere.gũ yũđti (225/194 DLT)

kiçig ew: Oda 37/55b3=49:4 (KT)

Bũtũnlũkin anlar kim ũndeyũrler sėni kiçig ewler artındın (37/55b3=49:4 KT)

kũmũrlũk: Kũmũrlũk, kũmũr konacak yer 253/222 (DLT)

kötü: Dam 138/120, 541/442, 142/124 (DLT)

Kötü oyuldu (138/120 DLT)

kuğug: Kuyu 188/161, 212/182, 240/208 (DLT); 5423, 6011, 1735 (KB)

Kuğugda su.w bār ıt burnı tegme.s (188/161 DLT)

kuyug: Kuyu 517/416 (DLT) → **kuğug**

kürsi: Taht 771, 786, 787 (KB)

bu oldruğ ne kürsî yéri ol saña

bu ma‘nî ukayın ayu bér maña (787 KBM)

oçak: Ocak 44/31 (DLT) → **oçuk**

ok: Evin orta direği 31/17 (DLT)

ew okı (31/17 DLT)

otuñluk: Odunluk 91/83 (DLT)

örtmen: Dam 622/519 (DLT)

sapıg: Çadırın eteği 188/160 (DLT)

seğrek kapug: Parmaklıklı kapı 240/208 (DLT)

señir: Duvarın kemeri (603/494)

sırık: Çadır direği 192/164 (DLT)

sunı: Evin kirişi 549/449 (DLT)

suwlag: Su yalağı 233/203 (DLT)

şatu: Merdiven 6033, 6043, 6052 (KB)

satu kördüm elig anıñ bağnası

yüz utru uruğluğ ediz hem yası (6033 KBM)

şiftar: Tavan, çatı 36/51a2=43:33 (KT)

Éwleriŋe ŗiftarlar kúmiŗdin yime úzeŋüler anıŋ úze aŋarlar (36/51a2=43:33 KT)

tam: Duvar, sur 36/22, 87/79, 96/89 (DLT); 38/41a1=61:4, 38/27b2=59:14 (KT)

Anıŋ yolu içinde ŗaf tutup ançaklı olar tam teg berk soŋuŗmıŗ (38/41a1=61:4 KT)

tam: Kapı sürgüsü 170/146 (DLT)

Kapug tamlattı (170/146 DLT)

tarıŋlıŋ: Buŋdayı, ekini olan (ev, yer); tahıl ambarı 248/218, 250/219 (DLT)

tarıŋlıŋ yi.r (248/218 DLT)

tarıŋlık: Zahir ambarı 250/219, 251/220 (DLT)

tirgük: Direk 3463, 4345 (KB)

bu kök tirgüki ol könilik törü

törü artasa kök turumaz örü (3463 KBM)

tirki: Sofra 2549, 2824, 2878 (KB)

liv aŗ tirki kirse körü ıdsa köz

yaraŋsızı körse anı tıdsa öz (2549 KBM)

tör: Evin baŗ kısmı, itibarlı yeri 495/397, 542/443, 495/397 (DLT)

Törke ke (495/397 DLT)

töre: Evin baŗ kısmıve en itibarlı yeri 542/443 (DLT)

töre yokla.dı (542/443 DLT)

tüŋlük: Baca deliŋi, tünlük, dünlük (tepe penceresi) 611/504, 273/238, 495/397 (DLT)

Kü eldi.n kirse törü tüŋlükten çıka.r (611/504 DLT)

tüp: Duvar temeli 494/396 (DLT)

tām tūpi (494/396 DLT)

ug: Çadırın üst kısmındaki kirişlerden her biri 35/22 (DLT)

ul: Duvarın temeli, temel 36/22 (DLT); A29, 506, 4156 (KB); 341, 81 (AH)

ta.m üli (36/22 DLT)

ügürlük: Akdarının konduğu yer 87/78 (DLT)

üzeñü: Merdiven 36/51a2=43:33 (KT)

Éwleriñe şifta[r]lar kümişdin yime üzeñüler anıñ üze aǵarlar (36/51a2=43:33 KT)

2.7.11. Sanat (Bezeme, Resim, Heykel, Yazıt, Damga)

abakı: Nazar değmesin diye bostanlara konan korkuluk 80/69 (DLT)

arkış: Mektup 61/47 (DLT)

bediz: Sûret, resim, süs 20, 96, 1116 (KB)

ökündi ayur ay tiriglik isiz

yawalıkka ıdtım isiz körk bediz (1116 KBM)

beyt: Beyit 586, 3506, 5098 (KB)

muñar meñzer emdi bu beyt ay бүğü

okıǵu munı ötrü işke baǵu (3506 KBM)

bezek: Bezek, nakış, süsleme 193/166, 207/178, 318/260 (DLT); 128, 6070 (KB); 155, 219 (AH); 31/64a2=20:87, 32/39a1=28:60 (KT)

Kötürdimiz yüklerni boǵun bezekindin (31/64a2=20:87 KT)

bitig: Kitap; mektup; yazılı kâğıt 48/34, 89/80, 103/94 (DLT); C27, C44, C52 (KB)

bitig üjükle.di (48/34 DLT)

bitig: Yazı, yazmak 193/165, 231/200, 424/332 (DLT)

Anıñ bitigi belgü.lüg (193/165 DLT)

bitig: Yazı 28/30b1=7:154 (KT)

Anıñ bitigi içinde köni yol yarlıkamaklık anlarğa kim olar İdileriñe kórkarlar
(28/30b1=7:154 KT)

bititdeçi: Oğuz ve Kıpçak lehçesinde yazdırtan 424/332 (DLT)

bititgü: Yazdırma 425/333 (DLT)

bitig bititgü ugur (425/333 DLT)

boğuğ: Boya, renk 269/236, 418/328, 97/90 (DLT); 17, 452, 1399 (KB);
30/36a1=16:13, 30/64b3=16:69 (KT)

Yarattı sizlerke yer içinde türlüğ türlüğ boğuğları (30/36a1=16:13 KT)

çekig: Yazının noktaları 322/263, 342/275, 357/285 (DLT)

ol maña çekig çekişdi (322/263 DLT)

çikin: Altın iplikle ipekli kumaşı nakışlama; altın iplikle kumaşa işlenen tasvir
209/179 (DLT)

Çiki.n çıkne.di (209/179 DLT)

çüvit ~ çüwit: Renklerin genel adı; renk adlarıyla kullanılıp yeni renk veya nesne
adları oluşturan bir kelime 516/415 (DLT)

emsal: Meseller, sözler, hikmetler A9 (KB)

enisü'l-memalik: Enîsü'l-memâlik (Maçınlilerin Kutadgu Bilig'e verdikleri ad) B28
(KB)

eñlik: Allık, kadınların yanaklarını boyadıkları kırmızı bir boya 70/57 (DLT)

eşar: Şiirler A10 (KB)

miş mâçîn 'ulemâlarıñ eş'ârları birle ârâste kılınmış-tu- (A10 KBM)

fihrist: Fihrist, bir kitabın başına veya sonuna konulan içindekileri gösterir cetvel,
indeks S11 (KB)

harf: Harf B53 (KB)

bu kaç harfkına men kumarı saña

kodundum unıtma du‘â kıl maña (B53 KBM)

hat(t): Hat, çizgi, yazı 2694, 2695, 2773 (KB)

bitigde hat uz bolsa açlur köñül

okığu kelir baksa awnur köñül (2694 KBM)

ır: Şarkı 446/349 (DLT) → **yır**

kagaz: Kağıt 3714, 3896 (KB) → **kagıd**

devât koldı kağad kötürdi kalem

iligke bitig başladı söz ulam (3714 KBM)

kagıd: Kağıt 1342, 3187 (KB) → **kagaz**

bitigü bile koldı kâğıd tetig

bayat atı birle bitidi bitig (1342 KBM)

kalem: Kalem 268, 294, 2227 (KB)

törütmezde aşnu bayat bu ‘âlem

törütti yorıttı bu levh-u kalem (2227 KBM)

kester: Uç lehçesinde keramik 230/199 (DLT)

kıssa: Hikâye 2498 (KB)

çığay tul yetîm kıssa^ bérse ötüg

anı barça tıñlap ötünse ötüg (2498 KBM)

kitab: Kitap A9, A15, A29 (KB); 477, 43, 509 (AH)

bu ‘azîz kitâb tört uluğ ağır ul öze binâ kılınmış-turur (A29 KBM)

kitab: Kitap 33/75a2=35:29, 34/93a3=39:23, 29/27a2=9:36 (KT)

Anlar ündeyürler Tañrının kitābnı (33/75a2=35:29 KT)

kitib: Kitap A69, 473 (AH)

anın uş çıkardım bu türki kītib (473 AH)

koşug: Şiir, koşma, kaside 189/161 (DLT)

Terken Katun kutı.ña tegür mindin koşug

aygıl sizin tapugçı ötnür yañı tapug (189/161 DLT)

kuşug: Şiir B75 (KB)

bu türkçe koşuğlar tüzettim saña

okırda unitma du‘â kıl maña (B75 KBM)

kutağgu bilig: Kutadgu Bilig A23, B30, 112 (KB)

talı neñ tañuk tuttı miñ miñ elig

munu kıl tañukı kutağgu bilig (112 KBM)

küg: Şarkıdaki nağme 500/401 (DLT)

er kü.glendi (500/401 DLT)

küg: Şiirin ölçüsü 500/401 (DLT)

Bu yır nē kü.g üze ol (500/401 DLT)

lam: «Lam» harfı 1953 (KB)

beg atı bilig birle bağlığ-turur

bilig lâmnı kitse beg atı kalur (1953 KBM)

levh-u kalem: Levh ile kalem 2227 (KB)

törütmezde aşnu bayat bu ‘âlem

törütti yorıttı bu levh-u kalem (2227 KBM)

mekke(h): Çin’den getirilen bir tür mürekkep 628/523 (DLT)

nerd-ü şatranc: Tavla ve satranç 2634 (KB)

yana nerd ü şatranc bilir erse ked

harîfleri andın ulır erse ked (2634 KBM)

ötkünç: Hikâye 91/82 (DLT)

pîşe: Sanat, meslek 6018 (KB)

yana pîşe^sin körse tüşte kör er

añar ma yörüg yok ay kılkı kür er (6018 KBM)

sörkeç: Efsane, hikâye 28/81a2=8:31 (KT)

Eger tilese-miz aygâtımız munuñ meñizlig, ermez bu meger evvelkılarınñ sörçekleri (28/81a2=8:31 KT)

süret: Heykel 33/35b1=34:13 (KT)

Éterler erdi ... tilese uluğ yerlerdin, şüretlerdin (33/35b1=34:13 KT)

şahname: Şehnâme A22, B30 (KB)

-zıları ma pendnâme^i mülûk témişler, tûrânlığlar kutadğu bi< (A22 KBM)

şair: Şair 412, 441, 471 (KB)

muñar meñzetü keldi şâ'ir sözi

okısa açılğay okığlı közi (412 KBM)

şamuşa: Bezek, süs 36/43b1=43:18 (KT)

Azu ol kim ektilenür şamuşa içre ol huşümet içinde belgürtmegen erür (36/43b1=43:18 KT)

şatranc: Satranç 2634 (KB)

yana nerd ü şatranc bilir erse ked

harîfleri andın ulır erse ked (2634 KBM)

şir: Şiir 1181, 1620, 2631 (KB); 34/17b1=36:69 (KT)

Öğretmedimiz añar şî'rni, kerekmez ol añar (34/17b1=36:69 KT)

tamga: Hakan vb. kimselerin damgası 213/184 (DLT); 45, 1036, 1766 (KB)

vezîrlık añar bérđi tamğa ayağ

tuğı kövrügi birle bérđi kuyağ (1036 KBM)

tasnif: Tasnif, yazma A15, A24 (KB)

-tâbdın yakşıraq hergiz kim erse tasnîf kılmadı bu kitâb (A15 KBM)

uz: Usta, mahir, sanatkâr 531, 805, 887 (KB)

begi edgü bolsa bodun barça tüz

bolur kılkı edgü yorıkları uz (887 KBM)

uzluk: Ustalık, maharet 4456, 4191, A16 (KB)

takı bir kotusı bu uzlar-turur

tirilgü tilep özke uzluk kılur (4456 KBM)

üjük: Harf 48/34 (DLT)

bu nē üjük ol (48/34 DLT)

yarağçı: Usta, ehil 2315, 2316, 2372 (KB)

bu yañlar bile er yağıcı bolur

yağıcı bolur hem yarağçı bolur (2315 KBM)

yır: Gazel, şarkı, türkü 270/237, 335/271, 446/349 → ır (DLT)

ol yır koşdı (270/237 DLT)

zinet: Ziyinet, süs, bezek A21, B29 (KB)

2.7.12. Sesler

badar badar: Hafîfçe koşma sesi, pıtır pıtır 181/155 (DLT)

badar badar yögürdi (181/155 DLT)

be: Koyun melemesinin anlatımı, meleme sesi 535/437 (DLT)

kōy bēle.di (535/437 DLT)

böñ: Ağır bir şeyin yere düşünce çıkardığı ses 599/491 (DLT)

böñ etti (599/491 DLT)

buk: Boş bir şeyin yere düşünce çıkardığı ses 499/401 (DLT)

kāgu.n bu.k yi.rke tüşdi (499/401 DLT)

buldur buldur: Kuyuya düşen taşın çıkardığı ses 229/199 (DLT)

tāş kuğugka tüşti buldur buldur itti (229/199 DLT)

çag çog: Gürültü patırtı 498/400 (DLT)

ça.g ço.g koptı (498/400 DLT)

çak çuk: Odun, kemik, ceviz vb. şeylerin kırılma sesi 167/144 (DLT)

çak çuk etti (167/144 DLT)

çaldır çaldır: Tıkır tıkır (sadakta okların çıkardığı ses); rüzgârda kuru otların çıkardığı ses 230/199 (DLT)

ok kışte çaldır çaldır itti (230/199 DLT)

çalk çulk: İterek vurma sesi 176/150 (DLT)

çalk çulk badar kıldı (176/150 DLT)

çap çap: Kamçı vurulurken çıkan ses 160/139 (DLT)

çap çap: Dudak şapırtısı, şapur şupur 160/139 (DLT)

Ol erük çap çap yi.di (160/139 DLT)

çars çars: Deriye vurma sesi 175/150 (DLT)

ol anı çars çars urdı (175/150 DLT)

çat çat: Vurma sesi 161/140 (DLT)

Çat çat urdı (161/140 DLT)

çığıl tıgıl: Tıkır tıkır (sadaktaki ok vb. şeylerin çıkardığı ses) 198/170 (DLT)

ok kış içre çığıl tıgıl kıldı (198/170 DLT)

çınıl çınıl: Dizgin vb. şeylerin çıkardığı ses, tıngır tıngır 604/496 (DLT)

yügü.n çınıl çınıl etti (604/496 DLT)

çır: Elbise vb. şeyleri yırtarken çıkan ses 162/141 (DLT)

Anıñ tönın çır yırttı (162/141 DLT)

çırıñ: Leğen vb. şeylerden çıkan ses 606/497 (DLT)

çikir çikir: Ekmeğin içinde taş bulunduğu zaman dişin onu kıramaması dolayısıyla çıkan ses 183/156 (DLT)

çirt: Dişler arasından tükürme sesi 172/148 (DLT)

çirt su.đtı (172/148 DLT)

çiw: Çömlek vb. şeylerde şarabın kaynama sesi 167/144 (DLT)

çoğı: Gürültü; münakaşa; anlaşmazlık, ihtilaf, mücadele 544/445, 33/19 (DLT); 318, 1926, 2651 (KB)

Alp yağı.da alçak çoğı.da (33/19 DLT)

çoğı çamı: Gürültü, bağırma 548/448 (DLT)

çoğı çamı kıldı (548/448 DLT)

çur çur: Sağma sırasında sütün kaba dökülürken çıkardığı ses, herhangi bir sıvının dökülürken çıkardığı ses 162/141, 244/212 (DLT)

teve emgi çur çur (244/212 DLT)

dañ duñ: Nesnelerin çıkardığı ses 600/492 (DLT)

dañ duñ etti nēñ (600/492 DLT)

emgi: Sağılan sütün kaba akarken çıkardığı ses 244/212 (DLT)

tewe emgi çur çur (244/212 DLT)

kag kug: Kazın çıkardığı ses 499/400 (DLT) → **kak kuk**

kāz ka.g ku.g etti (499/400 DLT)

kak kuk: Kazın çıkardığı ses 500/401 (DLT) → **kag kug**

kāz ka.k ku.k etti (500/401 DLT)

kaṇ: Kazın çıkardığı ses 601/493 (DLT)

kāz kaṇ etti (601/493 DLT)

karç kurç: Şenhiyar yerken çıkarılan ses 173/148 (DLT)

er tarmaznı karç kurç yīdi (173/148 DLT)

kar kur: Karın guruldarken çıkan ses 163/141 (DLT)

kar kur etti karın (163/141 DLT)

kars kars: Alkış sesi 176/150 (DLT)

ol kars kars aya yaptı (176/150 DLT)

kart kurt: Parmakların çıtlama sesi 172/148 (DLT)

elig kart kurt etti (172/148 DLT)

kürt kürt: (At) arpa yerken, (insanlar) hıyar vb. şeyler yerken çıkan ses 172/148 (DLT)

at arpa.nı kürt kürt yīdi (172/148 DLT)

orı: Bağırıtı ve gürültü 56/42, 545/446 (DLT)

Orı kopsa oğuş aklışu.r yagı kelse imrem tepreşü.r (56/42 DLT)

orı kıkı: Gürültü ve bağırışma 545/446 (DLT)

pat: Ağır bir şeyin düşerken çıkardığı ses 161/140 (DLT)

pat tüştdi (161/140 DLT)

sart surt: Ayağın geniş ayakkabıda çıkardığı ses 172/148 (DLT)

anıñ ağa.kı sart surt kıldı (172/148 DLT)

sıñ: Sinek vızıltısı 601/493 (DLT)

köminçe sıñ etti (601/493 DLT)

sır sır: Ağustos böceğinin çıkardığı ses 163/141 (DLT)

Sır sır etti (163/141 DLT)

sūr sūr: Bir şeyi höpürdeterek içerken dudaklardan çıkan ses 495/395 (DLT)

şap şap: Tokat sesi; bir şey yerken çıkan ses, şapur şupur 507/407 (DLT)

ol anı şa.p şa.p boyunladı (507/407 DLT)

şar şur: Yağmurun şiddetli ve gürültülü yağarken çıkardığı ses, sıvıların gürültülü sesi 163/141 (DLT)

takır takır: Atın toynaklarının çıkardığı ses 182/155 (DLT)

at ağa.kı takır takır etti (182/155 DLT)

tañ tuñ: Sert bir şey üzerine düşen ağır nesnenin çıkardığı ses 600/492 (DLT)

tañ tuñ etti (600/492 DLT)

tap tup: Vücuda vurma sesi 507/407 (DLT)

ol anı ta.p tu.p urdı (507/407 DLT)

tars tars: Vücuda vurma sesi 175/150 (DLT)

tars tars urdı (175/150 DLT)

tırt tırt: Elbiseyi aldırışsız bir tavırla yırtarken çıkan ses 172/148 (DLT)

anıñ tōnın tırt tırt yırttı (172/148 DLT)

tikir tikir: Atın toynaklarının çıkardığı ses 182/155 (DLT) → **takır takır**

tikir tikir etti (182/155 DLT)

tok tok: Katı şeylerin çarpmasından çıkan ses 167/144 (DLT)

tok tok etti (167/144 DLT)

tos tos: Elbise ve keçe gibi yumuşak şeylere vurmanın çıkardığı ses 165/143, 497/398 (DLT)

Tos tos urdı (165/143 DLT)

ün: Ses 32/18, 36/23, 117/105 (DLT); 1132, 4842, 5030 (KB); 31/36a2=19:98, 31/85b1=20:108, 37/54a2=49:2 (KT)

Körer mü sen olardin kimersen azu eştür mü sen olarda ün (31/36a2=19:98 KT)

2.7.13. Oyun, Eğlence, Spor

ayşu işret: Yiyip-içme, zevk etmek, eğlenme 110/3 (DH)

Dünyâ meni mülküm degen sultânlarğa

Alem mâlın sansız yığıp alğanlarğa

Ayş u işret birle meşğul bolğanlarğa

Ölüm kelse biri vefâ kılmas ermiş (110/3 DH)

bağram: Halk arasında sevinç ve gülüşme, sevinç ve piknik, eğlence 136/118, 243/211, 522/422 (DLT) → **bayram**

yigitlerig işletü

yıga.ç yemiş ırgatu

kula.n keyik awlatu

bağram kılıp awnalım (136/118 DLT)

bayram: Oğuzcada bayram 243/211, 522/421 (DLT)

bök: Aşık oyununda aşığın sırtının yukarı gelmesi 500/401 (DLT) → **çik, çik bök**

büdig ~ büdig: Raks, oyun 207/178, 558/460 (DLT); 6025 (KB)

Kurtga büdi.g bilme.s yi.rim tār tir (558/460 DLT)

çalış: Güreş 185/158 (DLT)

çağlı mañlı: Bir çocuk oyunu 609/502 (DLT)

çik: Aşık oyununda aşığın karnı üzerine düşmesi 168/145 (DLT) → **bök**

Çik turdı (168/145 DLT)

çik bök: Aşık oyununda aşığın sırtının yukarı gelmesi 500/401 (DLT) → **bök**

çuram: Hafif bir okla, "galve"den (300-400 kulaç mesafeli ok atışı) daha uzağa yapılan atış 208/178 (DLT)

efsus: Eğlence, meşgale 37/24b1=47:36 (KT)

Bütünlükin yakın tiriglik hem oyun yime efsūs turur (37/24b1=47:36 KT)

irinç: Zevk, safa, eğlence 29/29b3=9:38, 35/46b3=40:39 (KT)

Ermez yakın tiriglikniñ irinçi āhıret içinde meger azkına (29/29b3=9:38 KT)

itiç: Ceviz oyunundaki çukur 38/25 (DLT)

itiçlik: Ceviz oynamak için çukurun kazıldığı yer 87/78 (DLT)

karagunı: Akşamları çocukların oynadıkları bir oyun 552/453 (DLT)

karın atmak: İşkembenin nişangâh olarak kullanıldığı bir ok oyunu 203/173 (DLT)

köçürme oyun: Yere dörtgen çizilerek oynanan on dört oyunu 246/215 (DLT)

küg: Her yıl, her şehirde, halk arasında dilden dile dolaşan güldürücü şeyin adı 500/401 (DLT)

bu yıl bu kü.g keldi (500/401 DLT)

müñüz müñüz: Bir çocuk oyunu 603/495 (DLT)

ohşagu: Oyuncak 81/71 (DLT)

oynagu: Oynama 73/59 (DLT)

oyna.gu yi.r (73/59 DLT)

oyun: Oyun 55/41, 246/215, 276/240 (DLT); 3629, 4877, 5927 (KB);
38/56a2=62:11, 38/56b2=62:11, 37/24b1=47:36 (KT)

Kaçan körseler satıgçılıknı azu oyunrı tarılğaylar anıñ tapa (38/56a2=62:11
KT)

raks: Oyun, raks 402 (AH)

tañuk: Çevgen vuruşunda topu kaleden geçirene verilen ipekli kumaş parçası
604/495 (DLT)

tapuzgu: Bilmece 245/213 (DLT)

tapuzgu nēñ (245/213 DLT)

tapuzguk: Bilmece 232/202, 251/220, 349/280 (DLT)

Tapuzguk tapuzdum (232/202 DLT)

tapzug: İnsanlar arasında sorulan bilmece 232/202 (DLT)

tasal: Çevgen oyununda bitiş yerine konan şey 198/169 (DLT) → **talas**

top: Top 160/139, 494/396 (DLT)

topık: Top 104/95, 160/139, 191/163 (DLT); 622, 647, 661 (KB)

ol meniñ birle topık ilişdi (104/95 DLT)

yalñu: Cariyelerin bir oyunu, salıncak 610/502 (DLT)

yariş: At yarışı 362/288, 448/352 (DLT)

ol anı yarişta kalturdı (362/288 DLT)

2.8. Birey, Toplum, Halk, Devlet, Siyaset, Savaş

2.8.1. Yaşam Evreleri

açı: Barsgan lehçesinde kocakarı 56/42 (DLT) **bk. 1.4.1.**

ajunlug: Canlı 30/29a1-2=15:70, 38/29a2=59:16 (KT)

Yıgmadımız mu séni ajunluğlardın? (30/29a1-2=15:70 KT)

anaç: Anne gibi akıllıca davranan küçük kız (Küçük kıza sevgi ifade etmek için kullanılır.) 38/25 (DLT)

awıçga ~ awuçga: İhtiyar 83/74 (DLT); 1638, 6491, 2984, 4152 (KB) **bk. 1.4.1.**

negü tir eşitgil awıçga sözi

awıçga sözün tut unitma kozı (1638 KB)

oğul kız kemişti ata hürmeți

söküş boldı erke awuçga atı (6491 KB)

awıçka: Yaşlı, ihtiyar 32/16a3=28:23 (KT)

Atamız uluğ awıçka turur (32/16a3=28:23 KT)

awuçgalık: İhtiyarlık C11, C80, I (KB)

bâb kitâb atı yörügin yême awuçgalıkın ayur (C11 KBM)

botu: Çocuk, yavru, bebek 4913, 5801, 5928 (KB)

canver: Canlı 6 (AH)

çemad canvar uçğan yügürgen neçe (6 AH)

cemad: Cansız 6 (AH)

çemad canvar uçğan yügürgen neçe (6 AH)

çar çarmak: Çoluk çocuk, çocuklar 236/205, 509/408 (DLT)

ecel: Ecel, muayyen vâde, ömrün sonu, hayatın son demi 1232, 5383, 6271 (KB); 294 (AH); 38/64b3=63:11 (KT)

Hergiz küde bérmez Tanrı hiç et-özke kaçan kelse anıñ eceli (38/64b3=63:11 KT)

ekeç: Bütün kavmin kız kardeşi imiş gibi akıllılık gösteren küçük kız 38/25 (DLT)

ersig: Adama benzer (çocuk) 499/400 (DLT)

bu ogul ol ersig (499/400 DLT)

eski / keçki: Yaşlı 34/7a1=36:39 (KT)

Yime ayka tenledimiz tüşgü yerler, ançağa tegi yandı ol egilmiş hurmā butaķı
teg eski / keçki (34/7a1=36:39 KT)

kal: Yaşlı adam, yaşlılık 4636 (KB)

negü tér eşit emdi kökçin sakal

uka bar munı sen turu kalma kal (4636 KBM)

karı: Yaşlı, herhangi bir şeyin yaşlısı; kesimlik hâle gelmiş hayvan 206/176,
279/242, 499/400 (DLT); 723, 1492, 1868 (KB) → **karıg**

Karı sâwı kalma.s ka.gıl bāgı yazılma.s (206/176 DLT)

karıg: Yaşlı 2855, 4505 (KB) → **karı**

bu körklüg kişi közke körnür arığ

arığ bolmasa aş boğuzka karığ (2855 KBM)

karılık: Yaşlılık 372, 1079, 4692 (KB); 31/6a3=19:8 (KT)

Bütünlükin tegdim uluğluğdın ıarılıkka (31/6a3=19:8 KT)

karızan: Çok yaşlanmış ihtiyar 225/195 (DLT)

keñç: Çocuk 94/88, 142/124, 524/426 (DLT); 2659 (KB)

keñç ana.sın emdi (94/88 DLT)

kiçiglik: Küçüklük, çocukluk, gençlik 552, 1702, 4532 (KB); 35/63a1=40:67 (KT)

Ol Tañrı törütti ... bir kesek kandın yana çıkarur sizni kiçiglik birle
(35/63a1=40:67 KT)

koca: İhtiyar 195 (AH)

yigit koca bolur yaşı eskirür (195 AH)

kurtga: Kocakarı 558/460 (DLT); 399, 1547, 3541 (KB); 34/37a3=37:135, 37/89a1=51:29 (KT)

Ançada kırtgardımız anıñ boğnını kamuğ meger kırtğa qalmışlar içinde (34/37a3=37:135 KT)

ogla: Argu lehçesinde delikanlı 77/65 (DLT)

oglan: Oğlan, çocuk 46/31, 49/35, 56/43(DLT); 463, 574, 575 (KB); 37/88b2=51:28, 31/12a3=19:29, 31/8a1=19:12 (KT) → **ogul**

Qorqmağıl müjde bérdirler aña bilgen oğlan birle (37/88b2=51:28 KT)

ogul: Oğul, oğlan, çocuk, genç C59, 186, 187 (KB) → **oglan**

saña sözledim men sözüm ay oğul

saña bérdi bu pend özüm ay oğul (187 KBM)

ortu er: Orta yaşlı adam 74/62 (DLT)

ölüt: Güçten düşmüş, ihtiyar 37/24 (DLT)

ölüt er (37/24 DLT)

ömür: Ömür 471, 472, 154 (AH)

kelür küz keçer yaz barur bu 'ümür (471 AH)

ömürlük: Ömürlük 299 (AH)

eğer yığıdın erse 'ümürlük tawar (299 AH)

tiriglik: Hayat, yaşantı, ömür 33/66b2=35:5, 30/84b2=16:97, 31/67b2=20:97 (KT)

Armasun sizni bu ajun tirigliki (33/66b2=35:5 KT)

türk yigit: Gençlik çağının ortasına gelmiş genç 178/151 (DLT)

ulugluk: İhtiyarlık 30/26b3=15:54, 31/6a3=19:8 (KT)

Sewünçi mü bérür siz maña anıñ üze kim tegdi maña uluğluq (30/26b3=15:54 KT)

uşaklık: Çocuklaşma, çocukluk 86/77 (DLT)

uşaklık kılma! (86/77 DLT)

yaş: İnsanın yaşı 159/138 (DLT); 176, 940, 2322 (KB)

er yāşın ortu.la.dı (159/138 DLT)

yigit: Delikanlı, her şeyin genci 18/9, 178/151, 202/172(DLT); 359, 463, 932 (KB); 195 (AH)

Türk yigit (178/151 DLT)

yigitlik: Gençlik, kuvvet çağı 254/223, 466/370, 83/73 (DLT); 35/63a1=40:67 (KT)

Çıkarur sizni kiçiglik birle yana teger sizler yigitlikka (35/63a1=40:67 KT)

yigitlik: Yiğitlik, gençlik 231, 360, 361 (KB)

katıqlan yañılma könilik yolın

yégitlik yawa kılma asğın alın (360 KBM)

2.8.2. İnsan, Kadın, Erkek

açı: Barsgan lehçesinde kocakarı 56/42 (DLT)

adam: Adam, kişi C 58. bab (KB)

bâb ‘ilim âdamları birle katılmakın ayur yéme otaçılar mu‘azzimler mu‘abbirler müneccimler şâ’irler tarığçılar igdişçiler uzlar çığaylar birle katılmak negü teg kerekin kerekmezin ayur (C58 KBM)

adem: İnsan 35/74b2=41:6 (KT); 88/3 (DH)

Aygıl: bütünlükin men âdem men sizin teg (35/74b2=41:6 KT)

ademi: İnsan, kimse, beşer 27/32a1=5:18, 34/72a2=38:71, 38/68a3=64:6 (KT)

Kendü sizler âdemî siz, andın kim törütti, yarlıkayur kimni tilese
(27/32a1=5:18 KT)

ademi: Ademoğlu, insanoğlu 6332 (KB); 311 (AH)

bu dünyâ mûni miñ bir ol erdemi

negü teg keçürse keçer âdemi (6332 KBM)

ak sakal: Oğuzcada saçı sakalı ağarmış (iyice yaşlanmış) adam 53/39 (DLT)

āk saka.l er (53/39 DLT)

alemlug: İnsanlar, bütü yaratılmışlar, canlılar 28/4b2=7:104, 34/26a1=37:79,
34/27a3=37:78 (KT)

Men yalavaç men 'âlemluğlar idisindin (28/4b2=7:104 KT)

apa: Âdem; insan 219, 3520, 3522 (KB)

apa yazdı erse bayat kınadı

bu dünyâğ tünek kıldı erklig idi (3520 KBM)

aştal (ogul): Adamın en son çocuğu 65/52 (DLT)

aştal ogul (65/52 DLT)

ataç ogul: Kavmin babasıymış gibi kendini yaşlı gösteren çocuk 38/25 (DLT)

er: Adam, erkek, kişi 12/7, 15/8, 17/9 (DLT); B54, C34, C36 (KB); 88, 95, 133
(AH); 28/76b1=8:24, 27/15a2=4:176, 31/11b3=19:28 (KT)

Biliñler Ol Tañrı ewrer erli köñülli ara (28/76b1=8:24 KT)

eren: Adamlar; kahramanlar; yiğitler 30/16, 49/35, 51/36 (DLT); 234, 279, 283
(KB); 93, 373, 90 (AH); 30/51a1=16:43, 26/10b3=4:34, 37/44a1=48:25 (KT)

İdmadımız sénde öñdin meger erenler kim yarlıg ıdıldı (30/51a1=16:43 KT)

erkek: Erkek, hayvanların erkeği 68/54, 224/194, 264/230 (DLT); 979, 980, 4523
(KB); 30/84a3=16:97, 35/47b2=40:40, 26/83b3=4:124 (KT)

Kim kim kılsa eğgölük erkekdin azu tişidin ol kirtgünügli erür
(30/84a3=16:97 KT)

erkiye: Adamcık 519/418 (DLT)

eşiler: Kadın; kadınlardan hanım olan 71/58 (DLT) → **eşler, işler**

eşler: Kadın 71/58, 87/79, 90/81 (DLT) → **eşiler, işler**

emiglig eşler (87/79 DLT)

etrek: Sarışın adam 63/50 (DLT)

et-öz: Can, nefis, kişi, kimse 26/63b2=4:95, 27/51b3=5:45, 30/91a3=16:111 (KT)

Artuk kıldı Tanrı toķuşğanlarķa mälları birle et-özleri birle oldruglılar üze
(26/63b2=4:95 KT)

ev kızı: Bakire kız; evde kalan (kocaya gitmemiş) kız 164/142 (DLT)

ewçi: Kadın 4496 (KB)

uruğluğ tarıǵlıǵ bedükler tili

bedükrek bolur bolma ewçi kulu (4496 KBM)

ewlik: Kadın 4487, 4491, 4607 (KB)

biregü bay ewlik tiler üstikip

takı biri körklüg tiler köz tikip (4487 KBM)

ewlük: Kadın 131/115 (DLT)

Tünle bulıt örtense ewlük urı keldürmişçe bolu.r tańda bulıt örtense ewkw
yagı kirmişçe bolu.r (131/115 DLT)

hız: Halaçlardan bir tabakanın aǵzında kız 541/442 (DLT)

xızım (541/442 DLT)

işi: Kadın 5080 (KB)

tilin sözlemiş sözde yanmaz eren

sözinde yanığlı işiler sanı (5080 KBM)

işler: Kadın 52/37, 64/51, 73/59 (DLT); 30/80b1=16:92 (KT) → **eşler, eşiler**

Bolmañlar ol işler teg kim buzdı egirmiş yipini (30/80b1=16:92 KT)

kapaklıg kız: Bakire kız 248/218 (DLT)

kırkın: Kız, cariye 164/142, 323/263 (DLT) → **kız kırkın**

tü.ñür kağın boluştı

kırkın takı koluştı

emdi tışım kamaştı

altı Turumta.yımı (323/263 DLT)

kisi: Kadın, karı 1165, 3371, 3372 (KB)

kisi alĖu tuğsa oğul kız üküş

oğulsuz tése erke körksüz söküş (3371 KBM)

kız: Kız (bint) 125/110, 164/142, 222/191 (DLT); C59, 75, 77 (KB); 33/21a1=33:59, 32/18a3=28:27, 38/98b3=66:12 (KT)

AyĖıl cüftleriñe hem kızlarıña (33/21a1=33:59 KT)

kız: Bakire kız 38/92a2=66:5 (KT)

Eger talāk kılsa sizni tegşürgey añar cüftler ... tapunĖanlar, rüze tutĖanlar, yüzi açuĖ künçuyarlar hem kızlar (38/92a2=66:5 KT)

kız: Kadın 588/482 (DLT)

kīz aya.la.dı (588/482 DLT)

kızkıya: Küçük kız 519/418 (DLT)

kimerse: Kimse, kişi 29/60a2=9:84, 31/36a1=19:98, 33/8b2=33:39 (KT)

Namāz kıлмаĖıl kimerseke olardıñ öldi (29/60a2=9:84 KT)

kişi: İnsan, kişi, insanlar 17/9, 34/21, 35/21 (DLT); B40, B54, 53 (KB); 23, 71, 85 (AH); 33/46b2=34:28, 30/48b3=16:38, 33/46b3=34:28 (KT)

İdmadımız séni meger yığğan barça kişilerni müjdeçi hem kórkutğuçı
(33/46b2=34:28 KT)

koğuz: Dul kadın 184/157 (DLT)

tışı: Dişi, her şeyin dişisi 200/171, 201/172, 264/230 (DLT)

senden kaçar sondıla.ç

mende tınar kargıla.ç

tatlığ öter sanduva.ç

erkek tışı uçaşu.r (264/230 DLT)

tişi: Dişi, kadın 979, 3574, 3581 (KB); 88, 275 (AH); 26/85b2=4:127, 28/11b3=7:127, 26/80a3=4:117 (KT)

Ol kim okıyur sizij üze bitig içinde atasız tişiler içinde (26/85b2=4:127 KT)

tugsak: Dul kadın 236/205 (DLT) → **tul tugsak**

tu.l tugsak.k (236/205 DLT)

tul tugsak: Dul kadın 236/205 (DLT) → **tul, tugsak**

tün kız: İlk kız çocuk 503/404 (DLT)

tün ogul: İlk erkek çocuk 503/403 (DLT)

uragut: Kadın 81/71, 88/79, 99/91 (DLT)

emiglig ura.gut küse.gçi bolu.r (88/79 DLT)

uragut: Kadın, kız 26/1b1=4:24, 26/11a1=4:34, 26/85a3=4:127 (KT)

Alıj āzād tişiler urağutlardın (26/1b1=4:24 KT)

uragut: Dişi 36/2b2=41:47 (KT)

Yük kötürmez hıç urağut koğmaz (36/2b2=41:47 KT)

urı: Erkek evlat 56/43, 131/115 (DLT); 980, 3227, 3832 (KB)

urı o.gla.n (56/43 DLT)

yaldırık ~ yuldrık eşler: Aşırı süslenmiş kadın 631/526 (DLT)

yalğuk ~ yalıñuk (oglı): İnsan, insanoğlu 34/20, 34/21, 107/97 (DLT)

Yalğuk ürülmüş kâp ol agzı yazlıp alkınu.r (107/97 DLT)

yañluk: İnsan 30/87a2=16:103, 36/34a3=42:51 (KT)

Bütünlükin bilür-miz, olar ayurlar kim: öğretür añar bir yañluk
(30/87a2=16:103 KT)

2.8.3. Birey, Grup, Arkadaşlık, Komşuluk

adaş: Arkadaş 42/29, 88/79 (DLT); 317, 524, 1697 (KB)

usıtga.n kuya.ş kapsadı

umunçlug adaş tepsedi

Ertiş suwın keçsedı

boğun anın ürküşü.e (88/79 DLT)

al: Aile 35/38b1=40:28, 35/51a2=40:46 (KT)

Aydı mümin er Fir'avn âlidin kızleyür ĩmānını (35/38b1=40:28 KT)

alevi: Alevi, Ali ve Fatma neslinden olanlar C57, L. (KB)

bâb ‘alevîler birle neteg katılğusın ayur (C57 KBM)

am: Avâm, halk, ahâli 4320, 4321, 4565 (KB); 92/5 (DH)

Âmıkelse hâs bolur yulduz kelse ay bolur

Mis kelse altun bolur dervişler sohbetide (92/5 DH)

arka: Zorluklarda yardımcı olan kişi, arka, destek 76/64 (DLT); 1045, 1345, 1697 (KB)

Arkasız alp çerig sıyu.ma.s (76/64 DLT)

ashab: Sahâbiler; Hz. Muhammed'i görmüş ve sohbeti şerefine nâil olmuş kişiler
40/1 (DH)

On sekkiz ming âlemge server bolğan Muhammed

Ottuz üç ming ashâbga rehber bolğan Muhammed (40/1 DH)

aşnı: Konu-komşu 4581, 6585 (KB)

yakın koşnı aşnı aş itse saña

azu teñrilik iş okısa toña (4581 KBM)

ataşık: Benzer, ortak, adaş 31/26a1=19:65 (KT)

Sergil añar sunmaqlıkkâ, hiç bilür mü sen añar ataşık (31/26a1=19:65 KT)

ay: Hükümdarın divanı 477/381 (DLT) → **ay bitigi**

anıñ atı aydın yoǵuldı (477/381 DLT)

biliş: Biliş, tanıdık 10/5, 184/158 (DLT); 497, 3327, 524 (KB)

uluş kendni kodtuñ yakın ka kadaş

kişide yıradıñ biliş yok adaş (KBM)

bodun: Kavim, nesil, halk, ahali, toplum, insanlar 34/13a3=36:55, 30/8a2=12:88,
25/2b1=3:121 (KT)

Bütünlükin uştmah boǵnı bu kün meşğüllük içre (34/13a3=36:55 KT)

bodun: Ehl 27/10a3=4:171, 27/32b2=5:19, 27/52b2=5:47 (KT)

Ey bitig boǵnı ħaddin keçmeñ (27/10a3=4:171 KT)

bodun: Aile, varis olan kişiler, kavim 26/59a2=4:92, 26/12b3=4:35, 26/13a1=4:35
(KT)

Diyet ısparlanmış boǵnıka (26/59a2=4:92 KT)

bodun: Ümmet 30/98a1=16:123, 27/54a2=5:48, 36/104a2=45:28 (KT)

Uđđıl İbrāhīm bođnıñ köni, ermedi ortak ıatıǵlardın (30/98a1=16:123 KT)

cemaat: Cemaat, insan topluluǵı, takım, bölük 5588, 6477, 3239 (KB)

yana elǵı küçlüǵ bolur muhtesib

isizlerni yıǵsu cemâ‘at kezip (5588 KBM)

dost: Dost 27/31b2=5:18, 26/84b3=4:125, 36/65b2=43:67 (KT); 4201, 6580, 4274 (KB); 82, 106, 225 (AH)

Aydı cuhūdlar hem tersālar: biz Tañrınıñ oǵlanları-miz hem dōstları-miz (27/31b2=5:18 KT)

iki törlüǵ ol bu yakınlık işi

bu iki üçün dōst tutar ol kişi (4201 KBM)

emigdaş: Aynı memeden emen çocuklar 205/175 (DLT)

erdeş: Arkadaş 4218, 4511, 4579 (KB)

adaş koldaş ardaş kadaş aşıları

bolur erse körgü barıp işleri (4579 KBM)

éş: Arkadaş, dost 26/15b2=4:38, 36/52b2=43:36, 36/53b1=43:38 (KT)

Kim kim bolsa yek añar éş, néme yawuz éş ol (26/15b2=4:38 KT)

éş: Ashab, ehl, havari 38/48a1=61:14, 29/50a3=9:70, 35/49b3=40:43 (KT)

Aydı Īsā Meryem oǵlı öz éşleriñe: kim ol yāriçiler maña Tañrı birle (38/48a1=61:14 KT)

halk: Halk 23, 236, 291 (AH)

aqılıǵnı ‘am ıaşı tözü ıalqı öger (236 AH)

imrem: Cemaat, aşiret 56/42, 66/52 (DLT)

Orı kopsa oǵuşı aqlışıu.r yagı kelse imrem tepreşıu.r (56/42 DLT)

iş: Eş, arkadaş 35/22, 579/476 (DLT); 500, 935, 936 (KB); 378, 173, 176 (AH)

yelgin bolup bardukı köñlüm aña.r baglayu

kaldım erinç kağguka işim uğu yıglayu (579/476 DLT)

işlik: Eşlik, arkadaşlık 4202, 4203 (KB)

takı bir tutar iş öz asğı üçün

bu işlik tüp ükmez bolur ol küçün (4203 KBM)

ka kadaş: Akraba, kardeş 3327, 3433, 3213 (KB) → **kadaş**

uluş kendni kodtuñ yakın ka kadaş

kişide yıradıñ biliş yok adaş (3327 KBM)

kadaş: Kardeş, akraba 317, 524, 1327 (KB) → **ka kadaş**

kadaş yak yağukka yakınlık ula

uluğka kiçigke sewüg bol küle (1327 KBM)

kadeşlik: Kardeşlik ve akrabalık 251/221 (DLT); 3483, 6281, 3683 (KB);
29/8a3=9:10 (KT)

Küdezmez mü'min içinde kadeşliknı ap baçıǵnı (29/8a3=9:10 KT)

kap: (Bir kapta doğmuşlar gibi) insanların birbirine yakın olması 508/407 (DLT)

ol meniñ birle uya kâp ol (508/407 DLT)

kirdeş: Aynı evde iç içe oturan komşu 232/201 (DLT)

koldaş: İş arkadaşı 232/201, 449/352 (DLT); 26/40a1=4:69 (KT)

Körklüg bu ögür koldaş (26/40a1=4:69 KT)

koldaş: Arkadaş 321, 1697, 1698 (KB)

kimiñ bolsa koldaş adaşı telim

anıñ arkası bek kaya ol yalım (1698 KBM)

konat: Bir arada yaşayan, ikamet eden insan topluluğu 180/153 (DLT)

Ol meniñ kona.tım ol (180/153 DLT)

konşı: Komşu 219/188 (DLT) → **koşnı**

konuk: Konuk, misafir 30/28b2=15:68, 37/87a3=51:24 (KT)

Bular konuqlarım ol, körksüz kılmaylar meni (30/28b2=15:68 KT)

konukluk: Konukluk 4574 (KB)

üküş törlüg ol bu okıǵu kişi

telim törlüg ol bu konukluk aşı (4574 KBM)

konum: Aşiret 70/56, 320/262, 422/330 (DLT)

koşnı konum oǵışka kılǵıl añar aǵırlık

artut alıp anungıl eǵǵu tawar ugurluk (70/56 DLT)

koşnı: Komşu 219/188, 542/443 (DLT); 140, 4512, 4546 (KB) → **konşı**

koşnı konum oǵışka kılǵıl añar aǵırlık

artut alıp anungıl eǵǵu tawar ugurluk (70/56 DLT)

koşnı: Yakın olanlar, aşiret 70/56 (DLT)

koşnı konum oǵışka kılǵıl añar aǵırlık

artut alıp anungıl eǵǵu tawar ugurluk (70/56 DLT)

koşnılık: Komşuluk 4547 (KB)

bu üç koşnılıqtın saña asǵı yok

anıñ yası tegse añar osǵı yok (4547 KBM)

könüldeş: Gönül dostu 205/175 (DLT)

könüldeş: Gönül arkadaşı 3299, 6077 (KB)

negü tér eşitgil baǵırsak kadaş

yakınlık ulaǵlı köñüldeş adaş (3299 KBM)

orunlug: Topluluk, meclis 31/28b3=19:73 (KT)

İki ögürde kayusı edgürek adağın turmağ tağı körklügrek orunlug
(31/28b3=19:73 KT)

öz: Yakın, akraba 35/21, 462/367 (DLT)

kö.rklü.g tonu.g özü.ñke

tatlı.g aş1.g adı.nka

tu.tgı.l konu.k agı.rlı.g

yağsun çawı.ñ bođu.nka (34/21 DLT)

öz kişi: Akraba 35/21 (DLT)

bu bizniñ öz kişi ol (35/21 DLT)

sagdıç: Arkadaş 229/198, 607/499 (DLT)

mende bulnur sewniç otı kaçgu ota.r

karşı körüp sagdıç anı uçmak ata.r (607/499 DLT)

tartın: Kavim içinden, kendi içlerinde bir büyüğe tâbi olan grup 219/188 (DLT)

teñeşik: Eş, ortak 33/50b2=34:33 (KT)

Ançada fermānladıñız bizke, tansa-miz Tañrıka ételim añar teñeşikler
(33/50b2=34:33 KT)

terkin: Aşiret 222/191 (DLT)

kelse apañ terkenim

etilge met törkünim

yağılmağay terkinim

emdi çerig çergeşü.r (222/191 DLT)

tirig: Meclis, danışma topluluğı 195/167 (DLT)

Alp çerigde bilge tirigde (195/167 DLT)

ulaşıklık: Akrabalık 34/41b3=37:158 (KT)

Ƙıldılar anıñ arasında perĩ arasında ulaşıklık (34/41b3=37:158 KT)

urug tarıg: Akrabalar 44/30 (DLT)

uya: Kardeş ve akraba, yakın 55/41, 508/407 (DLT)

tawar üçün Teñri.ni eğlemeğip

uya kadaş oğlını çınla boga.r (55/41 DLT)

yaguk: Yakın, akraba 218/187, 454/356, 456/360 (DLT); 26/10a3=4:33, 26/91b2=4:135, 35/32b1=40:18 (KT)

Mĩrās alğanlar andın kim ƙođtı ata ana hem yağuklar (26/10a3=4:33 KT)

yagukluk: Akrabalık, hısımlık 36/17b2=42:23, 29/7a2=8:75 (KT)

Tilemez men sizde anıñ üze ter meger dōstluk, yağukluk içinde (36/17b2=42:23 KT)

yak: Yakın; hısım, akraba 1327 (KB) → **yaguk**

kadaş yak yağukka yakınlık ula

uluğka kiçigke sewüg bol küle (1327 KBM)

yakın: Kardeşlerden daha yakın olan (kişi) 454/356 (DLT)

yakın e (454/356 DLT)

yakınlık: Yakınlık, dostluk 34/56a3=38:25, 34/62b1=38:40 (KT)

Bütünlükin añar biziñ üskümüzde yakınlık, yağşı / körklüg yer (34/56a3=38:25 KT)

yak yaguk: Akraba 456/360 (DLT)

yak yuk kadaş: Uzak akraba 506/406, 515/413 (DLT)

yalğuk: İnsan C6, 150, 182 (KB)

kişi tuğdı öldi sözi kaldı kör

özi bardı yalñuk atı kaldı kör (182 KBM)

yaran: Yârân 492 (AH); 37/71b3=50:12 (KT)

Yalğan tuttı olarkâ burun Nûh kavmi taķı yārānları ol ve Şālîh kavm[i]
(37/71b3=50:12 KT)

yartım: Yalnız kalan bir grup (insan) 464/368 (DLT)

bîr yartım bođūn (464/368 DLT)

yat tam koņşı: Uzak komşu 26/14a1=4:36 (KT)

Eğgölük kılınlar ... yağuk koņşıka, yat tam koņşıka (26/14a1=4:36 KT)

yerdaş: Oğuzcada aynı şehirden olan insanlar 462/366 (DLT)

yerdaş kişi (462/366 DLT)

2.8.4. Akrabalık

2.8.4.1. Kan Akrabalığı

aba: Tibet dilinde baba 55/41, 179/152 (DLT)

aga: Ağa, büyük erkek kardeş 69/6 (DH)

Zen ü ferzend ağa ini yıǵlıp kelgey

Mirâs-deban mâl u mülkin bölüb alğay

İt dek südrep kara yerge seni kömgey

Lokma kılur karış atlıǵ yılan emdi (69/6 DH)

aga ini: Büyük ve küçük erkek kardeşler (69/6 DH)

Zen ü ferzend ağa ini yıǵlıp kelgey

Mirâs-deban mâl u mülkin bölüb alğay

İt dek südrep kara yerge seni kömgey

Lokma kılur karış atlığ yılan emdi (69/6 DH)

amm: Amca 33/12a3=33:50 (KT)

Helâl kıldımız saña ... 'ammun kızları, atañ kız karındaşının kızları
(33/12a3=33:50 KT)

ana: Anne 27/12, 59/45, 538/439 (DLT); 1387, 1486, 3784 (KB); 291 (AH);
30/71a3=16:78, 28/28a2=7:150, 31/66a3=20:94 (KT)

Tağrı çıkardı sizlerni analarınız qarınlarındın (30/71a3=16:78 KT)

ana tişi karındaşı: Teyze 33/12b2=33:50 (KT)

Tağayın kızları, anañ tişi karındaşının kızları... (33/12b2=33:50 KT)

ata: Baba 27/12, 55/42, 112/100 (DLT); 110, 111, 1166 (KB); 291, 495 (AH);
30/46a1=16:35, 30/4a2=12:80, 30/10b1=12:93 (KT); 112/7 (DH)

Tapunmağay / tapmağay erdimiz ... biz ap yime atalarımız (30/46a1=16:35
KT)

ayal: Çocuk, evlat, zürriyet 27/11b2=4:171, 27/15a3=4:176, 27/15b2=4:176 (KT)

Tağrı arığ ol bolmağdın añar 'ayāl (27/11b2=4:171 KT)

ayallıg: Evlat sahibi 33/52a2=34:35 (KT)

Üküşrek tawarlıg-miz hem üküş 'ayällıg, ermez-miz biz kınanmışlar
(33/52a2=34:35 KT)

baldır: Üvey (oğul, kız) 229/199 (DLT)

baldır ogul (229/199 DLT)

baldır kız: Üvey kız 229/199 (DLT)

baldır ogul: Üvey oğul 229/199 (DLT)

dede: Baba 542/443 (DLT)

ebe: Anne 55/41 (DLT)

eçe: Büyük kızkardeş 56/42 (DLT)

eke: Abla; büyük kızkardeş 56/42, 57/44, 447/351 (DLT)

eze: Abla 57/44 (DLT)

hana: Hotanlılar ve Kençeklerin dilinde anne 27/12 (DLT) → **ana**

hata: Hotanlılar ve Kençeklerin dilinde baba 27/12 (DLT) → **ata**

içi: Erkeğin kendisinden büyük erkek kardeşi 56/42, 447/351 (DLT)

ini: Erkeğin kendisinden küçük erkek kardeşi 59/45, 447/351 (DLT); 3784, 4215 (KB); 30/8b3=12:89 (KT)

Né kıldıñız Yūsuf birle inisiñe, ançada sizler biligsiz erdiñizler
(30/8b3=12:89 KT)

igdiş: Anaları bir olan (öğdeş) 1554, 2884, 5590 (KB)

men igdiş kuluñ men tapuğcı seniñ

yuluğ bolsu cânım iligke meniñ (1554 KBM)

kadaş ~ kağaş: Kardeş, kardeşlerden yakın olanlar; akraba 55/41, 203/173, 205/175 (DLT) 29/8b3=9:11, 32/23a3=28:34, 34/54a3=38:23 (KT) → **karındaş**

Ağakın kılsalar namāznı, bērseler zekātı, kađaşlarıñız erür dīn içinde
(29/8b3=9:11 KT)

kañdaş: Babaları bir olan 611/503 (DLT)

Kandaş kama uru.r ögdaş örü tarta.r (611/503 DLT)

kañsık: Üvey 611/504 (DLT)

kañsık ogul (611/504 DLT)

kañsık ata: Üvey baba 611/504 (DLT)

kañsık ogul: Evlatlık 611/504 (DLT)

karındaş: Aynı karından olan iki çocuk, karın arkadaşı 205/175 (DLT); A35 (KB); 33/18b2=33:55, 30/9a2=12:90, 31/43a2=20:30 (KT) → **kardaş**

Yazuk yok ... hem oğlanları içre hem karındaşları içre (33/18b2=33:55 KT)

kükü: Teyze 547/447 (DLT)

kükü.yüm keldi (547/447 DLT)

küküy: Teyze 547/447 (DLT)

kükü.yüm keldi (547/447 DLT)

oğlan: Oğul, erkek çocuk 28/11b2=7:127, 30/67a3=16:72, 34/40a2=37:149 (KT)

Öldürgey-miz oğlanlarını yana tirig qodğay-miz tişilerini (28/11b2=7:127 KT)

ogul ~ oğıl: Oğul, çocuk 37/24, 38/25, 49/35(DLT); 496 (AH); 27/2b1=4:157, 30/4b1=12:81, 27/10b2=4:171 (KT)

Biz öldürdümüz Mesîh Meryem oğlı İsanı (27/2b1=4:157 KT)

ogullanmış ogul: Evlatlık 33/7a3=33:37 (KT)

Cüftlendürdümüz saña anı bolmasun tép mü'minlerka emgek tarlık ogullanmış ogullarınq cüftleri içinde (33/7a3=33:37 KT)

ögdaş: Ana bir kardeş 611/503 (DLT)

Kandaş kama uru.r ögdaş örü tarta.r (611/503 DLT)

ögey ata: Üvey baba 74/61 (DLT)

ögey kız: Besleme kız 74/61 (DLT)

ögey ogul: Besleme ogul 74/61 (DLT)

siñil: Erkeğın küçük kız kardeşı 230/200, 447/351, 604/496 (DLT)

tagay: Dayı 550/450 (DLT); 33/12b1=33:50 (KT)

Tagayınq kızları, anañ tişi qarındaşınınq kızları (33/12b1=33:50 KT)

tutunçu (ogul): Evlat edinilen (oğul) 608/500 (DLT)

tutunçu ogul (608/500 DLT)

uma: Tibet dilinde anne 59/44, 179/152 (DLT)

uragut: Karı, zevce $31/5a3=19:5$, $31/6a3=19:8$, $38/96b1-2=66:10$ (KT)

Men kórkar men yağuklarımdın ménde kiğin, erür meniñ urağutum kısr
($31/5a3=19:5$ KT)

uya: Kardeş, hısım 291 (AH)

ata bir ana bir uyalar bu hālk (291 AH)

yégen: Torun $27/6b3=4:163$ (KT)

Yarlıg ıdtımız ... Ya'kūbka yégenleriñe İsmā'ılka ve İshākka ($27/6b3=4:163$
KT)

yigençük azu tapuğcı: Torun veya hizmetkār $30/67a3=16:72$ (KT)

Taırı kıldı sizlerke özleriñizdin ök cüftler yana kıldı sizlerke cüftleriñizdin
oğlanlar, yégençükler azu tapuğcılar ($30/67a3=16:72$ KT)

yurç: Kadının küçük erkek kardeşi 447/351 (DLT)

yuwga: Evlatlık 458/362 (DLT)

2.8.4.2. Evliliğe Dayalı Akrabalık

awurta: Sütanne 339/274 (DLT); 4505 (KB)

ol awurta tutundı (339/274 DLT)

baldız: Kadının (eşin) küçük kızkardeşi, eşin en küçük kızkardeşi 230/200, 447/351
(DLT)

big: Koca 501/402 (DLT) → **beg**

Yawla.k tı.llıg bīgde kerü yalñu.s tu.l yi.g (501/402 DLT)

çıkan: Teyze oğlu 203/173 (DLT)

kağın: Kayın, sıhri akrabalık 27/12, 203/173, 264/230 (DLT); 50 (KB)

Kadaş t̄imi.ş kaymaduk kağın t̄imi.ş kaymış (203/173 DLT)

kayın: Kayın (akrabalıktaki) 27/12 (DLT)

namıja: Çigil lehçesinde, kadının kızkardeşinin kocası 224/193 (DLT)

tüñür: Kadının yakınları, kardeşler, baba ve anne 323/263, 603/494, 607/498 (DLT)

tü.ñür kağın boluştı

kırkın takı koluştı

emdi tışım kamaştı

altı Turumta.yımı (323/263 DLT)

yenge: Ağabeyin zevcesi, yenge 610/503 (DLT)

yezne: Büyük kız kardeşin kocası 459/363 (DLT)

2.8.5. Unvanlar, Rütbeler

ajunçı: Hükümdar, idareci 446, 2056, 2589 (KB)

ajunçı bögü beg nelük kenç urur

er at kayda bolsa anuk kenç alur (2056 KBM)

altun tarım: Hanım sultanlara verilen unvan 199/171 (DLT)

Arslan: Hükümdarlara verilen ad, unvan 622/519 (DLT)

atık: Eski, kadım (sahâbenin en eskisi olan Ebû Bekir Sıddık'ın lakabıdır) 51 (KB); 33 (AH)

‘atık erdi aşnu kamuğda oza

bayatka bütügli köñül til tüze (51 KBM)

atlıg: Kavmin büyüğü 52/37 (DLT)

başçı: Başkan, baş, şef XXXVI, 2124, 2330 (KB)

bodun başçı begke bu himmet kerek

bu himmet bile hem mürüvvet kerek (2124 KBM)

beg: Bey 15/8, 16/8, 29/16 (DLT); 235, 254, 265 (KB); 69 (AH); 33/24b2=33:67 (KT)

Biz boyun sudımız uluğlarımızka beglerimizke (33/24b2=33:67 KT)

begeç: Küçük bey 180/153 (DLT)

bekeç: Tiginlerin unvanı 180/153 (DLT)

Bekeç arsla.n tigi.n (180/153 DLT)

bodun başkanı: Kavmin reisi 220/190 (DLT)

Bugra Kara Hakan: Hâkaniye (Karahanlı) hükümdarlarının unvanı 542/443 (DLT)

çowı: Hotan töresine göre hakandan iki derece sonra gelene verilen unvan 544/445 (DLT)

edib: Edîp 469, 500, 505 (AH)

köp ilni körür biz edib sözini (505 AH)

faruk: Haklıyı haksızdan ayırmakta pek mâhir olan, Hz. Ömer'in lâkabı 53 (KB); 33 (AH)

basa fârûk erdi kişi üdrümi

tili köñli bir teg bodun ködrümi (53 KBM)

hakan: Hakan 82, 85, 86 (KB)

bulıt kökredi urdı nevbet tuğı

yaşın yaşnadı tarttı hakan tîğı (86 KBM)

han: Han, hükümdar C4, A14, S.23 (KB)

bâb yaz faslın buğra han ögdisin ayur (C4 KBM)

han: Hakan 43/30, 132/116, 139/122 (DLT)

Xān maṛṇa açığ bīrdi (43/30 DLT)

hayl başı: Başkan, reis, server 27/26a3=5:12 (KT)

İḏtımız olardın on iki ḥayl başı (27/26a3=5:12 KT)

hemir: Oğuzlarda, emir, bey 69/55 (DLT)

hukema: Hakimler, alimler, bilginler A9, A20 (KB)

hükemâları âyînü'l-memleke^ tédiler, meşrıklıḡlar zînetü'l- (A20 KBM)

inal: Anası hakan soyundan babası halktan olan bütün gençlere verilen unvan, beyzade, inanılır insan 4497, 4805 (KB)

ay yinçege sakınuk tilegli inal

munı bulsa bulduñ bu tört neñ tükel (4497 KBM)

ilig: Hükümdar C13, C18, C21 (KB)

bâb söz başı kün toḡdı ilig 'adil sıfatın ayur (C13 KBM)

ispehsalar: Kumandan 69 (AH)

dad işpehsalar beg üçün bu kitip (69 AH)

Kadır Han: Karahanlı hükümdarlarının unvanlarından 183/156 (DLT)

katun: Hatun; Afrâsiyab soyundan gelen bütün kadınların unvanı 81/71, 189/161, 206/177 (DLT)

ogla.gu kātu.n (81/71 DLT)

katun kunçuy: Hatundan bir derece aşağı olan soylu kadın 550/451 (DLT)

kaysar: Kayser 6547 (KB)

tutayın ya kışra ya қаысарча boldum

ya şeddad-u 'ad teg taḡı uçmaḡ ittim (6547 KB)

kılıç han: Karahanlılarda "hedef aldığı ve yaptığı işlerde kılıç gibi giden" anlamında kullanılan bir unvan 181/154 (DLT)

kisra: Eski İran hükümdarlarına verilen ad 6547 (KB)

tutayın ya kırsra ya kırsarça boldum

ya şeddad-u ‘ad teg takı uçmak ittim (6547 KB)

kök ayuk: Kök Ayuk (Türkmen büyüklerine verilen ad) 2644, 4067, 4142 (KB)

negü tér eşitgil bilir kök ayuk

bu söz ukmasa er anıñ ögi yok (2644 KBM)

kök yuk: Köylülerin ve Türkmenlerin büyüklerine verilen unvan 501/402 (DLT)

köl irkin: Karluk büyüklerine verilen lakap 67/53 (DLT)

kunçuy: Kadınların soylu, hatundan bir derece aşağı olanı 550/451 (DLT)

kātu.n kunçu.y (550/451 DLT)

kur: Mertebe, rütbe 163/14 (DLT); 2373, 2587, 4044 (KB)

kiçig kur yégitler bolur ked yiti

kalı yüz ewürse udıtur otı (2373 KBM)

melik: Melik, hükümdar B43, B44, 173 (KB); 454 (AH)

kişi söz bile koptı boldı melik

üküş söz başıg yérke kıldı kölik (173 KBM)

meliklik: Meliklik, hükümdarlık B68 (KB)

‘adilka kün toğdı ilig tép atar

anı kör meliklik kurıña tutar (B68 KBM)

müluk: Hükümdarlar A23, B28 (KB)

çiniler edebü’l-mülûk tép ayar

mâcînlar enîsü'l-memâlik atar (B28 KBM)

oglagu katun: Hatun, hanedana mensup kadın (Bolluk içinde yetiştiği için böyle denir.) 81/71 (DLT)

öge : Aklı ve izanı olan, yaşlı, işlerde denenmiş, halktan insanların unvanı; akılcıca üstün olana verilen lakap 9/5, 35/22, 57/44 (DLT); 1754, 1868, 1995 (KB)

ne edgü-turur bu kişiğe öge

ögi bolsa ötrü atağu öge (1995 KBM)

öge tigit: Halk tabakasından büyük, fakat hakan çocuklarından küçük 179/152 (DLT)

özök: Kadınlar için kullanılan, "bedeni inciye benzer" anlamında bir lakap 48/33, 82/72 (DLT)

padişah: Padişah A1, A32, A16 (KB)

kayu padişâhka ya kayu iklîmka tegdi érse ğâyet uzlu- (A16 KBM)

resul: Resûl, Hz. Muhammed B7 (KB)

dürûd ol üdürmiş resûlka selâm

yine eşleriñe selâm hem ulam (B7 KBM)

sagun: Karluk büyüklerinin unvanı 203/173 (DLT)

salar: Baş, kumandan S. 294, XXXVI (KB)

sökmen: Kahramanlara verilen lakaplardan 223/192 (DLT)

sultan: Sultan 3458, 4989 (KB)

ilig me idi edgü sultân-turur

bodunka bağırsak sewüg cân-turur (3458 KBM)

şah: Şâh 59, 67, 43 (AH)

aya şahım erdemlerin sanağan (59 AH)

terken: Karahanlılarda bir bölgeye hükmeden hâna hitap şekli 189/161, 222/191, 371/293 (DLT)

Terken Katun kutı.ña tegür mindin koşug

aygıl siziñ tapugçı ötnür yañı tapug (189/161 DLT)

terken: Kadınlara ait bir unvan 109, 115, 121 (KB)

bayat bérdi devlet ay terken kutı

anıñ şükri kılğu okıp miñ atı (109 KBM)

tigin: Karahanlı sülalesine mensup olanların unvanı, tigin 57/44, 208/178 (DLT); tigin, prens 4068, 4642 (KB)

küç tigi.n (208/178 DLT)

tigit: Tigin'in çokluğu, tiginler 179/152 (DLT); 1868 (KB)

kılınçı karı körse yaşı yégit

añar muñluğ ârzûn öge ya tégit (1868 KBM)

toña tigin: Bir unvan 605/496 (DLT)

toña han: Bir unvan 605/496 (DLT)

tuğun ~ tudun: Köyün büyüğü; içme suyunun dağıtımını idare eden kimse 201/172, 520/419 (DLT)

Turumtay: Kişi adı ve unvan 552/453 (DLT)

tügsin: Halktan olup, hakandan sonraki üçüncü derecede bulunan kişinin unvanı 219/189 (DLT)

tegme çeçe.k ügüldi

bukuklanıp böğüldi

tügsi.n tüğü.n tügüldi

yazga.lı met yörgeşü.r (219/189 DLT)

ulema: Âlimler A10 (KB)

miş mâcîn ‘ulemâlarının eş‘ârları birle ârâste kılınmış-tu- (A10 KBM)

ümera: Emîrlar, beyler B29 (KB)

bu maşrık élinde uluğlar munı

zînetü’l-ümerâ téyürlar köni (B29 KBM)

vezir: Vezir A33, C23, 2181 (KB)

yanut bérđi ögdülmiş aydı ilig

vezîr boldı beglerke sunğu elig (2181 KBM)

vezirlik: Vezirlik B69, 1036, 2238 (KB)

vezîrlik añar bérđi tamğa ayağ

tuğ kövrügi birle bérđi kuyağ (1036 KBM)

yawgu: Hakandan iki derece aşağıda olan, avamdan kişinin lakabı 458/362 (DLT); 4069, 4137, 5043 (KB)

kalı yawğu teñsiz bolur erse sen

vefâ kıl neçe küç bulur erse sen (4137 KBM)

yugruş: Türklerde avamdan olup vezirlik mertebesine yükselen ve hakandan bir derece aşağıda olan kişi 462/366 (DLT); 4069 (KB)

kayu yawğu yuğruş bolur él begi

kayu atı teksin bolur er ögi (4069 KBM)

zi'n-nureyn: Osman’ın lakabı 33 (AH)

‘atık birle faruk üçünç zi'n-nureyn (33 AH)

2.8.6. Meslekler

agıçı: İpek kumaşları muhafaza eden görevli 57/43, 80/69 (DLT)

agıçı: Hazinedar

arkış: Uzakta olan birisine gönderilen insan, haberci 61/47 (DLT)

anın arkışı keldi (61/47 DLT)

aşçı: Aşçı, ahçı 2832, 2846, 2877 (KB)

boğuzdın bolur barça begke hatar

işin kılsa aşçı anı kim yeter (2832 KBM)

ata sagun: Doktor, Türk doktor 56/42, 203/173 (DLT)

ayakçı: Kap kaçak ustası 574/472 (DLT)

aya.kçı aya.k sırla.dı (574/472 DLT)

aydaçı: Sözcü 177/151 (DLT)

kaçan körse anı Türk

boğun ayga anı aydaçı

muğar tegir ulugluk

munda naru keslinü.r (177/151 DLT)

bala: İnsanların, daha çok tarımla ilgili işlerde kullandığı yardımcı 547/447 (DLT)

bedizçi: Ressam 4458 (KB)

temürçi etükçi yana kırmaçı

ya sırçı bedizçi ya okçı yaçı (4458 KBM)

bıruk: Devlet büyüklerini derecelerine göre hakanın yanına oturtan kişi 190/162 (DLT)

biste: Tüccarı evinde ağırlayıp malını satan, buna karşılık yirmi koyundan birini alan kişi (Toxsı, Çigil âdeti) 474/380 (DLT)

ortuk bolup bilişdi

menin tawar satışdı

biste bile yaraştı

kizlep tuta.r ta.yımı (474/380 DLT)

bitigçi: Kâtip C38, 2494, 2671 (KB)

açğıcı bitigçi ya iş tutğucu

ya tonçı etükçi ‘âmil bolğucu (2494 KBM)

böke: Pehlivan 3264, 3545, 4920 (KB)

sebeb bolğıl emdi maña edgüke

bayat birge edgü saña ay böke (3264 KBM)

börkçi: Börkçü dükkânı 19/9, 286/245, 293/247 (DLT)

Ta.z keligi börkçi.ke (286/245 DLT)

buşgut: Meslekte öğrenci, çırak (DLT)

buyruk: Müşâvir, vezir 1163, 2941 (KB)

yéme yakşı aymış bu türk buyrukı

körür köz yarukı oğul kız okı (1163 KBM)

çupan: Köy büyüğünün yardımcısı 202/173 (DLT)

çupan: Çoban 32/16a3=28:23 (KT)

İçürmez-miz yandurmağınça çüpânlar (32/16a3=28:23 KT)

emçi: Doktor 31/17, 555/458 (DLT); 4356, 4358, 3979 (KB)

emçi añar ot ota.dı (555/458 DLT)

eşkinçi: Hızlı posta götüren atlı 67/53 (DLT)

etçi: Kasap 291/246 (DLT)

etmekçi: Ekmekçi 291/247 (DLT)

etükçi: Ayakkabıcı 291/247 (DLT); 2494, 4458 (KB)

açğıcı bitigçi ya iş tutğıcı

ya tonçı etükçi ‘âmil bolğıcı (2494 KBM)

feylesuf: Felsefe ile uğraşan, filozof 3076 (KB); 203 (AH)

ajun feylesûfı neñi bolmasa

neçe tıldam erse kişedi tilig (3076 KBM)

hacib: Kapıcı, baş mâbeynci A28, C35, B62 (KB)

bu hâs hâcib atın tegürmiş muña

munı bu öziñe yağutmış yana (B62 KBM)

haciblık: Hâciplik 2492, 2484, 2487 (KB)

uluğ iş-turur bu hâciblık işi

munı başka éltmez meger ked kişi (2492 KBM)

ılmğa: Hakanın mektuplarını Türk yazısıyla yazan kâtip 83/74 (DLT); 4065, C38, S.280 (KB)

kayusı sü başı kayusı hâcib

kayusı ılmğa bolur söz açıp (4065 KBM)

ımğa: Malları korumak ve onları toplamakla görevli hazinedar 76/64 (DLT)

igdişçi: Hayvan yetiştirici C58, 4439, 4454 (KB)

munıñda basa ol bu igdişçiler

kamuğ yılmılarka bular başçılar (4439 KBM)

ışçı: İşçi 236/205 (DLT)

tawra.k işçi (236/205 DLT)

il başı: Seyis 36/23 (DLT)

ilçi: Devlet adamı, bey, hükümdar; elçi 1114, 1459, 1598 (KB)

isiz öñdi urma ay ilçı bñgü

isiz bolsa bolmaz ajunuğ yégü (1459 KBM)

kapugçı: Kapıcı 3768 (KB)

kapuğçı tıdumaz ya yol kılğuçı

tegürmez maña bir küwez kür küçi (3768 KBM)

karakçı: Yağmacı, yankesici 1737, 5547, 5577 (KB)

kayu oğrı tevlig karakçı kunuk

kayusı basımçı ölütcı kırık (1737 KBM)

kazı: Kadı 5329 (KB)

bularda biri kazı yinçge arığ

sakınuk kerek tegse halkka asığ (5329 KBM)

kiñeşçi: Müşâvir 49, 2256, 2935 (KB)

vezîr begke tutçı kéñeşçi bolur

kéñeşçi kişiler teñeşçi bolur (2256 KBM)

korugçı: Koru bekçisi 552/452 (DLT)

koyçı: Çoban 1412 (KB)

bodun koy sanı ol begi koyçısı

bağırsak kerek koyka koy kütçisi (1412 KBM)

kuşçı: Kuşçu 2558, 2635, 4148 (KB)

yéme kuşçı kişçi yéme ok yaçı

anuk tutsa künde kapuğda tuçı (2558 KBM)

kütçi: Çoban 1412 (KB)

bodun koy sanı ol begi koyçısı

bağırsak kerek koyka koy kütçisi (1412 KBM)

melik: Hükümdar 30/1b2=12:54, 35/3a1=39:44, 27/34a1=5:20 (KT)

Aydı ol melik: keldürün maña anı, hâş kılayın anı özümke (30/1b2=12:54 KT)

muhtesib: Muhtesip, matematikçi 5588, 5555 (KB)

yana elgî küçlüg bolur muhtesib

isizlerni yıǵsu cemâ‘at kezip (5588 KBM)

musannif: Musannif, yazar A37 (KB)

-lemiş-turur, okıǵlınıñ köñli açılıp musannifni edgü du‘â (A37 KBM)

ordu başı: Hakanlara ait tefriş işlerini gören kimse 74/62 (DLT)

otaçı: Tabip 29/15, 151/131 (DLT); 1057, 1065, 1199 (KB)

ota.çı kö.züg enüçle.di (151/131 DLT)

pasban: Bekçi 261 (AH)

bañıl nakşes otun tawar pasbanı (261 AH)

salçı: Aşçı 634/530 (DLT)

sa.lçı biçe.k (634/530 DLT)

sart: Tüccar 172/148, 450/353, 45/31 (DLT); 2745, 3002, 5754 (KB)

Sart azukı arıǵ bolsa yolsa yır (172/148 DLT)

satıǵçı: Satıcı, tâcir 2801, 2994, 2995 (KB)

satıǵçı bérür neñ añar mün sanı

alıǵlı alır élde ewrer anı (2995 KBM)

suwka çömgen er: Dalgıç 202/173 (DLT)

şerabdar: Sâki C41 (KB)

bâb idişçiler başı şerâbdar negü teg kerekin ayur (C41 KBM)

tamgaçı: Damgacı, mühürdar 4046 (KB)

atım ersig erse bolur ok yaçı

köni erse kılkı bolur tamğaçı (4046 KBM)

tarıgçı: Çiftçi, ekinci 291/247, 293/247, 552/452 (DLT); 4400, 4416, 5590 (KB); 37/49b3=48:29 (KT)

Ekin teg çıkardı yaprağını, küçlüg kıldı anı, yoğun boldı köni turdı öz butası üze, hoş kelir tarıgçılarkâ (37/49b3=48:29 KT)

tartıgçı: Hakanın ve emîrin çağrıcısı 232/202 (DLT)

Begden tartıgçı keldi (232/202 DLT)

tarhan: Argu lehçesinde emîr 219/189 (DLT)

tayaņu: Hâcib (mabeynci) 610/503 (DLT)

Tawgaç Han: Melik, hükümdar 228/198 (DLT)

Tawgaç Han: Çin hakanı 215/185 (DLT)

Tawgaç xänniñ torkusı telim teñle.meğip bıçma.s (215/185 DLT)

temürçi: Demirci 562/463 (DLT); 4458 (KB)

temürçi kılıç tokı.dı (562/463 DLT)

tılmaç: Tercüman 162 (KB)

ukuşka biligke bu tılmaçı til

yaruttaçı erni yorık tilni bil (162 KBM)

tim: Bazı kimselere göre içki tüccarı 503/403 (DLT)

timçi: İçki tüccarı 503/403 (DLT); 2098 (KB)

yağı ol bu bor timçi éltür kümüş

kılınçı tütüş boldı kılkı uruş (2098 KBM)

tonçı: Elbiseci 2494 (KB)

açğıçı bitigçi ya iş tutğuçı

ya tonçı etükçi ‘âmil bolğuçı (2494 KBM)

tozi: Kasap, hayvan kesicisi 5368 (KB)

kasab tûsî rûmî ajun tañsukı

saña kelse tolmağ ağı kaznakı (5368 KBM)

töşekçi: Döşekçi 2557, 4148 (KB)

bir ança yéme bar takı işçiler

töşekçi ya kuşçı yéme aşçılar (4148 KBM)

turgak: Kapıcı, nöbetçi 608, 2536 (KB)

yana erte tursa kapuğ başlasa

kéçe tañda turğaknı tepretmese (2636 KBM)

yaçı: Yayı 2558, 4046, 4458 (KB)

yéme kuşçı kişçi yéme ok yaçı

anuk tutsa künde kapuğda tuçı (2558 KBM)

yalavaç: Elçi, elçi olarak gönderilen kimse 45/31, 561/462 (DLT)

xān yala.vaçıg boşu.dı (561/462 DLT)

yatgak: Hükümdarın, kalenin vb. şeylerin muhafızı 462/367 (DLT); 1606, 2533, 952 (KB)

Yatga.k yattı (462/367 DLT)

yılıkçı: Hayvan besleyicisi 5590 (KB)

tarığçı tarığka érig bolsunı

yéme yılıkçı igdiş üklitsüni (5590 KBM)

yıragu: Şarkıcı ve muganni 459/363 (DLT)

yiçi: Terzi 265/233, 539/441 (DLT)

yi.çi yigne sapdı (265/233 DLT)

yorçı: Tecrübeli kılavuz 457/361 (DLT)

yörgüçi: Rüya tabircisi, rüya tabir eden 6042, 5992 (KB)

munukı bu sözke tanuk keldi söz

tüşüg yörgüçi түş yörüp kodtı öz (6042 KBM)

yügürgen: Çin'den çıkıp İslam ülkelerine gidecek tüccarlardan önce yola çıkan ve onların haberleriyle mektuplarını getiren kişi, ulak 467/371 (DLT)

yükçi: Yük taşıyan 6098 (KB)

özün asğı kolma bodun asğı kol

yüdürme yük ilke özün yükçi bol (6098 KBM)

2.8.7. İl, Vatan, Yurt

il: Ülke, eyalet 34/20, 36/23, 66/52 (DLT)

endik kişi tétilsü.n

İL törü yetilsü.n

toklı böri katılsu.n

kaçgu yeme sawılsu.n (66/52 DLT)

memalik: Memleketler, ülkeler B28 (KB)

çinîler edebü'l-mülûk tép ayar

mâçînlar enîsü'l-memâlik atar (B28 KBM)

mülk: Memleket B37, B35, B40 (KB)

kim ol ma bu mülkni tutuğlı kayu

kereklig añar bu hakîmler ayu (B35 KBM)

yurt: Harabe hâlindeki yerleşim yeri 447/351, 558/460 (DLT)

yurt: Yurt, yer 5412 (KB)

ölümüg unitma gûrûñ yurtuñ ol

özüñni unitma sawı yurtuñ ol (5412 KBM)

2.8.8. Bayrak, Sancak

alem: Bayrak, sancak 2346, 2418 (KB)

yorıkın küdezse ‘alem başlar er

öñi turmasa bir yağış işler er (2346 KBM)

batrak: Savaşçının alameti olan, ucunda ipek parçası bulunan sırık, bayrak 234/203, 369/292, 525/426 (DLT)

agdı kızıl batra.k

to.gdı kara topra.k

yetşü kelip Ugra.k

tokşıp anın ki.çtimiz (525/426 DLT)

beçkem: İpekten veya yaban öküzü kuyruğundan yapılan ve savaşta kahramanın kim olduğunu gösteren alamet 242/211, 243/211 (DLT) → **berçem**

beçkem urup atlaka

Uygurdakı Tatlaka

ogrı yawuz ıtlaka

kuşlar kipi uçtumuz (242/211 DLT)

tug: Sancak, tuğ 498/400, 106/97 (DLT); 5672, 86, 1036 (KB)

toku.z tūglu.g xān (498/400 DLT)

2.8.9. Bodun, Boy, Oymak, Halk

am: Âm, avâm 236 (AH)

aķılıķnı ‘am ĥaş tözü ĥalk öger (236 AH)

boğun ~ bodun: Kavim, halk, insan topluluğu (insanlar); Çigil lehçesinde raiyyet, avam tabakası 88/79, 122/108, 126/111 (DLT)

usıtga.n kuya.ş kapsadı

umunçlug adaş tepsedi

Ertiş suwın keçsedı

boğun anın ürküşü.r (88/79 DLT)

budun: Halk, ulus, kavim C56, 53, 194 (KB); 421, 257, 400 (AH)

bodun tili yawlak séni sözlegey

ķişi kılķı kirtüç etiñni yégey (194 KBM)

boy: Oğuzcada cemaat (insanlar), kavim, kabile, aşiret 125/110, 125/111, 170/147 (DLT)

bo.y ikki bile alkıştı (125/110 DLT)

boyun: ǵ'yi y yapanların lehçesinde kavim 519/418 (DLT)

bölük: Hayvan topluluğu (sürü), insan topluluğu (grup) 193/166, 194/166 (DLT)

Bīr bölük ko.y (193/166 DLT)

Bīr bölük ķişi (193/166 DLT)

cem: Topluluk, grup 29/2a1=8:41 (KT)

İdtımız ķulumız üze furķān kūninde, iki cem' ķarışmışı kūnde (29/2a1=8:41 KT)

gürüh: Bölük, topluluk, grup 25/17b2=3:154, 26/69a1=4:102, 33/40a3=34:20 (KT)

Sizdin bir gürüh çın-ok kaçgurttı olarnı (25/17b2=3:154 KT)

halayık: Yaratılmış olanlar, mahluklar, halk B8, 316, 129 (KB); 507, 512, 272 (AH)

bir ança yarutmuş halâyıkka ol

bir ança kulavuz bulur yitse yol (129 KBM)

halk: Halk, insanlar, kimseler 1661, 1800, 2038 (KB); 34/15a2=36:62 (KT)

Bütünlükin azıttı sizdin üküş halknı, uçar ermez mü sizler (34/15a2=36:62 KT)

hayl: Takım, zümre; topluluk 2323 (KB)

kerek hayl başña bu bir kaç kılık

itilse işi ötrü tüzse yorık (2323 KBM)

hıl: Takım 652, 4139, 4064 (KB)

tegir erse hıl ya saña on otağ

elig yazğu mâlin kılıç tutğu yağ (4139 KBM)

il: El, halk 505 (AH)

köp ilni körür biz edib sözini (505 AH)

iyal: Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler; kadın, eş, çocuk 3390 (KB)

bu yañlığ ‘iyâldın kaçan bar vefâ

kılkı yawuz ol kılınçı cefâ (3390 KBM)

kara: Halk; 250, 256, 986 (KB) → **kara 'am, kara budun**

kara kılkı teñsiz yawa sözlegen

yawa söz-turur bu kara baş yégen (986 KBM)

kara am: Halk 4320, 4321, 6024 (KB) → **kara, kara budun**

kara 'âm tüşine yörügi adın

adın boldı begler tüşü kör adın (6024 KBM)

kara budun: Halk C56 (KB) → **kara, kara 'am**

bâb kara bodun birle negü teg katılğusın ayur (C56 KBM)

karn: Nesil 37/78b2=50:36 (KT)

Neçe yoqattımız olarda burun qarndın (37/78b2=50:36 KT)

kavm: Kavim 28/36a3=7:159, 26/47b1=4:78, 28/26a1=7:148 (KT)

Mūsānıñ qavmidin bir ögür hem köni yol körkitürler rāstlıq birle
(28/36a3=7:159 KT)

kawurtluk: Kalabalık topluluk 28/72a1=8:15 (KT)

Ey anlar kim bittiler, kaçan körse siz anlarını kim tandılar kawurtluq,
ewrülmeñ olarqa kirü (28/72a1=8:15 KT)

kutu: Sürü, zümre, nesil 2135, 2710, 4174 (KB)

tükel üç kotu ol kapuğda kişi

bularnıñ bile ol tiriglik işi (4174 KBM)

kün: El gün, halk, memleket 245, 285, 418 (KB)

özi itti tüzdi kör él kün işi

takı ma tiler erdi üdrüm kişi (418 KBM)

millet: Millet 89 (KB)

ay dîn 'izzi devletka nâsir mu'în

ay milletka tâc ay şerî'atka dîn (89 KBM)

oba: Oğuzcada kabile 55/42 (DLT)

oglan: Nesil 36/48a2=43:28, 38/42a3=61:6 (KT)

Kıldı anı çın söz bākī ya'nī tüplüg öz oğlanları içre (36/48a2=43:28 KT)

oğuş ~ oğış: Aşiret 42/29, 56/42, 310/255 (DLT)

Orı kopsa oğuş aklışu.r yagı kelse imrem tepreşü.r (56/42 DLT)

ögür: Topluluk, grup, kısım 25/20a1=3:155, 26/45a3=4:77, 28/66b1=8:5 (KT)

Ol kün kim ıarıştı iki ögür (25/20a1=3:155 KT)

ögür: İleri gelenlerin oluşturduğu topluluk, lider 28/4a2=7:103, 32/14a3=28:20, 32/25b3=28:38 (KT)

İdtımız ... Mūsānı belgülerimiz birle Fir'avn tapa anıı ögürü tapa (28/4a2=7:103 KT)

ögür: Taraf, zümre, millet 34/26b1=37:83, 32/4a3=28:4, 32/10b2-3=28:15 (KT)

Bütünlükin anıı ögürindim İbrāhīm (34/26b1=37:83 KT)

ögür: Nesil, kavim 32/28b2=28:43, 34/47a3=38:3, 32/29b1=28:45 (KT)

Yoıattımız evvelkı ögürlerni (32/28b2=28:43 KT)

raiyyet: Raiyyet, bir hükümdar idaresi altında bulunup vergi veren halk B43, 5574, 5578 (KB)

ötemiş bolur sen ra'ıyyet hakı

sen ötrü hakıñ kol ay ilçı akı (5578 KBM)

Sogdak: Buhara ve Semerkant arasındaki Soğd bölgesinde olan, Balasagun'a konan, Türkler gibi giyinip onların huylarını alan iki dilli bir kavim 24/10, 237/206 (DLT)

sürüg: Sürü 4353, 5371 (KB)

bular ol sürüg koyka erkeç sanı

koyuğ başlasa sürse yolça köni (4353 KBM)

şüt: Hotan lehçesinde soy 495/396 (DLT)

tarikāt: Tarikat 2970, 2971 (KB)

ay élig kişilik mürüvvet bolur

mürüvvet kişike tarikat bolur (2970 KBM)

toy: Halk, topluluk 5340, 4512 (KB)

uluğ toy bakıp kör yaturlar küdü

okır bizni barğu seziksiz udu (5340 KBM)

ümmet: Ümmet 37, 40 (KB); 26/17a1=4:41, 35/24a3=40:5, 36/104a2=45:28 (KT)

Keldürse-miz kamuğ ümmetdin tanuqluğ (26/17a1=4:41 KT)

2.8.10. İletişim, Etkileşim

adriş: Ayrılık 353/282 (DLT)

kizlep tutar sewüglük adriş küni belgüre.r

başlıg közüg yapsama yāşı anıñ sawruka.r (353/282 DLT)

al: Hile, aldatma 43/30, 53/39, 167/144 (DLT); 2226, 2356, 5735 (KB);
28/9b2=7:123, 28/73b2=8:18, 25/2a2=3:120 (KT)

Bu al erür, al kıldıñızlar anı (28/9b2=7:123 KT)

al/dastan: Hile, tuzak 35/37a1=40:25 (KT)

Ermez kâfirlerniñ alı/dastanı meger yolsuzluğ içre (35/37a1=40:25 KT)

alkış: Övgü, dua, insanın iyiliklerini zikretme ve menkıbelerini sayma; (peygamber için) salavat 61/48, 125/110, 130/114 (DLT); 1309, 760, 6410 (KB)

ol begke alkış bīrdi (61/48 DLT)

yala.vaçka alkış bīrgil (61/48 DLT)

alkış: Selâm 34/14a1=36:58 (KT)

Alkış aymak yarlıkağan İdidin (34/14a1=36:58 KT)

ahd: Ahid 389 (AH); 31/31a1=19:78, 29/9a3=9:12 KT); 17/6 (DH)

kanı 'ahd emanet kanı edkülüg

kiðin künde hayr iş me kötrülgülüg (389, 390 AH)

alkış bérmeek: Esenlik dileme 33/9b1=33:44 (KT)

Alkış bérmeekleri ol kün kim körseler selām kılamak bolğay (33/9b1=33:44 KT)

and: Yemin, ant, söz 33/20, 231/200 (DLT); 6583, 317 (KB); 33/82b1=35:42, 29/9b2=9:12, 38/89a1=66:2 (KT)

Andıqtılar Tañrı tuta qatığraq andlarını (33/82b1=35:42 KT)

armak: Aldatma, kandırma 26/82a1=4:120, 33/81b1=35:40 (KT)

Va'de bérmez olarka yek meger armak (26/82a1=4:120 KT)

arz: Arz, takdim, sunma C41 (AH); 59/10 (DH)

Aşıqları halk içinde küyüb yığlar

Zahir hande batınları yürek dağlar

Ecel kıstab ölmek üçün belin bağlar

Ma'şukığa arz-ı hâlin ayttı bolğay (59/10 DH)

arzu: Arzu, istek, dilek 122, 159, 567 (KB); 26/83a2=4:123 (KT); 90/3 DH)

Ermez siziñ ârzülarıñız teg hem bitig idileri ârzuları teg (26/83a2=4:123 KT)

asığcı: Faydacı, kârcı, tefeci, faizci 2609, 4419 (KB)

muniñda basası satığcı-turur

satığ birle tınmaz asığcı-turur (4419 KBM)

awag: Naz, kapris, yapmacık arzu 403, 2680 (KB)

bu iki kişike söz açğu kerek

söz açsa awağları yüdğü kerek (2680 KBM)

aybet: Dedikodu, çekiştirme 3348 (KB)

kişide öñin boldum erse kalı

kuruğ sözlemez-men ne ğibet tili (3348 KBM)

ayık: Vaat, söz 54/40, 55/40, 289/246 (DLT); 2286 (KB)

anın maña ayıkı bār (54/40 DLT)

aytıg: Hâl hatır sorma 69/55 (DLT); 3907, 5273, 5275 (KB)

iligdin üküş ögdi aytıg selâm

ıdur-men saña ay ukuşı temâm (3907 KBM)

aytık ~ aytıg: Söz 30/16b3=14:27, 28/39a2=7:162, 31/46b3=20:44, 37/76b2=50:29 (KT)

Bekütür Tañrı anlarını kim kirtgündiler berk bekümiş aytık birle (30/16b3=14:27 KT)

aytış: Hâl hatır soruşma 69/55 (DLT)

azab: Azap, işkence, eziyet 33/32a3=34:8, 29/38b2=9:52, 35/19b1=39:71 (KT)

Bütmezler âhıretka 'azâb içre ırak yolsuzluk içre (33/32a3=34:8 KT)

azar: Azar, eziyet, incitme 33/10b3=33:48 (KT)

Ɔodğıl âzârlarını, köñül urğıl Tañrı üze (33/10b3=33:48 KT)

bakıg: Bakış 187/160 (DLT)

Anın bakıgı kör (187/160 DLT)

bakış: Gözle karşılıklı bakış 184/158 (DLT); 1855 (KB)

yiti közlüg ol kör bakışı yırak

kayu işke tegse bekitür adak (1855 KBM)

belagat: Belâgat 2695 (KB)

belâgat bile hat teñeşe kalı

idi edgü til bu bitig söz tili (2695 KBM)

beyan: Beyan, açıklama C63, C65, B64 (KB)

yana bu kitâbnıñ beyânın ayur

bu tört nîk şerîfler özele kılur (B64 KBM)

bıçgas: Kavim ile başkaları arasındaki ahit ve sözleşme 231/200 (DLT)

bıçga.s bitig kılur.rlar

and key yeme birü.rler

xāndın basut tilerler

Basml Çomu.l tirgeşü.r (231/200 DLT)

bıçig: Anlaşma, sözleşme 186/160 (DLT); 27/26a2=5:12, 27/27b2=5:13, 29/8a3=9:10 (KT)

Tağrı tuttı Ya'kūb oğlanlarının bıçığını (27/26a2=5:12 KT)

bitig: Ferman, buyruk 25/12b3=3:145 (KT)

Bolmaz et-özke ölmek meger Tağrı yarlığı birle bitig zamān bérilmiş (25/12b3=3:145 KT)

bizarlık: İhtar 29/7b1=9:1 (KT)

Bîzārılık Tağrıdın hem yalavaçındın anlarğa kim 'ahd kıldımız olar birle (29/7b1=9:1 KT)

boluş: Sözle yardım etme 184/158 (DLT)

Ol maña boluş kıldı (184/158 DLT)

boşgut: Talimat, ders, nasihat 2913 (KB)

muniñda basakı bu boşgutları

sakalsız kerek barça körki yarı (2913 KBM)

boşug: Kendisine gönderilen elçinin dönmesi için sultan tarafından verilen izin 187/160 (DLT)

bulgaş: Düşmandan gelip kavim arasına düşen fitne 231/201 (DLT)

buluş: Bir insanın yaptığı iş neticesinde bulacağı menfaat 184/158 (DLT)

buyruk: Buyruk, emir 190/162 (DLT); 29/18b1=9:24, 31/79b3=46:25, 29/43a2=9:60 (KT)

Köz tutunlar ançağa tegi keldürğinçe Tanrı öz buyruğunu (29/18b1=9:24 KT)

buyruk: İzin, müsaade 27/30a1=5:16 (KT)

Anıñ buyruğı birle köndrür olarnı köni yol tapa (27/30a1=5:16 (KT)

buyruk: Haber 26/50a2=4:83 (KT)

Kelse olarka bir buyruk iminlikdin azu korkunçdın (26/50a2=4:83 (KT)

bütünlük: Yemin, and, söz 30/2a3=12:66, 30/2a1=12:66, 28/44b2=7:169 (KT)

Kaçan [bérdi]ler erse bütünlüklerini aydı Tanrı anıñ üze (30/2a3=12:66 KT)

cedel: Münâkaşa 346 (AH)

asığsız mizañ hem cedeldin sakın (346 AH)

cevab: Cevap 1907, 5007, 5034 (KB); 290 (AH)

ayıtmak oñay boldı tersi cevâb

cevâbka ilig bilgi bolğay savâb (1907 KBM)

çalıg: Önemli bir iş olduğu zaman beylerin, yanlarına gelsinler diye köylere ve göçebelere gönderdikleri haber 188/161 (DLT)

çalıg: Kaybolan bir şeyi sorma 188/161 (DLT)

çıkış: Menfaat 185/158 (DLT); 1316, 2774, 5277 (KB)

Ol ıñta çıkış yo.k (185/158 DLT)

çıkırık: Feryat, çığlık 37/88b3=51:29 (KT)

Utru keldi urağut çıkırık birle, urdı yüzini (37/88b3=51:29 KT)

çıngarılıg: Tasdik eden, doğrulayan 27/52a2=5:46, 27/53a2=5:48, 26/22a3=4:47 (KT)

Çingarıǵlı ol kim anıñ utrusında turur ya'nı anda öñdin Tevritdin
(27/52a2=5:46 KT)

çür: Menfaat 162/141 (DLT)

Ol andın nēñ çürle.di (162/141 DLT)

davi: Dâva, iddia 811, 1895 (KB)

sewer-men téyü barça da'vî kılur

bu da'vîka ma'nî negü teg bolur (1895 KBM)

destur: İzin, müsaade 26/4b3=4:25 (KT)

Nikāh kılıñ olarnı İdileri destürı birle (26/4b3=4:25 KT)

diyet: Diyet 26/59a1=4:92, 26/60a1=4:92 (KT)

Kim kim öldürse mü'minni hañān ... mü'min kıl āzād kılmañ hem diyet
ısparlanmıñ boñnıka (26/59a1=4:92 KT)

dostluk: Dostluk, sevgi 36/17b2=42:23, 26/41b2=4:73, 38/33b2=60:1 (KT)

Tilemez men sizde anıñ üze ter meger dōstluk yaǵuñluk içinde
(36/17b2=42:23 KT)

dürud: Selām 29 (AH); 35/20b3=39:73 (KT)

Ayǵay olarqa anıñ erkligi mālİK: durūd sizıñ üze (35/20b3=39:73 KT)

düşvar kılmañ: Baskı yapmañ, zorlamañ 32/18b2=28:27 (KT)

Eger tükel kılsañ on yıl seniñ üskünñde, tilemez men kim düşvār kılmañımnı
(32/18b2=28:27 KT)

efsus: Alay 30/50b1=43:32 (KT)

Kötürdümiz amarlarıña amarıda üstün derecātlar tutsun üçün amarı birle
amarını efsūs (30/50b1=43:32 KT)

elük: Alay etme 73/60 (DLT)

emanet: Emanet 28/78b2=8:27, 33/26b1=33:72, 26/29a3=4:58 (KT)

Hıyānet kılmañ Tañrıka hem yalavaçka, hıyānet kılmañ emānetleriñizke
(28/78b2=8:27 KT)

emr: Emir, buyurma, buyruk 6472 (KB); 405, 452 (AH); 26/50b1=4:83 (KT)

Eger yandursalar anı yalavaçka ya emr idisiñe olardıñ bilgetiler anı
(26/50b1=4:83 KT)

emanet: Emanet 1720, 1729, 5360 (KB); 389 (AH)

emanet yüdürdi boyunka uluğ

emanet yüder erke cânım yuluğ (1720 KBM)

eñmegü: İmtihan 131/115 (DLT)

erdem tile öğrenipen bolma küwe.z

erdemsizin ögünse eñmegüde eñe.r (131/115 DLT)

erig: Nasihat C9, 1548, 3670 (KB)

bu ay toldı yasın keçürdi ilig

okıp oğlıña bérdi öt saw erig (1548 KBM)

erklig: Vekil 36/3a2=42:6, 32/19b1=28:28, 26/75a2=4:109 (KT)

Tañrı küdezgen olar üze, ermez sen olar üze erklig (36/3a2=42:6 KT)

éşin: Anlaşmazlık, uyuşmazlık 34/47a2=38:2 (KT)

Kendü anlar kim tandılar boynağuluk içinde taķı éşinde (34/47a2=38:2 KT)

étig: Hile 31/53b3=20:64 (KT)

Tériñler öz étigleriñizni yana keliñler şafka (31/53b3=20:64 KT)

ferman: Emir, buyruk, ferman 35/11a1=39:56, 29/36b2=9:48, 25/18a2-3=3:154
(KT)

ħaddin keçtim Tañrı fermānı içinde (35/11a1=39:56 KT)

ferman: Ferman, izin 30/12b3=14:1 (KT)

Çıkarsa sen boğunrı karanđkuluđlardan [...] -luđđa İçi fermānı birle
(30/12b3=14:1 KT)

fitne: Fitne, karışıklık çıkarma 6494 (KB); fitne 29/36a3=9:48 (KT)

Çın-oğ tilediler ök fitneni anda burun (29/36a3=9:48 KT)

gile: Sitem 396 (AH)

nelük bu ajunđa kılur sen gile (396 AH)

ibret: İbret, kötü bir hadiseden alınan ders B76, 6174, 6328 (KB)

munukı körür sen meniñ hâlimi

saña bolsu ‘ibret otı kıl emi (6174 KBM)

igit: Yalan 37/24 (DLT)

igit sö.z (37/24 DLT)

haber: Haber C48, 3302 (KB); 311 (AH); 32/20a3=28:29, 37/21b3=47:31,
27/37b3=5:27 (KT)

Bolğay kim keldürgem sizke andın ħaber (32/20a3=28:29 KT)

hadis: Söz, konuşma 33/16b2=33:53 (KT)

Oğımağ yok sizke ħiç ħadiş (33/16b2=33:53 KT)

halifet: Vekil 5330 (KB)

ikinci ħa‘lifet kerek çın bütün

bodun bulsa inçlik tirilse kutun (5330 KBM)

hamd: Hamd A1, B1 (KB); 1 (AH); 35/55b2=40:55, 35/22a2=39:75, 35/25b3=40:7
(KT)

Tesbîĥ kılğıl idine ħamd aytu keçelik hem ertelerde (35/55b2=40:55 KT)

harif: Rakip 2634 (KB)

yana nerd ü şatranc bilir erse ked

harîfleri andın ulır erse ked (2634 KBM)

hava: Arzu, heves, nefis 1315, 1375, 1453 (KB)

kişi yası kolma özüñ kılma yas

neçe edgölük kıl havâ ârzû bas (1315 KBM)

havadarlık: Taraftarlık, muhabbet 80 (AH)

havadarlığımın tükeli bilsü tip (80 AH)

hazer: Sakınma 1337 (KB)

bor içme zinâka katılma hader

bu iki çığaylık tonını keder (1337 KBM)

hezl: Hezil, latîfe, şaka 479 (AH)

hikmet Hüküm 36/96a2=45:16 (KT)

Ya'kûb oğlanlarıka bitig hem hikmet hem peygamberlik (36/96a2=45:16 KT)

hile: Hile, tedbir, çâre 1182, 1189, 3892 (KB); 28/54a3=7:183, 26/66a1=4:98 (KT)

Meniñ hîlem çatıg kawi turur (28/54a3=7:183 KT)

hitab kesmek: Güzel konuşma 34/53a1=38:20 (KT)

Berk kıldımız anıñ mülkini taķı bérdimiz aņar hikmetni kesmek hitābnı
(34/53a1=38:20 KT)

hoşnudluk: Rıza, memnuniyet 38/34b2=60:1, 38/88b3=66:1, 27/29b2=5:16 (KT)

Tilemek üçün meniñ hoşnūdluķumın yaşrur siz olarķa dōstluķnı
(38/34b2=60:1 KT)

hüccet: Ferman 26/58a3=4:91, 26/98b2=4:144 (KT)

ķamuğ kıldımız sizke olar üze hüccet belgūlūg (26/58a3=4:91 KT)

hüccet: İhtilaf, tartışma 36/11a2=42:15, 36/102a3=45:25 (KT)

Hüccet yok biziñ ara siziñ ara (36/11a2=42:15 KT)

hukm: Hüküm, emir 1261, 4927, 1233 (KB); 451 (AH)

maña tegdi hükmüñ barur-men munu

bir ök oğlum erdi kodur-men unu (1261 KBM)

uğan hıkmı birle kelür kelgen iş (451 AH)

hurmet: Hürmet, itibar, ikram B56, 2303, 4996 (KB)

isizlerke hışmet siyâset kerek

yana edgüke tutçı hürmet kerek (2303 KBM)

hükm: Hüküm, takdir 27/50a1=5:43, 27/55b3=5:50, 35/29b2=40:12 (KT)

Olar üskinde Tevrît, anıñ içinde Tañrıñıñ hıkmı (27/50a1=5:43 KT)

icabet: İcâbet, kabul 510 (AH)

kerek kıl icabet kerek kıl 'ıtab (510 AH)

iç söz: Sır, içte saklı söz 30/16 (DLT)

il: İki hakan arasındaki barış 36/23, 109/98 (DLT)

İ.ki beg bi.rle il boldı (36/23 DLT)

ilenç: Düşüncesinin yanlışlığı ortaya çıkan nasihatçıyı kınama, bir işte bozukluk çıkınca yaparı utandırma 79/67, 111//100, 637/533 (DLT); 1610 (KB)

begi taplamaz işni kılsa kulı

ilenç özke kılğu sarılsa kalı (1610 KBM)

isiglik: Sevgi ve muhabbet 87/78 (DLT)

könül isigliki kerek (87/78 DLT)

iş: Emir, buyruk 25/15a3=3:152 (KT)

Tartıştıñız erse iş içinde (25/15a3=3:152 KT)

ıtab: Tekdir, azarlama 510 (AH)

kerek kı1 ıcabet kerek kı1 ‘ıtab (510 AH)

ıtikad: İtikat 35 (AH)

kim erse bu tört işke beğ i‘tıkad (35 AH)

ıttifak: Birleşme, uyuşma, sözleşme A13 (KB)

leri kamuğ ittifāk boldılar kim maşrık vilâyetinde kamuğ (A13 KBM)

iza: Eziyet 438 (AH)

ızası öküşrek mezesi aza (438 AH)

kabul: Kabul B33, A18 (KB); 68 (AH)

ay ol bu kitâbka kabûl boldukı

bu türkler tilinde ‘aceb kördüki (B33 KBM)

karşı: Karşı olma, ihtilaf 213/183 (DLT)

Ol beg anıñ birle karşı ol (213/183 DLT)

kavl: Söz 6094, 2324, 5903 (KB); 37/84a1=51:8 (KT)

Bir fışk kavl içinde siz (37/84a1=51:8 KT)

kawşut: İki hükümdarın, ülke güvenliğı için tokalaşıp barışması 227/197, 320/261 (DLT)

kelam: Söz 37/36a3=48:15 (KT)

Tileyürler kim adnatsalar Tañrınıñ kelâmını (37/36a3=48:15 KT)

keleşü: Konuşma ve söz 223/193 (DLT); 33/39b2=34:19 (KT)

Küş kıldılar özleriñe, kıldımız olarnı keleşüler, tardımız olarnı (33/39b2=34:19 KT)

kelime: Kelime, söz 36/9b1=42:14, 29/53b1=9:74, 35/19b1=39:71 (KT)

Eger bir kelime ozmasa İdiñdin atanmış zamānka tegi hūkm kılğaytı olar ara
(36/9b1=42:14 KT)

keliş bariş: Geliş gidiş 186/159 (DLT)

keñeş: İstişare ve işlerde tedbir 604/495 (DLT)

keñeşlig: Danışılarak yapılmış olan, danışmalı 123/109, 601/493 (DLT)

Keñe.şli.g bili.g üdreşü.r keñeşsi.z bili.g opraşu.r (123/109 DLT)

keñeşsiz: Danışmadan yapılan, danışmasız 123/109 (DLT)

Keñe.şli.g bili.g üdreşü.r keñeşsi.z bili.g opraşu.r (123/109 DLT)

kerekmez söz: Boş söz 31/24b1=19:62, 32/35b1=28:55 (KT)

Eşitmezler anıñ içinde kerekmez söz meger selām anlarķa turur
(31/24b1=19:62 KT)

keriş: Ağız kavgası 186/159 (DLT)

keriş: Mücadelede direniş, mukavemet 186/159 (DLT); keriş: kavga, çekişme 2150
(KB)

üküş sewmegüçi seweri az ol

kerişi telimrek ereji az ol (2150 KBM)

kılınç: Kadının işve ve cilvesi 608/500 (DLT)

üküş kılınçlanma (608/500 DLT)

kıñru: Kızgın, haince (bakmak) 454/356 (DLT)

yakın yaguk körmedip nēñni küdü.r

kağaş tapa ıt kipi k1.ñru baka.r (454/356 DLT)

kiñeş: Danışma, görüşme, düşünme 3484, 3493, 3497 (KB)

seniñdin kolur-men bu işke kéñeş

bilig birle sen bu kéñeşke teñeş (3484 KBM)

kirtü: Yemin 210/180 (DLT)

korug: Korunma B36 (KB)

melikler koruğı ma esbâb tüze

bu tertîb ü şartı emâret öze (B36 KBM)

körmek: Buluşma, görme 561/462 (DLT)

ol anı körme.kin küse.di (561/462 DLT)

körüş: Sözle değil gözle olan münazara, bakışma 186/159 (DLT)

köşik: Himaye, kollama 451 (KB)

kayu sığnu keldi tiledi köşik

kayu keldi öpti éligke éşik (451 KBM)

kuçuş: Kucaklama 185/159 (DLT)

küwenç: Güvenç, güven 95, 2413, 1038 (KB)

bu yarñılığ sü başçı bulur erse beg

işi başka barğay küwenç bolğu teg (2413 KBM)

küvezlik: Gösteriş, çalım satma 29/6a3=8:47 (KT)

Bolmañlar anlar teg kim çıktılar sarāylarındın küvezlikin bođunķa körkitü
(29/6a3=8:47 KT)

lafz: Söz 471 (KB)

sözin aydı şâ‘ir muñar meñzetü

tili lafz birle añar yañzatu (471 KBM)

lüçnüt: Buğday vb. şeyleri temizlemede yardımlaşma 227/197 (DLT)

medh: Medih 41, 43, 28 (AH)

aya til tört meğh ötüngil xanı (41 AH)

mekr: Hile, düzen, tuzak, aldatma 35/50a3=40:45, 33/50a3=34:33 (KT)

Küdezdi anı Tañrı ésiz / yawuz mekrlerindin (35/50a3=40:45 KT)

melamet: Azarlama 453 (AH); melāmet 27/59b1=5:54, 30/10a1=12:92 (KT)

Qorqmazlar melāmet kıılığlı melāmetinde (27/59b1=5:54 KT)

mesel: Söz, atasözü 208, 273, 319 (KB)

muñar meñzetü keldi türkçe mesel

okığıl munı sen köñül ögke al (319 KBM)

mevaiz: Mevizeler 465 (AH)

bitidim kıtabnı meva'iz meşel (465 AH)

mizah: Mizah, şaka 346, 347 (AH)

asığsız mizah hem çeğeldin sakın (346 AH)

munazara: Münazara, tartışma A36, C46, C53 (KB)

bâb ögdülmiş odğurmuş birle ikinç munâzara kılmışın ayur (C53 KBM)

muyançılık: İki adam arasında aracılık ve barış, arabuluculuk 523/424 (DLT)

Sen muyançılık kıl (523/424 DLT)

müjde: Müjde, muştı 28/68b3=8:10, 25/3a1=3:126, 34/89a2=39:17 (KT)

Kılmadı anı Tañrı meger müjde sizke, amrulsun anıñ birle köñüllerinñiz (28/68b3=8:10 KT)

münacat: Sır söyleme, fısıldama 31/20b1=19:52 (KT)

Yağuttımız anı münācātka (31/20b1=19:52 KT)

nasihat: Nasihat, öğüt 5395, 6471, 5589 (KB); 110, 125 (AH)

emanet atı bar kanı kıldaçı

nasîhat sözi bar kanı tuttaçı (6471 KBM)

oka: Kefalet 32/18 (DLT)

men anı ōka aldım (32/18 DLT)

okıçı: Davetçi 36 (KB) → **okıgçı, okıtçı**

okıçı ol erdi bayattın saña

sen ötrü köni yolka kirdiñ toña (36 KBM)

okıgçı: Davetçi 1473 (KB) → **okıçı, okıtçı**

okıgçı kelürke anunğu kerek

uzun yol yorırka itiñü kerek (1473 KBM)

okıtçı: Davetçi 3155, 3470, 3488 (KB) → **okıçı, okıgçı**

méni ıdtı ilig okıtçı saña

negü teg kéñeşür sen emdi maña (3488 KBM)

okut: Yemeğe veya saltanata davet 37/24 (DLT)

ortak: Ortak 62/48, 221/190 (DLT); 34/55a2=38:24, 36/8b1=42:13, 36/53b3=43:39 (KT) → **ortuk**

Bütünlükin üküş ortaklardın küç kılurlar amarıları amarı üze (34/55a2=38:24 KT)

ortaklık: Ortaklık 33/43b2=34:22 (KT)

Yok olarka bu iki içinde hıç ortaklıkdın (33/43b2=34:22 KT)

ortuk: Ortak 474/379 (DLT); 2997 (KB) → **ortak**

ortuk bolup bilişdi

meniñ tawar satışdı

biste bile yaraştı

kizlep tuta.r ta.yımı (474/379 DLT)

ortukluk: Ortaklık 314/258 (DLT)

yarag bulup yaguşdı

ortuklukın söküşdi

kulun kapup ketişdi

sürdi meniñ köyümü (314/258 DLT)

orunç: Rüşvet 2442, 2443, 2506 (KB)

orunç almasa kılsa barça işig

yağutsa begiñe yıramış kişig (2506 KBM)

orunçak: Emânet 3781 (KB)

orunçak-turur bu sewüg cân revân

orunçak yana bir kötürmez bu cân (378 KBM)

osug: Karşılık, istifâde 974, 2994, 1991 (KB)

ozun: İftira 4213 (KB)

ozundın kopar ol ajun bulğakı

ozunçı başın kes ay ersig akı (4213 KBM)

övgü: Övgü 257/225 (DLT); A1, A2, B1 (KB); 27 (AH); 30/69a3=16:75 (KT)

Ögdi Teñrike yok kim üküşrekleri bilmesler (30/69a3=16:75 KT)

ögüt: Ögüt 37/24, 64/50, 221/191 (DLT)

algı.l ögüt mindi.n ogu.l erdem ti.le

bo.yda ũlug bilge bolup bilgi.ñ ũle (37/24 DLT)

ögüt: Medih, öğme 45 (AH)

ögü bilmez erke ögüt ögretür (45 AH)

öpüş: (İki kişi arasında olan) öpüş 42/29 (DLT)

öt: Ögüt, nasihat C9, 1356, 1447 (KB)

negü tér eşitgil ölügli tirig

ölürde béríp bardı öt saw erig (1447 KBM)

ötgünç: Taklit 874, 877 (KB)

takı biri ötkünç bolur bu isiz

işi edgü bolsa tüzer bu ma iz (877 KBM)

ötki: Çigilcede bedel, karşılık 77/64 (DLT)

bu atka ötki bīrdim (77/64 DLT)

ötlük: Öğüt 64/50 (DLT) → **ögüt, övüt**

ötüg: Sultana arz edilen şey, arz 46/32, 108/98 (DLT); 791, 2498, 2520 (KB)

ol xānka ötüg ötündi (108/98 DLT)

ötügçi: (Han'a karşı) şefaathçi 339/274 (DLT); 2493, 3767, 2499 (KB)

ol meni ötügçi tutundı (339/274 DLT)

övüt: Öğüt 64/50 (DLT) → **ögüt, ötlük**

özr: Mazeret, bahane 31/2b3=18:76, 35/54b1=40:52 (KT)

Çın-ok tegdiñ [ü]sküm bir 'özr (31/2b3=18:76 KT)

pend: Öğüt, nasihat C15, C68, C75 (KB); 110, 125, 469 (AH); 28/23b1=7:145, 25/8b3=3:138, 27/52a3=5:46 (KT)

Bitidimiz añar tahtalar içinde kamuğ neñdin pend, adırmaq açmaq (28/23b1=7:145 KT)

pend: Yad etme, anış 34/43b2=37:168, 34/17b2=36:69 (KT)

Eger bolsa biziñ üskümüzde pend evvelkılardın bolğatımız Tañrınıñ hālış kulları (34/43b2=37:168 KT)

raz: Sır 169, 175 (AH); 31/53a2=20:62, 36/70a3=43:80, 38/8a2=58:12 (KT)

Tartışık kıldılar işlerniñ arasında, yaşurdılar rāznı (31/53a2=20:62 KT)

rica: Rica 3673, 3671 (KB)

ricâ havf bu iki kanat sanı ol

bu ikin uçuglı bulur kökke yol (3673 KBM)

sadaka: Sadaka, bağış 26/78a2=4:114, 38/8a3=58:12, 29/41b1=9:58 (KT)

Kim fermānlasa şadağanı azu eḡgölükni (26/78a2=4:114 KT)

sandırış: Çekişme 203/173 (DLT) → **sandruş**

Sabanda sandırış bolsa örtgünde irteş bolma.s (203/173 DLT)

sandruş: Çekişme ve mücadele; tartışma 373/294, 625/520 (DLT) → **sandırış**

sabanda sandruş bolsa örtgü.nde irteş bolma.s (373/294 DLT)

saw: Atasözü 512/410, 634/530 (DLT)

sāwda mundag kelir (512/410 DLT)

saw: Anlatım 512/411 (DLT)

saw: Hikâye 512/410 (DLT)

saw: Mektup 512/411 (DLT)

saw: Söz; haber 512/411, 634/530, 206/176 (DLT); C9, 1356, 1358 (KB)

bilge eren sawların algıl ögüt

eḡgü sawıg eḡlese özke siḡe.r (512/411 DLT)

saw: Haberler ve havadisler 512/411, 634/530, 61/47 (DLT)

Yıra.k yi.r sāwın arkış keldürü.r 61/47 DLT)

sawçı: Oğuz lehçesinde dünürler arasında haber getirip götüren elçi 512/411, 634/530 (DLT)

saw uşak: 274/239 (DLT)

atgalır oknı aza.k

tegmedi bu sâw uşa.k (274/239 DLT)

sêş: Teminat 497/399 (DLT)

men añar sêş bîrdim (497/399 DLT)

sena: Senâ, övgü 2, 1256, 3106 (KB); 238, 3, 229 (AH)

tilin sözledi barça edgü senâ

du‘â birle tınmaz tınığlı tına (3106 KBM)

serim: Sabır 1310, 1317, 1867 (KB)

kamuğ işte iwme serin öz buka

serimlig kişiler tegir ârzûka (1310 KBM)

sézig: Zan 343/276 (DLT); 37/72b2=50:15, 36/103a2=45:26, 25/18a1=3:154 (KT)

→ **sizig**

Ardımız mu evvel törütmek birle, kendü anlar sézig içinde yanı törütmekdin (37/72b2=50:15 KT)

sézinç: Zan 27/3a2=4:157, 37/34b1=48:12, 33/40a2=34:20 (KT)

Yok olarka anı bilmekdin meger sézinçke uçmak (27/3a2=4:157 KT)

sır(r): Sır, gizli söz 505, 1298, 2696 (KB); 173 (AH); 29/56a1=9:78, 31/37b3=20:7, 37/19b2=47:26 (KT)

Ol Tañrı bilür sırlarını, şuwşamışlarını, Ol Tañrı bilgen ol (29/56a1=9:78 KT)

sikiş: Sikişme 185/158 (DLT)

selam: Selâm 20, A5, B7 (KB); 31 (AH)

dürûd ol üdürmiş resûlka selâm

yine eşleriñe selâm hem ulam (B7 KBM)

sevda: Sevda 6012, 6590 (KB)

bu sewdâ küçenmiş bolur ay kadaş

ot içgü meñesin arıtğu adaş (6012 KBM)

sewünçi: Müjde 30/86b3=16:102, 30/78b3=16:89 (KT)

Anlarını kim kirtgündiler yolka köndürmek, sewünçi boyun bériglilerke
(30/86b3=16:102 KT)

sınag: Sınav, imtihan, tecrübe ediş 28/20b1=7:141, 34/31b2=37:106, 36/82b3=44:33
(KT) → **sınak**

Öldrür erdiler oğlanlarıñıznı tirig qoðar erdi urağutlarıñıznı, anıñ içinde sınag
erür İdiñizdin uluğ (28/20b1=7:141 KT)

sınak: 27/48a3=5:41 (KT) → **sınag**

Kimni tilese Tañrı anıñ sınamaqını yime erklig bolmaz sen añar
(27/48a3=5:41 KT)

siñim: Kabul 2446, 2661 (KB)

siñimlig bolur ol tili uz kişi

sözi uz yorisa yarar er işi (2661 KBM)

sipas: Şükür A1 (KB)

hamd ü sipâs u minnet ve üküş ögdi teñri ‘azze ve (A1 KBM)

sizig: Zan 206/176 (DLT) → **sèzig**

söküg: Küfür, sövgü 19/10 (DLT)

Anı söküg sökti (19/10 DLT)

sökünç: Sövme 231, 232 (AH)

aķı bol saña söz sökünç kelmesün (231 AH)

söküş: Sövme ve sövüşme 185/158 (DLT); 177, 239, 240 (KB); 242, 453 (AH)

özün edgü bolsa atıñ ögdilig

kalı bolsa isiz söküş ây silig (240 KBM)

söz: Söz 30/16, 37/24, 58/44 (DLT); 54, 112, C13 (KB); 164, 490, 109 (AH);
26/17b3=4:42, 26/95b1=4:140, 38/89b2=66:3 (KT)

Kizlemezler Tañrıka sözni (26/17b3=4:42 KT)

sözleşmek: Konuşma 38/2a1=58:1 (KT)

Ol Tañrı eşitür siziñ sözleşmekleriñizni (38/2a1=58:1 KT)

sual: Suâl C20, S.67, S.74 (KB)

bâb ay toldı iligke su'âl kılmıñın ayur (C20 KBM)

suhbet: Sohbet 3584, 3608, 4312 (KB); 379 (AH)

tişi birle şuhbet idi ked tatığ

soğuk suwka yunmak yanutı katığ (3584 KBM)

sürçek: Oğuzcada gece yapılan sohbet meclisi 240/208 (DLT) → **sürçük**

sürçük: Gece yapılan sohbet meclisi (DLT) → **sürçek**

şefa'at: Şefa'at, iltimas 26/52a1-3=4:85, 31/85b2=20:109, 33/43b3=34:23 (KT)

Kim kim şefâ'at kılsa körklüg, şefâ'at bolur añar ülüş andın, kim kim şefâ'at
kılsa yawuz şefâ'at bolur aña ülüş andın (26/52a1-3=4:85 KT)

şuwşamak: Gizli konuşma, fısıldaşma 26/78a1=4:114 (KT)

Hayr yok üküş içinde şuwşamaqlarında (26/78a1=4:114 KT)

şükr: Şükür, hamd 33/63b1=35:1, 32/2b3=27:93, 32/43b1=28:70 (KT); B10, 311,
392 (KB)

Şükr Ol Tañrıka kökler törütgen hem yerlerni (33/63b1=35:1 KT)

kılumaz ma şükrüñ saña men bér e

meniñdin şükür kıl saña sen sıra (392 KBM)

tahiyye: Selâm 26/52b2=4:86 (KT)

Kaçan taḥiyye bérilse siz bir taḥiyye cevāb yanduruṅ körlüg (26/52b2=4:86 KT)

takdir: Takdir 3194, 3353 (KB)

asıĝ yas ne edgü ne isiz barı

bayattın-turur kör anıñ takdîri (3353 KBM)

tañuk: Armağan 99, 112, 1768 (KB)

kapuĝdaki er at kiçig ya uluĝ

tañuk tuttı barça kılıp cān yuluĝ (1768 KBM)

tanuk ~ tanuk: Şahit 13/7, 191/163, 284/244 (DLT); 15, 691, 1713 (KB); 26/91a3=4:135, 25/10a2=3:140, 26/10b3=4:33 (KT)

munukı bu sözke tanuk keldi söz

okıĝıl munı sen ayâ köñlin tüz (1713 KBM)

Boluṅlar adaḳın kılıĝlılar könilik birle tanuqlar Tañrı üçün (26/91a3=4:135 KT)

tanuk: Doğru, gercek şahit 27/53a3=5:48 (KT)

Çıngarıĝlı ol kim anda öñdin ol bitigdin hem tanuḳ anıṅ üze (27/53a3=5:48 KT)

tanukluk: Şahitlik 251/221 (DLT)

tanukluk: Şahitlik, tanıklık 26/17a2=4:41, 30/75b1=16:84, 38/78a3=65:2 (KT)

Keldürse-miz ḳamuĝ ümmetdin tanuḳluḳ, keldürse-miz seni bu öĝür üze tanuḳ (26/17a2=4:41 KT)

tapı: Razı olma, rıza 540/441 (DLT); 924, 2159, 469 (KB)

bu işta anıṅ tapısı kere.k (540/441 DLT)

tapıṣ: İki adam vb.nin birbirine vekâlet vermesi 184/158 (DLT)

taplag: Razi olma, rıza 232/201 (DLT)

Bu işda seniñ tapla.gıñ bār mu (232/201 DLT)

tartıg: Hakanın, emrindekileri bir iş için çağırması 232/202 (DLT)

Begden tartıgço keldi (232/202 DLT)

tartışık: Çelişki, tutarsızlık, tartışma 36/61b3=43:58, 26/50a1=4:82 (KT)

Urmadılar anı saña meger tartışık üçün (36/61b3=43:58 KT)

tazarru: Yalvarma 148 (AH)

turup tilke yüknüp tazarru‘ kılur (148 AH)

taziyet: Başsağlığı 623, 624, 6304 (KB)

eşitti ilig keldi ewdin turup

añar ta‘ziyet kıldı köñlin urup (6304 KBM)

tegürmeklik: Tebliğ 30/46b1=16:35 (KT)

Nek bar mu yalawaçlar üze meger tegürmeklik belgölüg (30/46b1=16:35 KT)

tew: Hile 167/144 (DLT)

tewlig: Hile, aldatma 313, 1737 (KB)

kayu oğrı tewlig karakçı kunuk

kayusı basımçı ölütçi kırık (1737 KBM)

tıl: Dil, lehçe 169/146, 501/402 (DLT)

Oguz tılı (169/146 DLT)

tıl: Konuşma, söz 169/146, 501/402, 216/186 (DLT)

Ol anar tıl tegürdi (169/146 DLT)

tıldag: İnsana atılan iftira 232/202, 233/202 (DLT)

Ol anar tıl.da.g kılur (232/202 DLT)

tıldag: Bahane 90/81 (DLT); 3368, 6544 (KB)

ögreyüki mundag ok

munda adın tıldag ok

atsa ajun ugrap ok

taglar başı kertilü.r (90/81 DLT)

tilek: Dilek 207/178, 341/275, 481/385 (DLT); 37, 90, 116 (KB); 415 (AH);
27/53b1=5:48, 27/55a1=5:49, 36/10b1=42:15 (KT)

Uğmağıl tilekleriñizke andın kim keldi saña haqđın (27/53b1=5:48 KT)

tilekçi: Dilekte bulunan, dileyen 4778 (KB)

tirnek: Halkın karar vermek için toplanması 240/208 (DLT)

tuşmak: Kavuşma, görme 31/3a2-3=18:110 (KT)

Kim kim umanur erse yā qorqar erse idisiñe tuşmañnı, kılsun tuşmañnı eđgü
iş (31/3a2-3=18:110 KT)

tutsug: Tavsiye 232/202 (DLT)

Men añar tutsug tutuzdum (232/202 DLT)

tutuş: Çekişme 184/158 (DLT)

tutuzgu: Emredilmiş ve tutulması gereken (şey) 245/214 (DLT)

tutuzgu nēñ (245/214 DLT)

tutzug: Vasiyet 52/38 (DLT)

İglig tutzugı ēđ bolu.r (52/38 DLT)

tütüş: Kavga 2098, 2651, 4247 (KB)

yağı ol bu bor timçi éltür kümüş

kılınçı tütüş boldı kılkı uruş (2098 KBM)

ulam: Saygı B7, 31, 61 (KB)

meniñdin bularka üküş miñ selâm

tegürgil idim sen kesüksüz ulam (61 KBM)

umdu: Tamah ve istek 75/63 (DLT); 2616, 2725, 5895 (KB)

bayat bérşü iki ajun edgüsi

awa kelsü ârzû tilek umdusı (5895 KBM)

urunç: Rüşvet 78/66, 178/152, 540/441 (DLT)

Kara bulıtıg yıl açar urunç bile il açar (178/152 DLT)

urunçak: Emanet; tevdi edilen şey 85/76 (DLT)

urunçak alıp yermedi

alımlıg körü armadı

adaşlık üze turmadı

kalın eren tirgeşü.r (85/76 DLT)

uşak: Laf taşıma 73/61 (DLT); 4108, 4301 (KB)

uşa.k söz (73/61 DLT)

uşak söz: Taşınan laf, söylenti 73/61, 274/239 (DLT)

üstüvarlık: Ahd, söz, anlaşma 30/3b2=12:80, 26/55b2=4:90, 26/60a1=4:92 (KT)

Atañız çın-oķ aldı sizniñ üze üstüvarlık Tañrıdın (30/3b2=12:80 KT)

vade: Vaat, verilen söz 31/63b2=20:87, 31/63b3=20:87, 31/67b3=20:97 (KT)

Hilâf kıldıñız meniñ va'demka (31/63b2=20:87 KT)

vade: Vâid, söz 3734, 5077 (KB)

kişide yawuzrakı yalğan bolur

yawuzda yawuz va'de kıyğan bolur (5077 KBM)

void: Vaat, uyarı, tehdit 37/72b1=50:14, 37/74b1=50:20, 37/76b1=50:28 (KT)

Sezā boldı meniñ va'idim (37/72b1=50:14 KT)

vasiyyet: Vasiyet 6321 (KB)

ötündi iligke negü körmişin

ölürde vasiyyet itip kodmışın (6321 KBM)

vefa: Vefa 105, 716, 1171 (KB); 327, 387, 394 (AH)

awındım bu dünyâka könlüm bérıp

vefâ kılmağı kör meniñdin irip (1171 KBM)

visal: Kavuşma 6202, 6209 (KB)

tirigle firâkka visâl bar umıñ

ölügli visâldın séziksiz yırak (6209 KBM)

vudd: Sevgi, mahabbet 73 (AH)

anıñ vuddı birle köñüller tolup (73 AH)

yad: Anma, hatırlama A38, 3349, 4762 (KB); 72, 74 (AH); 34/60a1=38:32, 31/39b3=20:14, 31/46b1=40:42 (KT)

İdim yâd üçün, ançağa tegi yaştı kün perde birle (34/60a1=38:32 KT)

yad: Ögüt 37/15b1=47:18 (KT)

Râstlık üze keldi anıñ belgüleri olarka kaçan kelse olarka olarnıñ yâdları (37/15b1=47:18 KT)

yala: Töhmet altında bırakma, itham 455/358, 478/383 (DLT)

añar kurug yala yalaldı (478/383 DLT)

yalgan: Yalan 460/364 (DLT); 848, 1326, 1668 (KB); 161, 163, 152 (AH); 33/57b2=34:43, 31/82b2=46:28, 34/27a1=37:86 (KT)

Aydılar: ermez bu meger yalğan koşulmış (33/57b2=34:43 KT)

yalganlık: Yalan 34/40b1=37:151, 38/10b1=58:14, 29/55b3=9:77 (KT)

Bilgil olar yalğanlık ayurlar (34/40b1=37:151 KT)

yaltga: Alay etme, istihza 631/526 (DLT)

ol anı yaltga kıldı (631/526 DLT)

yanıg: Tehdit 450/354 (DLT)

Beg yanıgında tüşme (450/354 DLT)

yanıg: Cevap, karşılık 858, 3020 (KB) → **yanut**

bu begler sewinçi yarınkı asıg

du‘â tap maña edgü atın yanıg (3020 KBM)

yanut: Cevap 456/359 (DLT); C71, 538, 623 (KB); 327, 374 (AH) → **yanıg**

ayıttı ilig tegme törlüg bilig

yanut bérdi ay toldı açtı tilig (623 KBM)

yanut: Karşılık, mükâfat 29/59a1=9:82, 27/45a3=5:38, 33/53b1=34:37 (KT)

Külsünler azkına ıgılasunlar üküş, yanut anı kim qazğanur erdiler
(29/59a1=9:82 KT)

yap yup: Hile ve aldatma, ayartma 505/405, 514/413, 588/481 (DLT)

ya.p yu.p kıldı (514/413 DLT)

yarış: İki adam arasında mal bölüşümü 448/352 (DLT)

yarlıg: İzin, müsaade, hüküm 25/12b3=3:145, 26/36b2=4:64,25/15a2=3:152 (KT)

Bolmaz et-özke ölmek meger Taqrı yarlıgı birle (25/12b3=3:145 KT)

yarlıg: Emir, buyruk 30/35b1=16:12, 30/44b2=16:33, 38(81a2=65:5 (KT)

Boyun bérigliler ol anıñ yarlıgı birle (30/35b1=16:12 KT)

yarlık: Emir, buyruk 28/27b3=7:150 krş. yarlıg (KT)

Éwdünözler mü İdiniz yarlıkıña? (28/27b3=7:150 KT)

yarmakan: Hediye 82/72 (DLT)

yirgü: Hoş görme 279/242 (DLT)

kiçig bulup ya.gını yirgü eme.s

eğermedip koğsa anı ĩlni kuna.r (279/242 DLT)

yodug: İftira, iftira edilen 408, 1400, 1452 (KB)

ikinci osal bolma sak tur oduğ

saña tegmesün bir müfâca yoduğ (1452 KBM)

yoğag: Gammazlama, çekıştırme 608/501 (DLT)

anı yoğa.g yoğa.dı (608/501 DLT)

yorıdaçı: Kayınlar ile damat tarafı arasındaki elçi 293/247 (DLT)

yorıgeç: Oğuzcada kayınlar arasında mektupla gelip giden elçi 293/247, 468/372 (DLT)

yorık tıl: Fasih dil, düzgün konuşma 451/354 (DLT)

yulug: Fidyе, feda, kurban 37, 52, 85 (KB)

bezendim begim boldı hakan uluğ

ötündüm munu kolsa cânım yuluğ (85 KBM)

yumuş: İki veya daha fazla adam arasındaki haberleşme, haber götürüp getirme 449/353, 243/211 (DLT); 33/8b1=33:39 (KT)

Tegrürler Tağrının yumuşlarını, qorqarlar anda (33/8b1=33:39 KT)

zarar: Mazaret, özür 26/63a2=4:95 (KT)

Tüzetilmez oldurğanlar mü'minlerdin zarar idilerinde adın toқuşğanlar Tağrı yolu içinde (26/63a2=4:95 KT)

zarb: Darp, vurma 4379 (KB)

okı zarb u kısmet tükel bil küsür

tükelke tükel imtihân ol yetür (4379 KBM)

ziyaret: Ziyaret C66, 4991, 4938 (KB)

müsülmân kadaşka müsülmân kadaş

ziyâret kılur ok ay köñli tüdeş (4991 KBM)

2.8.11. Kimlik, Ad, Unvan

ayag: Lakap, unvan 139/122, 520/419 (DLT)

xân añar aya.g aya.dı (139/122 DLT)

at: İsim; unvan 52/37, 555/457, 477/381 (DLT); 6, 115, 238 (KB); 240, 469, 70 (AH); 28/53a2=7:180, 37/62a1=49:11, 25/29b1=4

Ol Tañrıça körklüg atlar, ündenler anıñ birle (28/53a2=7:180 KT)

atag: Lakap, unvan 3357 (KB) → **ayag**

kul atı anın boldı kulka ayağ

tapuğ kılsa tün kün ulu bolsa tağ (3357 KBM)

ayag: Lakap, unvan 5771, 1036, 1766 (KB) → **atag**

ayağ bérdi tamğa at üstem kedüt

ağırladı aşru tükel boldı kut (1766 KBM)

itig: Huy, tıynet 344 (AH)

bu itiglig erke azad öz ıul ol (344 AH)

lakab: Lakap A18 (KB)

-leri ‘âlimleri kabûl kılıp tegme biri bir törlüg at lakab (A18 KBM)

neseb: Aile, soy B57 (KB); 128 (AH)

munuñki turuğlağ kuz ordu éli

tüp aslı nesebdin yorımış tili (B57 KBM)

tab: Huy, tabiat 4624, 5866, 4632 (KB)

özün tab‘ını men ayayın yora

kızılı sarıĝlı ürüñli kara (4632 KBM)

yıldız: Kök, esas 2132, 6045, 4411 (KB); 38/20a2=59:5 (KT)

Kesmediñiz ĥurmā tüplerini azu ĥođtıñızlar anı ağakın, yıldızları üze Tañrının yarlıĝı birle (38/20a2=59:5 KT)

2.8.12. Ün, Şan, Şöhret; Saygınlık

çaw: Ün, şöhret 34/21, 391/306 (DLT); 2125, 2320,3095 (KB)

kö.rklü.g tonu.g özü.ñke

tatlı.g aşı.g adı.nka

tu.tgı.l konu.k ağı.rlı.g

yağsun çawı.ñ bođu.nka (34/21 DLT)

kü: İnsanlar arasındaki şöhret 538/439 (DLT); 1711, 2060, 2320 (KB)

külüg bilge (538/439 DLT)

saw: Şöhret 164/142, 261/228 (DLT)

Kız kişi sâwı yörıĝlı bolma.s (164/142 DLT)

2.8.13. İş, Hizmet

açıĝ: İhsan, baĝıŝ 616, 853, 1035 (KB)

aĝırladı ilig bu ay toldını

açıĝ bérđi elgin tilin ögdini (1035 KBM)

alp tigin: Dayanıklı köle 208/178 (DLT)

amel: İş, hareket, çalışma 6271 (KB); 296, 401 (AH); 29/28b3=9:37, 33/68a2=35:8, 35/15a1=39:65 (KT); 108/12 (DH)

Bezendi olarkâ 'amellerniñ yawuzı (29/28b3=9:37 KT)

amel kılıglı: Yapan, eden 31/74b3=39:39 (KT)

Ey boğnum, 'amel kılıñ orunlarıñızda yana men 'amel kılıglı men (31/74b3=39:39 KT)

amil: Yapan, işleyen 2494 (KB)

açğıçı bitigçi ya iş tutğuçı

ya tonçı etükçi 'âmil bolğuçı (2494 KBM)

awınçu: Cariyeler 79/68 (DLT)

ay: Ay yüzlü carıye (KM: hizmetçi) 363/288 (DLT)

kelse saña yolgıra

ūdun anı ođgur a

barsun naru kağgura

sattı meniñ a.yımı (363/288 DLT)

basut: Destek olan kimse; şefkatli yardımcı 178/152 (DLT)

basutçı: Yardımcı 54, 427, 428 (KB)

basutçı kerek barça işni bilir

bilip işlese er tilekke tegir (428 KBM)

borbag: İşı uzatma ve oyalama 232/201 (DLT)

dost: Bir şeyin hizmetinde bulunan 28/82b2=8:34 (KT)

Ermezler anıñ dōstları, ermez anıñ dōstları meger sañnuqlar (28/82b2=8:34 KT)

egetlik: Gelinle gönderilmek için ayrılan hizmetçi 86/78, 87/78 (DLT)

egetlik kara.ba.ş (86/78 DLT)

fil: Fiil, iş, amel 215, 365, 321 (AH)

bütün kılkı fî'lin öte irtegil (321 AH)

haşem: Mâiyet, hizmetkâr 5152, 5214 (KB)

hazîne^ haşem sü idisi bolup

tirildi bir ança tilekin bulup (5152 KBM)

hiyar maraz: Argu ve Yağma lehçesinde ücretle çalışan kimse 207/177 (DLT) →
maraz

himmet: Gayret, emek, çalışma, çabalama 411, 413, 414 (KB)

kişilikke himmet mürüvvet kerek

kişi kadri himmet mürüvvet yañı (414 KBM)

hun: İçinde yumuşaklık olmayan (iş) 503/404 (DLT)

xu.n iş (503/404 DLT)

hun hara: İçinde sakatlık bulunan (iş) 503/404 (DLT)

xu.n xara ıslama (503/404 DLT)

ış: İş, amel 32/19, 35/22, 39/25 (DLT)

oñ iş (32/19 DLT)

ışçı: İşçi 236/205 (DLT)

tawra.k işçi (236/205 DLT)

ış küdüg: İş güç 197/168 (DLT)

iget: Gerdek gecesinde gelinle beraber, ona hizmet maksadıyla gönderilen hizmetçi 37/24 (DLT)

iş: İş, amel 79/67, 423/33 (DLT); B52, 60, 161 (KB); 113, 369, 390 (AH);
33/26a1=33:71, 31/3a1=18:110, 33/70a3=35:10 (KT) → **iş**

Oğarsun sizke işleriñizni hem örtsün siziñ yazuklarıñızni (33/26a1=33:71
KT)

işçi: İşçi, hizmetkâr 1769, 2210, 2219 (KB)

vezîr işi barça sakışlar bolur

sakış bilmeşe işçi işi kalur (2219 KBM)

işlegen: İşçi, çalışan 29/42b3=9:60 (KT)

Sadağalar çığaylarkâ, yoksuzlarkâ, işlegenlerke (29/42b3=9:60 KT)

kaçaç: Cariye 408/319 (DLT)

kara baş: Erkek veya dişi köle (anlamı: kara baş) 543/443 (DLT); 1618, 1622 (KB);
298 (AH); 38/4a3=58:3 (KT)

Anlar kim zihâr andı içerler urağutlarındın yana yanarlar añar kim aydılar:
karabaş âzād kılgu kerek (38/4a3=58:3 KT)

kılığ: İş 286/245 (DLT)

kılık: Yapma, eylem, iş 35/7b3=39:51 (KT)

Teger olarkâ ésiz kılıklarınıñ yanutı (35/7b3=39:51 KT)

kılınç: İş 345/277 (DLT);: iş, davranış, huy C12, 108, 882 (KB)

er tegme kılınç kılındı (345/277 DLT)

kırnak: Cariye 238/206 (DLT)

kız: Cariye (ca:riye) 5/3, 157/136, 164/142 (DLT)

kız kırkın: Cariyeler 164/142 (DLT) → **kırkın**

ködüg: İş güç 4324 (KB)

kara kılkı başsız kılınçı saşı

işi küdgi barça kılınçı tuşı (4324 KBM)

közetgü: Koruma (işi) 425/333 (DLT)

at közetgü ugur (425/333 DLT)

közetgüçi: Koruyan 424/332 (DLT)

at közetgü.çi (424/332 DLT)

kul: Kul, köle 166/143, 169/146, 264/233 (DLT); 235, 588, 590 (KB); 344, 38, 298 (AH)

Ol kul boş kıldı (166/143 DLT)

kul: Köle 30/68b2=16:75, 26/59b2=4:92, 26/58b3=4:92 (KT)

Bir kul alınmış, erkedmes umas nerse üze (30/68b2=16:75 KT)

kulluk: Kulluk 589, 1918, 2619 (KB)

yanut bérđi ögdülmiş ilig kutı

özüm yégledüki bu kulluk atı (1918 KBM)

kulsıg: Kul 809 (KB)

könilik özele keser-men işig

adırmaz-men begsig ya kulsıg kişig (809 KBM)

kün: Cariye 310/255, 390/305, 601/493 (DLT); 3435, 5371, 5781 (KB)

bile.zük kün elgin kawurdı (310/255 DLT)

küdez: Gözetme, muhafaza 315 (KB)

sewügrek atın er kişenlig tutar

kereklig atın kör küdezlig tutar (315 KBM)

küdezçi: Gözetleyen, koruyan, muhafaza eden 36/32a3=42:48, 30/2b1=12:66 (KT)

İğmadımız séni olar üze küdezçi (36/32a3=42:48 KT)

küdezçi: Gözetici 1741 (KB)

negü tér eşitgil ukuşluğ amul

yoriğlı tınığlı küdezçisi ol (1741 KBM)

küdüg: İş güç 161, 1038, 2220 (KB)

Erür Tañrı kamuğ neñ üze küdezçi (33/15b3=33:52 KT)

mamu: Gerdek gecesı gelinle birlikte gönderilen kadın 549/449 (DLT)

maraz: Ücretle çalışan kimse 207/177 (DLT)

muin: Yardımcı 89 (KB)

ay dîn ‘izzı devletka nâsir mu‘în

ay milletka tâc ay şerî‘atka dîn (89 KBM)

nasir: Yardımcı 89 (KB)

ay dîn ‘izzı devletka nâsir mu‘în

ay milletka tâc ay şerî‘atka dîn (89 KBM)

oglan: Köle 187/160 (DLT)

Bu ogla.nıg bîr torugka aldım (187/160 DLT)

tapug: Hizmet 187/160, 189/161, 351/281 (DLT); 97, 467, 484 (KB)

Terken Katun kutı.ña tegür mindin koşug

aygıl sizıñ tapugçı ötnür yañı tapug (189/161 DLT)

tapugçı: Kul, hizmetçi 189/161 (DLT); 99, 203, 590 (KB)

Terken Katun kutı.ña tegür mindin koşug

aygıl sizıñ tapugçı ötnür yañı tapug (189/161 DLT)

tapugsak: Hizmet eden 1880, 2237, 2529 (KB)

negü tér eşit bu tapuğçı tili

begin inçe tegrür tapuğsak kılı (1880 KBM)

terçi: Ücretle çalıştırılan, ücretli (kişi) 210/180, 509/408 (DLT)

ters iş: Zor iş 175/150 (DLT)

tigin: Köle 179/152, 208/178 (DLT)

Kümüş tigi.n (208/178 DLT)

yalğuk: Oğuz, Kıpçak ve Suvarlarda odalık 612/505 (DLT)

yari: Yardım 28/78a1=8:26, 25/3a2=3:126, 38/47a2=61:13 (KT)

Qavî kıldı sizni yārîsi birle, rūzî kıldı / bérđi sizke (28/78a1=8:26 KT)

yariçi: Yardımcı, kurtarıcı, destek olan 37/11b2=47:13, 33/23b3=33:65, 26/25b3=4:52 (KT)

Yokattımız olarnı pes yārîçi yok olarkâ (37/11b2=47:13 KT)

yariçılık: Yardımcı olma 26/20b2=4:45 (KT)

Tap turur Tañrı yārîçılıqqa (26/20b2=4:45 KT)

yinçe kız ~ yinçe kız: Cariye, karavaş 26/4a3=4:25 (KT); 164/142, 610/503, 637/533 (DLT)

Erklendi eligleriñiz yinçe kızlarıñızdın mü'mineler (26/4a3=4:25 KT)

yöwüş: Akrabalara elbise veya mal ile yardım etme 449/353 (DLT)

Yöwüşlög kelin küde.gü yawaş bulur (449/353 DLT)

yumuş: Hizmet, vazife 1105, 2542, 2742 (KB)

ağı kaznakı tutsa altun kümüş

ol er başka éltse bu aymış yumuş (2742 KBM)

yumuşçı: Hizmetçi, haberci 4618, 5955, S.590 (KB)

ölümdin yumuşçı ig ol aşnısı

kişi igledimü ölüm koşnısı (4618 KBM)

2.8.14. Zenginlik, Yoksulluk

açıklık: Nimetlenecek nimeti olan, nimet içinde yaşayan 43/30, 85/76 (DLT)

açıklık er (85/76 DLT)

artukluk: Varlık, zenginlik 26/4a1=4:25 (KT)

Kimnün kim yarağı bolmasa sizdin artukluğa nikāh kılmakğa (26/4a1=4:25 (KT)

azlık: Azlık 4190 (KB)

bir ök erse düşmân miñ ol yaslıkı

miñin dôstuñ erse bir ol azlıkı (4190 KBM)

barlık: Malı olan, zengin 633/528 (DLT)

bârlık er (633/528 DLT)

bay: Zengin 176/150, 514/412, 550/450 (DLT); 1923, 2058, 2767 (KB); 26/91b3=4:135, 26/65b3=9:93, 38/22a1=59:7 (KT)

Eger bolsa bay azu dervîş Tañrı sezâ turur ol ikike (26/91b3=4:135 KT)

baylık: Zenginlik 313, 1744,1747 (KB); 303 (AH)

bu dünyâda baylık tilese özün

köni bol könilik öze tut sözüg (1747 KBM)

çıgan: Argu lehçesinde yoksul, fakir 26/12 (DLT)

çıgay: Yoksul, fakir 26/12, 129/114, 176/150 (DLT); 1923, 2004, 2241 (KB); 29/1b1=8:41, 26/13b3=4:36, 38/21b3=59:7 (KT)

Tañrıka ol bêsde biri hem yalavaçka hem yağukluk idisiñe, yetimlerke, çıgaylarğa (29/1b1=8:41 KT)

çıgaylık: Fakirlik, yoksulluk 1335, 1337, 2096 (KB); 187, 188, 303 (AH);
29/21a1=9:28 (KT)

Eger kórksa siz çıgaylıkdın munu kénütür sizni Tañrı öz fazlındın
(29/21a1=9:28 KT)

çırguy: Fakir, cimri 1673, 2809 (KB)

negü tér eşitgil akılar başı

könülke alıñıl ay çırguy kişi (2809 KBM)

derviş: Fakir, yoksul 26/91b3=4:135 (KT)

Bolsa bay azu derviş Tañrı sezā turur ol ikike (26/91b3=4:135 KT)

irinç: Nimet içinde olma ve nimet içinde yaşama 79/67, 637/533 (DLT)

irinj: Nimet içinde yaşama 79/67, 637/533 (DLT)

karaçı: Kapı kapı dolaşan dilenci 223/193 (DLT)

kénlik: Bolluk, refah, rahatlık 26/67a1=4:100, 38/83a3=65:7, 26/88b3=4:130 (KT)

Bulur yer içinde turgu yer üküş üküş hem kénlik (26/67a1=4:100 KT)

koldaçı: Dilenci 210/180 (DLT)

koldaçıka miñ yaga.k

barça bile ayruk taya.k (210/180 DLT)

tawarlıg: Servet sahibi (kişi) 248/217 (DLT); 33/52a2=34:35 (KT)

Biz üküşrek tawarlıg-miz hem üküş 'ayällig (33/52a2=34:35 KT)

uluğsıglık idisi: Mal mülk sahibi, zengin kişi 29/61b2=9:86 (KT)

Destür tileyür sénde uluğsıglık idisi olardın, ayurlar: qodğıl bizni bolur-miz
oldruğlılar birle (29/61b2=9:86 KT)

yok çıgay: Fakir, yoksul 550/450 (DLT)

könül kimniñ bolsa kalı yök çıga.y

kılsa küçün bolmas anı tok bāy (550/450 DLT)

yoksuz: Yoksul 29/42b2=9:60 (KT)

Bütünlükin şadağalar, çığaylarkā, yoksuzlarkā, işlegenlerke (29/42b2=9:60 KT)

2.8.15. Tutsaklık

azad: Âzât, serbest 2307, 2406, 2408 (KB)

boş âzâd kişi barça edgü kılı

sen edgü kılı aç könilik yolu (2307 KBM)

bulun: Tutsak, esir 115/103, 155/134, 201/172 (DLT); 1438, 2066, 2160 (KB)

Tulum anutsa kulun bulu.r tulum unutsa bulun bolu.r (115/103 DLT)

esir: Esir, tutsak, kul, köle 2479, 5865 (KB)

küler yüz ısığ sözke yalñuk isir

isinse bu yalñuk bolur kul esîr (2479 KBM)

esir: Esir 94 (KB)

esîrdin keligli kalık kuşları

kayu rây-ı hindî kayu kaysarı (94 KBM)

içkin: Düşmanlardan gelip teslim olan ve emniyet altına alınan 67/53 (DLT)

içkin er (67/53 DLT)

kısıg: Hapis, baskı 189/161 (DLT)

Ol beg kısıgında kaldı (189/161 DLT)

tutgun: Tutsak, esir 106/96, 111/100, 220/190 (DLT); 3345 (KB)

tutgu.n ıdıldı (106/96 DLT)

tutug: Rehin, rehine 187/160, 471/377 (DLT); 1211, 3047, 4180 (KB)

er tutug yuldı (471/377 DLT)

yuluş: Fidyе 1113, 1114, 1190 (KB)

asığ kıldı erse ölümke kümüş

kümüş kılğay erdi er özke yuluş (1113 KBM)

yulug: Fidyе 113/102, 201/172, 590/483 (DLT)

ıdı b̄irip boşuttum

tawa.r yu.lug taşuttum

eren essin eşüttüm

yükin barça özi çıgdı (113/102 DLT)

2.8.16. Mülkiyet

ashab: Sâhipler 6551 (KB)

ya kençim tükel boldı kârûn neñi teg

ya ashab-ı res teg temür kend tokıttım (6551 KBM)

içi: Sahip, efendi 56/42, 166/143, 207/177 (DLT); 303, 281, 121 (AH);
26/29a3=4:58, 26/60a2=4:92, 26/60a1=4:92 (KT)

Öteñler emānetlerni iđisiñe (26/29a3=4:58 KT)

sahib: Sahip 3007 (KB); 445 (AH)

yumıtsa kayu begke ersig eren

ajunka bu beg boldı sâhib-kırân (3007 KBM)

2.8.17. Avcılık

av: Oğuzlarda av 27/12 (DLT)

avcı: Avcı 167/144 (DLT)

Avçı neçe  l bilse adıg ança y l bili.r (167/144 DLT)

aw: Türklerde ( l  nl  Türkçede) av 27/12, 53/38, 146/127 (DLT); 2125, 3602, 6536 (KB)

beg awka  ıktı (53/38 DLT)

awcı: Avcı 43/30, 157/136, 214/184 (DLT); 2635, 3004, 3601 (KB)

Awcı neçe al bilse adıg ança y l bili.r (43/30 DLT)

 anka: Avda kullanılan bir çeşit tuzak 215/185 (DLT)

ki  i: Avcı 2558 (KB)

y me ku  i ki  i y me ok ya ı

anuk tutsa künde kapu da tu ı (2558 KBM)

sa ıratgu: Bir çeşit tuzak 430/336 (DLT)

Saçıratgu.dın korkmı  ku  kırk yı.l adrı yıga.   ze konma.s (430/336 DLT)

sagır: Hükümdarların maiyetiyle birlikte yaptığı bir tür av 183/156 (DLT)

tor: A , ku  ve balık avlanan tuzak ve a  469/375, 495/397, 461/365 (DLT); 3565, 4262, 1538 (KB)

er tür yaptı (469/375 DLT)

tuzak: Tuzak; avda kullanılan a  191/163, 214/184, 383/301 (DLT); 4824, 3637 (KB); 456 (AH)

karga kalı bilse mu ın ol buz soka.r

aw ı ya ıp tuzak tapa menşe yaka.r (214/184 DLT)

tuzak ı: Tuzak ı, tuzak kuran 3564, 3567, 4824 (KB)

körünmez teg ol bu tuzak ı sa a

bu dünyâ neñi ol saçılmış meñe (3564 KBM)

tüwek: Çigil lehçesinde, söğüt veya taze bir ağacın kabuğu boru gibi çıkarılarak veya doğrudan doğruya borudan yapılan, içine kurusıkı konan ve serçe vurmakta kullanılan bir silah 195/167 (DLT)

üçleç: Başları demirle birleştirilen üç çubuktan oluşan ve tavşan vurmak için kullanılan bir alet 60/46 (DLT)

üterçi: Av için kullanılan hayvan, köpek vs. 27/18a3=5:4 (KT)

Ol kim öğrettiñiz awlağlı it kuşlardın üterçiler öğretür siz olarkâ (27/18a3=5:4 KT)

yapgak: Kuş avlamak için kullanılan bir çeşit tuzak 462/367 (DLT)

2.8.18. Tarım

ağrı: Buğday temizlemek için kullanılan alet 75/63 (DLT)

amaç: Saban 38/25 (DLT)

añız: Anız, buğday vb. ekinlerin hasattan sonra geride kalan sapları 59/45 (DLT)

bag: Üzüm bağı 511/410, 537/439 (DLT)

bāgka kir (537/439 DLT)

baldır tarıg: İlkbaharın başlarında sürülen yer 229/199 (DLT)

baştar: Argu lehçesinde orak 229/198 (DLT)

bıldır tarıg: İlkbaharın başlarında sürülen yer 229/199 (DLT)

borduz: Bostan 230/200 (DLT)

bustan : Bahçe 342 (AH); 33/37a1=34:15, 33/38a1=34:16, 33/37b3=34:16 (KT)

Bütünlükin boğnıka éwleri içinde nişān, iki būstān sağıdın hem soldın (33/37a1=34:15 KT)

çigne: Yağma lehçesinde tapan, sürgü (Tohumu örtmek ve toprağı düz hâle getirmek üzere öküzlerce çekilen enli tahta parçası) 218/188 (DLT)

ekin: Tarla 51/37 (DLT)

ekin: Ekin 34/91b2=39:21, 37/49a3=48:29, 36/81a1=44:26 (KT)

Çıkarur anıñ birle ekinni, türlüğ türlüğ anıñ güneleri (34/91b2=39:21 KT)

ekin: Ekin, kazanç 36/14b1=42:20 (KT)

Kim tileyür erse āhıret tarığlağını arturur-miz, añar ekini içinde (36/14b1=42:20 KT)

erüklük: Şeftali veya erik bahçesi 87/78 (DLT)

kabaklık: Kabak tarlası 251/221, 252/221(DLT)

kagunluk: Kavunluk 252/221 (DLT)

kepezlik: Pamuk tarlası 253/222 (DLT)

kıg: Toprağı gübrelendirmede kullanılan gübre 499/400 (DLT)

mizab: Su yolu, oluk 4656 (KB)

tilese fukâ‘ bér tilese mizâb

tilese cülengbîn tilese cülâb (4656 KBM)

ögit: Tahılı vb. şeyleri öğütme 37/24 (DLT)

örtgün: Çeç (tahıl yığını) 622/519 (DLT)

saban: Toprağı ekin için hazırlama, sürme 203/173, 373/294, 625/520 (DLT)

sabanda sandruş bolsa örtgü.nde irteş bolma.s (373/294 DLT)

tarıglık: Tarla 191, 192 (AH)

tarıgılık tip aymış ajunnı reşul (191 AH)

tarıglağ: Tarla 248/218, 250/219 (DLT); 1393, 4733, 5248 (KB) → **tarlag**

tarıglağ erür dünyâ ilig kutı

tarısa orar er tirilgü otı (1393 KBM)

tarıg tarıtgu yir: Ziraat yeri 425/333 (DLT)

tarlag: Tarla 6555 (KB) → **tarıglag**

tiriglikke aşğı kanı edgü kılıkım

tégitlikte tarlağ kayu yérke ektim (6555 KBM)

2.8.19. Evlilik

arkuçı: İki adam arasındaki aracı; evlenme sırasında dünürler arasındaki elçi 82/73 (DLT)

baş: Mihr, erkeğin nikâh esnasında eşine vermeyi kabullendiği mal veya para 471/377 (DLT)

ura.gut başın yuldı (471/377 DLT)

beg: Kadının kocası 512/411 (DLT) → **big**

begi kisi: Karı koca 126/111 (DLT)

Begi kisi üzlüşdi (126/111 DLT)

boş: (Kadın için) Boşanmış 166/143, 497/398 (DLT)

Ol işle.r boş (166/143 DLT)

cüft: Eş, karı kocadan biri 26/86b3=4:128, 28/58b1=7:189, 34/80b3=39:6 (KT)

Eger urağut qorksa cüftindin köñül ağırığıña (26/86b3=4:128 KT)

didek: Gelin tahtırevanının örtüsü 205/175 (DLT)

didim: Gerdek gecesi gelinin giydiği taç 200/171 (DLT)

idde: Boşanmış kadının tekrar evlenebilmesi için bekleyeceği belli süre 33/11b1=33:49 (KT) → **iddet**

Boşasa siz olarnı ... yok sizke olar üze 'iddedin sayur sizler anı
(33/11b1=33:49 KT)

iddet: 38/76a2=65:1, 38/76a3=65:1, 38/80a3=65:4 (KT) → **idde**

Ey yalavaç, kaçan talāk kılsa siz uragutlarnı talāk kılın olarnı 'iddetlerine,
sanañ 'iddetni (38/76a2=65:1 KT)

kelin: Gelin 204/174, 449/353, 552/453 (DLT); 2380, 3839, 494 (KB)

Yöwüşlög kelin küde.gü yawaş bulur (449/353 DLT)

kız: Gelin, bakire gelin 148/129, 238/207, 606/498 (DLT)

kīz egetlendi (148/129 DLT)

kis: Zevce 166/143, 126/111, 166/143 (DLT)

Anıñ kisi (166/143 DLT)

kişi: Yağmalarda zevce 544/445 (DLT) → **kis, kisi**

ol kişi aldı mu (544/445 DLT)

küdegü ~ küdegü: Damat, güveyi 449/353, 518/416 (DLT); 50 (KB)

Yöwüşlög kelin küde.gü yawaş bulur (449/353 DLT)

küden: Düğün yemeği 203/174 (DLT)

küden: Düğün, dernek 2380, 4575 (KB)

olarda birisi küdenke aş ol

ya sünnet aşı ya toğursa oğul (4575 KBM)

küni: Kuma 549/449 (DLT)

Küniniñ küli.ne tegü yagı (549/449 DLT)

mandırı: Çigil lehçesinde, geceleyin damat ile gelinin oturtulduğu ve üzerlerine saç
saçılan yerin adı 247/216 (DLT)

mundaru: İpekten gelin odası 264/230 (DLT)

sep: Gelinin çeyizi 160/139 (DLT)

talwır: Gelin çardağı 353/282 (DLT) → **tolwır**

talwır talpırdı (353/282 DLT)

tügün: Düğün 150, 1084, 1856 (KB)

neçe bulğanuk işke tegse süzer

neçe ters tügün erse baksa yazar (1856 KBM)

yoridaçı: Kayınlar ile damat tarafı arasındaki elçi 293/247 (DLT)

yorigçı: Oğuzcada kayınlar arasında mektupla gelip giden elçi 293/247, 468/372 (DLT)

yöwüşlüg: Akrabaların verdiği elbise ve mallarla (çeyizle) donatılmış olan (gelin) 449/353 (DLT)

Yöwüşlüg kelin küde.gü yawaş bulur (449/353 DLT)

2.8.20. Cenaze

basan: Ölüyü gömdükten sonra yapılan yemek 201/172 (DLT)

yög basan (201/172 DLT)

gür ~ gur: Mezar, makber 1516, 1390, 5412 (KB); 34/11b2=36:51, 29/60a3=9:84, 38/39a3=60:13 (KT)

kabırçak: Tabut 250/220 (DLT)

kara orun: Kabir; karanlık yer 543/443 (DLT)

birmiş seniñ bil yalñuk tapar karınka

kalmış tawar adınñ kirse kara orunka (543/443 DLT)

kır: Mezar 69, 96, 3396 (KB)

adaş köñli sınsa bolur kır yağı

yağı kayda bolsa bolur miñ çoğı (3396 KBM)

sm: Mezar 504/404, 472/378 (DLT)

Yalñuk menğü tirilme.s sı.nka kirip kirü yanma.s (472/378 DLT)

suburgan: Maşatlık; kâfir mezarlığı 257/225 (DLT)

Suburga.nda ew bolma.s topurga.nda aw bolma.s (257/225 DLT)

toplu: Kabir 217/186 (DLT)

toplu.ka tol! (217/186 DLT)

tünerik: Mezar 245/213 (DLT)

Er tüne.rikke kirdi (245/213 DLT)

tüşnek: Yuva; mezar 3570 (KB)

negü asğı âhır kara yér koyı

anıñ түşneki ol yağız yér oyı (3570 KBM)

yırçü: Kabir 457/361 (DLT)

yog: Ölüyü gömmekten dönenler için yapılan, üç veya yedi gün boyunca verilen yemek 506/406 (DLT)

yog: Yas, matem 4577, 1564 (KB)

yoğ aşı bolur ya ölüg atıña

ya ol at bulup aş bérür yatıña (4577 KBM)

yog basan: Ölüyü gömdükten sonra yapılan yemek 201/172 (DLT)

2.8.21. Kıtık

kaht: Kıtık 6568 (KB)

vefâ kahtı boldı cefâ toldı dünyâ

vefâ kimde erki men azrak kolayı (6568 KBM)

kurgak: Kuraklık, kıtlık 473/379 (DLT)

ündep ulug tapa.ru tawrak kelip yügürgil

kurgak yılın boğun kör kanda tüşer ko.dı il (473/379 DLT)

tarlık: 3649, 5510, 6183 (KB)

yori yanğıl emdi yana ewke bar

sakınç kadğu birle köñül kılma tar (6183 KBM)

2.8.22. Yasa, Töre

ahkam: Hükümler; kanunlar, nizamlar; şeriat esasları 127/8 (DH)

Kulmen teyü Hak emrini kılmağanlar

Kudretini körüp ibret almağanlar

İmân İslam ahkâmların bilmegenler

Uluğ künde kızıl yüzlüg bolmaz bolur (127/8 DH)

öñdi: Kanun; âdet 1456, 1459, 1460 (KB) → **öñdü**

isiz öñdi urma törü edgü ur

künüñ edgü bolğay kutuñ bağa kur (1456 KBM)

öñdü: Kanun; âdet 3077 (KB) → **öñdi**

bu yañlıg-turur bu ajun öñdüsü

yayığ dünyâ devlet çawıkar küsi (3077 KBM)

şeriat: Şeriat 54, 59, 446 (KB)

ilig kolsa saklan ajunçı kişi

bu saklık erür hem şerî‘at işi (446 KBM)

tıdığ: Yasak 999 (KB)

biri sözlegü ol tokuzı tıdığ

tıdığ söz tüpi aslı barça yıdığ (999 KBM)

toku: Âdet, düzen, töre 1643, 2490, 2531 (KB)

törü hem toku bilse kılsa tapuğ

oñay bolsa kılkı kılınçı kamuğ (2531 KBM)

törü: Töre, kanun, nizam 103, 219, 252 (KB)

bilig kimde erse ajun begleri

törü edgü urmış kişi yégleri (252 KBM)

2.8.23. Ceza, Yaptırım

avarehık: Sürgün 38/18b3=59:3 (KT)

Eger bitimiş erse Tañrı olar üze ävärelikni kınattı olarnı dünyä içre
(38/18b3=59:3 KT)

bukagu: Hırsızlara takılan kelepçe, bukağı 224/194 (DLT); 34/62a1=38:38 (KT)

Taķı öñinlerni koşulmışlar buķağular içinde (34/62a1=38:38 KT)

ceza: Ceza, karşılık 27/39a3=5:29 (KT)

Ol zālimleriñ cezāsını (27/39a3=5:29 KT)

çapta(?): Çigilce, köy çavuşunun ark ve pınar kazmaya çıkmayanlardan ceza olarak
aldığı bedel 209/180 (DLT)

kın: Ceza, işkence 893, 3547, 4771 (KB); 33/50b3=34:33, 26/15a1=4:37,
26/61a3=4:93 (KT) → **kıyın**

Belgürtürler ökünmişlerini kaçan kim körseler kınını (33/50b3=34:33 KT)

kın: Verilen hüküm, ceza sözü 34/18a1=36:70, 34/23b2=37:31(KT)

Ƙorƙıtƙu uçuƙu, kim tirig erse sezā uçuƙu ƙin kāfirlerƙa (34/18a1=36:70 KT)

kıym: Ceza, işkence 5415, 6140, 3818 (KB) → **km**

tirigke adın hiç yok erse kıym

tap erdi bu açığ ölümke bakın (5415 KBM)

oru: Zindan 5549 (KB)

isizig ya çoğda oruda kerek

yorik bolsa edgü ayâ sarp yürek (5549 KBM)

tünek: Barsgan lehçesinde hapishane 205/176 (DLT); 3084, 3520, 4809 (KB)

tünek ol bu dünyâ kötürgil köñül

ediz ordu él kol sen amrul amul (3084 KBM)

yazuk: Suç, günah 12/7, 260/227, 351/281 (DLT) 671,1224, 2122 (KB); 337 (AH);
26/5b3=4:25, 33/18b1=33:55, 26/3a3=4:24 (KT)

Ol kim ƙorƙsa yazuƙdın sizdın ... (26/5b3=4:25 KT)

yudug: Bir kişinin başkası tarafından işlenen suçtan dolayı suçlanması 449/353 (DLT)

Anıñ yudugı tokındı (449/353 DLT)

zindan: Zindan 893 (KB)

ne edgü törü urdı begler begi

isizke bu ƙin berge zindân yégi (893 KBM)

2.8.24. Kozmogoni, Din, İnanç

abaçı: Umacı 80/69 (DLT)

aba.çı keldi (80/69 DLT)

abd: Kul, köle; mahluk 133/21 (DH)

Aşıklarnı has maşukı seherhezler

Nida kılğay "ya abdi" dep batın közler

Işk şiddeti tuğyan kılsa derdi zarlar

Kaydasan dep yürek bağrın biryan kılur (133/21 DLT)

abid: İbadet eden, tapan, tapınan 6385 (KB); 398 (AH); âbid 102/22 (DH)

Çın derdlikler biderdlikni közge ilmez

Zâhid âbid meslekleri tilge almaz

Fayda körse ıksızlarını nazar kılmaz

Çın derdlikge devâ kılıb yürür bolğay (102/22 DH)

açuklug: Helal 30/93a3=16:114 (KT)

Yénler andın kim rûzî bérdi sizlerke Tañrı açukluğ arıg, şükr öteñler Tañrı
irinçiye (30/93a3=16:114 KT)

adn: İkametgâh; cennet 53/2 (DH)

"Fezküruni" zikrini aytgan kullar daima

Cümlesin hemrah behişt-i adn'de kördüm (53/2 DH)

afsunçı: Büyücü, sihirbaz 4361 (KB)

bularda basa keldi afsûnçılar

bu yél yeklig igke bu ol emçiler (4361 KBM)

agah: Haberdar, esma-, hüsnadan: habîr 37/64a3=49:13 (KT)

Ol Tañrı bilgen taķı âğâh (37/64a3=49:13 KT)

ahiret: Ahiret, öbür dünya 26/91a1=4:134, 25/13a2=3:145, 25/16a1=3:152 (KT);
64/3 (DH)

Tañrı üskinde dünyâ yanutı hem âhiret yanutı (26/91a1=4:134 KT)

Ali: Ali b. Ebi Tâlib, Hz. Ali 57 (KB); 34 (AH) **bk. 1.1.5.**

'alı törtülençi ol ersig toña (34 AH)

Allah: Allah 35/44a1=40:35 (KT)

Anlar kim tartışurlar Allāhnıñ āyātları içinde (35/44a1=40:35 KT)

Allāh / Tañrı:

Ol Allāh / Tañrı bilür, ol kim kökler içinde ol kim yer içinde (37/66a3=49:16 KT)

arasat: Mahşer yeri, kıyamet günü bütün canlıların dirilip toplanacakları yer, haşır ve neşir meydanı 141/4 (DH)

Tevbesizler bu dünyadın keçmez bilür

Ölüp barsa gor azâbın körmez bilür

Kıyâmet kün tang arasât atmaz bilür

Heyhât heyhât nevha feryâd künleri bar (141/4 DH)

Arıg Can yani Cibril: Cebrail 30/86b1-2=16:102 (KT)

Aygıl: indürdi anı Arıg Cān ya'nî Cibril İdiñdin, köniliğin bekütmek üçün anlarını kim kirtgündiler (30/86b1-2=16:102 KT)

arıg Tañrı: Subhan Allah 36/41b1=43:13, 34/5b1=36:36 (KT)

Ol arıg Tañrı musahhar kıldı munı (36/41b1=43:13 KT)

arıg yer: Kutsal toprak, mukaddes yer. Şam 27/34a3=5:21 (KT)

Ey boğnum, kiriñler yerke arıg yerke ol kim bitidi Tañrı (27/34a3=5:21 KT)

arif: Ârif, irfan sahibi, Hakk'ı tam manası ile bilen, Allah'ı sıfatlarını, fiillerini ve isimlerini keşf ve müşâhede yoluyla tanıyan 62/4 (DH) **bk. 1.4.2.**

Çünkü tüştüm meydânğa meydânı tolakördüm

Yüzming ârifni sordum barça cevân içinde (62/4 DH)

arka üküş bérgeñ: Şükrün karşılığını veren. Esmâ-i hüsnadan: Şekûr (33/76a1=35:30 KT)

Ol örtgen arka üküş bérgeñ (33/76a1=35:30 KT)

arwaş: Kamın söylediği büyüü sözler 144/125 (DLT) → **arwış**

ka.m arwaş arwa.dı (144/125 DLT)

arwış: Kamın söylediği büyüü sözler 130/114 (DLT) → **arwaş**

arwış arwaldı (130/114 DLT)

ayat: Ayet 28/17a1=7:136, 35/69b3=40:81, 35/35b2=40:23 (KT); 143/8 (DH) → **ayet**

Olar yalğan tuttılar biziñ âyâtlarımıznı (28/17a1=7:136 KT)

aybsuz: İstedigini yapan, esma-i hüsnadan: Cabbâr 38/32a1=59:23 (KT)

Yok anda adın Tanrı meger ol erklig, arıg ... mişl yok 'aybsuz (38/32a1=59:23 KT)

ayet: Ayet 33/30b2=34:5, 28/62a1=7:203, 36/106a1=45:31 (KT) → **âyât**

Anlar kim katıglandılar biziñ âyetlerimiz içre (33/30b2=34:5 KT)

Azâzil: Azâzil; şeytanın melek iken, Allah'ın lanet,ne uğramadan önceki adı (1/13 DH)

Pir-i muğan hizmetide yügrüp yürdüm

Hizmet kılıp közüüm yummay hâzır turdum

Meded kıldı azâzilni kavlap sürdüm

Andın songra kanat kakıp uçtım menâ (DH 1/13)

azife: Kıyamet 35/32a2=40:18 (KT)

Ve qorqutğıl olarnı âzife küni birle (35/32a2=40:18 KT)

aziz: Tam kudret sahibi, esma-i hüsnadan: azîz 25/3a3=3:126, 27/3b2=4:158, 27/45b2=5:38 (KT)

Yārī yok meger Tañrı üskindin 'azîz ħakīm (25/3a3=3:126 KT)

baçak: Hristiyan orucu 207/177 (DLT)

Bar Hudaya / Tañrı: Allah(ım) 28/81a3=8:32 (KT)

Ey Bār Ĥudāyā / Tañrı, eger erse bu ol rāst seniñ üskünđin yağturgıl biziñ üze taşlar (28/81a3=8:32 KT)

Bayat: Yüce Tanrı'nın adı 520/419 (DLT); B1, B32, 1 (KB); 246, 19, 283 (AH)

bayat atı birle sözüğ başladım

törütgen égidgen keçürgen idim (1 KBM)

beğiz burxan: Süslü put 219/189 (DLT) → **burxan**

belgü: Ayet 30/37b2=16:16, 27/25a2=5:10, 28/5a3=7:106 (KT)

Belgüler, yulduzlar birle olar köni yolka barırlar (30/37b2=16:16 KT)

bêş namāz: Beş vakit namaz 31/30a3=19:76 (KT)

Körklüg bākīler ya'nī bêş namāz edğürek İđiñ üskinde yanutın hem edğürek asığdın (31/30a3=19:76 KT)

bida: Bid'at 404, 403 (AH)

bıdā'tın yığığlı kışi qalmadı (403 AH)

bi-namaz bolmak: (kadınlar için) dini vecibeleri yerine getiremeyecek durumda olma, adet görme 38/80b1=65:4, 38/80a1=65:4 (KT)

Ol urağutlar bī-namāz bolmazlar yüklüg urağutlar (38/80b1=65:4 KT)

biti: Gökten inen kitaplardan bir kitap 540/441 (DLT)

bitig: Oğuzcada muska 193/165, 469/376, 516/415 (DLT)

yıl kovuz bitigi (516/415 DLT)

bitig: (Kutsal) kitap, Kur'an-ı kerim 28/44a1=7:169, 25/28a2=3:187, 26/83a2=4:123 (KT)

Mīraş aldılar bitigni (28/44a1=7:169 KT)

bitig: Levh-i mahfuz 33/71b3=35:11 (KT)

Uzun 'ömr bérilmiş eksütülmez anıñ 'ömrindin meger bitig içre (33/71b3=35:11 KT)

bitig: Kitap hükmü 26/2b1=4:24 (KT)

Taırınıñ bitigi siziñ üze ҳelāl kıldı (26/2b1=4:24 KT)

borgu: Sur, kıyamette üflenecek boru 31/69b3=20:102, 34/11b1=36:51, 35/16a3=39:68 (KT)

Ol kün ürlür borgu içiñe (31/69b3=20:102 KT)

boynaguluk: Şeytana, puta tapma 30/47a1=16:36 (KT)

Bitiñler Taırıқа, sıñardın turuñlar boynagulukdın (30/47a1=16:36 KT)

burhan: Put 173/149, 219/189, 479/383 (DLT)

kelñizleyü aktımız

kendler üze çıktımız

furxan ewin yıktımız

burxan üze sıçtıımız (173/149 DLT)

burhan: Burkan, put 5486 (KB); 27/16b1=5:3 (KT)

Ol kim boğuzlansa burhanlar üze kim üleşse sizler oқlar birle (27/16b1=5:3 KT)

burt: Karabasan 268/236 (DLT)

anı burt basdı (268/236 DLT)

bustan: Cennet 29/52a1=9:72, 26/82b1=4:122, 27/27a2=5:12 (KT)

Mü'min urağutlarka büstānlar kim aqar astınıda arıqlar (29/52a1=9:72 KT)

but: Put 3753 (KB); 124 (AH); 28/18b2=7:138 (KT)

Keldiler boğun üze ulaşı tērilmişler butlar üze (28/18b2=7:138 KT)

bürt: Kâbus 172/148 (DLT) → **köti bürt**

köti bürt (172/148 DLT)

cadu: Sihirbaz, büyücü 28/6a2=7:109, 31/55b1=20:69, 34/47b3=38:4 (KT)

Aydı bir ögür Fir'avn bođnıdın: bütünlükin bu cādū erür bilgen (28/6a2=7:109 KT)

cadu: Sihir, büyü 34/20a1=37:15, 38/43a3=61:6 (KT)

Ayurlar: ermez bu meger cādū belgölüg (büyü 34/20a1=37:15 KT)

caduluk: Sihir 28/8a2=7:116, 32/24b3=28:36, 31/51b1=20:58 (KT)

Cādülük kıldılar boğun közleriñe, kōrkıttılar olarnı, keldürdiler uluğ cādülükni (28/8a2=7:116 KT)

cem: Mahşer 38/70a2=64:9 (KT)

Ol kün tērer sizni cem' küinde (38/70a2=64:9 KT)

cuhud: Yahudi 29/22b1=9:30, 27/31b1=5:18, 27/56a3=5:51 (KT)

Aydılar cuhūdlar: 'Uzeyr Tañrıñ oğlı (29/22b1=9:30 KT)

cünüb: Cünüp, dinen temiz olmayan 26/18b1=4:43, 27/21b1=5:6 (KT)

Yok cünübka meger yol keçigililer yunğınçağa tegi (26/18b1=4:43 KT)

çerag: Şeriat 27/53b3=5:48 (KT)

Çamuğka kıldımız sizdin yaruk yol hem çerāğ (27/53b3=5:48 KT)

çıwı: Cin, cin grubu 544/445 (DLT)

Çomak: Uygurlara ve bütün kâfirlere göre Müslüman 191/164, 265/233 (DLT); 4701 (KB)

Çomak tat boynın çapdı (265/233 DLT)

Çomak eri: Müslüman adam 191/164 (DLT)

devlet: Baht, talih, saadet, devlet, ikbal C16, C17, C25 (KB); 443 (AH)

bâb ay toldı iligke özi devlet erdükin ayur (C16 KBM)

din: Din 59, 89, 2190 (KB); 29/24b2=9:33, 26/21b1=4:46, 28/85b3=8:39 (KT)

Ol Tañrı kim ıdıtı yalavaçını ... haq dñ birle (29/24b2=9:33 KT)

dost: Dost, hami, esma-i hüsnadan: Veliyy 36/23a3=42:31, 36/21b2=42:28 (KT)

Yok sizke Tañrıda adın hñç dñst ap yāriçi (36/23a3=42:31 KT)

dua: Allah’a yalvarma, niyaz 459, 1265, 3020 (KB); 72, 484, 482 (AH)

bu begler sewinçi yarınkı asığ

du‘â tap maña edgü atın yanığ (3020 KBM)

duaçı: Duacı, dua eden 3731, 4470, 3697 (KB)

du‘âçı-tururlar saña ay kadaş

idi edgü neñ bu du‘â ay adaş (4470 KBM)

dürud: Dua, medih, selâm A5, B7 (KB)

dürüd ol üdürmiş resûlka selâm

yine eşleriñe selâm hem ulam (B7 KBM)

ebdal: Abdal, derviş, târikat ehli 3563 (KB)

bedel kıldı ebdâl neñin hem mâlın

bakıp kodtı zâhid bu dünyâ ulın (3563 KBM)

ed: İyi fal, iyiye işaret 52/38 (DLT)

İglig tutzugı ěd bolu.r (52/38 DLT)

ehl-i beyt: Hz. Peygamber’in yakınları 4339 (KB)

bular ehl-i-beyt ol habîbka kadaş

habîb sawçı hakkı üçün sew adaş (4339 KBM)

endaze: Kader, takdir 33/8a3=33:38 (KT)

Taırınıñ fermānı endāze, endāze kıılınmış (33/8a3=33:38 KT)

erklig: Her şeye nezaret eden, vekil olan, esma-yı hüsnadan: Vekîl 25/26b2=3:173, 35/1a1=39:41, 35/13b3=39:62 (KT)

Nême körklüg erklig ol (25/26b2=3:173 KT)

erklig: Hükümdar, mülk sahibi, esma-yı hüsnadan: Melik 31/87b2=20:114, 38/31b2=59:23, 38/49b2=62:1 (KT)

Taırı erklig, sezā, éwgegil Qur'ān birle ızā kıılınmazda burun saña anıñ yarlığı (31/87b2=20:114 KT)

fal: İyi tâlih, baht 4027, 4878, 4969 (KB)

yanut bérđi ögdülmiş aydı tükel

köni sözlediñ söz ayâ edgü fâl (4027 KBM)

fal: Fal, alâmet 28/14a3=7:131 (KT)

Bilgil kim anlarınñ fâlları Taırı üskinde (28/14a3=7:131 KT)

fariza: Farz, lâzım, gerek 3239 (KB); 26/71b3=4:103 (KT)

Bütünlükin namāz erür mü'minler üze farīza, vaqıtlıg (26/71b3=4:103 KT)

fasık: Fasık, Allah'ın emirlerine karşı gelip günah işleyen 29/57b3=9:80, 27/37a1=5:25, 29/18b1=9:24 (KT)

Ol Taırı köndürmez fāsık boğunlarını (29/57b3=9:80 KT)

ferişte: Melek 2228, 2748, 5451 (KB); 30/21b1=15:28, 26/64b3=4:97, 27/8b3=4:166 (KT)

Ançada aydı seniñ İdiñ ferıştelerke: men törütteçi men (30/21b1=15:28 KT)

fisk: Fısk, hak yolundan çıkma, Allah’a isyân etme 6455, 6483 (KB)

fesâd fisk üni kör uditmaz kéçe

kanı ilm ü kur’ân üni az çıça (6483 KBM)

furhan: Put 173/149 (DLT) → **burhan**

kelñizleyü aktımız

kendler üze çıktımız

furxan ewin yıktımız

burxan üze sıçtımız (173/149 DLT)

galebe kılğan: Esmâ-i hüsnadan: Kahrâr 34/70b2=38:65, 34/79a2=39:4 (KT)

Yok adın Tañrı meger bir Tañrı galebe kılğan (34/70b2=38:65 KT)

gayy atlıg tamug: Cehennemde bir vadi 31/23b1=19:59 (KT)

Kıdın tüşerler yâ körgeyler gayy atlıg tamugğa (31/23b1=19:59 KT)

haberli: Haberdar, esmâ-i hüsnadan: Habîr 26/13a3=4:35 (KT)

Ol Tañrı erür bilgen haberli (26/13a3=4:35 KT)

habib: Sevgili, Hz. Peygamber 388, 4339 (KB); 21 (AH) **bk. 1.4.2.**

bular ehl-i-beyt ol habîbka kadaş

habîb sawçı hakkı üçün sew adaş (4339 KBM)

hac(c): Hac 3982, 3239 (KB)

hac erse tilekiñ kerek neñ tawar

ğâzılık tilese yéme bu yarar (3982 KBM)

haci: Hacı, hacca giden 29/14a1=9:19 (KT)

Qıldırız mu hâcîlarkâ suw içürmekni, mezigit-i harâmni âbâdân kılmakñı
(29/14a1=9:19 KT)

hakim: Hikmet sahibi, esma-yi hüsnadan: Hakîm 26/89a1=4:130, 25/3a3=3:126, 36/3b3=4:24 (KT)

Erür Tañrı kén raḥmetlig ḥakīm (26/89a1=4:130 KT)

halal: Helâl 2752, 3240, 3666 (KB); 419, 428, 428 (AH)

halife: Halife 34/56b2=38:26 (KT) → **halifet**

Ey Dāvūd, biz kıldımız sēni ḥalīfe yer içinde (34/56b2=38:26 KT)

halifet: Halife 33/79b1=35:39 (KT)

Ol Tañrı kıldı sizke ḥalīfetler yer içinde (33/79b1=35:39 KT)

halik: Yaratan, yaratıcı; Allah 692 (KB); 272 (AH)

törümüṣ neñ erse yokalḡu-turur

törütüḡli hâlik ne kolsa kılur (692 KBM)

haram: Haram 6461, 6463, 3546 (KB), 427, 420, 241 (AH); 29/27a3=9:36, 30/94b3=16:116 (KT)

Bütünlükin aylar sanı Tañrı üskinde on iki ay ... andın tört ay ḥarām ol (29/27a3=9:36 KT)

Harem yeri: Mekke-i mükerreme 32/36b3=28:57 (KT) **bk. 1.2.5.**

Ornatmadımız mu olarnı ḥarem yeriñe ḳorḳunçsuz, térlür añar ḳamuḡ nerseniñ mīveleri (32/36b3=28:57 KT)

Haydar: Haydar, Hz. Ali 6549 (KB) **bk. 1.1.5.**

özüm ḥaydar erse yaşın teg ḳılıçlıḡ

ya rüstēmleyü men ajunda çawıktım (6549 KB)

helal: Helal, helal kılınmış 27/19a3=5:5, 27/19b1=5:5, 27619a1=5:5 (KT)

ḥelâl sizke, siziñ ṭa'amuñuz ḥelâl olarḳa (27/19a3=5:5 KT)

hisab: Amel, hesap defteri 34/51b2=38:16 (KT)

Aydılar: İdimiz, terkletgil bizke hisâbımıznı hisâb künide burun
(34/51b2=38:16 KT)

ıduk: Mübarek olan her şey 45/31 (DLT)

ırk: Kehanet, fal, insanın içindeki gizli şeyleri ortaya çıkarma 33/20 (DLT)

ibadet: İbadet 398 (AH)

‘ibadēt riya boldı ‘abîd mecaz (398 AH)

ibadet kılgu yer: İbadet edilen yer 31/7a3=19:11 (KT)

Çıktı öz boğnı üze 'ibâdet kılgu yerdin, işâret kıldı olarka (31/7a3=19:11 KT)

ibri: Mezâmîr, Zebur'un sureleri 78, 5677 (KB)

sükiç koptı örlep kalıkka ağıp

ünün sumlıdı sûrî ‘ibrî okıp (5677 KBM)

İdi: Allahu Taâlâ 56/42, 161/140, 387/304 (DLT); 28/56a3=7:187, 33/66b2=35:5,
36/79a2=44:18 (KT)

Anıñ bilmeki İdim üskinde ol (28/56a3=7:187 KT)

igit: Nazardan ve cin çarpmasından korunmak için çocukların yüzüne sürülen bir ilaç
37/24 (DLT)

igitgen: Rab 27/36b1=5:24 (KT)

Barğıl sen, séni igitgen, toğuşunlar ikegü, biz munda oldruğılar-miz
(27/36b1=5:24 KT)

ikindi: İkinci namazı vakti 82/72 (DLT); 5851 (KB)

nü kılsun er at bir ikindi bile

yawa kılma méni sewinçim tile (5851 KBM)

ilah: Tanrı 1, 37 (AH); 35/61b1=40:65, 37/75b2=50:26, 35/23a3=40:3 (KT)

Ol tirig turur, ilâh yok meger ol (35/61b1=40:65 KT)

iman: İman, inanmak, inanç 393, 3741, 6494 (KB); 26/4b1=4:25, 29/16b3=9:23, 36/35b2=42:52 (KT)

Ol Taşrı bilgen İmānıñıznı (26/4b1=4:25 KT)

İncil: İncil 27/52a1=5:46, 27/52b1=5:47, 28/33b3=7:157 (KT)

Bérdimiz aña İncilni anıñ içinde köni yol hem nūr (27/52a1=5:46 KT)

İsa: Hz. İsa 6550 (KB) **bk. 1.1.5.**

ya ‘isa bolup kökke ağdım taķı men

ya nuşın rewan teg törü tüz yorıttım (6550 KB)

İsa eşleri: Havariler 38/48a2=61:14 (KT)

Aydı 'İsā Meryem oğlı öz eşleriñe: kim ol yāriçiler maña? Aydılar 'İsā eşleri: biz-miz (38/48a2=61:14 KT)

islam: İslâmiyet 397 (AH); 27/17b1=5:3, 34/92b139:22, 37/66b2=49:16 (KT)

Tapladım sizke İslāmı dīnķa (27/17b1=5:3 KT)

işlig: Kendisine tâbi cini olan 35/22 (DLT)

kam: Kâhin 144/125, 513/412, 635//531 (DLT); 1065, 2002, 3873 (KB)

ka.m arwaş arwa.dı (144/125 DLT)

kaplıg ogul: Karındaki zarla beraber doğan ve mübarek sayılan çocuk 508/407 (DLT)

kargag: Lanet 410/320 (DLT)

Teñri karga.gıña ilinme (410/320 DLT)

kargış: Lanet ve lanetleme 140/123, 232/201 (DLT); 246, 4915, 5726 (KB); 30/23b3=15:35 (KT)

Bütünlükin seniñ üze ol qarğış saķış küniñe tegi (30/23b3=15:35 KT)

kaza: Kaza, kader 455, 456, 459 (AH)

қаза бирле санчлур адаққа тiken (455 AH)

kısmet: Kısmet 1742, 4379 (KB); 303 (AH)

okı zarb u kısmet tükel bil küsûr

tükelke tükel imtihân ol yetür (KBM)

kıw: Baht, talih 152/132, 167/144 (DLT) → **kuw**

begim õzin ogurla.dı

yarag bi.lip ugurla.dı

ulug Teñri agırla.dı

anın kut kıw tozı togdı (152/132 DLT)

kıyamet: Kıyamet 48 (KB); 36/3b3=42:7, 27/4a1=4:159, 31/69a3=20:100 (KT)

Қорқıтса sen қıyāmet күнінде şek yok (36/3b3=42:7 KT)

kovuç: Herhangi bir cin çarpması izi 516/415 (DLT) → **kovuç**

köni: Hak dine inanan, cahiliyye devrinde İbrahim Peygamber dini üzere olan 26/84b2=4:125, 30/97a1=16:120, 30/98a2=16:123 (KT)

Ol eđgü işlig erür taqı İbrāhīm dīniķa köni taqı tuttı Tañrı İbrāhīmni dōst (26/84b2=4:125 KT)

kösgük: Nazardan korunmak için bağ ve bahçelere dikilen korkuluk 410/321 (DLT)

Ālı.n arsla.n tutar kũçü.n kösgük tutma.s (410/321 DLT)

kul: Kul, (Allah’a göre) insan 28/60a4=7:194, 27/12a3=4:172, 31/34b2=19:93 (KT)

Ündeyürler Tañrıda ağındın, қullar mu erür sizler teg (28/60a4=7:194 KT)

kulluk: Kulluk, ibadet 27/12b1=4:172, 35/58b3=40:60 (KT)

Kim kim 'ārlansa anıñ қulluқındın hem boynaғuluқ қılsa (27/12b1=4:172 KT)

kur'ân: Kuran-ı Kerim 6483 (KB); 28/62b2=7:204, 31/87b2=20:114, 34/17b3=36:69 (KT)

Kaçan okınsa Kur'ân kulak tutunlar anar (28/62b2=7:204 KT)

kurban: Kurban 25/27a2=3:183 (KT)

Bitmese-miz yalavaçka keldürmeginçe bir kurbân (25/27a2=3:183 KT)

kut: Baht, devlet, talih, şans 59/44, 152/132, 154/133 (DLT); B65, C25, 100 (KB); 251, 23, 448 (AH)

kuw: Baht, talih 161/140 (DLT) → **kıw**

küçlüg: Esmâ-yı hüsnadan: Kavî 38/14a3=58:21, 36/14a2=42:19 (KT)

Ol Tañrı küçlüg küsüş turur (38/14a3=58:21 KT)

küdezçi: Her şeyi gözeten, koruyan, esma-yı hüsnadan: Hafız 33/42b3=34:21, 26/48b2=4:80 (KT)

Seniñ İdiñ kamuğ neñ üze küdezçi ol (33/42b3=34:21 KT)

küdezçi: Her şeye nezaret eden, gözetleyen, esma-yı hüsnadan: Rakîb 33/15b3=33:52 (KT)

küsüş ~ küşüş: Esmâ-yı hüsnadan: Azîz 28/69a2=8:10, 30/58b3=16:60, 34/6b2=36:38 (KT)

Ol Tañrı küsüş bütün işlig turur (28/69a2=8:10 KT)

lan: Lanet 36 (AH)

tutar erse miñ la'n ıdır men aña (36 AH)

lanet: Lanet 32/28a1=28:42, 35/54b1=40:52, 34/74b1=38:78 (KT)

Uğturdımız olarkâ bu dünyâ içide la'net (32/28a1=28:42 KT)

latif: Lutuf sahibi, esma-yı hüsnadan: Latîf 33/3b1=33:34 (KT)

Ol Tañrı érür latîf bilgen (33/3b1=33:34 KT)

levhü'l-mahfuz: Ana kitap: levhü'l-mahfuz 36/37b1=43:4 (KT)

Ol levhü'l-mahfûz içinde, biziñ üskümüzde yüksek berk turur (36/37b1=43:4 KT)

meñgü ajun: Ebedi dünya, ahiret 609/502 (DLT) → **ol ajun, bu ajun**

meñzezsiz: Eşi ve benzeri olmayan, esma-yı hüsnada: Azîz 26/28a1=4:56 (KT)

Ol Tañrı erür meñzezsiz bütün işlig (26/28a1=4:56 KT)

mescid-i haram: Mescid-i Haram 37/43b2=48:25, 37/46b2=48:27 (KT)

Yıǵdılar sizni mescid-i harâmdın (37/43b2=48:25 KT)

mevla: Yardımcı, gözetleyen, koruyan, mevla 38/89a2=66:2, 28/86a3=8:40, 29/38a1=9:51 (KT)

Ol Tañrı siziñ mevlâñız, ol bilgen bütün işlig (38/89a2=66:2 KT)

mezgit: Mescit, cami 29/12b1=9:17, 29/13a2=9:18 krş mescid (KT)

Kerekmez ortak katğanlarķa kim âbādān kılsalar Tañrınıñ mezgitlerini (29/12b1=9:17 KT)

mihrab: Mabed, mescid 34/53a3=38:21 (KT)

Ançada aǵdılar mihrābķa, ançada kirdiler Dāvūdķa (34/53a3=38:21 KT)

mis̱l yok: Benzeri, eşi olmayan, mutlak üstün, esma-yı hüsnadan: Azîz 27/8b1=4:165, 38/17a1=59:1, 38/32a1=59:23 (KT)

Erür Tañrı mis̱l yok bütün işlig (27/8b1=4:165 KT)

muabbir: Rüya tabircisi 6020, C58 (KB)

negü tér eşitgil mu‘abbir hakîm

ayıtǵu kerek er tüşer erse kim (6020 KBM)

muazzim: Büyücü, efsuncu 4364, C58, LIII (KB)

otaçı unamaz mu‘azzim sözün

mu'azzim otaçıka ewrer yüzün (4364 KBM)

mucizat: Mucize 32/24b2=28:36 (KT)

Kaçan kim keldi erse olarka Mūsā belgölüg mu'cizâtlarımız birle aydılar
(32/24b2=28:36 KT)

Muhammed: Hz. Muhammed B8, A6, C2 (KB) **bk. 1.1.5.**

bâb yalawaçımız uluğ muhammed-i mustafâ ögdisin ayur (C2 KBM)

muşsuz: Hiç bir şeye muhtaç olmayan, esma-i hüsnadan: Ganiyy 34/81b3=39:7,
26/90a1=4:131, 37/25b3=47:38 (KT)

Tansa sizler ol Tanrı muşsuz sizdin (34/81b3=39:7 KT)

Musa kitabı: Tevrat 38/42b2=61:6, 38/51b2=62:5 (KT)

Çın tutuğlı anı kim meniñ üskümde erdi Mūsā kitâbındın (38/42b2=61:6 KT)

Mustafa: Hz. Muhammed Mustafa A7, C2 (KB) → **muhammed bk. 1.1.5.**

bâb yalawaçımız uluğ muhammed-i mustafâ ögdisin ayur (C2 KBM)

musulman: Müslüman 325, 326 (AH)

saña sanduğun teg müşulmanğa san (326 AH)

muyan: Sevap 520/419, 523/424 (DLT); 3224, 3262, 3499 (KB)

kişiler arakı muyan edgülük

bu yerde bulunmaz munu belgülük (3499 KBM)

mücrim / yazuklug: Suçlu, günahkâr 34/24a3=37:34 (KT)

Biz andağuk kıılır-miz mücrim / yazukluğlarını (34/24a3=37:34 KT)

mümin: Mümin 397, 6512, 6518 (KB); 280, 279 (AH); 2569a3=3:139,
26/59a1=4:92, 26/59b1=4:92 (KT)

Sizler üstünler siz eger mü'min erse sizler (2569a3=3:139 KT)

münafik: Münafık 59, 6556 (KB)

negü ektim erse anı orğu âhır

negü ordum erse anın öz süçittim (6556 KBM)

müneccim: Müneccim C58 (KB)

bâb ‘ilim âdamları birle katılmakın ayur yéme otaçılar mu‘azzimler
mu‘abbirler müneccimler şâ’irler tarığçılar igdişçiler uzlar çığaylar birle katılmak
negü teg kerekin kerekmezin ayur (C58 KBM)

mürîd: Mürîd 6286 (KB)

kadaşı mürîdi kumaru çıkıp

selâm kıldı ötrü közi yaş saçıp (6286 KBM)

mürsel: Peygamber 33/86a1=36:3, 34/25a2=37:37, 34/35a2=37:123 (KT)

Mürsellerdin sen (33/86a1=36:3 KT)

müslim: Müslüman 32/2a2=27:91, 34/86b2=39:12 (KT)

Fermânlandım kim bolsam müslimlerdin kim okısa men Kur’ânı
(32/2a2=27:91 KT)

müsülman: Müslüman 3250, 3503, 3929 (KB)

bayatım sewinçi tilese özüñ

müsül mân sewinçi tile kes sözüg (3250 KBM)

müsülmanlık: Müslümanlık 5488 (KB); 38/43b3=61:7 (KT)

Ol indenlür müsül mânlık tapa yime Tañrı körsetmez köni yolını
(38/43b3=61:7 KT)

müşrik: Müşrik, Allah’a ortak koşan 29/7b2=9:1 (KT)

’Ahd kıldımız olar birle müşriklerdin (29/7b2=9:1 KT)

namaz: Namaz 3277, 3242, 3243 (KB); 26/18a2=4:43, 26/71b2=4:103,
38/55b1=62:10 (KT)

Yağumanlar namāzka sizler esrükler (26/18a2=4:43 KT)

nehy-ü münker: Şeriatın yasak ettiği şeyleri yaptırmama 6472 (KB)

kanı emr-ü ma‘rûf kılığlı kişi

kanı nehy-ü münker tıdığlı kişi (6472 KBM)

nemaz: Namaz 400 (AH)

ẖarab boldı meşcið buðun bi-nemaz (400 AH)

nişan: Ayet 28/10b3=7:126, 31/48a1=20:47, 28/24b1=7:146 (KT)

Kirtgündümüz İdimiz nişanlarına kaçan keldi erse (28/10b3=7:126 KT)

nom: Din ve şeriat 503/403 (DLT)

Teñri no.mı (503/403 DLT)

Nuh: Hz. Nuh 6548 (KB) **bk.1.1.5.**

ajun bütrü tuttum şikender tutarça

tükel nuh yaşın men yaşadım yaşıttım (6548 KB)

ok: Şans oku 27/16b2=5:3 (KT)

Ol kim boğuzlansa burhānlar üze kim üleşse sizler oqlar birle (27/16b2=5:3 KT)

ol ajun: Çigil lehçesinde öbür dünya, ahiret 51/36 (DLT) → **bu ajun, meñgü ajun**

oñ: Nasip, kısmet 29/48b3=9:69, 29/49a2=9:69 (KT)

İrinçlendiñiz oñları birle, inçründüğüzler ülügleriñiz birle (29/48b3=9:69 KT)

oñujın: Çölde insanı öldüren gulyabani 84/75 (DLT)

Ömer: Hz. Ömer, ikinci halife 53 (AH) **bk. 1.5.5.**

şalabēt içinde ‘umēr teg erip (53 AH)

Osman: Üçüncü halife, Hz. Osman 55 (KB); 54 (AH) **bk.1.1.5.**

basa 'uşman erdi uwutluğ silig

kişide ödürmiş aķı kiŋ elig (55 KB)

ögdülmiş Hamda layık, esma-i hüsnadan: Hamîd 26/90a1=4:131, 36/21b2=42:28, 38/68b3=64:6 (KT)

Erür Taŋrı muŋsuz ögdülmiş (26/90a1=4:131 KT)

öz(üm) konukı: Vücudun kımıldayan parçası; ruh 35/22 (DLT)

peri: Peri 4716 (KB)

kanı ol perî kuş bu yalñuk öze

uluğluk kılığlı kılınçı tüze (4716 KBM)

peri: Cin 28/52a2=7:179, 34/41b2=37:158, 33/34b3=34:12 (KT)

Çın-ok törüttimiz tamuğķa üküşni perîlerdin, âdemîlerdin (28/52a2=7:179 KT)

peygamber: Peygamber 27/6b1=4:163, 31/12b2=19:30, 33/1b2=33:32 (KT)

Yarlığ ıdtımız Nühķa, peygâmblerlerķa (27/6b1=4:163 KT)

peygamberlık: Peygamberlik 36/96a2=45:16 (KT)

Ya'ķüb oğlanlarıķa bitig hem ĥikmet hem peygâmblerlık rûzî bérdimiz (36/96a2=45:16 KT)

rab(b): Rab, Tanrı 116, 5271, 5612 (KB)

séni teg basutçı maña bérdi rab

umar-men tilese tilek berge tép (5612 KBM)

rahim: Merhametli, esma-yı hüsnadan: Rahîm 33/86a2-3=36:5, 36/8a2=4:29, 35/73a2=41:2 (KT)

Ķođı ıđmıŝ turur 'azîz ü raĥîmnüŋ ulaşu yarlıķağın (33/86a2-3=36:5 KT)

rahman: Esmâ-yı hüsnadan: Rahmân 31/22b3=19:58, 35/73a2=41:2, 31/27a3=19:69 (KT)

Kaçan okınsa rahânnıñ âyâtları tüşerler yüknü (31/22b3=19:58 KT)

resul: Resûl, elçi 159, 191, 103 (AH); 38/5a3=58:9 (KT)

Râz aymañ yazuķ birle, ĥaddin keçmek birle, resûlķa ĥilâf kılmaķ birle (38/5a3=58:9 KT)

rıza: Rıza 26/78b1=4:114, 37/20a3=47:28 (KT)

Kılsa anı ol Tañrınıñ rızâsın tileyü (26/78b1=4:114 KT)

ruh: Ruh 34/72b1=38:72, 27/11a1=4:171, 38/15b1=58:22 (KT)

Ürse men anıñ içiñe rûhumdın tüşüñler añar secde kılığlılar (34/72b1=38:72 KT)

ruh: Kitap 36/35a3=42:52 (KT)

Mundağuķ yarlığ ıdtımız saña rûhnı yarlığımız birle (36/35a3=42:52 KT)

ruzi: Rızk, nasip A3, B4, B77 (KB); 35/77a1=41:10, 33/52b1=34:36, 28/66a2=8:4 (KT)

Endâze kıldı anıñ içinde rûzîlerini tört kün içinde berâber tileglilerke (35/77a1=41:10 KT)

ruze: Oruç 3243, 6456, 3227 (KB)

seniñ anda tapğuß namâz ol biri

takı biri rûza^ tutar sen urı (3227 KBM)

sahabe: Sahabe 22, A8 (KB)

sakış küni: Kıyamet 30/23b3=15:35 (KT)

Bütünlükin seniñ üze ol ĳargış sakış küniñe tegi (30/23b3=15:35 KT)

sakış kün / belgölüg kün: (Allah) katında bilenen, malum gün 30/24a3=15:38 (KT)

Sen küdülmişlerdin sen sakış künke / belgölüg künke tegi (30/24a3=15:38 KT)

sakış kılguçı: Her şeyin hesabını yapan, esma-yı hüsnadan: Hasîb 26/53a1=4:86 (KT)

Ol Tañrı erür kamuğ neñ üze sakış kılguçı (26/53a1=4:86 KT)

saray: Ahiret sarayı 34/65a2=38:46 (KT)

Biz hâliş kıldımız olarnı hâlişlikı birle sarâyını yâd kılmak üçün (34/65a2=38:46 KT)

sawçı: Peygamber 512/411, 634/530 (DLT) 34, 388, 4337 (KB); 28/35b3=7:158 (KT)

Kirtgününler Tañrıka, yalavaçıña, anasındın tuğa bitig bilmegli sawçıka (28/35b3=7:158 KT)

secde: Secde, secde etme 37/80b3=50:40, 37/49a1=48:29 (KT)

Tesbîh kılğıl añar hem secde sonlarında (37/80b3=50:40 KT)

sewab: Sevap 352 (AH)

qalur şabr idisi şevabın yüdüp (352 AH)

sihr: Sihir, büyü 31/51a3=20:57, 33/58a2=34:43, 31/57b3=20:73 (KT)

Aydı: keldiñ mü bizke çıkarguñ üçün bizni öz yerimizdin sihrin birle (31/51a3=20:57 KT)

sunmaklık: İbadet, kulluk etme 31/26a1=19:65 (KT)

Ol kim ol iki ara turur, tapğıl añar, sergil añar sunmaklıkka (31/26a1=19:65 KT)

sure: Sure 29/45b1=9:64, 29/61a3=9:86, 37/16a3=47:20 (KT)

İndürülse olar üze bir süre haber bérür olarka anı kim köñülleri içide turur (29/45b1=9:64 KT)

Sur-i ibri: Mezâmir 78, 5677 (KB)

sükiç kıptı örlep alıa ağıp

ünün sumlıdı suri ‘ibri okıp (5677 KB)

sünnet: Sünnet, dinen geçerli olan âdet 33/8a1=33:38, 35/72b1=40:85, 28/85b1=8:38 (KT)

Taqrı sünneti anlar içinde keçtiler (33/8a1=33:38 KT)

şehadet: Şehâdet, kelime-i Şehâdet 394, 1519 (KB)

közin kökke tiktı kötürdi elig

şahâdet bile kesti teprer tilig (1519 KBM)

şehid: Şehit 26/39b2=4:69 (KT)

Ni‘met bérdi Taqrı olar üze ... keç çın sözleşliler hem şehîdler, edğülerdin (26/39b2=4:69 KT)

şeriat: Şeriat, din yolu 36/97b1=45:18 (KT)

Yana kıldımız şeri‘at üze işdin, uğğıl aqr (36/97b1=45:18 KT)

taat: İbadet 362, 1993, 3215 (KB)

uluş kendte tâ‘at telim bar ıduk

uş ol yérde yetrü körü barsa yok (3215 KBM)

talak (küni): Kavuşma, kıyamet (günü) 35/31a2=40:15 (KT)

oğı ıdır ur‘ännı fermânındın kimnüñ üze tilese ullarındın orkıtğı üçün alâ küinde (35/31a2=40:15 KT)

tamu: Cehennem 548/448 (DLT); 917, 3223, 5261 (KB) → **tamug**

Tamu kapuğın açar tawar (548/448 DLT)

tamug: Cehennem 4855 (KB); 27/25a2=5:10, 34/22a1=37:23, 34/29a2=37:97 (KT)
→ **tamu**

Bu ögür tamuğ eşleri ol (27/25a2=5:10 KT)

Taḡrı: Tanrı, Allah 33/28a1=34, 25/1b1=3:119, 25/2a3=3:120 krş. teḡri (KT)

Başladım Taḡrı atı birle üküş rahmetlig ulaşu yarlıkāḡan (33/28a1=34 KT)

tapug: İbadet 28/63b3=7:206 (KT)

Anlar kim İdiḡ üskinde uluḡsıḡlık kılmazlar anıḡ tapuḡıdın (28/63b3=7:206 KT)

tapug: İtaat; ibadet 187/160, 555/458 (DLT)

Teḡri tapuḡı (187/160 DLT)

tapunguluk İdi: İlah 28/35b1=7:158 (KT)

Yok tapunguluk İdi meger ol (28/35b1=7:158 KT)

Teḡri: Yüce ve aziz Allah, Tanrı 38/25, 51/36, 95/88 (DLT); 7, A1, C1 (KB); 30/53b2=16:48, 30/7a1=12:86, 30/53b3=16:49 (KT) → **Taḡrı**

Ewrülür anıḡ kölikeleri oḡdın soldın, Teḡrike yüknüḡliler olar (30/53b2=16:48 KT)

teḡrilik: Tanrılık 4202, 4204, 4225 (KB)

biri teḡrilik ol yaḡı boldaçı

bu kâfir yaḡlar yaḡı ol tuçı (4225 KBM)

tersa: Hıristiyan 29/22b2=9:30, 27/28b3=5:14, 27/31b1=5:18 (KT)

Aydılar tersālar: 'İsā Taḡrınıḡ oḡlı (29/22b2=9:30 KT)

tevbe: Tövbe 5711, 5289, 5647 (KB); 26/60b1=4:92, 35/23a2=40:3, 36/19a3=42:25 (KT)

Tevbe Taḡrıdın (26/60b1=4:92 KT)

tevrıt ~ tevrat: Tevrat 27/49b3=5:43, 28/33b3=7:157, 37/49a2=48:29 (KT)

Neteg ḡükm kıldrurlar saḡa olar üskinde Tevrīt (27/49b3=5:43 KT)

tın: Nefes, ruh 92/85, 99/92, 130/114 (DLT); 233, 773, 1134 (KB)

Er tını öçdi (92/85 DLT)

tirig: Esmâ-yı hüsnadan: Hayy 31/86b1=20:111 (KT)

Yarlıg ıdtımız saña bitigdin ol köni ol, çın tutuğlı tutaşı tirigke
(31/86b1=20:111 KT)

toyın: Kâfirlerin din adamı 140/122, 479/383, 519/418 (DLT)

Bir toyın başı agrı.sa kamug toyın başı agrı.mas (140/122 DLT)

tutug: Cin çarpması, çarpılma 187/160 (DLT)

Anıñ tutuğı bār (187/160 DLT)

tutuglug: Cinli, cin bulunan (yer) 248/218 (DLT)

tutuglug yi.r (248/218 DLT)

yörüg: Rüya tabiri 452/355 (DLT)

Tüş yörügi (452/355 DLT)

tüzün: Yumuşak huylu, esma-i hüsnadan: Halîm 33/82a3=35:41 (KT)

Ol turur tüzün yime yarlıkağan (33/82a3=35:41 KT)

uçmah kızları: Huri 34/13b1=36:55 (KT)

Bütünlükin uştmah boğnı bu kün meşğüllük içre uçmah kızları birle
(34/13b1=36:55 KT)

uçmak: Cennet 72/58, 607/499 (DLT); 3503, 3521, 3522 (KB)

türlüg çeçek yazıldı

barçın yağım kerildi

uçma.k yeri körüldi

tumlug yana kelgü.sü.z (72/58 DLT)

uçtmah: Cennet 37/28b3=48:5 (KT)

Kigürgü üçün mü'minlerni hem mü'minelerni uçtmaḥlarkā akar astnıda arıqlar
... (37/28b3=48:5 KT)

uḡan: Muktedir, esma-yı hüsnadan: Kadîr 27/31a3=5:17, 26/90b2=4:133,
29/2a2=8:41 (KT)

Ol Tanrı ḵamuḡ neḡ üze uḡan ol (27/31a3=5:17 KT)

uḡan: Kadir, Tanrı 63, 463, 45 (AH)

saḡa reḡc aḡa ḡeḡc birigli uḡan (463 AH)

uḡan Teḡri: Kadir olan Allah 51/36 (DLT)

ukbî: Ahret C50, 2157, 3027 (KB)

bu dünyâ tilese ülegü kümüş

kalı ‘ukbî kolsa bu ol hem yuluş (3027 KBM)

uluḡ: Esmâ-yı hüsnadan: Kebîr, Mütekebbir 26/12b1=4:34, 33/44b2=34:23,
38/32a1=59:23 (KT)

Ol Tanrı erür yüksek uluḡ (26/12b1=4:34 KT)

uştmaḥ: Cennet 63, 917 (KB)

bu edḡü oñ ol kör isizlik bu sol

soluñdın tamu orrı uştmaḥ oñ ol (917 KBM)

uştmaḥ: Cennet 26/28b1=4:57, 25/7b3=3:136, 29/16a1=9:21 (KT) → **uçmaḥ,**
uçtmaḥ

Kigrür-miz olarnı uştmaḥlarkā (26/28b1=4:57 KT)

vebal: Vebâl 242, 190, 426 (AH)

al artuḡ tileme vebal yüḡgülük (190 AH)

vacib: Vacib, yapılması şeriat bakımından gerekli olan 4999 (KB)

ra‘îyetka vâcib begi yarlıḡı

ağır tutsa estıp kiçig uluğı (4999 KBM)

vird: Belli zamanlarda okunması âdet olan dua 6222 (KB)

yana koptı yundı tarandı arığ

namâz kıldı virdin okıdı arığ (6222 KBM)

yagış: (Putlarına) yaklaşmak amacıyla veya adanmış oldukları adak için cahiliye devrindeki insanların putlarına kestikleri kurban 448/352 (DLT)

yalavaç ~ yalawaç: Peygamber 54/40, 633/529, 61/48, 54/40, 410/320 (DLT); 34/12a3=36:52, 32/6b1=28:7, 25/13b1=3:146 (KT)

yala.vaçka alkış bîrgil (61/48 DLT)

Va'de kıldı Tañrı, rāst aydı yalavaçlar (34/12a3=36:52 KT)

yalavaç ~ yalawaç: Elçi, Cebraıl 31/67a3=20:96 (KT)

Aldımız bir awuç toprağ yalawaç izindin (31/67a3=20:96 KT)

yalğan: Büyü, sihir 36/49a1=43:30 (KT)

Bu yalğan biz anjar tanığlılar-miz (36/49a1=43:30 KT)

yalñuk ~ yalıñuk: Âdem (sav.)'in adı 417/327,422/331, 612/505 (DLT)

Teñri yalıñuk törütti (417/327 DLT)

yaratıg: Yaratılış 34/17a3=36:68 (KT)

Ol kimerse kim uzun 'ömr bérür-miz aña, çoğı ewrer-miz anı yaratıg içinde (34/17a3=36:68 KT)

yarınlık: Yarınlık, ahiret 1147, 1208, 1278 (KB)

bu ay toldı aydı ay oğlum eşit

méni kör usanma yarınlık iş ét (1208 KBM)

yatçı: Kâhin (yada taşıyla yağmur vb. yağdıran kâhin) 578/476 (DLT)

ya.tçı yatla.dı (578/476 DLT)

yek: Şeytan 137/119, 384/301, 513/411 (DLT); 3523, 3590, 3592 (KB);
33/66b3=35:5, 28/49b3=7:175, 25/20a1=3:155 (KT)

Armasun sizlerni İdidin yek (33/66b3=35:5 KT)

yelinigli tamug: Kor ateşli cehennem 33/35a2=34:12 (KT)

Taturğay-miz añar ol yelinigli tamug kınıdın (33/35a2=34:12 KT)

yelwi: Büyü 458/362, 601/493 (DLT)

biriñ maña sö.zkiye

menlig kara tuzkıya

yelwin tuta.r közkiye

muñum meniñ biliñ e (601/493 DLT)

yelwiçi: Büyücü 458/362 (DLT)

yılduzçı: Müneccim 4376, LV (KB)

munıñda basa emdi yulduzçı ol

baka körse yetrü idi yinçe yol (4376 KBM)

yil ~ yel: Cin, cin çarpması 265/233, 344/277, 507/406 (DLT); 1202, 6388, 4361 (KB)

ogla.nıg yıl kapdı (265/233 DLT)

yil kovuz bitigi: Cin ve çarpmanın muskası 516/415 (DLT)

yilpik: Cin çarpması 464/368 (DLT)

Erke yilpik tegdi (464/368 DLT)

yinçe körügli latif: Esmâ-yı hüsnadan: Latîf 36/13b3=42:19 (KT)

Tağrı yinçe körügli latîf turur (36/13b3=42:19 KT)

yiti başlıg yil böke: Yedi başlı yılan; unvan olarak "kahraman" 545/446 (DLT)

yumışçı: Melek 449/353 (DLT)

yük: Yük, günah yükü 28/58b2=7:189, 38/80b3=65:4, 38/82b1=65:6 (KT)

Kaçan örtti erse anı kötürdi yük anıñ yükini yüngül (28/58b2=7:189 KT)

yüksek: Yüce, ulu, esma-yı hüsnadan: 'Aliyy 26/12b1=4:35, 36/35a1=42:51, 33/44b1=34:23 (KT)

Ol Tañrı erür yüksek uluğ (26/12b1=4:35 KT)

yükünç: Kıpçak lehçesinde namaz 95/88, 277/241, 608/500 (DLT)

Ol yükünç itti (95/88 DLT)

yükündeçi: Oğuzlarda, secde eden 350/280 (DLT)

yüküngen: Sürekli secde eden 350/280 (DLT)

yüküngüçi: Secde eden 350/280 (DLT)

zahid: Zahid 3229, 3441, 3442 (KB); 401 (AH)

atandı özüñ emdi zâhid atı

bu atıñ saña boldı tâ'at yutı (3229 KBM)

zahid: Rahip 29/23a2=9:31 (KT)

Tuttılar bilgelerini hem zâhid / rāhiblerini idileri (29/23a2=9:31 KT)

zebur: Zebur 27/7a3=4:163 (KT)

Bérdimiz Dāvūdka Zebürni (27/7a3=4:163 KT)

zekat: Zekât 31/21a3=19:55, 28/33a2=7:156, 26/45a1=4:77 (KT)

Fermānlayur erdi boğnıka namāznı hem zekātnı (31/21a3=19:55 KT)

zıkr: Zikir 76 (AH)

anıñ zıkrı tañsuk ediz bolsu tip (76 AH)

zina: Zina 1334, 4409, 1337 (KB)

bor içme fesâdka katılma yıra

zinâ kılma fâsık atanma kara (1334 KBM)

zühhd: Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme B56 (KB)

bütünlük me hürmet bu zühhdliğ öze

sakınuk biliglig arığlıg oza (B56 KBM)

zü'l-celal: Celâl sahibi, Allah B2 (KB)

uluğluk idisi uğan dû'l-celâl

yaratğan törütgen me kâdir kemâl (B2 KBM)

2.8.25. Politika

berat: Berat (rütbe, nişan verildiğini bildiren ferman) 5246 (KB)

seniñdin ayıtğay yarın bir bayat

cevâbın anutğıl özüñke berât (5246 KBM)

emaret: Emirlik, beylik, hakimiyet B36 (KB)

melikler koruğı ma esbâb tüze

bu tertîb ü şartı emâret öze (B36 KBM)

melik: Hükümlanlık 36/72a3=43:85, 36/72b1=43:85, 36/103b1-2=45:27 (KT)

Berekâtlig ol añar kökler meliki, yerler meliki hem ol iki ara (36/72a3=43:85 KT)

mülket: Saltanat B37, 91 (KB)

bu mülkniñ harâbı bekâsı nedin

yâ mülket kalurı barurı adın (B37 KBM)

2.8.26. Savaş, Ordu

2.8.26.1. Savaş

busug: Pusu, tuzak 187/160 (DLT); 366, 2370, 5414 (KB) → **büsüg**

çerigde bir ança busuğka kigür

yadağ okçı tüşrüp sen öñdün yügür (2370 KBM)

busuglug: Pususu olan, pusu kurmuş olan 248/218 (DLT)

busuglug yagı (248/218 DLT)

büsüg: Pusu 193/166 (DLT) → **busug**

ol kulın büsüg büsdi (193/166 DLT)

çerig: Savaş düzenindeki saf, sıra, savaşta iki taraftan biri; savaş 74/62, 76/64, 162/141 (DLT)

Arpası.z at aşu.ma.s arkası.z alp çeri.g sıyu.ma.s (74/62 DLT)

kapuş: Yağma 6482 (KB)

kapuş karma boldı müsülmân neñi

kanı adra tutğan harâmığ öñi (6482 KBM)

karma: Yağma 6458, 6482 (KB)

kapuş karma boldı müsülmân neñi

kanı adra tutğan harâmığ öñi (6482 KBM)

ölüt: Ölümcül savaş 37/24 (DLT)

süñüş: Mızrakla dövüş ve savaş 604/495 (DLT)

tewsig: Çarpışma 4327 (KB)

kara kadğusı barça karnı üçün

bodun tevşigi barça boğuzı üçün (4327 KBM)

tokış ~ tokuş: Savaş 10/5, 185/158, 310/256 (DLT) B44, 2365, 2366 (KB); 38/27b2=59:14, 38/34b1=60:1, 37/7a1=47:4 (KT)

Tokışlar olar ara atığ (38/27b2=59:14 KT)

uruş: Dövuş ve savaş, mücadele 10/5, 42/29, 118/106 (DLT); 2098, 4247, B44 (KB)

Tü.zün birle uruř, ūtu.n birle ūsterme (118/106 DLT)

uruş tokuş: Mücadele ve harp 10/5 (DLT)

ülker erig: Bir savaş oyunu, bir tür savaş hilesi 60/46 (DLT)

yagılık: Savaş 30/74b1=16:81 (KT)

ıldı sizke ... köñlekler kim küdezür sizlerni yağılıınız[dın] (30/74b1=16:81 KT)

yolıman: Her yönden yapılan yağma 460/365 (DLT)

2.8.26.2. Ordu

ay bitigi: Askerin isimlerinin ve erzakının kaydedildiği defter 32/18 (DLT) → **ay**

erig: Asker, ordu 38, 2284, 2328 (KB)

titimlig kerek hem topulsa erig

yitilik kerek ked komıtsa erig (2328 KBM)

sü: Askerler, savaş birliği, ordu 47/33, 130/114, 162/141 (DLT); B.38, C34, 1403 (KB); 29/19b3=9:26, 34/2a1=36:28, 31/59b3=20:78 (KT)

İğtı süler körmez sizler anı, ınadı anlarını kim tandılar (29/19b3=9:26 KT)

yetüt: Orduda yardım (lojistik) işi 409/320 (DLT)

2.8.26.3. Asker, Savaşcı

akını: Geceleyin dūřmanı basan birlik 51/36, 79/68, 114/103 (DLT)

akını keldi (51/36 DLT)

atı: Süvari 6035, 6054, 6055 (KB)

başında bir atçı maña suw bérür

alır-men tüketü içip öz kanur (6035 KBM)

atım: Usta atıcı, nişancı 50/35, 470/376, 610/502 (DLT)

atım er (50/35 DLT)

atım: Atıcı, nişancı; cesur, kahraman 1949, 1961, 2043 (KB)

bu beglikke aşnu tüp aslı kerek

atım alp katıǵ kurç yana toñ yürek (1949 KBM)

busugçı: Pusu kuran, tuzak kuran, pusuya yatan 1103 (KB)

ürüñ boldı erse kara saç sakal

anunǵu busugçı ölümke tükel (1103 KBM)

çerig: Asker, ordu 38, 2284, 2328 (KB)

yüreksiz kişiler çerig artatur

çerig artasa er erig artatur (2284 KBM)

çuwga: Kıpçak ve Oǵuz lehçesinde, rehber ve komutan 214/181 (DLT)

gazi: Gazi 25/21a1=3:156 (KT)

Қаған yorisalar yer içinde azu bolsalar ġāzīler (25/21a1=3:156 KT)

katargan: (Düşman sürüsünü) geri püskürten 306/253 (DLT)

erdi aşın taturga.n

yawlak yağıg katarga.n

boynın tutup kağırğa.n

bastı ölüm agtaru (306/253 DLT)

okçı: Okçu 366/290 (DLT)

okçı köndgerdi (366/290 DLT)

sakçı: Nöbetçi, muhafız 2143, 2345, 2140 (KB)

kılıç baldu sakçı tutun ay unur

kılıç sakçı bolsa beg inçlik bulur (2143 KBM)

topulgan: (Savaş safını) yaran 259/226 (DLT)

bu er ol çerig topulga.n (259/226 DLT)

tuğcu: Tuğcu 2557 (KB)

idişçi töşekçi yéme aşçıka

tüzü köz kemişse yéme tuğçıka (2557 KBM)

tutgak: Düşmanın gözcülerini ve öncülerini yakalamak için geceleyin dolaşan birlik 235/204 (DLT)

yağıcı: Muharip 2019, 2315, 2316 (KB)

negü tér eşitgil yağıcı kür er

bu saklık bile öz yağısın urar (2019 KBM)

yizek: Askerlerin öncüsü 452/355 (DLT)

yortug: Savaş veya yürüyüş gününde sultanın maiyeti 462/366 (DLT); 2344, 2345, 2586 (KB)

süsin itse yapsa ma yortuğ tüzüp

kédin kalmasa er ya öñdün ozup (2344 KBM)

2.8.26.4. Savaş Gereçleri, Silah, Teçhizat

agu: Zehir 57/43, 592/485 (DLT); 1126, 2142, 3388 (KB); 214 AH)

yılan teg bu ajun yılan oklağı

yoşamakka yumşak içi pür agu (213, 214 AH)

aşuk: Demir tolga 46/32 (DLT)

başak: Okun ve mızrağın uç kısmındaki demir, temren 190/162, 542/443, 332/269 (DLT)

başak burı.sı (542/443 DLT)

başaklıg (sünjü): Temreni olan, temrenli (mızrak veya ok) 249/218 (DLT)

bögde: Hançer 810 (KB)

bu bögde biçek kim eligde-turur

bıçığlı kesigli-turur ay unur (810 KBM)

burı: Temrenin girişindeki ok sırtı 542/443 (DLT)

başak burı.sı (542/443 DLT)

bügde: Türklerde (ölçünlü Türkçede) hançer 26/12, 210/181 (DLT) → **bükte**

bükte: Oğuzlarda hançer 26/12 (DLT) → **bügde**

çıgılwar (okı): Küçük, kısa ok 247/217 (DLT)

utru turup yagdı añar kiş okı çıgılwa.r

aydım asıg kılgu emes sen takı yalwa.r (247/217 DLT)

çırğuy: Temrenin şişkin yeri 551/452 (DLT)

çuram okı: Çuram atışında kullanılan ok 208/178 (DLT)

halka: Zırh yapımında kullanılan halka 33/34a1=34:11 (KT)

Yumşattımız añar temürni étkil tép yarıklar, endāze kılğıl halka içinde (33/34a1=34:11 KT)

kaçut: Kısa mızrak, harbe 9/5, 179/153 (DLT)

kalkan: Kalkan 221/191, 441/344, 479/383 (DLT); 3288, 4263, 3840 (KB); 38/11a2=58:16, 38/58a2=63:2 (KT)

kıkırıp atıg kemşelim

kalkan sünjü.n çömşelim

kaynap yana yumşalım

katgı yağı yuwılsu.n (221/191 DLT)

kalkan: Kalkan 612/506 (DLT)

kalwa: Temreni bulunmayan, temren yerine ucu sivriltilmiş olan ok 214/185, 263/229 (DLT)

tañda bile körse mini ördek ata.r

kalwa körüp kaşgalakı suwka bata.r (263/229 DLT)

kapgak: Sadak kapağı 237/206 (DLT)

katutlug ok: Temrenine zehir katılmış ok 408/318 (DLT)

kesme: Enli ok temreni 218/187 (DLT)

kez: Okun gez kısmı 164/142, 584/479 (DLT)

Ok kezi (164/142 DLT)

kılıç: Kılıç 8/5, 101/93, 161/140 (DLT); 268, 286, 1736 (KB)

eren alpı okıştıla.r

kıñır kö.zün bakıştıla.r

kamug tulmun tokıştıla.r

kılıç kınka küçün sıgdı (101/93 DLT)

kılıç boynı: Kılıç pırazvanası (kılıcın sapa giren kısmı) 519/418 (DLT)

kılıç kolu: Kılıcın kolu, çizdiği 502/403 (DLT)

kın: Kılıç ve bıçağın kını 171/147, 504/404, 389/305 (DLT); 2144, 87, 2138 (KB)

kılıç teprer erken yağı tepremez

kılıç kınka kirse beg inçlik yémez (2144 KBM)

Kılıç kını (171/147 DLT)

kiriş: Yay kirişi 108/98, 186/159, 310/255 (DLT)

Kurug yıga.ç egilme.s kurmuş giriş tügölme.s (108/98 DLT)

kiş: Sadak 198/170, 223/193, 247/217 (DLT)

ok kîş içre çığıl tıgıl kıldı (198/170 DLT)

kol: Kılıç ve bıçağın uzunlamasına çizgisi 502/403 (DLT)

kılıç kōlı (502/403 DLT)

kurman: Yay kabı 223/193, 451/354 (DLT)

Kîş kurma.n (223/193 DLT)

kurugluk: Okluk 250/219, 251/221 (DLT)

Kîş kurugluk (251/221 DLT)

küpe yarık: Demirden zırh 451/354, 540/441 (DLT)

ok: Ok 8/5, 15/8, 31/17 (DLT); 2055, 2558, 2635 (KB); 140, 228 (AH)

Er o.k attı (15/8 DLT)

okluk: Okluk, sadak 63/49 (DLT)

sap: Kılıç ve bıçağın sapı 507/407, 193/166 (DLT)

neçe yitiğ biçe.k õz sa.pın yonu.ma.s (193/166 DLT)

saz: Silah 26/69b3=4:102, 26/70b3=4:102, 26/70a1=4:102 (KT)

Alsunlar tomlarını hem sâzlarını (26/69b3=4:102 KT)

sıta: Mızrak 77, 3840, 4892 (KB)

kopa keldi örlep sata kalkanı

ajun meñzi boldı ürüñ erdini (3840 KBM)

sokım: Islık gibi ses çıkarması için oka takılan, çam kozası şeklinde, üç tarafı delikli tahta parçası 200/171 (DLT)

süñü: Mızrak, kargı 176/150, 249/218, 399/310 (DLT); 2376 (KB)

bır süñü turkı (176/150 DLT)

süñüş: Kısa mızrak 604/495 (DLT)

tañuk: Savaşta kısa mızrakların ve bayrakların ucuna iliştirilen ipek kumaş 604/496 (DLT)

temürgen: Oğuzcada okun temreni 260/227 (DLT)

tili: Temren yuvasından okun yukarısına doğru sarılan sırim 548/448 (DLT)

togru: Kılıç, hançer ve bıçağın kabzaya sokulan kuyruğu 212/182 (DLT)

toz: Yaya sarılan kiriş 496/398 (DLT)

tözlug: Kirişli (yay) 452/354 (DLT)

Oprak yasıkdın tözlug yā çıka.r (452/354 DLT)

tolum: Silah 474, 1381, 1537 (KB)

ölümüg unitma añar yok tolum

busuğdın çıkar teg çıkar bu ölüm (1381 KBM)

tulum: Silah 115/103, 200/171, 279/242 (DLT)

ol yagıka tulum anuttı (115/103 DLT)

tura: Kalkan 441/344, 542/443 (DLT); 256, 4710, 5263 (KB)

yaşnat kılıç başı üze kakkıl yar a

bıçlıp anıñ boynı takı kalkan tura (441/344 DLT)

ulun: Okun gövdesi 52/37 (DLT)

uruş sazi: Silah 26/69a1=4:102 (KT)

Alsunlar uruş sâzlarını (26/69a1=4:102 KT)

ya: Yay 143/124, 181/155, 248/218 (DLT); 371, 6532, 4139 (KB); 462, 228 (AH)

Ol yā atısa.dı (143/124 DLT)

ya bağı: Yayın bağı, ortası 181/155 (DLT)

yarık: Zırh ve göğüslüğe (cevşen) verilen genel isim 451/354, 540/441, 514/413 (DLT); 2385 (KB); zırh 33/34a1=34:11 (KT)

Yumşattımız anar temürni étkil tép yarıklar (33/34a1=34:11 KT)

yasıç: Yassı temren 448/351 (DLT)

yatan: Ok atılan tahtadan yay 453/356 (DLT)

zehr: Zehir 208, 206, 440 (AH)

bir elgin tutup şehd birin zehr kıtar (208 AH)

2.8.26.5. Düşman

adu: Düşman BaC 448 (AH)

duşman: Düşman, hasım 3398, 3399, 3418 (KB); 360, 58, 141 (AH) → **düşman**

kayu erke düşmân yumıtsa kalın

ol er erdemi erde artuk bilin (3418 KBM)

düşman: Düşman 45B, 119, 944 (KB); düşman 26/20a3=4:45, 26/59a3=4:92, 26/68b1=4:101 (KT) → **duşman**

Ol Tağrı bilgen düşmanlarıñıznı (26/20a3=4:45 KT)

kır yağı: Gizli düşman 163/142 (DLT)

tıl: Düşmandan ele geçirilen adam, casus 169/146, 502/402 (DLT)

Tıl tuttı.m (169/146 DLT)

yağı: Düşman 56/42, 93/87, 124/110 (DLT); 101, 144, 200 (KB); 134, 431 (AH); 33/67a1=35:6, 31/88b3=20:117, 31/90b3=20:123 (KT)

Bütünlükin yek sizke yağı ol yime tutuñlar anı yağı (33/67a1=35:6 KT)

2.8.26.6. Engel, Bariyer

ükek: Şehrin surlarında savaş için hazırlanan burç 52/37 (DLT); 138, C5, V (KB); 26/46b2=4:78 (KT)

Yeter sizlerke ölüm neçeme bolsa sizler ediz ükekler içinde (26/46b2=4:78 KT)

2.8.27. Tür, Cins

cüft: Çeşit, tür 31/50a1=20:53, 34/5b2=36:36, 34/68a2=38:58 (KT)

İdtı kökdin suw, çıkardı anıñ birle cüftler otlardın adın adım (31/50a1=20:53 KT)

2.8.28. Destek, Yardım

basut: Yardım 178/152, 231/200 (DLT); 2502, 3056, 5850 (KB)

Ol maña basut birdi (78/152 DLT)

tokum: Dayanak, destek 3466, 4794, 5093 (KB)

séni munça bekrü tutup koldukum

bu erdi tilekim meniñ ay tokum (5093 KBM)

yarı: Yardım 618, 1474, 2362 (KB); 4 (AH)

kalı başguka bulmasa sen yarı

yalawaç ıdıp sen bar illeş yorı (2362 KBM)

yarıçı: Yardımcı 427 (KB)

basutçı kerek erke yarıçılar

ukuşluğ biliglig bögü élçiler (427 KBM)

yölek: Destek 90, 116, 122 (KB) → **yölek**

takı ma negü erse ârzû tilek

bayat ok bolu bérşü arka yölek (122 KBM)

2.8.29. Diller

Arabça: Arapça, Arap dili B73 (KB)

‘arabça tejikçe kitâblar üküş

biziñ tilimizçe bu yumğı ukuş (B73 KBM)

Hıtay tılı: Çin dili, Çince 501/402 (DLT)

Tazi: Arapça 30/87b1=16:103, 31/87a2=20:113 (KT)

Bu tâzî tili ol belgölüg (30/87b1=16:103 KT)

Taziçe: Arapça 36/3b1=42:7, 36/37a3=43:3 (KT)

Mundağuk yarlıg ıdtımız saña Qur'an tâzîçe (36/3b1=42:7 KT)

Tejikçe: Farsça B73 (KB)

‘arabça tejikçe kitâblar üküş

biziñ tilimizçe bu yumğı ukuş (B73 KBM)

Türkçe: Türkçe A31, B75, 273 (KB)

mesel keldi türkçe muñar meñzetür

anı sözledim men munu yañzatur (273 KBM)

Türki: Türkçe A21 (KB)

ümerâ tép aydılar, îrânlıglar şâhnâme^-i türkî atamışlar, ba‘- (A21 KBM)

Yabaku tılı: Yabaku lehçesi 169/146 (DLT)

2.9. Sayı Adları

2.9.1. Asıl Sayılar

altı: Altı (6) 37/79b3=50:38 (KT)

Çın-ok törüttümüz köklerni yerlerni ol iki ara altı kün içinde () 37/79b3=50:38
KT)

altmış: Altmış (60) 366, 367, 368 (KB)

otuz yığmışın yandru aldı elig

negü kılğay altmış tegürse elig (368 KBM)

bir: Sayıda bir 12/6, 35/22, 36/24 (DLT); A18, A31, B1 (KB); 123, 291, 362 (AH)

bīr ağut nēŋ (36/24 DLT)

biş: Beş 73/60, 78/66, 497/399 (DLT); 1432, 2060, 135 (KB)

bīş erŋe.k tü.z erme.s (73/60 DLT)

ellig: Elli 71/57 (DLT); 365, 369, 6033 (KB) → **ellig**

Erŋe.nke elig karı bö.zün ūm tüke.me.s (71/57 DLT)

ellig: Elli 83/74 (DLT) → **ellig**

ellig yarma.k (83/74 DLT)

iki: İki 36/23, 123/109, 392/307 (DLT); C5, 15, S.29 (KB); 50, 149, 312 (AH);
30/54b3=16:51, 30/69b2=16:76, 25/12a3=3:144 (KT)

Tutmaŋlar iki Taŋrı (30/54b3=16:51 KT)

ikki: İki 78/66, 101/93, 103/94 (DLT) → **iki**

olar ikki arışdı (10/93 DLT)

kırk: Kırk 176/150, 430/336 (DLT); 4637, 364, 4624 (KB); 28/20b3=7:142 (KT)

Tükel boldı İdiŋ öçi kırk tün (28/20b3=7:142 KT)

miñ: Bin 119/106, 128/112, 168/145 (DLT); 61, 78, 99 (KB); 359, 67, 36 (AH);
28/68b1=8:9 (KT)

Sizke men meded bérür men sizke miñ ferīştelerdin biri soñınça biri kelgenler
(28/68b1=8:9 KT)

on: On 36/23, 47/33, 117/105 (DLT); 132, 759, 2487 (KB); 486, 210 (AH);
28/20b3=7:142, 32/18b1=28:27 (KT)

Va'de kıldımız Mūsāka otuz tün, tükel kılmız anı on birle (28/20b3=7:142
KT)

ottuz: Otuz; üçer defa, üçer üçer 83/73 (DLT)

ottuz yarma.k (83/73 DLT)

ottuz içip kıkrılım

yoka.r kopup sekrilim

arslanlayu kökrelim

kaçtı sakınç sewnelim (83/73 DLT)

otuz: Otuz (30) 368, 5640 (KB); 28/20b2=7:142 (KT)

Va'de kıldımız Mūsāka otuz tün (28/20b2=7:142 KT)

sekiz: Sekiz 183/157 (DLT); 131, 4818, 6624 (KB); 34/80b2=39:6, 32/18b1=28:27
(KT)

İndürdi sizke yılkılardın sekiz cüft (34/80b2=39:6 KT)

sekiz on: Seksen, sekiz kere on (80) 220/189 (DLT) → **seksön**

sekkiz: Sekiz 183/157 (DLT)

seksön: Seksen 220/189 (DLT) → **sekiz ön**

toksan tokuz: Doksandokuz (99) 34/54a3=38:23 (KT)

Her-āyine bu meniñ қадаşım añar toksan tokuz sağmal (34/54a3=38:23 KT)

tokson: Doksan 220/189 (DLT) → **tokuz ön**

tokuz: Dokuz 498/400 (DLT); 4893, 999 (KB)

toku.z tūglu.g xān (498/400 DLT)

tokuz on: Doksan, dokuz kere on 220/189 (DLT) → **tokson**

tört: Dört 78/66, 172/148, 637/532 (DLT); A29, B64, B72 (KB); 35, 31, 486 (AH);
29/27a3=9:36, 35/77a2=41:10 (KT)

Bütünlükin aylar sanı Tañrı üskinde on iki ay ... andın tört ay Һarām ol
(29/27a3=9:36 KT)

üç: Üç 29/16, 30/16, 408/318 (DLT); 771, 801, 802 (KB); 312 (AH); 27/11a3=4:171
(KT)

Bitiñler Tañrıқа hem yalavaçlarıña aymañlar üç tép (27/11a3=4:171 KT)

yédi: Yedi (7) 35/78a2=41:12 (KT) → **yèti**

Törütü olarnı yédi қат kökni (35/78a2=41:12 KT)

yèti: Yedi (7) 38/87a3=65:12 (KT) → **yèdi**

Tañrı ol kim törütü yèti kökni (38/87a3=65:12 KT)

yétmiş: Yetmiş (70) 29/57a3=9:80, 28/31a1=7:155 (KT)

Eger yarlıқatu қolsaң olарқа yétmiş yolu hīç yarlıқamaz Tañrı olарқа
(29/57a3=9:80 KT)

yetti: Yedi 455/359 (DLT) → **yiti**

Yetti kat kōk (455/359 DLT)

yigirme: Yirmi 465/369 (DLT)

yigirmi: Yirmi 465/369 (DLT)

yiti: Yedi 545/446 (DLT); C5, 1890, 2787 (KB) → **yetti**

Yiti başlıғ yil böke (545/446 DLT)

yüz: (Sayıda) yüz 53/38 (DLT); 190, 1469, 3058 (KB)

yüz at meniñ agdın keçti (53/38 DLT)

yüz miñ: Yüzbin (100000) 34/39b2=37:147 (KT)

İdtımız anı yüz miñke tegi azu artuqlar (34/39b2=37:147 (KT)

2.9.2. Yaklaşıklık-Belirsizlik Sayıları

bêşte biri: Beşte biri, 1/5 29/1a1=8:41 (KT)

Taŋrıka ol bêşte biri hem yalavaçka hem yağıkluk idisiñe (29/1a1=8:41 KT)

çehar-dang: Üçte iki 27/15b3=4:176 (KT)

Eger bolsalar ikegü, ol ikike iki iki çehār-dāng andın kim (27/15b3=4:176 KT)

2.9.3. Sıra Sayıları

birinç: Birinci 607/499 (DLT)

birinç nēŋ (607/499 DLT)

bişinç: Beşinci 78/66, 637/532 (DLT)

ikinç: İkinci 78/66, 79/67, 637/533 (DLT); C52, C53, 132 (KB); 10, 152 (AH); 29/31a1=9:40 (KT) → **ikinçi**

Ançada çıkardı anı anlar kim tandılar ikiniñ ikinçi (29/31a1=9:40 KT)

ikinçi: İkinci A30, B50, B65 (KB) → **ikinç**

yana bir siyâset başın kesgüke

ikinçi firâset köñül bérgüke (B50 KBM)

ikindi: İkinci 82/72 (DLT)

ikindi nēŋ (82/72 DLT)

onunç: Onuncu 78/66, 79/67, 637/533 (DLT)

onunç yarma.k (79/67 DLT)

törtülenç: Dördüncü 34 (AH)

‘alı törtülençi ol ersig toña (34 AH)

törtünç: Dördüncü 78/66, 637/532 (DLT)

törtinç: Dördüncü 134, 5905 (KB) → **törtünç, törtünçi**

bu törtinç titimlig kerek bolsa alp

yağı boynın egse işin kılsa yarp (5905 KBM)

törtünç: Dördüncü 2062, 2327 (KB); → **törtinç, törtünçi**

bu törtünç kerek alçı hîle^ bilir

bu hîle^ bilir erke arslan ulır (2327 KBM)

törtünçi: Dördüncü; A30, B66 (KB) → **törtinç, törtünç**

üçünçi hired ol ululuk bile

törtünçi kanâ^at ve ‘âfyet bile (B66 KBM)

üçünç: Üçüncü 78/66, 637/532 (DLT); 422, LXVIII, 267 (KB); 33 (AH)

sen emdi kayu sen maña ay aç

ikide biri bol üçünçte kaça (267 KBM)

yigirminç: Yirminci 78/66, 637/533 (DLT)

2.9.4. Topluluk Sayıları

dük miñ: Binlerce 168/145, 605/496 (DLT)

Dük miñ yarma.k (168/145 DLT)

tümen miñ: Milyon 202/173 (DLT)

Tümen miñ yarma.k (202/173 DLT)

üçegü: her üçü 802, 1669, 3573 (KB)

2.9.5. Üleştirme Sayıları

koşa: İkişer ikişer, çiftler çiftler 458/362, 470/376 (DLT)

miñer: Biner 3421 (KB)

negü er bolur kör miñ er düşmânı

miñer sözlemese küniñe anı (3421 KBM)

2.10. Kavramlar

2.10.1. Zaman Kavramı

aylık: Aylık 1387 (KB)

ata arkasmdın tuğulsa oğul

ana karnı menzil kaç aylık amul (1387 KBM)

ezel: Ezel, başlangıcı olmayan, öncesizlik 1232, 3898, 4787 (KB)

kalı bérmez erse yetilse ecel

bitilmiş bolur bu ecelke ezel (1232 KBM)

fasl: Fasl, mevsim C4, S.23, 6006 (KB)

takı bir tüş ol kör bu yıl faslıña

tadusı küçenip barır aslıña (6006 KBM)

cavidanelik: Ebedîlik 31/89b2=20:120, 35/88b3=41:28 (KT)

Ey Ādem nek yolçılayın mu séni cāvidānelik yığacı üze (31/89b2=20:120 KT)

künlük: Günlük 241/210 (DLT); 1535, 3529, 3532 (KB)

özün iki künlük awıngu için

körürde küyürme özüñni küçün (3532 KBM)

meñülük: Sonsuzluk, ebedîlik 5147, 5249, 5833 (KB)

kalı kıldı erse özüñ edgülük

asığ kıldıñ özke eçü meñülük (5147 KBM)

müddet: Müddet 194 (AH)

keçer yıl keçer teg meze müddeti (194 AH)

saat: Saat 3615, 3608 (KB); 491, 224 (AH)

tişi suhbeti me bu erlik otın

öçürmek için ol birer sâ'atın (3608 KBM)

uğan rahmet itsün bu sa'at aña (491 AH)

2.10.2. Değer Yargıları

acizlik: Kuvvetsizlik, âcizlik 391 (KB)

ilâhî bilür sen bu 'âcizlikim

sañar ok açar-men muñum hem takım (391 KBM)

acz: Âcizlik, güçsüzlük 103/20 (DH)

Kul Hâce Ahmed mâlı yoktur nezri başı

Tangla barsa Hâcesiğe tuhfe yaşı

Acz ü niyâz şikesteliğ kılğan işi

Eşk-i surh ruy-ı zerdi özri bolğay (103/20 DH)

adâlet: İstikamet, ifratla tefrit arasındaki yol, itidal, doğruluk, insaf; Allah'ın emirlerini emr ettiği şekilde, eksiksiz yerine getirme (89/4 DH)

Ehl-i dünya halkımızda sehâvet yok

Padşahlarda vezirlerde adâlet yok

Dervişlarning duasıda icâbet yok

Türlük bela halk üstige yağdı dostlar (89/4 DH)

adaşlık ~ adışlık: Arkadaşlık 85/77, 86/77 (DLT)

urunçak alıp yermedi

alımlıg körü armadı

adaşlık üze turmadı

kalın eren tirgeşü.r (85/77 DLT)

adavet: Düşmanlık 338 (AH); adâvet 103/5 (DH)

'adavet kökini qazıp sen köçür (338 AH)

adl: Adil, adâlet 62, 40 (AH); 38/78a2=65:2 (KT)

siyasæt riyasæt kıyasæt kerem

ziyadet ula 'adl eşit uq munı (61, 62 AH)

adil: Adâlet, doğruluk A30, B65, C13 (KB)

birisi me 'adl ol könilik öze

ikinci bu devlet kut ikbâl tüze (B65 KBM)

afet: Âfet, bela, felaket 81/6 (DH)

Mürşidlerge hizmet kılsang nefsgе âfet

Tegme nâdân bu yollarda kılmas tâkat

Sâdık kullar bu yollarnı bilür râhat

Tirig ölmey didâr ârzu kılmang dostlar (81/6 DH)

afyet: Âfiyet, sıhhat B66 (KB)

üçünçi hired ol ululuk bile

törtünçi kanâ‘at ve ‘âfyet bile (B66 KBM)

ağırlık: Hürmet, ikrâm, itibar, saygı 264, 297, 472 (KB)

bilig kıymetini biliglig bilir

ukuşka ağırlık biligdin kelir (472 KBM)

akıl: Akıl A30, A34 (KB)

bir ‘adil ikinci devlet üçünçi ‘akıl dörtünçi kanâ‘at yana (A30 KBM)

akıllık: Cömertlik 520/419 (DLT); 934, 1402, 1951 (KB); 230, 232, 250 (AH)

koğgıl maña akı.lık bolsun maña aya.g a

ığgıl meni tokışka yöwgıl maña ula.g a (520/419 DLT)

akl: Akıl $31/50a3=20:54$, $34/59a2=38:29$, $34/85a2=39:9$ (KT); 130/8 DH)

Bütünlükin anıñ içinde nişāanlar 'aql ıdıleriñe ($31/50a3=20:54$ KT)

akl-ı kamil: Olgun akıl 12/3 (DH)

Hak aldıda akl-ı kamil dem uralmas

Işk şiddeti tuğyan kılsa bir dem turmas

Pervane dek ahger bolub özin bilmes

Bu sırlarnı Canane’din tuydum mena (12/3 DH)

akl u huş: Akıl ve şuur 69/2 (DH)

Merkep yağır, yüküm ağır özüm gamgin

Hasret birle akl u huşum ketti temkin

Ötib kervân közdin gâyib boldı mukin?

Barur cayım bilelmesmen kayan emdi (69/2 DH)

alıg: Kötü şey; kötü kişi 44/30, 193/165 (DLT)

bardı eren konuk bulup kutka saka.r

kaldı alıg oyuk körüp ewni yıka.r (193/165 DLT)

alplık: Kahramanlık 2292 (KB)

uwutka bolup korklık alplık kılur

ögünçke bolup er özin öldürür (2292 KBM)

arıklık: Temizlik 86/77 (DLT); 1960, 1985, 2105 (KB); 31/8a2=19:13 (KT)

Yarlıkamağ bérin üskümüzde hem arıgık erür saşnuğ (31/8a2=19:13 KT)

arıklık: Münezzeh olma 30/57a2=16:57, 31/14a2=19:35 (KT)

Ayurlar Tenrike kızlar, anıñ arıgıñ olarka ol ne kim küser erse sizler
(30/57a2=16:57 KT)

artatmak: Vesvese, kötüye tahrik 28/61a2=7:200 (KT)

Eger artatmağ tilese yekdin artatmağ, sığınıl Tañrıka, Ol eşitgen bilgen ol
(28/61a2=7:200 KT)

artatur: Fesat, fitne 27/42a3=5:33 (KT)

Yorıyur ıatıgıanurlar yer içinde artatur (27/42a3=5:33 KT)

artmak: Lütuf 37/48b2=48:29 (KT)

Tileyürler artmağ Tañrıdın hem hoşnüdlük (37/48b2=48:29 KT)

artukluk: Fesat, fitne, bozgunculuk 29/35b3=9:47 (KT)

Eger çıksalar sizıñ içiñizde arturmazlar sizke meger artukluk (29/35b3=9:47
KT)

artukluk: Haksızlık 26/7b2=4:29 (KT)

Yémeñler mällarıñızni sizıñ ara artukluk birle (26/7b2=4:29 KT)

asanlık: Kolaylık 38/81a1=65:4 (KT)

Kim korksa Tanrıda kılur anar işindin âsânlık (38/81a1=65:4 KT)

asayiş: Huzur, rahatlık, emniyet, sulh, sükun 135/7 (DH)

Ol darahtnı mevasıdın tatkan kullar

Dünyâsını âhiretge satkan kullar

Gor içinde âsâyışde yatkan kullar

Seherlerde köz yaşını ummân kılur (135/7 DH)

asıg: Kâr, fayda, yarar 44/30, 247/217, 450/353 (DLT); 106, 171, 232 (KB); 78, 287, 100 (AH); 35/69a2=40:80, 31/30b1=19:76, 28/57b1=7:188 (KT)

Sizke turur anıñ içinde asığlar tegse sizler anıñ üze hâcetka (35/69a2=40:80 KT)

asıg kılgu: Yarar sağlama, fayda 247/217 (DLT)

utru turup yagdı anar kış okı çıgılwa.r

aydım asıg kılgu emes sen takı yalwa.r (247/217 DLT)

aşıklık: Âşıklık, âşık olma, ilâhi sevgiye tutulma 33/2 (DH)

Gül ışkını kuyıda men bülbül boldum

Elvân elvân tiller birle nâliš kıldım

Barça işdin âşıklıknı düşvâr bildim

Her ne kılsang âşık kılğıl Perverdigâr (33/2 DH)

ayat: İbret 36/24a1=42:33 (KT)

Bütünlükin anıñ içinde âyâtlar kamuğ sergen şükr kılğanka (36/24a1=42:33 KT)

azab: Günah, vebal, kir 33/3a1=33:33 (KT)

Tileyür Tanrı kiterse sizdin 'azâbnı ... arıtsa sizlerni (33/3a1=33:33 KT)

ayb: Ayıp, kusur 534, 1328, 3505 (KB); 362, 230, 504 (AH)

kişisiz tirilme kişiler ara

kişi ‘aybı körme özüñni kör e (3505 KBM)

ayin: Örf, âdet, tarz A20 (KB)

hükemâları âyînü’l-memleke^ tédiler, meşrıklığlar zînetü’l- (A20 KBM)

bağırsaklık: Merhametlilik, bağlılık 1481, 5796, 1357 (KB)

bağırsaklık erdi meniñ bu sözüm

esen kal selâmet ay körklüg yüzüm (1481 KBM)

baha: Kıymet, değer 85, 86 (AH); 27/51a3=5:44, 25/28b2=3:187, 30/83a3=16:95 (KT)

Satgın almanlar meniñ âyetlerimka az bahānı (27/51a3=5:44 KT)

bahillik: Cimrilik, hasislik 26/14b2=4:37 (KT)

Anlar kim bahîllik kılurlar, fermānlayurlar boğunka bahîllikın (26/14b2=4:37 KT)

baht: Baht, talih, kısmet 92 (KB); 224 (AH)

bolu bérđi ewren ilig bérđi taht

tuta bérđü teñri bu taht birle baht (92 KBM)

barlık: Güç, iktidar 38/81b3=65:6 (KT)

Tutuğ olarnı anda kim turduğız barlıkıñızdın (38/81b3=65:6 KT)

basınç: Baskı, tazyik, zulüm 1771, 3109, 3206 (KB)

bodundın kötürdi kamuğ küç basınç

özindin kiterdi yarağsız kılınç (1771 KBM)

bayık: Oğuzcada doğru 517/416 (DLT)

bayık sö.z (517/416 DLT)

beglik: Beylik, emirlik 182/155 (DLT); 405, 420, 430 (KB)

tawar kimniñ üklise beglik añar kergeyü.r

tawarsızın kalıp beg erensizin emgeyü.r (182/155 DLT)

beka: Beka 397, B37 (KB); 193 (AH)

bu mülkniñ harâbı bekâsı nedin

yâ mülket kalurı barurı adın (B37 KBM)

bêkiştürmek: İbret, alınacak ders 30/62b1=16:66 (KT)

Bütünlükin sizke yılkılar içinde bêkiştürmek, içrür-miz sizlerke andın kim
qarınları içinde turur tezekli qanlı ara qatıqsız süt (30/62b1=16:66 KT)

bela: Bela 932, 1263, 1367 (KB); 349, 350 (AH)

erejke yakın tut yırak tut belâ

ikigün ajunda munı sen yul a (1263 KBM)

bıwalık: Kabalık, terbiyesizlik, küstahlık 931 (KB) → **bifa**

otunluk bıwalık yawalık kamuğ

isizler kılınçı bolur ay uluğ (931 KBM)

bilig: Akıl; hikmet; ilim 57/43, 58/44, 123/109 (DLT)

Keñe.şli.g bili.g üdreşü.r keñeşsi.z bili.g opraşu.r (123/109 DLT)

birlik: Birlik, vahdet 9, 13, 3719 (KB)

bir ol bir idi kim törütüti iki

sakışka katılmaz anıñ birliki (3719 KBM)

birr: İyilik 46 (AH)

anıñ bırr u cudı beđi'ıhsanı (46 AH)

biligsizlik: Cehalet 221/191 (DLT); 37/45a3=48:26 (KT)

Ançada kıldı anlar kim tandılar köğülleri içre hamiyet öwke, biligsizlik öwkesi (37/45a3=48:26 KT)

boynaguluk: Azgınlık, aşırılık 31/27b1=19:69 (KT)

Kayuları katığrak rahmān üze boynağulukındın (31/27b1=19:69 KT)

boynaguluk: Gurur, kibir 34/47a1=38:2 (KT)

Kendü anlar kim tandılar boynağuluk içinde takı eşinde (34/47a1=38:2 KT)

buhul: Hasislik 250 (AH)

aıklık erür bil buhul körksüzi (250 AH)

bulgaklık: Fitne, fesat 29/36a1=9:47 (KT)

Tileyürler sizke bulgaknı (29/36a1=9:47 KT)

bütünlük: Bütünlük, mükemmellik B56, 2211, 2844 (KB)

cah: Makam, itibâr 258 (AH)

aıklık şeref cah cemal arturur (258 AH)

cahil / biligsiz: 28/60b3=7:199 (KT)

Yüz ewürgil cāhillerdin / biligsizlerdin (28/60b3=7:199 KT)

can: Can, ruh, yaşayış, gönül, yürek, kalp, kuvvet, kudret 336, 991, 1423 (KB); 44 (AH); 30/22a1=15:29, 29/40b1=9:55 (KT)

Kačan kim tüp tüz kılsa-miz anı, ürse men anıñ içinde men yaratmış cāndın (30/22a1=15:29 KT)

cefa: Firak ve hicranda bırakma, vefâsızlık, cevr, ezâ 1244, 2041, 2198 (KB); 442, 393, 327 (AH)

cemal: Güzellik, hüsn, yüz güzelliği 91 (KB); 258 (AH); 33/15b1=33:52 (KT)

Hoş kelse saña olarnıñ cemâlleri (33/15b1=33:52 KT)

cevr: Haksızlık edip incitmek, ezâ, cefâ, sitem 6603 (KB); 393 (AH)

cefâ cevri barı maña tegmesüni

otun bifalardın sınırdın bolayı (6603 KBM)

ceza: İztırap 464 (AH)

ceza' kılma ya reñc idisi tarup (464 AH)

cud: Cömertlik 46 (AH)

anıñ bırr u cudı beđi' ihsanı (46 AH)

çanaçlık: Ahmaklık ve kancıklık 251/220 (DLT)

çınlık: Doğruluk, gerçeklik 2436 (KB)

uluğ hâcib artuk bütün çın kerek

bu çınlık bile ked bütün dîn kerek (2436 KBM)

çınlık: Gerçek, hak 38/33b3=60:1 (KT)

Çın-ok tandılar añar kim keldi sizke çınlıkdın (38/33b3=60:1 KT)

çil: Çirkinlik 502/402 (DLT)

dad bérme: Adil olma, adalet 30/79a1=16:90 (KT)

Her âyine Tañrı buyrur dād bérme, eğgüliğin bérme yağıklıq idisiñe,
yığar çalpaq işdin (30/79a1=16:90 KT)

dil: Gönül 500 (AH)

ayıtmış eğib rıkkat-i dil bile (500 AH)

düşman: Düşmanlık, gazap 35/28a3=40:10 (KT)

Anlar kim tandılar ündenürler Tañrınıñ düşmanı (35/28a3=40:10 KT)

düşmanlık: Düşmanlık, kin, nefret 27/24a2=5:8, 33/80a1=35/39, 38/40b1=61:3
(KT)

Eltmesün sizni boğunnuğ düşmanlıkı anıñ üze kim dād kılmadıñız
(27/24a2=5:8 KT)

düşvarlık: Zorluk 38/84a2=65:7 (KT)

Ƙılur Taŋrı düşvārılıƙda ƙıdın āsānlıƙ (38/84a2=65:7 KT)

edeb: Terbiye, ahlāk güzelliği, hayâ 4506, 6469, 577 (KB); 469, 125, 130 (AH)

oğul kıızka öğret bilig hem edeb

añar iki ajun anıñ asđı tap (4506 KBM)

eğgölük: İyilik 324/264, 34/20, 211/182 (DLT); 934, 1841, 1873 (KB); 389, 335, 192 (AH); 38/5b1=58:9, 29/37a3=9:50, 28/32b1=7:156 (KT)

Rāz aytıñ eğgölük birle taƙı saƙnuƙluk birle (38/5b1=58:9 KT)

eğizlik: Yükseklik 1521 (KB)

edizlik tiledi süzük cân turuğ

uçup bardı cân kaldı kalbüd kuruğ (1521 KBM)

ekeklik: Kadının serbestliği ve utanmazlığı 87/78 (DLT)

erdem ~ erđem: Terbiye; erdem; iyi ve övölmeye değeri iş 37/24, 57/43, 64/50 (DLT); 148, 281, 284 (KB); 59 (AH)

algı.l öğüt mindi.n ogu.l erdem ti.le

bo.yda ūlug bilge bolup bilgi.ñ ūle (37/24 DLT)

erinçü: Suç, günah 79/67 (DLT)

erk: Emrin geçerli olması, otorite 33/20 (DLT); 639, 3440, 5151 (KB); 256 (AH); 33/42a1=34:21, 31/63b3=20:87, 35/31b1=40:16 (KT)

Yok bolğusu anar anlar ūze hıç erkdin (33/42a1=34:21 KT)

erkliglik: Nüfuz, güç, kudret 30/85a3=16:99, 30/85b2=16:100 (KT)

Yok anar erkliglik anlar ūze kim kirtgündiler yana İdileri ūze köñöl ururlar (30/85a3=16:99 KT)

erklık: Mülk, saltanat, kudret 28/35b1=7:158, 28/55a1=7:185 (KT)

Ol kim aňar turur kökler hem yerler erkliki (28/35b1=7:158 KT)

erksizlik: Kudretsizlik, güçsüzlük 1534 (KB)

körü barsa yalňuk bu erksizlikin

nelük munça yawlak kötürdi egin (1534 KBM)

erlik: Erkeklik 65/51 (DLT); 3436, 3608 (KB)

bu ol erlik anın eren yük yüdüp

yorır sabrı birle ölümüg küdüp (3436 KBM)

esenlik: Esenlik, sağlık 169, 964, 1193 (KB); 30/44a1=16:32, 30/26a2=15:52, 31/18b2=19:47 (KT)

Ayurlar: esenlik siziň üze, kiriňler uştmahka (30/44a1=16:32 KT)

ersiglik: Yiğitlik, mertlik 2085, 2459, 3414 (KB)

yağıka katıg bolsa ersigliki

körür közke suw bérse körklüglüki (2085 KBM)

esiz: Yazık; kötülük 466/370 (DLT); 5834 (KB); 31/23a2=19:59, 28/20a2=7:141, 28/75a2=8:22 (KT) → **essiz, isiz, issiz**

Soň qaldı anlarda kişin ésiz (31/23a2=19:59 KT)

esizlik ~ ésizlik: Kötülük; huysuzluk 515/414, 630/525 (DLT); 29/47a3=9:67, 30/41a1=16:27, 30/41b2=16:28 (KT)

Fermānlayurlar ésizlikdin, yığarlar eğgülükdin (29/47a3=9:67 KT)

fasik: Allah'ın emirlerini tanımayan, sapkın, günah işleyen, fesatçı, kötülük eden 5556, 1334 (KB)

kısa tutsa fāsık yawa boşlağıg

tolu tutsa mescid cemâ'atlarıg (5556 KBM)

fazayıl: Faziletler B55 (KB)

bu törlüg fazâyil ukuşlar bile

ârâste^ ol ermiş yorımış küle (B55 KBM)

fazilet: 39, 21 (AH)

maña bolsa fażlın ıutuldı özüm (39 AH)

fazl: Fazilet 5053, 1152, 389 (KB)

törüttün igidtiñ bedüttün meni

seniñ fażlñ erdi bilir-men munı (1152 KBM)

fesad: Bozukluk, soysuzluk, karışıklık 2104, 4412, 4414 (KB); 35/37b3=40:26 (KT)

Men ıorıar men kim ağnatsa dīniñizni azu belgürse yer içinde fesādı
(35/37b3=40:26 KT)

fuzulluk: Kibir, gurur, küstahlık 644 (KB)

özünke baka kör kim erdiñ maña

kayudın kelir bu fuzûlluk saña (644 KBM)

füsuk: Fasıklık, günahkârlık 37/62a1=49:11 (KT)

Ündemeñler at yawuzı bile, néme yawuz füsūk at ĩmānda kiđin
(37/62a1=49:11 KT)

fütüvvet: Mertlik 63 (AH)

yime mecd mürüvvet fütüvvet uğan (63 AH)

gadr: Vefasızlık, hiyanet 383 (AH)

öküşrek kişiniñ içi ğadr erür (383 AH)

gafillik: Gaflette bulunma, dalgınlık C65 (KB)

bâb ğâfilliktin odanmak beyânı kılınur (C65 KBM)

gaflet: Gâfillik, dalgınlık 5266, 5268, 5271 (KB); 31/15b2=19:39, 37/74b2=50:22
(KT)

Ançada kim hükm kılnur iş olar ğaflet içinde tururlar hem olar kirtgünmezler
(31/15b2=19:39 KT)

galat: Yanlış 508 (AH)

ġalaṭ ma' nilerni ayıtmış yana (508 AH)

garıblık: Yabancılık, kimsesizlik 477, 478, 498 (KB)

bu ay toldı ança yorıdı bu yañ

ġarıblık sakıncı sarıġ kıldı eñ (498 KBM)

gazılık: Gâzilik 3982 (KB)

hac erse tilekiñ kerek neñ tawar

ġâzılık tilese yéme bu yarar (3982 KBM)

hak(k): Hak, hakikat, doğru, gerçek 6470, 6076, 3065 (KB); 103, 109, 345 (AH);
29/21b3=9:29, 28/44b3=7:169, 27/53b2=5:48 (KT)

Dīn tutmazlar haq dīnni anlardın kim bérildiler bitigni (29/21b3=9:29 KT)

hakikat: Bir şeyin doğrusu, asıl, gerçek 920, 953, 2651 (KB); 381 (AH);
29/36b2=9:48, 28/4b2=7:105 (KT)

Aqtardılar saña işlerni ançağa tegi keldi haqıqat, belgürdi Taqrının fermānı
(29/36b2=9:48 KT)

halıslık: Samimiyet ve temizlik 34/65a2=38:46 (KT)

Biz hāliş kıldımız olarnı hālişlķı birle sarāynı yād kılmak üçün
(34/65a2=38:46 KT)

hamiyet öwke: Taassup ve azgınlık 37/45a3=48:26 (KT)

Ançada kıldı anlar kim tandılar, köñülleri içre hamiyet öwke, biligsizlik
öwkesi (37/45a3=48:26 KT)

hamyet: Hamiyet 2314 (KB)

uluġ tutsa hamyet kür arslanlayu

ügi teg usuz bolsa tünle sayu (2314 KBM)

harişlık: Tamahkârlık, ihtiras 4731, 6346 (KB); 301, 302, 304 (AH)

harîslık bile ol tapuğ başladı

kéçe tañda bardı işin işledi (6346 KBM)

harluk: Aşağılık, rezillik, bayağılık 38/14a1=58:20, 35/82b2=41:17, 34/95b2=39:26 (KT) → **horluk**

hasım: Hasım, düşmanlık 1433, 5260, 5707 (KB)

harâmka katılma yéme kılma küç

kişi kanı tökme hasım kılma öç (1433 KBM)

haslet: Huy, tabiat 301 (AH)

hârişlık ma erke yawuz hâslet ol (301 AH)

haşmet: Haşmet 2303, 2460 (KB)

isizlerke hışmet siyâset kerek

yana edgüke tutçı hürmet kerek (2303 KBM)

hata: Yanlış, yanlışlık, belâ, kusur 2267, 2583, 1920 (KB); 220, 38 (AH); 26/58b2=4:92, 26/58b3=4:9, 31/57b2=20:73 (KT)

Kerekmez mü'minğa öldürmek mü'minke meger haţân (26/58b2=4:92 KT)

hatar: Tehlike 2152, 2832, 2890 (KB)

boğuzdın bolur barça begke hatar

boğuz tatğı aşçı idişçi tutar (2890 KBM)

hatır: Gönül, kalp 4393 (KB)

kılıçta yitigrek bularnıñ tili

yana kıldı yinçe bu hâtır yolu (4393 KBM)

hayr: İyilik, iyi iş 5062 (KB); 378, 390, 122 (AH) 28/57b2=7:188, 26/77b3=4:114, 37/75a3=50:25 (KT)

Eger bilür bolsa men örtüglügni üküş hayrını kılğatım tegmegeti maña yawuzluk (28/57b2=7:188 KT)

hayrat: İyilik, hayırlı amel 27/54a3=5:48 (KT)

Ozuşuñ hayrätlar içinde (27/54a3=5:48 KT)

helaklik: Hüsrân, mahvolma, yıkım 35/46a2=40:37, 37/8b2=47:8 (KT)

Ermez Fir'avnnıñ keydi meger heläklik içinde (35/46a2=40:37 KT)

hikmet: Hikmet 1198,2698, B72 (KB); 26/26b2/4:54, 34/53a1=38:20 (KT)

Bérdimiz İbrāhīm boğnıka bitigni hikmetni (26/26b2/4:54 KT)

hiyanet: Hıyanet, hainlik 2011, 2865, 2866 (KB)

kalı bolsa begler hiyânet köñül

boğınka asıǵ bolmaz andın tüñül (2011 KBM)

hired ~ hired: Akıl, fikir, zihn B66, B70, 6132 (KB); 47, 137 (AH); 34/89b3=39:18, 34/63b3=38:43 (KT)

Köndürdi olarnı Tañrı bu öǵur olar hired idileri tururlar (34/89b3=39:18 KT)

horluk: Horluk, zillet, aşıǵılayıcı durum 29/45a2=9:63, 27/42b3=5:33, 27/48b3=5:41 (KT) → **harluk**

Añar kim tuttılar buzaǵunı munu teger olarķa öwke idilerindin hem horluk yaqın tiriglik içinde (29/45a2=9:63 KT)

husumet: Tartışma, husumet, düşmanlık 36/43b1=43:18, 34/70a3=38:64 (KT)

Azu ol kim ektilenür şamuşa içre ol huşümet içinde belgürtmegen erür (36/43b1=43:18 KT)

huş: Zeka 22, 47 (AH)

uquş huş yititip sözümni aña (22 AH)

hüccet: Güç, kudret, yetkinlik 34/23b1=37:30 (KT)

Ermez bizke siziñ üze hüccet, kendü erdiñiz boğun ħaddin taş boynağı
(34/23b1=37:30 KT)

hüküm: Hikmet 31/7b3=19:12 (KT)

Bérdimiz añar hükmi oğlan erken (31/7b3=19:12 KT)

hüner: Hüner B54 (KB); 443, 445, 441 (AH)

baka kör kitâbnı bu térgen kişi

hünerlğ er ermiş kişiler başı (B54 KBM)

ıduk: Kutlu ve mübarek olan, mukaddes, aziz 343, 354, 433 (KB)

körü barsa yakşı ayur uş bu söz

sınap sözlegüçi ıduk kutluğ öz (433 KBM)

igit: Yalan 37/24 (DLT)

igit sö.z (37/24 DLT)

ikbal: Baht, talih, saadet B65 (KB)

birisi me ‘adl ol könilik öze

ikinci bu devlet kut ikbâl tüze (B65 KBM)

ilim: İlim, bilme, biliş C58, 6483, 4341 (KB); 27/5b1=4:162, 35/26a3=40:7,
30/12a1=13:43 (KT)

Üstüvār bolğanlar 'ilm içinde, olardın mü'minler kirtgünürler anıñ birle
(27/5b1=4:162 KT)

iminlik: Emniyet 5056, 5734, 6583 (KB); 26/50a2=4:83, 25/17b1=3:154,
28/69a3=8:11 (KT)

Kelse olarka bir buyruğ ĩminlikdin azu qorqınçdın (26/50a2=4:83 KT)

inayet: Vakf, sa'y, himmet, gayret, kerem, ihsan, lutf, iyilik 1797, 1267, 6192 (KB)

bayat kimke bérse ‘inâyet ülüg

tilekke tegir boldı atlıg külüg (1797 KBM)

inç: Rahat, huzur içinde, müsterih 5418, 5499, 5738 (KB)

seniñ ornuñka bir isiz ornağay

bodunuğ ulıtğay bir inç ıdmağay (5738 KBM)

irinç: Felâket, sefillik; bahtsızlık, musibet, mihnet 5242, 6446, 3109 (KB)

ay ilig üç iştin tegir küç basınç

biri beg osal bolsa tegse irinç (3109 KBM)

irinçü: Suç, kusur, hata, vebal 26/68a1=4:101 (KT)

Yok siziñ üze irinçü kim kısqā / kısa kılsa sizler namāzdın (26/68a1=4:101 KT)

irsellik: Döneklik, vefasızlık 686, 697, 715 (KB)

yayığlık yok erse bu irsellikiñ

ne edgü iş erdi seniñ kelmekiñ (715 KBM)

irteş: Kavga; düşmanlık 203/173, 373/294, 625/520 (DLT)

Sabanda sandırış bolsa örtgünde irteş bolma.s (203/173 DLT)

irüklük: İnhitât 5906 (KB)

kayu beg bu dört iş tükel kılmasa

irüklük kirür ilke anda basa (5906 KBM)

isizlik: Kötülük 87/78 314/258 (DLT); 249, 347, 901 (KB) → **esizlik**

edgü.lükün kel i.sizlikin kelme (87/78 DLT)

iz(z): İzzet, şeref, kıymet, itibar 1247, 6043, 89 (KB)

şatu tüşte ‘izz ol ağarı teñi

birer bağna sayu ağırlık öñi (6043 KBM)

izzet: İzzet 31/31b2=19:81, 34/75a2=38:82, 33/69b3=35:10 (KT)

kadr: Kadr, değer 414, 758, B20 (KB); 107 (AH)

az edgüke artuk üküş şükri kıl

üküş bolsa ni‘met anıñ kadri bil (758 KBM)

kafir: Kâfir 59, 4225, 4227 (KB); 33/23b1=33:64, 29/29a1=9:37, 38/66a2=64:2 (KT)

Her-âyine Tañrı yıratı kâfirlerni, anuttı olarkâ köyürgen ot (33/23b1=33:64 KT)

kafirlik: Kâfirlik, küfr 33/79b2=35:39 (KT)

Kim kim tansa anıñ üze turur kâfirlikı (33/79b2=35:39 KT)

kahillik: Tembellik 26/97a3=4:142 (KT)

Kaçan kopsalar namâzka kôparlar kâhillikın (26/97a3=4:142 KT)

kanaat: Kanaat C64, B66, B10 (KB)

üçünçi hired ol ululuk bile

törtünçi kanâ‘at ve ‘âfyet bile (B66 KBM)

kanıg: İnsandaki iyilik ve cömertlik hasleti 189/161 (DLT)

tutçı yagar bulı.tı altun tamar arıg

aksa anıñ akı.nı kandı meniñ kanıg (189/161 DLT)

kasidlik: Boşa gitme, heba olma 29/17b3=9:24 (KT)

katıglı: Vebal, bir eylemin kötü sonucu 38/67b3=64:5 (KT)

Kelmez mü sizke anlarnıñ haberi kim tandılar munda burun tattılar katıglı işlerini (38/67b3=64:5 KT)

katıglık: Güç, kuvvet 26/51b1=4:84, 37/37a2=48:16 (KT)

Bolğay kim Tanrı yığsa anlarının atıqlıını tandılar (26/51b1=4:84 KT)

katıqlı: Zarar 31/76a2=41:50 (KT)

Eger tatarsa-miz soyuramak bizdin atıqlıda kıdın tegdi anar
(31/76a2=41:50 KT)

katıqlı: Vebal, kötü son 38/84b3=65:9, 38/28b1=59:15 (KT)

Tattılar işini atıqlıı, boldı işini sonı ziyān (38/84b3=65:9 KT)

katkı: Katı, haşın, kibir 2232, 2233 (KB)

bodunda sewüg boldı kodkı kişi

sewügsüz bolur köñli katkı kişi (2232 KBM)

keçürgölük: Affetme hakkı 351/281 (DLT)

Beg yāzuk keçürgölük erdi (351/181 DLT)

kelgölük: Gelme hakkı 18/9 (DLT)

Ol yigit bi.zke kelgü.lü.k erdi (18/9 DLT)

kemal: Olgunluk B2, 3062 (KB)

ukuşluğ tilese ukuş sen tükel

biliglig tilese bilig sen kemāl (3062 KBM)

kerem: 61, 322, 341 (AH)

siyasæt riyasæt kiyasæt kerem (61 AH)

kezik: Cesaret 197/169 (DLT)

Bu işta saa kezik kere.k (197/169 DLT)

kıw: Kut, devlet, mutluluk 2105, 4337, 5551 (KB)

olarda biri bilge ‘ālim-turur

bu ‘ālim bile erke kut kıw bolur (5551 KBM)

kıwılık: Süreksizlik C25, S.122 XX (KB)

bâb kut kıwılığın devlet irsellikini ayur (C25 KBM)

kıyık: Eğrilik, cayma 1723, 482, 608 (KB)

künün turdı turğak tünün yatğakın

tapındı kıyiksız bağırsaklığın (608 KBM)

kıymet: Kıymet, değer 2803, B74, 2664 (KB)

özi ersig erse bedük himmeti

bu iki bile ol kişi kıymeti (2664 KBM)

kirtü: Gerçek, gerçeğin yeri 210/180 (DLT); 328 (KB); 368 (AH)

ol kirtü yi.rde ol (210/180 DLT)

kişilik: İnsanlık C71, 865, 866 (KB); kişilik: 385, 386 (AH)

kız ermez bu yalñuk kişilik kız ol

az ermez bu yalñuk könilik az ol (866 KBM)

kiyaset: Kiyâset, uyanıklık 61 (AH)

siyasæt rıyasæt kıyasæt kerem (61 AH)

koğkı: Alçak gönüllülük 547, 703, 1696 (KB)

köñül kodkı tuttı tilin söz süçig

bodunuğ işitti taşığ hem içig (1696 KBM)

koğkılık: Alçak gönüllülük 270 (AH)

kılıklarda eğgü kılık koğkılık (270 AH)

kołtğu: istek, muhtaçlık 4275, 2721 (KB)

konukluk: Ağırılama, misafirperverlik 140/123 (DLT)

kolsa kalı ugra.pan birgil takı azukluk

kargış kılur üme.le.r yunçığ körüp konukluk (140/123 DLT)

kor: Zarar 193, 1316, 1297 (KB) → **kora**

kora: Zarar 6627 (KB) → **kor**

kor yas: Sıkıntı, zarar, ziyan, bela 35/6a3=39:49, 34/83a1=39:8, 30/8a2=12:88 (KT)

Kaçan kim tegse sizlerke qor yas ündeyür bizni (35/6a3=39:49 KT)

kotkılık: Alçakgönüllülük 337/273 (DLT)

ögren anıñ biligin künde aña.r bāru

kotkılığın tapıngıl koğgıl küwe.z na.ru (337/273 DLT)

köni: Gerçek, doğru, hak 30/48b3=16:38, 31/13b3=19:34, 33/76a3=35:31 (KT)

Andağ va'de'i anıñ üze köni (30/48b3=16:38 KT)

könilik: Doğruluk, gerçeklik B65, 360, 590 (KB); 165, 154, 167 (AH)

atım kul tapuğçı kör ornum kapuğ

kılınçım könilik me kılıkım tapuğ (590 KBM)

könilik: Doğruluk, gerçek, hak, adalet 26/29b2=4:58, 30/70a3=16:76, 37/60a2=49:9 (KT)

Hüküm kılsa siz könilik birle (26/29b2=4:58 KT)

könilik: Hikmet 30/99a1=16:125 (KT)

Okıgıl İdiñ yolıka könilik birle, körklüg pend birle (30/99a1=16:125 KT)

könilik: Hidayet, doğru yol 37/14b3=47:17, 37/47b2=48:28 (KT)

Anlar kim köndiler arturğay olarka könilik (37/14b3=47:17 KT)

körk: Güzel, güzellik 178/152, 434/339, 515/414 (DLT)

körk: Güzellik, süs 91, 97, 733 (KB); 90, 317, 217 (AH)

tükel bolsa kör ay bu ağsa ediz

yana irlü törçir kiter körk meñiz (733 KBM)

körklük: Güzellik 34/66a2=38:49 (KT)

Bütünlükin saķnuqlarķa yanış körklük (34/66a2=38:49 KT)

körklüglük: Güzellik 2085, 2459, A17 (KB)

yağıka katığ bolsa ersigliki

körür közke suw bérse körklüglüki (2085 KBM)

körksüzlük: Çirkinlik, kabalık 816 (KB)

bu kaşım tüğüki bu körksüzlüküm

küçemçi kelirke bu yüzüzlüküm (816 KBM)

kudret: Kudret A2 (KB); 19 (AH); 34/18b1=36:71, 37/31b3=48:10, 34/73b1=38:75 (KT)

Körmezler mü biz törüttimiz olarnı andın kim kıldı kudretimiz yılķılar (34/18b1=36:71 KT)

kurguluk: Taşkınlık ve hafiflik 263/229 (DLT); 2078 (KB)

otunluk iweklik yinik kurğuluk

kara kılķı ol bu yırak turğuluk (2078 KBM)

kuvvet: Kuvvet 196 (AH); 34/52a2=38:17, 29/48b2=9:69, 35/80b3=41:15 (KT)

Yād kılgıl kulumızın Dāvūdın kuvvet idisi, ol her-āyine ol yangın turur (34/52a2=38:17 KT)

küç: Güç, kuvvet 125/110, 208/178, 495/397 (DLT); 380, 600, 812 (KB); 331 (AH); 32/9b2=28:14, 33/84b3=35:44, 28/23b2=7:145 (KT)

Kaçan tegdi erse küçiñe kırķ yaşlığ boldı (32/9b2=28:14 KT)

küç: Zulüm 273/238, 495/397 (DLT); 36/97a1=45:17, 36/26b3=42:39, 35/31b3=40:17 (KT)

Keldi olarka bilig küç üçün olar ara (36/97a1=45:17 KT)

küfr: Küfr, kâfirlik 29/9b1=9:12, 29/12b2=9:17, 34/84a1=39:8 (KT)

Olar ta'n kılsalar dîniñiz içinde toğuşuñlar küfr başlarını (29/9b1=9:12 KT)

küwençlik: Güvenlik 1073 (KB)

küwençlik tiriglik kötürdi özin

yayığ dünyâ méndin ewürdi yüzün (1073 KBM)

küwezlik: Kibirlenip şımarma, aşırı şımarıklık 253/222, 254/223 (DLT)

eştip ata ana.ñnıñ sawlarını kadırma

neñ kop bulup küwezlik kılñp yana kuturma (253/222 DLT)

mani: Mana, anlam (KB); 503, 508 (AH)

maruf: İyi amel 405 (AH)

kanı emr-ü ma`ruf kıılır edğü er (405 AH)

mecd: Büyüklük, şeref 63 (AH)

yime mecd mürüvvet fütüvvet uğan (63 AH)

mekarım: Kerem, mekremet 50 (AH)

señhası mekarım iki dermanı (50 AH)

mezalim: Mezalim, haksızlık 2499 (KB)

mezâlim üdinde ötügçilerig

körü alsa yol kılsa bolsa érig (2499 KBM)

mürüvvet: Mürüvvet, insanlık 413, 414, 2124 (KB); 63, 150 (AH)

bodun başçı begke bu himmet kerek

bu himmet bile hem mürüvvet kerek (2124 KBM)

murad: Murâd, gâye, maksat 234 (AH)

tegilmez mұradқа aқı er teger (234 AH)

musibet: Musibet, kötülük, felaket 26/35a1=4:62 (KT)

Қаған tegse olарқа bir muşibet anı kim ilgerü ıdtı eligleri (26/35a1=4:62 KT)

nimet: Nimet 756, 757, 758 (KB); 29/16a1=9:21, 25/25a2=3:171, 25/26b3=3:174 (KT)

Müjde bérür olарқа ... uştmahlar birle, olарқа ni'metler tutaşı (29/16a1=9:21 KT)

oğugluk: Bir şey yaparken uyanık olma, uyanıklık 86/77 (DLT)

ogrlık: Hırsızlık 371/293 (DLT); 5768 (KB)

bır birniñ ogrlıkın çıkarışdı (371/293 DLT)

ogur: Uğur 595 (KB)

tapın öz oğurluğ bağırsaklıkın

tapuğda esüngil maña bol yakın (595 KBM)

oñ: Hayır, kısmet 116, 2, 198 (AH)

ökünç ol añar yok oñ anda adın (116 AH)

osallık: Gaflet 37/84a3=51:11 (KT)

Anlar kim olar osallık içinde ğāfiller (37/84a3=51:11 KT)

otunluk: Alçaklık, küstahlık 931, 2078, 1155 (KB)

otunluk bile kıldım isiz üküş

tüzünlük bile sen keçür ay küsüş (1155 KBM)

ög: Akıl, fetanet, iz'an 35/22, 61/47, 128/117 (DLT); 25, 147, 148 (KB); 490 (AH)

aruk er öglendi (128/117 DLT)

öğretig: Terbiye 883 (KB)

karında törümiş kılınç öğretig

yağız yer katında kiter ay tetig (883 KBM)

ögreyük: Âdet 90/81 (DLT)

ögreyüki mundag ok

munda adın tıldag ok

atsa ajun ugrap ok

taglar başı kertilü.r (90/81 DLT)

örüglük: Sükunet, itidal 325, 1988 (KB)

örüglük amulluk bolur begke körk

bu beglik işiñe bu ol bağı örk (1988 KBM)

pend: Ögüt, büyüklük, şeref 36/55a3=43:44, 38/85b2=65:10 (KT)

Ol pend turur saña hem bođnıña (36/55a3=43:44 KT)

rahmet: Rahmet 3650, 3777, 5239 (KB); 491, 2 (AH); 31/4a2=19:2, 29/44a1=9:61, 34/8b2=36:44 (KT)

İdiñniñ rahmetini yād kılmakı kılı Zekerıyyāka (31/4a2=19:2 KT)

rast: Gerçek, hak, hakikat 28/65b3=8:4, 28/81b1=8:32, 32/34b2=28:53 (KT)

Bu ögür kamuğ kirtgünügliler ol rāst (28/65b3=8:4 KT)

rastlık: Doğruluk 28/36a3=7:159, 36/69b2=43:78, 36/69b3=43:78 (KT)

Köni yol körkitürler rāstlık birle (28/36a3=7:159 KT)

rikkat: Rikkat, incelik 500 (AH)

ayıtmış edib rıkkat-i dıl bile (500 AH)

riya: Riyâ 398 (AH)

‘ibadet riya boldı ‘abıd mecaz (398 AH)

riyaset: Riyâset 2127 (KB); 61 (AH)

bu himmet bile hem siyâset kerek

siyâsetka beglik riyâset kerek (2127 KBM)

rüsvalık: Rezillik 30/41a1=16:27 (KT)

sag: Oğuzcada akıl; hızlı kavrayış ve zekâ 512/410 (DLT)

sende sa.g yo.k (512/410 DLT)

saklık: İşlerde uyanıklık 237/206 (DLT); 439, 440, 446 (KB)

ilig kolsa saklan ajunçı kişi

bu saklık erür hem şerî'at işi (446 KBM)

saknuklık: Takva, takva sahibi olma 37/55b1=49:3, 37/45b3=48:26, 38/5b1=58:9 (KT)

Arıttı Tanrı köğüllerini saknuklıkka (37/55b1=49:3 KT)

salabet: Metânet, kuvvet 53 (AH)

şalabet içinde 'ümer teg erip (53 AH)

saranlık: Cimrilik 251/221 (DLT); 2766, 3035, 3038 (KB)

neñin tutar bekleyü özi yîme.s

saranlığın sıgtayu altun yıga.r (251/221 DLT)

seha: Sahâvet, cömertlik 50 (AH)

sehası mekarım iki dermanı (50 AH)

sehavet: Sehâbet, cömertlik 54 (AH)

sehavet sehağat tutar 'uşmanı (54 AH)

sehv: Yanlış 361 (AH)

neçe tetik erdin birer sehv kelür (361 AH)

selam: Esenlik, güvenlik, selâm, selâm olsun! 34/32a2=37:109, 34/34b2=37:120, 37/87b3=51:25 (KT)

Kıdinkiler içinde selām İbrāhīm üze (34/32a2=37:109 KT)

selamet: Selâmet 1481, 1509, 2760 (KB)

bağırsaklık erdi meniñ bu sözüm

esen kal selâmet ay körklüg yüzüm (1481 KBM)

selametlık: Selamet, esenlik 27/29b2=5:16, 31/13a3=19:33, 31/8b1=19:15 (KT)

Kim kim uđsa ... selâmetlık yollarına hem çıkarur olarnı ıarañkuluqlardıñ
(27/29b2=5:16 KT)

selim: Doğru 51 (AH)

re‘ıyyetka müşfik selim til halim (51 AH)

semahat: Cömertlik 54 (AH)

sehavet semahat tutar ‘uşmanı (54 AH)

sewüglük: Sevgi 353/282 (DLT); 34/60a1=38:32, 31/44b3=20:39 (KT)

Üğürdüm ya'nı sewdüm hayr sewüglükini (34/60a1=38:32 KT)

seza: Hak, doğru, gerçek 27/10b2=4:171, 32/31b2=28:48, 33/61a1=34:49 (KT)

Aymanlar Tanrı üze meger sezānı (27/10b2=4:171 KT)

siliglik: Temizlik, incelik; tatlı dillilik 326, 585, 1663 (KB)

takı bir siliglik kılınçı köni

ikigü ajunda kutadur küni (1663 KBM)

sukluk: Yemek vb. şeylerde hırs, açgözlülük 237/206 (DLT); 2002, 2847, 3626
(KB); 185 (AH)

bu sukluk ig ol bir otı yok emi

anı emleyümez bu dünyâ kamı (2002 KBM)

şat: Cesaret 161/140 (DLT); 6117, 776 (KB)

Anıñ nē şatı bār (161/140 DLT)

şeref: Şeref 258 (AH)

aķılık şerēf cah cēmal arturur (258 AH)

şer(r): Kötülük 5063, 5059, 5062 (KB); 392, 373 (AH); 34/69b2=38:62 (KT)

Sanayur men sizlerdin şerlerdin (34/69b2=38:62 KT)

tabiat: Tabiat 249 (AH)

tagabün: Zarar, aldanış 38/70a2=64:9 (KT)

Ol kūn térer sizni cem' kūninde, ol tagābūn kūni (38/70a2=64:9 KT)

takat: Güç, kuvvet 5288, 3614 (KB)

ayâ beg katıĝlan bu tâkat teñi

törü kıl bodunka tegürgil oñı (5288 KBM)

takati: Takat, kudret B52, 5240 (KB)

kalı öz kürese uçuzluk anuk

uçuzluk kıyınka kimiñ tâkatı (5240 KBM)

taksir: Kusûr 5289 (KB)

kalı tuşsa takşır yana ‘udri kol

tilin künde tevbe^ kılınĝıl yañı (5289 KBM)

tama: Tamahkârlık 4294 (KB)

yakınlık tilese tuçı üstikü

kötürgil tama‘nı tirilgil bökü (4294 KBM)

tamuluk: Cehennemlik 292 (KB)

mañar tegdi mundaĝ biliglig sözi

tamudın yırar tép tamuĝluk özi (292 KBM)

tanukluk: Tanıklık, şahitlik 386, 1021, 3381 (KB); 5 (AH)

kamuğ teprenigli bu sansız kalın

tanukluk bérür bir bayatığ tilin (1021 KBM)

tapa: Doğru 449, 286 (AH)

uluğluk taparu elig sunduğun (286 AH)

tapılık: Razılık, rıza gösterme 2159, 3799 (KB)

negü kelse rabdın tapı bol tapı

özün kullukı ol tapılık tüpi (2159 KBM)

tayanç: Dayanak, teselli 3773 (KB)

igimke şifâ sen sakınça sewing

muñumka tayançım irikse awınç (3773 KBM)

tekebbürlük: Büyüklük taslamak 34/73a1=38:74, 34/73b2=38:75 (KT)

Secde kıldı ferishteler kamuğları bir yolu meger İblis tekebbürlük kıldı
(34/73a1=38:74 KT)

teñsizlik: Denk olmama, uygunsuz olma 2582 (KB)

idi sak küdezgü bu yérde begin

yoduğ tegmese anda teñsizlikin (2582 KBM)

tepozlik: Kıskançlık 253/222 (DLT); 5253, 4250, 4247 (KB)

Anıñ tepozliki kimke talka.r (253/222 DLT)

tetiklik: Zekilik 2224, 2222, 2624 (KB); 55 (AH)

tetig bolmasa iş oñarmaz kişi

tetiglik bile kıldı yalñuk işi (2222 KBM)

tevazu: Tevecü, alçak gönüllülük 279, 280, 281 (AH)

eğer mü'min erseñ tevazu' kılın (280 AH)

tiriglik: Dirilik, canlılık C79, 60, 183 (KB)

bâb tiriglik yawa kılınışka ökünmekin ayur (C79 KBM)

toluluk: Doluluk 1351 (KB)

atım erdi ay toldı kılkıım tolu

érildi toluluk tüker öz ölü (1351 KBM)

töñdi: Ters hareket, kanunsuzluk 1547, 4720 (KB)

bu kurtğa kılınçı bu ol öñdisi

kerek öñdi tutğıl kerek tũñdisi (1547 KBM)

törü: Örf, âdet (resm) 66/52, 273/238, 276/240 (DLT)

Kũç eldi.n kirse törü tũñlükten çıka.r (273/238 DLT)

törüsüzlük: Nizamsızlık 4603 (KB)

törüsüzlük ol bu törüçe yorı

törüsüz kişiler kişike korı (4603 KBM)

tusu: Fayda ve şifa 544/444 (DLT); 4852, 5395, 1657 (KB) → **tusug**

ol ot maņa tusu kıldı (544/444 DLT)

tusug: Fayda, menfaat 3681, 645 (KB) → **tusu**

uzun boldı sözler neñi asğı yok

takı ma uzatıp adın tusğı yok (3681 KBM)

tuz: Güzellik 42/28, 150/130 (DLT)

awlalur õzüm anıñ tũzıña

emlelür kö.züm anıñ tōzıña (150/130 DLT)

tüzünlük: Yumuşaklık, yumuşak huy 391/306, 527/428 (DLT); 326, 1155, 3780 (KB)

bakmas bodun sewügsüz

yudkı yudı saranka

kazgan olıç tüzünlük

kalsun çawıñ yarınka (391/306 DLT)

uçuzluk: Ucuzluk, değersizlik 86/77 (DLT); 783, 1718, 2079 (KB); 30/58a2=16:59, 36/29b3=42:45 (KT)

Nek mü tutarlar anı uçuzluk üze azu kizler anı topraq içinde (30/58a2=16:59 KT)

uçuzluk: Zillet ve küçüklük 86/77 (DLT)

udvan: Düşmanlık 393 (AH)

ajun toldı 'udvan cefa cęvr bile (393 AH)

ukuş: Akıl 42/29 (DLT); B61, B73, C6 (KB); 22, 47, 458 (AH)

bâb yalñuk oğlı ağırlıkı ukuş bilig birle erdükin ayur (C6 KBM)

ulugluk: Ululuk ve şeref, güç ve saltanat 86/77, 177/151, 252/221 (DLT); A2, B2, B66 (KB); 284, 286, 353 (AH)

Ulugluk Teñri.ke (86/77 DLT)

ulugluk: Büyüklük, azamet 35/56a3=40:56, 36/109b1=45:37, 34/46b2=38:1 (KT)

Yok köñülleri içinde meger ulugluk (35/56a3=40:56 KT)

us: Oğuzcada hayrı ve şerri birbirinden ayırma 30/16 (DLT)

ol us boldı (30/16 DLT)

us: Akıl 37/56a1=49:4 (KT)

Üküşrekleri anların uqmaslar usları yok (37/56a1=49:4 KT)

usallık: Gafillik 442, 444, 1117 (KB)

tiriglik keçürdüm osallık bile

yégitlikni ıdtım yawalık bile /1117 KBM)

utra: Doğru 3386 (KB) → **utru**

kime mindi sakın kisi alğuçı

teñiz otra kirdi kime miñüçi (3386 KBM)

uvut: Hayâ 149, 1660, 1662 (KB)

uwut ol tıdıǵlı kamuǵ teñsizig

uwutsuzluk erke idi teñsiz ig (1662 KBM)

uwutsuzluk: Hayâsızlık 1662 (KB)

uwut ol tıdıǵlı kamuǵ teñsizig

uwutsuzluk erke idi teñsiz ig (1662 KBM)

uzr: Özür 5711, 3693, 4871 (KB)

iligdin kolu bér meniñ ‘udrümi

yaraǵı ne erse otı kıl emi (4871 KBM)

üstüvarlık: Doğru söz, hikmet 26/77b1=4:113 (KT)

İdtı Tañrı seniñ üze bitigni, üstüvarlıqnı (26/77b1=4:113 KT)

üzütlük: Cimrilik 86/78 (DLT)

vera: Takvâ 401 (AH)

‘amêl qoǵdı ‘alım ve zahid vera‘ (401 AH)

yagılık: Düşmanlık 4226, 3226 (KB); 36/9a3=42:14 (KT)

takı bir yaǵılık asıǵ yas üçün

bolur bu yaǵılık kılur er öçün (4226 KBM)

yahır: İyilik, hayırlı iş 26/86b1=4:127 (KT)

Anı kim kılsa siz yaşıdın bütünlükin Tañrı erür anı bilgen (26/86b1=4:127 KT)

yakin: Gerçek, hakikat 348, 425 (AH)

kiçiglerni küstañ kılur bil yaqın (348 AH)

yalñuzluk: Yalnızlık 5836, 3359, 3137 (KB)

kadaşım bu kün anda yalñuzlukun

du‘â birle bizni kolur muñluğun (5836 KBM)

yañluk: Hata, yanlış 612/505 (DLT); 193, 197, 633 (KB)

yarağlıg: Hakikat, gerçek, hak 28/8b2=7:118, 28/67b3=8:7, 28/68a1=8:8 (KT)

Tüşti yarağlıg yerinde, yoq yoğun boldı anı kim kılur erdiler (28/8b2=7:118 KT)

yaragsız: Batıl 28/68a1=8:8, 30/67b1=16:72 (KT)

Belgürtse yarağlıgını, yoq yoğun kılsa yarağsızını neçeme taplamasa kâfirler (28/68a1=8:8 KT)

yaraşıklık: Uygunluk 3210 (KB)

kayuda yaraşıklık erse yakın

ol işte bolur asğı köñlün bakın (3210 KBM)

yas: Zarar C78, 684, 915 (KB); 30/55b2=16:53 (KT)

Kağan tegse sizlerke yas añar anıñ birle yalwarur sizler (30/55b2=16:53 KT)

yashık: Zarar 4190 (KB)

bir ök erse düşmân miñ ol yashıkı

miñin dôstuñ erse bir ol azlıkı (4190 KBM)

yawarlık: Boşluk, beyhudelik, lüzumsuzluk 377, 708, 931 (KB)

otunluk bıvalık yawalık kamuğ

isizler kılınçı bolur ay uluğ (931 KBM)

yawuz: Kötü, kötülük 33/68a2=35:8, 28/42b2=7:167, 30/58b2=16:60 (KT)

Bezendi anar 'amelniñ yawuzı taķı kördi anı körklüg (33/68a2=35:8 KT)

yawuz: Günah, hata, kusur 26/9a1=4:31, 37/5a3=47:2, 37/29a2=48:5 (KT)

Örtgey-miz sizdin yawuzlarıñızdın (26/9a1=4:31 KT)

yawuzluk: Kötülük, hayasızlık, musibet 38/76b3=65:1, 28/57b3=7:188, 25/26b3=3:174 (KT)

Çıkarmañ olarnı éwlerindin çıkmasunlar meger kim kelseler bir yawuzluk belgülüg (38/76b3=65:1 KT)

yayıǵlık: Döneklik 715 (KB)

yayıǵlık yok erse bu irsellikiñ

ne edgü iş erdi seniñ kelmekiñ (715 KBM)

yazım: Şaşma, yanılma, yoldan çıkma 2497 (KB)

uğrında erse kişi başlaǵu

törüsın tokusın yazım kılmaǵu (2497 KBM)

yel: Etki, tesir, güç 29/5b3=8:46 (KT)

Tartışmañ, yüreksiz bolur sizler kitse yeliñiz (29/5b3=8:46 KT)

yiglik: İyilik 1432, 2848, 3338 (KB)

özüñ kolsa iki ajun begliki

bu bés işke yakma bu ol yégliki (1432 KBM)

yış: Gayret 2959 (KB)

yokluk: Yokluk 4107, 1119 (KB); 187, 188 (AH)

takı biri yalǵan biri sukluk ol

bu üç iş üçegü tüpi yokluk ol (4107 KBM)

yolsuzluk: Azgınlık, yoldan çıkma, sapıklık, kötü gelecek 28/61b3=7:202, 28/25a1=7:146, 31/29b1=19:75 (KT)

Uzatu tutarlar olarnı yolsuzluk içre yana takşır kılmazlar (28/61b3=7:202 KT)

yoşak: Gammazlık 4272, 5863 (KB)

birisi ozunçı yoşag kılguçı

biri iki yüzlüg kişi umduçı (4272 KBM)

yumşaklık: Yumuşaklık, merhametli olma 25/22a3=3:159 (KT)

Yime yarlıkamaqlık Tağrıdın yumşaklık anlarğa (25/22a3=3:159 KT)

yüzsüzlük: Yüzsüzlük 816 (KB)

bu kaşım tüğüki bu körksüzlüküm

küçemçi kelirke bu yüzsüzlüküm (816 KBM)

zulm: Zulüm, haksızlık 27/45b2=5:39, 27/4a2=4:160 (KT)

Kim kim yansa zulminde kişin oğarsa Ol Tağrı tevbe bérür anıñ üze (27/45b2=5:39 KT)

2.10.3. Duygu, Ruhsal Durum

aceb: Hayret, taaccüb, şaşma B 33, 5270 (KB); 494 (AH); 80/7 (DH)

Ol İsrâfil anı alıp uçtu cinân

Ol makâmda Resul kıldı aceb cevân

Ol hem kaldı makâmıda kılıp efgân

Çın ümmetsen iştib dürud ayting dostlar (80/7 DH)

aççıg: Acı, ızdırap (127/4 DH)

Erenleri ol deryâğa çomdı battı

Keçe kündüz tınmay bir dem yâdın ayttı

Ölmes burun cân aççığın zehrin tattı

Ahîret esbâbını salmaz bolur (127/4 DH)

açıg: Acı 1170, 1408, 2145 (KB); 436, 209 (AH)

açıg bolğa yarın qodup barduğun (436 AH)

alık: Boş arzu, geçici arzu, heves; tâviz 1490, 3629, 4757 (KB)

itilsü kılınçı tüzülsü yorık

tusulsu tapuğka alınsu alık (1490 KBM)

aman: Aman, emniyet 5056, 5832, 6307 (KB)

selâm ol kişike imînlik emân

selâm kılsa ötrü imîn boldı cân (5056 KBM)

amrulamak: Sukunet, huzur, dinlenme, güven 29/19b1=9:26, 29/31b1=9:40, 37/45b1=48:26 (KT)

Yana ıdıtı Tağrı amrulamaknı yalavaç üze hem mü'minler üze (29/19b1=9:26 KT)

amulluk: Sükûnet 325, 584, 585 (KB)

amulluk siliglik ukuş kılkı ol

ukuşsuz kişiler kamuğ yılkı ol (585 KBM)

amruşmak: Huzur, güven 37/27b3=48:4 (KT)

Ol Tağrı kim indürdi amruşmaknı mü'minler köñülleri içinde (37/27b3=48:4 KT)

armak: Yorgunluk 33/77a2=35:35, 37/80a1=50:38 (KT)

Emgek hem tegmez bizke anıy içre armağ (33/77a2=35:35 KT)

arman: Hasret, arzu istek; zahmet, sıkıntı, meşakkat; yorgunluk; ümisizlik, pişmanlık, çâre; yerinme 140/4 (DH)

Nefsdin keçip kanâatnı peşe kılğan

Her kim tepse râzı bolup boyun sunğan

Yahşılarğa hizmet kılıp duâ alğan

Andağ aşık mahşer küni armânı yok (140/4 DH)

arukluk: Yorgunluk 86/77, 423/331 (DLT)

kelse üme tüşürgil tınsun anıñ arukluk

arpa saman yagutgıl bulsun atı yarukluk (423/331 DLT)

awınç: Bir şeyle avunma, bir şeye alışma 79/67, 637/533 (DLT); 937, 1774, 2135 (KB)

kutuldı ilig kıldı inçin sewinç

tatıldı tirigük bu buldı awınç (1774 KBM)

azab: Azap, işkence, keder 3332, 3651, 3650 (KB); 427 (AH)

saña ok törütmedi teñri tamuğ

saña aymadı bu ‘adâbığ kamuğ (3332 KBM)

bahıllık: Kıskançlık, ihtiras 38/74b1=64:16, 26/87b1=4:128 (KT)

Kim küdeşilse özi bağıllık[ı]dın bu ögür kırtulğaylar (38/74b1=64:16 KT)

bañ: Ağlayış, ağlama sesi 599/491 (DLT)

ogla.n bañ sıgta.dı (599/491 DLT)

beliñ: Üzerlerine gelen bir düşmandan dolayı kavmin arasına düşen panik 606/498 (DLT); 1996 (KB)

iweklik beliñ ol kamuğka yawuz

kalı bolsa begke yüzi boldı boz (1996 KBM)

bezgek: Titreme 410/321 (DLT)

bezig: Titreme, titreyiş 193/166 (DLT)

Ol bezig bezdi (193/166 DLT)

bulgak: Düşman gelmesinden dolayı halk arasına düşen kargaşa; halk arasındaki fitne 235/204 (DLT); 4121, 4271, 221 (KB); 28/76b3=8:25 (KT)

Korkunlar bir bulğakdın tegmesün anlarğa kim küç kıldılar (28/76b3=8:25 KT)

buşug: Sıkılma 187/160 (DLT)

buşug buşdı (187/160 DL)

buşaklık: Hiddet 332 (KB)

buşaklık bile erke öwke yawuz

bu iki bile tutçı emger et öz (332 KBM)

buşılık: Hiddetlenme, kızma 335, 2061 (KB)

birisi iweklik birisi saran

üçünçi buşılık serin öz tiren (2061 KBM)

çıg: Memnuniyetsizlik, yüz ekşitme 2807 (KB)

kalı bérse begler er atka açığ

tegürse anı bolmasa yüz açığ (2807 KBM)

divanelik: Cinnet, delilik 33/32a2=34:8, 33/59b3=34:46 (KT)

Tokıdı Tañrı üze yalğannı azu anıñ birle dīvānelik mu? (33/32a2=34:8 KT)

emel: Ümit, arzu 295, 293, 294 (AH)

yime pëndim al kel uzatma emel (293 AH)

emgek: Sıkıntı 68/54, 111/100, 607/498 (DLT); 432, 434, 677 (KB); 331 (AH); 26/70b1=4:102, 26/37b2=4:65, 37/38a2-3=48:17 (KT)

Eger bolsa sizke emgek yağmurdın ... (26/70b1=4:102 KT)

emin: Emin, emniyet 5532 (KB)

eminig hiyânet bile katmakıl

yarağlıg yarağsız bile tutmağıl (5532 KBM)

erej: Huzur, rahat 432, 434, 677 (KB)

erej minde emgek meniñdin tezer

sewinç minde sakınç maña yol azar (677 KBM)

esen: Her şeyin selamette olanı; sağ salım 43/29, 51/36 (DLT); 1162, 1481, 3198 (KB); 263 (AH)

esen mü sen (51/36 DLT)

farig: Müsterih, rahat 415 (AH)

tilekçe tiril inç farig kaçğusuz (415 AH)

firaset: Zihin uyanıklığı, seri intikal B50 (KB)

yana bir siyâset başın kesgüke

ikinci firâset köñül bérğüke (B50 KBM)

gam(m): Gam, kaygı, keder 1559 (KB); 211, 302, 430 (AH); 25/17b1=3:154, 25/16b3=3:153 (KT)

İdtı sizin üze ğamda kiğın imînlikni (25/17b1=3:154 KT)

gazab: Hiddet, kırgınlık 339 (AH)

yalınlansa tutnup ğazab hıkd otı (339 AH)

hal: Hal, durum 2261, 4862, 4924 (KB)

küdelim körelim yéme ay akı

negü ol âhır hal üd üdleğ takı (4924 KBM)

harab: Harap olma B37 (KB)

bu mülkniñ harâbı bekâsı nedin

yâ mülket kalurı barurı adın (B37 KBM)

haş: Şiddet, kırgınlık 3526 (KB)

hal: Hâl 274 (AH); 31/49a2=20:51, 37/7b3=47:5, 37/5b1=47:3 (KT)

Aydı: né ol evvelkı keçmişler hâli (31/49a2=20:51 KT)

hasret: Hasret 434 (AH)

sağa hâşret ol tek tutup turdukuñ (434 AH)

havf: Korku 3673, 3671 (KB)

ricâ birle havfnı kanat sen kılın

bu iki arakı yoluğ sen alın (3671 KBM)

heva: Heves, arzu 28/50a3=7:176, 34/57a1=38:26, 36/100b1=45:23 (KT)

Ol emitti yerke, uçtı hevâsıña / hevâsıkâ (28/50a3=7:176 KT)

hırs: Hırs 313 (AH)

aya hırş ıdısi hârişlık nerek (313 AH)

hıyanet: Hainlik, kin 38/24b2=59:10, 27628a3=5:13, 35/32b3=40:19 (KT)

Qılmağıl köñülleri içre hıyānet anlarķa kim taptılar (38/24b2=59:10 KT)

hıkd: Adâvet, kin, garaz 339 (AH)

yalınlansa tutnup ğağab hıkd otı (339 AH)

hilm: Yumuşaklık, sabır 342, 341 (AH)

ya bustan teg ol hılm kereñ al gül ol (342 AH)

himmet: Himmet 49 (AH)

şimaktin edizrek tutar hımmet ol (49 AH)

ır: Utanma, utanan 30/16 (DLT)

er ır boldı (30/16 DLT)

ırıra: Utanma 32/18 (DLT)

ikirçgün: Tereddütlü, kararsız 625/521 (DLT)

Könlüm ikirçgü.n boldı (625/521 DLT)

inç: Huzurlu ve sakin, rahat 50/35, 633/528 (DLT); 415 (AH)

köñül inç mü (633/528 DLT)

inçlik: Huzur 2173, 2143, 3308 (KB)

küser erdim artuk séni körgüke

bu kün buldum inçlik saña kelgüke (3308 KBM)

insaf: İnsâf 56 (AH)

dad inşaf tutar çın anuşırvanı (56 AH)

kaçgu: Üzüntü, kaygı, gam, hüzn 66/52, 214/184, 244/212 (DLT); 434, 617, 1074 (KB); 426, 415 (AH); 30/7a1=12:86, 32/6b3=28:8, 30/6a3=12:84 (KT)

Inçıklanur men kağgum sakınçımdın Tenrike (30/7a1=12:86 KT)

keg: Kin, öç, hınç 2312 (KB) → **kek**

kakıg: Öfke, kızma 189/161 (DLT)

Men anıñ kakıgında bu iş kıldım (189/161 DLT)

kek: Kin 34/20, 407/318, 112/108 (DLT); 4651, 3428 (KB) → **keg**

eren arıg ürpeşür

Öçin kekin irteşür

sakal tutup tartısur

kögsi ara öt tüte.r (112/108 DLT)

kek: Mihnet 241/209 (DLT) → **kekmek**

keten: Sıkıntı 203/174 (DLT)

keten kördi kere.kü yüğti (203/174 DLT)

kırgag: Bey ve hanın kendisinden küçük olana öfkesi 410/320 (DLT)

xān anı kırga.dı (410/320 DLT)

kıyım: Düşman gelmesinden dolayı bir ülke halkının korku ve paniğe kapılması 519/418 (DLT)

korkunç kıyım boldı (519/418 DLT)

kibr: Kibir 289 (AH)

eger kıbr idisi aşıl men tise (289 AH)

korku: Korku 4049, 6156 (KB)

bularda kayuka ulansa bu öz

idi korku aynu tapuğ kılğu uz (4049 KBM)

korkunç ~ korkınç: Korku; korkunç, korkutucu 445/347, 519/418, 613/506 (DLT); 2149, 6154 (KB); 26/50a2=4:83, 25/25a1=3:170, 30/92b1=16:112 (KT)

Kelse olarka bir buyruk iminlikdin azu kırkınçdın (26/50a2=4:83 KT)

köçrüm: Panik, köylülerin kaçışıp şehre girmeleri 243/211 (DLT)

köksün: Öfke, gazap 133 (KB)

üçünçi kürüd keldi köksün yorır

kayuka bu baksa yaşarmış kurır (133 KBM)

kusınçığ: Tiksindirici 547/447 (DLT)

kuş bala.sı kusınçığ, ıt bala.sı oxşançığ (547/447 DLT)

küg: Sıkıntı 225/194, 407/318 (DLT)

küg kördi er (407/318 DLT)

külgü: Gülüş 216/186 (DLT)

külünç: Gülme 608/500 (DLT)

küwezlik: Gurur, kibir 6373, 2120, 2115 (KB)

küwezlik asığsız köñül tumlıtur

köñül kodkı bolsa kişig yoklatur (2120 KBM)

meñi: Mutluluk, huzur 5398, 1789, 1975 (KB)

meñilig sen emdi ay köñli oduğ

bu beglik maña boldı emdi yoduğ (5398 KBM)

meñilik: Rahat, huzur 4907 (KB)

meñilik ol ol anda bulsa ereş

bolur edgü ornı bulur edgü eş (4907 KBM)

mihnet: Mihnet, sıkıntı 932, 1074, 3391 (KB); 351 (AH)

sewinç ârzû ni‘met turu kalğalır

sakınç kadğu mihnet maña kelgelir (1074 KBM)

minnet: Minnet A1, 587 (KB)

muñ: Bela, sıkıntı 458/362, 601/493, 214/184(DLT); 1302, 2151, 3854 (KB); 30 (AH)

Kara mu.ñ kelmeginçe Kara Yalga keçme (458/362 DLT)

oduğluk: Uyanıklık 2353, 440, 442 (KB)

bu saklık bolur hem oduğluk bolur

yağıda kayusı sak erse unur (2353 KBM)

öç: İntikam ve kin, öç 34/20, 37/24, 320/262 (DLT); 1433, 2312, 3428 (KB); 31/73a1=39:37, 37/20b3=47:29, 37/25a2=47:37 (KT)

Ermez mü Tañrı 'azîz öç idisi? (31/73a1=39:37 KT)

öçke: Kin bağlama 369 (KB)

öçüt: İntikam ve kin 37/24 (DLT)

ögünç: Övünme 79/67, 637/533 (DLT); 2292 (KB)

Bu işke nē ögünç kere.k (79/67 DLT)

ökünç: Pişmanlık 79/67, 637/533 (DLT); 929, 1364, 1371 (KB); 302, 372, 170 (AH); 28/84a1=8:36, 25/21a3=3:156, 34/3a1=36:30 (KT)

Yana bolur olar üze ökünç yana galebe kılnurlar (28/84a1=8:36 KT)

ökünç: Büyük üzüntü, kaygı 30/6a3=12:84 (KT)

Aydı: ey ökünç Yūsuf üze (30/6a3=12:84 (KT)

öpke: Öfke, kızgınlık 76/64, 75/62, 90/81 (DLT) → **öwke**

öwke: Öfke 106/97 (DLT); 322, 324, 332 (KB); 25/1a3=3:119, 25/6a3=3:134, 29/11a2=9:15 (KT) → **öpke**

Kaçan hālī bolsalar ısrurlar ... ernekleri uçını öwkedin (25/1a3=3:119 KT)

renc: Eziyet 463, 464, 350 (AH)

şağa renc aña genc birigli uğan (463 AH)

ricz: Vesvese 28/69b3=8:11 (KT)

İndrür siziñ üze kökdin suw arıtmak üçün sizni anıñ birle, kitermeki üçün sizdin yek riczini (28/69b3=8:11 KT)

saadet: Saâdet 83, 84 (AH)

bilig birle bulnur şa'adet yolu (83 AH)

sabir: Sabır 586, 587, 6448 (KB)

eşitgil negü tér bilig bérğüçi

ay emgek bile sen sabır kılğuçı (6448 KBM)

sabr: Sabır 352, 349 (AH); 28/11a1=7:127 (KT)

qalır şabr ıdısi şevabın yüdüp (352 AH)

İdimiz-ā, quya bérğil biziñ üze şabrını (28/11a1=7:127 KT)

safa: Safâ 494 (AH)

şafalığ 'açeb yir köñüller yarur (494 AH)

sakınç: Keder, hüzn, gam, kaygı 47/32, 63/49, 83/73 (DLT); 677, 913, 1074 (KB); 426 (AH); 30/7a1=12:86 (KT)

İnçıklanur men kaçğum sakınçımdın Tenrike (30/7a1=12:86 KT)

salah: Düzelme, iyileşme, rahatlık; çıkar yol 3685 (KB)

baka kördüm emdi bu işte maña

salâhı körünmez ay ersig toña (3685 KBM)

selametlık: Selâmette olma 5059 (KB)

selâm ol selâmet kişi şerriñe

selâmetlık aldı yanut kılğuçı (5059 KBM)

sewinç: Sevinç, sürur 10/5, 607/499 (DLT); 340, 434, 677 (KB); 371, 413 (AH)

mende bulnur sewinç otı kaçgu ota.r

karşı körüp sagdıç anı uçmak ata.r (607/499 DLT)

sewünç: Rahatlık, ferahlık 34/68b1=38:59, 34/68b2=38:60 (KT)

Sewünç yok olarka, anlar otka kirigliler (34/68b1=38:59 KT)

sıgıt: Ağlama 179/153 (DLT); 932, 1136, 1233 (KB) → **sıxıt**

nelük toğdum erki yana ölgeli

nelük küldüm erki sıgıt körgeli (1136 KBM)

sıxıt: Ağlama 565/465 (DLT) → **sıgıt**

sizik: Seziş, sezme, şüphe 1090, 3785, 4256 (KB)

barır-men muñar sen sizik tutmağıl

toğuglı kim ölmez tése bütmeğil (1090 KBM)

sürur: Sürûr, sevinç 211 (AH)

aya ğam katıĝsız sürur umĝuĝı (21 AH)

şehvet: Şehvet 6352 (KB); şehvet 26/7a1=4:27 (KT)

Anlar kim uğarlar şehvetlerķa (26/7a1=4:27 KT)

şek(k): Şüphe 25, 1430, 1527 (KB); 11, 496 (AH); 35/58a1=40:59, 26/53a3=4:87, 36/3b3=42:7 (KT)

Bütünlükin kıyāmet keligli turur, şek yok (35/58a1=40:59 KT)

şübhe: Şüphe 3546, 3547 (KB)

bu üçte adın yok bu dünyâ neñi

halâl ol ya şübhe^ harâm ol öñi (3546 KBM)

tañ: Hayret 68 (AH)

ķabul kılsa tañ yok bu az hedyeni (68 AH)

tarab: Neşe 5270 (KB)

kamuĝ ĝaflet ol bu sewinĝin sarab

bu ĝaflet bile öz yokadur ‘aceb (5270 KBM)

tarlık: Sıkıntı 30/100b1=16:127 (KT)

Ķadĝurmaĝıl olar üze, bolmaĝıl tarlık içinde (30/100b1=16:127 KT)

tekebbür: Kibir, kibirlenme 277, 282, 269 (AH)

teķebbür lıbasın keçip tap salın (277 AH)

telwelik: Delilik, cinnet 28/54b2=7:184 (KT)

Azu saķınmazlar mu yok eşleri birle telwelikdin? (28/54b2=7:184 KT)

tepez: Çekememe, hased, kıskanma 4247, 4254 (KB)

bayat hükmi ol barķa edĝü isiz

bayat bérse tepsep tıdumaz tepiz (4254 KBM)

tezgi: Düşman gelmesinden dolayı kavim arasına kargaşa düşmesi ve herkesin düşmandan kaçması durumu 216/186 (DLT)

tezgi boldı (216/186 DLT)

tezig: Kavim arasında kargaşa 194/166 (DLT)

titim: İnat, sebat, azm 1961, 2043, 2311 (KB)

bodunka talusı kerek alp atım

bedük işke ötrü bu bolsa titim (1961 KBM)

tolgag: Sıkıntı 410/320 (DLT)

emge.k tolga.g (410/320 DLT)

tun: Gönül rahatlığı 503/403 (DLT)

könül tu.n boldı (503/403 DLT)

turkug: Utanma, hayâ; mahcup 232/202 (DLT)

Ol menden turkug (232/202 DLT)

ukug: Anlayış, anlama 147, 148 (KB)

basa aydım emdi munu yalñukuğ

ağırlıkı boldı bilig ög ukuğ (147 KBM)

umunç: Umut, ümit 79/67, 637/533 (DLT); 1364, 2013, 2163 (KB) → **umınç**

Umunç Teñri.ke tut (79/67 DLT)

umınç: 2812, 2972, 2987 (KB); 212 (AH) → **umunç**

sözin kıysa begler umınç kötrülür

umınç kitti erse neñiñ kotrulur (2812 KBM)

uvut: Hayâ 54/40 (DLT) → **uwut**

uwut: Hayâ, utanma 37/24, 54/40, 70/57 (DLT); 417 (AH) → **uvut**

ıtka uwut atsa uldañ yĩme.s (70/57 DLT)

üdig ~ üdig: Aşk ve özlem heyecanı, aşk; şevk 47/32, 114/102, 339/274 (DLT)

üdi.g mi.ni komıttı

sakınç maña yomıttı

kö.ñlü.m aña.r emitti

yüzüm meniñ sargaru.r (47/32 DLT)

üdik: Hasret, sevda 6300, 5972 (KB)

ayur ay kadaşım maña bak turup

üdiklerim uçsun yüzüñni körüp (6300 KBM)

ürkün: Düşmandan dolayı kavim arasına düşen, kale ve surlara kaçışmalara yol açan telaş ve ürküntü 67/53 (DLT)

üsk: Huzur, nezd, kat A25, 4971 (KB)

yakın tegdi erse anıñ üskiñe

tüşüp bardı akru yorıp kapğıña (4971 KBM)

yarp: Sevinçten yüzün parlaması 447/351 (DLT)

Anıñ yarpı yazıldı (447/351 DLT)

zahmet: Zahmet 304 (AH)

harişlik tek erke kuruğ zaħmet ol (304 AH)

zarılık: Ağlayıp inleme 28/63a2=7:205 (KT)

Yād kılğıl İdiñni özün içinde zārılığın hem qorqa (28/63a2=7:205 KT)

2.11. Varlıkların Olma ve Bulunmaları

añ: Oğuzcada, yok 32/19 (DLT)

andag erür: Evet öyle 37/3b2=46:34 (KT)

Ermez mü bu köni? Ayğaylar: erür andağ (37/3b2=46:34 KT)

ap: Hayır, değil 29/15 (DLT) → **ap ... ap**

Ap bu ap o.l (29/15 DLT)

ari: Evet 37/3a1=46:33, 28/7a3=7:114 (KT)

Küçlüg uğan tırgürmek üze ölüglerni, ārī ol ıamuğ neñ üze küçlüg uğan turur (37/3a1=46:33 KT)

bar: Bir şeyin mevcut olduğunu ve yerinde bulunduğunu haber veren bir kelime, var 34/21, 35/22, 55/40 (DLT); B42, B48, 177 (KB); 201, 394, 10 (AH); 33/65b1=35:3, 28/7a2=7:113, 32/1b3=27:60 (KT)

Siziñ üze nek törütgen bar mu Tañrıda adın (33/65b1=35:3 KT)

barlık: Varlık 5 (AH)

seniñ barlıkıñka tanuqluq birür (5 AH)

bolgu: Olma, oluş 82/71 (DLT)

ık1.la.çım erig boldı

erig bolgu yeri kördi

bulıt örüp kōk örtüldi

tuman tu.rup tolı yagdı (81/71 DLT)

dag ~ ɖag: Argu lehçesinde değil, yok 198/169, 511/410 (DLT)

da.g ol (198/169 DLT)

ɖag ol: Değil; Oğuzların "değil" anlamında kullandıkları *tegül* sözünün aslı 511/410 (DLT)

emes: Değil, olmaz, yok 247/217, 279/242 (DLT)

utru turup yagdı añar kiş okı çıgılwa.r

aydım asıg kılgu emes sen takı yalwa.r (247/217 DLT)

met: Evet 37/24, 448/351 (DLT) → **evet, ewet, yemet**

evet: Evet 37/24, 54/40 (DLT) → **ewet, emet, yemet**

ewet: Yağma, Toxsı, Kıpçak ve Oğuzlarda evet 37/24, 54/40 (DLT) → **evet, emet, yemet**

ok: Evet 35/19a3=39:71 (KT)

Aygaylar: ok, ançası bar vācib bolur 'azab kelimesi kāfirler üze (35/19a3=39:71 KT)

yemet: Evet 37/24, 448/351 (DLT) → **emet, evet, ewet**

yok: Yok B15, B19, 2 (KB); 24, 68, 116 (AH)

asığlığ-turur bu yok ol hîç yası

üküş türkler ukmaz muniñ ma'nîsi (B15 KBM)

yok: Yok, -sız 34/62a3=38:39, 31/27b2=19:71, 27/3b2=4:159 (KT)

Ni'met bérgil minnet kılğıl azu yığkıl hisāb yok (34/62a3=38:39 KT)

yok: Hayır 35/6b3=39:49, 38/69a2=64:7 (KT)

Yok, ol mañar sınağ (35/6b3=39:49 KT)

yok: Yok, olmaz, değil 47/33, 51/36, 162/141 (DLT)

Künde irük yok begde kıyık yök (47/33 DLT)

3. KONULARINA GÖRE FİİLLER

3.1. Temel Kılış, Oluş, Durum

3.1.1. Oluş Fiilleri

abın-: Gizlenmek, saklanmak 108/98 (DLT)

mendin abındı (108/98 DLT)

açı-: Ekşimek; acımak 558/458 (DLT)

sirke açı.dı (558/458 DLT)

açıgsı-: Ekşimek 144/125 (DLT)

üzüm açıgsı.dı (144/125 DLT)

açıl-: Açılmak 106/96, 133/116, 329/267 (DLT); 35/18b2=39:71, 35/20b1=39:73, 30/89a1=16:106 (KT)

Ançağa tegi kaçan kelseler anar açlur anıñ kapuğları (35/18b2=39:71 KT)

açım-: Açılmak 109/98 (DLT)

açılın-: Açılmak 133/116 (DLT)

kapug açlındı (133/116 DLT)

açılış-: Beraber açılmak 126/111 (DLT)

kapugla.r açılışdı (126/111 DLT)

açış-: Bacakları açarak büyük adımlarla yürümek 100/92 (DLT)

er ağa.kı açışdı (100/92 DLT)

açış-: Uçları bitişik olan iki şeyin diğér uçları ayrılmak 100/92 (DLT)

ağna-: (Yer vb.) değışmek, farklılaşmak 146/127 (DLT)

yi.r ağna.dı (146/127 DLT)

ağna-: Değışmek, kötüleşmek 37/12b2=47:15 (KT)

Arıqlar sütdin ağnamaz anıñ mezesi (37/12b2=47:15 KT)

ağrıl-: Ayrılmak 129/113 (DLT); 1075, 1276, 6176 (KB); 30/10b3=12:94, 36/75a2=44:4, 34:14a2=36:59 (KT)

Kaçan ağrıldı erse arkış aydı ataları (30/10b3=12:94 KT)

ağrış-: Ayrılmak 123/109 (DLT)

ola.r İki adırdı (123/109 DLT)

ag-: Yükselmek, çıkmak 229/198, 96/89, 161/140 (DLT); 289, 731, 1049 (KB);
34/50a1=38:10, 33/70a1=35:10, 34/53a3=38:21 (KT)

Ağsunlar kök kapuğlarına (34/50a1=38:10 KT)

ag-: Değişmek 45/31, 96/90, 587/481 (DLT)

agaz-: Bir şey yapmaya başlamak 31/90a2=20:121 (KT)

Belgürdi olarkā anlarnıñ uwut yerleri, yapışturu āğāzdılar ol iki üze uştmāñ
yaprağındın (31/90a2=20:121 KT)

agina-: Debelenmek 79, 6613 (KB)

bilig bilse kadğun kalı katğurar

biligsiz sığun sen ağınap yor a (6613 (KBM)

agısa-: (Yüksek yerlere) çıkmak istemek 141/124 (DLT)

ol tāgka agısa.dı (141/124 DLT)

agış-: (Yüksek yerlere) çıkmakta yarışmak 102/94 (DLT)

ol meniñ birle tāgka agışdı (102/94 DLT)

agış-: Karşılıklı itişmek 102/94 (DLT)

begle.r bīr ikindi birle agışdı (102/94 DLT)

agla-: Boş kalmak 558/460 (DLT)

üdig meni küçe.yür

tün kün turup yıglayu

kördi közüm tawrakın

yurtı kalıp aglayu (558/460 DLT)

agtarıl-: Yere vurulmak 129/113 (DLT)

agtarıldı (129/113 DLT)

agtl-: Yere vurulmak 129/113 (DLT)

er agtıldı (129/113 DLT)

ak-: Akmak; (ordu, insan topluluğu için) akar gibi gelmek 49/34, 93/87, 289/246 (DLT)

akış-: Her yönden akmak, akışmak 102/94 (DLT)

suwla.r akışdı (102/94 DLT)

aklış-: (İnsan ve su için) her yönden toplanmak, toplaşmak 127/112, 56/42 (DLT)

tegme yaña.ktın bo.dun aklışdı (127/112 DLT)

anu-: Hazırlanmak 557/459 (DLT)

anu.dı nēḡ (557/459)

anun-: Hazırlanmak, hazırlık yapmak 111/100, 70/56, 515/414 (DLT); 1170, 1240, 1418 (KB); 209 (AH)

ol ya.gıka anundı (111/100 DLT)

anutul-: Hazırlanmak, hazır hâle getirilmek 25/5a3=3:131, 25/6a1=3:133 (KT)

Ḳorḡunlar ol otdın kim anutuldı kâfirlerḡa (25/5a3=3:131 KT)

arala-: İki kişinin veya iki şeyin arasından geçmek 156/135 (DLT)

arı-: Temizlenmek 14/7, 555/458 (DLT); 2108, 5128, 5351 (KB); 112, 328 (AH); 31/59a1=20:79 (KT)

Anıḡ içinde ol ol kişiniḡ yanutı turur kim arıdı (31/59a1=20:79 KT)

arın-: Temizlenmek, yıkanmak; etek tıraşı olmak 10/6, 109/99 (DLT); 3522 (KB); 27/21b1=5:6 (KT)

Eger bolsa sizler cünüb, arınıḡlar (27/21b1=5:6 KT)

arkalan-: Sırtı bir yere vermek, dayamak 150/130 (DLT)

art-: Artmak, fazlalaşmak 628/524 (DLT); 349, 736, 740 (KB); 404 (AH)

arttı nēṇ (628/524 DLT)

arta-: Bozulmak 139/122, 272/238, 601/493 (DLT); 4384, 5757, 5862 (KB); 395 (AH)

artaş-: Birbirinden etkilenererek bozulmak, bozulmak 122/108, 376/296 (DLT)

asil-: Asılmak 107/97 (DLT); 221 (KB); 27/42b1=5:33 (KT)

Bütünlüğün öldürülgeler azu asılğalar azu kesilgeler (27/42b1=5:33 KT)

aslın-: Asılmak 134/117 (DLT)

aslındı nēṇ (134/117)

asun-: Asılmak, asılı olmak 595 (KB)

tapın öz oğurluğ bağırsaklıkın

tapuğda esüngil maña bol yakın (595 KBM)

aşgın-: (Taş vb. sert şeyler için) ezilip ufalanmak 132/115 (DLT)

tâş aşgındı (132/115 DLT)

aşrul-: (Yük, engel vb. şeylerden) aşırılmak 129/114 (DLT)

yük arttın aşruldı (129/114 DLT)

atıl-: Atılmak; (çiçekler, ağaç çiçekleri ve benzer şeyler için) birbirinden kopmadan açılmak 15/8, 105/96 (DLT)

ok atıldı (105/96 DLT)

çeçe.k agzı atıldı (105/96 DLT)

atlan-: Oğuzcada dağ vb. bir yere çıkmak 133/116 (DLT)

ol tākka atlandı (133/116 DLT)

awla-: (Bir şey, biri üzerine) yığılmak 146/127 (DLT)

añar kişi awla.dı (146/127 DLT)

awlaş-: (İnsanlar) bir şey üzerine yığılmak 126/111 (DLT)

kişi awlaşdı (126/111 DLT)

avuş-: Hızlı ve geniş adımlarla yürümek, koşuşmak 18/17 (DH)

Yahşı yollardın azıp yaman yolğa avuşkan

Şeytân-laîn pirim dep dâmeniğe yapuşkan

Azâzilni pirim dep erte ahşam körüşken

Arslan babam sözlerin işitingiz teberrük (18/17 DH)

ayrış-: Birbirinden ayrılmak 138/121 (DLT)

ola.r ikki ayrışdı (138/121 DLT)

az-: (Yol için) şaşırmak, kaybetmek 96/89, 58/44 (DLT); 205, 677, 2023 (KB)

ol yo.k a.zdı (96/89 DLT)

az-: Azmak, doğru yoldan çıkmak 26/80a1=4:116, 26/93b1=4:136, 30/99b1=16:125 (KT)

Çın ok azdı, azmak ırak (26/80a1=4:116 KT)

azıl-: (Yol için) şaşırlmak 107/97 (DLT); 216 (AH)

yöl azıldı (107/97 DLT)

baglan-: (Birisi tarafından) bağlanmak 385/302 (DLT); 5928 (KB)

otuñ baglandı (385/302 DLT)

köy baglandı (385/302 DLT)

bak-: Bakmak, gözetlemek 26/21b2=4:46, 33/83b2=35:43, 32/14b3=28:21 (KT)

Boyun sudımız, eşitgil bağıl bizke (26/21b2=4:46 KT)

bakıl-: Bakılıp incelenmek 334/270 (DLT)

yi.rke bakıldı (334/270 DLT)

bakın-: (İşin sonunu) bekleyip tedbir almak, (işin sonuna) bakmak 347/279, 339/273 (DLT); 605, 1283, 1323 (KB); 369 (AH)

īška bakın (347/279 DLT)

bar-: Gitmek 283/244, 288/245, 289/246 (DLT); 747, 1075, 1090 (KB); 184, 287, 431 (AH); 37/35b3=48:15, 34/48a3=38:6, 38/95a1=66:8 (KT)

barı.ηla.r iki.gü (289/246 DLT)

barıgsa-: Gitmek istemek, gitmeye niyetlenmek 143/125, 590/483, 590/484 (DLT)
→ **barısa-**

ewin barkın satıgsa.dı

yulug bīrip barıgsa.dı

tirig erse turugsa.dı

añar sākınç küni togdı (590/483 DLT)

barıl-: Gidilmek 333/270, 337/272 (DLT)

Ewke barıldı (333/270 DLT)

barın-: Gitmediği hâlde gider görünmek 338/273, 346/278 (DLT)

er ewke barındı (338/273 DLT)

barısa-: Gitmek istemek, gitmeye niyetlenmek 143/125 (DLT) → **barıgsa-**

barısa.dı (143/125 DLT)

başla-: (Bir şeye, işe) başlamak 572/471 (DLT); C34, C36, 544 (KB); 25/29b1=4, 28/64a1=8, 30/11b1=13 (KT)

Başladım Tanrı atı birle üküş rahmetlig, ulaşı yarlıkağan (25/29b1=4 KT)

başlan-: (Bir şeye, işe) başlanmış olmak 385/302 (DLT)

er īška başlandı (385/302 DLT)

başlan-: Bir yere doğru götürülmek, yöneltmek 385/302, 549/448 (DLT)

kōy tāgka başlandı (385/302 DLT)

bat-: Su vb. şeylere batmak 263/229, 413/324 (DLT)

tañda bile körse mini ördek ata.r

kalwa körüp kaşgalakı suwka bata.r (263/229 DLT)

bat-: Batmak, sinmek, gözden kaybolmak, saklanmak, gizlenmek 4017, 4835, 6303 (KB)

batgal-: Batmak üzere olmak 1072 (KB)

sewinçin tuğar erdi toğmış künüm

künüm batğalır teg yarumaz tünüm (1072 KBM)

batruş-: Birbirini (su vb. şeylere) batırmak 368/291 (DLT)

ola.r ikki bîr bîrig suwka batruşdı (368/291 DLT)

bekiş- ~ beküş-: Sağlamlaşmak 321/262 (DLT)

bekişdi nēñ (321/262 DLT)

beklen-: Sağlamlaşmak 385/302, 386/302 (DLT)

beklendi nēñ (385/302 DLT)

beklen-: (Evinde, kendini emniyete almak için) tedbir almak; (evinde) hapsedilmek 385/302 (DLT)

er ewinde beklendi (385/302 DLT)

bekriş-: Sertleşmek, sağlamlaşmak 566/467 (DLT)

kış yāygaru sawlayu.r

er at menin yawrayu.r

igler yeme sewreyü.r

et yin takı bekrişü.r (566/467 DLT)

beki-: Sağlamlaşmak 1772 (KB)

tüzüldi törü hem itildi éli

ilig inçke tegdi bekip él ulı (1772 KBM)

bekü-: Sağlamlaşmak 563/464 (DLT); 30/82b1=16:94 (KT)

tügü.n bekü.di (563/464 DLT)

belgür-: Belirmek, belli olmak, ortaya çıkmak 352/282, 195/167, 352/282 (DLT); 3006, 3080, 3414 (KB); 31/90a1=20:121, 36/107a2=45:33, 35/5b1=39:47 (KT)

Belgürdi olarka anlarnıñ uwut yerleri (31/90a1=20:121 KT)

béril-: Verilmek 29/22a1=9:29, 31/30b2=19:77, 32/35a1=28:54 (KT)

Dñn tutmazlar ھاھا dñnni anlardın kim bérildiler bitigni (29/22a1=9:29 KT)

bıçıl-: Kesilmek, kopmak, bıçılmak 12/6, 329/267, 441/344 (DLT)

yıga.ç bıçıldı (329/267 DLT)

bış-: Pişmek, olgunlaşmak 632, 6165, 5629 (KB)

yorıdı bir ança bu ögdülmişe

tirildi / érildi sakınç kadğu birle bışa (5629 KBM)

bilel-: Çocuk belenmek 530/431 (DLT)

ogla.n bileldi (530/431 DLT)

birik-: Birikmek, toplanmak, bir olmak 862, 225, 343 (KB); 1449, 443 (AH)

ilig aydı körgil köni er özi

tili köñli birle biriker sözi (862 KBM)

biril-: Verilmek 334/270 (DLT); 295 (KB); 311 (AH)

aھا.r yarma.k birildi (334/270 DLT)

bognaklan-: Küme küme olmak 403/313 (DLT)

bulut bognaklandı (403/313 DLT)

bol-: Olmak, mevcut olmak 263/229, 39/25, 82/71 (DLT); 5001, 1217, 4137 (KB); 171, 239, 325 (AH); 37/17b2=47:22, 27/39b2=5:30, 27/40b1=5:31 (KT)

Nek bolğay mu sizler eger erklense sizler kim artağ iş kılsa sizler yer içinde
(37/17b2=47:22 KT)

bolun-: Olmak 5058, 4799, 2160 (KB)

yüz utru kitergü bu dünyâ salıp

anın bolsa ‘ukbî bulunğay alıp (4799 KBM)

bolun-: Bulunmak A418 (AH)

bögül-: Birikip çoğalmak, toplanmak 219/189, 334/270, 408/319 (DLT)

su.w böğüldi (334/270 DLT)

buçgaklan-: (Bir şeyin) köşeleri ve uçları olmak 403/313 (DLT)

buçgaklandı nēñ (403/313 DLT)

buğuş-: Bacakların ikiye ayrılması gibi ayrılmak 315/258 (DLT)

buğuşdı nēñ (315/258 DLT)

bukıl- ~ bukul-: Toplanıp bükülmek 334/270 (DLT)

ağa.k bukuldı (334/270 DLT)

bulduk-: Bulunmak 380/299 (DLT)

bulduktı nēñ (380/299 DLT)

bulgan-: (Su, mide vb.) bulanmak 385/302 (DLT)

su.w bulgandı (385/302 DLT)

könül bulgandı (385/302 DLT)

bulgan-: (Ülke, kürek kemiği vb.) karışmak 385/302, 453/356 (DLT)

īl bulgandı (385/302 DLT)

bulğaş-: Karışmak 2336 (KB)

kalın sü yayılsa için bulğaşur

anı itse bolmaz yarağsız tuşur (2336 KBM)

bulnuk-: Karışmak, bulanmak 2389 (KB)

yağı sançmış ersig eren bulnukup

yana ewre sançtı yağısın utup (2389 KBM)

bulul-: Bulunmak 593 (KB)

eşitti bu söz kör sewindi ilig

tilek teg bululdı sınadı erig (593 KBM)

bulun-: (Birisi tarafından) bulunmak; mevcut olmak 339/274, 607/499 (DLT); 1423, 1621, 2162 (KB); 83, 382, 417 (AH); 33/22b1=33:61 (KT)

Mel'unlar kayda ma bulnurlar, tutlurlar, öldrülürler (33/22b1=33:61 KT)

buruş-: Buruşmak 315/259, 316/259 (DLT)

buruşdı nēŋ (315/259 DLT)

bük-: Yere doğru eğilip alçalmak ve sinmek 273/238, 547/447, 273/239 (DLT)

ol meni körüp bükdi (273/238 DLT)

büken-: Kapanmak 150 (AH)

bükendi ol erke mürüvvet yolu (150 AH)

büklün-: Bükülmek, eğilmek 386/303 (DLT)

büklündi nēŋ (386/303 DLT)

büksül-: Çatlamak, yarılmak 381/299 (DLT)

kāp büksüldi (381/299 DLT)

bükül-: Kendi kendine veya birisi tarafından eğilmek 334/270 (DLT)

butık büküldi (334/270 DLT)

bürgelen-: (İnsan için) pire gibi zıplamak 533/433 (DLT)

er bürgelendi (533/433 DLT)

bürül-: Dürülmek, rulo yapılmak 333/270, 334/270 (DLT)

bitig bürüldi (333/270 DLT)

çap-: Suda yüzmek 265/233, 341/275 (DLT); 73 (KB)

er suwda çapdı (265/233 DLT)

çapın-: Suda yüzmek 341/275 (DLT)

çewril-: Çevrilmek, döndürülmek 744 (KB)

bu ay burcı sertân bu ew ewrilür

ewi ewrilür hem özi çewrilür (744 KBM)

çewrül-: Dönmek, çevrilmek 381/300, 382/300 (DLT)

çıgrı çewrüldi (381/300 DLT)

çergeş-: Saf tutmak, saflar hâlinde sıralanmak, sıra sıra dizilmek 417/327, 371/293,99/92 (DLT)

Teñri ajun törütti

çıgrı ediz teziginü.r

yulduzları çergeşip

tün kün ü.ze yörgenü.r (417/327 DLT)

çermel-: (Kamçı ucu) bükülüp kıvrılmak 382/300 (DLT)

çawıg çermeldi (382/300 DLT)

çıgıl-: (Bohça vb. şeyler ip vb. şeylerle) bağlanmak 334/271 (DLT)

ar bog çıgıldı (334/271 DLT)

çığırla-: Küçük bir yol açmak ve orada yürümek 589/483 (DLT)

yi.rig çığırla.dı (589/483 DLT)

çığlan-: (Türk arşınıyla) arşınlanmak 532/432 (DLT)

bö.z çığlandı (532/432 DLT)

çıgru-: Sertleşmek 567/467 (DLT)

yi.r çıgru.dı (567/467 DLT)

çık-: (Dışarı, yukarı) çıkmak 154/133, 211/182, 273/238 (DLT); 745, 974, 985 (KB); 132 (AH); 30/64b2=16:69, 33/28b3=34:2, 31/7a3=19:11 (KT) → **taşık-**

Çıkar qarınlarındın yer içgü, türlüğ türlüğ boğuğları (30/64b2=16:69 KT)

çık-: Nemlenmek 525/426 (DLT)

tön çı.kdı (525/426 DLT)

çıkıl-: Çıkılmak 335/271 (DLT)

ewdin çıkıldı (335/271 DLT)

çom-: Suyu dalmak 277/241 (DLT)

ogla.n suwda çomdı (277/241 DLT)

çomruş-: Suyu dalmada yarışmak veya yardımlaşmak 370/293 (DLT)

ol meniñ birle suwda çomruşdı (370/293 DLT)

çomuş-: Suyu dalmada yarışmak 324/264 (DLT)

ol meniñ birle sūwka çomuşdı (324/264 DLT)

çovlan-: Kavrulmak, yanmak 26/27b2=4:56 (KT)

Kigrür-miz olarnı otқа, tegme yolu kim çovlansa terileri tegşürgey-miz (26/27b2=4:56 KT)

çöjül-: (İp; sakız, macun vb. katı sıvılar) gerilmek 334/270 (DLT)

yıp çöjüldi (334/270 DLT)

çöm-: Suyu dalmak 202/173, 277/241 (DLT)

ördek suwka çömdi (277/241 DLT)

dereng kıl-: Beklemek, durmak, kalmak, zaman geçirmek 31/38b1=20:10, 32/20a2=28:29, 33/36b2=34:14 (KT)

Dereng kılıñlar, men kördüm ot, bolğay kim keldürgem sizke andın bir päre (31/38b1=20:10 KT)

eğlel-: Düzeltilmek; aranmak 150/130 (DLT)

eğleldi nēñ (150/130 DLT)

egil-: Eğilmek 108/98, 539/440 (DLT); 4992, 6532, 1055 (KB); 233 (AH)

yıga.ç egildi (108/98 DLT)

eksü-: Eksilmek 141/124, 142/124, 164/142 (DLT); 734, 2034, 130 (KB); eksi- 199 (AH)

eksü.di nēñ (141/124 DLT)

ektilen-: Yetiştirilmek 36/43a3=43:18 (KT)

Azu ol kim ektilenür şamuşa içre ol huşümet içinde belgürtmegen erür (36/43a3=43:18 KT)

enise-: İnmek istemek 142/124 (DLT)

er kötü.din enise.di (142/124 DLT)

ergür-: Ulaşmak 121/107, 121/108 (DLT)

aşka ergürdi (121/107 DLT)

erked- u-: Gücü yetmek, muktedir olmak 30/68b2=16:75 (KT)

Urdı Tanrı bir meşel, bir kul alınmış, erkedmes umas nerse üze (30/68b2=16:75 KT)

erklen-: Güç bulup yüz çevirmek 37/17b3=47:22 (KT)

Eger erklense sizler kim artak iş kılsa sizler yer içinde, kesse sizler yağuklarıñıznı (37/17b3=47:22 KT)

ertil-: Geçilmek, ulaşmak 431/337 (DLT)

ödlek küni tawratu.r

yalıñuk küçin kewretü.r

erdin ajun sewritü.r

kaçsa takı ertilü.r (431/337 DLT)

erü- ~ eri-: Erimek 366/290, 555/458, 605/496 (DLT); 3395 (KB)

yāg erü.di (555/458 DLT)

erüş-: Birlikte erimek; kendi kendine erimek 101/93, 102/94 (DLT)

yāg erüşdi (101/93 DLT)

esil-: Uzamak, uzatılmak 107/97 (DLT)

yışığ esildi (107/97 DLT)

eşül-: Üzerine örtülmek 107/97 (DLT)

anıñ üze yogurka.n eşüldi (107/97 DLT)

eşün-: Örtülmek, örtünmek 3785, 5003 (KB)

yaruk dünyâ yüzke eşünse eşük

men ötrü barayın ay eski tüşük (5003 KBM)

etil-: Düzelmek 222/191 (DLT)

kelse apañ terkenim

etilge met törkünim

yağılmağay terkinim

emdi çerig çergeşü.r (222/191 DLT)

éw-: Koşmak 34/28b1=37:94 (KT)

Utru keldiler aña éwerler (34/28b1=37:94 KT)

ıç-: Kaybolmak, saklanmak, gizlenmek 1532 (KB)

ıl-: İnmek 97/90, 473/379, 94/87 (DLT)

er tãgdan koğı ıldı (94/87 DLT)

ırgal-: Sallanmak, silkelenmek 130/114 (DLT)

ırgan-: Deprenmek, hareket etmek 32/21b1=28:31 (KT)

Kaçan kördi erse anı ırganur ançaqlı yılan teg (32/21b1=28:31 KT)

ırgan-: Sarsılmak 132/115 (DLT)

yıga.ç ırgandı (132/115 DLT)

ısrıl-: Isırılmak 129/114 (DLT)

etme.k ısırdı (129/114 DLT)

ıyın-: İkinmek, kendini zorlamak 138/121 (DLT)

ol er ıyındı (138/121 DLT)

ikle-: (Yere) basmak 191/163, 579/476 (DLT) → **yikle-**

ikledi me.niñ ada.k

körmeğip oğrı tuza.k

igledim andın uza.k

emlegil emdi tuza.k (191/163 DLT)

iliş-: İlişmek, temas etmek, takılmak 103/94 (DLT); 2377, 2375 (KB)

ikki neñ birle ilişdi (103/94 DLT)

in-: İnmek 94/88, 471/376, 369/292 (DLT); 1049, 210, 5028 (KB); 31/90b2=20:123, 33/28b3=34:2, 31/25a2=19:64 (KT)

Aydı: iniñ ikegü andın (31/90b2=20:123 KT)

inçrün-: Faydalanmak, istifade etmek 29/48b3=9:69, 29/49a1=9:69, 30/56a3=16:55 (KT)

İrınçlendiñiz onları birle, inçründünüzler ülögleriñiz birle, neteg kim inçründiler erse (29/48b3=9:69 KT)

indür-: İndirilmek 30/51b3=16:44 (KT)

Belgürtse sen kişilerke anı kim indürdi erse olarkā (30/51b3=16:44 KT)

indürül-: İndirilmek 28/34b3=7:157, 31/83b3=46:30, 34/49a1=38:8 (KT)

Uđtılar ol nūrka kim indürldi anıñ birle bu ögür (28/34b3=7:157 KT)

inil-: İnilmek 333/270 (DLT)

tāgdın inildi (333/270 DLT)

iri-: Çürümek 555/458 (DLT)

yıga.ç iri.di (555/458 DLT)

is-: İnme, azalmak, hafiflemek, eksek etmek, bırakmak 5280 (KB)

isizler isizliklerin ésmese

sen ésmе kının berge tutğıl basa (5280 KBM)

isi-: Isınmak, kızmak 556/458 (DLT); 2479, 5865, 4629 (KB)

mü.n isi.di (556/458 DLT)

temür isi.di (556/458 DLT)

itil-: İtilmek 106/96 (DLT)

itildi nēñ (106/96 DLT)

itin-: Hazırlanmak 54/39 (DLT)

kışka itin kelse kalı kutlug yāy

tün kün keçe alkınu.r ödlek bile āy (54/39 DLT)

itlin-: (Taş vb.) itilmek 133/116 (DLT)

tāş itlindi (133/116 DLT)

itlin-: Düzelmek 145/126 (DLT)

yılkı yazın itlinü.r

otlap anın etlenü.r

begler semüz atlanu.r

sewnüp ügür ısırsu.r (145/126 DLT)

itliş-: (Birlikte) itilmek 126/111 (DLT)

itlişdi nēñ (126/111 DLT)

iysil-: Eksilmek 139/121 (DLT)

iysildi neñ (139/121 DLT)

kabar-: Şişmek, kabarmak 305/252 (DLT)

bāş kabardı (305/252 DLT)

kakır-: Boğazını gürültü ile temizlemek 4113 (KB)

kakırma sen anda ya sudma katığ

otunluk bolur bu kiterür tatığ (4113 KBM)

kaklan-: (Et vb.) kurumak 392/307 (DLT)

et kaklandı (392/307 DLT)

kaksı-: Kurumak, kuruyacak gibi olmak 569/469 (DLT)

et kaksıdı (569/469 DLT)

kal-: Kalmak; terk edilmek, bırakılmak 513/411, 624/520, 33/19 (DLT); 1216, 4726, 110 (KB); 275, 70, 476 (AH)

bardı saña ye.k utru tutup ba.l

barçın keğipen telü yuwga bolup kāl (513/411 DLT)

kalıñula-: (İnsan için) yüzmek 621/517, 622/517 (DLT)

er suwda kalıu.la.dı (621/517 DLT)

kalnat- ~ kalnağ-: Kalınlaşmak 438/342 (DLT)

yuwka nēŋ kalnattı (438/342 DLT)

kalnu-: Kalınlaşmak; katılaşmak 576/474 (DLT)

yuwka nēŋ kalnu.dı (576/474 DLT)

kam-: Kamaşmak 5799 (KB)

ağı kedti haz baz özüñ örtti öz

séni yańsağuçı körüp kamdı köz (5799 KBM)

kamıt-: Kaymak 803, 802 (KB)

kalı üç adakta emitse biri

ikisi kamıtar uçar ol eri (803 KBM)

kar-: (Su vb.) taşmak 525/426 (DLT)

su.w arıktın ka.rdı (525/426 DLT)

karar-: Kararmak 5347, 5634, 5029 (KB)

ajun tul tonın kedti kaşın tügüp

kalık yek yüzi teg karardı oñup (5029 KBM)

karıl-: Karışmak 335/271 (DLT); 3922, 4401, 4461 (KB)

bır nēŋ birke karıldı (335/271 DLT)

kat-: Katılaşmak, sertleşmek 111/100, 235/204, 413/325 (DLT)

bulga.k üküş bolsa kaçan bilgiñ yite.r

yańşak telim sayrap anı(n) tamgak kata.r (235/204 DLT)

katıl-: Karışmak, katılmak, ilave edilmek 329/267, 335/271, 66/52 (DLT); 4271, 4244, 4258 (KB)

arpa ügür birle katıldı (329/267 DLT)

katın-: Sertleşmek, katılaşmak 249/219 (DLT)

öñdün nelük yalwarmadıñ kaç kata birdiñ tawa.r

tulumlug bolup katındıñ kânıñ emdi yi.r suwa.r (249/219 DLT)

kawuş-: Bitişmek; cinsî münasebette bulunmak 320/261 (DLT)

erkek tışı.ka kawuşdı (320/261 DLT)

tāg tāgka kawuşma.s kişi kişi.ke kawuşu.r (320/261 DLT)

kawuş-: Kavuşmak 320/261, 511/410, 527/428 (DLT); 3314, 4053, 6204 (KB)

kada.ş kada.şka kawuşdı (320/261 DLT)

kazıl-: Kazılmak 335/271 (DLT); 6063 (KB)

arık kazıldı (335/271 DLT)

keñil-: Giyilmek 336/272 (DLT)

tōn keñildi (336/272 DLT)

keñrül-: Giydirilmek 384/302 (DLT)

tōn keñrildi (384/302 DLT)

kel-: Gelmek 29/16, 61/47, 160/139 (DLT); 747, 1135, 583 (KB); 157, 12, 293 (AH)

Şap kel (160/139 DLT)

kel-: Gelmek, hazır olmak 31/83a2=46:29, 30/5a2=12:82, 28/40a1=7:163 (KT)

Қақан kim keldiler erse аңа аydılar: tek turuñlar (31/83a2=46:29 KT)

kel-: Olmak, bir hâlden başka bir hâle geçmek 30/10b1=12:93 (KT)

Eletiñler köñlekimni kemşiñ anı atam yüzi üze, kelgey körgen
(30/10b1=12:93 KT)

keldürül-: Gönderilmek 35/17a3=39:69 (KT)

Or[na]lur bitig, keldürlür peygamberler (35/17a3=39:69 KT)

kelgel-: Gitmek üzere olmak 1074 (KB)

sewinç ârzû ni'met turu kalğalır

sakınç kadğu mihnet maña kelgelir (1074 KBM)

kelgir-: Gelmeyi arzulamak, neredeyse gelmek 365/290 (DLT)

kemşil-: Atılmak, atılarak verilmek 36/59b1=43:53 (KT)

Nelük kemşilmedi anıñ üze bilezükler altundın (36/59b1=43:53 KT)

kenik-: Geri kalmak, gecikmek 349/280 (DLT)

er kenikti (349/280 DLT)

kepi-: Kurumak 557/460 (DLT)

tön kepi.di (557/460)

kerek-: Gerekmek 925, 58C (KB)

isizlik bile erse beglik maña

kerekmez bu beglik kodur-men saña (925 KBM)

kerge-: Lazım olmak, gerekmek 182/155 (DLT)

keril-: Gerinmek 336/272 (DLT)

er kerildi (336/272 DLT)

keril-: Gerilmek; yayılmak 72/58, 336/272 (DLT)

uruk kerildi (336/272 DLT)

türlüg çeçek yazıldı

barçın yağım kerildi

uçma.k yeri körüldi

tumlug yana kelgü.sü.z (72/58 DLT)

kesil-: (Nesne) kesilmek; (nefes vb.) kesilmek 171/147, 336/272, 336/272 (DLT);
1528, 4123, 3364 (KB)

keslin-: Kopmak, kesilmek 293/307, 177/151 (DLT)

keslindi nēṇ (293/307 DLT)

kesliş-: Kopmak, (nesnenin parçaları) birbirinden ayrılmak 378/298 (DLT)

keslişdi nēṇ (378/298 DLT)

ketiş-: (Birbirinden) ayrılmak, uzaklaşmak 313/257, 314/258 (DLT)

ola.r bīr ikidi.di.n ketiştı (313/257 DLT)

kewşe-: Gevşemek, yumuşamak 570/469 (DLT)

kurç nēṇ kewşedi (570/469 DLT)

kıkır-: Yüksek sesle bağırmak 83/73, 310/255, 221/191 (DLT)

kıkırp atıg kemşelim

kalkan süñü.n çömşelim

kaynap yana yumşalım

katgı yağı yuwılsu.n (221/191 DLT)

kılın-: kılınmak, yapılmak C63, C65, 3522 (KB); 414, 280 (AH); 33/62b3=34:54,
30/98a3=16:124 (KT)

Andın kim ārzūlar erdiler neçük kim kılındı (33/62b3=34:54 KT)

kırıl-: Soyulmak, kazınmak 335/271 (DLT)

kırıldı nēṇ (335/271 DLT)

kış- ~ kıyış-: Gözden kaybolmak, bulunulan yerden ayrılmak 525/426 (DLT)

er yöldan kışdı (525/426 DLT)

kıyıl-: Gözden kaybolmak 528/429 (DLT)

kūn kıyıldı (528/429 DLT)

kıyış-: Gözden kaybolmak (DLT) → **kış-** ~ **kıyış-**

kız-: Kızarmak, gülmek 3845, 5761, 6223 (KB)

ajun kırtışı boldı altun öñi

yalın teg bolup dünyâ kızdı eñi (6223 KBM)

kiç-: Gecikmek 524/425, 525/426 (DLT); 180, 374 (AH)

agdı kızıl batra.k

to.gdı kara topra.k

yetşü kelip Ugra.k

tokşıp anın ki.çtimiz (525/426 DLT)

kigrül-: Sokulmak, girdirilmek 384/302 (DLT); 31/23b3=19:60, 35/47b3=40:40, 35/58b3=40:60 (KT)

tawa.r ewke kigrüldi (384/302 DLT)

kigür-: Girmek 37/78a1=50:34, 34/15b1=36:64, 34/67b2=38:56 (KT)

Kigürünler selâm birle, ol ħulüd küni (37/78a1=50:34 KT)

kinik-: Gecikmek 4652 (KB)

körü bar tözüke aş içgü tegür

kinikmiş bar erse yéme aş yitür (4652 KBM)

kinil-: Gecikilmek, geciktirilmek, sona bırakılmak 4389 (KB)

tükel işte aşnu tusulur bilig

kénikse bilig işke yetmez elig (4389 KBM)

kiñü-: Genişlemek 616/512, 617/512 (DLT); 5657, 5915, 6419 (KB); 29/19a3=9:25 (KT)

Tarudı siziñ üze yer ol kim kénüdi erdi (29/19a3=9:25 KT)

kir-: Girmek 537/439, 222/192, 245/213 (DLT); 4994, 991, 1134 (KB); 308, 460 (AH); 30/42a1=16:29, 37/46b1=48:27, 30/43a3=16:31 (KT)

ol terke kirdi (537/439 DLT)

Kiriñler tamuğ kapuğlarındın menğü kalıglılar anıñ içinde (30/42a1=16:29 KT)

kiril-: Girilmek 336/272 (DLT)

ewke kirildi (336/272 DLT)

kirin-: Bizzat girmek 347/279, 345/278 (DLT)

suwka kirin (347/279 DLT)

kişel-: Kösteklenmek, bağlanmak 6615, 6614 (KB)

ay bilge kişeldiñ biligsiz yorır

biligsiz kişelse kişenin bür e (6615 KBM)

kit-: Gitmek 414/325, 517/415, 465/369 (DLT); 737, 733, 883 (KB)

karında törümiş kılınç öğretig

yağız yer katında kiter ay tetig (883 KBM)

kizlen-: Gizlenmek; gizler görünmek 392/307 (DLT)

ol tawa.rın kizlendi (392/307 DLT)

kogşa-: (Katı nesne) gevşemek 570/469 (DLT)

katıg nēñ kogşa.dı (570/469 DLT)

koñrul-: Kökünden koparılmak, sökülme 30/16a1=14:26 (KT)

Bir arıgsız söz meşeli bir arıgsız yıgaç teg koñruldı (30/16a1=14:26 KT)

kop-: (İnsan için) ayağa kalkmak 265/233, 83/73 (DLT)

er yoka.ru kopdı (265/233 DLT)

koşul-: (Bir şey bir şeye kendi kendine veya birisi tarafından) katılmak 332/269, 335/271, 486/389 (DLT)

kānı akıp yoşuldı

kābı kamug teşildi

ölüg bile koşuldı

togmış küni uş bata.r (332/269 DLT)

kotrul-: Boşaltılmak 2812 (KB)

sözin kıysa begler umıñ kötrülür

umıñ kitti erse neñiñ kotrulur (2812 KBM)

kotrul-: (Su vb.) boşaltılmak 383/301 (DLT)

su.w olmadın kotruldı (383/301 DLT)

koyul-: Derinleşmek 3070 (KB)

tirildi ögi hem koyuldı bilig

bolu bérdi ewren uzadı elig (3070 KBM)

kökle-: Bir işin esasına vakıf olmak 1492 (KB)

kökleş-: (Birisine) yapışmak ve tutunmak 379/298 (DLT) → **kökteş-**

kökteş-: (Birisine) yapışmak ve tutunmak 379/298 (DLT) → **kökleş-**

kön-: Argu lehçesinde yanmak 279/242 (DLT)

otuñ köndi (279/242 DLT)

köngel-: Görünmek, belirlemek 5976 (KB)

ayur ay kadaşım yolum köñelir

ölüm tutğakı tuttı öz barğalır (5976 KBM)

könül-: Doğrulamak 5474, B46 (KB)

et öz tüz tilese havâ boynı sı

havâ ölse könlür et öz egrisi (5474 KBM)

köped-: Çoğalmak 2262 (KB)

bayur ötrü bodnı hem itlür éli

hazîne^ köpedür kutadur yılı (2262 KBM)

kötürül-: kaldırılmak 390 (AH)

kötürüş-: Yük vb. kaldırmada yardım etmek 379/298 (DLT)

kurça-: Sertleşmek 565/466 (DLT)

yumşa.k nēṅ kurçadı (565/466 DLT)

kurı- ~ kuru-: Kurumak 10/6, 14/7, 504/404 (DLT); 133, 1810, 67 (KB); 387 (AH)

Kurı.dı (10/6 DLT)

kurın- ~ kurun-: Kurunmak, kurulanmak 347/279, 344/277 (DLT)

er kurındı (344/277 DLT)

kurın-: Kurumak 252/221 (DLT)

kurındı nēṅ (252/221 DLT)

kurır-: Kurumaya yüz tutmak 307/254 (DLT)

kurırdı nēṅ (307/254 DLT)

kurıgsı-: Kurumaya yüz tutmak 590/484 (DLT)

kurıgsı.dı (590/484 DLT)

kuyuluş-: (Sıvılar) dökülmek 530/431 (DLT)

tāgdın sūwla.r kamug kuyuluşdı (530/431 DLT)

külsir-: (Kendini) gülümser gibi göstermek 364/289 (DLT)

külümsin-: Güler görünmek 14/8, 396/309 (DLT)

kürs-: Dolmak, şişmek, taşmak 626/522 (DLT)

yigit kânıña kürsdi (626/522 DLT)

küçed-: Çoğalmak 6590 (KB)

ya sewdâ küçedip meñim artadı ol

közümkemü körnür özüm hab içeyi (6590 KBM)

küy-: Yanmak 553/456, 34/20, 225/194 (DLT); 1229, 3796, 5166 (KB)

otuñ küydi (553/456 DLT)

mañ-: Adım atmak, yürümek 3659, 4057, 3325 (KB)

tilek birle mañsa yırak yér yakın

kaçan körse yüzün bulur cân ilek (3325 KBM)

mañıt-: Adım atmak 1211 (KB)

ölügli kişi barça üdke tutuğ

yetilse üdi kör mañıtmaz butuğ (1211 KBM)

mayış-: (Yere) yapışmak 528/429 (DLT)

er yi.rke mayışdı (528/429 DLT)

meñze-: Benzemek 619/514 (DLT); 1306, 1649, 1708 (KB)

bır nēj bırke meñze.di (619/514 DLT)

min-: Binmek 5803, 576, 1388 (KB); 34/8a2=36:42 (KT) → **mün-**

[...] (34/8a2=36:42 KT)

mük tur-: Belini bükerek, rükûdaki gibi durmak 169/145 (DLT)

mün-: Binmek 35/69a1=40:79 (KT) → **min-**

Ol Tañrı kıldı sizke yılkıların münse sizler andın taķı andın yése siz
(35/69a1=40:79 KT)

mün-: Binmek 279/242, 465/369, 523/422 (DLT); 4711, 2354 (KB) → **min-**

müñeş-: Birlikte binmek 618/513 (DLT)

münül-: Binilmek 337/272 (DLT)

ogra-: Uğramak 2364, 2386, 4583 (KB)

takı bolmaz erse yağı oğrasa

tokışmak tilese köñül bérnese (2364 KBM)

okıl-: Okunmak 108/98 (DLT)

bitig okıldı (108/98 DLT)

okın-: Okunmak 110/99; 1356 (KB); 28/62b2=7:204, 33/57a1=34:43, 26/85b1=4:127 (KT)

Kağan okınsa Qur'an kulaq tutuñlar añar (28/62b2=7:204 KT)

okıt-: Okutmak 114/103 (DLT)

ol maña bitig okıttı (114/103 DLT)

oltur- ~ **oldur-**: Oturmak 275/239, 119/106, 188/160 (DLT); 771, 4112, 4125 (KB); 25/23b2=3:168, 29/35b1=9:46, 29/60a1=9:83, 26/95b1=4:140, 29/63b2=9:90, 26/71a3=4:103 (KT)

Anlar kim aydılar kadaşlarıña oldurdılar, eger boyun susalar bizke öldrülmegetiler (25/23b2=3:168 KT)

Kaçan kim eşitse siz Tañrınıñ äyetlerini tanlur aña, fusūs tutlur anı, olturmañlar olar birle (26/95b1=4:140 KT)

olun- ~ **olın-**: Kıvrılmak, dönmek 111/99, 386/303 (DLT)

olundı nēñ (111/99 DLT)

opra-: Eskimek, yıpranmak 140/122, 601/493(DLT); 5416, 5919, 1640 (KB)

tōn opıra.dı (140/122 DLT)

opraş-: Yıpranmaya başlamak, yıpranmak 123/109 (DLT)

tōnla.r opıraştı (123/109 DLT)

ornal-: Konulmak 35/17a2=39:69 (KT)

Or[na]lur bitig, keldürlür peygâmblerler (35/17a2=39:69 KT)

orul-: Biçilmek, kesilmek 106/97 (DLT)

tarıg oruldı (106/97 DLT)

otrul-: (Saç vb.) kesilmek 129/113 (DLT)

saç otruldı (129/113 DLT)

otul-: (Ot vb.) kesilmek 106/96 (DLT)

tarıg otuldı (106/96 DLT)

oyul-: Oyulmak 138/120 (DLT)

yi.r oyuldı (138/120 DLT)

öli-: Islanmak 427/333, 557/459 (DLT); 1408, 3625 (KB)

tōn öli.di (557/459 DLT)

öliš-: Islanmak, nem her tarafı kaplamak 104/95 (DLT)

ölišdi nēñ (104/95 DLT)

ör-: Yükselmek 133/116 (DLT)

örküçlen-: Dalgalanmak 60/46, 157/136 (DLT)

su.w örküçlendi (60/46 DLT)

örle-: Yükselmek, belirlemek, çıkmak 3836, 4893, 6219 (KB)

yaşık yérke yandı yüzün kızledi

kalık meñzi kiş teg bolup örledi (3836 KBM)

örtel-: Yakılmak 128/113 (DLT)

bük örteldi (128/113 DLT)

örten-: Yanmak 130/115, 131/115, 334/271 (DLT)

örtendi nēñ (130/115 DLT)

ötül-: Geçilmek 249 (KB)

isizlik ot ol ot küyürgen bolur

yolında keçig yok öyülgen ütülgen] bolur (249 KBM)

saç-: Uzaklaşmak 1313 (KB)

bodun munka bolsa yırak tur seçe

kara bulğakıña katılma kaç a (1313 KBM)

saçıl-: Saçılmak, dağılmak 738, 3046, 5640 (KB)

ayâ beg kümüş saç tirilsü ked er

kümüş yığsa saçlur kılıçlığ kur er (3046 KBM)

saçıl-: (Para vb.) saçılmak 329/267 (DLT)

yarma.k saçıldı (329/267 DLT)

saçra-: Sıçramak 334/271 (DLT)

yügürdi kewel at

çakıldı kızıl ot

küyürdi orut ot

saçrap anın örtenü.r (334/271 DLT)

salın-: Sarkmak, salınmak 226/196, 344/277 (DLT); 2692, 3672, 4550 (KB); 413 (AH)

yinçü kula.ktın salındı (344/277 DLT)

salıgula-: Sarkmak, salınmak 621/517 (DLT)

üzüm salınu.la.dı (621/517 DLT)

san-: Sayılmak 278/242, 46/32 (DLT)

ol er xayl bile sandı (278/242 DLT)

sarkıș-: (Bolca) damlamak 374/295 (DLT)

būzdın su.w sarkıșdı (374/295 DLT)

sarmal-: (Bir şey) dolanmak, sarılmak, karışmak 383/301, 385/302 (DLT)

anıñ tōnı başıña sarmaldı (383/301 DLT)

sawıl-: Kaymak 4888, 4889 (KB) → **sawul-**

udıp bardı azrak odundı yana

töpüdin sawılmış bakırsukuna (4888 KBM)

sawlan-: Söylenmek 909 (KB)

ilig aydı edgü tuçı ögdilür

müni bu isizler ara sawlanur (909 KBM)

seçil-: Seçilmek, ayrılmak 1843, 5595 (KB)

açılğay seçilgey kamuğ işleriñ

süzülgey itilgey kamuğ işleriñ (5595 KBM)

seğre-: (Kalabalık) hafiflemek, azalmak, seyrekleşmek 566/466, 518/417 (DLT)

kiși seğredi (566/466 DLT)

seđreș- ~ sedreș-: (Kalabalık vb. için) azalmak 372/294 (DLT)

body.n sedreșdı (372/294 DLT)

sekirt-: Seğırtmek, koşturmak 2383, 2381 (KB); 38/20b2=59:6 (KT)

Sekirtmediñizler anıñ üze atlardın, téwe ermez (38/20b2=59:6 KT)

sekri-: (Su vb. şeylere) atlamak; zıplamak 567/467, 83/73, 178/152 (DLT)

er suwka sekri.di (567/467 DLT)

sergekle-: Yalpalamak 410/321 (DLT)

Esruk sergekledi (410/321 DLT)

seril-: Sallanmaya başlayıp düşecek gibi olmak 330/267 (DLT)

er serildi (330/267 DLT)

seşil-: Ayrılmak, çözülmek 486/389 (DLT)

koçnar teke seşildi

saglık sürüg koşuldi

sütler kamug yoşuldi

oglak kozı yamraşu.r (486/389 DLT)

seşiş-: Ayrılmak 4206 (KB)

apañ dünyâ aşğı üçün erse iş

bu işke katılma katılsa se şés (4206 KBM)

seşü-: Çözülürcesine gevşemek 562/463 (DLT)

tügü.n seşü.di (562/463 DLT)

sıg-: Sığmak 271/237, 101/93, 181/154 (DLT)

ün kâpka sıgdı (271/237 (DLT)

sıg-: tesir etmek, dokunmak 1607, 5096 (KB)

sığış-: Sığışmak 201 (AH)

eri bardı kaldı kuruğ tek yiri (201 AH)

sıgruş-: Birbirine yer açmak, sığışmak 372/294, 373/294 (DLT)

ola.r bîr bîrig sıgruşdı (372/294 DLT)

sıgtaş-: Birlikte ağlamak 372/294 (DLT) → **sıhtaş-**

sıgtaşdı (372/294 DLT)

sıhtaş-: Birlikte ağlamak 372/294 (DLT) → **sıgtaş-**

kişi kamug sıxtaşdı (372/294 DLT)

sın-: Kırılmak 278/242, 604/496 (DLT); 3387, 1615, 4610 (KB); 131 (AH)

yıga.ç sındı (278/242 DLT)

sın-: Kırılmak, yıkılmak 31/34a1=19:90 (KT)

Yarlur yer tüşer tağlar sınıp (31/34a1=19:90 KT)

sınla-: Donasıya soğumak 619/515, 620/515 (DLT)

su.w sınl.la.dı (619/515 DL)

sınan-: Sınanmak 2042 (KB); 30/90b3=16:110, 31/65a3=20:90, 32/44b3=29:2 (KT)

Anlarka kim ew barqların kesildiler, anda kiğin sınandılar yana katığlandılar, serindiler, her-āyine seniñ İdiñ anda kiğin örtgen ulaşı yarlıқаған ol (30/90b3=16:110 KT)

sız-: Sızmak, erimek 6587, 127, 4253 (KB)

kişi bulmadım men muñadur ma yalñuz

sakınçın sızar-men sewinçin küleyi (6587 KBM)

silkin-: Silkinmek 389/305 (DLT)

er tōnın silkindi (389/305 DLT)

sogı-: Soğumak 562/463 (DLT)

su.w sogı.dı (562/463 DLT)

sogun-: (İşeme vb. şeylerden sonra) temizlenmek 343/276 (DLT)

er sogundı (343/276 DLT)

sogun-: Üşümek 343/276 (DLT)

er sogundı (343/276 DLT)

soŋla- Geri dönmek 32/21b2=28:31 (KT)

Kaçan kördi erse anı ırğanur ançaqlı yılan teg ewrıldı, kaçra yanıglı
soŋlamadı (32/21b2=28:31 KT)

soyul- (Elbise) soyulmak, çıkarılmak 528/429 (DLT)

erdin tön soyuldı (528/429 DLT)

söbi- (Nesne) uzamak ve ucu sivrilmek 557/460 (DLT)

söbi.di nēŋ (557/460 DLT)

söke oltur- Çökerek, dizleri üstüne oturmak 275/239, 547/447 (DLT)

söke oltur (275/239 DLT)

sökün- (Adam) çökmek 344/277 (DLT)

er begke sökündi (344/277 DLT)

sön- Sönmek, bitmek, tükenmek 2580, 4711 (KB)

urup berge başı büter terk söner

tilin sökse bütmez açığı yılın (2580 KBM)

suçı- Sıçramak, zıplamak 558/460, 566/467 (DLT)

at suçı.dı (558/460 DLT)

suçı- bukırı- Zıplamak ve taşkınlık yapmak 566/467 (DLT)

at suçı.dı bukırı.dı (566/467 DLT)

suçul- Soyunmak, üzerinden bir şeyi çıkarmak 329/267 (DLT); 31/39a2=20:12 (KT)

er tönın suçuldı (329/267 DLT)

sugul- Kaybolmak 2866 (KB)

hıyânet kişi kayda sunsa elig

teñiz erse suğlur kuritur yérig (2866 KBM)

suklun-: Bir şey bir yere girmek ve orada sağlamlaşmak, sabitleşmek 390/305 (DLT)

anın aḍa.kı ūtke suklundı (390/305 DLT)

sukluş-: Bir şeyin içine sokulup sabitleşmek 374/295 (DLT)

sukluşdı nēṇ (374/295DLT)

sukul-: (Bir yere) sokulmak 331/268 (DLT)

tawa.r ewke sukuldı (331/268 DLT)

sukun-: Uç lehçesinde yıkanmak 344/277 (DLT)

ura.gut başın sukundı (344/277 DLT)

suwal-: Sıvanmak 331/268 (DLT)

ew suwaldı (331/268 DLT)

suwıṣ-: Fazla sudan dolayı cıvıklaşmak 319/261, 320/261 (DLT)

yugurmuş ūn suwıṣdı (319/261 DLT)

suwlan-: Islanmak; bir şeyin suyu çoğalmak ve bu sebeple yumuşamak 390/305 (DLT); 275, 2207, 2465 (KB)

suwlandı nēṇ (390/305 DLT)

süçi-: Tatlanmak ve güzelleşmek 558/460 (DLT); 813, 3346 (KB)

süçi.di nēṇ (558/460 DLT)

süçir-: Tatlılaşmak 307/253 (DLT)

açıḡ nēṇ süçirdi (307/253 DLT)

süçiṣ- ~ süçüş-: Tatlılaşmak, hoş hâle gelmek 314/258 (DLT)

süçiṣdı nēṇ (314/258 DLT)

süprül-: Süpürülmek 382/300 (DLT)

ew süprüldi (382/300 DLT)

sürtün-: (Bir yere) sürtünmek 389/305 (DLT)

at yıga.çka sürtündi (389/305 DLT)

süzlün-: (Su vb.) süzülme 389/305 (DLT)

su.w süzlündi (389/305 DLT)

süzlüş-: (Sular) süzülme 374/295 (DLT)

sūwlar kamug süzlüşdi (374/295)

süzül-: (Su) saflaşmak 330/268, 337/272 (DLT)

su.w süzüldi (330/268 DLT)

süzül-: Süzülme 221, 1773, 5626 (KB)

sewigli telim boldı sewmez yağı

ilin kodtı kaçtı süzüldi toğı (1773 KBM)

şük tur-: Türklerde (ölçünlü Türkçede) susmak 169/145 (DLT) → **tek tur-**

şük tur (169/145 DLT)

tagıl-: (Bir şeyin) sivriliği gitmek 332/269 (DLT)

ok başakı taşka tegip tagıldı (332/269 DLT)

talkıl-: (Nesne) vurulup itilmek 381/300 (DLT)

takıldı nēŋ (381/300 DLT)

tam-: Damlamak 602/493, 42/28, 189/161 (DLT); 464, 2923, 2715 (KB)

Bīr bīrin miŋ bolu.r tama tama köl bolu.r (602/493 DLT)

tamgır- ~ tamgur-: Damlamak üzere olmak 356/284 (DLT)

su.w tamgurdı (356/284 DLT)

tamış-: (Sular) damlamak 324/264 (DLT)

su.w tamışdı (324/264 DLT)

tança-: Çürümek 577/474 (DLT) → **tınçı-**

Tançadı (577/474 DLT)

tançga-: Çürümek 577/474 (DLT)

tançga.dı (577/474 DLT)

tançış-: (Etler vb.) kokuşmak 375/295 (DLT)

etle.r kamug tançışdı (375/295 DLT)

tap bol-: Kâfi gelmek 160/139 (DLT)

Tap boldı (160/139 DLT)

tapıl- ~ tapul-: Bulunmak 328/266 (DLT)

tapıldı nēñ (328/266 DLT)

taral-: (Saç vb.) taranmak 331/269 (DLT)

saç taraldı (331/269 DLT)

tarık-: (Yer, mekân vb. şeyler) daralmak 326/265 (DLT)

yi.r tarıktı (326/265 DLT)

tarıl-: Dağılmak 12/6, 331/269, 446/350 (DLT); 33/16b2=33:53, 25/22b2=3:159, 38/56a3=62:11 (KT)

Kaçan yése siz tarı[lı]ñlar (33/16b2=33:53 KT)

tarmal- ~ tırmal-: Tırmalanmak 381/300 (DLT)

anıñ yūzi tırmaldı (381/300 DLT)

tartıl-: (Para vb. şeyler) tartılmak 381/299, 384/302 (DLT)

yarma.k tartıldı (381/299 DLT)

tartış-: (Nesnenin parçacıkları) birbirini çekmek 369/292, 557/459 (DLT)

tartışdı nēñ (369/292 DLT)

taru-: (Ev vb.) daralmak 559/461(DLT); 448, 477 (KB); 38/83b1=65:7, 29/19a2=9:25 (KT)

Kimnünj tarusa anıñ üze anıñ rüzisi hezine kılsun andın (38/83b1=65:7 KT)

taş-: Taşmak 270/236 (DLT); 388 (AH)

eşiç taşdı (270/236 DLT)

taşık- ~ tışık-: Yağma, Toxsı, Kıpçak, Yabaku ve bazı Türkmenlerce çıkmak 327/265, 326/265 (DLT) → **çık-**

er ewdın taşıktı (327/265 DLT)

taşu-: Taşımak 561/463 (DLT)

ol ewke yarma.k taşu.dı (561/463 DLT)

tawran-: Yürümede acele eder gibi görünmek 386/303 (DLT)

er tawrandı (386/303 DLT)

tawrat-: Acele etmek, hızlanmak (DLT)

tawratış-: Acele etmede yarışmak 444/347 (DLT)

ol anıñ birle tawratışdı (444/347 DLT)

tay-: Kaymak 552/455, 518/416 (DLT); 30/82b1=16:94 (KT)

tayak bile tayma.s tanuk sö.zün bütme.s (518/416 DLT)

tayış-: Kaymada yarışmak 527/428 (DLT)

ol anıñ birle tayışdı (527/428 DLT)

tazar-: (Nesne) kelleşmek 307/254 (DLT)

tazardı nēñ (307/254 DLT)

tegil-: Erişilmek 234 (AH)

tegiş-: Ulaşmak, erişmek 321/262 (DLT)

meniñ elig taruska tegişdi (321/262 DLT)

tegşürül-: Değiştirilmek 1054, 6487, 6492 (KB)

tadu tegşürüldi aşı boldı yég

ağır boldı köñli katıǵ tuttı ig (1054 KBM)

tek tur-: Oğuzcada susmak 168/145 (DLT) → **şük tur-**

tek tur (168/145 DLT)

telin-: Delinmek 341/275 (DLT)

tām telindi (341/275 DLT)

teñeş-: Denkleşmek 615/510 (DLT); 3484, 5660, 2695 (KB)

teñeşdi nēñ (615/510 DLT)

tepil- ~ tepül-: Tepilmek 328/266 (DLT)

tepildi yi.r (328/266 DLT)

tepre-: (Nesne vb.) hareket etmek 566/466 (DLT); 1519, 2144, 2387 (KB);
30/4a1=12:80, 31/65b2=20:91 (KT)

tepre.di nēñ (566/466 DLT)

tepren-: (Nesne vb.) hareket etmek 386/303 (DLT); 5030, 1852, 3902 (KB)

teprendi nēñ (386/303 DLT)

teril-: (Para vb.) toplanmak 332/269 (DLT)

yarma.k tirildi (332/269 DLT)

teril-: (Kavim vb.) toplanmak 331/269, 332/269 (DLT)

bodu.n terildi (331/269 DLT)

teşil-: Yırtılmak 332/269 (DLT);deşilmek 3041 (KB)

kānı akıp yoşuldı

kābı kamug teşildi

ölüg bile koşuldı

togmış küni uş bata.r (332/269 DLT)

tezgin-: Dönmek 387/303, 393/308, 417/327 (DLT); 29/35a1=9:46 (KT)

çıgrı tezgindi (387/303 DLT)

tezgin-: Dönmek, dolaşmak 3596, 114, 126 (KB)

ajun tezgınür-men tilekin udu

ara aç yatur-men arala todı (3596 KBM)

tezgin-: Gezmek, dolaşmak 387/303 (DLT)

ol yi.rig tezgindi (387/303 DLT)

tezgindürül-: Dolaştırılmak, gezdirilmek 36/67a1=43:71 (KT)

Tezgindürlür olar üze sağrağlar altundın, sapsuz bardağlar (36/67a1=43:71 KT)

tezin-: Kendini kaçır göstermek 340/275 (DLT)

ol tezindi (340/275 DLT)

teziş-: (Birbirinden) kaçmak, karşılıklı kaçışmak 318/260 (DLT)

ola.r ikki tezişdi (318/260 DLT)

tıkıl-: (Bir şey bir yere) şiddetle ve tekmeyle sokulmak, tıklmak 333/270 (DLT)

kendügge ün tıkıldı (333/270 DLT)

tıkıt-: Zorla tıktırmak, bir şeyi bir kaba şiddetli tekmeyle sokturmak 419/329 (DLT)

ol açar aş tıkıttı (419/329 DLT)

tın-: Türklerde susmak; Oğuzlarda susmamak 278/242 (DLT)

tınma (278/242 DLT)

tın (278/242 DLT)

tiñ tur-: Kalkarak dikilmek 600/492 (DLT)

er tiñ turdı (600/492 DLT)

tiren-: (Bir yere) dayanmak 340/274, 548/448 (DLT)

ol tāmka tirendi (340/274 DLT)

tizil-: Birisi tarafından veya kendi kendine dizilmek 123/109, 166/144, 332/269 (DLT); 5676, 74 (KB)

tüme.n çiçek tizildi

bükünden ol yazıldı

üküş yatıp özeldi

yi.rde kopa adrışu.r (123/109 DLT)

tizlin-: Dizilmek 388/304 (DLT)

yiñçü tizlindi (388/304 DLT)

togru-: Bir şeye (hedefe) yönelmek 309/255 (DLT)

ol maña togrudı (309/255 DLT)

tokıl- ~ tokul-: (Bez vb.) dokunmak 15/8, 332/269 (DLT)

bö.z tokuldı (332/269 DLT)

tokıl- ~ tokul-: (Madeni şeyler) dövülmek 333/269 (DLT)

kılıç tokuldı (333/269 DLT)

tokın-: İsabet etmek, dokunmak 449/353 (DLT)

Anıñ yuğuğı tokındı (449/353 DLT)

tokın- ~ tokun-: Oğuzcada (birisi) dövülmek 341/275 (DLT)

er tokındı (341/275 DLT)

tokın- ~ tokun-: (Madeni şeyler) dövülmek 341/275 (DLT)

kılıç tokındı (341/275 DLT)

tokul-: (Adam vb.) dövülmek 332/269, 333/269 (DLT)

er tokuldı (332/269 DLT)

tokun-: (Bir yere) çarpmak 341/275 (DLT)

er tāmka tokundı (341/275 DLT)

tol-: Dolmak 217/186 (DLT); 137, 536, 734 (KB); 73, 74, 393 (AH)

toplu.ka tol (217/186 DLT)

tolan-: Dolmak 37/77a1=50:30 (KT)

Ol kün ayğay tamuğka: nek tolandıñ mu? Ayğay: nek ziyādedin
(37/77a1=50:30 KT)

toñ-: (Su vb.) donmak 614/509 (DLT); 3395 (KB)

su.w toñdı (614/509 DLT)

toplun-: (Duvar vb.) delinmek 387/303 (DLT)

tām toplundı (387/303 DLT)

topra-: İyice ezilmek 566/466 (DLT)

tökleş-: (Nesneler) dökülmek ve akmak 370/292 (DLT)

tökleşdi nēñ (370/292 DLT)

töklün-: Dökülmek, akıtılmak 388/304 (DLT)

su.w töklündi (388/304 DLT)

tökül-: Birisi tarafından veya kendi kendine dökülmek 333/270 (DLT); 5982 (KB);
142 (AH)

su.w töküldi (333/270 DLT)

tön-: Oğuz lehçesinde (bir yere) dönmek 526/427 (DLT)

ol ewiñe tö.ndi (526/427 DLT)

töñit- Eğilmek, dönmek 6532, 6220 (KB)

kadıñ teg bodum erdi ok teg köni tüz

ya teg egri boldı egildim tünittim (6532 KBM)

törpül- Törpülenmek 381/299 (DLT)

yıga.ç törpüldi (381/299 DLT)

töşel- Birisi tarafından döşenmek 332/269, 348/279 (DLT)

töşek töşeldi (332/269 DLT)

tul- Tıkanmak, kapanmak 3611, 4835, 171 (KB)

karın todsa arpa ya halvâ bir ol

kalur barça artıp tolur kirgü yol (3611 KBM)

tul- (Top, çomak vb. şeylere) vurmak 276/240 (DLT)

er topıknı adrı bile tuldı (276/240 DLT)

tuldur- (Birine, bir şeye) çarpmak 354/283 (DLT)

atlıg anı tuldurdı (354/283 DLT)

tumlı- Soğumak 573/471, 573/472 (DLT); 5221, 5865, 4701 (KB)

su.w tumlı.dı (573/471 DLT)

tun- (Kapı, dağ geçidi vb.) kapanmak 278/242 (DLT)

kapug tundi (278/242 DLT)

art tundi (278/242 DLT)

tur- Kalkmak, ayağa kalkmak 283/244, 292/247, 396/309 (DLT)

tur- Durmak, (bir yerde) kalmak 229/198, 295/248, 548/448 (DLT)

bek tur (229/198 DLT)

tur-: Durmak, kalmak, ayakta durmak 31/65b3=20:91, 26/68b3=4:102, 26/71a3=4:103 (KT)

Aydılar: hem tepremez-miz anıñ üze turu ıalğay-miz (31/65b3=20:91 KT)

tur-: Durmak, kalkmak, yükselmek, ayakta durmak 6050, 3349, A2 (KB)

meniñ bu özüm kaçtı dünyâ kodup

bu yerde-turur-men kör emgek yüdüp (6050 KBM)

tur-: Durmak, kalkmak 148, 350, 153 (AH)

tur-: Oturulmak 32/37b2=28:58 (KT)

Ol turğu éwleri, turmaduı teg olarda kiğin meger azkına (32/37b2=28:58 KT)

turuk-: Durdurulmak 33/48a3=34:31 (KT)

Küç kılığlılar turukmış bolurlar İdileri üskinde (33/48a3=34:31 KT)

turumsın-: Ayağa kalkıyor gibi görünmek 396/309 (DLT)

ol yoka.ru turumsındı (396/309 DLT)

turuş-: Beraber ayağa kalkmak 14/8 (DLT)

turuşdı (14/8 DLT)

tusu bol-: Yaramak, faydası olmak 332/269 (DLT)

tusu boldı (332/269 DLT)

tusuk-: Yaramak, fayda sağılamak 326/265 (DLT)

bu ot maņa tusuktı (326/265 DLT)

tusul-: Yaramak, faydası olmak 332/269 (DLT); 567, 856, 1657 (KB)

bu ot aņa.r tusuldı (332/269 DLT)

tuşık-: Rastlamak, uğramak, duçar olmak, düşmek 6544 (KB)

maña rabbım aysa nelük kıldıñ andağ

negü tıldağım bar uwutka tuşıktım (6544 KBM)

tuşlan-: (Bir şeye karşı) yönelmek 388/304 (DLT)

bır nēj bırke tuşlandı (388/304 DLT)

tutuş-: (Bir şeye) yapışmak 313/257 (DLT)

tutuş-: Tutuşmak 4111 (KB)

küwezlenme elgiñ sala kirmegil

elig alşu tutşu yéme turmağıl (4111 KBM)

tuyu-: Bitmek 5362 (KB)

tüglün-: Dügümlenmek 388/304 (DLT)

yıp tüglündi (388/304 DLT)

tüke-: Tamamlanmak, kalmamak 563/464 (DLT)

ıış tüke.di (563/464 DLT)

tüke-: Yetmek, kâfi gelmek 563/464, 71/57 (DLT)

bu aş kamugka tüke.di (563/464 DLT)

tüke-: Tükenmek, bitmek 5381, 114, 189 (KB); 486 (AH)

tüke- / alkın-: Tükenmek, bitmek 30/83b2=16:96 (KT)

Né kim sizlerniñ üskünüzde ol tüker alkınur, né kim Tañrı üskinde turur
kaldaçı ol (30/83b2=16:96 KT)

tüken-: Bitmek 2739, 4732 (KB), 127 (AH)

bu erdi ay élig meniñ bilmişim

ötündüm éligke tükendi işim (2739 KBM)

tüne-: Bir gece geceleme 564/465 (DLT); 489, 6571, 4415 (KB)

ol mende tüne.di (564/465 DLT)

türçi- (İşe) başlamak 565/466 (DLT); 733, 609, 4044 (KB)

er iş türçi.di (565/466 DLT)

türgekle- Bohçalanmak 438/342 (DLT)

tön türgeklendi (438/342 DLT)

türlün- Dürülüp bükülmek 387/304 (DLT)

türlündi nēṅ (387/304 DLT)

türül- Dürülmek 332/269 (DLT)

bitig türüldi (332/269 DLT)

tüş- İnnek 270/236, 473/379, 336/272 (DLT); 5027 (KB); 177, 178 (AH)

er attın түşdi (270/236 DLT)

tüş- Düşmek 161/140, 270/236, 499/401 (DLT); 807, 523, 489 (KB); 29/37a1=9:49, 31/61b1=20:81, 31/10a3=19:25 (KT)

pat түşdi (161/140 DLT)

Bilgil bulğak içinde түştiler (29/37a1=9:49 KT)

tüş- İnnek, çökmek 34/45a3=37:177, 28/15b2=7:134 (KT)

Қаған түşe оларның сарāy ортасында неме yawuz ertesi қорқутmış kişilerin (34/45a3=37:177 KT)

tüş- Ortaya çıkmak, olmak 28/8b2=7:118, 31/61a2=20:81, 31/61a3=20:81 (KT)

Түшти yarağlıg yerinde, yox yoğun boldı anı kim kılur erdiler (28/8b2=7:118 KT)

tüş kıl- Konmak, mola vermek 452/355 (DLT)

akturur kö.züm yula.k

tüş kılur ördek yuga.k (452/355 DLT)

tüşlen- Mola vermek, mola yerine inmek 387/304, 118/106 (DLT)

elgin tüşlendi (387/304 DLT)

tüzer-: (Yer vb. şeyler) düzleşmek 307/254, 308/254 (DLT)

yi.r tüzerdi (307/254 DLT)

tüzlün- ~ tüzlin-: (Yer vb. için) düzleşmek, denk hâle gelmek 387/304, 176/150 (DLT)

tüzlündi yi.r (387/304 DLT)

tüzül-: (Yer için) düzletilmek; düzleşmek 332/269, 388/304 (DLT)

yi.r tüzüldi (332/269 DLT)

u-: Muktedir olmak 104, 549, 721 (KB); 3, 274 (AH); 30/68a2=16:73, 31/2a1=16:75, 28/60a7=7:197 (KT)

Tapnur Tañrıda adınka ol kim ewürmesler olarka rūzī bērü köklerden yerlerdin nerse umaslar (30/68a2=16:73 KT)

uçlan-: Uçları olmak 133/116 (DLT)

uçlandı nēŋ (133/116 DLT)

uğın-: Sönmek 4694 (KB) → **udun-**

kiçig oğlan erken kılınç edgü tut

uluğlukka tegse uğınur bu ot (4694 KBM)

uğlaş-: Birbiri ardı sıra gitmek 126/111 (DLT)

ıwık bīr bīrke uğlaşdı (126/111 DLT)

uğun-: Sönmek 109/98, 455/358 (DLT); 4412 (KB) → **uğın-**

ōt uğındı (109/98 DLT)

ugra-: Uğramak 580/477, 140/123, 585/479 (DLT)

ol saña ugra.ma.s (580/477 DLT)

ugral-: (Bir yere) gidilmek, uğranmak 129/114 (DLT)

ol yi.rke ugraldı (129/114 DLT)

ul-: Yıpranmak, dağılmak 94/87 (DLT); 2059, 2263, 6415 (KB)

et bışıg uldı (94/87 DLT)

ulan-: (Bir şey bir şeye) bağlanmak, kavuşmak 44/30, 110/99 (DLT); 3696, 5421, 4049 (KB)

uluglu.kug bulsa sen eğgü kılı.n

bulgı.l kişi.g begle.r katın yaxşı ūla.n (44/30 DLT)

ulan-: Erişmek 32/24a2=28:35 (KT)

Ğılğatımız siz ikike ħüccet ulanmağalar sizke (32/24a2=28:35 KT)

ulaş-: Ulaşmak 104/95 (DLT); 2996, 4354, 6173 (KB); 446 (AH)

bır nēĭ bırke ulaşdı (104/95 DLT)

ulaş-: Katılmak, birleşmek 26/55b1=4:90 (KT)

Anlar kim ulaşurlar boğunka siziĭ ara hem olar ara (26/55b1=4:90 KT)

ulugağ-: Yükselmek 4708 (KB)

kişi kutluğı ol neçe ulğadu

baru edgü bolsa isizlik kodu (4708 KBM)

un-: Gücü yetmek 4 (AH); 38/74a3=64:16 (KT)

Ğorğunlar Tanrıda unmışıñızça, kulağ tutuğlar, boyun suğlar (38/74a3=64:16 KT)

una-: Gücü yetmek 29/33a2=9:42 (KT)

Eger unasa-miz çıkğatımız siziĭ birle (29/33a2=9:42 KT)

uşal-: Ufalanmak 107/97, 384/301 (DLT)

etme.k uşaldı (107/97 DLT)

uwul-: Ufalanmak 107/98, 108/98, 266/234 (DLT)

uwulđı nēŋ (107/98 DLT)

uyul-: (Un vb. şeyler çuvala) basılmak 138/120 (DLT)

uyulđı neŋ (137/120 DLT)

uza-: Uzamak 556, 2968, 889 (KB); 31/63a2=20:86 (KT)

Uzadı mu siziŋ üze bıçıĝ azu tilediŋiz mü kim tüşse siziŋ üze öwke
(31/63a2=20:86 KT)

uza-: Uzaklaşmak 179 (AH)

uzatıl-: Uzatılmak 176 (KB)

tilig ked küdezgil küdezildi baş

sözününi kısıurĝıl uzatıldı yaş (176 KBM)

üdre-: (Nesne) çoĝalmak 140/122 (DLT); 4597 (KB)

üdre.di nēŋ (140/122 DLT)

üdrül-: Ayrılmak ve iyisi seçilmek 129/113, 129/114 (DLT)

üdrüldi nēŋ (129/113 DLT)

Anıŋ ere.ni üdrüldi (129/113 DLT)

üglün-: Yıĝılmak, kümelenmek 133/116 (DLT)

üglüş-: Birbiri üzerine yıĝılmak 127/112 (DLT)

bır nēŋ bır üze üglüşti (127/112 DLT)

ügril-: (Beşik vb. şeyler) sallanmak 130/114 (DLT)

bişik ügrildi (130/114 DLT)

ügül-: Toplanmak, küme hâline getirilmek 108/98, 219/189, 408/319 (DLT); 310
(KB)

topra.k ügüldi (108/98 DLT)

ükli-: (Nesne) çoĝalmak ve büyümek 146/127, 445/347, 182/155 (DLT)

ükli.di nēŋ (146/127 DLT)

üñül-: (Ağaç vb. şeyler) oyulmak 616/511 (DLT)

yığa.ç üñüldi (616/511 DLT)

ürül-: (Tulum, ateş vb.) üfürülmek 107/97 (DLT); 31/69b3=20:102, 35/16a3=39:68, 35/16b3=39:68 (KT)

Ol kün kim ürlür borğu içiçe, térer-miz yazukluğlarını (31/69b3=20:102 KT)

üste-: Kazanmak, artmak 2451, 6457, 6466 (KB)

bilig birle yalñuk bedüp çawlanur

kişilerde üster kamuğ iş unur (2451 KBM)

üstel-: Artmak, üstüne eklenmek 129/113 (DLT)

su.w üsteldi (129/113 DLT)

üş-: Üşüşmek 93/86 (DLT)

etme.kke telim kişi üşdi (93/86 DLT)

üş-: Delik açmak 93/86 (DLT)

ol ok üşdi (93/86 DLT)

üşel-: Birisi tarafından aranmak 107/98 (DLT)

anıñ ewi üşeldi (107/98 DLT)

ütleş-: (Eşya vb.) delinmek 126/111 (DLT)

ütleşdi nēŋ (126/111 DLT)

üyül-: Batmak 3090 (KB)

öyükke kirigli üyüldi kodı

örü kelmedi ol sewing bulmadı (3090 KBM)

üzlün-: Kopmak 134/117 (DLT)

uruk ü.zlündi (134/117 DLT)

üzlüş-: Kopmak, ayrılmak 126/111 (DLT)

üzlüşdi nēṇ (126/111 DLT)

begi kisi üzlüşdi (126/111 DLT)

üzül-: Kopmak 107/97 (DLT); 4797, 247, 1520 (KB)

üzüldi nēṇ (107/97 DLT)

yağıl-: Yayılmak, serilmek 477/381 (DLT); 2556, 6041, 458 (KB)

tōn kūnke yađıldı (477/381 DLT)

yaglan-: Yağlanmak 490/392 (DLT)

yaglandı nēṇ (490/392 DLT)

yagu-: Yaklaşmak 341/275, 481/385 (DLT); 1631, 4042, 5638 (KB); 26/18a1=4:43, 29/20b2=9:28 (KT)

Ey anlar kim bittiler, yağumaṇlar namāzka (26/18a1=4:43 KT)

yaguş-: Birbirine yaklaşmak 314/258, 475/380 (DLT); 136, 5311 (KB)

bīr nēṇ bīrke yaguşdı (475/380 DLT)

yagutul-: Yaklaştırmak 37/77a3=50:31 (KT)

Yagutuldı uşmaḥ muttakīlarka, ıraḥ ermez (37/77a3=50:31 KT)

yakıl-: Dokunmak 478/382 (DLT)

aṇar yakıldı (478/382 DLT)

yal-: Parlamak 415 (KB)

bu kūn toğdı ilig bu kılkı bile

yarudı ajunka kūn ay teg yala (415 KBM)

yalın-: Çıplaklaşmak 480/383 (DLT); 5243 (KB)

er yalındı (480/383 DLT)

yanaş-: Yanaşmak 3140 (KB)

maña tegse emgek erej me tegir

erej birle emgek yanaşu yorır (3140 KBM)

yandurul-: Döndürülmek, çevrilmek 37/84a1=51:9, 36/73b2=43:87, 29/5a1=8:44 (KT)

Yandrulur siz andın kim yandurdı erse (37/84a1=51:9 KT)

yandurul-: Başaşağı döndürülmek, ters döndürülmek 26/57b1=4:91 (KT)

Yandurulsa bulgakka sınağka yandurlur anıñ içiñe (26/57b1=4:91 KT)

yañkula-: Bir ses veya hareket duymuş gibi sağa sola dönmek 622/517 (DLT)

er kula.kı yañku.la.dı (622/517 DLT)

yañkur-: Çağrılmış gibi, bir ses veya hareket duymuş gibi sağa sola dönmek 618/513 (DLT)

er yañkurdı (618/513 DLT)

yapçu-: Yapışmak 401, 1409 (KB)

kölike teg ol kör bu dünyâ toña

ederse kaçar kaçsa yapçur saña (1409 KBM)

yapçun-: Yapışmak, yapışıp asılmak 489/391 (DLT)

okka yilim yapçundı (489/391 DLT)

yapıl-: Örtünmek, kapanmak, gizlenmek 4003 (KB) → **yapul-**

negü teg kılur-men begiñke tapuğ

yapılmış-turur kör maña bu kapuğ (4003 KBM)

yaprul-: Keçeleşerek yapışmak; keçeleşerek yıpranmak 488/390, 488/391 (DLT)

bır nēj bırke yaprudı (488/390 DLT)

yapul-: Örtünmek, kapanmak, gizlenmek 4638, 1321 (KB) → **yapıl-**

apañ irse devlet yapulsa kapuğ

serinse yana işi itlür kamuğ (1321 KBM)

yapul-: (Kapı vb.) çarpmak, kapanmak 476/381 (DLT)

kapug yapuldı (476/381 DLT)

yapuş-: Yapışmak 474/379 (DLT); 6630, 1870 (KB); yapışmak, sarılmak 268 (AH)

yelim tü.gke yapuşdı (474/379 DLT)

yara-: Uymak ve yaramak; caiz (mümkün) olmak 480/384, 192/165, 461/365 (DLT);
yaramak, uygun gelmek B34, 484, 485 (KB)

ol nēñ añar yara.dı (480/384 DLT)

yaraş-: Uygun olmak, yaramak 321/262 (DLT); 411, 1707, 1709 (KB)

Mü.ş yakrı.ka tegişme.s ayur kişi neñi yaraşma.s (321/262 DLT)

yarıl-: Yarılmak 451/354, 477/381 (DLT); 6139, 4715 (KB); 31/33b3=19:90,
37/81b3=50:44, 31/33b2=19:90 (KT)

Yarlur yer tüşer tağlar sınıp (31/33b3=19:90 KT)

yarıl-: Yarıp kopmak, ayrılmak 477/381 (DLT)

kāp yarıldı (477/381 DLT)

yarımlan-: Yarılanmak 492/394 (DLT)

yarımlandı nēñ (492/394 DLT)

yarun-: Aydınlanmak, parlamak 2134, 2243, 1219 (KB)

törü birle bodnı sewinse turup

kümüş bolsa er at yarunsa körüp (2134 KBM)

yasıl-: Sökülmek 477/382 (DLT)

yā yasıldı (477/382 DLT)

yastal-: Yastık yerleştirilmek 488/390 (DLT)

yastuk yastaldı (488/390 DLT)

yastal-: (Hedefin) kenarına isabet etmek 488/390 (DLT)

ok amaçka yastaldı (488/390 DLT)

yastan-: Yaslanmak 2727, 5974, 622 (KB)

bağırsak tapuğcı eşik yastanur

tiledükte tutçı kapuğda-turur (2727 KBM)

yaş-: Gizlenmek, saklanmak 470/376, 536/438, 214/184 (DLT); 1427 (KB);
34/60a2=38:33 (KT)

Ançaka tegi yaştı kün perde birle (34/60a2=38:33 KT)

yaşısa-: Gizlenmek istemek 578/475 (DLT)

ol mindin yaşısa.dı (578/475 DLT)

yaşna-: (Ayna, leğen vb. şeyler) parlamak 579/477, 580/477 (DLT)

yatısa-: Gecelemek, uyumak ve yatmak istemek 577/475 (DLT)

er yatısa.dı (577/475 DLT)

yawçun-: (Bir şey bir şeye) yapışmak, asılmak 489/391 (DLT) → **yapçun-**, **yapşun-**

yawçundı (489/391 DLT)

yawra-: Dayanıklı (sağlam) olmak, sağlamlaşmak 566/466, 566/467 (DLT)

er yawra.dı (566/466 DLT)

yavu-: Yaklaşmak 379 (AH)

yavuk-: Yakınlaşmak, dokunmak 26/19a2=4:43 (KT)

Yağumañ namāzķæ ... yavuksa sizler urağutlarkā (26/19a2=4:43 KT)

yayıl-: Sallanmak, titreyip salınmak 529/430, 208/178 (DLT)

yıga.ç yayıldı (529/430 DLT)

yaykal-: (Su vb.) çalkalanmak 489/391 (DLT)

su.w yaykaldı (489/391 DLT)

yazıl-: Çözölmek, açılmak 72/58, 123/109, 447/351 (DLT); 813, 829, 1808 (KB)

türlüg çeçek yazıldı

barçın yağım kerildi

uçma.k yeri körüldi

tumlug yana kelgü.sü.z (72/58 DLT)

yazıl-: Yayılmak 2685 (KB)

yazıldı ajunka anı tirgüsüz

eşıtti tüzü halk anı örtgüsüz (2685 KBM)

yazılın-: Kendi kendine çözölmek 490/392, 546/446 (DLT)

tügü.n yazlındı (490/392 DLT)

yazlış-: (Düğömler) çözölmek 487/389 (DLT)

tügü.nle.r yazlışdı (487/389 DLT)

yaztur-: (Ok atışında, konuşmada) yanıltmak 484/387 (DLT)

ol anı okta yazturdı (484/387 DLT)

yelimlen-: (Tutkal) yapışmak, tutkallanmak; yapıştırılmak 492/394 (DLT)

ok yelimlendi (492/394 DLT)

yelpin-: Kendi kendini yelpazelemek 489/391 (DLT)

ol öziñe yil yelpindi (489/391 DLT)

yelwir-: (Tül vb. şeyler) uçuşmak 485/388 (DLT)

tolwır yelwirdi (485/388)

yençil-: Basılmak, ezilmek 488/390, 103/94, 409/320 (DLT)

kāgu.n yençildi (488/390 DLT)

yeni-: Hafiflemek 1654 (KB)

kutuldu ilig kitti emgekleri

bodun asğı arttı yenip yükleri (1654 KBM)

yepüş-: Sımsıkı sarılmak, yapışmak 36/55a1=43:43 (KT) → **yapuş-**

Yepüşgil añar kim yarlıg ıdıldı saña (36/55a1=43:43 KT)

yertür-: (Birine dal vb. şeyleri) nazikçe yarma işini vermek 483/387 (DLT)

ol añar butık yertürdi (483/387 DLT)

yet-: Yetmek 237 (AH)

yetgel-: Yetişmek üzre olmak 6167 (KB)

ayâ kēñ yorıklıg bodun öktemi

ölüm yetgelir terk otı kıl emi (6167 KBM)

yetiş-: Yetişmek, ulaşmak 525/426 (DLT)

agdı kızıl batra.k

to.gdı kara topra.k

yetşü kelip Ugra.k

tokşıp anın ki.çtimiz (525/426 DLT)

yetrül-: (Birine, bir şeye) katılmak 488/391 (DLT)

soñuk burunka yetrülđi (488/391 DLT)

yetsik- ~ **yitsik-**: Ulaşılmak 488/390, 15/8 (DLT)

Kaçgın er yetsikti (488/390 DLT)

yewül-: Kıvamını bulmak, olgunlaşmak 478/382 (DLT)

begni yewüldi (478/382 DLT)

yıdı-: Kokmak, kokuşmak 480/384, 559/461 (DLT); 4519, 5862, 6514 (KB)

et yıdı.dı (480/384 DLT)

yıdış-: (Nesnenin parçacıkları) birbiri içinde eskimek 474/379 (DLT)

yıdışdı nēŋ (474/379 DLT)

yığlan-: (Et vb. şeyler) kokmak 490/392 (DLT)

et yığlandı (490/392 DLT)

yıgıl-: Toplanmak, yığılmak, yığın hâline gelmek 478/382 (DLT); 1806, 3008, 5164 (KB)

boğun yığıldı (478/382 DLT)

yıgılın-: Toplanmak, bir araya getirilmek 35/83b1=41:19 (KT)

Ol kün kim térlür Taŋrının düşmanları otka olar yıgılınurlar (35/83b1=41:19 KT)

yıgrıl-: (Soğuktan) büzülmek 488/391, 489/391, 129/114 (DLT)

er tumlugka yıgrıldı (488/391 DLT)

yıkıl-: Yıkılmak 176/150, 478/382 (DLT); 2137, 3918 (KB)

tām külf yıkıldı (176/150 DLT)

yıldra-: Parlamak 6219 (KB)

toğardın kara kuş kopup örledi

yağı ot kötürmiş teg ot yıldradı (6219 KBM)

yılı-: (Su vb.) ılımak 482/385 (DLT)

su.w yılı.dı (482/385 DLT)

yılır-: Isınmak 99/92, 407/318 (DLT)

kakla.r kamug kölerdi

tagla.r başı ilerdi

ajun tını yılırdı

tü tü çeçek çerğesür (99/92 DLT)

yılış-: (Su vb. şeyler) ısınmak 476/380 (DLT)

suwla.r kamug yılışdı (476/380 DLT)

yıpla-: İp üzerinde oynamak 579/476 (DLT)

er yıpla.dı (579/476 DLT)

yıra-: Uzaklaşmak 481/384, 604/496 (DLT)

yıra.dı nēŋ (481/384 DLT)

yırtıl-: Yırtılmak 488/390, 33/19 (DLT)

atsa okın kezgerip kim tur anı yıgdaçı

tāgıg atıp ugrasa õzi kuyı yırtılı.r (488/390 DLT)

yış bol-: Sıkışmak, kalabalıklaşmak 446/350 (DLT)

Boğu.n yış ~ yuş böldı (446/350 DLT)

yigeğ-: Artmak 4705 (KB)

kişi kutluğının bolur belgüsi

küniñe yégedür anıñ edgüsi (4705 KBM)

yikle-: i-'yi yi- yapanların lehçesinde, (yere) basmak 579/476 (DLT) → **ikle-**

ol yi.rig yikle.di (579/476 DLT)

yilgür-: Uçuşmak, çırpınmak 3329 (KB) → **yilkür-**

kadaş köñli barça saña kadğurar

körü ıdsa bulmaz köñül yélgürer (3329 KBM)

yilkür-: Uçuşmak 74 (KB) → **yilgür-**

yilpire-: (Kepek vb.) nemlenmek 483/386 (DLT)

kepek yilpiredi (483/386 DLT)

yilpire-: Çiselemek 483/386 (DLT)

yagmur yilpiredi (483/386 DLT)

yiriş-: (Nesne) ayrılmaya yüz tutarak gevşemek 475/380 (DLT)

yirişdi nēŋ (475/380 DLT)

yişil-: (El, işe) alışmak 477/382 (DLT)

anın elgi işka yişildi (477/382 DLT)

yit-: Yetişmek, ulaşmak (DLT) → **yet-**

yit-: Yetmek, yedeğinde götürmek 3263, 4262, 4352 (KB)

inini edgeke yét özün edgü bol

kişi edgü erdin tüzer edgü yol (3263 KBM)

yiwil-: Erişmek, ulaşmak 478/382, 600/492 (DLT)

sū yiwildi (478/382 DLT)

yoğluş-: (Yazılar, şekiller vb.) silinmek 487/389 (DLT)

bitigle.r yoğluşdı (487/389 DLT)

yoğul-: Silinmek 477/381 (DLT)

kān kılıçtın yoğuldı (477/381 DLT)

yokaru: Yukarı, ayağa (kalkmak) 83/73, 265/233, 266/234 (DLT)

yokaru oltur-: Yüksekte oturmak 38/7a2=58:11 (KT)

Kaçan ayılsa: yokaru olturuŋlar, yokaru olturuŋlar (38/7a2=58:11 KT)

yokla-: Çıkmak, yükselmek 537/439, 542/443 (DLT); 1002, 3981, 6053 (KB); 101 (AH)

tāgka yokla (537/439 DLT)

yolun-: Sıyrılmak 662 (KB)

yor-: Yürümek 229/198 (DLT); 6613 (KB) → **yorı-**

aga böktir üze yordım

barık yakıpkıya kördim

anı bilip takı bardım

tükel yagı tozı togdı (229/198 DLT)

yorı- ~ **yoru-**: Yürümek 608/500, 286/245, 480/384 (DLT); 1583, 3328, 5760 (KB); 410, 14 (AH) → **yor-**

sıña.rdın yorı (608/500 DLT)

yorış-: Yürümede yarışmak 475/380 (DLT)

ol meniñ birle yoruşdı (475/380 DLT)

yort-: Bir işe başlamak üzere yürümek 2341, 2585, 5591 (KB)

er at kaldı emdi saña tapğuçı

yağıka bōrike bu ol yortğuçı (5591 KBM)

yorul-: (Çocuk vb. beşiğinden) çözülmek 477/381 (DLT)

ogul beşıktin yoruldı (477/381 DLT)

yoşul-: (Kan, süt vb.) akmak 332/269, 477/382, 486/389 (DLT)

kānı akıp yoşuldı

kābı kamug teşildi

ölüg bile koşuldı

togmış küni uş bata.r (332/269 DLT)

yölel-: (Duvar vb.) destekle desteklenmek 478/383, 479/383 (DLT)

tām yölledi (478/383 DLT)

yörgen-: (İp vb. şeyler, bir şeye) sarılmak 489/391, 490/392, 166/144 (DLT)

uruk yıga.çka yörgendi (489/391 DLT)

yörgeş-: (İp, çiçek vb. şeyler) sarılmak 487/389, 199/170, 219/189 (DLT)

yıga.çka yıp yörgeşdi (487/389 DLT)

yörül-: Yorulmak 6028 (KB)

kişike körüp yörlür emdi bu tüş

añar yakşığ erse yağutur ukuş (6028 KBM)

yubal-: (İş vb.) unutulmak ve uygulanmamak, savsaklanmak 476/381 (DLT)

ış yubaldı (476/381 DLT)

yugrul-: Yoğrulmak 488/391, 129/114 (DLT)

ün yugruldı (488/391 DLT)

yuk-: Bulaşmak 471/377 (DLT); 4239, 4304 (KB)

eligke yāg yukdı (471/377 DLT)

yukul-: Bulaşmak 478/382 (DLT)

tōnka kara yukuldı (478/382 DLT)

yul-: Kurtulmak 3465 (KB)

kōni beg yüzi kōrse kutluğ bolur

muyanka tegir hem yazukı yulur (3465 KBM)

yuldra- ~ yuldır-: (Kılıç, mücevher vb. şeyler) ışıldamak, parlamak 633/528 (DLT)

kılıç yuldradı (633/528 DLT)

yulkaş-: (Nesne) soyulmak 487/389 (DLT)

yulkaşdı nēñ (487/389 DLT)

yulkun-: (Bir şeyin kabuğu) soyulmak 489/391 (DLT)

yulkundi nēŋ (489/391 DLT)

yulun-: Yolunmak 480/384 (DLT)

saç yulundi (480/384 DLT)

yumgaklan-: (Nesne) top hâline gelmek ve yuvarlanmak 493/394 (DLT)

yumgaklandı nēŋ (493/394 DLT)

yumıt-: Toplanmak 3037, 6357, 417 (KB)

yumşa-: Yumuşamak 578/475, 584/479, 221/191 (DLT); 2665, 4098, 2749 (KB);
34/93b3=39:23 (KT)

Yumşayur olarnıŋ terileri hem köñülleri Taŋrıınıŋ yādına (34/93b3=39:23 KT)

yumul-: Yumulmak 3837, 6172, 5674 (KB)

bu kün ya yarın tut yumulsa bu köz

sélerniñ du'âka bolur muñluğ öz (6172 KBM)

yumurlan-: Oğuz lehçesinde (insanlar) toplanmak 401/312, 491/393 (DLT)

kişi yumurlandı (401/312 DLT)

yun-: Yıkanmak 472/378, 422/331 (DLT); 6017, 3285, 3287 (KB)

er suwda yundi (472/378 DLT)

yunçır-: (İş) kötüleşmeye yüz tutmak 485/388 (DLT)

er işi yunçırdı (485/388 DLT)

yuwluş-: (Bir şeyler) yuvarlanmak 487/390 (DLT)

korumla.r kamug yuwluşdı (487/390 DLT)

yuwgağ-: (Çocuk vb.) yaramazlaşıp söz dinlemez olmak 440/343 (DLT) → **yuwgat-**

yuwgalan-: (Çocuk vb.) yaramazlaşmak 534/434 (DLT)

ogul yuwgalandı (534/434 DLT)

yuwgat-: (Çocuk vb.) yaramazlaşıp söz dinlemez olmak 440/343 (DLT) → **yuwgağ-**

ogla.n yuwgattı (440/343 DLT)

yuwłun-: Kendi kendine yuvarlanmak 490/392, 491/392 (DLT); 662 (KB)

yuwłundı nēŋ (490/392 DLT)

yuwul-: Birisi tarafından veya kendi kendine yuvarlanmak 200/171, 478/382, 491/392 (DLT)

telim başlar yuwuldı met

yagı andın yawaldı met

küçi anıŋ kewildi met

kılıç kınka küçün sıgdı (200/171 DLT)

yüğ-: (Yük) taşımak 632/527, 203/174, 225/194 (DLT)

ol yük yü.đti (632/527 DLT)

yügrüş-: Koşuşmak 486/389, 605/496 (DLT)

ogla.n yügrüşdi (486/389 DLT)

yüğür-: Koşmak 181/155, 334/271, 473/379 (DLT); 384, 402, 676 (KB); 6, 181, 461 (AH); 31/54b3=20:66, 34/30a2=37:102 (KT)

Ançada yipleri hem tayaŋları ħayāl körnür aŋa siħrlerindin kim her-āyine ol yügrür (31/54b3=20:66 KT)

yüklen-: Taşınmak 35/69b2=40:80, 38/51b2=62:5 (KT)

Anıŋ üze hem kemi üze yüklenür sizler (35/69b2=40:80 KT)

yükse-: (Nesne) yükselmek ve uzamak 578/475, 161/140, 578/475 (DLT); 1809 (KB)

yü.kse.di nēŋ (578/475 DLT)

yükün-: Eğilmek 148 (AH)

yüül- ~ yüül-: Tıraş edilmek 479/383 (DLT)

saç yüülüdi (479/383 DLT)

yüñlü-: Hafiflemek 30/76a1=16:85 (KT)

Kağan kim körseler anlar kim küç kıldılar kınını yüñlumes olardin kın
(30/76a1=16:85 KT)

yüz-: (Suda) yüzmek 470/376 (DLT)

er suwda yüzdı (470/376 DLT)

3.1.2. Kılış Fiilleri

abı-: Gizlemek, saklamak 555/457 (DLT)

ol anı kişi.den abı.dı (555/457 DLT)

abıd-: Gizlemek, saklamak 116/104 (DLT) → **abıt-**

ol anı kişi.din abı.ddı (116/104 DLT)

abıt-: Gizlemek, saklamak 111/110 116/104 (DLT) → **abıd-**

aç-: Açmak, izah etmek 391, 4796, 596 (KB)

köñüldeki sırrım açar-men saña

tilek ârzû birle uçar-men saña (4796 KBM)

aç-: Açmak 180/154, 92/85, 360/ 287 (DLT); 221 (AH)

kol a.ç (180/154 DLT)

açın-: Açar görünmek 109/98 (DLT)

er ko.yın açındı (109/98 DLT)

açısa- ~ açsa-: Açmak istemek 141/123 (DLT)

er kapug açısa.dı ~ açsa.dı (141/123 DLT)

açış-: Açmakta yardımcı olmak veya açmakta yarışmak 100/92 (DLT)

ol maña kapug açışdı (100/92 DLT)

açış-: Karşılıklı birbirini ekşitmek 100/92 (DLT)

üzüm açışdı (100/92 DLT)

açıt-: Ekşitmek 112/101 (DLT)

ol sirke açıttı (112/101 DLT)

açtur-: Açılması için emir vermek, açtırmak 116/105 (DLT)

ol kapug açturdı (116/105 DLT)

ağakla-: Ayağa vurmak 154/133 (DLT)

ol anı ağakla.dı (154/133 DLT)

ağır-: Ayırmak 98/91, 546/446 (DLT); 2752, 2772, 4633 (KB); 27/36b3=5:25, 38/36a2=60:3 (KT)

Ağırğıl biziñ ara, fäsık boğunlar ara (27/36b3=5:25 KT)

ağırt-: Ayırtmak, ayırt etmek 2080, 2787 (KB)

kara kul karası bolur beg ürüñ

karalı ürüñli ağırttı körüñ (2080 KBM)

ağırtla-: Ayırt etmek, ayırmak 1839 (KB)

ukuşsuz ölüğ ol ukuşluğ tirig

ukuş munça teñlig ağırtlar erig (1839 KBM)

açış-: Ayırmak, yaymak 4115 (KB)

yana alma tırñak ağışma butuñ

uçuzluk tegürgey iletgey kutuñ (4115 KBM)

ağnal-: Değiştirilmek 37/76b2=50:29 (KT)

Ađnalmaz aytıđ menin űskűmde, ermez men kűĉ kılđuĉı kullarka
(37/76b2=50:29 KT)

ağnat-: Değiştirmek, tagyir ve tahrif etmek 30/98b1=16:124, 27/47b2=5:41,
26/20b3=4:46 (KT)

Bűtűnlűkin kim kılındı řenbeni anlar űze kim ađnattı anıđ iĉinde
(30/98b1=16:124 KT)

ağutla-: Avuĉlamak 151/131 (DLT)

er yarma.k ağutla.dı (151/131 DLT)

agırlan-: Pahalı bulmak 148/129 (DLT)

ol bu atnı agırlandı (148/129 DLT)

agırlan-: Ağır bulmak 148/129 (DLT)

agıt-: (Yűksek yerlere) ĉıkartmak, yűlsetmek 114/102 (DLT)

ol anı tāgka agıttı (114/102 DLT)

agıt-: Bırakmak, terk etmek, dağıtmak, uzaklaştırmak 1233, 6312 (KB)

nerek kadđurar sen nerek bu sıçıt

bayat hűkmi keldi sıđıtnı ađıt (1233 KBM)

agızla-: Ağıza vurmak 152/132 (DLT)

ol kulın azıgla.dı (152/132 DLT)

aglat-: Boşaltmak, istediği şeyile başbaşa kalmak iĉin (insanları) uzaklaştırmak
(etrafını boşaltmak) 136/119 (DLT)

ol kişi.ni aglattı (136/119 DLT)

agnat-: Kekretmek, kekeme hāle getirmek 137/120 (DLT)

yaga.k anığ tılın agnattı (137/120 DLT)

agtar-: Yere vurmak, yere sermek 306/253 (DLT)

erdi aşın taturga.n

yawlak yağıg katarga.n

boynın tutup kağırğa.n

bastı ölüm agtaru (306/253 DLT)

ahtar-: Döndürmek, yöneltmek 29/36b1=9:48 (KT)

Ahtardılar saña işlerni ançağa tegi keldi haqıqat, belgürdi Taırının fermānı
(29/36b1=9:48 KT)

ahtar-: Tersyüz etmek, devirmek, yıkmak; kürekle aktarmak 117/105, 257/225
(DLT)

er tāşıg axtardı (117/105 DLT)

akuz-: Akıtmak 85/4 (DH)

Eya gafil ömrüng seni öter yeldek

Köz yaşıngnı akuz daim ab-ı seldek

Seni süyer dergahide misli kuldek

Hace süyse seni azad eter dostlar (85/4 DH)

alal-: Alabilmek 10/3 (DH)

Erenlerdin feyz u fütuh alalmadım

Yüzyigirmebeşge kirdim bilelmedim

Hak Teala taatların kılalmadım

İşitib okup yerge kirdi Kul Hace Ahmed (10/3 DH)

algal-: Almak 1472 (KB) → **al-**

séziksiz ölüm bir kün âhır kelir

tirilmiş bu cânlıg cânın alğalır (1472 KBM)

alıgsa-: Almak istemek 143/125 (DLT)

Ol andın yarma.k alıgsa.dı (143/125 DLT)

alısa-: Almak istemek 142/124 (DLT)

ol at alısa.dı (142/124 DLT)

alış-: Almada yardımcı olmak, birlikte almak 103/94 (DLT)

ol maña alım alışdı (103/94 DLT)

aktur-: Akıtılmasını emretmek, akıtmak, aktırmak 118/106, 452/355 (DLT)

ol su.w akturdı (118/106 DLT)

al-: Almak, tutmak; yakalamak; satın almak 97/90, 185/158, 35/21-22 (DLT)

al-: Almak, (miras) almak, sahiplenmek, ele geçirmek 28/23a2=7:144, 37/40b1=48:20, 28/44a1=7:169 (KT)

Algıl anı kim bérdim saña, bolğıl şükr öteglilerdin (28/23a2=7:144 KT)

al-: Almak 6035, 3554, 5367 (KB); 252, 365, 190 (AH) → **algal-**

alıp birmegen ol elig kıtsuzı (252 AH)

alart-: (Gözü) belirtmek 629/525 (DLT)

ol aña.r kö.zin alarttı (629/525 DLT)

alın-: Kendi başına almak 15/8, 110/99, 346/278 (DLT)

Er alımın alındı (346/278 DLT)

alın-: Alınmak 4767, 6439, 360 (KB); 284 (AH); 28/44b1=7:169 (KT)

uluğsınma zinhar uluğ bir bayat

uluğluk meniñ siz alınmañ tidi (283, 284 AH)

alış-: Beraber etmek, beraberce yapmak, beraber paylaşmak 5032, 4305, 4421 (KB)

selâm kıldı ötrü alıştı elig

turup ewke kirdi bu iki silig (5032 KBM)

alka-: Alkışlamak 5786 (KB)

kişi körse ögse séni alkayu

atñ barsa ilde vefâlığ téyü (5786 KBM)

alkıt-: Alkışlamak 5610 (KB)

öküç alkıtu ögdi ögdülmişig

ayur sözlediñ sen özüñ bilmişig (5610 KBM)

altur-: Alınması için emir vermek, aldırmaq, aldirtmak 119/106 (DLT)

men andan yarma.k alturdum (119/106 DLT)

amaçla-: Hedeflemek, (bir şeyi) hedef almak 151/131 (DLT)

er kuşug amaçla.dı (151/131 DLT)

amurt-: (Ses) alçaltmak, kısmak 37/55a1=49:3 (KT)

Bütünlükin anlar kim amurturlar ünlerin Tañrınıñ yalawaçı atında
(37/55a1=49:3 KT)

anut-: Hazırlatmak 115/103 (DLT); B3, 1688, 1690 (KB)

ol yagıka tulum anuttı (115/103)

anut-: Hazırlamak, hazırlık yapmak 29/63a1=9:89, 26/61a3=4:93, 26/71a1=4:102
(KT)

Anuttı Tañrı olarka uşmaqlar (29/63a1=9:89 KT)

argula-: İki kişinin arasından geçerek onları yarmak 159/138 (DLT)

ol ikki kişi ara argu.la.dı (159/138 DLT)

arıqla-: İyisini seçmek, temizini seçmek, temizlemek 153/133 (DLT)

ol yarma.kıg arıqla.dı (153/133 DLT)

arıt-: Arıtmak, temizlemek 426/333, 112/101, 14/7 (DLT); 3524, 6563, 5128 (KB);
26/24a1=4:49, 38/50a3=62:2, 27/22b2=5:6 (KT)

Arıtlar özlerini kendü Tañrı arıtur kimni kim tilese (26/24a1=4:49 KT)

arıtış-: Temizlemede yardımcı olmak 426/333 (DLT)

ol maña tarıg arıtışdı (426/333 DLT)

arka-: Oğuz lehçesinde aramak 145/125 (DLT); 104, 7 (AH)

ol anıñ ewin arka.dı (145/125 DLT)

artat-: Bozmak, kirletmek 442/346 (DLT); 1082, 2024, 2284 (KB); 37/23a2=47:33
(KT)

Boyuñ suñ yalavaçka hem artatmañ 'amelleriñizni (37/23a2=47:33 KT)

artla-: Tokatlamak 635/531 (DLT); 3048 (KB)

ol anı artla.dı (635/531 DLT)

artur-: Artırmak 117/105 (DLT); 756, 1506, 3059 (KB); 258 (AH); 26/93b3=4:137,
25/26b1=3:173, 37/14b3=47:17 KT)

Bittiler yana tandılar yana arturdılar küfrni (26/93b3=4:137 KT)

aş-: (Dağ vb. yüksek yerler için) aşmak 96/89, 559/461, 74/62 (DLT); 1735 (KB)

ol tåg āşdı (96/89 DLT)

aşat-: (Türkler arasında, hakanların ve büyüklerin verdikleri yemekler için,
Oğuzlarda ise her durumda) yedirmek 113/102 (DLT)

ol maña aş aşattı (113/102 DLT)

aşısa- ~ aşsa-: Aşmak istemek 141/124 (DLT)

ol art aşısa.dı (141/124 DLT)

aşu-: Örtmek 6530 (KB)

yıparsıg kara başka kâfûr eşüdüm

tolun teg tolu yüz kayuka ilettim (6530 KBM)

aşukla-: Aşık kemiğine vurmak 154/133 (DLT)

ol anı aşukla.dı (154/133 DLT)

aşun-: Örtünmek 4848 (KB)

yitürdüm yégitlik yetildi yaşım

yıpar kitti kâfûr eşündi başım (4848 KBM)

aşun-: (Birini) geçmek, geride bırakmak 110/99 (DLT); 1384, 3064, 3083 (KB); 30/59b3=16:61 (KT)

Kaçan kim kelse öğleri kiterü kalmaslar bir öç ap yime aşnurlar (30/59b3=16:61 KT)

at-: Atmak 28/27b3=7:150, 31/55a2=20:69, 31/41a2=20:20 (KT); 2635, 4821, 6397 (KB); 159 (AH)

Attı tahtalarını, tuttı kâdaşınıñ başını (28/27b3=7:150 KT)

at-: Uzaklaştırmak, savmak 32/35a2=28:54 (KT)

Atarlar eğgülük birle yawuzluğnı andın kim rûzî bérdimiz olarkâ hezîne kılurlar (32/35a2=28:54 KT)

atısa-: Atmak istemek 141/123, 141/124 (DLT)

ol ok atısa.dı (141/123 DLT)

atış-: Atmakta yarışmak, atmak 99/92 (DLT)

ol meniñ birle ok atışdı (99/92 DLT)

attur-: Atmak için emir vermek, attırtmak 116/105 (DLT)

ol ok atturdı (116/105 DLT)

aw-: Birinin etrafında sıkışık olarak toplanmak, etrafını çevirmek, sarmak - 96/90, 618/514, 156/135 (DLT); 2408, 6107, 5395 (KB) → **awala**

añar kişi a.wdı (96/90 DLT)

ayala-: Alkışlamak 588/482 (DLT)

kīz aya.la.dı (588/482 DLT)

aya yap-: Alkışlamak 176/150 (DLT)

ol kars kars aya yaptı (176/150 DLT)

azıgla-: Dişlere vurmak 154/133 (DLT)

Men toņuznı azıgla.dım (154/133 DLT)

azıgla-: Dişle vurup yaralamak 153/133, 154/133 (DLT)

toņuz atıg azıgla.dı (153/133 DLT)

azıt-: (Yolu) şaşırtmak (DLT)

ba-: Bağlamak 553/456, 544/ 444, 554/457 (DLT); 5899, 46, 553 (KB); 188, 220 (AH)

ol atıg bādı (553/456 DLT)

badar kıl-: (İterek) vurmak 176/150 (DLT)

çalk çulk badar kıldı (176/150 DLT)

bagırila-: Bağıra vurmak 589/483 (DLT)

ol anı bagırila.dı (589/483 DLT)

bagla-: Bağlamak 572/471, 579/476 (DLT)

ol otuņ bagla.dı (572/471 DLT)

baglat-: Bağlatmak 434/339 (DLT)

añar otuņ baglattım (434/339 DLT)

ban-: Bağlanmak 278/241 (DLT)

kōy bandı (278/241 DLT)

bartur-: Götürmek, birinin gitmesini sağlamak 14/7, 352/281, 365/290 (DLT)

ol meni ewke barturdı (352/281 DLT)

bas-: Üstüne çöküp basmak, bastırmak 269/236, 257/225, 306/253 (DLT); 2028, 5759, 218 (KB); 34/31a1=37:103 (KT)

erdi aşın taturga.n

yawlak yağıg katarga.n

boynın tutup kağırğa.n

bastı ölüm agtaru (306/253 DLT)

basış-: Sertliğı ve şişkinliğı gitsin diye bir şeyin üzerine bastırmada yardımlaşmak 319/261 (DLT)

ol maña uyma basışdı (319/261 DLT)

basıt-: Bastırmak 6554, 6558, 2369 (KB)

yağıka yalu teg neñiñ alması

uzatsa basıttıñ yiti kıl adak (2369 KBM)

basur-: (Birisi veya bir şey) bir şeyi bastırmak 308/254 (DLT)

Teñri tåg birle yi.rig basurdı (308/254 DLT)

başlat-: (Bir şeye, işe) başlamak için emir vermek, başlatmak 434/339 (DLT)

men añar iş başlattım (434/339 DLT)

batur-: (Birini veya bir şeyi su vb. şeylere) batırmak 305/252, 306/252 (DLT); 28/16b3=7:136, 34/26a3=37:82, 36/60b2=43:55 (KT)

ol anı suwka baturdı (306/252 DLT)

batur-: Saklamak, gözden kaybetmek 305/252, 306/252 (DLT)

ol sö.zi.n mendi.n baturdı (306/252 DLT)

batur-: Bağlatmak 529/430 (DLT)

ol köyug ba.turdı (529/430 DLT)

batur-: Batırmak 2530 (KB)

kapuğda yarutsa karañku tünüg

kapuğda batursa yarumış künüg (2530 KBM)

bedüt-: Büyüktmek, yetiştirmek 416/326 (DLT)

ol o.gla.nıg bedütti (416/326 DLT)

bekit- ~ beküt-: Sağlamlaştırmak (KM: asıl anlamı düğüm düğümlmek) 420/329 (DLT); 1855, 1580, B49 (KB); 2571, 956, 6497 (KB); 30/16b2=14:27, 30/86b2=16:102, 30/80a1=16:91 (KT)

Bekütür Tañrı anlarını kim kirtgündiler berk bekümiş aytık birle (30/16b2=14:27 KT)

bekle-: Kapatmak; bağlamak; sağlamlaştırmak 572/471 (DLT); 3741, 5749, 2016 (KB); 144 (AH) → **berkle-**

ol kapuğın bekle.di (572/471 DLT)

beklen-: Kilitlemek, kapatmak 2050 (KB)

akı bolsa begler atı çawlanur

atı çawı birle ajun beklenür (2050 KBM)

bekleş-: (Kapı) kapatmada yardımcı olmak 368/291 (DLT)

ol maña kapug kapug bekleşdi (368/291 DLT)

beklet-: Kilitlemek, kapatmak 2535 (KB) → **bekrü**

körü bekletip çıksa karşı kapuğ

tükel boldı ol künki barça tapuğ (2535 KBM)

bekürt-: Pekitmek, sağlamlaştırmak 1892 (KB) → **bekit-, beküt-**

yanut bérđi ögdülmiş aydı tatığ

köñül ârzû kolsa bekürtse katıĝ (1892 KBM)

belgüle-: Belirlemek 5676, 792, 5469 (KB)

yarudı basa yıldırık adĝır bile

tizildi erentir özin belgüle (5676 KBM)

belgürt-: Belirtmek, göstermek, belli etmek 6066, C18 (KB)

bayat tüşte belgürtti emdi maña

ölümke anunĝu kerek ay toña (6066 (KBM)

bêr-: Vermek, getirmek 33/59a1=34:45, 26/16b2=4:40, 26/99b2=4:146 (KT)

Tegmediler onda bir anı kim bérdimiz olarķa (33/59a1=34:45 KT)

berigse-: Vermek istemek, vermek üzere olmak 591/484 (DLT)

ol maña tava.r berigse.di (591/484 DLT)

berkit-: Sağlamaştırmak 433/339 (DLT); 4824, 3568, 6128 (KB); berkü/it-36/70a1=43:79, 32/8a2=28:10, 37/6b2=47:4 (KT)

Berküttiler bir işni, biz berkütgen-miz (36/70a1=43:79 KT)

berkle-: Kilitlemek, bağlamak, muhafaza altına almak 701, 1703 (KB) → **bekle-**

kelir erse devlet kişike küle

tutup berklegüsi kiçiglik bile (1703 KBM)

bert bürt tut-: Her tarafından aniden yakalamak 172/148 (DLT)

bert bürt tuttı (172/148 DLT)

bıç-: Kesmek, (ot vb. şeyleri) biçmek 144/125, 265/234, 409/319 (DLT); 811, 3620, 4661 (KB) → **bıç-**

Saka.k bıça.r saka.l oxşa.r (144/125 DLT)

bıçtur-: Kesmek için emir vermek, kestirmek 352/281 (DLT)

er yıga.ç bıçturdı (352/281 DLT)

bıçın-: Keser görünmek; kesme işini kendi başına yapmak 338/273 (DLT)

er öziñe et bıçındı (338/273 DLT)

bıçış-: Kesmede yarışmak veya yardımlaşmak 314/258 (DLT)

ol meniñ birle yıga.ç bıçışdı (314/258 DLT)

bışur-: Pişirmek 4883, 2782, 636 (KB)

yédi içti ança sakındı özün

eşitmiş sözini bışurdı uzun (4883 KBM)

bıç-: Bıçmek, kesmek 2573, 1375, 4026 (KB); 376 (AH) → **bıç-**

maña ayğıl emdi törünü neçe

tokularını sayu atayu bıçe (4026 KBM)

bıçekle-: Bıçaklamak 593/485 (DLT)

ol anı bıçekle.di (593/485 DLT)

bile-: Bilemek, keskinleştirmek 564/464, 427/334, 563/464 (DLT)

ol bıçe.k bile.di (564/464 DLT)

bile-: Çocuğu belemek 563/464 (DLT)

ol kençin bile.di (563/464 DLT)

bir- ~ ber-: Vermek 79/68, 117/105, 499/400 (DLT); 3022, 4877, 4992 (KB); 314, 246, 4 (AH)

elig ürünji bîr (79/68 DLT)

biriktür-: Biriktirmek 4280 (KB)

kamuğka sewitmek tilese özün

könül til biriktür süçig tut sözüg (4280 KBM)

bir kıl-: Birleştirmek 125/110 (DLT)

alpla.r arıg alkışur

küç bîr kılıp arkaşur

bîr bîr ü.ze alkaşur

eğgermeğip ok ata.r (125/110 DLT)

boşa-: Bırakmak, terketmek, ayrılmak 2302 (KB)

kayu sü bolur bolsa başsız tuşañ

uş ol sü buzuldı ilig kéc yaşañ (2302 KBM)

boyunla-: Tokatlamak, boyuna vurmak 507/407 (DLT)

ol anı şa.p şa.p boyunladı (507/407 DLT)

bögürle-: Böbreğe vurmak 589/483, 595/487 (DLT)

ol anı bögürle.di (589/483 DLT)

böl-: Bölmek, parçalamak 30/16 (DLT)

keldi maņa Ta.t

aydı.m emdi ya.t

kuşka bölüp et

seni tile.r us böri (30/16 DLT)

buk-: Büküp toplamak 272/238 (DLT)

ol ağa.kın bukđı (272/238 DLT)

bukun-: Kendi kendine toplayıp bükmek 339/273 (DLT)

er ağa.kın bukundı (339/273 DLT)

bukur-: Düşürmek, aşağı indirmek 310/255 (DLT)

ol at tegi.rinde bukurđı (310/255 DLT)

bul-: Bulmak 481/385, 181/154, 200/171 (DLT); 3801, 4781, 3437 (KB); 84, 8, 378 (AH); 28/33b2=7:157, 26/66b3=4:100, 26/75b1=4:110 (KT)

Ol kim bulurlar anı bitinmiş olar üskinde Tivrāt içinde (28/33b2=7:157 KT)

bulduz-: Buldurmak 368/291 (DLT)

bulduzdı nēḡni (368/291 DLT)

bulun-: Bulmak 343/277 (DLT)

sewünmegil yund ügür aḡır anın

altun kümüş bulnupan aḡı tawa.r (343/277 DLT)

bur-: Burmak, sıkılaştırmak 6615, 6630 (KB)

burkıt-: Buruşturmak 433/338 (DLT)

ol yūzin burkıttı (433/338 DLT)

burunla-: Buruna vurmak 593/486 (DLT)

ol anı burunla.dı (593/486 DLT)

büküş-: Bükmede yardım etmek 321/262 (DLT)

ol maḡa tāl büküşdi (321/262 DLT)

bür-: Büzmek 266/234 (DLT)

ol yaṇçuk aḡzı bürdi (266/234 DLT)

bürkir-: Püskürmek, serpmek 4892 (KB) → **büwkir-**

‘abîr bürkirer teg tünerdi kalık

sata koptı yérđin yadıldı butık (4892 KBM)

bürüş-: Büzmede yardım etmek 315/259 (DLT)

ol maḡa bürme bürüşdi (315/259 DLT)

büs-: Aşırı dövmek 269/236 (DLT)

er kulin büsdi (369/236 DLT)

büwkir-: Püskürmek, serpmek 98 (KB) → **bürkir-**

çakrat-: Gözü ters çevirip döndürerek çakır gibi yapmak 431/337 (DLT)

er kö.zin çakrattı (431/337 DLT)

çal-: Yere çalmak, yere vurmak 276/240 (DLT); 2781, 3600, 1056 (KB); 447 (AH)

tönug tās ü.ze çaldı (276/240 DLT)

çalın-: Kendini yere çalmak veya kendini yere atılıyormuş gibi göstermek 342/276 (DLT)

er özin yi.rke çalındı (342/276 DLT)

çaltur-: (Kaybolan şeyi) bulmak için emir vermek 357/285 (DLT)

ol yitük çalturdu (357/285 DLT)

çaltur-: Kendisini yere çaldırtmak 357/285 (DLT)

ol anı çalturdu (357/285 DLT)

çat-: Çatmak 205 (AH)

çegin-: Bağlamayı üstlenmek, kendi başına düğümlmek 342/276 (DLT)

ol yü.kün çegindi (342/276 DLT)

çek-: İp, bağ vb. şeyleri çekmek 275/239 (DLT)

ol türge.k bāgın çekdi (275/239 DLT)

çergüle-: Kurtarmak (?) 373 (KB)

çert-: Kaçırmak 629/524 (DLT)

ol çertti nēḡni (629/524 DLT)

çert-: Bir şeyin ucunu kırmak 629/524 (DLT)

ol yarma.k ūçın çertti (629/524 DLT)

çewrüş-: Çevirmede yarışmak 370/293, 371/293 (DLT)

ol meniñ birle ok çewrüşdi (370/293 DLT)

çewür-: (Bir şeyi eksenî etrafında) döndürmek, çevirmek 310/255 (DLT)

ol çıgrı.nı çewürdi (310/255 DLT)

çıg-: (Yük, bohça vb. şeyleri) bağlamak 271/237, 113/102 (DLT)

ol türge.k çıgdı (271/237 DLT)

çıgla-: Türk arşınıyla arşınlamak 573/472 (DLT)

ol bö.z çıgla.dı (573/472 DLT)

çıglat-: Türk arşınıyla arşınlatmak 436/340 (DLT)

ol bö.z çıglattı (436/340 DLT)

çıgrıt-: (Bir şeyi) sertleştirmek; sıkıştırıp sertleştirmek; (birini) dayanıklı hâle getirmek 431/337 (DLT)

er oglun işta çıgrıttı (431/337 DLT)

çıkar-: Çıkarmak 310/255 (DLT); 2656, 4395, 1515 (KB); 402, 185, 18 (AH); 30/12b1=14:1, 27/29b3=5:16, 33/9a2=33:43 (KT)

men anı ewden çıkardım (310/255 DLT)

çıkar-: Ortaya çıkarmak 31/27a2=19:69 (KT)

Yana çıkarğay-miz tegme boşundın kayuları katığrak rahmān üze boynağulukındın (31/27a2=19:69 KT)

çıktur-: Islatmak, nemletmek 357/285 (DLT)

ol tōnın çıktırdı (357/285 DLT)

çile-: Islatmak 563/464 (DLT)

tōnug çile.di (563/464 DLT)

çoğlat-: Bohçalatmak 436/340 (DLT)

ol tōnın çoqlattı (436/340 DLT)

çomtur-: Suya batırmak 358/285 (DLT)

ol anı suwka çomturdı (358/285 DLT)

çomur-: Suya koyup batırmak 311/256 (DLT)

ol anı suwka çomurdı (311/256 DLT)

çöj-: (İp, kuzu barsağı vb. şeyleri) çekip uzatmak 268/235 (DLT)

çöjtür-: (İp, kuzu barsağı vb. şeyleri) gerdirmek 357/284 (DLT)

ol yıpı.g çöjtürdi (357/284 DLT)

çöker-: Çökertmek, düşürmek 102 (AH)

çökkit-: Çökertmek 6534 (KB)

kiçiglik keçürdüm yégitlik yitürdüm

künüm çalpaladım özümni çökittim (6534 KBM)

çömtür-: Derine batırmak 358/285 (DLT)

çömür-: Derine batırmak 311/256 (DLT)

çuwşat-: Ekşitmek 432/338 (DLT)

ol çağır çuwsattı (432/338 DLT)

eğer-: Takip etmek, kovalamak 3538, 3536, 6619 (KB); 105 (AH)

bu dünyâ kaçır kim ederse anı

kalı kaçsa andın ederür séni (3538 KBM)

eğer-: Düzeltmek 121/107 (DLT)

ol yawuz nēji eğerdi (121/107 DLT)

eğlen-: (Bir nesneyi, ham maddeyi) atmamak ve kullanıp değerlendirmek 133/116 (DLT)

edlendi nēŋ (133/116 DLT)

eg-: Eġmek 94/87, 63/49 (DLT); 2747, 4564, 101 (KB); 233 (AH)

ol butak egdi (94/87 DLT)

egiğ-: Yetiştirmek 114/103 (DLT) → **igit-**

egiğti (114/103 DLT)

egise-: Eġmek istemek 141/124 (DLT)

men butak egise.đim (141/124 DLT)

egiş-: Eġmekte, kıvrırmakta yardım etmek veya yarışmak 103/94 (DLT)

ol maŋa çöge.n egişdi (103/94 DLT)

egtür-: Eġdirmek, kıvrılması için emir vermek 119/106 (DLT)

ol çöge.n egtürdi (119/106 DLT)

ekle-: Ayak basmak, çiġnemek 146/127, 635/531 (DLT) → **erke-**

ol yi.rig ekle.di (146/127 DLT)

ekleş-: Aynı şeyi çiġnemek; çiġnemekte yardımlaşmak veya yarışmak 127/112 (DLT)

ola.r kamug ağak ekleşdile.r (127/112 DLT)

eksüt-: Eksiltmek, azaltmak 37/65a1=49:14, 37/69a1=50:4, 37/24a2=47:35 (KT)

Eksütmez sizke 'amelleriŋizdin nerse (37/65a1=49:14 KT)

eksütül-: Eksiltilmek, azaltılmak 33/71b2=35:11 (KT)

Uzun 'ömr bérilmiř, eksütülmez anıŋ 'ömrindin (33/71b2=35:11 KT)

ektür-: Ektirmek, serptirmek 119/106 (DLT)

ol tarıg ektürdi (119/106 DLT)

elet ~ eilet-: İletmek, götürmek krş. elt- 30/10a3= 12:93, 36/80a3=44:23 (KT)

Eletinler bu köñlekimni kemşin anı atam yüzi üze (30/10a3= 12:93 KT)

em-: Emmek 94/88 (DLT)

kenç ana.sin emdi (94/88 DLT)

emigle-: Memelere vurmak 155/134 (DLT)

ura.gutnı emigle.di (155/134 DLT)

emüz-: Emzirmek 99/92, 560/462 (DLT); 32/5b3=28:7, 38/83a2=65:6, 38/82b2=65:6 (KT)

Uqturdımız Mūsā anasınka kim emüzgil tép anı (32/5b3=28:7 KT)

erüt-: Eritmek 112/101 (DLT)

ol yāg erütti (112/101 DLT)

erke-: Ayak basmak 635/531 (DLT); 37/44a3=48:25 (KT) → **ekle-**

Eger bolmasa mü'min erenler mü'mine urağutlar bilmegey erdiñiz anlarını kim erkegey siz olarnı (37/44a3=48:25 KT)

erklen-: Sahiplenmek 33/13b2=33:50, 26/2a1=4:24, 26/4a2=4:25 (KT)

Farīza kıldımız olar üze cüftleri içre ol kim erklendi eligleri (33/13b2=33:50 KT)

ertür-: İleri geçirmek 117/105 (DLT)

ertür-: Ulaştırmak 6645 (KB)

tegür sawçımızka tümen miñ selām

tüzü tört éşiñe takı ertüre (6645 KBM)

es-: Uzatmak 93/86 (DLT)

ol yışig esdi (93/86 DLT)

esin-: Kendi kendine çekmek, uzatmak, uzatmaya çalışmak 109/99 (DLT)

at esindi (109/99 DLT)

esit-: Uzattırmak 113/102 (DLT)

ol uruknı esitti (113/102 DLT)

eske-: Ufalamak, ufalayıp savurmak 31/70b2=20:105 (KT)

Soralar saña tağlardın, ayğıl: eskegey anı meniñ İdim, eskemek
(31/70b2=20:105 KT)

estür-: Uzatmak, gerdirmek 118/106 (DLT)

uruk estürdi (118/106 DLT)

eşü-: Sararak örtmek 11/6, 556/458, 556/459 (DLT); 5212 (KB)

ol aña.r yo.gurka.n eşü.di (556/458 DLT)

eşüt-: Örttürmek; gömdürmek 113/102 (DLT)

ol maña yogurka.n eşütüti (113/102 DLT)

ettür-: Ettirmek, yaptırmak 606/497 (DLT)

yāsın tırıñ ettürdi (606/497 DLT)

ewdi-: Birer birer, tane tane toplamak 139/122 (DLT); 6624 (KB)

ol yinçü ewdi.di (139/122 DLT)

ewdil-: Birer birer, tane tane toplanmak 129/113 (DLT)

ewdildi nēñ (129/113 DLT)

ewdin-: (Kendisi için) tane tane toplamak 131/115, 393/307 (DLT)

õziñe yemi.ş ewdindi (131/115 DLT)

éwdür-: Acele ettirmek 31/61b3=20:83 (KT)

Né éwdürdi séni bođnuñdın? (31/61b3=20:83 KT)

ewir-: Evirmek, çevirmek 424 (AH)

ewür-: Ters çevirmek 99/91, 310/255 (DLT); 5089, 403, 718 (KB)

er tawa.rıg ewürdi tewürdi (310/255 DLT)

ewür- ~ evür-: Dönüştürmek, geri döndürmek, şekil değiştirmek 31/41b1=20:21, 31/50b1=20:55, 34/16b3=36:67 (KT)

Attı anı ançada ol yılan boldı yügrügli, aydı: tutgıl anı korkmağıl ewrer-miz anı evvelkı şüreteñe (31/41b1=20:21 KT)

ewür- ~ evür-: Yapmak, kılmak, ortaya çıkmak 31/5b3=19:6, 36/37a3=43:3 (KT)

Ewürgil anı ey İdim taplanmış (31/5b3=19:6 KT)

ewür- ~ evür-: Çevirmek, beyan etmek, açıklamak 31/81b3=46:27, 31/87a2=20:113 (KT)

Ewürdimiz belgüleri meger olar yangaylar tép (31/81b3=46:27 KT)

ewüs-: Savurmak 11/6 (DLT)

ewü.sdi (11/6 DLT)

fermanla-: Buyurmak, yükümlü kılmak, emretmek 28/34a1=7:157, 26/29a2=4:58, 35/14a3=39:64 (KT)

Fermānlar olarka eḡgölükni taķı yıḡar olarnı yawuz işdin (28/34a1=7:157 KT)

ıçgın-: kaçırmak; kaçmak 132/115, 224/194, 578/476 (DLT); 2350 (KB)

ol kuşnı eligdin ıçgındı (132/115 DLT)

ıḡ-: Göndermek 520/419, 212/182, 435/340 (DLT); 3907, 4953, 2593 (KB); 31, 36, 79 (AH); 26/12b3=4:35, 27/39b2=5:31, 38/50a1=62:2 (KT)

Eger korksa siz ol ikiniñ ara hilāf bolmaqlıķda ıḡnlar bir üstüvārnı (26/12b3=4:35 KT)

ıldur-: İndirmek 119/107 (DLT)

ol anı tāgdın ıldurdı (119/107 DLT)

ırḡa-: Sallamak, silkelemek 144/125, 585/479 (DLT); 31/10a2=19:25 (KT)

İrgağıl seniñ tapa ħurmā tüpini tüşsün seniñ üze yaş ħurmā (31/10a2=19:25 KT)

irgaş-: Sallamakta yardımlaşmak veya yarışmak 585/479 (DLT)

Ol meniñ birle yıga.ç irgaşdı (585/479 DLT)

irgat-: Sallatmak 136/118, 135/118 (DLT)

ol yıga.ç ırgattı (136/118 DLT)

ısır-: Isırmak 98/91, 429/335 (DLT); 3399 (KB); 25:1a2=3:119 (KT)

Kağan ħālī bolsalar ısrurlar siziñ üze ernekleri uçını öwkedin (25:1a2=3:119 KT)

ıy-: Batırmak, sokmak 33/33a1=34:9 (KT)

Eger tilese-miz ıygay erdimiz olarnı yer qoğı azu tüşürgetimiz olar üze päre bulıt kökdin (33/33a1=34:9 KT)

içger-: İçeriye sokmak 120/107 (DLT)

ol atın ewke içgerdi (120/107 DLT)

iklet-: (Yere) bastırmak 137/119 (DLT)

ol añar yer ikletti (137/119 DLT)

il-: İlişmek, düşmek, inmek, bağlamak, kurmak, indirmek 6116, 4754, 6313 (KB)

toğuğlı ölür ol ağığlı ilür

yoriğlı tınur ol bérigli alur (6313 KBM)

ildür-: İliştirmek, indirmek 2647, 3081 (KB)

elig sunsa erdem bile er tegip

uluğ tağ başın yére ildür egip (2647 KBM)

ilet-: Götürmek 398/310, 115/103, 186/159 (DLT); 1389, 6374, 6375 (KB) → **ilt-**

ol kāgu.n ewke ilette (115/103 DLT)

ilt-: İletmek, götürmek, göndermek, ulaştırmak 335, 1118, 1210 (KB) → **ilet-**

küremiş kürek erdi uş bu özüm

ecel tuttı éltür ne asğı sözüüm (1118 KBM)

iltür-: Takılması için emretmek, taktırmak 119/106 (DLT)

ol maña keyik iltürdi (119/106 DLT)

indür-: İndirmek 119/107 (DLT); 1003 (KB); 28/69b1=8:11, 32/16b2=28:24, 30/34a1=16:10 (KT)

İmñlik andın, indürür sizñ üze kökdin suw arıtmak üçün sizni (28/69b1=8:11 KT)

irk-: Toplamak 626/522 (DLT)

er tava.r irkti (626/522 DLT)

irkil-: Toplanmak; çoğalmak 130/114 (DLT); 310, 5502 (KB)

sũ telim irkildi (130/114 DLT)

irkin-: Biriktirmek, toplamak 132/116 (DLT)

ol õziñe neñ irkindi (132/116 DLT)

irte-: Aramak, peşine düşmek, araştırmak 128/113, 139/122, 600/492 (DLT); 1730, 5872, 5877 (KB); 292, 321 (AH); 30/7a3=12:87 (KT) → **irde-**

Ey oğlanlarım barıñlar, irteñler Yüsufdın anıñ қадаşındın (30/7a3=12:87 KT)

irteş-: Araştırmak 6204 (KB)

tirigle firâk bolsa kavşur yana

tilep irteşü yandru tapşur yana (6204 KBM)

iske-: (Yün, ot vb.) yolmak 145/126 (DLT)

ol yũñ iske.di (145/26 DLT)

istel-: İstenmek; aranmak 129/113 (DLT)

isteldi nēḡ (129/113 DLT)

istet-: İstetmek; çağırmaq için yanına göndermek 134/117 (DLT)

men anı istettim (134/117 DLT)

işlet-: İşletmek, kullanmak, sarfetmek 479, 215, 3220 (KB)

bilig bildiñ erse tükel öğrenip

anı işlet emdi kör emgek ıdıp (3220 KBM)

iştonlan-: Don giymek, elbise giymek 158/137 (DLT)

er iştonlandı (158/137 DLT)

it-: Düşürünceye kadar itmek 95/88, 503/403 (DLT)

ol anı itti (95/88 DLT)

ittür-: Büktürmek 137/120 (DLT)

ol aḡar bilik ittürdi (137/120 DLT)

izle-: Takip etmek 6211 (KB); 225 (AH)

yaşık yérke éndi yüzün kızledi

kalık karşı keldi izin izledi (6211 KBM)

kaklat-: Kurutturmak 437/341 (DLT)

ol aḡar et kaklattı (437/341 DLT)

kalgal-: Bırakmak 1074 (KB)

sewinç ârzû ni‘met turu kalğalır

sakınç kadḡu mihnet maña kelgelir (1074 KBM)

kamçıla-: Kamçılamak 598/489 (DLT)

kapsa-: Kaplamak 233/202 (DLT)

tumlıg kelip kapsadı

kutlug yāyığ tepsedi

karlap ajun yapsadı

et yin üşüp emrişü.r (233/202 DLT)

kar-: Oğuzlarda katmak, karmak 217/187 (DLT) → **kat- kar-**

kattı kardı (217/187 DLT)

karagur-: Karartmak 6092 (KB)

karağurma dünyâka sukluk kılıp

kalır bu barır sen ökünçün ulıp (6092 KBM)

karart-: Karartmak 629, 639 (KB)

bar erse yazukum kına erk saña

yok erse yüzüñni karartma maña (639 KBM)

karıla-: Ölçmek; arşınlamak 156/135, 586/480, 588/482 (DLT)

özin ögnüp orı.la.dı

yırak yi.rig karı.la.dı

atıg kemşip orı.la.dı

uwut bölup töpü agdı (156/135 DLT)

karılat-: Boylatmak, karışlamak, ölçmek 2535 (KB)

körü bekletip çıksa karşı kapuğ

tükel boldı ol künki barça tapuğ (2535 KBM)

karışla-: Karışlamak 591/484 (DLT)

ol barçın karışla.dı (591/484 DLT)

karıt-: Kocatmak 4674, 404, 5133 (KB)

bu kıwçak kowı dünyâ kiçki ajun

neçe beg karıttı kanmaz özün (5133 KBM)

karşa-: Karışlamak 570/469 (DLT)

ol tönug karşa.dı (570/469 DLT)

karşat-: Karışlatmak; arşınlatmak 432/338, 445/347 (DLT)

ol bö.züg karşattı (432/338 DLT)

kartur-: Oğuz lehçesinde kardırtmak 361/287 (DLT)

ol añar yāg talka.nka karturdı (361/287 DLT)

karva-: Elle arayıp yoklamak ve dokunmak 571/470 (DLT) → **karwa-**

Karva.dı (571/470 DLT)

karwa-: Elle arayıp yoklamak ve dokunmak 571/470 (DLT) → **karva-**

ol karañku.da karwa.dı (571/470 DLT)

karwan-: Aramak; el yordamıyla aramak 391/306 (DLT)

ol yañçuk içre yarma.k karwandı (391/306 DLT)

kasıgla-: Dürtmek 591/484 (DLT)

ol kulin kasıgla.dı (591/484 DLT)

kat-: Katmak, ilave etmek, karıştırmak 221/191, 413/325, 194/166 (DLT); 2887, 4517, 711 (KB); 206, 280 (AH)

ol sirke.ni yugrutka kattı (413/325 DLT)

katar-: Yönünü değiştirmek, döndürmek 306/253, 529/430 (DLT) → **kaytar-**

ol atıg katardı (306/253 DLT)

kat- kar-: Türklerde (ölçünlü dilde) katmak 217/187 (DLT) → **kar-**

kattı kardı (217/187 DLT)

katnat-: Tekrarlatmak 438/341 (DLT)

ol anıñ sö.zin katnattı (438/341 DLT)

kattur-: Karıştırmak, katmak 361/287 (DLT)

ol talka.nka yāg katturdı (361/287 DLT)

kattur-: Katılaştırmak için emir vermek 361/287 (DLT)

katur-: Katılaştırmak, sertleştirmek 306/253 (DLT)

ol yumşa.k nēñni katurdı (306/253 DLT)

kawşur-: Kavuşturmak 4056 (KB)

elig kavşuru tut adakiñ tüze

bu oñ elgiñ urğıl sol elgiñ öze (4056 KBM)

kawur-: (Herhangi bir şeyi) sıkmak 310/255 (DLT); 6561 (KB)

bile.zük küñ elgin kawurdı (310/255 DLT)

kawuştur-: Kavuşturmak 766, 4896 (KB)

eşitti ilig kör añar kıldı yol

bu kirdi iligke kawuşturdı kol (4896 KBM)

kaynat-: Kaynatmak 441/345 (DLT)

ol eşiç kaynattı (441/345 DLT)

kaytar-: Oğuz lehçesinde yönünü değiştirmek, döndürmek 529/430 (DLT); 33/12a2=33:50 (KT) → **katar-**

Ol kim erklendi elgiñ andın kim kıytardı Tañrı seniñ üze (33/12a2=33:50 KT)

kaytart-: Döndürmek 630/525 (DLT)

tosun münüp sekirtsün

esizlikin amurtsun

ıtka keyik kaytartsun

tutmuş sâni umnalım (630/525 DLT)

kaz-: Kazmak 268/235, 536/438 (DLT); 1734, 1735, 5364 (KB)

er arık kazdı (268/235 DLT)

kazgan-: Yapmak, işlemek 30/91b1=16:111 (KT)

Tükel bérlür tegme et-öze anı kim kazgandı (30/91b1=16:111 KT)

kazı-: Kazımak, kazıyıp araştırmak 560/462 (DLT); 388 (AH)

ol yi.rig kazı.dı (560/462 DLT)

kazın-: Kendi başına kazmak 344/277 (DLT)

õziñe kuğug kazındı (344/277 DLT)

kaztur-: Kazmasını istemek, kazdırmak 362/287, 362/288 (DLT)

ol añar kağag kazturdı (362/287 DLT)

keçil-: Geçilmek 336/272 (DLT)

su.w keçildi (336/272 DLT)

keçit-: Geçirtmek 416/326 (DLT)

ol añar su.w keçitti (416/326 DLT)

keçit-: Yavaşlatmak 416/326 (DLT)

ol ışığ keçitti (416/326 DLT)

keçür-: Öldürmek 35/22 (DLT)

keçürse-: Geçirmek istemek 554/456 (DLT)

keçürt-: Geçirtmek 631/526 (DLT)

ol añar su.w keçürtti (631/526 DLT)

keç-: Giymek 199/170, 414/325, 453/356 (DLT); 1337, 435, 84 (KB); 277, 167, 300 (AH); 36/87a2=44:53 (KT)

Kederler yuwka barçındın hem kalın barçındın (36/87a2=44:53 KT)

keður-: Giydirmek 307/253, 348/279 (DLT); 5800, 2280 (KB)

ol maña tōn keðurdi (307/253 DLT)

kel-: Meydana getirmek, yapmak 38/76b3=65:1 (KT)

Çıkarmañ olarnı éwlerindin, çıkmasunlar meger kim kelseler bir yawuzluk (38/76b3=65:1 KT)

kel-: Getirmek 35/71a1=40:83 (KT)

Kaçan kim keldi erse olarka yalavaçları belgüleri sewündiler anıñ birle (35/71a1=40:83 KT)

kel-: (Sınırı) aşmak, geçmek 38/77a2=65:1 (KT)

Kim kelse Tañrıñ endāzelerindin rāstlık üze küç étti öziñe (38/77a2=65:1 KT)

keldür-: Getirmek, getirip göstermek, vermek 38/22a2=59:7, 25/27a1=3:183, 27/58b3=5:54 (KT); 48/33, 59/44, 60/46 (DLT); 4423, 5868, 3080 (KB) → **ketür-**

Né kim keldürse sizke yalavaç tutuñ anı (38/22a2=59:7 KT)

Ol erni ök keldür (48/33 DLT)

keltür-: Getirmek 14/8, 364/289 (DLT); 3842 (KB) → **keldür-**

keltürdi (14/8 DLT)

kemiş-: Fırlatıp atmak 324/264, 326/265 (DLT); 282, 478 (AH)

ol nēñ kemişdi (324/264 DLT)

kemiş-: Koymak, yerleştirmek 30/37a2=16:15 (KT)

Kemiştiler yer içinde bekümiş tağlar (30/37a2=16:15 KT)

kepit-: Kurutmak 415/326 (DLT)

yıl tōnug kepitti (415/326 DLT)

ker-: Germek; yaymak 267/235, 461/365 (DLT); 6539, 1535, 5215 (KB); 278 (AH);
37/70a2=50:7 (KT)

Yerni kerdimiz anı kemiştimiz anıñ içinsw basruqlarını (37/70a2=50:7 KT)

kes-: Kesmek 269/236, 9/5, 11/6 (DLT); 363, 736, 809 (KB); 290, 324, 363 (AH)

ol yıga.ç kesdi (269/236 DLT)

kes-: Sıvazlamak 34/60a3=38:33 (KT)

Oğradı kese yotalarını hem boyunlarını (34/60a3=38:33 KT)

kesin-: (Kendi için) kesmek 345/278 (DLT)

ol öziñe et kesindi (345/278 DLT)

kestür-: Kesmesini istemek, kestirmek 364/289 (DLT)

ol añar yıga.ç kestürdi (364/289 DLT)

ket-: Giymek → **keç-**

ketür-: Getirmek 478 (AH)

ketür-: Almak 32/6b1=28:8 (KT) → **keldür-**

Ketürdi anı Fir'avn boğnı bolsa üçün olarkça düşman (32/6b1=28:8 KT)

kez-: Gezmek 268/235 (DLT); 747, 6157, 6565 (KB); 37/78b3=50:36 (KT)

Kezdiler kendler içinde, nek bar mu kórkıñçu (37/78b3=50:36 KT)

kezit-: Gezdirmek 418/328 (DLT)

ol meni yi.r kezitti (418/328 DLT)

kıl-: Kılmak, etmek, yapmak 30/17, 34/20, 176/151 (DLT); 3058, 3190, 3716 (KB);
9, 375, 42 (AH); 33/1a1=33:31, 38/86b1=65:11, 26/74b1=4:108 (KT)

Kılssa edğü iş bérür-miz aña yanutını (33/1a1=33:31 KT)

kıldur-: yaptırmak 6153 (KB)

kılın-: Kılmak, yapmak 345/277, 253/222 (DLT)

kıltur-: Yaptırmak 362/288 (DLT)

kır-: Kazımak, koparmak, yolmak 276/240, 618/514, 620/515 (DLT)

ıtım tu.tup koğı çaldı

anıñ tūsin kıra yuldı

başın alıp koğı saldı

boguz alıp tükel bogdı (276/240 DLT)

kırça-: Hedefin yanına değip gitmek, ıskalamak, sıyırmak 565/466 (DLT)

kırçal-: Sıyırıp değip geçmek 383/301 (DLT)

kırçat-: (Hedefin) kenarına vurup öbür tarafa geçmek 429/335, 428/335 (DLT)

kıs-: Kısırmak 269/236 (DLT)

kapug anıñ ağa.kın kısıdı (269/236 DLT)

kıştur-: Değıştirmek 26/92a2=4:135 (KT)

'Adl kılsa siz eger kıştursa siz azu yüz ewürse siz Ol Tağrı erür anı bilgen
(26/92a2=4:135 KT)

kiçür-: Geciktirmek 527/428 (DLT)

ol ışıg ki.çürdi (527/428 DLT)

kigür-: Girdirmek, içeri sokmak 3293, 2370, B31 (KB)

elig aldı ewke kigürdi bat a

orun bérdi oldurdı elgin tuta (3293 KBM)

kık-: Bilemek 412/324 (DLT)

biçe.k kikdi er (412/324 DLT)

kiñit-: Genişletmek 616/511 (DLT) → **kiñüt-** ~ **keñüt-**

er ewin kiñitti (616/511 DLT)

kiñür-: Genişletmek 615/510 (DLT); 2022, 4446, 4462 (KB)

er ewin kiñürdi (615/510 DLT)

kiñüt- ~ keñüt-: Genişletmek 428/334 (DLT); 2319 (KB) → **kiñit-**

er ewin keñütti (428/334 DLT)

kiritle-: Kilitlemek, kapatmak 589/482, 595/487, 597/488 (DLT)

ol kapug kiritle.di (589/482 DLT)

kişe-: Bağlamak, kösteklemek 562/463 (DLT); 1838, 3076 (KB)

ol atıg kişe.di (562/463 DLT)

er ku.lın kişe.di (562/463 DLT)

kiter-: Gidermek, uzaklaştırmak, yerinden kaldırmak 221/191, 527/428 (DLT); 4113, 4729, 4936 (KB); 15, 16 (AH); 26/90a3=4:133, 33/2b3=33:33, 28/69b2=8:11 (KT)

Eger tilese Tañrı kitergeti sizni ey boğun, keldürgeti öñinlerni (26/90a3=4:133 KT)

kivür-: Sokmak, dahil etmek 34/79b1=39:5 (KT) → **kigür-**

Kivürür tünni kündüz üze, kivürür kündüzni tün üze (34/79b1=39:5 KT)

kizle-: Gizlemek 575/473, 584/479, 353/282 (DLT); 3232, 3412, 665 (KB); 169, 358, 118 (AH); 30/58a2=16:59, 31/54b3=20:67, 37/88a3=51:28 (KT)

Teg mü tutarlar anı uçuzluğ üze azu kizler anı toprağ içinde (30/58a2=16:59 KT)

kizlet-: Gizletmek 437/341 (DLT)

ol maña sö.z kizletti (437/341 DLT)

koç-: İndirmek 28/34A3=7:157 (KT)

Kođar olardıñ ağır yüklerini (28/34A3=7:157 KT)

koç- ~ **kot-**: Koymak, bırakmak 337/273,520/419, 398/310 (DLT); 925, 1261, 3984 (KB); 167, 407, 240 (AH) → **koy-**

öğren anıñ biligin künde aña.r bāru

kotkılıkın tapıngıl koğgıl küwe.z na.ru (337/273 DLT)

koğun-: Bırakmak B53, 1446, 2058 (KB)

munu men barur-men méni kör odun

katıǵlan özüñke at edgü kodun (1446 KBM)

koptur-: (Yerinden) kaldırmak 361/287 (DLT)

ol anı orundın kopturdı (361/287 DLT)

kopur-: Kaldırmak, (yerinden) kaldırmak 305/252 (DLT); 269, 341, 103 (KB)

ol meni ornumdın kopurdı (305/252 DLT)

kopurt-: (Yerinden) kaldırmak, kaldırtmak 630/525 (DLT)

ol erig ornından kopurttı (630/525 DLT)

kör kıl-: Kaybetmek 495/397 (DLT)

koş-: (Yanına) katmak 270/237 (DLT)

ol köyka eçkü koşdu (270/237 DLT)

kotur-: Boşaltmak 305/252, 349/280 (DLT); 117, 1455 (KB)

ol unug koturdı (305/252 DLT)

kow-: Kovmak, kovalamak 272/238, 271/238, 525/426 (DLT); 2381, B48 (KB)

koy-: Terketmek, bırakmak 289/246 (DLT) → **koç-**

awlap meni koymañız

ayık ayıp kaymañız

akar közüm uş teñiz

tegre yöre kuş uça.r (289/246 DLT)

koy-: Koymak 507 (AH)

köndger-: Düzeltmek 627/523, 366/290 (DLT)

ol yıga.ç köndgerdi (627/523 DLT)

köndger-: (Yolu) göstermek 627/523 (DLT)

ol meni yölka köndgerdi (627/523 DLT)

könger-: (Ok vb. şeyleri) düzeltmek 365/290 (DLT)

ol ok köngerdi (365/290 DLT)

könger-: (Yola) doğrultmak, (yolu) göstermek 365/290 (DLT)

ol yöl köngerdi (365/290 DLT)

könit-: Düzeltmek 422/330 (DLT); 6561, 5527, 4997 (KB)

er yıga.ç könitti (422/330 DLT)

köpirt-: Köpürtmek 2382 (KB)

yağı körse alp er köpirtür izig

bu karşıur adınlarka tegmez kezig (2382 KBM)

köşi-: Gizlemek, örtmek 562/463 (DLT)

tām kūnüg köşi.di (562/463 DLT)

köşit-: Örtmek 419/329 (DLT); 1295 (KB)

bulıt köküg köşitti (419/329 DLT)

kötür-: Yüklenmek, kazanmak, edinmek 30/39a3=16:25, 34/82a2=39:7, 26/76b1=4:112 (KT)

Bilgil kim iş yawuz ol, anı kim kötrürler (30/39a3=16:25)

kötür-: (Yük) taşımak, yüklenmek 33/71a3=35:11, 30/38b3=16:25, 38/52a1=62:5 (KT)

Yana kıldı sizni cüftler, kötürmez tişidin qoğmas (33/71a3=35:11 KT)

kötür-: Yüceltmek, yükseltmek 31/21b3=19:57, 33/70a3=35:10, 36/50a1=43:32 (KT)

Kötürdimiz anı yüksek orunqa (31/21b3=19:57 KT)

kötür-: Hamle yapmak, üstüne varmak 28/50b1=7:176 (KT)

Anıñ menzeki it menzeki teg, eger kötü[ü]rse sen anı til çıkarur azu qoğsa sen anı til çıkarur (28/50b1=7:176 KT)

kötür-: Yükleme, bindirmek 34/7b3=36:41, 31/22a3=19:58, 29/65a2=9:92 (KT)

Biz kötürdümüz olarnıñ 'ayällerini tolu yüklüg kemi içre (34/7b3=36:41 KT)

kötürse-: Taşımak istemek 143/125 (DLT)

kur-: Kurmak 297/249, 541/442, 301/250 (DLT); 65, 6397 (KB); 462 (AH)

yā kur (297/249 DLT)

kurıt- ~ kurut-: Kurutmak 418/328, 14/7 (DLT); 1389, 2515, 2866 (KB)

kūn tönug kurıttı (418/328 DLT)

kurtur-: Kurdurmak 361/287, 366/290 (DLT)

xān añar çuva.ç kurturdı (361/287 DLT)

kuytur-: (Su vb.) dökülmesi için emir vermek, döktürmek 529/430 (DLT)

ol meniñ eligke su.w kuyturdı (529/430 DLT)

kuyun-: (Su vb.) dökünmeyi kendi üzerine almak, kendi kendine dökünmek 528/429 (DLT)

ol öziñe su.w kuyundı (528/429 DLT)

kuyuş-: (Su vb. şeyleri) dökmede yardımcı olmak 527/429 (DLT)

añar su.w kuyuşdı (527/429 DLT)

küdüş-: Birbirini beklemek 315/259 (DLT)

ola.r bîr bîrig küdüşdi (315/259 DLT)

küwyen-: Savsaklamak, uygulamamak 531/431 (DLT) → **küywen-**

küwyendi (531/431 DLT)

küytür-: Yakılması için emir vermek, yaktırmak 529/430 (DLT)

ol anıñ tönin küytürdi (529/430 DLT)

küytür-: Yaktırmak 334/271, 527/428 (DLT); 4087, 5256, 249 (KB)

yügürdi kewel at

çakıldı kızıl ot

küyürdi orut ot

saçrap anın örtenü.r (334/271 DLT)

küywen-: Savsaklamak, uygulamamak 531/431 (DLT) → **küwyen-**

er işka küywendı (531/431 DLT)

meñde-: (Saç) yolmak 618/513, 618/514 (DLT)

ol anıñ saçın meñde.di (618/513 DLT)

meñdeş-: Birbirinin saçını yolmak 617/513 (DLT)

İkki ura.gut meñdeşdi (617/513 DLT)

meñzet-: Benzetmek 442/345 (DLT); 245, 273, 730 (KB); 29/23a1=9:30 (KT) →

menzet-

Meñzetürler anların aytıqına tandılar munda burun (29/23a1=9:30 KT)

miñde-: (Saç) yolmak 441/345 (DLT)

miñdet-: (Birinin saçını) yolmak 441/345 (DLT)

ol anıñ saçın miñdetti (441/345 DLT)

mündür-: Bindirmek 365/290 (DLT)

ohşa-: Okşamak, okşayıp sevmek 144/125, 409/319 (DLT)

men anı oxşa.dım (144/125 DLT)

okı-: Çağırmaq 3257, 3259, 719 (KB)

okı-: Okumak 482, 466, 44 (AH); 33/58a3=34:44, 28/44b3=7:169, 30/85a1=16:98 (KT)

Bérmedimiz anlarğa hiç bitig yarlık kim okısalar anı (33/58a3=34:44 KT)

okış-: Okumakta yarışmak veya yardımlaşmak 103/94, 101/93, 181/154 (DLT)

ol meniñ birle bitig okışdı (103/94 DLT)

olgut-: Oturtmak 135/117 (DLT) → **olxut-**

olguttı (135/117 DLT)

olxut-: Oturtmak 134/117 (DLT) → **olgut-**

ol meni olxuttı (134/117 DLT)

oña-: Düzeltmek 128/113 (DLT)

Oña.(ga)lı irpeldi iş (128/113 DLT)

oñar-: Düzeltmek, onarmak 205, 1813, 1842 (KB); 33/25b3=33:71, 26/99a2=4:146, 28/21a2=7:142 (KT)

Oñarsun sizke işleriñizni hem örtsün siziñ yazuqlarınıznı (33/25b3=33:71 KT)

oprāt-: Yıpratmak 135/117 (DLT)

ol tōnın oprattı (135/117 DLT)

ornat-: (Nesneyi) yerine koymak, yerleştirmek 137/119 (DLT)

men nēñ ornattım (137/119 DLT)

otruş-: Kesmekte yardımlaşmak 123/109 (DLT)

ol maña kesme otuşıdı (123/109 DLT)

otur-: (Saç, elbise vb.) kesmek 97/91, 98/91 (DLT)

ol saç oturdı (97/91 DLT)

ov-: Ovalamak 9/5 (DLT); 3755, 5967 (KB)

ay ilig bu tört hâcetim kıl revâ

saña tapnayın men elig yüz ova (3755 KBM)

oy-: Oymak 97/90 (DLT)

ol kâgu.n öydı (97/90 DLT)

oytur-: Oydurmak 138/121 (DLT)

ol maña kâgu.n oyturdı (138/121 DLT)

öçür-: Söndürmek 98/91 (DLT); 3609, 3608 (KB); 340 (AH); 29/24a1=9:32,
38/44a2=61:8 (KT)

Tileyürler kim öçürseler Tañrının nûrını ağızları birle (29/24a1=9:32 KT)

ödür-: Seçip ayırmak 6624, 148, 382 (KB)

tükel on sekiz ayda aydım bu söz

üdürdüm adırdım söz ewdip tire (6624 KBM)

ögür-: Oyalamak 5266 (KB)

awıñç birle ögrir bu dünyâ sêni

usanma udıtmasu ğaflet küni (5266 KBM)

öklit-: Çoğaltmak 5590 (KB)

tarığçı tarığka érig bolsunı

yéme ylıkçı igdiş üklitsüni (5590 KBM)

ölit-: Islatmak 427/333, 115/103, 114/103 (DLT)

ölitti (427/333 DLT)

öñdür-: Kurmak 5971 (KB)

yana turdı ança bu oldurdı a

sarığ tañ ata keldi oñdurdı a (5971 KBM)

ört-: Örtmek 628/524 (DLT); 2677, 4885, 5799 (KB)

kalı tutmasa bu bitigçi sözüg

begi sırrı açlur bu örter özüñ (2677 KBM)

ört-: Örtmek, kaplamak, bürümek 25/17b2=3:154, 36/77a2=44:11, 28/69a3=9:11 (KT)

Uđķu kim umızmaķ kelip örter bir ögürni sizdin (25/17b2=3:154 KT)

örte-: Yakmak; dağlanmak, yanmak 128/113, 139/122, 600/492 (DLT); 2656, 5486, 2769 (KB); kb 324 (AH)

köñlüm için örtedi

yatmış başıg kartadı

keçmiş öğüg irtedi

tün kün keçip irtelü.r (128/113 DLT)

örteş-: Karşılıklı birbirinin bir şeyini yakmak 122/108, 376/296 (DLT)

bo.dun bīr ekindi.niñ ewle.rin örteşdi (122/108 DLT)

örtet-: Bir şeyin yakılması için emir vermek, yaktırtmak 134/117 (DLT)

ol бүk örtetti (134/117 DLT)

ötür-: Delmek 288/245, 98/91 (DLT)

tām ötür (288/245 DLT)

özle-: Pişirmek 146/126 (DLT)

ol ünug özle.di (146/126 DLT)

sa-: Saymak 143/125, 554/456, 554/457 (DLT); 6034, 3241, 2784 (KB);
33/11b1=33:49, 31/34b2=19:94, 31/32b1=19:84 (KT)

Yok sizke olar üze, 'iddedin sayur sizler anı (33/11b1=33:49 KT)

saç-: Dağıtmak, malını fırlatmak 52/38,265/234 (DLT); 719, 80, 2291 (KB); 340
(AH); 38/55b1=62:10, 38/61b3=63:7 (KT)

Kaçan ötelse namāz saçın yer içinde tileñ Allāhnıñ fazlındın (38/55b1=62:10
KT)

saçın-: Su serpmeyi üstlenmek, suyu bizzat serpmek 342/276 (DLT)

er öziñe su.w saçındı (342/276 DLT)

saçış-: (Para vb. şeyleri) saçmada yardımlaşmak veya yarışmak 314/258 (DLT)

ol maña yarma.k saçışdı (314/258 DLT)

saçıt-: Saçtırmak, dağıtmak 4845, 2396 (KB)

neçe kür kögüzlüg küwenür erig

ölüm yençti kögsin saçıttı közin (4845 KBM)

saçıt-: Su vb. saçtırmak, serptirmek 415/326 (DLT)

ol añar suw saçıttı (415/326 DLT)

saçıt-: (Bir şeyi) dağıtmak, dağıtmak için emir vermek, dağıtırmak 415/326 (DLT)

ol anıñ miñi.sin saçıttı (415/326 DLT)

saçrat-: Sıçratmak 430/336 (DLT)

ol maña su.w saçrattı (430/336 DLT)

saçtur-: (Para vb.) saçtırmak 358/285 (DLT)

ol maña yarma.k saçturdı (358/285 DLT)

sagula-: (Buğday vb. şeyleri) ölçmek 587/480 (DLT)

er bugda.y sagu.la.dı (587/480 DLT)

sagur-: Barsgan lehçesinde tükürmek 309/255 (DLT)

ol yoka.ru ya.rın sagurdı (309/255 DLT)

sagur-: Karluk lehçesinde kurutmak 309/255 (DLT)

kum su.w sagurdı (309/255 DLT)

sal-: Atmak, bırakmak 5876, 4111, 2069 (KB); 366, 267 (AH)

sözüg barça tıñla kerekini al

kereksiz sözüg sen yana ewre sal (5876 KBM)

sal-: Göndermek 276/240 (DLT)

ol maña kişide altun saldı (276/240 DLT)

salıñula-: (Taş vb.) fırlatmak 621/517 (DLT)

er ıtıg salıñu.la.dı (621/517 DLT)

sana-: Saymak 565/465 (DLT); 60, 59 (AH); 38/76a3=65:1 (KT)

Ṭalāk kılıñ olarnı 'iddetleriñe sanaj 'iddetni (38/76a3=65:1 KT)

sañç-: Sañçmak, dürtmek, vurmak 2026, 2389, 2335 (KB)

bu saklık bile sañçtı begler yağı

osallık bile buzdı beglik bağı (2026 KBM)

sap-: Bağlamak, eksik olanı birleştirip onarmak 265/233 (DLT); 1858, 4158 (KB)

ol kuş kanatın sapdı (265/233 DLT)

sarkıt-: Damlatmak 433/339 (DLT)

ol tōndın su.w sarkıttı (433/339 DLT)

sarkur-: Damlatmak 361/287 (DLT)

ol yāgnı kāptın sarkurdı (361/287 DLT)

sarla-: Dolamak, sarmak 574/472 (DLT)

ol suwluk sarla.dı (574/472 DLT)

aða.kıña yörge.nçü sarla.dı (574/472 DLT)

sarmaş-: (İp vb. şeyleri) sarmada yardım etmek 375/295 (DLT)

ol maña yışığ sarmaşdı 375/295 (DLT)

sarmat-: (İp vb. şeyleri) sardırmak 438/341 (DLT)

ol yışıgnı yıga.çka sarmattı (438/341 DLT)

sasıt-: Berbat etmek 4756 (KB)

sewindi tédükte sasitur söker

yazıldı tédükte buşup kaş tüger (4756 KBM)

saşur-: (İki şeyi birbirinden) ayırmak 308/254 (DLT)

ol yinçü.ni çeş bile saşurdı (308/254 DLT)

sat-: Satmak 414/325, 376/296, 413/324 (DLT); 470, 2641 (KB); 238 (AH);
26/42a2=4:74 (KT)

Tokušsun Tañrı yolu içinde anlar kim satarlar yakın tiriqlikni āhiretka
(26/42a2=4:74 KT)

satur-: Saydırmak 527/428, 529/430 (DLT)

ol añar köy sa.turdı (527/428 DLT)

saw-: Bırakmak 6168 (KB)

ayâ men tégüçi méni saw méni

ölümke anunğıl yanur ked séni (6168 KBM)

sawur-: Savurmak 310/255, 166/144 (DLT); 31/68a3=20:97 (KT)

Her-āyine köyrelıñ anı yana sawuralıñ anı teñiz içinde, sawurmak
(31/68a3=20:97 KT)

sawurt-: Savurtmak 631/525 (DLT)

ol aḡar tarıḡ sawurttı (631/525 DLT)

saypa-: (Malı) harcamak, israf etmek 580/477 (DLT)

ol tava.rın saypa.dı (580/477 DLT)

saypat-: (Malı) israf ettirmek, ar ur ettirmek 441/345 (DLT)

ol tawa.rın saypattı (441/345 DLT)

seç-: Seçmek, ayırmak 2220, 4044, 4841 (KB); 33/14a3=33:51 (KT)

sakış birle saklar kişi iş kdğ

sakışın seçer er yıl ay kn dğ (2220 KBM)

Tilese sen andın kim sese sen (33/14a3=33:51 KT)

sedret-: (İnsan kalabalıḡını) azaltmak 430/336 (DLT)

ol kişini sedretti (430/336 DLT)

seştr-: zdrmek 359/286 (DLT)

ol tğ.n seştrdi (359/286 DLT)

sewrit-: (İş için) tamamlayıp bitirmek 430/336 (DLT)

ol işın sewritti (430/336 DLT)

sewrit-: Boşalttırmak, boşaltmak 430/336, 431/337 (DLT)

ol ewin sewritti (430/336 DLT)

sı-: (Odun, bıçak vb. şeyleri) kırmak 144/125, 554/457, 238/206 (DLT); 2808, 3635, 5486 (KB); 132 (AH)

sı.dı nğni (144/125 DLT)

sıḡdad-: Aḡlatmak 428/335 (DLT) → **sıḡtat-**, **sıxtat-**

Sıḡdadtı (428/335 DLT)

sıḡtur-: (Bir şeyi bir şeye) sıḡdırmak, (bir şeyi) genişletmek 359/286 (DLT)

ol bîr nēḡni bîrke sıgturdı (359/286 DLT)

sıgur-: (Bir şeyi bir şeye) sığdırmak, (bir şeyi) genişletmeye çalışmak 309/255, 310/255; 3860 (KB)

ol ünug kâpka sıgurdı (309/255 DLT)

sıgza-: Çekiştirmek; (bir şeyi bir şeyin arasına) sıkıştırarak sokmak 568/468 (DLT)

ol etik yi.sin sıgza.dı (568/468 DLT)

sık-: Sıkma 273/238 (DLT)

ol üzüm sıkdı (273/238 DLT)

sıktur-: Bir şeyin sıkılması için emir vermek, sıktırmak 359/286 (DLT)

ol üzüm sıkturdı (359/286 DLT)

sıtur-: (Odun vb.) kırdırmak 527/428 (DLT)

ol otuḡ sı.turdı (527/428 DLT)

sızur-: Eritmek 1919 (KB)

kulı cân sızurḡu awınsa begi

kalı yetlür erse bu kulnuñ öḡi (1919 KBM)

sikert-: Saptırmak 2508 (KB)

biri tilde yalḡan çıkarsa sözin

biri egrilik ol sikirtse özin (2508 KBM)

silk-: Silkmek 627/523 (DLT)

er yıḡa.ç silkdi (627/523 DLT)

silkın-: Bizzat (kendisi) silkmek 389/305 (DLT)

tewe silkindi (389/305 DLT)

sok-: Sokmak, vermek 6071, 2652, 708 (KB)

neçe kür küwenür bedük beglerig

ölüm yérke soktı baka kör tirig (6071 KBM)

sokı-: Parmakla dürtmek 562/463 (DLT)

ol anı sokı.dı (562/463 DLT)

soğda-: Takip etmek, peşinden gitmek 618/513 (DLT)

ol yağı.nı soğda.dı (618/513 DLT)

soğda-: Çekiştirmek 5859, 5004, 3423 (KB)

kişi körse kündüz méni soñdağa

özin otka atğa méni sözlege (5004 KBM)

sor-: Oğuzcada aramak 524/426 (DLT); 4126, 1038, 2149 (KB)

er yitük so.rdı (524/426 DLT)

soy-: (Deriyi) yüzmek 552/455 (DLT)

er köyug ~ könug soydı (552/455 DLT)

söbile-: (Nesneyi) uzatmak ve (ucunu) sivriltmek 586/479 (DLT)

söbi.le.di nēñni (586/479 DLT)

söbit-: (Nesnenin ucunu) sivriltmek 415/326 (DLT)

ol nēñni söbitti (415/326 DLT)

sök-: Sökmek 2268 (KB)

ayu bér maña sen kayusı yarar

çerigin sögüp ol yağısın tarar (2268 KBM)

suglı-: elini sokup bir şey aramak 574/472 (DLT)

er ko.yuğa suglıdı (574/472 DLT)

suglıt-: Bir şey aramak için eli bir yere sokturmak 436/340 (DLT)

ol anıñ ko.yıña elig sugıttı (436/340 DLT)

sugrut- ~ **sugrat-**: (Bir yeri) aramak ve içindekileri görmek 430/336 (DLT)

ol anıñ ewin sugrattı (430/336 DLT)

suk-: Sokmak, girdirmek; bir şeyi zorla sokmak 505/405, 273/235 (DLT)

elig ko.yka suk (505/405 DLT)

suktur-: Bir şeyin bir şeye girmesi için emir vermek, sokturmak 359/286 (DLT)

ol b̄ir nēñni b̄irke sukturdı (359/286 DLT)

sunuș-: Karşılıklı bir şey uzatmak; uzatmakta yarışmak 325/264 (DLT)

ola.r ikki etme.k sunușdı (325/264 DLT)

suwa-: Sulamak 249/219 (DLT)

öñdün nelük yalwarmadıñ kaç kata birdiñ tawa.r

tulumlug bolup katındıñ k̄anıñ emdi yi.r suwa.r (249/219 DLT)

suwlat-: (Bir şeyin üzerine) su serpirmek, sulatmak 436/341 (DLT)

ol çöpni suwlattı (436/341 DLT)

süçit-: (Acı, ekşi şeyleri) tatlılaştırmak 415/326 (DLT); 6556, 582, 5777 (KB)

ol açığ nēñni süçitti (415/326 DLT)

südre-: Sürüklemek, zorla çekmek 28/28a1=7:150 krş. südrü- (KT)

Tuttı қадаşınıñ başını südreyür anı öziñe (28/28a1=7:150 KT)

südrü-: 36/86a1=44:47 (KT) → **südre-**

Tutunlar, südrünler anı tamugnuñ ortasıña tegi (36/86a1=44:47 KT)

süpür-: Süpürmek 311/256 (DLT)

ol ew süpürdi (311/256 DLT)

sürt-: (Bir şeyi bir şeye) sürtmek 629/524 (DLT)

ol yarma.kıg t̃şka s̃rtti (629/524 DLT)

s̃rt̃r-: (Taş vb. şeyleri) s̃rtt̃rmek 358/286, 358/285 (DLT)

ol aṇar t̃ş s̃rt̃rdi (358/286 DLT)

s̃rt̃üş-: (Bir şeyi) s̃rtmede yarışmak 371/294, 372/294 (DLT)

ol meniṇ birle aṣuk s̃rt̃üşdi (371/294 DLT)

s̃r̃üş-: (Biri, diğeri)ni kovalamak 317/259 (DLT)

ol meniṇ birle s̃r̃üşdi (317/259 DLT)

s̃writ-: Sivriltilmek 430/336 (DLT)

ol yıga.çığ s̃writti (430/336 DLT)

s̃üz-: S̃üzmek 268/235, 226/196 (DLT); 268, 1856, 2131 (KB)

ol su.w s̃üzdi (268/235 DLT)

s̃üzt̃r-: (Su vb. şeylerin) s̃üzd̃r̃ülmesi için emir vermek, s̃üzd̃rmek 359/286 (DLT)

ol su.w s̃üzt̃rdi (359/286 DLT)

tagıt-: Dağıtmak 6557 (KB)

yégitlikni ıdtım karılıkka tegdim

yana yaṅıl emdi negü söz tağıttım (6557 KBM)

tak-: Oğuzcada takmak 272/238 (DLT)

er burunduk botlu.ka takdı (272/238 DLT)

talkış-: Bükmede, burmada yardım etmek 370/292 (DLT)

ol maṇa uyma talkışdı (370/292 DLT)

talula-: (Bir şeyi) seçmek, seçip ayırmak 587/481, 595/487 (DLT); 686, 2732, 2929 (KB); 478 (AH)

ol talu.la.dı nēṇni (587/481 DLT)

tamdur- ~ tamtur-: (Kandil, ateş vb.) yakmak 355/283 (DLT); 4412 (KB)

ol ôt tamturdı (355/283 DLT)

tamın-: Kendi için kendi başına damlatmak 341/275 (DLT)

ol õziñe yāg tamındı (341/275 DLT)

tamıt-: Damlatmak 421/330 (DLT)

ol sūwnı tamıttı (421/330 DLT)

tamtur-: Damlatmak için emir vermek, damlattırmak 354/283 (DLT)

ol anıñ agzıña su.w tamturdı (354/283 DLT)

tamuz-: Damlatmak 312/256, 349/280 (DLT); 2715 (KB)

ol su.w tamuzdı (312/256 DLT)

tañ-: (Bağ, ip vb. ile) bağlamak 614/509 (DLT)

ol anıñ başın tañdı (614/509 DLT)

tañıl-: (İp vb. bir şeyle) bağlatmak 616/511 (DLT)

tañın-: Kendi başına bağlamak 616/511 (DLT)

er başın tañındı (616/511 DLT)

tap-: Bulmak 26/57a1=4:91 (KT)

Munu tapğay sizler öñinlerni kim tileyürler (26/57a1=4:91 KT)

tapçur-: Kavuşturmak 354/283 (DLT)

men ogulnı ana.sıña tapçurdum (354/283 DLT)

tapşur-: Getirmek, vermek 36/79a2=44:18 (KT)

Tapşuruñlar maña İdi kullarını (36/79a2=44:18 KT)

tar-: (İki şeyi) ayırmak 559/461 (DLT); dağıtmak 4139 (KB); 33/39b2=34:19 (KT)

Küç kıldılar özleriñe, kıldımız olarnı keleşüler, tardımız olarnı
(33/39b2=34:19 KT)

tara-: (Saç vb. için) taramak 559/461, 11/6 (DLT)

kız saçın tara.dı (559/461 DLT)

taran-: Başkasının yardımı olmadan taranmak 340/274 (DLT); 6222 (KB)

ol saçın tarandı (340/274 DLT)

tarma-: Tırmalamak 444/347 (DLT)

ol anıñ yüzün tarma.dı (444/347 DLT)

tarmat-: Tırmalatmak 444/347, 437/341 (DLT)

ol anı tarmattı (444/347 DLT)

tart-: (Para vb. şeyleri) tartmak 629/524, 628/524 (DLT)

ol yarma.k tarttı (629/524 DLT)

tart-: Tartmak, çekmek, uzatmak, çıkarmak 6369, 6372, 86 (KB)

özün buğrağursa bedütse boyun

séni otka tartar ulıtur ünün (6369 KBM)

tart-: (Bir şeyi) çekmek 629/524 (DLT); 28/5b3=7:108 (KT)

Tarttı elgini ançada ol ürün boldı bağığlılarkça (28/5b3=7:108 KT)

tart-: (İp vb. şeyleri) uzatmak, germek 629/524 (DLT)

ol yıp tarttı (629/524 DLT)

tartış-: Karşılıklı çekmek, çekişmek 122/108 (DLT)

eren arıg ürpeşür

öçin kekin irteşür

sakal tutup tartışur

kögsi ara  t tüte.r (122/108 DLT)

tarut-: (Ev vb. bir yeri) daraltmak 417/327 (DLT)

ol a a.r ewin tarıttı (417/327 DLT)

tarut-: Azaltmak, kısmak 33/52b2=34:36, 33/54b2=34:39, 35/8b1=39:52 (KT)

K      r r    ni kimke tilese hem tarutur (33/52b2=34:36 KT)

tarut-: Sıkı tırmak, baskı yapmak 38/82a1=65:6 (KT)

Za met teg rme  olarka tarutsa sizler olar  ze (38/82a1=65:6 KT)

taşıt- ~ ta ut-: Bir yerden bir yere ta ıtmak, taşınması için emir vermek 419/328, 113/102 (DLT)

tarı  ta ıttı (419/328 DLT)

ta ur-: Ta ırmak 308/254 (DLT)

ot e i  ta urdu (308/254 DLT)

tatur-: Tattırmak 526/428, 306/252 (DLT); 207, 263 (AH); 33/35a2=34:12, 30/92a3=16:112, 34/95b1=39:26 (KT)

Kı sa ... yarlı ımızdın tatur ay-miz açar ol yelinigli tamu  kınıdın (33/35a2=34:12 KT)

tawrat-: Acele ettirmek 4616, 3662, 4693 (KB)

bu ı  tutsa terkin kiçig yawrıtur

anı emlemese ölüm tawratır (4616 KBM)

taya-: (Aya a kalkmak için) destek vermek 565/465 (DLT)

ol anı taya.dı (565/465 DLT)

tayıt-: Kaydırmak, kaymasını sağlamak 427/334 (DLT)

ol anı suwka tayıttı (427/334 DLT)

taytur-: Kaydırmak 529/430 (DLT)

ol anı suwka tayturdı (529/430 DLT)

tegşür-: Bir şeyi başka bir şeye çevirmek 33/37b3=34:16 (KT)

Tegşürdimiz olarka bŭstānlar içre iki bŭstān yemişlig, tiken yılğun turur (33/37b3=34:16 KT)

tegşür-: Değiştirmek, döndürmek, bir şeyin yerine başka bir şey koymak 29/30a3=9:39, 37/26a2=47:38, 38(91b1=66:5 (KT)

Tegşürür boğunrı sizde adın, ziyān kılmaz siz anjar nerse (29/30a3=9:39 KT)

tegür-: Ulaştırmak, iletmek 112/100, 189/161, 514/412 (DLT); 827, 1781, 1880 (KB); 331 (AH)

tegür meniñ sāvımnı bilge.leke a.y

tınur kalı atatsa kısırak sanı ta.y (112/100 DLT)

tegür-: Ulaştırmak 33/8b1=33:39, 34/62b3=38:41, 31/84b2=46:23 (KT)

Tegrürler Tañrının yumuşlarını (33/8b1=33:39 KT)

tel-: Delmek 275/240 (DLT)

er tām teldi (275/240 DLT)

teliş-: Delmede yardımlaşmak veya yarışmak 322/263 (DLT)

ola.r ikki tām telişdi (322/263 DLT)

teltür-: (Bir şey) delinmesi için emir vermek, deldirmek 354/282, 354/283 (DLT)

ol tām teltürdi (354/282 DLT)

teñeştür-: Denkleştirmek, eşitlemek 29/28b1=9:37 (KT)

Teñeştürseler anıñ sanını kim Һarām kıldı Tañrı (29/28b1=9:37 KT)

teñger-: Denk hāle getirmek 617/512 (DLT)

ol bīr nēñni bīrke teñgerdi (617/512 DLT)

teñle-: Denkleştirmek, denk duruma getirmek 619/514, 215/185 (DLT); 4875, 5691, 4979 (KB)

bīr nēñ bīrke teñle.di (619/514 DLT)

teñle-: Bir ve aynı hâle getirmek 26/17b2=4:42 (KT)

Anlar kim tandı[lar], hılāf kıldılar yalavaçka eger teñlesedi olar birle yer (26/17b2=4:42 KT)

tep-: Tekme atmak, tekmelemek, tepmek 19/10, 194/166, 265/233 (DLT); tepmek, vurmak, döğmek 974 (KB)

ol kulın tepig tepdi (19/10 DLT)

tepin-: Tepmek, (herhangi bir şey için) ayağını oynatmak 338/273 (DLT)

er atın tepindi (338/273 DLT)

tepiş-: Tekmeleşmek, tepişmek 312/257, 325/264 (DLT)

ol meniñ birle tepişdi (312/257 DLT)

tepret-: Hareket ettirmek, (nesneyi) oynatmak 442/346, 429/335 (DLT); 774, 2536 (KB); 31/32a3=19:83 (KT)

Körmediñ mü biz ıdtımız teklerni kāfirler üze, tepretür anlarını tepretmek (31/32a3=19:83 KT)

terkle-: Hızlandırmak 636/532 (DLT)

ol işı.g terkle.di (636/532 DLT)

teş-: Deşmek 4099 (KB)

kalı basnu tegse buşar baş keser

tamurın teşer kör sorup kan içer (4099 KBM)

tıg-: Köreltmek, sivriliği gidermek 271/237 (DLT)

ok başakın tāş tıgdı (271/237 DLT)

tık-: (Bir şeyi, bir şeyin içine) şiddetle ve tekmeyle sokmak, tıkmak 272/238 (DLT)

ol kâpka ūn tıkdı (272/238 DLT)

tıkın-: (Bir şey, bir şeyin içine) şiddetle ve tekmeyle sokmak 341/275 (DLT)

aş tıkındı (341/275 DLT)

tık-: (Ağaç, tuğ vb. bir şeyi) dikmek 274/239, 106/97 (DLT)

er yıga.ç tikdi (274/239 DLT)

til-: Boylamasına kesmek, dilmek 276/240 (DLT)

er yarında.k tildi (276/240 DLT)

tildür-: Dildirmek 354/283 (DLT)

anı biçe.k bile tildürdi (354/283 DLT)

tileş-: (Kayıp bir şeyi) bulmada yarışmak 322/263 (DLT)

ol meniñ birle nēñ tileşdi (322/263 DLT)

tir-: Biriktirmek 285/244, 524/425, 310/255 (DLT); 719, 3385, 5361 (KB); 309, 247, 248 (AH)

Ol yarma.k tirdi (285/244 DLT)

tirgüz-: Yeniden meydana getirmek, değiştirmek 33/61a2=34:49 (KT)

Keldi sezā yime oza törütmez bātılını yana tirgüzmez (33/61a2=34:49 KT)

tirimsin-: (Para vb.) biriktiriyor görünmek 397/309 (DLT)

ol yarma.k tirimsindi (397/309 DLT)

tirin-: Kendi başına toplamak 340/274 (DLT); 2285 (KB)

ōziñe yemiş tirindi (340/274 DLT)

tişle-: Dişlerle ısırmak 573/471 (DLT); 4601 (KB)

ol anı tişle.di (573/471 DLT)

tiz-: Dizmek 268/235, 280/243 (DLT); 6616, B11, 1620 (KB)

ol yinçü tizdi (268/235 DLT)

tizin-: Kendisi (bizzat) dizmek 340/275 (DLT)

ura.gut yinçü.sin tizindi (340/275 DLT)

tiziş-: Dizmede yarışmak veya yardımlaşmak 318/260 (DLT)

ol meniñ birle yinçü tizişdi (318/260 DLT)

tizle-: Dizleriyle bastırıp ezmek 573/471 (DLT)

bugra erig tizle.di (573/471 DLT)

tizlet-: Dizle bastırmak için emir vermek, dizle bastırtmak 434/339 (DLT)

ol tizletti nēñni (434/339 DLT)

togra-: Doğramak, kesmek 580/477, 566/466, 75/62 (DLT)

men et togra.ga.y men (580/477 DLT)

tokı-: Oğuzcada (birisini) dövmek 15/8, 562/463 (DLT); 2930, 3291, 3957 (KB)

yalawaç bitigçi kalı bolsa yig

anıñ yası élke tokır ay tetig (2930 KBM)

tokı-: (Kapı vb. şeyleri) vurmak 10/5, 562/463, 562/463 (DLT)

ol kapug tokı.dı (562/463 DLT)

tokıt-: (Kapıyı) vurdurmak, çaldırmak 419/329 (DLT)

ol kapug tokıttı (419/329 DLT)

tokıt-: (Madeni şeyleri) dövdürmek 419/329 (DLT)

ol kılıç tokıttı (419/329 DLT)

tola-: Eğip bükme, çevirmek 38/60b1=63:5, 26/21a3=4:46 (KT)

Tolayurlar başlarını körer sen olarnı yüz ewrerler, olar boynağuluq kılğanlar
(38/60b1=63:5 KT)

toldur-: Doldurmak 34/75b2=38:85 (KT)

Her-āyine toldurğay men tamuğnı séndin hem anlardın kim uqsalar saña
olardın (34/75b2=38:85 KT)

toltur-: Doldurmak 354/283 (DLT)

ol ayak tolturdı (354/283 DLT)

tolula-: Doldurmak 5365, B51 (KB)

yağız yér özele önügli ewin

téríp sen tolular sen kaznak ewin (5365 KBM)

tonan-: Donanmak, giyinmek 67, 4969 (KB)

yana koptı yundı tonandı tükel

namâz kıldı özke yorup edgü fâl (4969 KBM)

tonat-: Elbise giydirmek 421/330 (DLT)

ol meni tonattı (421/330 DLT)

tonlan-: Elbise giymek 158/137 (DLT)

iç tonlandı (158/137 DLT)

topul-: Oğuzcada (elbiseyi) çıkarmak 328/266 (DLT)

er tōnın topuldı (328/266 DLT)

toşgur-: Doldurmak 356/284, 458/361 (DLT)

ol ewin tawa.r birle toşgurdı (356/284 DLT)

tök-: Dökmek 273/239 (DLT); 2381, 2935, 6208 (KB)

ogla.n su.w tökdi (273/239 DLT)

töktür-: Dökmek için emir vermek, döktürmek 354/282 (DLT)

ol su.w töktürdi (354/282 DLT)

töküş-: Dökmede, akıtmada yardım etmek veya yarışmak 322/262 (DLT)

ol maña tarıg töküşdi (322/262 DLT)

töñder-: (Bir şeyi) ters çevirmek 617/512 (DLT)

ol aya.k töñderdi (617/512 DLT)

töñit-: (Başı) eğmek 428/334 (DLT)

er başın töñitti (428/334 DLT)

töñüt-: (Başı) eğmek 616/511 (DLT)

er başın töñütti (616/511 DLT)

törpi-: Törpülemek 565/465 (DLT)

er yıga.ç törpi.di (565/465 DLT)

törpiş-: Törpülemde yardım etmek ve yarışmak 368/291, 369/291 (DLT)

ol meniñ birle yıga.ç törpüşdi (368/291 DLT)

törpit-: Törpülemek 428/335 (DLT)

ol müñüz törpitti (428/335 DLT)

töşe-: (Döşek vb.) döşemek 561/463 (DLT); 4645 (KB)

töşe.k töşe.di (561/463 DLT)

töşen-: (Kendi başına döşek vb.) döşemek 341/275 (DLT); 1426, 69, 4591 (KB)

ol öziñe töşe.k töşendi (341/275 DLT)

töşet-: Döşetmek 419/328 (DLT); 6523 (KB)

ol töşe.k töşetti (419/328 DLT)

tuluğla-: Sakalı, kulak altına dürtmek 621/516 (DLT)

ol kulin tuluğla.dı (249/516 DLT)

tumlıt-: Soğutmak 435/340 (DLT); 2120, 2577, 4706 (KB)

tügük yüz açığ söz kişig tumlıtur

tiriglikte kitmez köñülde yatur (2577 KBM)

tuntur-: (Bir şeyi) kaplamak, kaplayarak kapatmak 355/283 (DLT)

ot anıñ kö.zin tunturdı (355/283 DLT)

turgur-: Ayağa kaldırmak 355/284, 366/290 (DLT)

ol meni orundın turgurdı (355/284 DLT)

turpla-: (Bir şeyin) örneğini yapmak 635/531 (DLT)

er turpla.dı nēñni (635/531 DLT)

turpınla-: Aramak 219/188 (DLT)

Anıñ evi turpınla (219/188 DLT)

turpunlan-: Bir şeyi aramak 405/315 (DLT)

er turpunlandı (405/315 DLT)

turumla-: (Suyun vb. bir şeyin derinliğini) boy ile ölçmek 593/486 (DLT)

ol sūwug turumla.dı (593/486 DLT)

tuşur-: Kavuşturmak 2370 (KB)

çerigde bir ança busuğka kigür

yadağ okçı tüşrüp sen öñdün yügür (2370 KBM)

tut-: Yapmak, elde etmek 30/63b1=16:67 (KT)

Hurmā tüpleriniñ yimişlerindin, üzümberdin tutar sizler andın esrütgü
(30/63b1=16:67 KT)

tutun-: Tutunmak 2453, 2638, 4103 (KB)

negü tér eşitgil özin tutnur er

ödinde kirip kör ötüg ötnür er (4103 KBM)

tüg-: Dügümlemek 274/239, 237/206, 387/304 (DLT); 4756, 80, 626 (KB)

er tügü.n tügdi (274/239 DLT)

tüket-: Bitirmek, tamamlamak 420/329 (DLT) 1423, 6626, 3273 (KB); 472 (AH)

ol ışın tüketti (420/329 DLT)

tür-: Dürmek 627/522, 267/234, 285/244 (DLT); 369, 1496, 3275 (KB)

korkma añar utru turup tegre yöre

kapsa anıñ alpagutın andan tür e (627/522 DLT)

türçit-: (İşe) başlatmak 429/335 (DLT)

ol añar iş türçitti (429/335 DLT)

türün-: Kendi başına dürmek 340/274 (DLT)

er öz bitigin türündi (340/274 DLT)

türüş-: Dürmede yardımcı olmak veya yarışmak 316/259 (DLT)

ol maña bitig türüşdi (316/259 DLT)

tüşür-: Düşürmek 308/254 (DLT); 1001, 2347, 2349 (KB)

ol eligdi.n yarma.k түşürdi (308/254 DLT)

tüşür-: Düşürmek, bırakmak 33/33a1=34:9 (KT)

Iygay erdimiz olarnı yer qodı azu түşürgetimiz olar üze päre bulıt
(33/33a1=34:9 KT)

tüşür-: İndirmek 308/254, 423/331 (DLT)

men anı attın түşürdüm (308/254 DLT)

tüşüt-: Düşürmek, uğratmak 5531 (KB)

yırak tut sewinçin tilemez kişig

sewitme añar bérme kılğu işig (5531 KBM)

tüz-: (Yer vb. şeyleri) düzeltmek 268/235 (DLT); 205, 268, 886 (KB)

ol yi.rig tüzdi (268/235 DLT)

tüzet-: Tanzim etmek, düzeltmek B75 (KB)

uğış-: Uyumakta yarışmak 100/92, 100/93 (DLT)

ol meniñ birle uğışdı (100/92 DLT)

uğlat-: (Birini, birinin) peşine salmak 136/119 (DLT)

ol oğlın uğlattı (136/119 DLT)

uğtur-: Arkasına takmak, peşine katmak 32/27b3=28:42 (KT)

Uğturdımız olarkā bu dünyā içinde la'net (32/27b3=28:42 KT)

uğul-: Takip etmek 1125, 3422, 5202 (KB)

bu begler baş ol kança barsa başı

udula barır barça udmış kişi (5202 KBM)

uğula-: Takip etmek, izinden gitmek 156/134 (DLT)

ol anı uğu.la.dı (156/134 DLT)

uglıt-: Arttırmak, çoğalttırmak 136/119 (DLT)

ol tawa.rın uglıttı (136/119 DLT)

ula-: Bağlamak 556/459 (DLT); 75, 136, 676 (KB); 82, 62 (AH)

ol y1.p ula.dı (556/459 DLT)

ula-: Ulaştırmak, eriştirmek 32/33b3=28:51 (KT)

Bütünlükün uladımız olarkā aymağnı, bolğay kim olar pend tutğaylar
(32/33b3=28:51 KT)

ulat-: Ulaştırmak 114/103 (DLT); 5604 (KB)

ol yıp ūlattı (114/103 DLT)

ultur-: (Et, elbise vb. şeyleri) ezdirmek, yıpratmak 119/106 (DLT)

ol eşiç içre et ulturdı (119/106 DLT)

urpat-: Dağıtmak 134/117 (DLT)

er başın urpattı (134/117 DLT)

uşat-: Ufalamak 114/102, 135/118 (DLT); 2515 (KB) → **uwşat-**

ol etme.k uşattı /114/102 DLT)

uv-: Ovalamak 9/5 (DLT)

uva (9/5 DLT)

uw-: Ufalamak 93/86 (DLT)

ol etme.k uwdı (93/86 DLT)

uwşat-: Ufalamak 135/118 (DLT) → **uşat-**

ol etme.k uwşattı (135/118 DLT)

uwun-: Bizzat ufalamak 110/99, 341/275 (DLT)

ol öziñe etme.k uwundı (110/99 DLT)

uwuş-: Ufalamakta yardım etmek veya yarışmak 102/94 (DLT)

ol maña etme.k uwuşdı (102/94 DLT)

uy-: (Un vb. şeyleri) sertleşip kıvamını bulması için bastırmak 97/90 (DLT)

ol ūnug uydı (97/90 DLT)

uytur-: (Un vb. şeyleri, çuvala) bastırtmak 138/121 (DLT)

ol ūn uyturdı (138/121 DLT)

uyuş-: (Un vb. şeyleri çuvala) bastırmakta yardımcı olmak 138/120 (DLT)

ol añar kâpka ūn uyuşdı (138/120 DLT)

üdrüş-: Seçmede yardım etmek veya yarışmak 124/109 (DLT)

ol maña tava.r üdrüşdi (124/109 DLT)

üdür-: Seçmek; dağıtmak 83/74, 98/91, 186/159 (DLT)

budraç yeme kudurdi

alpa.gutın üdürdi

sūsın yana kadırdı

kelge.li met irkişür (83/74 DLT)

üg-: Küme hâline getirmek 94/87 (DLT); 2935 (KB)

ol yarma.k ügdi (97/87 DLT)

ügri-: (Beşik vb. şeyleri) sallamak; savurup oynatmak; mecazen yaltaklanarak hileyi gizlemek 140/123, 178/152 (DLT)

ura.gut bişik ügri.di (140/123 DLT)

ol anı ügri.di (140/123 DLT)

ügriş-: (Beşik vb. şeyleri) sallamakta yardımcı olmak 125/110 (DLT)

ol añar bēşik ügrışti (125/110 DLT)

ügrit-: (Beşik vb. şeyleri) sallattırmak 135/118 (DLT)

ol aña.r bişik ügritti (135/118 DLT)

ügtür-: Yığmak, toplamak için emir vermek 119/106 (DLT)

ol miñ yarma.k añar ügtürdi (119/106 DLT)

ügüse- ~ ügse-: Toplamak istemek 142/124 (DLT)

ol topra.k ügüse.di (142/124 DLT)

üklit-: Çoğaltmak, çoğalttırmak, arttırmak 136/119, 445/347 (DLT)

ol nēñni üklitti (136/119 DLT)

üle-: Paylaştırmak, dağıtmak 37/24, 556/459 (DLT); 2765, 1034, 1112 (KB)

algı.l ögüt mindi.n ogu.l erdem ti.le

bo.yda ūlug bilge bolup bilgi.ŋ ūle (37/24 DLT)

ület-: Dağıtılıp üleştirilmek için emir vermek, üleştirtmek 115/103 (DLT); 2551 (KB)

ol çıga.yka yarma.k ületti (115/103 DLT)

ülgüle-: Ölçmek, tartmak, düzenlemek 312, 6495, 792 (KB)

yıl altmış iki erdi dört yüz altmış iki bile

bitiyü tükettim bu söz ülgüle (6495 KBM)

ün-: (Ağaç, duvar temeli vb. şeyleri) deşmek 97/90 (DLT)

ol yıga.ç üñdi (97/90 DLT)

ünde-: Okumak 33/75a1=35:29 (KT)

Bütünlüğün anlar ündeyürler Tañrının kitabını (33/75a1=35:29 KT)

üntür-: (Tahta vb. şeyleri) deldirmek 147/128 (DLT)

ol añar yıgaç üñtürdi (147/128 DLT)

ürüş-: Üflemede yardım etmek veya yarışmak 101/93 (DLT)

ol maña ôt ürüşdi (101/93 DLT)

üstik-: İstemek 4294, 4487 (KB)

biregü bay ewlik tiler üstikip

takı biri körklüg tiler köz tikip (4487 KBM)

üşe-: Aramak için eşelemek 556/458 (DLT)

ol yi.rig üşe.di (556/458 DLT)

üşe-: Eşmek, eşelemek 27/39b3=5:31 (KT)

İdıt Tanrı bir ıaręanı üşeyür yer içinde körkıtmek için anar (27/39b3=5:31 KT)

üşet-: Arama için emir vermek, aratmak 114/102 (DLT)

ol anıı evin üşetti (114/102 DLT)

üştür-: Delmek için emir vermek, deldirmek 118/106 (DLT)

ol ok üştürdi (118/106 DLT)

üşüt- ~ üşit-: Soğuğuncaya kadar soğukta bırakmak 114/102, 113/102 (DLT)

ol mini tumlıgka üşütti (114/102 DLT)

üz-: Koparmak, kesmek, kesip atmak 93/86, 260/227 (DLT); 655, 2419, 3583 (KB)

ol yıp üzdi (93/86 DLT)

üztür-: Kopartmak 118/106 (DLT)

ol yıp üztürdi (118/106 DLT)

üzüse-: Koparmak istemek 141/123 (DLT)

ol yısığ üzüse.di (141/123 DLT)

üzüş-: Koparmakta yardım etmek veya yarışmak 102/93 (DLT)

ol maņa üzüm üzüşdi (102/93 DLT)

yağ- ~ yat-: Yaymak, sermek 422/331, 631/527, 34/21 (DLT); 2318, 3412, 35 (KB); 36/22a1=42:29 (KT)

Anıı nişānlarındın kökler törütmek hem yerler törütmek, anı kim yaydı olar içinde teprenıglıdın (36/22a1=42:29 KT)

yağ-: Yaymak, dağıtmak, bol bol vermek 36/20b1=42:27, 36/89b3=45:4, 26/50a3=4:83 krş. yay- (KT)

Eğer yağsa Tanrı rüzini kullarıņa küç kılęaylartı yer içinde (36/20b1=42:27 KT)

yağın-: Bizzat yaymak 479/383 (DLT)

ol tōnın kŭnke yağındı (479/383 DLT)

yağısa-: Yaymak istemek 577/475 (DLT)

ol tōşe.k yağısa.dı (577/475 DLT)

yağış-: Yaymada yardım etmek veya yarışmak 474/379 (DLT)

ol añar tōşe.k yağışdı (474/379 DLT)

yagla-: Yağlamak 579/476, 584/479 (DLT)

er koguş yagla.dı (579/476 DLT)

yaglat-: Yağlatmak 440/344 (DLT)

ol kogışnı yaglattı (440/344 DLT)

yagut-: Yaklaştırmak 423/331 (DLT); 6028, B62, 2506 (KB); 37/88a2=51:27, 33/53a2=34:37, 31/20b1=19:52 (KT)

Keldürdi buzağı semüz, yağuttı anı olarkā aydı: yémez mü sizler?
(37/88a2=51:27 KT)

yak-: Dokunmak 471/377 (DLT)

ol añar elig yakdı (471/377 DLT)

yakış-: Yakı yakmada yardım etmek 475/380, 476/380 (DLT)

ol añar yakıg yakışdı (475/380 DLT)

yaktur-: Yakı yapmak için emretmek, yakı yaktırtmak 484/387 (DLT)

ol bāška yakıg yakturdı (484/387 DLT)

yaktur-: Dokundurtmak 484/387 (DLT)

yakur-: Yaklaştırmak 473/379 (DLT); 6617, 3283, 3154 (KB)

ol atıg maņa yakurdı (473/379 DLT)

yalga-: Yalamak 578/475, 132/115 (DLT); 2888 (KB) → **yalwa-**

aya.k yalga.dı (578/475 DLT)

yalgan-: Yalamak, yalanmak 489/391 (DLT) → **yalwan-**

er çana.k yalgandı (489/391 DLT)

yalgaş-: (Birden çok kişi) yalamak, yalaşmak 487/389 (DLT)

ola.r ba.l yalgaşdı (487/389 DLT)

yalgat-: Yalatmak 440/343 (DLT) → **yalwat-**

ol añar ba.l yalgattı (440/343 DLT)

yalrıt-: Parlatmak; parlayıncaya kadar cilâlatmak 439/343 (DLT) → **yulrıt-**

kirşe.n anıñ yūzin yalrıtı (439/343 DLT)

yalwa-: Yalamak 578/476 (DLT) → **yalga-**

er yāg yalwa.dı (578/476 DLT)

yalwan-: Yalanmak 489/391 (DLT) → **yalgan-**

er agzın yalwandı (489/391 DLT)

yalwat-: Yalatmak 440/344 (DLT) → **yalgat-**

ol añar yāg yalwattı (440/344 DLT)

yamla-: Silip süpürmek, temizlemek 479/383, 579/476 (DLT)

yüknüp maña imledi

közüm yāşın yamladı

bagrım bāşın emledi

elgin bolup ol keçe.r (479/383 DLT)

yamlaş-: Süpürmede yardım etmek 488/390 (DLT)

ol añar ew yamlaşdı (488/390 DLT)

yamlat-: Süpürtmek 441/344 (DLT)

ol ewin yamlattı (441/344 DLT)

yandur-: Geri döndürmek 485/388 (DLT); 3092, 5812, 368 (KB)

ol anı ewke yandurdı (485/388 DLT)

yandur-: Döndürmek, çevirmek, havale etmek 38/60a2=63:5, 37/84a2=51:9, 36/29b3=42:44 (KT)

Yoqatsun anlarını Tañrı, neçük yandrurlar anlarını (38/60a2=63:5 KT)

yandur-: Geri vermek, iade etmek, vermek 38/20b1=59:6, 38/21a3=59:7, 26/52b3=4:86 (KT)

Ol kim yandurdı Tañrı yalavaçı üze olardıñ sekirtmediñizler anıñ üze aǵlardıñ (38/20b1=59:6 KT)

yandur-: Döndürmek, başka bir şeye çevirmek 26/22b2=4:47 (KT)

Qınayu yoǵsa-miz yüzlerini taǵı yandursa-miz anı arǵalarıña (26/22b2=4:47 KT)

yañıla-: Yenilemek 620/515 (DLT)

ol tönin yañı.la.dı (620/515 DLT)

yap-: (Kapıyı) çarpmak, kapatmak, örtmek 536/438, 469/375, 188/160 (DLT); örtmek, kapamak 719, 3232, 1563 (KB)

sũ keld yi.r yapa

kaza.r kar (tuyag) tepe

kaçtı aǵar Alp Apa

uwut bolup ol yaşa.r (536/438 DLT)

yapçur-: Yapıştırtmak 485/387 (DLT) → **yapşur-**, **yawçur-**

ol o.kka yüg yapçurdı (485/387 DLT)

yapın-: Kendi kendine (kapıyı) çarpmaya başlamak, örtmek 479/383 (DLT)

ol kapug yapındı (479/383 DLT)

yapısa- ~ yapsa-: Örtmek istemek 233/202, 577/475, 353/282 (DLT)

tumlıg kelip kapsadı

kutlug yāyığ tepsedi

karlap ajun yapsadı

et yin üşüp emrişü.r (233/202 DLT)

yapıştur-: Örtmek, kapamak 31/90a2=20:121 (KT)

Belgürdi olarkā anıñ uwut yerleri, yapışturu āğāzdılar ol iki üze uştmāñ
yapraķındın (31/90a2=20:121 KT)

yapruş-: (Bir yeri) düzeltme ve düzletmede yardımcı olmak 486/388 (DLT)

ol añar yi.r yapruşdı (486/388 DLT)

yapşur-: Yapıştırmak 485/388 (DLT) → **yapçur-**, **yawçur-**

o.kka yilim yapşurdı (485/388 DLT)

yaptur-: (Kapı vb. bir şeyi) çarpmayı emretmek, kapattırmak 483/386 (DLT)

ol añar kapug yapturdı (483/386 DLT)

yapur-: Saklayıp gizlemek 473/378 (DLT)

er sö.züg yapurdı (473/378 DLT)

yapur-: (Yeri vb.' ni) pürüzsüz hâle getirip düzeltmek 473/378 (DLT)

ol yi.rig yapurdı (473/378 DLT)

yapurt-: Gizlemek için emir vermek, gizletmek 632/527 (DLT)

ol sö.züg yapurttı (632/527 DLT)

yapurt-: (Yeri) düzeltmek, parçacıkları toplatmak için görevlendirmek, düzelttirmek,
toplattırmak 632/527 (DLT)

ol yi.rig yapurttı (632/527 DLT)

yar-: Yarmak 441/344, 469/375, 458/362 (DLT); 2787 (KB)

yaşnat kılıç başı üze kakkıl yar a

bıçlıp anıñ boynı takı kalkan tura (441/344 DLT)

yaraştır-: Yaraştırmak, uyuşturmak 146, 3726 (KB)

isig tumlığığ hem kuruğ ya ölüğ

yaraştırdı halkka tegürdi ülüg (3726 KBM)

yarımla-: (Yol vb. şeyleri) yarılamak 594/487 (DLT)

ol yölüg yarımla.dı (594/487 DLT)

yarın-: Kendi başına yarmaya başlamak 479/383 (DLT)

ol butik yarındı (479/383 DLT)

yarman-: Tırmanmak 490/392 (DLT)

er tāmka yarmandı (490/392 DLT)

yartur-: (Odun vb. şeyleri) yardırmak 483/387 (DLT)

ol añar yıga.ç yartırdı (483/387 DLT)

yarut-: Aydınlatmak, parlatmak 134, 1840, 3411 (KB); 16 (AH)

karartğku ew ol bu kişi tün sanı

ukuş bir yula teg yarutur anı (1840 KBM)

yas-: Çözmek, sökmek 470/376 (DLT)

er ya.sın yasdı (470/376 DLT)

yas-: Dağıtıp yaymak, ifrata gitmek 3674 (KB)

yazukum üküş tép umınç kesmegü

tapuğka inanıp tapuğ yasmağu (3674 KBM)

yasıla-: Yassılaştırmak 588/482 (DLT)

ol yası.la.dı nēḡni (588/482 DLT)

yaş-: Gizlemek, saklamak 30/57b3=16:59 (KT)

Yaşar boḡundın yawuzluḡındın (30/57b3=16:59 KT)

yaşnat-: Parlatmak 441/344 (DLT)

yaşnat kılıç başı üze kakkıl yar a

bıçlıp anıḡ boynı takı kalkan tura (441/344 DLT)

yaşruş-: Gizlemede anlaşımak 486/389 (DLT)

ola.r sö.züḡ yaşruşdı (486/389 DLT)

yaşur-: Gizlemek, örtmek 308/254, 473/379 (DLT); 770 (KB); 33/6b1=33:37, 33/18a3=33:54, 27/29a1=5:15 (KT)

Yaşur sen özün içinde anı kim Tanrı belgürtüḡli ol (33/6b1=33:37 KT)

yatgur-: Yatırmak ve uyutmak 485/388 (DLT)

ol anı yatgurdı (485/388 DLT)

yattur- ~ yaḡtur-: Yayırmak 483/386 (DLT)

ol aḡar töşe.k yatturdı (483/386 DLT)

yaw-: Yaklaştırmak, yakınlaştırmak, getirmek 2409 (KB)

sen altun kümüş birle alma kuluḡ

bu üç neñ yulu kıl karnuḡnı yawar (2409 KBM)

yawçur-: (Bir şeyi bir şeye) yapıştırmak 485/387 (DLT) → **yapçur-**, **yapşur-**

yawçurdı (485/387 DLT)

yay-: Yaymak 2744 (KB)

idi çın bütün ked kerek er köni

köñül yaymasa ötrü tutsa munı (2744 KBM)

yay-: Oynatmak, sallamak 553/456 (DLT)

yîl yıga.çığ yaydı (553/456 DLT)

yayın-: (Elbise vb. şeyleri suda) çalkalamak 480/384 (DLT)

ol suwda tönın yayındı (480/384 DLT)

yaykat-: Sallamak, alt üst etmek 30/37a3=16:15 (KT)

Kemiştirler yer içinde bekümiş tağlar yaykatmasun sizlerni (30/37a3=16:15 KT)

yaytur-: Çalkalatmak 486/388 (DLT)

ol tönın suwda yayturdı (486/388 DLT)

yaz-: Çözmek 470/376, 469/376, 490/392 (DLT); 283, 1809, 1856 (KB); 222 (AH)

ol tügü.n yazdı (470/376 DLT)

yaz-: Iskalamak 470/376, 610/502 (DLT)

ol keyikni yazdı (470/376 DLT)

yaz-: Döşemek, yaymak 36/7a2=42:12, 36/21b1=42:28 (KT)

Yazar rüzini kimke tilese hem tarutur (36/7a2=42:12 KT)

yazın-: Bizzat çözmek 479/383, 490/392 (DLT)

er ku.rın yazındı (479/383 DLT)

yazış-: Çözmede yardım etmek veya yarışmak 475/380 (DLT)

ol aña.r tügü.n yazışdı (475/380 DLT)

yazış-: Sökmeye yardımcı olmak 475/380 (DLT)

ol maña yā yazışdı (475/380 DLT)

yazsa- ~ yazısa-: Çözmek istemek 578/475 (DLT)

ol ku.rı.n yazsa.dı (578/475 DLT)

yaztur-: Çözdürmek 484/387 (DLT)

ol aṇar tūgü.n yazturdı (484/387 DLT)

yeḏtür-: (Bohçaya) doldurtup korumaya almak 483/387 (DLT) → **yettür-**

yeḏtürdüm (483/387 DLT)

yelpiş-: (Sinek vb. şeyleri) yelpazeyle kovmada yardım etmek; yelpaze ile yellemek 486/388 (DLT)

ol aṇar siṇe.k yelpişdi (486/388 DLT)

yelpit-: (Sinek vb. şeyleri) yelpazeyle kovdurtmak, yelpazeletmek 439/342 (DLT)

ol aṇar siṇe.k yelpitti (439/342 DLT)

yemrüş-: (Ağaç vb. şeyleri) sökmede yardım etmek 487/389 (DLT)

ol aṇar yıga.ç yemrüşdi (487/389 DLT)

yemür-: (Ağaç vb. şeyleri) kesmek 473/379 (DLT)

er yıga.ç yemürdi (473/379 DLT)

yenç-: Ezmek, çiğnemek; bir şeyi ısırp parçacıklarını birbirine katmak 632/527 (DLT); 2945, 3000, 4015 (KB)

ol kāgu.nug yençdi (632/527 DLT)

yençi-: Ezmek 577/474 (DLT)

bilge bŭgŭ yunçı.dı

ajun anı yençidi

erdem eti tınçı.dı

yerke tegip sŭrtŭlŭ.r (577/474 DLT)

yeṇşür-: (Sıcak suyu, soğuk suya) katıp ılıklaşmasını sağlamak 618/513 (DLT)

ol isig sŭwug tumlugka yeṇşürdi (618/513 DLT)

yer-: (Dal vb. şeyleri) demir kullanmadan, nazikçe yarmak 469/375 (DLT)

ol butık yerdi (469/375 DLT)

yeş-: Çözmek 31/42b2=20:27 (KT)

Yeşé bérgil baǵnı tilimdin, uqsunlar üçün sözümni (31/42b2=20:27 KT)

yetise- ~ yitise-: Neredeyse ulaşacak olmak 577/475 (DLT)

ol meni yitise.di (577/475 DLT)

yetrüş-: Ulaştırırda yardım etmek 486/389 (DLT)

ola.r ikki bîr bîrke at yetrüşdi (486/389 DLT)

(yettür-): (Bohçaya) doldurtup korumaya almak (DLT) → **yeğtür-**

yetür-: Yetirmek, yetiştirmek 2029, 3192, 675 (KB)

sak erse begi ilke tegmez elig

kalı tegse yetrür ukuş ög bilig (2029 KBM)

yetür-: Ulaştırmak 33/46a2=34:27 (KT)

Aygıl: qođuǵ méni anları kim yetürdüñiz aǵar ortaqlar (33/46a2=34:27 KT)

yığla-: (Misk vb. bir şeyi) koklamak 579/476 (DLT)

ol yıpa.r yığla.dı (579/476 DLT)

yıǵ-: Yıǵmak, toplamak; biriktirmek 251/221, 471/376, 12/6 (DLT); 372, 3046, 5513 (KB); 262, 299 (AH)

neñin tutar bekleyü özi yime.s

saranlıkın sıgtayu altun yıga.r (251/221 DLT)

yıǵ-: Bekletmek, alıkoymak, engel olmak, saptırmak, yoldan çevirmek 28/6b1=7:111, 28/80a2=8:30, 29/25b1=9:34 (KT)

Yıǵkıl anı hem qadaşını, ıdǵıl kendleri içinde térdeçiler (28/6b1=7:111 KT)

yıǵın-: Kendisi için toplamak, biriktirmek 479/383 (DLT)

er öziñe yarma.k yıǵındı (479/383 DLT)

yıgtur-: Yığdırmak, toplatmak 484/387 (DLT)

ol aṇar tarıg yıgturdı (484/387 DLT)

yıgu-: Savmak, uzaklaştırmak 35/52a1=40:47 (KT)

Nek sizler bar mu siz kim yığusa sizler bizdin ülüşni otdın (35/52a1=40:47 KT)

yık-: Yıkma 55/40, 193/165, 471/377 (DLT); 745, 2686, 1045 (KB)

bardı eren konuk körüp kutka saka.r

kaldı yawuz oyuk körüp ewni yıka.r (55/40 DLT)

yıkısa-: Yıkma istemek 578/475 (DLT)

ol tām yıkısa.dı (578/475 DLT)

yıkış-: Yıkma yardımcı olmak 476/380 (DLT)

ol aṇar tām yıkışdı (476/380 DLT)

yıktur-: Yıktırmak 484/387 (DLT)

ol anıṇ ewin yıkturdı (484/387 DLT)

yılıt-: (Su vb. şeyleri) ısıtmak 423/332 (DLT)

er sūwıg yılıttı (423/332 DLT)

yıpla-: (Yüzdeki tüyleri) ipe almak 578/476 (DLT)

ura.gut yūzin yıpla.dı (578/476 DLT)

yıplaş-: (Birbirinin yüzünden) kıl almak 487/389 (DLT)

ura.gutla.r yūzin yıplaşdı (487/389 DLT)

yıplat-: (Yüz tüylerini) aldırtmak 440/344 (DLT)

ura.gut yūzin yıplattı (440/344 DLT)

yırat-: Uzaklaştırmak 423/331 (DLT); 2295, 3525, 6153 (KB); 25/23b3=3:168, 33/39a3=34:19 (KT)

Yıratınlar özleriñizdin ölümni (25/23b3=3:168 KT)

yırt-: Yırtmak 632/527, 104/95, 162/141 (DLT); 4966 (KB)

ol tönin yırttı (632/527 DLT)

yırtın-: Yırtar görünmek 489/391 (DLT)

ol tönin yırtındı (489/391 DLT)

yırtış-: Yırtmada yardım etmek 486/388 (DLT)

ol añar bö.z yırtışdı (486/388 DLT)

yilpire-: Cin çarpmış gibi yüzünü bir sağa bir sola çevirmek 483/386 (DLT)

er yilpiredi (483/386 DLT)

yin-: (Ev vb. yerleri) aramak 472/378 (DLT) → **yind-**

anın ewin yindi (472/378 DLT)

yinçgele-: İnceltmek 622/517 (DLT)

ol nēñni yinçge.le.di (622/517 DLT)

yind-: (Ev vb. yerleri) aramak 472/378 (DLT); 103, 417 (AH) → **yin-**

yindti (472/378 DLT)

yindür-: (Ev vb. yerleri) aratmak 485/388 (DLT)

anın ewin yindürdi (485/388 DLT)

yinit-: Hafifletmek 5115, 6336, 6082 (KB)

özün yük yinitti bu dünyâ kodup

ilindim men emdi ağır yük yüdüp (5115 KBM)

yitikle-: Kayıp bir şeyi aramak 594/486 (DLT)

ol at yitikle.di (594/486 DLT)

yitit-: Bilemek 22 (AH)

yittür-: (Para vb. şeyleri) yok ettirmek 483/387 (DLT)

ol anar yarma.kın yittürdi (483/387 DLT)

yitür-: Kaybetmek 473/378 (DLT); 958, 1410, 4518 (KB)

er yarma.k yitürdi (473/378 DLT)

yitür-: Yitirmek, kaybetmek 38/35a2=60:1 (KT)

Kim kılsa anı sizdin rāstlık üze, yitürdi köni yolını (38/35a2=60:1 KT)

yitür-: Heba etmek, boşa çıkarmak 37/8b2=47:8 (KT)

Anlar kim tandılar helāklik olarka, yitürdi 'amellerini (37/8b2=47:8 KT)

yōd-: Silmek 632/527 (DLT); yoğ-: silmek, bozmak 2798 (KB)

ol topra.k yūzindin yōdtı (632/527 DLT)

yoğ-: Kaybetmek 350 (AH)

yoğısa-: Silmek istemek 577/475 (DLT)

ol bitig yoğısa.dı (577/475 DLT)

yoğtur-: Sildirmek, sildirtmek 483/386 (DLT) → **yottur-**

yoğturdum (483/386 DLT)

yoğun-: Kendi başına, kendi kendine silmek 479/383 (DLT)

ol kö.zdin yāş yoğundı (479/383 DLT)

yoğuş-: Silmede yardımcı olmak 474/379 (DLT)

ol kılıçtın kân yoğuştı (474/379 DLT)

yoka-: Yoklamak, okşamak 214 (AH)

yoklat-: Çıkartmak, yükseltmek 440/344 (DLT); 175, 2120 (KB)

ol anı tāgka yoklattı (440/344 DLT)

yolçıla-: Göstermek, belli etmek 33/36a2=34:14, 31/45a2=20:40, 33/31b2=34:7 (KT)

Kaçan hüküm kıldımız erse anıñ üze ölümni yolçılamadı anlarğa anıñ ölümü
üze meger ol bir yer kırt kenesi yéyür anıñ tayağını (33/36a2=34:14 KT)

yolgır-: Rastlamak 363/288 (DLT)

kelse saña yolgıra

ūdun anı ođgur a

barsun naru kağgura

sattı meniñ a.yımı (363/288 DLT)

yomdar-: Toplamak 485/388 (DLT)

ol kişini yomdardı (485/388 DLT)

yon-: Kesmek, yontmak 193/166 (DLT); 34/28b2=37:95 (KT)

Aydı: tapnur mu siz añar kim yonar siz? (34/28b2=37:95 KT)

yorı- ~ yoru-: Gezip dolaşmak 30/47b1=16:36, 33/39a1=34:18, 25/8a3=3:137 (KT)

Yorıñlar yer içinde bağıñlar neteg erdi yalğan tutğuçılarınñ soñı
(30/47b1=16:36 KT)

yorı- ~ yoru-: Sefere çıkmak, yolda olmak 26/61b2=4:94, 26/67b3=4:101,
25/20b3=3:156 (KT)

Kaçan yorısa siz Tañrı yolı içinde belgülüg tileñler (26/61b2=4:94 KT)

yorı- ~ yoru-: Yürüme, uzaklaşmak 25/16b1=3:153, 31/45a1=20:40,
28/60a5=7:195 (KT)

Ançada yorıyur erdiñiz kıyu baqmaz erdiñiz (25/16b1=3:153 KT)

yorı- ~ yoru-: Akıp gitmek, yüzmek, (rüzgâr için) esmek 34/6b1=36:38,
34/61b1=38:36, 34/80a1=39:5 (KT)

Kün yorıyur amrulğu yerke (34/6b1=36:38 KT)

yorit-: Yürütmek 70/57, 423/331 (DLT); 5985, 1124, 1345 (KB); 454 (AH)

az edgüke tegse unitur özin

yaşıl kökte üstün yoritur sözün (1124 KBM)

yottur-: Sildirmek 483/386 (DLT) → **yoğtur-**

men añar bitig yotturdum (483/386 DLT)

yöle-: Destek yapmak, desteklemek 481/385 (DLT); 5792, 5125 (KB)

ol tāmıg yöle.di (481/385 DLT)

yör-: (Bağdan) çözmek 469/375, 526/427 (DLT)

ura.gut oğlın beşıktin yördi (469/375 DLT)

yörge-: Sarmak 578/476 (DLT)

ol ağa.kın yörge.di (578/476 DLT)

yörgen-: (Yorgan vb. bir şeye) sarınmak 490/391, 490/392, 417/327 (DLT)

er yogurka.nka yörgendi (490/391 DLT)

yörget-: (İp vb. şeyleri) sarmak 440/344 (DLT)

ol yıp yörgetti (440/344 DLT)

yu-: Yıkamak 463/367, 472/378, 554/457 (DLT); 1115, 2108, 6454 (KB); 112, 230, 328 (AH); 27/21a1=5:6 (KT)

Ƙopsa siz namāzka yuŋ yüzleriñizni hem eligleriñizni tirseklerke tegi (27/21a1=5:6 KT)

yuba-: Savsaklamak ve yapmamak 480/384 (DLT)

er ışıg yuba.dı (480/384 DLT)

yuban-: (Kendini işten) alıkoyup savsaklamak 479/383 (DLT)

er ıştın yubandı (479/383 DLT)

yubat-: Savsaklatmak, başkasını savsaklamak için zorlamak 422/331 (DLT)

ol ışıg yubattı (422/331 DLT)

yudrukla-: Yumruklamak 32/11a2=28:15 (KT)

Yudrukladı anı Mūsā öldürdi (32/11a2=28:15 KT)

yudruklan-: Avucun tamamını yummak, yumruk yapmak 492/394 (DLT)

er yudruklandı (492/394 DLT)

yugurt-: Yoğurtmak 633/528 (DLT)

ol aṇar ūn yugurttı (633/528 DLT)

yuktur-: Sürmek, dokundurmak, bulaştırmak 484/387 (DLT)

ol anıñ tōniṇa yıpa.r yukturdı (484/387 DLT)

yul-: (Bağı) çözmek 472/377, 471/377 (DLT); 4789, 6100, 3091 (KB); 12, 160 (AH)

er bulunug yuldı (472/377 DLT)

yul-: Yolmak 472/377, 276/240, 471/377 (DLT)

yulk-: (Taş vb.) sıyırmak ve ezmek 632/527 (DLT)

tāş anıñ aḍa.kın yulkdı (632/527 DLT)

yultur-: Yoldurmak 485/387 (DLT)

ol taka.gu.nı yulturdı (485/387 DLT)

yulun-: Kurtarmak 1438 (KB)

et öz ârzû sürgen havâka bulun

bulun bolma bolsa özüñni yulun (1438 KBM)

yum-: Yummak 648, 624, 625 (KB); 424 (AH)

saña sözledim men sözüg tıñladım

közüñ yumduñ erse özüm tañladım (648 KBM)

yumdar-: Toplamak 2996, 5315 (KB)

yıl ay kün tükese asıǵ yomdarur

yüz utru ulaşur öz asğı alur (2996 KBM)

yumdar-: Toplamak, bir araya getirmek 30/20b1=15:25 (KT)

Bütünlükin seniñ İdiñ ol kim yumdarur olarnı (30/20b1=15:25 KT)

yumşat-: Yumuşatmak 440/343 (DLT); 33/33b3=34:10 (KT)

Yumşattımız añar temürni (33/33b3=34:10 KT)

yumşat-: (Deri için) tabaklamak 440/343 (DLT)

ol teri yumşattı (440/343 DLT)

yumun-: Yumar gibi yapmak 480/384 (DLT)

ol kö.zin yumundı (480/384 DLT)

yumup aç-: (Göz) yumup açmak 30/70b3=16:77 (KT)

Ḳıyāmet işi meger köz yumup açmak teg azu ol yaqınraq (30/70b3=16:77 KT)

yumurla-: Toplamak 196/168 (DLT)

ügür sürüg köy tewe yundı bile

yumurlayu erkenin sūtin saga.r (196/168 DLT)

yuv-: Yuvarlamak 615/510 (DLT) → **yuw-**

meniñ bile kēneşdi

bilgi maña teñeşdi

eren bile sūñüşdi

alpla.r başın ol yuva.r (615/510 DLT)

yuw-: Yuvarlamak 471/376, 491/392 (DLT) → **yuv-**

er topık yuwdı (471/376 DLT)

yuwtur-: Yuvarlatmak 484/387 (DLT)

ol topık yuwturdi (484/387 DLT)

yuwul-: Akıtmak 4902, 6213, 6238 (KB)

éli turdi ança sakındı özün

köñül bertti yaşı yuwuldi közün (4902 KBM)

yuwusa-: Yuvarlamak istemek 578/475 (DLT)

ol topık yuwusa.dı (578/475 DLT)

yuwuş-: Karşılıklı yuvarlamak 475/380 (DLT)

ola.r bir birke topık yuwuşdı (475/380 DLT)

yüğ-: Yükleme, yüklenmek 1876, 1720, 1875 (KB); 352, 190 (AH)

yükümni yüder sen tilek iş yorır

méni tındurur sen saña yük tegir (1876 KBM)

yüğür-: Yükleme 1437, 1720, 5360 (KB)

uluğ yük boyunka yüdürdi ilig

osal bolma saklan ay kılkı silig (1437 KBM)

yüğür-: Yükleme 473/378, 186/159, 473/379 (DLT)

ol teweke yük yüdürdi (473/378 DLT)

yüğüş-: Taşımada yardım etmek veya yarışmak 474/379 (DLT)

ol ikki tarıg yüdüşdi (474/379 DLT)

yüg-: Toplamak 387/304 (DLT)

ıdımnı öger men

biligni yüger men

köñülni tüger men

erdem ü.ze türlünür (387/304 DLT)

yügürt-: (Birini) koşturmak 633/528, 404/314 (DLT); 574 (KB)

ol anı yügürtti (633/528 DLT)

yükle-: Yüklemek 579/476, 583/478 (DLT)

ol teweke yü.k yükle.di (579/476 DLT)

yüklemsin-: Yük taşır görünmek 585/479 (DLT)

ol yük yüklemsindi (585/479 DLT)

yüklet-: Yükletmek 440/344 (DLT)

ol yük yükletti (440/344 DLT)

yüksset-: Yükseltmek 440/343 (DLT)

ol tām yüksetti (440/343 DLT)

yüle-: Desteklemek 2105, 3056, 3240 (KB)

arığ ol bu kut kıw arığlık tiler

süzük ol bu devlet süzükni yüler (2105 KBM)

yüli-: Tıraş etmek 482/385 (DLT)

er saç yüli.di (482/385 DLT)

yülit- ~ yülüt-: Tıraş ettirmek 423/332 (DLT)

er saçın yülütti (423/332 DLT)

yüm-: Yummak 472/378 (DLT); göz yummak 663 (KB)

er kö.z yümdi (472/378 DLT)

yümtür-: Yumdurmak 485/387 (DLT)

ol anıñ kö.zin yümtürdi (485/387 DLT)

yüñült-: Hafifletmek 35/53a1=40:49, 33/77b1=35:36 (KT)

Oqınlar idinizke yünültsün üçün bizdin bir kün kınnı (35/53a1=40:49 KT)

yüz-: (Deri) yüzmek 470/376, 238/206 (DLT)

er tokum yüzdi (470/376 DLT)

yüztür-: (Suda) yüzdürmek 484/387 (DLT)

ol anı suwda yüztürdi (484/387 DLT)

yüztür-: (Deri) yüzdürmek 484/387 (DLT)

ol añar köy yüztürdi (484/387 DLT)

3.2. Fiziksel Gereksinim (Acıkma, Yeme, İçme, Doyma, Uyuma, Uyanma)

3.2.1. Oluş Fiilleri

aç-: Acıkmak 95/89, 144/125, 95/89 (DLT); 1202, 2924, 5384 (KB);
31/89a2=20:118 (KT)

er āçtı (95/89 DLT)

açık-: Acıkmak 104/95, 15/8 (DLT)

er açtı (104/95 DLT)

asur-: Aksırmak 98/91 (DLT)

er asurdı (98/91 DLT)

çişe-: Çocuk işemek, pislemek 562/463 (DLT)

ogla.n çişe.di (562/463 DLT)

içil-: İçilmek 106/96 (DLT)

su.w içildi (106/96 DLT)

kar kur et-: Karın guruldamak 163/141 (DLT)

kar kur etti karın (163/141 DLT)

sıç-: Sıçmak 265/234, 173/149 (DLT)

er sıçdı (265/234 DLT)

siğ-: İşemek 413/325, 634/529, 585/479 (DLT) → **sit-**

si.đti (413/325 DLT)

suwsa-: Susamak 2924 (KB); 31/89a3=20:119 (KT)

Her-āyine sen suwsamağay sen anıñ içinde hem isinmegey sen
(31/89a3=20:119 KT)

tatgan-: Tat almak ve ağzını şapırdatmak 386/303 (DLT)

er aşıg tatgandı (368/303 DLT)

toğ-: Doymak 633/529, 27/12, 427/334 (DLT); 923, 2003, 3113 (KB); 305, 255
(AH) → **toy-**

meniñ karın to.đtı (633/529 DLT)

toğgurun-: Kendi başına karnını doyurmak 367/291 (DLT)

Ol karın toğgurundı (367/291 DLT)

todun- ~ **toğun-**: Doymuş gibi görünmek; doymak 340/274 (DLT); 4774 (KB)

er todundı (340/274 DLT)

toy-: Doymak 552/455 (DLT) → **toğ-**

karın toydı (552/455 DLT)

toz-: Bazı Kıpçak, Yemek, Suvar ve Bulgarlar, Rus'a ve Rum'a kadar uzananalarca
doymak 27/12 (DLT)

tozdı (27/12 DLT)

tügöl-: (Yemek vb. boğazda) düğümlenmek 333/270 (DLT)

aş boguzda tügölđi (333/270 DLT)

tüşe-: Rüya görmek 561/463 (DLT); 4367, 5992, 6020 (KB)

ol tüş tüşe.di (561/463 DLT)

uçı-: Uyumak 558/461, 32/18 (DLT); 83, 447, 2182 (KB)

er uçı.dı (558/461 DLT)

uğıkla-: Uykusu gelmek, uyumak, uyuklamak 592/485, 597/488 (DLT)

yagı begdin uğıkla.dı

körüp sūni ađıkla.dı

ölüm anı konukla.dı

agız içre agu sagdı (592/485 DLT)

us-: Susamak 93/86, 349/280 (DLT); 2924 (KB)

er usdı (93/86 DLT)

usuk- ~ usık-: Susamak 104/95, 349/280 (DLT)

er usuktı (104/95 DLT)

yatgal-: Uyumak üzere olmak 5953 (KB)

bu künlerde bir tün bu ögdülmiş e

turup yatğalır erdi yastap baş a (5953 KBM)

3.2.2. Kılış Fiilleri

açıgsa-: Ekşi (yemeği) arzulamak 142/124, 153/133 (DLT)

er açıgsa.dı (142/124 DLT)

açur-: Aç bıraktırmak, aç bırakmak 137/120, 473/379 (DLT); 6365 (KB)

ol anı açurdı (137/120 DLT)

aşa-: Yemek, aş yemek 1480, 6399, 1350 (KB)

uzun kéc yaşağıl ay élig kutı

üküş él aşığıl bu beglik atı (1350 KBM)

aşsa-: Yemek istemek, yemek arzu etmek 141/124 (DLT)

aşsa.r (141/124 DLT)

çışet-: İşetmek ve sıçirtmak 419/328 (DLT)

ura.gut kençin çışetti (419/328 DLT)

iç-: İçmek 92/86, 83/73, 266/234 (DLT); 73, 814, 815 (KB); 262 (AH);
31/10b2=19:26 (KT)

Yégil hem içgil yaruğ bolsun közüñ (31/10b2=19:26 KT)

içtür-: İçirmek için başkasına emir vermek, içirmek 116/105, 353/282 (DLT)

ol maña su.w içtürdi (116/105 DLT)

içür-: İçirmek 98/91, 116/105, 353/282 (DLT); B5, 1059, 6014 (KB);
30/62b2=16:66, 32/17a2=28:25, 32/15b3=28:23 (KT)

İçür-miz sizlerke andın kim qarınları içinde turur (30/62b2=16:66 KT)

igdıle-: Beslemek 6559 (KB)

yılan kurt koñuz yémi öz igdıleyü

bu ni‘met bile men negüke igıdım (6559 KBM)

kew-: Ağızda çiğneyip yutmamak; (söz için) gevelemek 272/238 (DLT)

op-: Yutmak 6403 (KB)

ne törlüg ne yañlığ kişi koptı kör

yağız yer olarığ yédi optı kör (6403 KBM)

sıçıt-: Sıçirtmak 416/326 (DLT)

ol anı sıçıttı (416/326 DLT)

sıçtur-: Sıçtırmak 358/285 (DLT)

ol anı sıçtırdı (358/285 DLT)

siğit-: İşetmek 416/327 (DLT)

ura.gut oglin siğitti (416/327 DLT)

siğtür-: İşetmek 358/285 (DLT) → **sittür-**

si.đtürdi (358/285 DLT)

siñir- ~ **siñür-**: (Lokma vb.'ni) yutmak 615/510 (DLT); 28/8b1=7:117, 31/55a3=20:69 (KT)

Yarlıg ıdtımız Mūsā tapa: kemişgil tayaķını. Ançada ol siñürdi né kim yalğan ayttılar erdi (28/8b1=7:117 KT)

suwla-: Su içmek 574/472 (DLT); 449 (KB)

at suwla.dı (574/472 DLT)

suwsat-: Susatmak 5704 (KB)

yédım içtim ud teg yorıdım yawa

açıp suwsatayın munı men éve (5704 KBM)

tat-: Tatmak 4466, 3568, 5829 (KB); 33/56b2=34:42, 30/82b2=16:94, 38/28b1=59:15 (KT)

Aytur-miz anlarķa kim küç kıldılar: tatıñlar ot kıını (33/56b2=34:42 KT)

tatgan-: Tatlı bulmak, tat almak 4607 (KB)

aşığ tatğanu yé sen elgiñ sunup

séni körse ewlik sewinsün turup (4607 KBM)

tatı-: Tatmak 446, 27, 209 (AH)

tançula-: (Ekmek vb. şeyleri) çiğnemek 598/489 (DLT); 4601 (KB)

er etmek tançu.la.dı (598/489 DLT)

tıkın-: Sinirli bir şekilde yemek yemek 341/275 (DLT)

aş tıkındı (341/275 DLT)

tikiş-: (Dürüm vb. şeyleri) yedirmek, ağıza sokuşturmak 322/262 (DLT)

ol maña türme.k tikişdi (322/262 DLT)

toğgur-: Doyurmak 394/308, 135/117, 355/283 (DLT)

meni toğgur (394/308 DLT)

toğgurt-: Doyurulması için emir vermek, doyurtmak 394/308 (DLT)

Men anı toğgurttum (394/308 DLT)

toğur-: Doyurmak 307/253, 473/379, 307/253 (DLT)

men anı toğurdum (307/253 DLT)

uğıt-: Uyutmak 112/101 (DLT); 2373, 5267, 3107 (KB)

ol mini uğıttı (112/101 DLT)

usıt-: Susatmak 113/102 (DLT)

tūzlug et mini usıttı (113/102 DLT)

yarla-: Tükürmek 579/476 (DLT)

ol anıñ yūziñe yarla.dı (579/476 DLT)

yatgur-: Yatırmak 3331 (KB)

bu kadğu méni ewde yatğurmadı

sakıñç kadğu birle özüm umadı (3331 KBM)

yê-: Yemek, yemek yemek 29/25a2=9:34, 33/36a3=34:14, 37/10b3=47:12 (KT)

Yéyürler bođunnuñ mällarını bātıl birle (29/25a2=9:34 KT)

yi-: (Bir şey) yemek 448/352, 451/354, 160/139 (DLT); 164, 170, 966 (KB); 274, 162, 122 (AH)

Yund ba.şın yula.rlap keñeld (?) yi (?) (448/352 DLT)

yil-: Yemek yenmek 472/377, 526/427 (DLT)

aş yildi (472/377 DLT)

yitür-: Yedirmek B4, B5, 5033 (KB); 329 (AH)

aş içgü çıkardı yétürdi körü

kişi ıdtı ilig tapa ukturu (5033 KBM)

yut-: Oğuz ve Kıpçak lehçesinde yutmak 422/331 (DLT); 6284 (KB); 34/38b1=37:142 (KT)

Qur'a kemişti boldı basıkmışlardın, yuttı anı balık, ol melâmetliğ (34/38b1=37:142 KT)

3.3. İnsan ve Bedeni (Doğum, Yaşayış, Ölüm, Hastalık, Yaralanma, Sakatlanma)

3.3.1. Oluş Fiilleri

açı-: Acımak, ağrımak 5637, 6170, 6528 (KB)

yégitlik küçi bardı méndin kite

açır-men yégitlikke küyüp tüte (5637 KBM)

ağıl-: Ayılmak 106/96 (DLT); 6142, 6137, 6143 (KB)

esrük açıldı (106/96 DLT)

ağnat-: (İnsan) değişmek, farklılaşmak 146/127 (DLT)

agna-: Kekeme olmak, dili tutulmak 147/127 (DLT)

er agna.dı (147/127 DLT)

agrı-: Ağrımak 35/21, 140/122, 519/418 (DLT); 3430, 4586, 4302 (KB); 26/72a3=4:104 (KT)

Olar ağrıyurlar neteg kim siz ağrıyur siz (26/72a3=4:104 KT)

agrıkan-: Ağrıdan şikâyet etmek 157/136 (DLT)

er agrıkandı (157/136 DLT)

agru-: (Nesne) ağırlaşmak; (hasta) ağırlaşmak 140/122 (DLT); 1115, 5692 (KB)

agru.dı nēṇ (140/122 DLT)

İglig agru.dı (140/122 DLT)

axsa-: Aksamak 141/123 (DLT)

at axsa.dı (141/123 DLT)

ajmuklan-: Kellik artmak 158/137 (DLT)

ta.z başı ajmuklandı (158/137 DLT)

alar-: Göz kamaşmak 99/91, 99/92 (DLT)

Anıṇ kö.zi alardı (99/92 DLT)

alık-: (Yara için) azmak, kötüleşmek; (insan için) bozulmak, kötüleşmek 105/95, 105/96 (DLT)

ar-: Yorulmak 96/89, 85/76 (DLT); 837, 4923, 3702 (KB); 309 (AH); 37/2b3=46:33, 37/72b1=50:15 (KT)

Armadı olarnı törütmek birle küçlüg uḡan (37/2b3=46:33 KT)

arı-: Yorulmak 63/5 (DH)

Bâyezid dek yetmiş yolu özüm satsam

Allah teyu derdi birle ölüb ketsem

Riyazetde arıb azıb açıb katsam

Dostlar Hâcem meni bendem degey mukin? (63/5 DH)

arukla-: Yorgunluktan sonra dinlenmek 154/133 (DLT)

beg arukla.dı (154/133 DLT)

bagırlan-: Pıhtılaşmak 398/310 (DLT)

kān bagırlandı (398/310 DLT)

bagrık-: Böğrü ciğerine, midesine yapışmak 380/299 (DLT)

balık-: Yaralanmak 328/266 (DLT)

Er balıktı (328/266 DLT)

bāş tut-: Yara zonklayarak azmak 411/323 (DLT)

bāş tuttı (411/323 DLT)

bēd-: (Göz) zayıf görmek 633/529 (DLT)

anıñ kö.zi bēditi (633/529 DLT)

bedü-: Büyümek 160/139, 558/460 (DLT); 731, 2643, 6110 (KB)

Ogul kop bedü.di (160/139 DLT)

bergelen-: Damarlar kan ile dolmak 533/433 (DLT)

tamur ~ tamar bergelendi (533/433 DLT)

bez-: (Soğuk vb. şeylerden) titremek 193/166, 267/235 (DLT)

Ol bezig bezdi (193/166 DLT)

bezi-: Titremek 418/328 (DLT)

tumlug anı bezitti (418/328 DLT)

boglun-: Boğulmak 385/302 (DLT)

at boglundı (385/302 DLT)

bogul-: Boğulmak 334/270 (DLT)

er boguldı (334/270 DLT)

bogun-: Boğulmak 339/273 (DLT)

at bogundı (339/273 DLT)

bökseglen-: Meme tomurmak 405/315 (DLT)

kīz bökseglendi (405/315 DLT)

buç-: Donup ölmek 633/529 (DLT)

er tumlugka bu.đtı (633/529 DLT)

burut- ~ burıt-: Yellenip kokutmak 417/327 (DLT)

ogla.n burıttı (417/327 DLT)

büt-: (Ses) kısılmak 117/105, 551/451, 413/324 (DLT)

keldi berü arturu

bīrdi īlin ertürü

munda kalıp olturu

bükri bolup ün büte.r (117/105 DLT)

büt-: (Yara) kapanmak 413/324 (DLT); 140 (AH)

bāş bütti (413/324 DLT)

bütse-: (Yara) kapanmak üzere olmak 568/468 (DLT)

bāş bütse.di (568/468 DLT)

çelpeklen-: Çapaklanmak 405/315, 406/316 (DLT)

kö.z çelpeklendi (405/315 DLT)

çerlen-: Hakaniye lehçesinde hastalanmak, bedeni ağırlaşmak 162/141, 388/304 (DLT)

Er çerlendi (162/141 DLT)

çerlen-: İltihaplanmak 388/304 (DLT)

anıñ kö.zi çerlendi (388/304 DLT)

çerlet-: Vücuda ağırlık çöktürmek 435/340 (DLT)

çomılı bol-: Sıcaktan dolayı göz kapağı düşüp uyuşmak 225/195 (DLT)

çomı.lı boldı (225/195 DLT)

çuwşa-: (Mide) ekşimek 569/469 (DLT)

karın çuwşa.dı (569/469 DLT)

egirse-: Tedavi için kulunç otu istemek 153/132 (DLT)

er egirse.di (153/132 DLT)

emlel-: Tedavi edilmek 150/130 (DLT)

iglig emleldi (150/130 DLT)

emleş-: Birlikte tedavi olmak 127/112 (DLT)

bālıgla.r emleşdile.r (127/112 DLT)

emri-: Kaşınmak 140/123 (DLT)

meniñ yñim emri.di (140/123 DLT)

emriş-: Kaşınmak; karıncalanma varmış gibi titremek 125/110, 233/202 (DLT)

etim barça emrişti (125/110 DLT)

enüçlen-: Göze katarakt inmek 148/129 (DLT)

anıñ kö.zi enüçlendi (148/129 DLT)

esne-: Esnemek 146/127, 147/127 (DLT)

er esne.di (146/127 DLT)

etik-: Gelişmek, büyümek 105/96 (DLT)

ogla.n etikti (105/96 DLT)

etlen-: Tombullaşmak, semizleşmek 133/116, 145/126 (DLT)

ogul etlendi (133/116 DLT)

ıçgın-: Kendini tutamayıp osurmak 132/115 (DLT)

er ıçgındı (132/115 DLT)

ihla-: Hıçkırık tutmak 493/396 (DLT)

er ihladı (493/396 DLT)

ık tut-: Hıçkırık tutmak 31/17 (DLT)

anı ık tuttu (31/17 DLT)

igdil-: Yetiştirilmek 129/113 (DLT); 1281 (KB)

ogul igdildi (129/113 DLT)

igle-: Hasta olmak 146/127, 191/163 (DLT); 1081, 1969, 4358 (KB)

er igle.di (146/127 DLT)

iglel-: Hastalanmak 150/130 (DLT)

tegme türlüg ğ igleldi (150/130 DLT)

iglen-: Doğum ağrısı tutmak, hastalanmak 134/117 (DLT)

ura.gut iglendi (134/117 DLT)

igleş-: (Toplu hâlde) hasta olmak 127/112 (DLT)

yılkı arıg igleşdi (127/112 DLT)

inçik-: Hissi gitmek, bayılmış gibi olmak, titreyip kasılmak 128/113 (DLT)

er inçikti (128/113 DLT)

irkeklen-: (Deri) ürpermek 159/138 (DLT)

anın yini irkeklendi (159/138 DLT)

isirgen-: (Vücutta) isilik çıkmak 147/128 (DLT)

anın başı isirgendi (147/128 DLT)

itlin-: (Çocuk) emeklemek 133/116 (DLT)

kaç-: Tipiden ölmek 634/529 (DLT)

er ka.đtı (634/529 DLT)

kadı-: Soğuktan ölüp katılaşmak 416/326, 416/327 (DLT)

tumlugka kadıttı (416/327 DLT)

kama-: (Diş; göz) kamaşmak 564/464, 171/147, 421/330 (DLT); 464 (KB)

kö.z kama.dı (564/464 DLT)

anın tışı kama.dı (564/464 DT)

kamaş-: (Diş; göz) kamaştırmak 421/330 (DLT)

kana-: Kanamak 426/333, 564/465, 559/461 (DLT) → **kanı-**

er burnı kânadı (426/333 DLT)

kan barın-: Âdet kanı boşanmak 338/273 (DLT)

ura.guttın kân barındı (338/273 DLT)

kanı-: Kanamak 565/465 (DLT) → **kana-**

kânı.dı (565/465 DLT)

kar-: Boğaz (sudan) tıkanmak, düğümlenmek 525/426, 365/290 (DLT)

er suwka ka.rdı (525/426 DLT)

karı-: Yaşlanmak 560/461, 85/76 (DLT); 348, 1331, 1736 (KB); 306, 448 (AH)

arsla.n karı.sa sıçga.n ũtin küde.zü.r (560/461 DLT)

karık-: (Gözü) kamaşmak 326/265 (DLT)

er kö.zi karıktı (326/265 DLT)

karış-: (Diş) kasılmak 317/260, 317/259 (DLT)

böri tışı karıştı (317/259 DLT)

kartal-: (Yara vb.) azmak 383/301 (DLT)

anın kartı kartaldı (383/301 DLT)

kart kurt et-: Parmaklar çıtlamak 172/148 (DLT)

elig kart kurt etti (172/148 DLT)

keç-: Ölmek 266/234 (DLT)

er keçti (266/234 DLT)

kegir- ~ kigir-: Geçirmek 311/256 (DLT)

er kigirdi (311/256 DLT)

kewil-: Gücü zayıflamak 200/171, 336/272, 270/237 (DLT)

kewre-: Gücü zayıflamak, gevşemek 64/50, 462/366, 567/468 (DLT)

kiçin-: (Vücut) kaşınmak 345/278 (DLT)

et kiçindi (345/278 DLT)

kirlen-: (Göz) çapaklanmak 392/307 (DLT)

kö.z kirlendi (392/307 DLT)

kirpüklen-: (Gözde) kötü kıl çıkmak 405/315, 406/316 (DLT)

Anıñ kö.zi kirpüklendi (405/315 DLT)

kok-: (Yara) sakinleşmek 525/427 (DLT)

sış ko.kdı (525/427 DLT)

koñra-: (Ses) kalınlaşmak; bülüğ çağına gelmek 619/514 (DLT)

köglen-: Çil belirmek, çillenmek 392/307 (DLT)

yūzi anıñ köglendi (392/307 DLT)

kölün-: (Yükten veya çok çalışmaktan el ayak) uyuşmak 346/278 (DLT)

er iligi ağa.kı kölündi (346/278 DLT)

kurul-: Kramp girmek 335/271 (DLT)

er eligi kuruldı (335/271 DLT)

küçen-: Güçlenmek 1053, 6006, 6010 (KB)

takı bir tüş ol kör bu yıl faslıña

tadusı küçenip barır aslıña (6006 KBM)

küçlen-: Güçlenmek 392/307 (DLT)

er küçlendi (392/307 DLT)

külgü bar-: Kalp sektesi tutmak 216/186 (DLT)

Er külgü bardı (216/186 DLT)

külün-: Hâlsiz düşmek 374 (KB)

meñizlen-: Yüz güzelleşmek 620/516 (DLT)

kişi meñizlendi (620/516 DLT)

mun-: Bunamak 279/242 (DLT); 294, 3600, 6589 (KB); 448 (AH)

karı er mundı (279/242 DLT)

oğan-: Uyanmak C65 (KB) → **oğun-**

oğun-: Uyanmak 109/98, 530/431 (DLT); 3796, 3286, 3951 (KB); 11 (AH) → **oğan-**

yaruk yulduz togarda oğnu kelip bakar men

sa.tu.layu sayraşıp tatlıg ünün kuş öte.r (530/431 DLT)

oğul-: Uyanık olmak, uyanmak 1142, 1177, 4551 (KB)

erejlerke awnıp osal bolğuçı

ölüm tutsa odlur yetilmez küçi (1142 KBM)

ortula-: Orta yaşa gelmek 159/138 (DLT)

er yāşın ortu.la.dı (159/138 DLT)

osur-: Osurmak 98/91 (DLT)

er osurdı (98/91 DLT)

ōtlan-: (Koşmaktan, kızgınlıktan vb.) alevlenmek 150/131, 151/131 (DLT)

at ōtlandı (150/131 DLT)

öç-: (Nefes) kesilmek 92/85 (DLT)

Er tını öçdi (92/85 DLT)

öç-: Sönmek, (ses) kısılmak 31/85a3=20:108 (KT)

Öçgey ünler rüzî bérgeñge, eşitmez sen meger uķulmaz ün (31/85a3=20:108 KT)

öçük-: (Ses) azalmak, kısılmak, (nefes) kesilmek 105/96, 327/266 (DLT); 3951 (KB)

er tını öçükti (105/96 DLT)

öğlen-: Dinlenmek 134/117, 151/131 (DLT)

aruk er öğlendi (134/117 DLT)

öl-: Ölmek 1487, 6178, 1093 (KB); 308, 264, 95 (AH); 35/43a3=40:34, 33/77b1=35:36, 31/13b1=19:33 (KT)

Ançaķa tegi kaçan ölse aydıñız: ıdımaz Tañrı anda kiğin yalavaç (35/43a3=40:34 KT)

öldürül-: Vefat etmek 35/63a3=40:67 (KT)

Sizlerde ol kim öldürülgey siz anda öñdin (35/63a3=40:67 KT)

ötgür-: İshal yapıp (mideyi) boşaltmak 120/107 (DLT)

ötrüm karın ötgürdi (120/107 DLT)

öşer-: (Açlıktan ve beklemekten) gözü kararmak, uzun uzun bakmak 99/91, 473/379 (DLT)

anıñ kö.zi öşerdi (99/91 DLT)

öt-: İshal olmak, mide boşalmak 95/88 (DLT)

karı.n ötti (95/88 DLT)

ötüg tut-: Kusma tutmak 46/32 (DLT)

aña.r ötü.g tuttı (46/32 DLT)

özi-: Gürültüden neredeyse sağır olmak 556/458 (DLT)

kula.k özi.di (556/458 DLT)

õzi boşu-: İçi boşalmak, ishal gitmek 561/462 (DLT)

anın õzi boşu.dı (561/462 DLT)

saçlan-: Saçı çıkmak 389/305 (DLT)

er saçlandı (389/305 DLT)

sark-: (Ayak) uyuşmak ve binek hayvanına binme yorgunluğundan dökülmek 627/522 (DLT)

ağa.kım sarkdı (627/522 DLT)

sewre-: (Hasta) iyileşmek, hastalıktan kurtulmak 64/50, 462/366, 567/467 (DLT)

sıñıla-: (Kulak) çınlamak 620/515 (DLT)

kula.kım sıñı.la.dı (620/515 DLT)

sız-: (Hasta vb.) zayıflayıp süzölmek 268/235 (DLT)

sökel sızdı (268/235 DLT)

sızla-: Sızlamak 574/472 (DLT)

anın tışı bñzdın sızla.dı (574/472 DLT)

silkin-: Tüyler ürpermek 389/305 (DLT)

er silkindi (389/305 DLT)

suwlan-: (Göz) sulanmak, gözün yaşı akmak 390/305 (DLT)

anın kö.zi suwlandı (390/305 DLT)

sūwsa-: Susamak 143/125, 569/468 (DLT)

Er sūwsa.dı (143/125 DLT)

süñüklen-: Kemikleri büyümek 620/516, 621/516 (DLT)

ogla.n süñü.klendi (620/516 DLT)

talgur-: (Mide) bulanacak gibi olmak 356/284 (DLT)

könlüm talgurdı (356/284 DLT)

tamur-: (Burun vb.) kanamak 311/256 (DLT)

er burnı tamurdı (311/256 DLT)

tazgır-: (Baş) neredeyse kel olmak 356/284 (DLT)

er ba.şı tazgırdı (356/284 DLT)

tegıl-: (Gözü) tek göz olmak 333/270 (DLT)

anın kö.zi tegildi (333/270 DLT)

teñeđ-: Gelişmek 1819 (KB)

tenri-: Uykusuzluktan baş karıncalanmak, döner gibi olmak 567/468 (DLT)

anın başı tenri.di (567/468 DLT)

terit-: Terlemek 417/328, 417/327 (DLT)

er teritti (417/327 DLT)

terle-: Ter sızdırmak, terlemek 572/471 (DLT)

at terle.di (572/471 DLT)

tersin-: (Yara vb.) nüksetmek 386/303 (DLT)

bāş tersindi (386/303 DLT)

tıgra-: Dayanıklı, sağlam olmak 566/466 (DLT)

er tıgra.dı (566/466 DLT)

tığraş-: (Bünye) güçlenmek 372/294 (DLT)

ogla.n tığraşdı (372/294 DLT)

tın-: (İnsan) nefes almak 278/242, 286/245, 355/283 (DLT)

er ulug tındı (278/242 DLT)

tikre-: (Çocuklar vb.) serpmek 567/467 (DLT)

ogla.n tikre.di (567/467 DLT)

tikreş-: (Çocuklar vb.) serpmek 371/293 (DLT)

ogla.n tikreş.di (371/293 DLT)

tişlen-: (Bebeğin) dişleri çıkmak 288/304 (DLT)

ogla.n tişlendi (288/304 DLT)

titig tit-: (Yara) çok şiddetli acımak 194/166 (DLT)

bāş titig titti (194/166 DLT)

toður-: Doyurmak 2976, 3766, 2988 (KB)

bu kul kendü erksiz tapuğçı bolur

tapuğ kılmasa begde berge bulur (2988 KBM)

tog-: Doğmak 271/237, 309/254, 609/502 (DLT); 731, 734, 827 (KB)

ogul togdı (271/237 DLT)

togur-: Doğurmak 309/254, 353/282 (DLT); 383, 2437, 4575 (KB)

ura.gut ogul togurdı (309/254 DLT)

tolga-: (Kolera vb. şeylerden karın) burulmak 571/470, 410/320 (DLT)

anıñ karnı tolga.dı (571/470 DLT)

tolgan-: (Ağrı yüzünden) kıvrınmak 387/303 (DLT)

er olındı tolgandı (387/303 DLT)

tolgan-: Kolera ve dizanteriye yakalanmak 387/303 (DLT)

er õzi tolgandı (387/303 DLT)

toñ-: Soğuktan donup ölmek 614/509 (DLT)

er toñdı (614/509 DLT)

tor-: Zayıflamak 524/425 (DLT)

a.t to.rdı (524/425 DLT)

tunçuk-: Tıkanmak üzere olmak, nefes alamaz hâle gelmek 380/299 (DLT)

er tunçuktı (380/299 DLT)

turuk-: (Kan vb.) durmak; (yarada cerahat) birikmek, toplanmak 326/265, 105/96 (DLT)

kān turuktı (326/265 DLT)

tüwşe-: (Ter) damla damla çıkmak 569/469 (DLT)

anıñ teri tüwşedi (569/469 DLT)

uğış-: (Ayak için) uyuşmak 103/93 (DLT)

ağak uğışdı (103/93 DLT)

ulgat- ~ ulgağ-: 136/118, 252/221, 445/347 (DLT)

ogla.n ulgattı (136/118 DLT)

um bol-: Mide bozulup karın şişmek 36/23 (DLT)

er u.m boldı (36/23 DLT)

ülşe-: Çigilcede, (açlıktan) gözleri kararmak ve bayılacak gibi olmak 144/125 (DLT)

er açıp ülşe.di (144/125 DLT)

üşi- ~ üşü-: Çok üşümek, soğuk almak 556/459, 233/202, 336/272 (DLT)

er üşi.di (556/459 DLT)

yagrı-: Yaralanmak 65/51 (DLT)

İzlik bolsa er uldı.ma.s, içlik bolsa at yagrı.ma.s (65/51 DLT)

yakur-: Derin nefes almak ve nefes darlığı tutmak 473/379 (DLT)

kişi yakurdı (473/379 DLT)

yal-: (Yara) zonklamak 471/377 (DLT)

bāş yaldı (471/377 DLT)

yam tüş-: (Göz vb.) çapaklanmak 446/350 (DLT)

kö.zke yam tüşti (446/350 DLT)

yapaku bol-: Baş kısmındaki kıl keçelenmek 460/363 (DLT)

yapa.ku boldı (460/363 DLT)

yarpat- ~ yarpağ-: (Çocuk vb.) serpilmek 439/342 (DLT)

ogla.n yarpattı (439/342 DLT)

yarpat-: (Hasta) iyileşmeye yüz tutmak 439/342 (DLT)

iglig yarpattı (439/342 DLT)

yas bol-: Oğuzcada ölmek, helak olmak 514/413 (DLT)

anıñ oglı yās boldı (514/413 DLT)

yaşa-: Yaşamak 481/385 (DLT); 6548, 6396, 1480, 6292 (KB)

er uzu.n yaşa.dı (481/385 DLT)

yaşañur-: (Göz) kamaşıp yaşarmak 620/515 (DLT)

anıñ kö.zi yaşa.ñurdı (620/515 DLT)

yaşañur-: (Göz) yaşarmak, yaşlı olmak 29/65a3=9:92 (KT)

Ewrülürler közleri yaşañurur yaşıñın kaçğurup bulmaduklarıña (29/65a3=9:92 KT)

yaşıñ-: (Göz) kamaşmak 476/381 (DLT)

kö.z yaşıñtı (476/381 DLT)

yawrı-: (İnsanın) durumu kötüleşmek, fakirlik veya hastalıktan dolayı zayıflamak 577/474 (DLT); 3094 (KB)

er yawrı.dı (577/474 DLT)

yel-: Koşmak 1077 (KB)

ne edgü neñ erdi bu devlet kelip

yana barmaz erse tilekçe yelip (1077 KBM)

yetsik-: Ömrün sonuna gelmek 488/390 (DLT)

er yetsikti (488/390 DLT)

yılıt-: Sıtma olmak, sıtmadan ateşlenmek 423/332 (DLT)

er yılıttı (423/332 DLT)

yigren-: (Deri) diken diken olmak 489/391 (DLT)

anıñ yîni yigrendi (489/391 DLT)

yil-: Koşmak 2846, 5681, 1955 (KB)

arığ bolsa aşçı arığ aş bérür

arığ bolsa aş suw sewe ked yélür (2846 KBM)

yined-: (Yara) kapanmak 423/332 (DLT)

yine.đti (423/332 DLT)

yinet-: (Yara) kapanmak 423/332 (DLT)

bāş yinetti (423/332 DLT)

yıñit-: Sümürmek 428/334 (DLT)

er yıñitti (428/334 DLT)

yiriş-: (Köpek dişi vb.) zayıflamak 475/380 (DLT)

ıt tîşı yirişdi (475/380 DLT)

yugruş-: (Tükrük, ağızda) kurumak 486/389 (DLT)

suğuk ağızda yugruşdı (486/389 DLT)

yukuş-: (Uyuz, vücuda) sirayet etmek, bulaşmak 476/380 (DLT)

uçuz yukuşdı (476/380 DLT)

yumluş-: (Gözler vb.) yumuluşmak 488/390 (DLT)

kö.zle.r yumluşdı (488/390 DLT)

yüz-: (Yarada irin ve cerahat) kabarmak 470/376, 105/96 (DLT)

irin yüzdi (470/376 DLT)

3.3.2. Kılış Fiilleri

agrit-: Ağrıtmak, ağrı vermek 135/118 (DLT); 4302 (KB)

ol anı agrıttı (135/118 DLT)

axsat-: Aksak hâle getirmek 135/118 (DLT)

ol anı axsatı (135/118 DLT)

argur-: Yormak, yorgun düşürmek 120/107, 244/212 (DLT); 5705 (KB)

ol atın argurdı (120/107 DLT)

argurt-: Birisine yordurmak 121/108 (DLT)

anıñ atın argurtı (121/108 DLT)

argurtur-: Yordurmak için emir vermek 122/108 (DLT)

argurturđı (122/108 DLT)

beğüt-: Büyütmek 152, 356, 1001 (KB)

bu ay toldı aydı söz asğı uluğ

yérinçe tüşürse beğütür kuluğ (1001 KBM)

bog-: Boğmak 55/41, 271/237, 270/237 (DLT); 437 (KB)

tawar üçün Tenri.ni eğlemeğip

uya kadaş oğlını çınla boga.r (55/41 DLT)

boşgun-: (Eli, ayağı) çıkmak ve iş yapamaz olmak 385/302 (DLT) → **boşun-**

er eligi boşgundı (385/302 DLT)

boşun-: (Eli, ayağı) çıkmak ve iş yapamaz olmak 385/302 (DLT) → **boşgun-**

boşundı (385/302 DLT)

bütür-: (Yarayı) kapatmak, iyileştirmek 305/252 (DLT)

ot bāşığ bütürdi (305/252 DLT)

çerlet-: (Gözü) bozmak, iltihaplandırmak 435/340 (DLT)

ot anıñ kö.zin çerletti (435/340 DLT)

emle-: İlaç vermek, tedavi etmek, iyileştirmek 479/383, 574/472, 146/127 (DLT); 4358, 1970, 3873 (KB)

yüknüp maña imledi

közüm yāşın yamladı

bagrım bāşın emledi

elgin bolup ol keçe.r (479/383 DLT)

emlen-: Kendi kendini tedavi etmek 134/117 (DLT)

er emlendi (134/117 DLT)

emlet-: Tedavi ettirmek 137/119, 444/347, 137/119 (DLT); 3149 (KB)

men anı emlettim (137/119 DLT)

emrit-: Kaşındırmak 135/118 (DLT)

kaşınma.k meniñ yinim emritti (135/118 DLT)

enüçle-: Kataraktı tedavi etmek 151/131 (DLT)

ota.çı kö.züg enüçle.di (151/131 DLT)

esnet-: Esnetmek 137/119 (DLT)

ye.k anı esnetti (119/137 DLT)

ısrın-: Dişlerini sıkmak 131/115 (DLT)

er ısrındı (131/115 DLT)

igid- ~ igit-: Yetiştirmek 114/103 (DLT); 1257, 6129, 6389 (KB)

ol anı igitti (114/103 DLT)

iglet-: Hasta etmek 137/119 (DLT)

bu yêr anı igletti (137/119 DLT)

kabart-: Kabartmak, deride balonlar meydana getirmek 630/525 (DLT)

etük ağa.kıg kabarttı (630/525 DLT)

kanat-: Kanatmak 426/333, 422/330 (DLT)

er burnın kanattı (426/333 DLT)

karıt-: İhtiyarlatmak 417/328 (DLT)

ödlek anı karıttı (417/328 DLT)

karta-: Yarayı iyileştirmek (?) 393/307 (DLT)

karta.dı (393/307 DLT)

karta-: Yarayı kaşımak, kabuğunu soyamak 128/113, 139/122 (DLT)

könlüm için örtedi

yatmış başıg kartadı

keçmiş ödüg irtedi

tün kün keçip irtelü.r (128/113 DLT)

kartan-: (Kendi yarasını kendi) tedavi etmek, sağaltmak, iyileştirmek 390/305, 393/307 (DLT)

er kartın kartandı (390/305 DLT)

kartla-: Yarayı iyileştirmek 635/531 (DLT)

kewret-: Gevşetmek, zayıflatmak 431/337 (DLT)

kewşet-: (Gücünü) gevşetmek 433/338 (DLT)

kıglat-: Sıçırtmak 437/341 (DLT)

ol atın kıglattı (437/341 DLT)

koç- Doğurmak 33/71b1=35:11, 36/2b2=41:47 (KT)

Kötürmez tişidin koğmas meger İdi 'ilmi birle (33/71b1=35:11 KT)

kus-: Kusmak 269/236 (DLT)

er kusdı (269/236 DLT)

kustur-: Kusturmak 362/288 (DLT)

süçig erig kusturdu (362/288 DLT)

kuzut-: (Boğazı) kurutmak, iştahlandırmak 418/328 (DLT)

oğgur-: Uyandırmak 288/245, 363/288, 394/308 (DLT); 6637, 4880, 3413 (KB) →

oygur-

meni oğgur (288/245 DLT)

okı- ~ ögi- (?): Kusmak 556/459 (DLT)

er okı.dı (556/459 DLT)

ota-: Oğuz lehçesinde, ilaçla tedavi etmek 555/458 (DLT); 158, 5244 (KB)

emçi añar ot ota.dı (555/458 DLT)

otala-: Tedavi etmek 253 (AH)

otat-: Tedavi ettirmek 4253 (KB)

tepizlik ig ol bir otatğu uzun

yémişi anı yér sızar bu özün (4253 KBM)

oygur-: Uyandırmak 138/121 (DLT) → **oğgur-**

ol meni oygurđı (138/121 DLT)

ötgür-: İshal yapıp (mideyi) boşaltmak 120/107 (DLT)

ötrüm karın ötgürdi (120/107 DLT)

özit-: Duymayı ağırlaştırmak, sağırılaştırmak 113/102, 113/101 (DLT)

samla-: İlaç vermek, tedavi etmek 574/472 (DLT) → **emle-**

ol anı emle.di samla.dı (574/472 DLT)

sızgur-: (Hastalık, aşk vb., insanı) bitap düşürmek, eritmek 360/287 (DLT)

könli küyüp kânı kurıp agzı açıp katgura.r

sızguralır üğigler essiz yüzi burkura.r (360/287 DLT)

sızlat-: Sızlatmak 436/340 (DLT)

büz tışığ sızlattı (436/340 DLT)

siñdür-: (Yemeği) sindirmek, hazmettirmek 617/512 (DLT)

süçig aşığ siñdürdi (617/512 DLT)

sit-: İşemek 413/325 (DLT) → **siğ-**

er sitti (413/325 DLT)

sittür-: İşetmek 358/285 (DLT) → **siğtür-**

ol oğlın sittürdi (358/285 DLT)

sortur-: Kanın emilip akıtılması (hacamat yaptırılması) için emir vermek 359/286 (DLT)

ol kânıg sorturđı (359/286 DLT)

suwsat-: Susatmak 432/337 (DLT)

ol anı suwsattı (432/337 DLT)

sügne-: (Siğili) tedavi etmek 576/473 (DLT)

er sügül sügne.di (576/473 DLT)

sürün-: (Vücudu) kaşımak, kaşınmak 343/276 (DLT)

kişi öz yının süründi (343/276 DLT)

tıgrat-: (Büneyi) güçlendirmek, dayanıklı hâle getirmek 429/336 (DLT) → **tigret-**

ogln ışka tıgrattı (429/336 DLT)

tigret-: (Büneyi) güçlendirmek, dayanıklı hâle getirmek → tıgrat- 430/336, 429/336 (DLT)

ol oglnı tigretti (430/336 DLT)

togtur-: Doğurtmak 353/282 (DLT)

Tenri ogul togturdı (353/282 DLT)

torgur-: Zayıflatmak 355/284, 366/290, 355/283 (DLT)

ol atıg torgurdı (355/284 DLT)

tögne-: Ateşle dağlamak 576/473 (DLT)

ol bāşın tögne.di (576/473 DLT)

tugur-: Doğurmak 34/40b2=37:152, 38/3a1=58:2 (KT)

Bilgil yalğanlıklarındın ayurlar: tuğırdı Tañrı. Olar yalğançı tururlar (34/40b2=37:152 KT)

uçuzla-: Uyuz hastalığını tedavi etmek 152/132 (DLT)

ol anı uçuzla.dı (152/132 DLT)

ülşet-: Gözü kararınca kadar acıktırmak 135/118 (DLT)

ol anı ülşetti (135/118 DLT)

yak-: Yakı ile kapatmak, yakı yapmak 471/377 (DLT)

er başka yakıg yakdı (471/377 DLT)

yan-: Kusmak 472/378, 450/354, 485/388 (DLT)

er yandı (472/378 DLT)

yandur-: Kusmak 485/388 (DLT)

er yandurdu (485/388 DLT)

yaşat-: Yaşatmak 6548 (KB)

ajun bütrü tuttum sikender tutarça

tükel nûh yaşın men yaşadım yaşattım (6548 KBM)

yawrit-: (Birini) zayıflatmak, gücünü azaltmak 81/71, 439/343 (DLT); 990, 1912, 3549 (KB)

Alp erig yawritma ıkı.la.ç arka.sın yagritma (81/71 DLT)

yeni- ~ yini-: Kadın doğurmak 482/386 (DLT)

ura.gut yeni.di (482/386 DLT)

yenit-: (Kadını) doğurtmak 423/332 (DLT)

er ura.gutnı yenitti (423/332 DLT)

yigtür-: (Dar edik, ayağı) kötürüm yapmak (DLT)

yorit-: (İlaç vb. karını) boşaltmak 423/331 (DLT)

ot anıñ karnın yorıttı (423/331 DLT)

3.4. Duygu, Zihin

3.4.1. Duygular (Ruhsal Durum)

3.4.1.1. Oluş Fiilleri

açıl-: Açılmak, ferahlamak, rahatlamak, korku ve dehşeti atmak, anlaşılmak 554, 1138, 1813 (KB); 33/44a1=34:23 (KT)

Ol kişike destür bérdi aŋar ançağa tegi açılŝa köŋüllerindin (33/44a1=34:23 KT)

ağıkla-: Ŗaşırmaq, bakakalmak 592/485 (DLT)

yagı begdin uğıkla.dı

körüp sūni ađıkla.dı

ölüm anı konukla.dı

agız içre agu sagdı (592/485 DLT)

ağukla-: Bilinmeyen bir şeyden ötürü garipsemek 154/133 (DLT)

ol anı ağukla.dı (154/133 DLT)

agrın-: Acı çekmek 131/115 (DLT)

bālīg agrındı (131/115 DLT)

agrıŝ-: (Beraberce) acı çekmek 124/110 (DLT)

ola.r bu işka agrıŝtıla.r (124/110 DLT)

amrul-: Sakinleşmek, durulmak, (tın "kalp" için) durmak 38/25, 130/114 (DLT); 26, 3084, 5623 (KB); 28/68b3=8:10, 25/3a1=3:126, 26/71b1=4:103 (KT)

Kılmadı anı Taŋrı meger müjde sizke amrulsun anıŋ birle köŋülleriniz (28/68b3=8:10 KT)

aŋraŝ-: Eziyet çekmek 147/128 (DLT)

ogla.n aŋraŝdı (147/128 DLT)

arıl- sarıl-: (Birisine) kızmak 330/267 (DLT)

beg aŋa.r arıldı sarıldı (330/267 DLT)

arlan-: Utanmak 27:12b1=4:172, 27/13a3=4:173 (KT)

Kim kim 'arlanŝa anıŋ kulluğdın ... her-āyine térer olarnı (27:12b1=4:172 KT)

ar tut-: Utanmak, çekinmek 27/12a2=4:172 (KT)

Hîç 'âr tutmaz 'İsî kim bolsa kûl Tañrıka (27/12a2=4:172 KT)

awın-: (Bir şeyle, biriyle) avunmak; (bir şeye, birine) alışmak 136/118, 79/67, 110/99 (DLT); 95, 988, 990 (KB)

yigitlerig işletü

yıga.ç yemiş ırgatu

kula.n keyik awlatu

bağram kılıp awnalım (136/118 DLT)

bar-: Üzüntüden yok olup gitmek, mahvolmak 33/68b2=35:8, 31/2b3=18:77 KT)

Barmasun seniñ özün olar üze ökünçler (33/68b2=35:8 KT)

beliñle-: (İnsan için) korkup uykudan sıçramak, (hayvan için) bir şeyden korkup sıçramak ve kaçmak 621/516 (DLT); 6618, 4950, 3286 (KB)

er beliñle.di (621/516 DLT)

boyna-: Kibirlenmek 609/501, 120/107 (DLT)

tün kün Teñri.ke boynamagıl

korkup añar eymenü oynamagıl (609/501 DLT)

bulgan-: (Birisine) kızmak 385/302 (DLT)

beg añar bulgandı (385/302 DLT)

bulgan- ~ telgen-: (Birisine) kızmak ve (ondan) yüz çevirmek 387/303 (DLT)

ol añar bulgandı telgendi (387/303 DLT)

buñal-: Ümitsizliğe düşmek, üzülmek 31/76a1=41:49 (KT)

Kağan tegse aña yawuzluk buñalur, umınçsız bolur (31/76a1=41:49 KT)

buş-: Sıkılmak, bıkmak 187/160, 559/461, 269/236 (DLT)

buşug buşdı (187/160 DLT)

buş-: Hiddetlenmek, kızmak, öfkelenmek 637, 778, 779 (KB); 52 (AH);
29/41b3=9:58 (KT)

Şadağalar içinde ... eger bérilmeseler andın, ançada olar buşarlar
(29/41b3=9:58 KT)

buşur-: Sıkıntı vermek 308/254 (DLT)

ol meni buşurdı (308/254 DLT)

emge-: Sıkıntı çekmek 145/126, 182/155 (DLT); 332, 565, 689 (KB);
31/89a1=20:117 (KT)

Çıkarmasun sizni uştmağdın, emgegey sen (31/89a1=20:117 KT)

emgeklen-: Sıkıntılı saymak, zahmetli kabul etmek 158/138, 159/138 (DLT)

ol bu ışığ emgeklendi (158/138 DLT)

emgen-: Yorulmak, sıkıntı çekmek 132/116 (DLT)

ol bu ışta telim emgendi (132/116 DLT)

emgetil-: Eziyet edilmek 33/21b1=33:59 (KT)

Ol yakınrağ kim bilinseler, emgetilmeseler (33/21b1=33:59 KT)

eğ-: Hayret etmek 97/90, 131/115 (DLT); 5967, 6390 (KB)

er eğdi (97/90 DLT)

erejlen-: Huzura kavuşmak, rahata kavuşmak 5942, 6414, 3138 (KB)

bodun inçke tegdi itildi ajun

erejlendi ilig awındı özün (5942 KBM)

eril-: Kendini suçlamak, vicdan azabı çekmek 107/97 (DLT)

er erildi sarıldı (107/97 DLT)

erin-: Tembellik etmek 109/99 (DLT)

er ışka erindi (109/99 DLT)

ermegür-: Tembelleşmek 597/488 (DLT)

ermegü.rdi (597/488 DLT)

esirge-: Bir şeyin kaybolmasına üzülmek 155/134 (DLT);

ol esirge.di nēḡni (155/134 DLT)

esirgen-: Bir şeyin elden gitmesine hayıflanmak 147/128 (DLT)

er tawa.rıḡa esirgendi (147/128 DLT)

esirke-: Acımak, eseflenmek 950, 3131, 6528 (KB)

esirkep açır-men saña ay yégitlik

kamuḡ körkümi sen yıratıñ yıratım (6528 KBM)

eymen-: Utanıp çekinmek 138/121, 139/121, 609/501 (DLT); 777, 5869, 3134 (KB)

ol mendin bu ıṣta eymendi (138/121 DLT)

ıgla-: Ağlamak 146/127 (DLT); 29/59a1=9:82 (KT) → **yıgla-**

Külsünler azķına ıḡlasunlar üküṣ, yanut anı kim ķazḡanur erdiler
(29/59a1=9:82 (KT))

ıglaṣ-: Ağlaşmak 126/111 (DLT)

ogla.n ıglaṣtı (126/111 DLT)

ınçıkla-: İnlemek, inildemek; sızlamak, şikayet etmek 6407, 6447 (KB)

ökünçün yaturlar kör ınçıklayu

küsep edgülükni miñ ârzû yéyü (6407 KBM)

ır bol-: Utanmak 30/16, 162/141 (DLT)

er ır boldı (30/16 DLT)

ısın-: Isınmak, sevmek 106 (KB)

ikirçgün bol-: Tereddütte kalmak 626/521 (DLT)

Könlüm ikerçgü.n boldı (626/521 DLT)

inçlen-: Rahatlamak, sakinleşmek, huzur içinde olmak 5801 (KB)

tümen ârzû ni‘met yédiñ inçlenip

boyun yal bedüttüñ buka teg kılıp (5801 KBM)

inçrün-: Huzur içinde olmak, rahatlamak, sakinleşmek 3138, 5805, 5826 (KB)

erejlensü ilig tuçı inçrünü

tilek ârzû kelsü özi tınçrunu (3138 KBM)

ir-: İrkilmek, yalnızlık duymak; ayrılmak, usanmak, bıkmak 714, 1127, 3548 (KB);
31/75b2=41:49 (KT)

Érmes âdemî edgölük qolmaqđın (31/75b2=41:49 KT)

iril-: Kaygıdan titremek, hiddetlenmek, kendi kendini yormak, küçölmek 741, 1071,
1351 (KB); 199 (AH)

tolu erdi ayım irildi tolu

talı erdi kılkıı barır bu talı (1071 KBM)

irin-: Üşenmek 2462 (KB)

sakınuk arığ dîn idisi kişı

irinmez kılur barqa yalñuk işi (2462 KBM)

isin-: Isınmak, sevmek, bağlanmak 2123, 2978, 4220 (KB)

isinür er at terk bağırsak bolur

bağırsak kişiler tapuğsak bolur (2123 KBM)

isizlen-: Huysuzlaşmak 148/129 (DLT)

ogla.n isizlendi (148/129 DLT)

istek kop-: İstek kabarmak 72/59 (DLT)

istek kopdı (72/59 DLT)

kağgulan-: Kaygılanmak 533/433 (DLT)

ol bu işka kağgulandı (533/433 DLT)

kağgur-: Kaygılanmak, üzülmek 363/288 (DLT); 3326, 5445, 6635 (KB);
25/17a1=3:153, 29/31a3=9:40, 30/31a2=15:88 (KT) → **kaygur-**

Kađğurmañ tép sizler anıñ üze kim ötti ya'nı keçti sizdin (25/17a1=3:153 KT)

kağran- ~ kadran-: Kızmak, huyu ve davranışı sertleşmek 390/306, 391/306 (DLT)

beg aña.r kağrandı (390/306 DLT)

kakı-: Kızmak, öfkelenmek 563/463 (DLT)

ol andın kakı.dı (563/463 DLT)

katgur-: Katıla katıla gülmek 360/287, 363/288, 367/291 (DLT); 80, 6613, 4114 (KB)

könli küyüp kânı kurıp agzı açıp katgura.r

sızgurgalır üdigler essiz yüzi burkura.r (360/287 DLT)

kaygur-: Kaygılanmak, üzülmek 363/288, 530/430 (DLT)

Kaygura.r (363/288 DLT)

kekteş-: Kin gütmek 377/297 (DLT)

ol ikki kekteşti (377/297 DLT)

keten kör-: Sıkıntı çekmek 203/174 (DLT)

keten kördi kere.kü yüditi (203/174 DLT)

kıçur-: (Birine) sitem edip ayıplamak ve (onun) üzülmесinden sevinç duymak
527/428 (DLT)

ol añar kı.çurdı (527/428 DLT)

kınış-: Zevk almak, mutlu olmak 325/264 (DLT)

yigitle.r işka kınışdı (325/264 DLT)

kırğa-: Sertleşmek, azarlamak, öfkelenmek, yüz çevirmek 410/320, 571/470 (DLT)

xān anı kırğa.dı (410/320 DLT)

kirpilen-: Surat asmak, kirpi gibi sertleşmek 532/433 (DLT)

kişi kirpi.lendi (532/433 DLT)

komı-: Heyecanlanmak ve şiddetli özlem duymak 426/333, 564/464 (DLT);
heyecanlanmak, coşmak 3854, 3857 (KB)

er komı.dı (426/333 DLT)

kop kıl-: Rahatlamak 494/396 (DLT)

ol meni körüp ko.p kıldı (494/396 DLT)

kork-: Korkmak 627/522, 568/468, 421/330 (DLT); 2288, 2751, 2755 (KB);
29/40b3=9:56, 33/61b3=34:51, 34/53b1=38:22 (KT)

Olar sizdin ançası bar olar boğunlar kim qorqarlar (29/40b3=9:56 KT)

kork-: Sakınmak, çekinmek 29/45a3=9:64, 29/45b3=9:64, 34/84b1=39:9 (KT)

Qorqarlar iki yüzlügler kim indürülse olar üze bir süre (29/45a3=9:64 KT)

kork-: Tanrıdan korkup ona güvenmek 38/79a3=65:3 (KT)

Kim qorqsa Tanrı üze ol tap turur aña (38/79a3=65:3 KT)

korkul-: Korkulmak 384/301 (DLT)

ışdı.n korkuldı (384/301 DLT)

korkun-: Korku hissetmek 391/306 (DLT)

er ışdın korkundı (391/306 DLT)

korkuş-: İki kişi birbirinden korkmak 377/297 (DLT)

ola.r ikki korkuşdı (377/297 DLT)

korlan-: (Elinden çıkan mala) acınıp zarar saymak ve onun hasretini çekmek
391/306, 531/432 (DLT)

er tawa.rıña korlandı (391/306 DLT)

könülke sıg-: Gönüle hoş gelmek 271/237 (DLT)

bu sö.z köñülke sıgdı (271/237 DLT)

kurtul-: (Herhangi bir sıkıntıdan) kurtulmak 329/267, 383/301, 385/302 (DLT);
26/41b3=4:73, 33/26a3=33:71, 25/5a2=3:130 (KT) → **kutul-**

Kāşkī men bolsam olar birle ҡurtulğatım, ҡurtulmaҡ uluğ (26/41b3=4:73 KT)

kurul-: Ürkmek, irkilmek 35/3a3=39:45 (KT)

Ҙаған yād ҡılınса Тағrı yaғluz ҡurlur sizler anların köñülleri bitmezler ol
cehānқа (35/3a3=39:45 KT)

kül-: Gülmek 294/248, 396/309, 277/241 (DLT); 76, 80, 4641 (KB); 172 (AH);
29/58b3=9:82, 36/57a1=43:47 (KT)

Külmesünler azқına, ıғласunlar үкүш, yanut anı kim ҡазғанur erdiler
(29/58b3=9:82 KT)

külçir-: Gülümsemek 3845, 5680 (KB); 205 (AH)

sewüg külçirer teg yarudı ajun

sakınç kısğa boldı sewinçler uzun (5680 KBM)

küwen-: Övünmek 346/278 (DLT)

ol meniñ birle küwendi (346/278 DLT)

küwez bol-: Kibir göstermek 131/115, 163/142 (DLT)

erdem tile öğrenipen bolma küwe.z

erdemsizin ögünse eñmegüde eñe.r (131/115 DLT)

küwezlen-: Gururlanmak, kibirlenmek 1377, 4111, 4553 (KB)

küwezlenme elgiñ sala kirmegil

elig alşu tutşu yéme turmağıl (4111 KBM)

küvezlen-: Şımarmak 32/37b1=28:58 (KT)

Néçe yoqattımız uluşdın [kim] küvezlendi anıñ tiriglikleri (32/37b1=28:58 KT)

mezelen-: (F. T.) Hoşlanmak 36/67b1=43:71 (KT)

Tezgindürlür olar üze sağraqlar ... anıñ içinde anı kim ārzūlayur et-özler, mezelenür közler (36/67b1=43:71 KT)

muḡaḡ-: Sıkıntıda kalmak, bunalmak 311/256 (DLT); 1859, 5477, 572 (KB)

Er oğlu muḡa.dma.s ıt oğlu kölerme.s (311/256 DLT)

muḡuk-: Bunalmak, ümitsizliğe düşmek 2397 (KB); 27/17b1=5:3 (KT)

Kim kim muḡuḡsa açlıq içinde emitmemekin ogramadaçı yazuḡḡa (27/17b1=5:3 KT)

ohsın- ~ ohsun-: Pişman olmak, sonradan üzölmek 131/115, 607/499 (DLT)

ol kılınış ışıḡa oxsındı (131/115 DLT)

öç-: (Öfke) geçmek 92/85 (DLT); 28/30a3=7:154 (KT)

Ḳaçan öçti erse Mūsādın öwke aldı taḡtalarını (28/30a3=7:154 KT)

öçe-: Yatışmak, sükûn bulmak 3609, 5314, 4651 (KB)

bu otuḡ negü teg öçürse öçer

kerek erse körklüg ya körksüz kuçar (3609 KBM)

öç al-: Öç almak, intikam almak 33/19 (DLT)

Alp Er Toḡa öldi mü

i.si.z aju.n kaldı mu

ödlek öçin aldı mu

emdi yürek yırtılıu.r (33/19 DLT)

öç öte-: Öç almak 320/262 (DLT)

küçi tenji tokıştı

oguş ko.num okuştı

çerig tapa yakıştı

bizke kelip öç öte.r (320/262 DLT)

ögle-: Övünmek 435/340 (DLT)

çagrı birip kuşlatu

taygan ıdıp tışlatu

tilkü toñuz taşlatu

erdem bile öglelim (435/340 DLT)

ögün-: Kendini övmek, övünmek 110/99, 131/115, 156/135 (DLT)

ol özin ögündi (110/99 DLT)

ökün-: Pişman olmak, hayıflanmak 79/67, 109/98, 110/99 (DLT); 363, 928, 1143 (KB); 144, 143, 114 (AH)

Ol telim ökünç ökündi (79/67 DLT)

ökün-: Üzülmek, kaygılanmak, endişe etmek 27/37b1=5:26 (KT)

Ökünmegil fāsıķ boğunlar ara (27/37b1=5:26 KT)

ökünç kıl-: Pişman olmak 637/533 (DLT)

ol añar ökünç kıldı (637/533 DLT)

öpkele-: Kızmak, öfkelenmek 536/438 (DLT)

Otagka öpkele.p sūke sö.zle.me.dük (536/438 DLT)

öpkile-: Kızmak, kızıp uzaklaşmak 159/138 (DLT)

ol andın öpki.le.di (159/138 DLT)

östük-: Özlem ve ihtiras duymak 128/113 (DLT)

ol bu ışka östükti (128/113 DLT)

öwkele-: Öfkelenmek 6310 (KB)

saña kim tegürdi maña ay bu küç

ya kim öwkeledi ya kim kıldı öç (6310 KBM)

öwkelen-: Öfkelenmek, gazap etmek 26/61a2=4:93, 35/39a1=60:13 (KT)

Öwkelendi Tañrı anıñ üze, yıratı anı (26/61a2=4:93 KT)

öz tik-: Kaşgarlı Mahmud'a göre "özlem ve ihtiras duymak" anlamındaki östük-fiilinin aslı 128/113 (DLT)

öz tiktı (128/113 DLT)

özel-: Izdırap çekmek 1096, 678 (KB)

üzelü barır-men öz erksiz bolup

kutulğu yérım yok tiriglik bulup (1096 KBM)

peşiman bol- / ökün-: Pişman olmak 28/26b2=7:149 (KT)

Kaçan peşimān bolup / öknüp eligleri içinde kördiler (28/26b2=7:149 KT)

rahm kıl-: Merhamet etmek 28/27a1=7:149, 37/60b3=49:10 (KT)

Eger rahm kılmasa bizke, İdimiz barımızın örtmese bolur men ziyānlıqlardıñ (28/27a1=7:149 KT)

rahm kılın-: Bağışlanmak, merhamet edilmek 25/5b1=3:132, 34/9a2=36:45 (KT)

Boyun suñlar Tañrıka hem yalavaçka bolğay kim rahm kılınğay sizler (25/5b1=3:132 KT)

saklan-: Korkmak 32/5b2=28:6 (KT)

Körkitget-miz Fir'avnka Hāmānnı yana ol ikiniñ sülerini olardıñ ol kim saklanur erdiler (32/5b2=28:6 KT)

sarıl-: Kızmak 330/267 (DLT) → **arıl-**

beg aña.r arıldı sarıldı (330/267 DLT)

sarıl-: Kendini suçlamak, vicdan azabı çekmek 107/97 (DLT) → **eril-**

er erildi sarıldı (107/97 DLT)

ser-: Kızmak, çıkışmak, kaba söz söylemek, incitmek, kabalık etmek 6543, 6538, 3452 (KB)

negü sözlese men sözümni yérip

cevâbın kılur sen özümni serip (3452 KBM)

ser-: Sabretmek 267/234, 285/244 (DLT); 807, 6275, 489 (KB); 175, 176 (AH); 30/9b1=12:90, 34/51b3=38:17, 35/55a3=40:55 (KT)

Ol kim saķınsa hem serse Ol Tańrı žāyi' kılmaz eđgü işliglerniń yanutın (30/9b1=12:90 KT)

seril-: Sarsılmak; gücenmek, hiddetlenmek; tahammül etmek 795, 1610, 4611 (KB)

serin-: Sabretmek 350/280, 548/448 (DLT); 3067, 558, 1322 (KB); 28/18a1=7:137, 30/50b2=16:42, 30/83b3=16:96 (KT)

Tükel boldı seniń İdińniń körklüg sözi Ya'ķüb ođlanları üze anıń birle kim serindiler (28/18a1=7:137 KT)

seşin-: Bir şeye niyetlenip onu yapmada kararsız kalmak (çözülür gibi olmak); (at vb.) bağından kurtulmak üzere olmak 343/276 (DLT)

er kulın urga.lı seşindi (343/276 DLT)

sewin- ~ sewün-: Sevinmek 10/5, 343/277, 63/49 (DLT); 620, 1226, 3411 (KB); 44 (AH); 25/28b3=3:188, 36/32b3=42:48, 29/58a1=9:81 (KT)

sewünmegil yund ügür ağgır anın

altun kümüş bulnupan agı tawa.r (343/277 DLT)

sıgta-: Ağlamak 565/465, 599/491, 104/95 (DLT); 6292 (KB)

ogla.n sıgta.dı (565/465 DLT)

siğ-: (Gönüle) tesir etmek, işlemek 614/509, 512/411 (DLT)

sö.z köñülke siğdi (614/509 DLT)

soğra-: Huysuzlaşmak, homurdanmak 619/514 (DLT)

er işka soğra.dı (619/514 DLT)

soriş-: (Yüz) buruşmak 316/259 (DLT)

anıñ yūzi sorişdı (316/259 DLT)

sort-: (Yüzü) asmak 417/328 (DLT)

er yūzin sorttı (417/328 DLT)

şeklen-: Şüphe etmek 38/80a2=65:4 (KT)

Eger şeklense siz olarnıñ 'iddetleri üç ay (38/80a2=65:4 KT)

tañıl-: Şaşırmak 4595 (KB)

törü bilmez ögsüz kılıksız kişi

törülüg kişi körse yañlur başı (4595 KBM)

tañırka-: Gayret etmek 785, 5433, 6487 (KB)

söz asğı ol ermez üküş sözlese

ya sözni tañırkap üküş tıñlasa (5433 KBM)

tañız-: (Adam) öfkeden kabarmak 615/510 (DLT)

er öpke.sinde tañızdı (615/510 DLT)

tañla-: Şaşırmak 619/514 (DLT); 648, 5691, 4964 (KB); 34/19a3=37:12, 34/47b1=38:4, 37/68a3=50:2 (KT)

Kendü tañlar sen, olar füsüslanurlar (34/19a3=37:12 KT)

tañlaş-: (Birden fazla kişi) şaşırmak 617/512, 617/513, 199/170 (DLT)

kişi.le.r bu ışığ tañlaşdı (617/512 DLT)

tartın-: Şefkat göstermek 386/303 (DLT)

er oğluña tartındı (386/303 DLT)

taru-: (Adam) sıkılmak, daralmak 559/461 (DLT); darda kalmak 464 (AH);
26/55b3=4:90 (KT)

Kelseler sizke tarusa köküzleri tokušmağ siziñ birle (26/55b3=4:90 KT)

tarun- ~ tarın-: Sıkılmak, bıkmak 340/274 (DLT)

er iştä buştı tarındı (340/274 DLT)

ter bol-: Utanmak 162/141 (DLT)

er ter boldı (162/141 DLT)

tersin-: (Birisine) kızmak 386/303 (DLT)

beg añar tersindi (386/303 DLT)

terslen-: Hoşuna gitmemek 35/30b1=40:14 (KT)

Ündeñler Tañrını ıatıǵsız kılǵanlar añar dıñni neçe terslenseler kâfirler
(35/30b1=40:14 KT)

töngüldür-: Ümit kesmek 3865 (KB)

tüñüldürdi aydı yana kelme tép

özüm barǵu ermez küçün kolma tép (3865 KBM)

tumluglan-: Soğuk davranmak ve surat asmak 403/313 (DLT)

ol añar tumluglandı (403/313 DLT)

tun bol-: (Gönül) rahatlamak 503/403 (DLT)

köñül tu.n boldı (503/403 DLT)

turkın- ~ turkun-: Utanmak 387/303, 393/308 (DLT)

ol mindin turkındı (387/303 DLT)

turkuglan- ~ **turkıgılan-**: Utanmak, (birinden) utanıp işe devam etmemek 402/313, 403/313 (DLT)

ol mindin turkıgılandı (402/313 DLT)

turugsa-: (Hayatta) kalmak istemek 590/483 (DLT)

ewin barkın satıgsa.dı

yulug bīrip barıgsa.dı

tirig erse turugsa.dı

aḡar sākınc kūni togdı (590/483 DLT)

turul-: (İşten, yemekten vb. şeylerden) bıkmak 331/269 (DLT)

er īştın turuldı (331/269 DLT)

tuşan-: (Ayaklar) dolanmak, korkudan birbirine dolaşmak 340/275, 341/275 (DLT)

Arslan kökrese at aḡa.kı tuşa.nur (340/275 DLT)

tüḡül-: Ümit kesmek 50/35, 616/511 (DLT)

kaḡça bardıḡ ay ogul

erdi.ḡ mende inç amul

attın emdi sen tü.ḡü.l

kı.ldı.ḡ erse kı.lma.gu (50/35 DLT)

ula-: Kıvrınmak, üzülmek 506 (AH)

ulın-: Ssanmak, bıkmak 111/100 (DLT); 6602, 1510, 5243 (KB)

men bu īšta ulındım (111/100 DLT)

uman-: Korkmak, kaçınmak 30/22b1=15:31 (KT)

Yükündiler ferishteler ḡamuḡları yumḡılar meḡer umunçsuz raḡmetdin,
umandı kim bolsa yüknüḡliler birle (30/22b1=15:31 KT)

umun-: Bizzat ummak, (Tanrı'dan) dilemek 630/525, 111/100 (DLT); 3622, 3651, 3668 (KB)

tosun münüp sekirtsün

esizliğin amurtsun

ıtka keyik kaytartsun

tutmuş sâni umnalım (630/525 DLT)

usan-: Usanmak, bıkmak 32, 103, 309 (AH)

utan-: Oğuz lehçesinde, utanır görünmek 108/98, 148/128 (DLT) → **uwutlan-**

ol mendin utandı (108/98 DLT)

uwtan-: Utanmak 57 (AH); 33/16b3=33:53 (KT)

Ol emgetür erdi yalavaçnı, uwtanur erdi sizdin (33/16b3=33:53 KT)

uwut bol-: Utanmak 156/135, 536/438, 547/447 (DLT)

özin ögnüp orı.la.dı

yırak yi.rig karı.la.dı

atıg kemşip orı.la.dı

uwut bölup töpü agdı (156/135 DLT)

uwutlan-: Utanmak 148/128 (DLT) → **utan-**

er uwutlandı (148/128 DLT)

uyad- ~ uyat-: Utanmak 115/104, 40/26 (DLT); 6540, 864 (KB); 432 (AH)

ol mindin uyattı (115/104 DLT)

uyal-: Utanmak ve çekinmek 138/121 (DLT)

ol mendin uyaldı (138/121 DLT)

ürk-: (Kurttan, düşmandan vb. şeylerden) ürkmek 626/522 (DLT)

köy ürkti (626/522 DLT)

body.n ürkti (626/522 DLT)

ürküş-: (Birden çok insan, topluluk) ürkmek, korkarak kaçışmak 88/79 (DLT)

usitga.n kuya.ş kapsadı

umunçlug adaş tepsedi

Ertiş suwın keçsedi

boğun anın ürküşü.r (88/79 DLT)

ürül-: (İnsan, öfkeden) şişmek 106/97 (DLT)

er öwke.sinde ürüldi (106/97 DLT)

yaçan-: Utanıp çekinmek 479/383 (DLT)

ol mendin yaçandı (479/383 DLT)

yalk-: Bıkmak, usanmak 6628 (KB)

üküş sözlediñ söz suwı barماسun

üküş sözke yalkar bu yalñuk ire (6628 KBM)

yarı-: Dinlenmek ve sevindirici bir şeye sevinmek 481/385 (DLT) → **yarı yaşı-**

yarı- yaşı-: Dinlenmek ve sevindirici bir şeye sevinmek 481/385 (DLT) → **yarı-**

er yarı.dı yaşı.dı (481/385 DLT)

yawal-: Öfke yatışmak, öfke yatışıp yumuşamak 200/171 (DLT)

telim başlar yuwuldı met

yagı andın yawaldı met

küçi anıñ kewildi met

kılıç kınka küçün sıgdı (200/171 DLT)

yayıl- yaykal-: Gönü her şeye meyletmek 489/391 (DLT)

er kõnli yayıldı yaykaldı (489/391 DLT)

yer-: Mahzun olmak, melul olmak 85/76 (DLT)

urunçak alıp yermedi

alımlıg kõrũ armadı

adaşlık ũze turmadı

kalın eren tirgeşũ.r (85/76 DLT)

yerit-: Tembelleşmek ve ũşenmek 423/331 (DLT)

er işke yeritti (42/331 DLT)

yıgın-: Kendi kendini engellemek 1414, 5216, 6118 (KB)

tilek ârzũ sürme havâñnı yıgın

kişig soñdamağıl tiliñ kıl ağın (6118 KBM)

yıgla-: Ağlamak 146/127, 579/476, 585/479 (DLT); 1235, 1121, 1149 (KB);
31/23a1=19:58, 36/81b1=44:29 (KT) → **ıgla-**

Tüşerler yüknũ hem yığlayu (31/23a1=19:58 KT)

yıglaş-: (İnsanlar) ağlamak, ağlaşmak 585/479 (DLT)

kişi barça yıglaşdı (585/479 DLT)

yimlen-: Zevk bulmak 2465 (KB)

bu kõrklũg yüzũg kõrse kõz suwlanur

kõñũl açlur anda bu cân yémelenür (2465 KBM)

yir-: İğrenmek 526/427 (DLT)

er aşig yi.rdi (526/427 DLT)

yirin-: İğrenmek 5327 (KB)

yirindi ajunuğ süründike kod

bayat birge anda tū ni‘met yégin (5327 KBM)

yiriş-: Gülümsemek 475/380 (DLT); 3953, 5827 (KB)

er yirişdi (475/380 DLT)

yüreklen-: Yüreklenmek, şecaat göstermek 492/393 (DLT)

er yüreklendi (492/393 DLT)

3.4.1.2. Kılış Fiilleri

açıt-: Elem vermek, acıtmak 112/101 (DLT)

ol anıñ köñlin açıtı (112/101 DLT)

amurt-: Sakinleştirmek, (öfkeyi) dindirmek 630/525 (DLT)

ol beg öpke.sin amurtı (630/525 DLT)

arzula-: Arzulamak, istemek, dilemek 136, 676, 898 (KB); 34/14a1=36:57, 36/67a3=43:71, 33/62b3=34:54 (KT)

Olarğa anıñ içinde mīve turur, olarğa turur ol kim ārzūlarlar (34/14a1=36:57 KT)

aşuk- ~ aşık-: Özlemek 105/95, 349/280 (DLT)

ol ewke aşuktı (105/95 DLT)

boynat-: Mağrur olmaya yönlendirmek 441/345 (DLT)

ol oglannı ışka boynattı (441/345 DLT)

bulga-: Kızdırmak, sinirlendirmek 571/470 (DLT)

ol er anıñ köñlin bulga.dı (571/470 DLT)

buşur-: Hiddetlendirmek, can sıkmak 794, 4209, 784 (KB); 347 (AH)

adaş köñli bilmek tilese özüñ

buşurğıl sözün sen yéme tüg yüzüñ (4209 KBM)

emget-: Yormak 136/119 (DLT); 3961, 4974, 166 (KB); 33/17b2=33:53, 38/41b1=61:5, 29/43b1=9:61 (KT)

Kerekmez sizke emgetse sizler, Tañrınıñ yalawaçını (33/17b2=33:53 KT)

eñit-: Hayrete düşürmek, şaşırtmak 404/314 (DLT)

tıgraklanıp sekirtti

erin atın yügürtti

bizni kamug eñitti

andag sūke kim yete.r (404/314 DLT)

eñtūr-: Hayrete düşürmek 147/128 (DLT)

erni eñtūrdi (147/128 DLT)

erseklen-: Erkeği hırsı ve fuhuş maksadıyla arzulamak 158/137 (DLT)

işle.r erseklendi (158/137 DLT)

etet-: Zahmet çektirtmek 112/101 (DLT)

ol anı etetti (112/101 DLT)

ewse-: Evini istemek, özlemek, arzulamak 141/124, 142/124 (DLT)

er ewse.di (141/124 DLT)

ewset-: Evini özletmek, arzulamasını sağlamak 135/118 (DLT)

oglum meni ewsetti (135/118 DLT)

ḥased kıl-: Haset etmek, kıskanmak 37/36b2=48:15, 26/26a2=4:54 (KT)

Kendü ḥased kılur siz bizke, kendü uqmaz erürler meger azķına (37/36b2=48:15 KT)

içise-: İçmek istemek 14/8, 141/123 (DLT)

Sūw içisedi (14/8 DLT)

ilen-: Ayıplamak 111/100 (DLT)

ol anar ilendi (111/110 DLT)

isin-: Isınmak; sevmek 109/99 (DLT); 32/20b2=28:29, 35/65a3=40:72, 31/89b1=20:119 (KT)

Keldürgem sizke andın hber azu bir kesek otdın bolğay kim isingey sizler
(32/20b2=28:29 KT)

isit-: Isıtmak, bağlamak 2295, 4623, 1696 (KB)

köñül kodkı tuttı tilin söz süçig

bodunuğ işitti taşığ hem içig (1696 KBM)

iste-: Aramak; istemek 139/122 (DLT)

iste.di (139/122 DLT)

kağgurt-: Kaygılandırmak, üzmek 27/46b2=5:41, 38/6a1=58:10, 25/17b3=3:154
(KT)

Ey yalavaç, kağgurtmasun séni anlar kim éwişürler küfr içinde (27/46b2=5:41
KT)

keçrümsin-: Affeder görünmek 397/309 (DLT)

ol anıñ yāzukın keçrümsindi (397/309 DLT)

keçrüş-: Karşılıklı suçları affetmek 378/297 (DLT)

ola.r bīr bīrniñ yāzu.kın keçrüşdi (378/297 DLT)

keçür-: (Günahı, suçu) affetmek 307/253 (DLT); 37, 154, 337 (AH); 29/46b1=9:66, 36/19b1=42:25, 36/22b3=42:30 (KT)

Eger keçürsem bir ögürdin sizdin kınayur-miz bir ögürni (29/46b1=9:66 KT)

kerekle-: Aramak, istemek 593/486 (DLT); 961, 3455 (KB)

ol anı kerekle.di (593/486 DLT)

kızart-: Kızartmak, mutlu etmek 2384, 4868, 1287 (KB)

yağı körse alp er kızartur meñiz

karişsa bodulur kızıl hem yağız (2384 KBM)

kikne-: Fitne uyandırmak 4301 (KB)

kuruğ sözleme sen kişig soñdama

uşak söz edirme yéme kikneme (4301 KBM)

kol-: İstemek 277/241, 119/106, 140/123 (DLT); 3056, 3484, 3693 (KB); 312 (AH)

ol mendin nēj koldı (277/241 DLT)

komıt-: Heyecanlandırmak, coşturmak 426/333, 421/330, 47/32 (DLT)

anı komıt (426/333 DLT)

korkıt- ~ korkut-: Korkutmak 433/339, 445/347 (DLT); 656 (KB); 28/8a1=7:116, 33/86a3=36:6, 35/79a2=41:13, 31/35b2=19:97 (KT)

ol anı korkıttı (433/339 DLT)

Cādülük kıldılar boñun közleriñe, qorqıttılar olarnı (28/8a1=7:116 KT)

Qorqıtmak üçün boñunı ol kim qorqıtıldı (33/86a3=36:6 KT)

küldür-: Güldürmek 3595, 4096, 5866 (KB)

méni muñka tegrür et öz emgetür

ara küldürür kör ara yığlatur (3595 KBM)

kültür-: Güldürmek 364/289 (DLT)

ol meni kültürdi (364/289 DLT)

küse-: Arzulamak, istemek 561/462 (DLT); 363, 838, 3698 (KB); 373 (AH); 30/57a3=16:57 (KT)

Olarqa ol ne kim küser erse sizler (30/57a3=16:57 KT)

küset-: Arzu ettirmek, heveslendirmek 26/80b2=4:119 (KT)

Qışurğay men oq olarnı, küsetgey men olarnı (26/80b2=4:119 KT)

muḩaḩtur-: Sıkıntı vermek, muhtaç etmek 3995, 1264 (KB)

yanut bérđi odğurmış aydı kadaş

muḩadturduñ emdi ağı kıldıñ aş (3995 KBM)

muḩkar-: Bunaltmak 617/512 (DLT); 4024, 2391, 2397 (KB)

ol anı muḩkardı (617/512 DLT)

ökündür-: Pişman ettirmek 3879 (KB)

tilin sözlemese söz aşğı telim

ökündürdi sözlep méni bu tilim (3879 KBM)

özel-: Özlemek 500/401 (DLT)

kü.gler kamug tüzüldi

ıwrık idiş tizildi

sensiz özüm özeldi

kelgil amul oynalım (500/401 DLT)

özle-: Benimsemek B13 (KB)

sarsıt-: Azarlamak, sert davranmak 432/337 (DLT)

ol anı sarsıttı (432/337 DLT)

sıgtat-: Ağlatmak 442/346 (DLT); 6126 (KB) → **sıgdad-**, **sıxtat-**

anı sıgtat (442/346 DLT)

sıxtat-: Ağlatmak 428/335 (DLT) → **sıgtat-**, **sıgdad-**

ol anı sıxtattı (428/335 DLT)

soyurka-: Merhamet etmek, rahmet etmek 36/75b2=44:6, 36/85a3=44:42 (KT)

Soyurkamağ üçün İdiñdin, ol ol eşitgen bilgen (36/75b2=44:6 KT)

şevklen-: Çok arzu etmek, istemek 30/47b3=16:37 (KT)

Eger şevklense sen köni yol körkitmek üze bütünlükin kim Tañrı yolğa köndürmes (30/47b3=16:37 KT)

tañlat-: Şaşırtmak 442/345 (DLT)

ol meni tañlattı (442/345 DLT)

telge-: Birisini sinirlendirmek ve kızdırmak (bulga- ile birlikte kullanılır.) 571/470 (DLT)

telgen-: (Birine) kızıp yüz çevirmek (ikilemeyle kullanılır.) 387/303 (DLT) **bulgan-**, **telgen-**

ol añar bulgandı telgendi (387/303 DLT)

tepse-: Kıskanmak 88/79, 233/202, 568/468 (DLT); 4248, 4249, 4254 (KB) →

tepze-

tumlıg kelip kapsadı

kutlug yāyığ tepsedi

karlap ajun yapsadı

et yin üşüp emrişü.r (233/202 DLT)

tepset-: Kıskandırmak 432/337 (DLT) → **tepzet-**

ol meni tepsetti (432/337 DLT)

tepze-: Kıskanmak 14/7, 568/468 (DLT) → **tepse-**

tepze.di (14/7 DLT)

tepzet-: Kıskandırmak 432/337 (DLT) → **tepset-**

ol meni bu işka tepzettı (432/337 DLT)

tile-: Dilemek, aramak, istemek 394, 336, 259 (AH)

toğgur-: Bıktırmak, nefret etme derecesine getirmek 355/283 (DLT)

ol meni bu iştın toğgurdı (355/283 DLT)

um-: Ummak 59/44, 94/88 (DLT); 5612, 5062 (KB); 2, 375, 211 (AH);
34/84b2=39:9, 26/72a3=4:104, 26/72b1=4:104 (KT)

Ƙorƙƙa ol cehāndın hem umar iḏisi raḥmetini (34/84b2=39:9 KT)

umdur-: Hasret bırakmak, umdurmak 294/248 (DLT)

turga.n ulug ışlaka

tirgi urup aşlaka

tumlug kadir kişlaka

koḏtı erig umduru (294/248 DLT)

umunç tut-: Ummak, ümit etmek 79/67 (DLT)

Umunç Teḡri.ke tut (79/67 DLT)

uwutgar-: (Birini) utandırıcaya kadar hayâ duygusuna sevk etmek, utandırmak
147/128 (DLT)

ol meni uwutgardı (147/128 DLT)

ürküt-: Ürkütmek 136/118 (DLT)

ol kōy ürkütti (136/118 DLT)

yıglat-: Ağlatmak 440/344 (DLT); 3595, 4096, 6200 (KB)

ol anı yıglattı (440/344 DLT)

yilkit-: Heyecanlandırmak 3540, 3567 (KB) → **yilküt-**

bezenip bu dünyâ özin körkitür

itinmiş kelin teg köñül yilgitür (3540 KBM)

yilküt-: Heyecanlandırmak 3104 (KB) → **yilkit-**

bayudı bodun inçke tegdi yatur

uluş kend bezendi köñül yilgütür (3104 KBM)

yirgür-: Nefret ettirmek 2077 (KB)

tügük yüz irig söz küwez kür kılık

kişig yirgürür köndrü bilmez yorık (2077 KBM)

3.4.2. Akıl, Zihin

3.4.2.1. Oluş Fiilleri

adaş-: Şaşırmak, yanılmak, hata etmek, şaşırp yolunu kaybetmek (130/8 DH)

Kul Hâce Ahmed zâhir a'ma yol adaştı

Taliblerni suhbetiden yırak kaçtı

Karib çöküb Hakk yolığa aklı şaştı

Tangla barsa körmez kömi ferâğatın (130/8 DH)

akl u huş kit-: Düşünemez hâle gelmek, kendini bilmez durumda olmak 69/2 (DH)

Merkep yağır, yüküm ağır özüm gamgin

Hasret birle akl u huşum ketti temkin

Ötib kervân közdin gâyib boldı mukin?

Barur cayım bilelmesmen kayan emdi (69/2 DH)

amulluk kıl-: Makul ve temkinli olmak 37/57a2=49:6 (KT)

Apañ kelse silerke bulğanuñ söz / saw birle amulluñ kılıñlar kim tegmeñ
ésizlikin (37/57a2=49:6 KT)

asnar-: İş yapmamak için ayak direyip oturmak 147/128 (DLT)

er asnardı (147/128 DLT)

bilgeğ-: Akıllanmak 434/339 (DLT) → **bilget-**

ogla.n bilge.đti (434/339 DLT)

bilget-: Akıllanmak ve zekileşmek 434/339 (DLT) → **bilgeğ-**

oglan bilgetti (434/339 DLT)

biligse-: Akıl istemek 590/484 (DLT)

ogla.n biligse.di (590/484 DLT)

bilimsin-: Akıllı, iş bilir görünmek 398/309, 533/433 (DLT)

1.ş bilimsindi (398/309 DLT)

bilsik-: Bilinmek, öğrenilmek 381/299, 15/8 (DLT)

anıñ yaşut ıñı bilsikti (381/299 DLT)

boşlaglan-: Taşkınlık yapmak ve söz dinlememek 402/313 (DLT)

er ıñda boşlaglandı (402/313 DLT)

bügüle-: Bilgi ile techiz olmak 1666, 3142 (KB)

yanut bérđi ögdülmiş aydı ilig

bügülep bu sözke yetürsü bilig (1666 KBM)

büt-: İnanmak, ikrar etmek; doğrulanmak 503/403, 413/324, 518/416 (DLT); 147 (AH); 33/32a3=34:8, 25/1a1=3:119, 27/47a1=5:41 (KT) → **bit-**

Andağ ermez kim anlar bütmezler āhıretka (33/32a3=34:8 KT)

çınık-: Doğrulanmak 327/266 (DLT)

sö.z çınıktı (327/266 DLT)

igen-: İnatlaşmak, huysuzlaşmak 109/98, 110/99 (DLT)

kış-: Yoldan çıkmak, sapıtmak, azmak, itaat etmemek 36/52a2=43:36, 28/53a3=7:180, 26/20a2=4:44 (KT)

Kim kim kışsa Tañrı yādındın gümārlağay-miz añar yekni (36/52a2=43:36 KT)

kış-: Meyletmek 30/87a3=16:103 (KT)

Olar ayurlar kim: öğretür aḡar bir yaḡluḡ, [til] ol kim kıṣarlar anıḡ birle, tāzī
ermes (30/87a3=16:103 KT)

kön-: (Doḡru yola) yönelmek 279/242 (DLT); 28/36a2=7:159, 37/14b3=47:17,
32/2a3=27:92 (KT)

Uḡuḡlar aḡa, bolḡay kim köngey sizler (28/36a2=7:159 KT)

könüllē-: Niyetlenmek; bir şeyi anlayıp idrak etmek 621/516 (DLT)

muḡuk-: Mihnēt çekmek 616/511 (DLT)

er muḡuktı (616/511 DLT)

os-: Oḡuzcada zannetmek 93/86 (DLT)

men ayla osdum (93/86 DLT)

osan-: Gafil olmak, ihtiyatsız olmak 26/70a1=4:102 (KT)

Ārzū kıılır anlar kim tandılar eger osansa sizler sāzlarıḡızdın (26/70a1=4:102
KT)

osnat-: Benzetmek; zannetmek krş. ösne- 137/119 (DLT)

men aḡar osnattım (137/119 DLT)

sakın-: Sakınmak 344/277 (DLT); 6080, 1112, 1157 (KB); 367, 370, 346 (AH)

ol mindin sakındı (344/277 DLT)

sandırış-: Saçmalamak 373/294 (DLT) → **sanrıṣ-**

sandırışdı (373/294 DLT)

sandırı-: Hezayan etmek, saçmalamak 567/467 (DLT) → **sanrı-**

sandırı.dı (567/467 DLT)

sanrı-: Hezeyan etmek, saçmalamak 567/467, 567/468 (DLT) → **sandırı-**

esrük sanrı.dı (567/467 DLT)

sanrıṣ- ~ sanruṣ-: Saçmalamak 373/294 (DLT) → **sandırış-**

esrükle.r kamug sanruşdı (373/294 DLT)

sayra-: Hezeyan etmek 580/477, 235/204 (DLT)

er telim sayra.dı (580/477 DLT)

sèzin-: Sanmak, zannetmek, hesap etmek 343/276 (DLT); 25/24a2=3:169, 38/27b3=59:14, 32/44b2=29:2 (KT) → **sizin-**

Sézinmegil anlarını kim öldürüldiler (25/24a2=3:169 KT)

sizin-: Zannetmek 211/181 (DLT) → **sèzin-**

kardu.nı yinçü sakınma.η

tuzgu.nı mançu sizinme.η

bulmaduk nēŋke sewinme.η

bilge.le.r anı yire.r (211/181 DLT)

sizin-: Şüphelenmek 3882 (KB)

sézinmedim erdi kör odğurmışğ

okıp kelmegüsin er erdi bışığ (3882 KBM)

süçin- ~ **süçün-**: (Konuşma vb. bir şeyin) tadına varmak 342/276 (DLT); 618, 2092, 2836 (KB)

er sö.zke süçündi (342/276 DLT)

şatlan-: Çigil lehçesinde (bir işe) cür'et etmek 390/305 (DLT)

ol bu işka şatlandı (390/305 DLT)

tiren-: (Bir şeyden) imtina etmek 340/274 (DLT)

er iştın tirendi (340/274 DLT)

tiren-: Dayanmak, direnmek, çekinmek 3885, 4921, 2061 (KB)

tonuş-: (İnsan) bir işi kabul etmede ağırdan alıp tereddüt etmek ve işten nefret edip gözünü dikmek 616/511 (DLT)

er toņuşdu (616/511 DLT)

töñül-: Ümit kesmek, vazgeçmek, dönmek 3793, 4792, 2816 (KB)

ukul-: Anlaşılmak 108/98 (DLT); 1017, 3912, 5987 (KB)

bu sö.z ukuldı (108/98 DLT)

unit- ~ unut-: Unutmak 115/104, 115/103, 427/334 (DLT); 757, 1124, 4844 (KB); 354, 482 (AH); 28/41a3=7:16, 34/83b1=39:8, 31/92a1=20:126 (KT)

Kaçan unıttılar erse anı kim pend bérildiler (28/41a3=7:16 KT)

unutul-: Unutulmak 31/92a2=20:126 (KT)

Unıttıñ sen anı mundağuk bu kün unutulur sen (31/92a2=20:126 KT)

usan-: Gafil olmak 1449, 5693, 1204 (KB)

ayur ay tiriğ sen usanma odun

usandım ökünçün yatur-men yılın (1449 KBM)

uslan-: Uslanmak 278 (AH)

üşgür-: Hatırlamak 5832, 6326, 6503 (KB)

negü tér méni üşgürürmü du‘ân

du‘â ol bayattın belâka amân (5832 KBM)

yañıl-: Yanılmak 478, 630, 198 (KB); 353 (AH)

yañıldı bu tüşte meniñ bu özüm

negü teg açayın kişike sözüm (630 KBM)

yar- / sı-: (Yemin) bozmak, sözünden dönmek 29/9b3=9:13 (KT)

Tokuşmaz mu sizler boğun birle kim yardılar / sıdılar andlarını (29/9b3=9:13 KT)

yaz-: Şaşırmak, yanılmak 205, 2516, 3520 (KB); 445 (AH)

apa yazdı erse bayat kınadı

bu dünyâğ tünek kıldı erklig idi (3520 KBM)

yıgıl-: (İşten) imtina etmek; men edilmek 477/382 (DLT)

er iştin yığıldı (477/382 DLT)

yıgıl-: Kaçınmak, vazgeçmek, sakınmak, uzak durmak, men edilmek, yasaklanmak
28/73b3=8:19, 27/11a3=4:171, 38/22b1=59:7 (KT)

Eger yığılsa siz ol yahşırak sizke (28/73b3=8:19 KT)

yuwul-: Ahlaksızlıktan uslandırılmak; yola gelmek, yumuşamak 478/382, 221/191 (DLT)

ogla.n yuwuldı (478/382 DLT)

topık yuwuldı (478/382 DLT)

3.4.2.2. Kılış Fiilleri

agruklan-: (Bir işi) ağır bulmak 158/137 (DLT)

ol bu işig agridlandı (158/137 DLT)

añ-: Anmak, anlamak, dikkat etmek 4057 (KB)

kapuğda kirürde oñuñ aşnu mañ

tilin yarlıkarda ögüñ birle añ (4057 KBM)

aña-: Anlamak, bilmek 18, 22 (AH)

añla-: Oğuzcada anlamak 147/128 (DLT); 4025 (KB); 38/2 (DH)

ol sö.züg añla.dı (147/128 DLT)

azla-: Az görmek, azımsamak 3234, 3231 (KB); 360 (AH) → **azlan-**

tapuğ kılğu halktın anı kızlegü

üküş tâ'at erse anı azlağu (3231 KBM)

āzlan- ~ azlan-: Azımsamak 151/131 (DLT); 305 (KB) → **azla-**

ol bu yarma.kıg āzlandı (151/131 DLT)

belgürt-: Ayırt etmek, farkına varmak, bilmek 33/42a1=34:21 (KT)

Meger belgürtse-miz ol kim kirtgünse āhiretka andın kim ol andın şek içinde
(33/42a1=34:21 KT)

bil-: Bilmek 34/20, 543/443, 9/5 (DLT); 1152, 1878, 3779 (KB); 506, 114, 368
(AH); 36/35a3=42:52, 38/77a3=65:1, 36/106b2=45:32 (KT)

Bilmez erdiñ né ol bitig, né ol ĩman (36/35a3=42:52 KT)

bil-: Öğrenmek 28/37a3=7:160 (KT)

Aktı andın on iki yul, çın-oķ bildi kamuğ kişiler içgü yerlerni (28/37a3=7:160
KT)

bil-: Bilmek, fark etmek, farkına varmak 30/40a2=16:26, 30/52b1=16:45,
36/65a1=43:66 (KT)

Keldi olarka kın andın kim bilmesler (30/40a2=16:26 KT)

bil-: Tespit etmek 31/34b2=19:94 (KT)

Bütünlükin bildi olarnı hem sadı olarnı (31/34b2=19:94 KT)

bildür-: Bildirmek 398, 3413 (KB); 107 (AH); 33/23a3=33:63, 36/12b2=42:17,
37/8a1=47:6 (KT)

Né bildirür saña meger kıyāmet bolur yakın (33/23a3=33:63 KT)

bilin-: (Kendine ait bir şeyi) bilip anlamak 339/274 (DLT); 5399, 430, 963 (KB);
(AH); 33/21b1=33:59 (KT)

Ol yakınraķ kim bilinseler, emgetilmeseler (33/21b1=33:59 KT)

biltür-: Tanıtmak ve bildirmek 354/283, 355/283 (DLT)

ol maña iş biltürdi (354/283 DLT)

boxsa-: Bir işi kabul etmeyip kerhen yapmak 568/468 (DLT)

ol añar boxsa.dı (568/468 DLT)

bütünle-: Gerçek olup olmadığını araştırıp gerçek olduğunu ortaya koymak 593/486 (DLT)

ol sözü bütünle.di (593/486 DLT)

çingâr-: İnceleyip gerçekliğini araştırmak 358/285 (DLT)

ol ışık çingardı (358/285 DLT)

çınla-: Gerçek olduğunu tasdik etmek, doğrulamak 574/472 (DLT)

ol ışık çınla.dı (574/472 DLT)

edger-: Mühimsemek, umursamak. (Bu fiil çoğunlukla olumsuzluk için kullanılır.)

120/107, 121/107, 125/111, 279/242 (DLT) → **edle-**

ol kiçig sö.züg edgerdi (120/107 DLT)

edleş-: Bir şeyin gizli taraflarını araştırmak 126/111 (DLT)

ola.r bîr ikindi.ni edleşdi (126/111 DLT)

endişe kıl-: Düşünmek 36/94b2=45:13 (KT)

Bütünlüğün anı içinde nişânlar turur boğunka endişe kılurlar (36/94b2=45:13 KT)

evrül- ~ **ewrül-**: Yüz çevirmek, kabul etmemek, arka dönüp gitmek, vazgeçmek 36/37b3=43:5, 28/74b2=8:20, 35/42a2=40:33 (KT)

Ewrer [mü]-miz sizdin pendni, ewrülmek, neçeme bolsa siz boğun teñde keçigli (36/37b3=43:5 KT)

irteş-: Araştırmak, tetkik etmek; istemek 122/108 (DLT)

ola.r bu sözü irtesti.le.r (122/108 DLT)

irtet-: Aratmak, istetmek 134/117 (DLT)

ol anı irtetti (134/117 DLT)

isiglen-: Yapmayı düşünmek, hazırlanmak 149/129 (DLT)

ol bu ugrda barma.kka isiglendi (149/129 DLT)

katrun-: İnatlaşıp vazgeçmek, bir şey yapmayı bırakmak 390/306 (DLT)

ol maña yarma.k bîrür erke.n katrundi (390/306 DLT)

oğgar-: Tanımak 120/107 (DLT)

ol anı ki.đin oğgardı (120/107 DLT)

oxşat-: Benzetmek 135/118 (DLT)

ol meni ata.ma oxşattı (135/118 DLT)

ö-: Düşündükten sonra anlamak 9/5 (DLT); 3834, 3848, 4334 (KB)

kadaşı uzattı kör ögdülmişig

tutuzdı takı söz ömiş bilmişig (3834 KBM)

öğlen-: Şaşkınlıktan sonra bir şeyi idrak etmek; çocuk büyüyüp akıllanmak 134/117, 151/131 (DLT); 1819, 2366, 6305 (KB)

küniñe neñedür turu öğlenür

negüni tilese bilür ögrenür (1819 KBM)

ögren-: Öğrenmek 194/166, 337/273, 131/115 (DLT); 1680, 1681, 1683 (KB)

Bilig ö.gren (194/166 DLT)

öğret-: Öğretmek 135/118 (DLT); 1494, 1489, 1493 (KB); 45 (AH); 26/77b1=4:113, 30/87a2=16:103, 38:50a3=62:2 (KT)

Öğretti saña anı kim bilmez erdiñ (26/77b1=4:113 KT)

özel-: Özlemek 500/401 (DLT)

kü.gler kamug tüzüldi

ıwrık iğiş tizildi

sensiz özüm özeldi

kelgil amul oynalım (500/401 DLT)

sak-: Saymak, kabul etmek 55/40, 193/165 (DLT); 4428 (KB)

bardı eren konuk körüp kutka saka.r

kaldı yawuz oyuk körüp ewni yıka.r (55/40 DLT)

sakın-: Düşünmek; zannetmek; umursamak 471/376, 350/280, 602/494 (DLT);
38/18a1=59:2, 36/70a2=43:80, 36/98b3=45:21 (KT)

Keldi olarka İdi kını andın kim saşınmadılar (38/18a1=59:2 KT)

san-: Sanmak, zannetmek, düşünmek 170, 2612, 6608 (KB); 367, 133, 326 (AH)

bilir-men tése sen biligdin yırak

biligsizke sandıñ biligli ara (6608 KBM)

sana-: Sanmak, addetmek, bir şeyden saymak 34/69b2=38:62 (KT)

Né ol bizke körmez-miz erenlerni, sanayur men sizlerdin şerlerdin
(34/69b2=38:62 KT)

sangar-: Saymak (addetmek), kabul etmek 361/287 (DLT)

ol anı kişi.den sangardı (361/287 DLT)

sez- ~ sèz-: Sanmak, zannetmek 38/85b2=41:22, 36/106b3=45:32, 33/43a1=34:22
(KT)

Ançası bar sèzdiniz ol Taşrı bilmez siz üküşni andın kim kılur sizler
(38/85b2=41:22 KT)

sizik-: Sezmek 327/266 (DLT)

bu ışığ aña.r si.ziktım (327/266 DLT)

tanu-: Tanımak 3920 (KB)

teqe-: Mukayese etmek 468, 98 (AH)

teğlen-: (İş vb. bir şeyi) planlamak 618/513 (DLT)

er ışın teğlendi (618/513 DLT)

tumluglan-: Soğuk kabul etmek 403/313 (DLT)

bu ugunı tumluglandı (403/313 DLT)

tuy-: Sezmek, fark etmek, hissetmek 552/455, 34/21 (DLT)

er işin tuydu (552/455 DLT)

tuysuk-: Fark etmek, sezmek 530/431 (DLT)

er tuysukdı (530/431 DLT)

tuytur-: Fark ettirmek, kavratmak 529/430 (DLT)

ol maña sö.z tuyturdı (529/430 DLT)

tüpger-: (İşin) aslını araştırmak, izini sürmek 356/284 (DLT)

ol ışığ tüpgerdi (356/284 DLT)

tüple-: (İşin aslını) inceleyip araştırmak 572/471 (DLT)

ol ışığ tüple.di (572/471 DLT)

tüpleş-: (Birlikte işin aslını) incelemek 370/292 (DLT)

ola.r bu ışığ tüpleşdile.r (370/292 DLT)

tüplet-: İncelemek 434/339 (DLT)

ol bu ışığ telim tüpletti (434/339 DLT)

tüşür-: Düşündürmek, vesveseye düşürmek 37/73a1=50:16 (KT)

Çın-oğ törüttimiz âdemîni, bilür-miz né түşürür aña et-özi (37/73a1=50:16 KT)

uk-: Anlamak, öğrenmek 93/87, 380/299, 464/368 (DLT); B30, B74, 155 (KB); 99, 357, 62 (AH); 30/63b3=16:67, 35/63b1=40:67, 35/2b2=39:43 (KT)

Bütünlükin kim anıy içinde belgü ol ol boğunğa kim uğarlar (30/63b3=16:67 KT)

uktur-: İzah etmek, anlatmak 118/106, 119/106 (DLT); 398, 510, 796 (KB);
32/5b2=28:7, 38/90a3=66:3, 38/90a1=66:3 (KT)

Ukturdımız Mūsā anasınka kim emüzgil tép (32/5b2=28:7 KT)

ukusa-: Anlamak istemek 141/124 (DLT)

er sö.züg ukusa.dı (141/124 DLT)

ukuş-: (Birden fazla kişi) anlamak 103/94 (DLT)

ola.r bu ışığ ukuşıla.r (103/94 DLT)

unıttur-: Unutturmak 38/13a2=58:19, 38/30b2=59:19 (KT)

Elig buldı anlar üze yek, unıtturdı olarkā Taırının yādını (38/13a2=58:19 KT)

us bol-: Hayrı şerden ayırmayı bilmek 30/16 (DLT)

ol us boldı (30/16 DLT)

üküşle-: Çok bulmak, çok görmek 153/133 (DLT)

er tava.rın üküşle.di (153/133 DLT)

üsle-: Oğuz lehçesinde, iyiliği kötülükten ayırıp seçmek, temyiz etmek 146/126 (DLT)

ol üsle.di nēñni (146/126 DLT)

üşkür-: Hatırlamak 121/108 (DLT)

ol unıtmış sö.züg üşkürdi /121/108 DLT)

üşkürt-: Hatırlatmak 121/108 (DLT)

üşkürtti (121/108 DLT)

yawuzla-: (Bir şeyi) kötü saymak 594/486 (DLT)

ol yawuzla.dı nēñni (594/486 DLT)

yawuzlan-: (Bir şeyi) kötü saymak 491/393 (DLT)

ol atıg yawuzlandı (491/393 DLT)

yigle-: Tercih etmek 1918, 2753 (KB)

yanut bérdi ögdülmiş ilig kutı

özüm yégledüki bu kulluk atı (1918 KBM)

3.5. Devlet

3.5.1. Devlet Kurma, Devletleşme

3.5.1.1. Oluş Fiilleri

bas-: (Bir ülkeyi) yenmek ve düzene sokmak 269/236, 268/236 (DLT)

beg il basdı (269/236 DLT)

başla-: Yönetmek, komuta etmek 572/471 (DLT)

ol sū başla.dı (572/471 DLT)

3.5.1.2. Kılış Fiilleri

beglen-: Bey edinmek, birini kendine bey olarak seçmek 3535 (KB)

birig beglenür kör takı bir begin

okıyu-turur tegme künde öñin (3535 KBM)

3.6. Savaş Araç Gereçleri

3.6.1. Oluş Fiilleri

başaklan-: Temrenlenmek; (mızrak) sivri uçlu hâle gelmek 399/310 (DLT)

süñü başaklandı (399/310 DLT)

kezlen-: (Ok) gezlenmek 392/307 (DLT)

ok kezlendi (392/307 DLT)

kılıçlan-: Kılıç sahibi olmak 400/311 (DLT)

er kılıçlandı (400/311 DLT)

kınla-: Kın edinmek 575/473 (DLT)

ol biçe.k kınla.dı (575/473 DLT)

kowşal-: (Ok, düzeltme aletiyle -koguş-) düzeltilmek, pürüzsüz hâle getirilmek 384/301 (DLT)

ok kowşaldı (384/301 DLT)

siğirlen-: (Yay vb. şeylere) kiriş takılmak 620/516 (DLT)

yā siğirlendi (620/516 DLT)

sorkuçlan-: (Bıçak vb. şeylerin sapa giren kısmı) zamk (lök macunu) ile sabitleştirilmek 402/312 (DLT)

biçe.k sorkuçlandı (402/312 DLT)

suç kıl-: (Kılıç vb.) kesmemek 161/140 (DLT)

Kılıç suç kıldı (161/140 DLT)

suçlun-: (Kılıç vb. şeyler, kından, yerinden) sıyrılmak 389/305 (DLT)

kılı.ç kīndın suçlundı (389/305 DLT)

3.6.2. Kılış Fiilleri

bagırla-: (Yayın) bağrını düzeltmek 589/483 (DLT)

ol yāsın bagırla.dı (589/483 DLT)

başakla-: Temren takmak 592/485 (DLT)

ol süñü başakla.dı (592/485 DLT)

ige-: Bıçak vb. bilemek 556/459 (DLT)

ol biçe.k ige.di (556/459 DLT)

kezger-: (Oku) gezlemek 365/289, 488/390 (DLT)

er ok kezgerdi (365/289 DLT)

kezle-: (Okun) gezini ayarlamak, düzeltmek 575/473, 584/479 (DLT); 228 (AH)

ol okın kezle.di (575/473 DLT)

kezleş-: (Ok) gezlemede yardımlaşmak veya yarışmak 378/298 (DLT)

ol añar ok kezleşdi (378/298 DLT)

kezlet-: (Oku) gezletmek 437/341 (DLT)

ol ok kezletti (437/341 DLT)

kına-: Kın edinmek 564/465 (DLT)

ol biçe.kin kına.dı (564/465 DLT)

kowşa-: (Oku, düzeltici kamış parçası ile -koguş-) pürüzsüz hâle getirmek 570/469 (DLT)

er oknı kowşa.dı (570/469 DLT)

kowşaş-: (Birin okunu koguş ile) pürüzsüz hâle getirmek 438/342 (DLT)

ol anıñ okın kowşaşdı (438/342 DLT)

kowşat-: (Oku koguş ile) pürüzsüz hâle getirtmek 433/338 (DLT)

ol ok kowşattı (433/338 DLT)

man-: (Silah vb.) kuşanmak 223/193, 279/242 (DLT)

er tulum mandı (279/242 DLT)

mandur-: (Kılıç vb.) takmayı sağlamak, taktırmak 365/290 (DLT)

ol maña kılıç mandurdı (365/290 DLT)

okta-: Okla vurmak, oklamak 19/9, 317/260 (DLT)

keyik keligi bolsa okta (19/9 DLT)

oktaş-: Ok atmada yarışmak, kur'a için oklaştirmek 122/109 (DLT)

ol anıñ birle oktaştı (122/109 DLT)

oktat-: Oklatmak, okla vurdurmak 134/117 (DLT)

beg anı oktattı (134/117 DLT)

olnat-: (Oku) ters çevirerek tamir ettirmek 137/120 (DLT)

ol okın olnattı (137/120 DLT)

sapla-: Sap takmak 574/472 (DLT)

er kılıç sapla.dı (574/472 DLT)

saplat-: (Kılıç, hançer vb. şeyleri) sapına geçirtmek 435/340 (DLT)

ol kılıç saplattı (435/340 DLT)

siñirle-: (Yay vb. şeylere) kiriş takmak 621/516 (DLT)

ol yāsın siñirle.di (621/516 DLT)

sorkuçla-: (Bıçak vb.'nin sapa giren kısmını, kaymaması için) lök macunu ile sağlamlaştırmak 598/488 (DLT)

ol biçe.k sorkuçla.dı (598/488 DLT)

tartış-: (Yay) kurma ve çekmede yarışmak 369/292 (DLT)

ol meniñ birle yā tartışdı (369/292 DLT)

3.7. Askerlik, Savaş, Kahramanlık

3.7.1. Oluş Fiilleri

aguk-: Zehirlenmek 105/95 (DLT)

er aguktı (105/95 DLT)

akıt-: (Askerî birlik için) akın yaptırmak 114/103 (DLT); 6533, 3107, 1157 (KB); 33/34b2=34:12, 34/5a1=36:34 (KT)

atlandur-: Süvari olmak 31/32b2=19:85 (KT)

Ol kün térer-miz saḡnuḡlarını yarlıḡaḡan İdi tapa atlandurup (31/32b2=19:85 KT)

basık-: Gece baskınına uğramak, gece baskını sonucu düşman tarafından yakalanmak 326/265, 328/266, 349/280 (DLT); 6271, 6546, 5403 (KB) → **bassık-**

kişi yagıka basıktı (326/265 DLT)

bassık-: Gece baskınına uğramak, gece baskını sonucu düşman tarafından esir alınmak 380/299, 326/265, 380/299 (DLT); 679 (KB) → **basık-**

er yagıka bassıktı (380/299 DLT)

bohsuklan-: Elleri boyundaki bukaḡıya bağlamak 402/313 (DLT)

Boḡlaglansa boxsuklanu.r (402/313 DLT)

böḡ-: (Suyun, askerin) önünü kesmek, (suyu, askeri) toplamak 273/239, 63/49 (DLT)

bek sūsin böḡdi (273/239 DLT)

böḡlün-: (Su, asker) toplanmak 386/303 (DLT)

sū böḡlüni (386/303 DLT)

bus-: Pusuya yatmak, pusuya girmek 269/236, 218/187 (DLT); 2028 (KB); 294 (AH) → **büs-**

beg yagı.ka busdı (269/236 DLT)

busuk-: Pusuya düşmek 326/265 (DLT)

er busuktı (326/265 DLT)

busuḡ-: Karşılıklı olarak pusuya yatmak 319/261 (DLT)

begle.r busuḡdı (319/261 DLT)

büs-: Pusu kurmak 193/166 (DLT) → **bus-**

ol kulın büsüḡ büsdi (193/166 DLT)

çık-: Sefere çıkmak, cihada gitmek 29/32a2=9:41, 26/40b1-2=4:71, 29/29a3=9:38 (KT)

Çıkınlar yüküllükin hem ağırlığın, katlanıñ mällarınız birle hem özleriñiz birle Tañrı yolu içinde (29/32a2=9:41 KT)

çömüş-: Derine dalmak; düşman saflarına dalmak 324/264, 221/191, 324/264 (DLT)

kıkırıp atıg kemşelim

kalkan süñü.n çömşelik

kaynap yana yumşalım

katgı yagı yuwılsu.n (221/191 DLT)

çuglan-: Her şeyiyle gelmek 388/304 (DLT)

sū kamug çuglandı (388/304 DLT)

egril-: Kuşatılmak 130/114 (DLT)

kend egrildi (130/114 DLT)

etleş-: Vücutlar birbirine girerek çetin bir şekilde savaşmak 126/111 (DLT)

alpla.r etleşdi (126/111 DLT)

ıdı-: Serbest bırakılmak 106/96 (DLT)

tutgu.n ıdıldı (106/96 DLT)

ilin-: Tuzağa takılmak, esir düşmek 111/100 (DLT); 5115, 4245, 6417 (KB); 456 (AH)

er yagıka ilindi (111/100 DLT)

kapıl-: Hapsedilmek 328/267 (DLT)

er ewde kapıldı (328/267 DLT)

katlan-: Cihat etmek, savaşmak, mücadele vermek 29/32a2=9:41, 25/11a1=3:142, 29/11b2=9:16 (KT)

Katlanıñ mällarınız birle hem özleriniz birle Tañrı yolu içinde (29/32a2=9:41 KT)

öldürüş-: Çarpışıp vuruşmak 37/59a3=49:9 (KT)

Eger iki ögür kurgünlerdin öldürüşseler yaraştırurıñlar ol iki ara (37/59a3=49:9 KT)

örüg bol-: Bir yerde kalıp gazâ yapmamak 47/33 (DLT)

Sū ön kūn örüg boldı (47/33 DLT)

sançık-: (Düşman) yenilmek 380/299 (DLT)

yagı sançıktı (380/299 DLT)

sançıl-: (Asker için) yenilmek, mağlup olmak 382/300 (DLT)

sū sançıldı (382/300 DLT)

sın-: (Ordu vb.) yenilmek 278/242 (DLT)

sū sındı (278/242 DLT)

süle-: Gazâ yapmak, hücum etmek 564/464 (DLT)

beg yagı.ka süle.di (564/464 DLT)

sünüş-: Mızraklaşmak 615/510, 616/511 (DLT)

meniñ bile keneşdi

bilgi maña tejeşdi

eren bile sünüşdi

alpla.r başın ol yuva.r (615/510 DLT)

tegiş-: Vuruşmak 2377, 2495, 3419 (KB)

katılsa kılıç baldu birle tegin

tişin tırnakın teg yaka tut ilış 2377 KBM)

tepret-: (Düşmana) saldırmak 429/335 (DLT)

er yagı.ka tepretti (429/335 DLT)

tıg-: (Düşman) baş eğmek 155/134, 310/256 (DLT)

Taıut sũsin ũşikle.di

kişi ĩşın elũkle.di

erin atın belekle.di

bulun bũlup başı tıgdı (155/134 DLT)

tokış- ~ tokuş-: Savaşmak 525/426, 320/261, 95/88 (DLT); 2364 (KB);
32/10b1=28:15, 29/9b1=9:12, 26/44a1-2=4:76 (KT)

agdı kıızıl batra.k

to.gdı kara topra.k

yetřũ kelip Ugra.k

tokşıp anın ki.çtimiz (525/426 DLT)

tũpũle-: (Düşmanın) tepesine vurmak 586/479, 587/481 (DLT)

ol yagı.nı tũpũ.le.di (586/479 DLT)

tulumlan-: Savaş malzemeleri ve silah kuşanmak 399/310, 399/311 (DLT)

er tulumlandı (399/310 DLT)

tutsuk-: Tutsak dũřmek 380/299 (DLT)

er yagıka tutsukdı (380/299 DLT)

uruş- ~ urış-: Vuruşmak, savaşmak 14/8, 101/93, 185/158 (DLT); 2289, 2378, 2293 (KB)

uruşdı (14/8 DLT)

uruş bir-: Savaşmak 310/256 (DLT)

koğı kıkırıp oguş tirdim

yagıka.ru kiriş kurdum

tokış içre uruş birdim

eren k.rp başı tıgdı (310/256 DLT)

yağıl-: (Askerler, yabancılar vb. için) dağılmak, yayılmak 514/413, 477/381, 509/408 (DLT)

s yağıldı (477/381 DLT)

yagık-: Düşman olmak 476/381 (DLT)

begle.r br brke yagıktı (476/381 DLT)

yagıla-: Düşmanlık etmek, düşmanlık yapmak 586/480, 588/482 (DLT)

Kanut Sı.nı ogı.la.dı

Taşut bgin yagı.la.dı

kanı akıp jagı.la.dı

boyun swın kızıl sagdı (586/480 DLT)

yagıla-: Düşmanla savaşmak 588/482 (DLT); 5318, 6251, 4261 (KB)

er yagı yagı.la.dı (588/482 DLT)

yasıl-: (Asker vb.) dağılmak (DLT)

yayıl-: (Asker vb.) yayılmak 529/430 (DLT)

yayıldı s (529/430 DLT)

yeze-: (ncler, düşman aramak için) gezmek, kolaçan etmek 481/385 (DLT)

yeze.k kamug yi.rig yeze.di (481/385 DLT)

yıgılış- ~ yıgılış-: (Asker vb.) birbirine yetişmek 487/390 (DLT)

s kamug yıgılışdı (487/390 DLT)

yolıt-: Baskın için emir vermek, baskın yaptırmak 423/332 (DLT)

beg bo.ynı yolıttı (423/332 DLT)

3.7.2. Kılış Fiilleri

agula-: Zehirlemek 156/135 (DLT)

ol aşın agu.la.dı (156/135 DLT)

al-: (Bir yeri ülkeyi) almak, fethetmek 94/87 (DLT)

Beg il aldı (94/87 DLT)

bas-: Gece baskını yapmak 269/236, 328/266, 349/280 (DLT)

begni yağı basdı (269/236 DLT)

beçkemlen-: Savaş günü vb. zamanlarda "beçkem" denilen alameti takınmak 405/315 (DLT)

er beçkemlendi (405/315 DLT)

boş kıl-: Azat etmek 166/143 (DLT)

Ol kul boş kıldı (166/143 DLT)

bögürle-: (Düşman safına) sağdan ve soldan girerek onu bozguna uğratmak 589/483 (DLT)

ol yağı.nı bögürle.di (589/483 DLT)

bulna-: Tutsak etmek, esir almak 456/360, 576/473, 42/28 (DLT); 4592, 6464, 3640 (KB)

ugragım kendü yıra.k

bulnadı me.ni kara.k (456/360 DLT)

bulnat-: Tutsak ettirmek 438/342 (DLT)

ol anı bulnattı (438/342 DLT)

bügdele-: Hançerlemek 598/489 (DLT)

ol anı бүgde.le.di (598/489 DLT)

emit-: Baskın yapmak, hamle yapmak 26/70a2=4:102 (KT)

ārzu kılur anlar kim tandılar eger osansa sizler sâzlarıñızdın metâ'larıñız[dın]
emitseler siziñ üze (26/70a2=4:102 KT)

egir-: Kuşatmak, çevirmek 99/91, 270/237, 336/272 (DLT); 30 (AH)

beg kend egirdi (99/91 DLT)

egirise-: Kuşatmak istemek, çevirmek istemek 153/133 (DLT)

beg kend igirise.di (153/133 DLT)

egirt-: Kuşatmayı emretmek, kuşattırmak 629/525 (DLT)

kur-: Askeri toplamak, otağ kurup yaymak; (insanlar) toplanmak 267/235, 76/64,
267/235 (DLT)

sañç-: (Düşman vb.lerini) bozguna uğratmak 626/522 (DLT)

beg yağı.sın sañçdı (626/522 DLT)

sañçış-: Savaşıp birbirini yenmek 375/296 (DLT)

begle.r sañçışdı (375/296 DLT)

sı-: (Orduyu) bozguna uğratmak 554/457 (DLT)

ol sūni sīdu (554/457 DLT)

sūñüle-: Mızraklamak, mızrakla vurmak 619/515, 620/515 (DLT)

ol anı sūñü.le.di (619/515 DLT)

tala-: Yağma etmek 280 (KB)

tejikler ayur anı efrasiyâb

bu efrasiyâb tuttı éller talap (280 KBM)

tar-: (Askeri veya bir şeyi) dağıtmak 524/425, 201/172 (DLT)

beg sūsin ta.rdı (524/426 DLT)

tara-: (Askeri) dağıtmak 559/461 (DLT)

anın sūsin tara.dı (559/461 DLT)

yağısa-: (Asker vb. için) dağıtmak istemek 577/475 (DLT)

ol sūsin yađısa.dı (577/475 DLT)

yağlış-: (Asker vb.) her taraftan dağılmak; (kağıtta mürekkep) dağılıp yayılmak 487/389 (DLT)

sū yađlışdı (487/389 DLT)

yas-: (Askerleri) ülkelerine dağıtmak 470/376 (DLT)

beg sūsin yasdı (470/376 DLT)

yat-: (Muhafız) geceyi geçirmek 462/367 (DLT)

Yatga.k yattı (462/367 DLT)

yattur-: (Asker vb. için) dağılmasını emretmek, dağıtmak 483/386 (DLT)

men añar sūsin yatturdum (483/386 DLT)

yelimle-: (Düşman tuzağı veya öncüsü olup olmadığını araştırmak ve dönüp haber vermek üzere askerden önce) ileri çıkmak, öncü ileri çıkmak 594/487 (DLT)

ol yölug yelimle.di (594/487 DLT)

yolı-: Baskın yapmak 482/385 (DLT)

beg bodunug yolı.dı (482/385 DLT)

3.8. Yerleşim, Yurt Tutma

3.8.1. Oluş Fiilleri

amrulmak: Sabit olmak, yerleşmek 30/16b2=14:26 (KT)

Bir arıgsız söz meşeli bir arıgsız yıgaç teg koñruldı yer üstünindin, yok añar amrulmak (30/16b2=14:26 KT)

köç-: Göçmek 266/234, 162/141 (DLT); 1274, 5177, 1445 (KB); 177 (AH)

sũ köçti (266/234 DLT)

kon-: (Kabile vb.) konmak, inmek; konaklamak, yerleşmek 526/427 (DLT)

boğu.n ko.ndı (526/427 DLT)

orna-: Yerleşmek, mekân tutmak, yurt tutmak 146/127 (DLT); 5738, 4073, 93 (KB);
28/38a3=7:161, 35/21a3=39:74 (KT)

Ançada ayıldı olarka: ornañlar bu kendde, yéñ andın kayda tilese siz
(28/38a3=7:161 KT)

tüşne-: Konaklamak, yerleşmek 124/110 (DLT)

yaşın atıp yaşnadı

tuma.n tu.rup түşnedi

ağgır kısır kişnedi

ügür alıp okraşu.r (124/110 DLT)

uyala-: Yuva yapmak, yuva edinmek 588/482 (DLT)

kuş uya.la.dı (588/482 DLT)

yirik-: Yerleşmek 5177 (KB)

seniñde ozakı түşüp keçtiler

yérikmedi түşte udu köçtiler (5177 KBM)

3.8.2. Kılış Fiilleri

ewlen-: Bir evi mesken edinmek, kendini orada oturanlardan saymak 134/117 (DLT)

ol bu ewni ewlendi (134/117 DLT)

kışlaglan-: (Bir yeri) kışlak kabul edip orada kışlamak 403/313 (DLT)

ol bu yi.rig kışlaglandı (403/313 DLT)

konat-: (Aşiret vb.'ni) yerleştirmek 422/330 (DLT)

ol õziñe konum konattı (422/330 DLT)

ordulan-: (Bir yeri kendine) şehir edinmek 150/130, 413/324 (DLT)

beg b̄ir yi.rig ordu.landı (150/130 DLT)

ornat-: Yerleştirmek, yer vermek 31/80b1=46:26, 32/5a3=28:6, 32/36b3=28:57 (KT)

Rāstlık üze ornattımız olarnı anıñ içre, ornatmadımız sizni anıñ içinde
(31/80b1=46:26 KT)

pezirle-: İltica etmek, yurt kabullenmek 38/23b2=59:9 (KT)

Anlar kim pez̄irlediler sarāynı ve ĩmānnı (38/23b2=59:9 KT)

tın-: Mesken tutmak 264/230, 523/423 (DLT)

senden kaçar sondıla.ç

mende tınar kargıla.ç

tatlıg öter sanduva.ç

erkek tışı uçraşu.r (264/230 DLT)

tut-: Yer tutmak, ikamet etmek 38/81b2=65:6 (KT)

Tutuñ olarnı anda kim turduñız barlıkıñızdın (38/81b2=65:6 KT)

yaylat-: (Dağ vb. yerlerde) oturtmak, yaylatmak 441/345 (DLT)

ol anı t̄agda yaylattı (441/345 DLT)

yersin-: (Bir yere) yerleşip (orayı) benimsemek 489/391 (DLT)

er yi.rig yersindi (489/391 DLT)

3.9. Etkileşim, İletişim

3.9.1. Oluş Fiilleri

adaş-: Arkadaş olmak, ahabab olmak 501 (KB)

bu ay toldı özke kör itti işig

adaş tutdı anda bir atlıg kişig (501 KBM)

ağır-: Engel olunmak, yasaklanmak 33/62b2=34:54 (KT)

Ađırdılar olar ara andın kim ārzūlar ērdiler (33/62b2=34:54 KT)

ağırtlaş-: Anlaşmazlıgā düşmek, ihtilafa düşmek 30/49a2=16:39 (KT)

Belgürtse olarkā ol kim ağırtlaşurlar anıñ içinde, néme bilseler anlar kim tandılar (30/49a2=16:39 KT)

ağnaş-: İhtilafa düşmek 30/61b1=16:64 (KT)

İndürmedimiz seniñ üze bitigni meger belgürtse olarkā kim ağnaştılar anıñ içinde (30/61b1=16:64 KT)

ahd kıl-: Antlaşma yapmak, söz vermek 31/88a1=20:115, 36/57b3=43:49, 29/7b2=9:1 (KT)

Çın-ok 'ahd kıldımız Ādemka anda burun (31/88a1=20:115 KT)

ala bol-: Muhalif olmak, düşmanla uyuşmak 53/39 (DLT)

beg xānka ala boldı (53/39 DLT)

alkal-: Övülmek, iyi hasletler sayılmak 130/114 (DLT)

begke alkış alkaldı (130/114 DLT)

al kıl-: Tuzak kurmak, aldatmak, hile düşürmek 30/39b1=16:26, 30/100b1=16:127, 30/52a2=16:45 (KT)

Çın ok al kıldılar anlar kim olarda öñdin erdiler (30/39b1=16:26 KT)

alwır-: Birinin yüzüne kavga etmek istercesine bağırmak, höykürmek 120/107 (DLT)

ol anıñ yūziñe alwırdı (120/107 DLT)

amuş- ~ amış-: (Azarlanma, sitem karşısında) susmak, sessiz almak 104/95 (DLT)

amuşdı er (104/95 DLT)

and bir-: Ant vermek 231/200 (DLT)

bıçga.s bitig kılı.rlar

and key yeme birü.rler

xāndın basut tilerler

Basmıl Çomu.l tirgeşü.r (231/200 DLT)

añdı-: Hile yapmak 157/136, 618/513 (DLT)

awçı keyikni ağıdı.dı (157/136 DLT)

Ol anı ağıdı.dı (157/136 DLT)

andık-: Yemin etmek 33/20, 128/112 (DLT); 29/33a2=9:42, 26/35b1=4:62, 29/40b2=9:56 (KT)

Andıklarlar Tanrı tuta, eger unamasa-miz çıkkatımız sizin birle (29/33a2=9:42 KT)

arış-: Karşılıklı aldatmak 101/93 (DLT)

olar ikki arışdı (101/93 DLT)

arkaş-: Sırt sırta vermek, sırt sırta vererek yardımlaşmak 199/170, 125/110 (DLT)

kızıl sarıg arkaşıp

yipgin yaşıl yüzkeşip

bir birgerü yörgeşip

yalıuk anı tañlaşu.r (199/170 DLT)

arkuklan-: İnat edip direnmek 158/137 (DLT)

er arkuklandı (158/137 DLT)

arsık-: Aldanmak, aldatılmak 127/112, 15/8 (DLT); 3529, 3618, 2726 (KB)

er arıktı (127/112 DLT)

artak iş kıl-: Bozgun çıkarmak 37/17b3=47:22 (KT)

Eger erklense sizler kim artak iş kılsa sizler yer içinde kesse sizler yağuklarınızı (37/17b3=47:22 KT)

artaklık kıl-: Fesat çıkarmak, bozgunculuk yapmak 28/11a3=7:127 (KT)

Kođar mu sen Mūsānı hem boğnını artaklık kılsunlar teyü yer içinde (28/11a3=7:127 KT)

artuklan-: Haddi aşmak 157/137 (DLT)

er artuklandı (157/137 DLT)

artur-:Haddi aşmak 117/105 (DLT)

er arturdu (117/105 DLT)

arturul-: İhtilafa düşmek 30/81b1=16:92 (KT)

Sınar sizlerni Tanrı anıñ birle, belgürtür ol sizlerke ıpmaq küni ol kim anıñ içinde arturulduñuz (30/81b1=16:92 KT)

aşundur-: (Selâm kelimesiyle beraber) selâma cevap vermek 5060 (KB)

uluğlar kerek kim kiçigke selâm

aşundursa ötrü bolur iş temâm (5060 KBM)

aşundur-: Önceden yapmak 32/31a2=28:47 (KT)

Tegmese olarka bir teggüçi ol kim aşundurdu eligleri (32/31a2=28:47 KT)

ayıl-: Söylenmek, denilmek 138/120 (DLT); 26/44b3=4:77, 32/41a2=28/64, 34/94b3=39:24 (KT)

Ayıldı olarka yığınlar eligleriñizni (26/44b3=4:77 KT)

ayıl-: Sorulmak 138/121 (DLT)

sö.z ayıldı (138/121 DLT)

ayıl-: Denilmek, söylenmek 30/38b1=16:24 (KT)

Kaçan kim aytılsa olarka: negü indürdi İdiñiz? (30/38b1=16:24 KT)

aytış-: Barışmak 50/36 (DLT)

ola.r için aytışdı.la.r (50/36 DLT)

ba-: (Ahit) bağlamak, pekiştirmek 26/10b1=4:33 (KT)

Anlar kim badı andlarıñız (26/10b1=4:33 KT)

bağışlal-: Bağışlanmak 594/487 (DLT)

at bağışlaldı (594/487 DLT)

bak-: Bakmak 63/50, 272/238, 454/356 (DLT); 1857, 3477, 4198 (KB); 99, 219, 78 (AH); 28/60b1=7:198, 28/67a1=8:6, 34/20b3=37:19 (KT)

Körseñ olarnı baqarlar saña olar körmezler (28/60b1=7:198 KT)

bakır-: Bağırmaq 526/428 (DLT)

tewe ba.kırdı (526/428 DLT)

bakış-: Yan gözle birbirine bakmak, bakışmak 320/261, 95/88, 101/93 (DLT); 134, 137 (KB)

ola.r b̄ir b̄irke bakışdı (320/261 DLT)

barış-: Karşılıklı (gelip) gitmek; karşılıklı (gelip) gitmede yarışmak 315/259 (DLT); 2495, 4305, 4421 (KB)

ola.r b̄ir b̄irke barışdı (315/259 DLT)

başla-: Rehberlik yapmak 572/471 (DLT)

ol yöl başla.dı (572/471 DLT)

başra kakıl-: Başa kakılmak 336/271 (DLT)

başra kakıldı (336/271 DLT)

başra kakış-: Kafa tokuşmak 321/262 (DLT)

o.la.r ikki başra kakışdı (321/262 DLT)

bekleş-: Sözleşme yapmak 368/291 (DLT)

ol meniñ birle bekleşdi (368/291 DLT)

belgür-: Açıklanmak 35/73a3=41:3 (KT)

Bitig, belgürmiş anıñ nişānları Ǵur'ān tǵzī tilinçe (35/73a3=41:3 KT)

beyet kıl-: Anlaşmak, itaat etmek 37/31b2=48:10, 37/39a3=48:18, 38/38b1=60:12 (KT)

Anlar kim bey'et kılurla seniñ birle her-āyine ol bey'et kılur Taǵrı birle (37/31b2=48:10 KT)

biliş-: Tanışmak 322/263, 474/379,527/428 (DLT); 499, 512, 491 (KB); 37/64a1=49:13 (KT)

Ǵıldımız sizlerni öǵürler uǵuşlar, bilişinler tép (37/64a1=49:13 KT)

bitiş-: Karşılıklı ikrar etmek 313/257 (DLT)

o.la.r ikki bitiştile.r (313/257 DLT)

boluş-: Anlaşma yapmak 323/263 (DLT)

tü.ǵür kaǵın boluştı

kırkın takı koluştı

emdi tışım kamaştı

altı Turumta.yımı (323/263 DLT)

boluş-: Birinin tarafını tutmak ve onun için kavga etmek 322/263 (DLT)

ol maǵa boluşdı (322/263 DLT)

boluş kıl-: Sözle yardım etmek 184/158 (DLT),

Ol maǵa boluş kıldı (184/158 DLT)

boşu-: Birinin gitmesine izin vermek 561/462, 561/463 (DLT)

bulǵan-: Yanlış yola saptırılmak 29/23a2=9:30 (KT)

Öldürdi olarnı Tañrı, kaydın bulğanur sizler (29/23a2=9:30 KT)

buluş-: Birbirini bulmak, buluşmak 322/263 (DLT)

ola.r ikki bîr bîrig buluşdı (322/263 DLT)

cehd kıl-: Mücadele etmek 27/59a3=5:54 (KT)

Cehd kılurlar Tañrı yolu içinde (27/59a3=5:54 KT)

cevab yandur-: Karşılık vermek, cevap vermek 26/52b2=4:86 (KT)

Kaçan tañıyye bérilse siz bir tañıyye cevāb yanduruñ körklüg (26/52b2=4:86 KT)

çakıl-: (Söz kulağa) doldurulmak, iletilmek 334/271 (DLT)

sö.z kula.kka çakıldı (334/271 DLT)

çalın-: Söz ulaşmak 342/276 (DLT)

sö.z beg kula.kkıña çalındı (342/276 DLT)

çalpaş-: Tartışıp sertleşmek 370/293 (DLT)

ola.r ikki çalpaşdı (370/293 DLT)

çaltur-: Oğuzcada, sözü duyurmak için bağırmak 358/285 (DLT)

çandış-: (İnsanlar) sertleşip birbirinden ayrılmak 370/293 (DLT)

ola.r ikki çandışdı (370/293 DLT)

çekleş-: Birlikte (karşılıklı) kur'a çekmek 371/293 (DLT)

ol meniñ birle çekleşdi (371/293 DLT)

çürle-: Menfaat sağlamak 162/141 (DLT)

Ol andın nēñ çürle.di (162/141 DLT)

çürlen-: Çıkar sızdırmak, menfaat sağlamak 388/304 (DLT)

ol andın nēñ çürlendi (388/304 DLT)

dad bér-: Adaletli davranmak 26/88a1=4:129, 37/60a3=49:9 (KT)

Yarağlarıñız bolmaz kim dād bérseñiz urağutlar arasında (26/88a1=4:129 KT)

dad kıl-: Adaleti yerine getirmek, adil olmak, adaletli davranmak 27/24a2-3=5:8, 36/10b3=42:15, 28/36b1=7:159 (KT)

Eltmesün sizni bođunnuñ düşmanlıķı anıñ üze kim dād kılmađıñız, dād kılınğlar ol yaķınraķ saķınmaķķa (27/24a2-3=5:8 KT)

düşvar tut-: Zorluk çıkarmak, anlaşıamamak 38/83a1=65:6 (KT)

Eger düşvār tutsañız emüzgey añar taķı bir soñınça (38/83a1=65:6 KT)

eğle-: Hürmet etmek, değer vermek, ehemmiyet vermek, aklına getirmek, tesir etmek 1646, 1805, 1627 (KB)

munı edleyin men bu bolsun kişı

kişı bolmış asğın tusulğay tuşı (1627 KBM)

eligleş-: Elleşmek, el sıkışmak, tokalaşmak, vedalaşmak 5037, 5445 (KB)

eligleşti ilig bu zâhid bile

ayıtı ilig yazlu sewnü küle (5037 KBM)

elig tut-: Kefil olmak 412/323 (DLT)

élleş-: Barışı sağlamak, ıslah etmek 36/27a2=42:40 (KT)

Kim keçürse élleşse anıñ yanutı Tañrı üze (36/27a2=42:40 KT)

elükle-: Alaya almak, alay etmek, maskara etmek 155/134 (DLT); 30/45b1=16:34 (KT)

Tüşti olarka ne kim anıñ birle élükler erdiler (30/45b1=16:34 KT)

esenle-: Selam vermek, tokalaşmak 155/134 (DLT)

ol maña esenle.di (155/134 DLT)

esenleş-: Esenlik dilemek, vedalaşmak 364, 3292, 4881 (KB)

kapuğ açtı çıktı kadaşın körüp

kuçuştı esenleştı yüz köz öpüp (3292 KBM)

êşleş-: Arkadaşlık etmek 31/2b2=18:76 (KT)

Eger sorsa men saña nersedin anda kidin êşleşmegil meniñ birle
(31/2b2=18:76 KT)

eştil-: İşıtlmek 129/113 (DLT)

bu sö.z eşildi (129/113 DLT)

ewze-: Arkadan konuşmak 140/123 (DLT)

ol sö.zni añar ewzedi (140/123 DLT)

feryād tile-: Yardım dilemek, yalvarmak 28/68a3=8:9, 32/10b3=28:15 (KT)

Ançada feryād tilediñiz İdiñizdin, müstecāb kıldı du'ānı (28/68a3=8:9 KT)

füsuslan-: Alay etmek 29/56a3=9:79, 34/19b1=37:12 (KT)

Anlar kim füsüzlanurlar boyun suğanlarını (29/56a3=9:79 KT)

galebe kıl-: Bastırmak, üstün gelmek 35/88a1=41:26, 38/14a2=58:21 (KT)

Eşitmeñ bu Qur'ānnı lağv kılıñ anıñ içinde, bolğay kim galebe kılğa sizler
(35/88a1=41:26 KT)

galebe kılın-: Mağlup olmak, yenilmek 28/84a1=8:36, 28/8b3=7:119 (KT)

Ğalebe kılınurlar anlar kim tandılar, tamuğka térlürler (28/84a1=8:36 KT)

gıybet kıl-: Gıybet etmek 37/62b3=49:12 (KT)

Ğıybet kılmasun amarıñız amarını (37/62b3=49:12 KT)

ħaddın keç-: Haddi aşmak, aşırıya kaçmak, haksızlık etmek, zulmetmek
28/39b3=7:163, 31/47a2=20:45, 27/10a3=4:171 (KT)

Ançada ħaddın keçtiler şenbe içinde (28/39b3=7:163 KT)

half yanut bér-: Karşılık vermek, bedelini mükâfat olarak vermek 33/54b3=34:39 (KT)

Hezîne kılsa siz nersedin Ol Tanrı half yanut bérür aña (33/54b3=34:39 KT)

inan-: Güvenmek 111/100, 515/414 (DLT); 2374, 5615, 6640 (KB); 173 (AH)

meñ aña.r inandım (111/100 DLT)

ışan-: İtimad etmek, inanmak, güvenmek 5847, 2778, 3894 (KB)

seniñde bağırsak adın yok maña

inanıp ışanur-men emdi saña (5847 KBM)

ige-: Kafa tutmak, inatlaşmak 556/459 (DLT)

ol añar ige.di (556/459 DLT)

igeş-: Birbirine güvenmek 103/94 (DLT)

kişi.le.r ıştır bir birke igeşdi (103/94 DLT)

il bol-: Barış olmak 36/23, 109/98 (DLT)

İ.ki beg bi.rle il boldı (36/23 DLT)

illeş-: Sulh yapmak, barışmak, uzlaşmak 2362 (KB) → **iltiş-**

kalı başguka bulmasa sen yarı

yalawaç ıdıp sen bar illeş yorı (2362 KBM)

iltiş-: Sulh etmek, barışmak 4305 (KB) → **illeş-**

saña teñ tuşuñ birle éltiş barış

katılğıl karılğıl alış hem bəriş (4305 KBM)

imlel-: Göz kırpmı vb. işaretlerle gösterilmek 150/130 (DLT)

kişi imleldi (150/130 DLT)

indenil-: Çağrılmak 38/43b3=61:7 (KT) → **ündenil-**

Ol indenlür müsülmānlık taoa yime Tañrı körsetmez köni yolını
(38/43b3=61:7 KT)

irigler-: Yüz çevirmek, gadretmek, sertlik göstermek 1586, 5775 (KB)

yırak boldum ilig tapuğında taş

iriglendi üdlek maña tügdi kaş (1586 KBM)

işen-: Güvenmek, itimat etmek 110/99 (DLT); 5533 (KB)

ol maña işendi (110/99 DLT)

itiş-: Birine bir şeyi müdafaa etmekte yardımcı olmak veya yarışmak 100/92 (DLT)

kağrış-: (Birbirlerine) karşılık vermek 376/296 (DLT)

ol ikki sö.z kağrışdı (376/296 DLT)

kakış-: Karşılıklı kızmak 321/262 (DLT)

eren kamug kakışdı (321/262 DLT)

kakıt-: Kızdırmak, rahatsız etmek 420/329 (DLT)

ol anı kakıttı (420/329 DLT)

karış-: Karşı karşıya gelmek, karşı durmak, ihtilafa düşmek, karşı çıkmak 317/259, 449/352, 317/260 (DLT); 29/2a1=8:41, 25/19b3=3:155, 29/4a3=8:44 (KT)

İdtımız kulumız üze furkân küinde, iki cem' karışmışı künde (29/2a1=8:41 KT)

karış-: Karşılaşmak 317/260 (DLT)

ol maña yolda karıştı (317/260 DLT)

kay- (kirü kay-): Arkaya dönüp bakmak 553/456 (DLT)

ki.rü kaydı (553/456 DLT)

kayırış-: (Boyun) burma vb. şeylerde yarışmak 530/431 (DLT)

ola.r ikki boyu.n kayırışdı (530/431 DLT)

kayış-: Birbirini kayırmak 527/428 (DLT)

ola.r ikki bîr bîrke kayışdı (527/428 DLT)

kayıtış-: (İki kişi) birbirinin ardından gitmek 530/431 (DLT)

ola.r ikki kayıtışdı (530/431 DLT)

keliş-: Karşılıklı birbirine gitmek 323/264 (DLT); 2495, 4421, 4168 (KB)

ol maña kelişdi barışdı (323/264 DLT)

keleşil-: İstişare etmek, danışmak 25/22b3=3:159 (KT)

Oların işleri keleşlür olar ara (25/22b3=3:159 KT)

keriş-: Çekişmek, dalaşmak, kavga etmek 318/260, 326/265, 186/159 (DLT)

ol anıñ birle kerişdi (318/260 DLT)

kertil-: (Boyun) kertilmek (aşağılanmak) 384/301, 384/302, 90/81 (DLT)

kul boynı kertildi (384/301 DLT)

kes-: Kesmek, ilgi kesmek 27/45a3=5:38, 28/10a1=7:124, 38/19b3=59:5 (KT)

Oğrı er, oğrı urağut kesinler eliglerini (27/45a3=5:38 KT)

kılın-: İşve ve cilve yapmak 608/500 (DLT)

üküş kılınçlanma (608/500 DLT)

kılınçlan-: Cilve yapmak 608/500 (DLT)

üküş kılınçlanma (608/500 DLT)

kılış-: İşte yardım etmek veya yarışmak 323/263 (DLT)

ol maña iş kılışdı (323/263 DLT)

kırğaş-: Birbirine yüz çevirmek 376/297 (DLT)

ola.r ikki kırğaşdı (376/297 DLT)

kıy-: (Vaat ve söze) uymamak, caymak 553/456 (DLT)

er sö.zin kıydı (553/456 DLT)

kıya kör-: Dönüp bakmak, yan bakmak 185/159 (DLT)

Kaçış bolsa kıya körme.s (185/159 DLT)

koç-: Selam söylemek 36/74a2=43:89 (KT)

Keçürgil olardın, ayğıl: koğtum silerni (36/74a2=43:89 KT)

koluş-: Birbirinden (karşılıklı) bir şey istemek 323/263 (DLT)

ola.r ikki kīz koşuşdı (323/263 DLT)

korkıtıl-: Korkutulmak, uyarılmak 33/86b1=36:6 (KT)

Ƙorƙıtmaƙ üçün boğunrı ol kim Ƙorƙıtıldı ataları (33/86b1=36:6 KT)

kökleş-: Bulgar lehçesinde (biriyle) aşiret bağı kurmak 379/298 (DLT)

ol anıñ birle kökleşdi (379/298 DLT)

körüş-: Gözle bakışmak; herhangi bir şey görünmek 318/260 (DLT)

körül-: Bakılmak, görülmek 72/58, 336/272, 337/272 (DLT); 4249 (KB)

körün-: Görünmek 345/278, 463/367, 345/278 (DLT); 916, 2855, 6590 (KB); 418 (AH); 31/80a1=46:25 (KT)

Erte ƙoptılar, körünmez meger éwleri (31/80a1=46:25 KT)

körüş-: Görüşmek, yüz yüze bakmak 2368, 3300, 145 (KB)

kamuğ ğâyib özler körüşse közün

sakınç boldı kışğa sewinçi uzun (3300 KBM)

köz at-: Göz atmak 418/328 (DLT)

közleş-: Bakmada yarışmak veya karşılıklı bakışmak 378/298 (DLT)

ola meniñ birle közleşdi (378/298 DLT)

kuçuş-: Kucaklaşmak 314/258, 527/428 (DLT); 3292 (KB)

ol meniñ birle kuçuşdı (314/258 DLT)

külüş-: Gülüşmek 324/264 (DLT)

boğu.n kamug külüşdi (324/264 DLT)

küs-: Sitem etmek, sırt çevirmek, küsmek 269/236 (DLT)

ol andın küsdi (269/236 DLT)

küwen-: Güvenmek; övünmek 603, 2084, 2433 (KB)

köñli yüzün körse sewse körüp

éli bodnı baksa küwense turup (2084 KBM)

oguşlan-: (Adam) hısım ve aşiret sahibi olarak grup hâline gelmek 149/129 (DLT)

er oguşlandı (149/129 DLT)

oka al-: Kefil olmak 32/18 (DLT)

men anı ōka aldım (32/18 DLT)

okın-: Çağrılmak 37/25a3=47:38, 36/104a3=45:28 (KT)

Uş sizler bu ögür okınur sizler (37/25a3=47:38 KT)

okış-: Çağrışmak 2365 (KB)

uzatma işiñ sen çerig tér tokış

üle neñ eñ ög tokış at okış (2365 KBM)

öçeş-: Yarışmak 100/92 (DLT); 4086, 4299 (KB)

ol meniñ birle öçeşdi (100/92 DLT)

öçüktür-: Kızdırmak, hiddetlendirmek 139 (AH)

ögdil-: Öğülmek, medhedilmek 177, 909 (KB)

ilig aydı edgü tuçı ögdilür

müni bu isizler ara sawlanur (909 KBM)

ögül-: Övülmek 108/98 (DLT)

er ögüldi (108/98 DLT)

ögüş-: Birbirini övmek 103/94 (DLT)

ikki eren ögüşdi (103/94 DLT)

örü tart-: Birbirine yardım etmek 611/503 (DLT)

Kaṇdaş kama uru.r ögdaş örü tarta.r (611/503 DLT)

ötle-: Öğüt vermek, nasihat etmek 2204, 5394, 5713 (KB)

negü tér eşit tıñla bilgi batıḡ

saña ötler emdi ay köñli katıḡ (5713 KBM)

özne-: İsyan etmek, emre uymamak 146/127 (DLT); 678, 681, 2420 (KB)

ogul ata.ka özne.di (146/127 DLT)

pezirlen-: Kabul edilmek, kabul olunmak 29/39a1=9:53, 27/38a1=5:27, 29/39a3=9:54 (KT)

Hezīne kılıḡ köñ[l]in azu küçün, hıç pezīrlenmez sizdin, siz erür siz boḡun fāsıqlar (29/39a1=9:53 KT)

sagın-: (Birisi hakkında) içinden veya sözle zanda bulunmak 343/277 (DLT)

ol maṇa eḡgü sagındı (343/277DLT)

salımlaş-: Biriyle sert bir şekilde tartışıp kavga etmek 395/308 (DLT)

anıḡ birle salımlaşdı (395/308 DLT)

satgal-: (Alacak) eşdeğer bir şeyle takas edilmek 383/300 (DLT)

satgaş-: Karşılaşmak 373/295 (DLT)

ol maṇa yōlda satgaşdı (373/295 DLT)

satula-: Faydasız söz söylemek 586/480, 530/431 (DLT)

ol telim satu.la.dı (586/480 DLT)

sewil-: Sevilmek 259 (AH)

sewiş-: Sevişmek 319/261 (DLT)

ola.r ikki sewişdi (319/261 DLT)

sewül-: Sevilmek 2071 (KB)

ay ilig bu kaç ner kerek begke kör

bodunka sewülse orun bolsa tör (2071 KBM)

sıjarla-: Birini tek başına ve zayıf görüp ondan öç almak 621/516 (DLT)

ol anı sıjarla.dı (621/516 DLT)

sırıl-: Tesir etmek 3160 (KB)

sarılğaymu erki ilig altını

ileñeymü erki maña ol köni (3160 KBM)

sorul-: Sorulmak, sorguya çekilmek 30/56b3=16:56, 36/44a3=43:19, 36/55b1=43:44 (KT)

Sorlur sizler andın kim yalğan yaratur sizler (30/56b3=16:56 KT)

soruş-: Birbirini sorumlu tutmak 34/22b3=37:27, 32/42a2=28:66 (KT)

Utru keldi amarıları amarıları üze soruşurlar (34/22b3=37:27 KT)

sök-: Sövmek, küfretmek 526/427, 19/10 (DLT); 3431, 4756, 690 (KB)

ol anı sökdi (526/427 DLT)

sökül-: Sövülmek 247 (AH)

söküş-: Karşılıklı sövmek, sövüşmek 322/263, 313/257 (DLT)

ola.r ikki söküşdi (322/263 DLT)

suklan-: Tamah etmek 3619, 6169, 2722 (KB)

özün suklanur sen ajun térgeli

ölüm suklanur kör sêni tutğalı (3619 KBM)

sunul-: Uzatılmak 92 (AH)

şuwşaş-: (Biriyle) fısıldaşmak 438/342 (DLT)

ol anıñ birle şuwşaşdı (438/342 DLT)

tanıl-: İnkâr edilmek 26/95a3=4:140 (KT)

Kaçan kim eşitse siz Tañrınıñ āyetlerini tanlur aña, füsüs tutlur anı
(26/95a3=4:140 KT)

tanul-: (Birine) tavsiyede bulunmak 333/270 (DLT)

ana.r sö.z tanuldı (333/270 DLT)

tanuş-: Karşılıklı tavsiyede bulunmak 324/264 (DLT)

ola.r ikki sö.z tanuştı (324/264)

tanut-: (Başkasına söz) iletilmesini istemek 421/330 (DLT)

ol maña sö.z tanuttı (421/330 DLT)

tapış-: Kavuşmak 3314, 6204 (KB)

tirig bolsa yalñuk tilep tapşur ok

esen bolsa barmış yana kavşur ok 3314 KBM)

tapla-: Destek olmak, yardımcı olmak 38/90b3=66:4 (KT)

Eger taplasa siz anıñ üze ol Tañrı ol anıñ éşi (38/90b3=66:4 KT)

tapsula-: Haset etmek 4250 (KB)

seniñde kiçigiñ saña tapsula

tilemegey edgüñ tepizlik bile (4250 KBM)

tegiş-: (İki kişi) birinin hakem olmasını istemek 321/262 (DLT)

ola.r ikki begke tegişdi (321/262 DLT)

telmir-: Dilenmek 6634 (KB)

neçe dünyâ yégli ajun begleri

ölüm tuttı bardı közi telmire (6634 KBM)

tıdıl-: Men edilmek 331/268 (DLT)

er ıştın tıdıldı (331/268 DLT)

tılık-: Oğuz lehçesinde (birisiyle) konuşmak ve (ondan) haber almak 327/265 (DLT)

kişi meniñ birlr tılıkdı (327/265 DLT)

tılık-: Dile düşmek ve kınanmak 327/265 (DLT)

ol er i.siz tılıktı (327/265)

tıl tegür-: Sözle incitmek, (içinde sövgü olan) söz atmak 169/146, 501/402 (DLT)

Ol añar tıl tegürdi (169/146 DLT)

tiküle-: Rüşvet vermek 587/481 (DLT)

ol begke nēñ tikü.le.di (587/481 DLT)

tilkülen-: (Adam) tilkiymiş gibi oraya buraya kaçışıp yaltaklanmak 533/434 (DLT)

er tilkü.lendi (533/434 DLT)

tit-: Direnmek 412/323 (DLT); 1083, 5160 (KB)

kul begke titti (412/323 DLT)

titin-: Mukavemet etmek ve buna cür'et etmek 339/274, 340/274 (DLT)

ol añar titindi (339/274 DLT)

titrü bak-: Dikkatle, dik dik, gözünü dikerek bakmak 412/323, 564/464 (DLT)

ol aña.r titrü bakdı (412/323 DLT)

tokı-: İftira etmek 33/32a1=34:8 (KT)

Tokıdı Tañrı üze yalgannı (33/32a1=34:8 KT)

tokı-: Misal vermek, söylemek 30/91b2=16:112, 30/68a3=16:74, 30/69b1=16:76 (KT)

Tokıdı Tañrı bir meşel bir uluşnı, erdiler kórķunçsuz amrulmış (30/91b2=16:112 KT)

tok tok bol-: İki kişi arasında sertlik, geçimsizlik olmak 167/144 (DLT)

er kisi birle tok tok boldı (167/144 DLT)

turılan-: Sert, acımasız davranmak 38/95b3=66:9 (KT)

Ey yalavaç, katiğlangıl kâfirler birle iki yüzlüglerke, turılangıl olar üze (38/95b3=66:9 KT)

turun-: Mukavemet etmek, (karşısında durup) itiraz etmek 340/274 (DLT)

ol maña utru turundı (340/274 DLT)

turuş-: (Birine) mukavemet etmek 316/259, 101/93 (DLT)

kişig ulug birle turuşdı (316/259 DLT)

tutuz-: (Söz) tutmasını buyurmak, tavsiyede bulunmak 232/202, 312/256 (DLT)

Men añar tutsug tutuzdum (232/202 DLT)

tütüş-: (İki kişi) kavga etmek 313/257, 305/252 (DLT); 815, 6442 (KB)

ola.r ikki tütüşdi.le.r (313/257 DLT)

ula-: (Akrabalık vb. için) bağ kurmak 556/459 (DLT)

ol yagu.k ula.dı (556/459 DLT)

una-: Rıza göstermek, razı olmak 557/460, 115/104 (DLT); 4921, 5965 (KB)

ol bu işıg una.dı (557/460 DLT)

unaş-: (Birden fazla kişi) razı olmak 104/95 (DLT)

bu işıg ola.r kamug unaşdıla.r (104/95 DLT)

unul-: Karşı konulmak 134 (AH)

urul-: Anlatılmak, söylenilmek 36/61a2=43:57 (KT)

Kaçan kim uruldı Meryem oğlu meşel ançada senin bođnuñ andın yüz ewrerler (36/61a2=43:57 KT)

uşakla-: Laf taşımak 154/133 (DLT)

ol meniñ sö.zümni uşakla.dı (154/133 DLT)

utrulan-: Yüz yüze gelmek 150/130 (DLT)

ol añar utru.landı (150/130 DLT)

utrun-: Mukavemet etmek, karşı durmak 131/115 (DLT)

ol maña utrundu (131/115 DLT)

utruş-: Mukavemet göstermek 123/109 (DLT)

ol añar utruşdı (123/109 DLT)

utruş-: (Birine) yüzünü çevirmek 123/109, 317/260 (DLT)

Ol maña utruşdı (123/109 DLT)

üleş-: Karşılıklı olarak hisse almak, paylaşmak 104/95 (DLT); 27/16b2=5:3 (KT)

Ol kim boğuzlansa burhānlar üze kim üleşse sizler oqlar birle (27/16b2=5:3 KT)

ünden-: Çağrılmak, davet edilmek 33/16b1=33:53, 35/29a3=40:12, 38/54b1=62:9 (KT)

Kaçan üdense siz kırıñler (33/16b1=33:53 KT)

ündenil-: Seslenilmek 35/28b1=40:10, 37/37a2=48:16, 31/39a1=20:11 (KT)

Ançada ündenlür siz ĩmānka taķı tanar sizler (35/28b1=40:10 KT)

ündeş-: Karşılıklı çağırarak, çağırışmak 122/109 (DLT)

ol anıñ birle ündeşdi (122/109 DLT)

üster-: Zıtlaşmak, zıtlayıp inkâr etmek 118/106 (DLT); 2205 (KB)

ol maña üsterdi (118/106 DLT)

yalal-: Suçlanmak, itham edilmek 478/383 (DLT)

añar kurug yala yalaldı (478/383 DLT)

yalaş-: Karşılıklı itham etmek 476/381 (DLT)

ola.r bīr ekindi.ke ogı yalaşdı (476/381 DLT)

yalwar-: Yalvarmak, (birine) sığınıp ondan bir şey istemek 247/217, 485/388, 249/219 (DLT); 1483, 6631, 6639 (KB); 30/55b3=16:53 (KT)

Tegse sizlerke yas añar anıñ birle yalwarur sizler (30/55b3=16:53 KT)

yañşa-: Baş ağrıtmak, gevezelik etmek 174 (KB); 151, 134 (AH)

üküş sözlese yañşadı tér bilig

yana sözlemese ağıñ tér tilig (174 KBM)

yañşat-: Baş ağrıtabak kadar çok konuşmak 442/346 (DLT)

ol anıñ başın yañşattı (442/346 DLT)

yaramsın-: Yaltaklanmak 398/310 (DLT)

ol maña yaramsındı (398/310 DLT)

aran-: (Birine) yaranmak; naz ve cilve yapmak 479/383, 199/170, 453/356 (DLT); 614, 4063, 4753 (KB)

ol maña yarandı (479/383 DLT)

yaraş-: (İnsanlar) uyum sağlamak, anlaşmak 474/379, 449/352 (DLT)

ola.r ikki yaraşdı (474/379 DLT)

yasta-: Geveleyerek konuşmak, net konuşmamak; söz atmak 576/474, 584/479 (DLT)

ol maña sö.z yasta.dı (576/474 DLT)

yıra-: Uzlaşmak 156, 292, 343 (KB)

bu kaç neñ birikse biregü öze

anıñdın yırar ol ıduk kut teze (343 KBM)

yıraş-: Uzlaşmak 5659 (KB)

negü iş kıluruñ kişike kéñeş

kéñeşmez kişini adaş tutma eş (5659 KBM)

yimle-: Göz kırpmak 579/477 (DLT)

ol maña yimle.di (579/477 DLT)

yiril-: Yerilmek 269, 247, 128 (AH)

yöw-: Bir şey vererek yardım etmek 520/419 (DLT)

koğgıl maña akı.lık bolsun maña aya.g a

ıdgıl meni tokışka yöwgıl maña ula.g a (520/419 DLT)

yulk-: (Birinden) bir şey soymak, bir menfaat elde etmek 632/527 (DLT)

ol andın nēñ yulkdı (632/527 DLT)

yulkuş-: Karşılıklı çıkar sağlamak 487/389 (DLT)

ola.r bīr ikindi.din nēñ yulkuşdı (487/389 DLT)

yumşaklan-: Yumuşayıp yaltaklanmak ve boyun eğmek 492/394 (DLT)

ol maña yumşaklandı (492/394 DLT)

yunçıt-: (Birine) kötülük yapıp eziyet etmek 439/343 (DLT)

ol anı yunçıttı (439/343 DLT)

yuwkalan-: Yaltaklanmak ve tabi olmak 534/434 (DLT)

ol maña yuwkalandı (534/434 DLT)

yükün-: Saygı göstermek üzere baş eğmek 479/383 (DLT)

Ol maña yükündi (479/383 DLT)

yükünç yükün-: Baş eğmek 608/500 (DLT)

ol begke yükünç yükündi (608/500 DLT)

yüzkeş- (?): Yüz yüze gelmek (?) 199/170 (DLT)

kızıl sarıg arkaşıp

yipgin yaşıl yüzkeşıp

bir birgerü yörgeşıp

yalıuk anı taılaşu.r (199/170 DLT)

yüzlen-: Yüzü (birine) dönmek 490/392 (DLT); 32/15a2=28:22 (KT)

Kaıan kim yüzlense erse Medyen tuşııa aydı: (32/15a2=28:22 KT)

3.9.2. Kılış Fiilleri

ağır-: Açıklamak 29/9a1=9:11 (KT)

Ağrar-miz belgüleri bilür boğunka (29/9a1=9:11 KT)

ağırla-: Saygı ve hürmet göstermek, yüceltmek 28/34b3=7:157, 27/26b3=5:12, 37/31a3=48:9 (KT)

Anlar kim bittiler aıar, ağırladılar anı (28/34b3=7:157 KT)

ahd kıl-: İkaz etmek, emretmek 34/14a3=36:60 (KT)

'Ahd kılmadım mu sizke ey Ādem oğlanları tapunmanlar yekke (34/14a3=36:60 KT)

alda-: Hile yapmak, aldatmak 139/122, 237/206 (DLT)

ol yagını alda.dı (139/122 DLT)

alka-: Övmek (KM: alkadı sözü hayır için olmasına rağmen diğerleriyle çift olarak çok kullanıldığından dolayı "kötülük" anlamı kazanmıştır.) 145/126 (DLT) →

karga- alka-

alkaş-: Övmeye yardımlaşmak veya yarışmak 125/110, 125/111 (DLT)

ol meniñ birle alkış alkaşdı (125/110 DLT)

alkış bir-: Övmek 61/48 (DLT)

yala.vaçka alkış bīrgil (61/48 DLT)

al yanutı bē- Tuzağa karşılık tuzak kurmak 28/80b1=8:30 (KT)

Al kılurlar, al yanutı bērūr Tañrı, Tañrı yanut bēriglilerde yēgrek ol
(28/80b1=8:30 KT)

andgar-: Yemin ettirmek 120/107, 627/523, 157/136 (DLT) → **angar-**

andgardı (120/107 DLT)

angar-: Yemin ettirmek 120/107 (DLT) → **andgar-**

ol anı angardı (120/107 DLT)

ar-: Kandırmak, aldatmak 96/89, 208/178, 471/377 (DLT); 1172, 6562, 1373 (KB);
33/66b1=35:5, 36/108b1=45:35, 35/23b3=40:4 (KT)

Armasun sizni bu ajun tirigliki yime armasun sizlerni İdidin yek
(33/66b1=35:5 KT)

arala- (otra arala-): Barıştırmak 156/135 (DLT)

ol ikki kişi otra ara.la.dı (156/135 DLT)

arıla-: Barıştırmak (avami) 156/135 (DLT) → **arala-**

arı.la.dı (156/135 DLT)

arka-: Lanetlemek ve birinin kötülüklerini saymak (Çift kullanılır (karga- arka-), tek başına kullanılmaz.) 145/126 (DLT)

ol anı karga.dı arka.dı (145/126 DLT)

arkalan-: Arka, destek edinmek 150/130 (DLT)

ol meni arkalandı (150/130 DLT)

artatmak tile-: Vesveseye düşürmek, işkillendirmek, tahrik etmek 28/61a1=7:200 (KT)

artuk kıl-: Üstün tutmak, seçkin kılmak 26/63a1=4:95, 26/11a2=4:34, 26/64a1=4:95 (KT)

Artuk kıldı Tañrı toquşğanlarğa mälları birle et-özleri birle (26/63a1=4:95 KT)

aşakla-: Küçük saymak, küçük görmek 154/133 (DLT)

ol anı aşakla.dı (154/133 DLT)

at-: Kötü söz söylemek, iftira etmek, töhmet altında bırakmak; bir kenara atmak, koymak 33/62b2=34:53, 31/44a3=20:39, 31/64a2=20:87 (KT)

Bütünlükin tandılar añar munda burun atarlar belgüsüz ırak yerdin (33/62b2=34:53 KT)

awıt-: Avutmak 2230, 5025, 6002 (KB)

köñül kodkı bolsa sewitür kişiğ

sewitmiş kişiler awıtur işig (2230 KBM)

ay-: Söylemek, demek 112/100, 514/412, 31/17 (DLT); 1847, 3356, 5183 (KB); 25/1a3=3:119, 34/75b2=38:84, 34/49b3=40:44 (KT); 12/13 (DH) → **ayt-**

Aygıl: ölünler öwkeñiz birle (25/1a3=3:119 KT)

ay-: Sormak 34/40a1=37:149 (KT)

Aygıl anlardın: seniñ İdiñe mü kızlar, olarğa mu oğlanlar (34/40a1=37:149 KT)

ay-: Anlatmak 38/68a1=40:78 (KT)

Qışsa kıldımız seniñ üze olarda, ol kim aymaz-miz seniñ üze (38/68a1=40:78 KT)

ayb kıl-: Ayıplamak, kızmak, öfkelenmek 28/10b2=7:126 (KT)

'Ayb kılmaz sen bizke meger kim kirtgündümüz İdimiz nişānlarıña
(28/10b2=7:126 KT)

ayıgla-: Kötülemek 685 (KB)

münüm bu méni yalñuk irsel téyü

ayığlap yorırlar kişike ayu (685 KBM)

ayın-: Sormak; söylemek, demek 4049 (KB)

bularda kayuka ulansa bu öz

idi korku aynu tapuğ kılğu uz (4049 KBM)

ayıgla-: Kötülemek, küçük düşürmek, mahcup etmek 4463 (KB)

ayıñlamasunlar séni halk ara

atıñ artamasun munı ked kör e (4463 KBM)

ayıt-: Sormak; söylemek, demek 115/104 (DLT); 1904, 859, 1656 (KB)

ol maña sö.z ayıttı (115/104 DLT)

men aña.r sö.z ayıttım (115/104 DLT)

ayt-: Demek, söylemek 33:2a2=33:32, 26/49a2=4:81, 33/6a2=33:37 (KT); 1/1 (DH)

→ **ay-**

Aytınlar aymak edğü bütün söz (33:2a2=33:32 KT)

aytın-: Sormayı üstlenmek, bizzat sormak 138/121 (DLT)

ol sö.z aytındı (138/121 DLT)

aytur-: Konuşturmak 138/121 (DLT)

ol maña sö.z ayturdı (138/121 DLT)

azarla-: Eziyet etmek, incitmek 33/20a1=33:57, 33/20b1=33:58, 33/25a3=33:69
(KT)

Anlar kim āzārlarlar Tanrını hem yalavaçını, la'net kıldı olarka Tanrı
(33/20a1=33:57 KT)

azıt-: Azıtmak, yoldan çıkarmak 2115, 3344, 4194 (KB); 34/15a1=36:62,
36/28b3=42:44, 36/31a2=42:46 (KT)

Bütünlükin azıttı sizdin üküş halkını (34/15a1=36:62 KT)

aztur-: Azdırmak, yoldan çıkarmak 35/89a3=41:29 (KT)

İdimiz körkitgil bizke anlarını kim azturdu bizni (35/89a3=41:29 KT)

bağışla-: Bağışlamak 594/487, 591/484, 595/488 (DLT); 2053, 5125, 6518 (KB)

akı bol bağışla içür hem yétür

kalı eksüse ur yana al yetür (2053 KBM)

bak-: Beklemek 34/10b2=36:49, 34/51a3=38:15, 37/15a1=47:18 (KT)

Bakmazlar mu meger bir Ceb'reil ünike, tutar olarnı olar haşmlaşur erken
(34/10b2=36:49 KT)

bakıt-: Bakmayı emretmek, bakmaya zorlamak, baktırmak 419/329 (DLT)

ol anı ewdin bakıttı (419/329 DLT)

bakur-: Baktırıp göstermek 310/255 (DLT)

ol maña kişi bakurdı (310/255 DLT)

basın-: (Birini) zayıf görüp ezmek 338/273 (DLT); 2368, 646, 655 (KB)

ol erig basındı (338/273 DLT)

başra kak-: Başa kakmak 63/50 (DLT)

ötrük utun ogrı.layu yüzke baka.r

elgin tüşüp birmiş aşığ başra kaka.r (63/50 DLT)

belekle-: Armağan etmek 155/134, 593/485 (DLT)

Taıut sūsin üşikle.di

kişi ışın elükle.di

erin atın belekle.di

bulun bölup başı tıgdı (155/134 DLT)

belgürt-: Açıklama yapmak, belli etmek, açığa vurmak, meydana çıkarmak
30/51b2=16:44, 28/28a2=3:187, 27/32b3=5:19 (KT)

Belgürtse sen kişilerke anı kim indürdi erse olarkı (30/51b2=16:44 KT)

belgürt-: Belirgin kılmak, üstün kılmak 29/24b2=9:33 (KT)

Ol Tanrı kim ıdı yalavaçını ... ıak dın birle belgürtmek üçün ıamuğ dın üle
(29/24b2=9:33 KT)

bêr-: Bağışlamak, sunmak 33/13a1=33:50, 36/33b2=42:49, 31/19a2=19:49 (KT)

Mü'mine urağutnı eger bêrse özini peygamberkı (33/13a1=33:50 KT)

bêr-: Miras bırakmak 35/55a1=40:53 (KT)

Bêrdimiz Ya'küb oğlanlarınkı bitigni (35/55a1=40:53 KT)

bıçış-: İnsanlar birbirini terk etmek 314/258 (DLT)

bildüz-: Bildirmek 368/291 (DLT)

ol maıa ış bildüzdi (368/291 DLT)

bilin-: İtiraf etmek 339/274, 380/299, 276/240 (DLT)

er yāzukın bilindi (339/274 DLT)

biriş- ~ beriş-: Karşılıklı vermek 316/259 (DLT); 4305, 4421 (KB)

ola.r bīr bīrke kīz berişdi (316/259 DLT)

bohsat-: (Birini bir işte) kibirli olmaya zorlamak 432/337 (DLT)

ol oğlını ışka boxsattı (432/337 DLT)

buyur-: Buyurmak, emretmek 526/428 (DLT); B40 (KB); 30/79a1=16:90,
31/12b3=19:31 (KT)

Her-āyīne Taḡrı buyrur dād bérnek, eḡgölükın bérnek yaḡukluk ıḡisiḡe
(30/79a1=16:90 KT)

bütrüş- Karşılıklı sorgulamak ve ispatlaşmak 368/291 (DLT)

ola.r ikki bütrüşdi (368/291 DLT)

bütür- İspat edip inandırmak, kabul ettirmek 305/252 (DLT)

anıḡ üze alımın bütürdi (305/252 DLT)

çak- Oḡuz lehçesinde (sözü) iletmek 272/238, 272/238 (DLT)

ol sö.züḡ anıḡ kula.kka çakdı (272/238 DLT)

çak- Düşmanlığa teşvik etmek 272/238 (DLT)

ol ikki kişi ara çakdı (272/238 DLT)

çakrıḡ- Oḡuz lehçesinde karşılıklı çağırarak 371/293 (DLT)

bo.y bīr bīrke çakrıḡtı (371/293 DLT)

çaktur- İnsanları birbirine düşürmek, kavga etmeleri için teşvik etmek 357/285 (DLT)

çal- (Sözü) işittirmek 276/240 (DLT)

ol sö.züḡ meniḡ kula.kka çaldı (276/240 DLT)

çamguklan- Dedikoducu, gammaz, şirret olup herkesi yermek 404/314 (DLT)

kişi çamguklandı (404/314 DLT)

çandtur- Reddetmeye kışkırtmak 358/285 (DLT) → **çantur-**

çandturdı (358/285 DLT)

çantur- Reddetmeye kışkırtmak 358/285 (DLT) → **çandtur-**

ol anı bu işka çanturdı (358/285 DLT)

çınlat- Tasdik ettirmek, doğrulatmak 436/340 (DLT)

ol anıḡ işın çınlattı (436/340 DLT)

dereng kıl-: Alıkoymak, durdurmak, engel olmak 29/35b1=9:46 (KT)

Taplamaz Tanrı onların kopup çıkmaıklarını, dereng kıldı olarka
(29/35b1=9:46 KT)

dostlaş-: Dost edinmek 30/85b3=16:100 (KT)

Bütünlükin kim anıñ erkligiki anlar üze kim döstlaşurlar anıñ birle anlar kim
olar anıñ birle ortak katıǵılar ol (30/85b3=16:100 KT)

eğle-: Umursamak, aldırmak (DLT) → **eğger-**

egir-: (Bir şeye) yönlendirmek 99/91 (DLT)

Ol meni ı.şka egirdi (99/91 DLT)

ekekle-: Kadına söverek kötü kadın olduğunu söylemek 155/134 (DLT)

ura.gıtnı ekekle.di (155/134 DLT)

ertür-: (Bir işe) cevap verip kabul etmek 117/105 (DLT)

Anıñ ışın ertürdi (117/105 DLT)

ertür-: Affetmek 117/105 (DLT)

anıñ yāzukın ertürdi (117/105 DLT)

eşit- ~ eşit-: İşitmek, duymak 114/102, 253/222 (DLT); 3767, 5642, 526 (KB); 147,
62, 21 (AH); 27/23a3=5:7, 31/47b1=20:46, 38/59b1=63:4 (KT)

Ançada kim aydınız eşittimiz hem boyun sudumuz (27/23a3=5:7 KT)

eştür-: İşittirmek 118/106 (DLT); 5022, 5656 (KB)

ol maña eđgü sö.z eştürdi (118/106 DLT)

eşittür-: Duyurmak 28/75b2=8:23, 36/54a1=43:40 (KT)

Eger bilse Tanrı olar içinde eğgülük eşittü[r]geti olarka, eger eşittürse olarka
yüz ewürgey olar (28/75b2=8:23 KT)

eşüttür-: İşittirmek 118/106 (DLT)

eşüttürdi (118/106 DLT)

gümarla-: Takdir etmek, musallat etmek 36/52b1=43:36, 35/86b2=41:25, 38/21a1=59:6 (KT)

Kim kim kışsa Tañrı yādındın gümārlağay-miz añar yekni, ol añar eş
(36/52b1=43:36 KT)

haris kıl-: Teşvik etmek 26/51a3=4:84 (KT)

harīş kılğıl mü'minlerni (26/51a3=4:84 KT)

hasmlaş-: Çekişmek, tartışmak 34/11a1=36:49 (KT)

Bakmazlar mu meger bir Cebre'il ünike, tutar olarnı, olar haşmlaşur erken
(34/11a1=36:49 KT)

ıdış-: Karşılıklı (hediye) göndermek 100/93, 101/93 (DLT)

ol maña artut ıdışdı (100/93 DLT)

ınçıklan-: Şikâyetle bulunmak, şikâyet etmek 38/1b2=58:1, 30/6b3=12:86 (KT)

Tartışur seniñ birle cüfti / eşi içinde, ınçıklanur Tañrıқа (38/1b2=58:1 KT)

ısparla-: Tevdi etmek ve teslim etmek 26/84a3=4:125 (KT)

Ol kişidin kim ısparlasa yüzini Ol Tañrıқа (26/84a3=4:125 KT)

ıtla-: Köpek yerine koymak 145/126 (DLT)

ilen-: Ayıplamak, tekdir etmek 1204, 795, 3160 (KB)

sarılğaymu erki ilig altunı

ileñeymü erki maña ol köni (3160 KBM)

imle-: İşaret etmek; göstermek 621, 768, 955 (KB); 31/12a1=19:29 (KT)

İmledi añar, aydılar: neçük sözleyür siz añar kim erür bēşik içinde oğlan
(31/12a1=19:29 KT)

imle-: Göz kırpmak; selamlamak; elle göstermek 479/383, 579/477, 146/127 (DLT)

→ **yimle-**

yüknüp maña imledi

közüm yāşın yamladı

bagrım bāşın emledi

elgin bolup ol keçe.r (479/383 DLT)

imleş-: İşaretleşmek 127/112 (DLT)

ol anıñ birle elgin imleşdi (127/112 DLT)

imlet-: İşaret edilmesi için emir vermek, işaret ettirmek 137/119 (DLT)

men anı imlettim (137/119 DLT)

işimsin-: Eş saymak, arkadaş gibi hareket etmek 4095, 4448 (KB)

neçe edgü tutsa özüñ korku tur

işimsinmegil sen kaya baknu tur (4095 KBM)

işit-: İşitmek, dinlemek 215/185, 189/162 (DLT); 3422 (KB)

bilge erig edgü tutup sö.zin işit

erdemini öğrenipen ıška sür-e (215/185 DLT)

kadır-: Geri çevirmek 83/74, 253/222 (DLT)

budrač yeme kudurdı

alpa.gutın üdürdi

sūsın yana kadırdı

kelge.li met irkişür (83/74 DLT)

kağrıl-: (Boyun) burulmak; (boyun) burmak 383/301 (DLT)

anıñ böynı kağrıldı (383/301 DLT)

kağrış-: (Boyun) burma vb. şeylerde yarışmak; karşılıklı (boyun) burmak 376/296 (DLT)

ol meniğ birle boyu.n kağrışdı (376/296 DLT)

kawdın- ~ kawdun-: Birine şefkat göstermek ve zararlı şeyleri ondan uzak tutmak 390/306 (DLT)

er ođıña kawdındı (390/306 DLT)

kayna-: İnatlaşıp bir işi bırakmak, reddetmek 576/474, 221/191 (DLT)

kıkırıp atıg kemşelim

kalkan sğ.n çömşelim

kaynap yana yumşalım

katgı yağı yuwılsu.n (221/191 DLT)

kaytur-: Kayırmaya yöneltmek 529/430 (DLT)

ol açar kayturdı (529/430 DLT)

kemiş-: Teklif etmek, ortaya koymak 26/56b2=4:90, 26/61b3=4:94, 26/57b1=4:91 (KT)

Toğuşmasalar siziğ birle kemişseler sizke lleşmekni (26/56b2=4:90 KT)

kneş- ~ keņeř-: Danışmak 615/510, 616/511 (DLT); 25/22b3=3:159 (KT) → **kıņe-**

Yarlıkatu tilegil olardıñ, keņeřgil olar birle (25/22b3=3:159 KT)

kert-: (Boyun) kertmek (küçük düşürmek) 629/524 (DLT)

ol kulın boynın kerti (629/524 DLT)

kırgat-: Nefret etmeye ve yüz çevirmeye zorlamak 433/338 (DLT)

ol anı begke kırgattı (433/338 DLT)

kık-: (İnsanları) birbirine kışkırtmak 412/324 (DLT)

kıkr-: (İki kişiye) birbirine kışkırtmak 364/289 (DLT)

ol ikki er kikçürdi (364/289 DLT)

kiñe-: (Bir işi) planlamak için birine danışmak 616/512 (DLT); 5654 (KB) → **kêñeş-**

ol maña ki.ñe.di (616/512 DLT)

kiñeş-: Karşılıklı danışmak 3488, 5658, 501 (KB)

méni ıdtı ilig okıtçı saña

negü teg kêñeşür sen emdi maña (3488 KBM)

kirtüle-: Doğrulamak, tasdik etmek 598/489 (DLT)

ol anı kirtü.le.di (598/489 DLT)

koldaşlan-: Arkadaşlardan saymak 402/313 (DLT)

koş-: Yalan ve iftira uydurmak, söylemek 31/52b2=20:61, 38/43b1=61:7, 26/24a3=4:50 (KT)

Koşmañla Tañrı üze yalgannı, yoqaltğay sizni kın birle (31/52b2=20:61 KT)

kowuş-: Karşılıklı birbirini kovalamak 320/261 (DLT)

ola.r bîr ikindi.ni kowuşdı.la.r (320/261 DLT)

kön-: İkrar etmek 279/242 (DLT)

ogrı köndi (279/242 DLT)

könger-: İtiraf etmek zorunda bırakmak, itiraf ettirmek, ikrar ettirmek 365/290 (DLT)

beg ogırı.nı köngerdi (365/290 DLT)

kör-: Bakmak, görmek 187/160, 234/203, 286/245 (DLT); 777, 926, 1621 (KB); 219, 423, 113 (AH)

anıñ bakıgı kör (187/160 DLT)

kör-: Görmek, farkına varmak 31/67a1=20:96, 32/8a3=28:11, 31/16b2=19:42 (KT)

Aydı mel'ün: kördüm ol kim körmediler anı (31/67a1=20:96 KT)

kör-: Görmek, karşılaşmak, ulaşmak, görüşmek 29/55b2=9:77, 36/108a1=45:34, 28/71b3=8:15 (KT)

Soñlattı olarkā iki yüzlügni köñülleri içinde ol künke tegi kim körerler anı (29/55b2=9:77 KT)

kör-: Haberdar olmak 31/30b3=19:78 (KT)

Kördi mü ol gaybnı azu tuttı mu yarlıkağan Tañrı üskinde 'ahd (31/30b3=19:78 KT)

körküt- ~ körkit-: Göstermek 433/339 (DLT); 663, 716, 666 (KB); 27/39b3=5:31, 28/23b3=7:145, 29/3b2=8:43 (KT)

İdıtı Tañrı bir qarğanı üşeyür yer içinde körkitmek üçün añar neteg örter қадаşınıñ 'avretini (27/39b3=5:31 KT)

körtür-: Görmesini sağlamak, gördürmek 364/289 (DLT)

ol añar nēñ körtürdi (364/289 DLT)

körügse-: Buluşmak istemek, görmek istemek 143/125, 591/484, 569/469 (DLT) → **körüse-**

körüse-: Görmek istemek, buluşmak istemek 143/152, 569/469 (DLT) → **körügse-**

közger-: Göz göze getirmek, buluşturmak 365/289 (DLT)

kuç-: Kucaklamak 265/234 (DLT); қ 401, 3036, 3609 (KB); 222 (AH)

ol mini kuçdı (265/234 DLT)

kuçakla-: Kucaklamak 592/485 (DLT)

ol barçın kuçakla.dı (592/485 DLT)

kuçtur-: Kucaklaştırmak 361/287 (DLT)

okı-: Çağırmak 556/459 (DLT); 33/67a2=35:6, 36/87b2=44:55, 31/34a1=19:91 (KT)

Oқır kendü ögürini bolsunlar tép tamuğ eşlerindin (33/67a2=35:6 KT)

okıt-: Çağırtmak 416, 641 (KB)

tapuğcı yañılsa okıtğu kerek

negüke yañılmıř ayıtğu kerek (641 KBM)

okuş- Birbirini çağırmaq 320/262 (DLT)

küçi teñi tokıştı

oguş ko.num okuştı

çerig tapa yakıştı

bizke kelip öç öte.r (320/262 DLT)

ög- Övmek, hamdetmek 96/90, 285/244, 237/206 (DLT); B25, 3519, 95 (KB); 45, 236, 227 (AH)

ol meni ö.gdi (96/90 DLT)

ögtür- Övme görevini yüklemek, övdürmek 119/106 (DLT)

ol mini ögtürdi (119/106 DLT)

öğütle- Öğütlemek, öğüt vermek 151/131 (DLT)

ol oğlın öğütledi (151/131 DLT)

öpüş- Karşılıklı öpüşmek 99/92 (DLT)

ol meniñ birle öpüşdi (99/92 DLT)

öte- (Emaneti) sahibine vermek 26/29a2=4:58 (KT)

Öteñler emānetlerni idisiñe (26/29a2=4:58 KT)

ötgün- Taklit etmek, öykünmek 132/116 (DLT)

ol maña ötgündi (132/116 DLT)

ötgün- Duyduğı şekilde anlatmak, nakletmek 108/98 (DLT)

ötgündi (108/98 DLT)

ötgür- Taklit etmek, benzemeye çalışmak 259, 398 (KB)

ukuş ötkünür kör bilig bildürür

yayığ dünyâ kılkın saña ukturur (398 KBM)

ötnü bir-: Ödünç vermek 77/66 (DLT)

men yarma.k ötnü bīrdim (77/66 DLT)

ötrüş-: (Birbirine mektup vb.) ulaştırmak 123/109 (DLT)

ola.r bīr bīrke bitig ötrüşdi (123/109 DLT)

ötün-: Durumu hakana vb. makamlara arz etmek 108/98, 189/161 (DLT); 3770, 4058, 4103 (KB); 41 (AH)

ol xānka ötüg ötündi (108/98 DLT)

ötünç bir-: Borç vermek 78/66, 637/532 (DLT)

Men aña.r yarma.k ötünç bīrdim (78/66 DLT)

ötür-: (Söz) söylemek 137/120 (DLT)

ol maña sö.z ö.türdi (137/120 DLT)

pezirle-: Kabul etmek 65 (AH)

sal-: (İşaret etmek için bir şeyi) sallamak 276/240 (DLT)

ol maña tōnın saldı (276/240 DLT)

sar-: (Birini) azarlamak ve konuşmayı haşinleştirmek 285/244, 524/426 (DLT)

beg anı sardı (285/244 DLT)

saştur-: Takas etmek, birini kendisine diğerini karşıdakine bırakmak 359/286 (DLT)

ol alım birim birle saşturdı (359/286 DLT)

satga-: Oğuz lehçesinde (borca karşılık alacağı) iptal etmek 570/469 (DLT)

alım bīrimni satga.dı (570/469 DLT)

satgaş-: Oğuz lehçesinde (alacak ile vereceği) takas etmek 373/295 (DLT)

ola.r alım birim bile satgaşdı (373/295 DLT)

satgaş-: Oğuz lehçesinde (alacak ile vereceği) takas etmek 373/295 (DLT)

ola.r alım birim bile satgaşdı (373/295 DLT)

satıgla-: Birlikte satmak, satışmak 591/484 (DLT)

ol anıñ birle satıgla.dı (591/484 DLT)

satıglaş-: Birlikte satmak, satışmak 591/484 (DLT)

satıglaşdı (591/484 DLT)

sawla-: Söylemek 574/472, 566/467 (DLT)

ol telim sawla.dı (574/472 DLT)

sawlaş-: Karşılıklı söz söylemek 374/295 (DLT)

ol meniñ birle sawlaşdı (374/295 DLT)

sayrat-: Konuşmaya yöneltmek 441/345 (DLT)

ol añar sayrattı sö.züg (441/345 DLT)

senle-: Küçüklere edilen hitapla (sen diye) hitap etmek 575/472 (DLT); 4311 (KB)

ol anı senle.di (575/472 DLT)

senlet-: (Aşağılamak için) küçüklere edilen hitapla (sen diye) hitap ettirmek 436/341 (DLT)

ol anı senletti (436/341 DLT)

sew-: Sevmek 271/237, 612/505, 602/494 (DLT); 1895, B47, 898 (KB); 272 (AH); 38/40b3=61:4, 37/60a3=49:9, 38/47a2=61:13 (KT)

Ol Tañrı sewer anlarını tokşurlar anıñ yolu içinde (38/40b3=61:4 KT)

sew-: İstemek, arzu etmek, temenni etmek 30/19b1=15:2, 38/35b2=60:2 (KT)

Sewerler anlar kim tandılar eger boyun bérigliler erse (30/19b1=15:2 KT)

sewdür-: Sevdirmek 37/58a3=49:7 (KT)

Tağrı sewdürdi sizke kirtgünmeki (37/58a3=49:7 KT)

sewindür-: Sevindirmek, memnun etmek 5021, 1367, 62 (KB)

bu erdi meniñ bu igimke emi

sewindürdi emdi meniñ köñlümi (5021 KBM)

sewit-: Sevdirmek 400, 2229, 2230 (KB)

kerek köñli kodkı ma yumşak tili

bu ol kör kişike sewitür yolu (2229 KBM)

sı-: (And, ahd) bozmak 29/9a2=9:12, 37/32a1=48:10, 36/58a3=43:50 (KT)

Eger sısalar andlarını 'ahdlarında kiğin (29/9a2=9:12 KT)

sızıt-: (Sözü, dişler arasından) sızdırmak 188/161 (DLT)

bu sö.zni sıdııgdın sızıtma (188/161 DLT)

siğüt bir-: Armağın etmek 603/494 (DLT)

bu at maņa siğüt bİrdi (603/494 DLT)

sor-: Oğuzcada sormak 524/426 (DLT); 34/19a1=37:11, 28/56a1=7:187, 33/23a1=33:63 (KT)

Sorgıl olarnı, olarnı törütmek ęatıgraę olarnı kim törüttimiz (34/19a1=37:11 KT)

sorug kıl-: Kaybolanı sormak 188/161 (DLT)

Sorug kılıldı (188/161 DLT)

söktür-: Sövmesi için (birini) zorlamak, sövdürmek 359/286, 360/286 (DLT)

ol anı söktürdi (259/286 DLT)

sözkiye bir-: Kelimecik söylemek 601/493 (DLT)

bİriņ maņa sö.zkiye

menlig kara tuzkıya

yelwin tuta.r közkiye

muñum meniñ bilen e (601/493 DLT)

sözle-: Söylemek, konuşmak 202/173, 574/472, 536/438 (DLT); 2701, 186, 187 (KB); 156, 357, 226 (AH); 37/87a2=51:23, 37/54b1=49:2, 37/73b2=50:18 (KT)

Ol rüzī rāst anıñ meñizlig kim sözleyür sizler (37/87a2=51:23 KT)

sözle-: Anlatmak, hikâye etmek 28/51a1=7:176, 32/17a3=28:25 (KT)

Anlar kim yalğan tuttılar biziñ āyātlarımıznı, sözlegil anlarını, saķnıp sözlemek (28/51a1=7:176 KT)

sözlen-: Bizatihi konuşmak ve sözünü açıklamak 389/305 (DLT)

ol sö.zin maña sözlendi (389/305 DLT)

sözleş-: (Birisiyle) konuşmak 374/295, 487/389 (DLT)

ol meniñ birle sözleşdi (374/295 DLT)

sözlet-: Konuşturmak 436/340 (DLT); 35/84b2=41:21 (KT)

Ayğalar: sözletti bizni Tañrı ol kim sözletti ķamuğ neñni (35/84b2=41:21 KT)

sū-: Uymak, (boyun) eğmek 554/457 (DLT)

ol añar boyu.n sūdı (554/457 DLT)

suç kıl-: Kabul etmeyip reddetmek 161/140 (DLT)

Er suç kıldı (161/140 DLT)

sun-: (Bir şey) vermek, uzatmak 278/242 (DLT); 6616, 98, 5441 (KB); 208, 286 (AH); 27/25b1=5:11 (KT)

Ançada oğradı boğun kim sunsalar sizlerke eliglerini (27/25b1=5:11 KT)

suwşa-: (Kulağa) gizli söz söylemek 569/469 (DLT)

ol kula.kka suwşa.dı (569/469 DLT)

şuwşat-: (Kulağa) fısıltılı söz ulaştırmak, fısıldamak 432/338 (DLT)

ol meniñ kula.kka sö.z şuwşattı (432/338 DLT)

suyurka-: Şefkatli olmak, bağışlamak 1404, 2723, 6564 (KB)

yuluğ kılma özni adınlar üçün

suyurka özüñni küyürme küçün (1404 KBM)

tan-: İnkâr etmek 526/427 (DLT); 3892 (KB); 30/66b3=16:71, 31/81a3=46:26, 35/69b3=40:81 (KT)

Tağrı bérmiş irinçke mü tanar sizler? (30/66b3=16:71 KT)

taniş-: (Borç vb. şeyleri) karşılıklı inkâr etmek 324/264 (DLT)

ola.r meni tanışdı (324/264 DLT)

taniş-: İstişare etmek, müzakere etmek 32/14b1=28:20, 38/82b3=65:6 (KT)

Ey Mūsā, bütünlükin bu öğür tañşurlar seniñ üçün öldürmekleri üçün seni (32/14b1=28:20 KT)

tantur-: İnkâr ettirmek 355/283 (DLT)

ol maña alımın tanturdı (355/283 DLT)

tanu-: Söz buyurmak; tavsiye etmek 324/264, 564/465 (DLT)

tapala-: (Birin) kabahatini yüzüne vurmak, ayıplamak ve başına gelenlere sevinmek 586/479, 587/481 (DLT)

ol anı tapa.la.dı (586/479 DLT)

tapalat-: Sevindirmek, birinin kötülüğünden zevk aldirmek 28/28b1=7:150 (KT)

Öldrü yazdılar méni, tapalatmağıl düşmanlarğa méni (28/28b1=7:150 KT)

tapla-: Kabul etmek, razı olmak 572/471 (DLT); 532, 3495, 1431 (KB); 27/17a3=5:3, 34/82a2=39:7, 29/42a1=9:59 (KT)

Tapladım sizke İslāmı dīnğa (27/17a3=5:3 KT)

taplaş-: (Birden fazla kişi) kabul etmek 370/292 (DLT)

ola.r bu işig kamuğ taplaşdıla.r (370/292 DLT)

taplaş-: Birbirini razı etmek, uzlaşmak 26/3b1=4:24 (KT)

Taplaşsa sizler anıñ birle kesilmişde kiñin (26/3b1=4:24 KT)

taplat-: Razı etmek 434/339 (DLT)

men anı bu işka taplattım (434/339 DLT)

tartış-: Tartışmak, münakaşa etmek, savunmak, mücadele etmek, ihtilafa düşmek
36/64a2=43:63, 26/73b1=4:107, 26/74b3=4:109 (KT)

Anıñdın kim tartışur sizler anıñ içinde (36/64a2=43:63 KT)

tayındur-: Kandırmak, aldatmak 25/20a1=3:155 (KT)

Bütünlükin tayındurdı olarnı yek (25/20a1=3:155 KT)

tepzeş-: Karşılıklı (birbirini) kıskanmak 369/292 (DLT)

ola.r kamuğ bu işka tepzeşdile.r (369/292 DLT)

tıl-: Mani olunmak 5948 (KB)

isiz kılsa bodnı beg isiz kılur

isizke isiz kılsa ötrü tılur (5948 KBM)

tılđa-: Mani olmak 4030 (KB) → **tıl-**

kalı öğrenür erse emdi özüñ

tilin tıldama emdi keşgil sözüg (4030 KBM)

tıñla-: Dinlemek, (söze) kulak asmak 60/47, 619/514 (DLT); 2947, 648, 3996 (KB)

yāy yaru.pan ergözi

aktı akın munduzı

togdı yaruk yulduzı

tıñla sö.züm külgü.süz (60/47 DLT)

tıñlat-: (Söz) işittirmek ve dinlemeyi sağlamak, dinletmek 442/346 (DLT)

ol maña sö.z tıñlattı (442/346 DLT)

ti- ~ te-: Demek, söylemek 554/456, 98/91, 52/37 (DLT); B71, 613, 5184 (KB); 166, 65, 188 (AH)

ol maña andag tıdı (554/456 DLT)

tireş-: Sert bir şekilde tartışmak 316/259, 209/179 (DLT)

yılkı tuyagın tireşdi (316/259 DLT)

titür-: (Bir şey) denilmesi için görevlendirmek, dedirtmek 526/428 (DLT); 1368 (KB)

ol andag ti.türdi (526/428 DLT)

tumlıt-: Kalbini soğutmak, kızdırmak, sevemez olmak 435/340 (DLT)

ol anıñ köñlin tumlıttı (435/340 DLT)

tuş-: (Birini) bulup görmek 270/236, 19/9 (DLT); 5017, 2583, 2734 (KB)

ol maña tuşdı (270/236 DLT)

tut-: (Alaya) almak 34/69b3=38:63, 36/108a3=45:35 (KT)

Tuttumuz olarnı füsüşka (34/69b3=38:63 KT)

tutur-: Emretmek, sorumlu tutmak, vasiyet etmek 36/7b2=42:13, 26/89a3=4:131 (KT)

Belgülüg kıldı sizin üçün dındın anı kim tuturdı añar Nühka ol kim yarlıg ıdıtım (36/7b2=42:13 KT)

tutuz-: Söylemek, nasihat etmek, emretmek 69, 1275, 1483 (KB)

bayatka tutuzdum séni men katıg

tilese küdezgey yitürgey tatıg (1275 KBM)

tüzger- ~ tüzgür-: Armağan vermek 356/284 (DLT)

men anı tüzgerdim (356/284 DLT)

uçuzla-: (Birini) aşağılamak, küçük düşürmek 39/26, 152/132 (DLT); 163, 1326, 3728 (KB)

beg anı uçuzla.dı (39/26 DLT)

uç-: Uymak, takip etmek 2797, 3195, 3136 (KB); 14 (AH)

et öz yéti endâm köñülke udar

köñül birle yalñuk ağır yük yüder (2797 KBM)

unat-: Razı etmek 115/104 (DLT)

men una.ma.s erdim ol mini unattı (115/104 DLT)

ur-: Söylemek, misal vermek 30/68b2=16:75, 34/96b3=39:29, 37/6a2=47:3 (KT)

Urdı Tanrı meşel, bir kul alınmış, erkedmes umas nerse üze (30/68b2=16:75 KT)

usandur-: Bıktırmak 2361, 4262 (KB)

katığlan usandur usa bas kéçe

kéçe az üküşüg ne bilgey açá (2361 KBM)

ut-: Yenmek, galip gelmek 109/99, 95/88 (DLT); 4833, 445, 2641 (KB)

emdi ũdın oğundı

ki.din telim ökündi

ĩl bolga.lı igendi

andag erig ki.m uta.r (109/99 DLT)

utru tut-: (Misafir vb.'ni) karşılamak, (misafire bir şeyler) sunmak 46/32, 278/242, 513/411 (DLT)

Anuk utru tutsa yökka sãnma.s (46/32 DLT)

ünde-: Seslenerek çağırmak 139/122, 473/379 (DLT); 75, 3802, 4669 (KB);
28/60a3=7:193, 35/48a3=40:41, 35/48b3=40:42 (KT)

Eger ündese sen olarnı köni yolka uğmazlar sizke (28/60a3=7:193 KT)

üşkirtür-: Teşvik ettirmek 122/108 (DLT)

üşkirtürdi (122/108 DLT)

üşkür-: Teşvik etmek, kışkırtmak 121/108 (DLT)

ol ıtıg keyikke üşkürdi (121/108 DLT)

yala-: Suçlamak, itham etmek 481/385 (DLT)

ol añar ogırı yala.dı (481/385 DLT)

yalgandur-: Yalanlamak 492/394 (DLT)

er yalgandurdı (492/394 DLT)

yan-: Tehdit etmek 472/378, 485/388 (DLT)

beg anı yandı (472/378 DLT)

yandur-: Tehdit ettirmek 485/388 (DLT)

yañza-: İkrar etmek, beyan etmek, kabul ve ifade etmek 3815 (KB)

negü tér eşitgil uç ordu hanı

tüzü ilke yañzap söz aymış köni (3815 KBM)

yap yup kıl-: Aldatmak, ayartmak 514/413 (DLT)

ya.p yu.p kıldı (514/13 DLT)

yarış-: Yarı yarıya bölüşmek 475/380 (DLT)

ol anıñ birle tawa.r yarışdı (475/380 DLT)

yarlıka: Buyurmak, emretmek; affetmek, bağışlamak 896, 1767, 5835 (KB)

yanut bérđi ögdülmiş aydı bu söz

köni yarlıkadı bilig birle tüz (5835 KBM)

yarlıka-: Affetmek, bağışlamak, merhamet etmek 26/23a3=4:48, 26/79b2=4:116, 27/32a1=5:18 (KT)

Yarlıkamaz ol kim ortak kıtsa aña taķı yarlıķar anda adınını (26/23a3=4:48 KT)

yasıla-: (Söz için) kinayeye başvurmadan açık söylemek 588/482 (DLT)

ol sö.züg yası.la.dı (588/482 DLT)

yay-: Meylettirmek 553/456 (DLT)

ol meniñ köñül yaydı (553/456 DLT)

yaz-: (El) uzatmak 27/38b1=5:28 (KT)

Eger yazsa sen maña elgiñni öldürmek üçün meni ... (27/38b1=5:28 KT)

yazukla-: Suçlamak 594/486 (DLT)

ben anı yazukla.dı (594/486 DLT)

yeñ-: Oğuz ve Kıpçak lehçesinde yenmek, galip gelmek 614/510, 615/510 (DLT); 34/54b2=38:23, 26/42b1=4:74 (KT)

Yéñdi meni söz aymak içre (34/54b2=38:23 KT)

yıg-: Men etmek 471/376, 470/376, 477/382 (DLT); 2794, 2867, 4372 (KB); 135, 160, 416 (AH)

ol meni aşka yıgdı (471/376 DLT)

yıgtur-: (Birini, bir şeye) engel olmak üzere görevlendirmek, engellemek 484/387 (DLT)

yir-: Oğuz lehçesinde yermek 526/427, 211/181 (DLT); 922, 1127, 1144 (KB); 450, 408, 407 (AH)

ol erig yi.rdi (526/427 DLT)

yobat-: Savsaklatmak, ihmal ettirmek 3866 (KB)

ilig aydı uktum eşittim sözüg

bu söz işke kirmez yobatma özüñ (3866 KBM)

yoña-: (Sultana, beye) gammazlamak 608/501, 617/512 (DLT); 5860, 5869, 5871 (KB)

ol anı begke yoña.dı (608/501 DLT)

yoñat-: (Sirinin sırrını beye, vb.'lerine) ifşa etmek, gammazlamak 428/334 (DLT)

ol anı begke yoñattı (428/334 DLT)

yow-: Kandırmak, aldatmak 471/377 (DLT)

ol anı ārdı yowdı (471/377 DLT)

yowuş-: Karşılıklı yardım ve teselli etmek 475/380 (DLT)

ola.r ikki yowuşdı (475/380 DLT)

yöwtür-: (Bir şeyle) teselli etmeye yöneltmek, teselli ettirmek 484/387 (DLT)

ol kada.şın̄a nēñ yöwtürdi (484/387 DLT)

yubıla-: Oğuz ve Kıpçak lehçesinde aldatmak, hile yapmak 422/331, 587/481, 588/481 (DLT)

ol anı yubı.la.dı (422/331 DLT)

yulugla-: Feda etmek 1733, 1943, 2406 (KB)

kayu yügrü tınmaz ajun tezgınür

kayu cân yuluğlar teñizke kirür (1733 KBM)

yupla-: Aldatmak 505/405 (DLT)

ol anı yu.pla.dı (505/405 DLT)

3.10. Avcılık

3.10.1. Oluş Fiilleri

awlal-: Avlanmak 150/130 (DLT)

keyik awlaldı (150/130 DLT)

ılın-: Tuzağa takılmak, tuzağa düşmek 601/493 (DLT)

Kuş torka meñ üçün ılınu.r (601/493 DLT)

3.10.2. Kılış Fiilleri

awla-: Avlamak 146/127, 289/246, 212/182 (DLT); 3181, 6366, 6368 (KB)

beg aw awla.dı (146/127 DLT)

awlan-: Kendisi için avlanmak 151/131 (DLT)

er öziñe āwlandı (151/131 DLT)

awlat-: Avlamak için emir vermek, avlatmak 136/119, 136/118 (DLT)

ol maña ıwık awlattı (136/119 DLT)

çoktur-: (Av kuşunu) ava çökmek üzere yönlendirmek 357/285 (DLT)

ol kuşug kākza çokturdı (357/285 DLT)

eğer-: İzini takip etmek; avlamaya çıkmak 98/91, 224/194, 449/352 (DLT)

men anı eğerdim (98/91 DLT)

kuşla-: Kuş avlamak 15/8, 575/473 (DLT)

Bēg ku.şla.dı (15/8 DLT)

kuşlat-: Kuş avlatmak 437/341, 435/340 (DLT)

ol añar kuş kuşlattı (437/341 DLT)

tutun-: (Av hayvanı vb. şeyleri) kendi başına tutmak, yakalamak 339/274 (DLT)

er keyik tutundı (339/274 DLT)

tütüş-: (Av vb. şeyleri) yakalamada yardım etmek veya yarışmak 313/257 (DLT)

ol maña keyik tütüşdi (313/257 DLT)

üşikle-: Soğukta yakalamak, soğukta baskın yapmak 155/134 (DLT)

ol keyikni üşikle.di (155/134 DLT)

yap-: (Ağ için) üstüne atmak 469/375 (DLT)

er tōr yaptı (469/375 DLT)

yapısa-: (Ağı) üzerine atmak istemek 577/475 (DLT)

er tu.za.k yapısa.dı (577/475 DLT)

3.11. Evlilik

3.11.1. Oluş Fiilleri

beglen-: Evlenmek, koca edinmek 386/302, 393/307 (DLT)

ura.gur beglendi (386/302 DLT)

beglig bol-: Evli, kocalı olmak 26/5a3=4:25 (KT)

Kağan beglig bolsalar eger keldürseler bir yawuz iş anlar üze, ol kim anıñ yarımı āzād tişiler üze kındın (26/5a3=4:25 KT)

boşan-: Argu lehçesinde (kadın için) boşanmak (DLT)

erlen-: (Kadın için) evlenmek 133/116 (DLT)

ura.gut erlendi (133/116 DLT)

ewlen-: Evlenmek 481/384 (DLT)

Tünle yorup kündüz sewnü.r kiçigde ewlenip ulga.đu sewnü.r (481/384 DLT)

kisi al-: Evlenmek 166/143 (DLT)

Ol kisi aldı (166/143 DLT)

kişi al-: Yağmalarda, evlenmek 544/445 (DLT)

ol kişi aldı mu (544/445 DLT)

koğuzlan-: Argu lehçesinde dul kadınla evlenmek 400/311 (DLT)

er koğuzlandı (400/311 DLT)

yul-: (Kadın, mihrinden) vazgeçmek 472/377, 471/377 (DLT)

ura.gut başın yuldı (472/377 DLT)

yul-: (Kadın, mihrinden) vazgeçmek 472/377, 471/377 (DLT)

ura.gut başın yuldı (472/377 DLT)

yulun-: Bedel ödenip boşanmak 480/384 (DLT)

ura.gut yulundı (480/384 DLT)

3.11.2. Kılış Fiilleri

boşa-: Boşamak, nikahı bozmak 33/11a3=33:49 (KT)

Nikāh kılsa siz mü'minelerni yana boşasa siz olarnı (33/11a3=33:49 KT)

boşat-: Argu lehçesinde kadını boşamak 419/328 (DLT)

ol ura.gut boşattı (419/328 DLT)

boşu-: Argu lehçesinde kadını boşamak 561/462, 561/463 (DLT)

er ura.gutın boşu.dı (561/462 DLT)

cüftlendür-: Eş olarak vermek, evlendirmek 33/7a2=33:37, 36/87b1=44:54 (KT)

Cüftlendürdümüz saña anı (33/7a2=33:37 KT)

septür-: (Kızın) çeyizlenmesi ve güveye gitmesi için emir vermek 358/285 (DLT)

ol anıñ kızın septürdi (358/285 DLT)

3.12. Cenaze

3.12.1. Oluş Fiilleri

köli-: Gömülmek 564/464 (DLT)

ölüg köli.di (564/464 DLT)

yogla-: Türklerde (ölü için) yoğ yapmak 579/476 (DLT)

ol ölügke yogla.dı (579/476 DLT)

3.12.2. Kılış Fiilleri

kölit-: Gömdürmek 421/330 (DLT)

ol ölügni kölitti (421/330 DLT)

köm-: (Ölü vb.' ni) gömmek 278/241 (DLT)

3.13. İş, Hizmet

3.13.1. Oluş Fiilleri

açıg bir-: İhsanda bulunmak 43/30 (DLT)

Xān maṇa açıg bīrdi (43/30 DLT)

açın-: İhsanda bulunmak 108/98, 109/98 (DLT); 646, 1353, 618 (KB)

beg erin açındı (108/98 DLT)

agırlal-: Ağırlanmak 594/487 (DLT)

Er agırlaldı (594/487 DLT)

agırlan-: Ağırlanmak 595/487 (DLT)

er agırlandı (595/487 DLT)

basut bir-: Yardım etmek 178/152 (DLT)

ol maṇa basut birdi (178/152 DLT)

beklen-: Oğuzcada korunmak 385/302, 386/302 (DLT)

beklendi nēŋ (385/302 DLT)

borbal-: (İş) karışmak 381/299 (DLT)

anıŋ ĩşı borbaldı (381/299 DLT)

borbaş-: (İş vb.) karışmak 368/291, 380/298 (DLT)

ĩş borbaşdı (368/291 DLT)

boymaş-: (İş vb.) karışmak; (ip) dolaşmak 380/298, 530/430 (DLT)

ĩş kamuŋ boymaşdı (530/430 DLT)

ısla-: İş yapmak 503/404, 260/227 (DLT)

xu.n ĩş (503/404 DLT)

irpel-: (İş) düzeltilmek istenirken bozulmak 128/113 (DLT)

Oŋa.(ga)lı irpeldi ĩş (128/113 DLT)

ışlel-: İş yapılmak 150/130 (DLT)

ĩş işleldi (150/130 DLT)

katıŋlan-: Çabalamak, çalışıp çabalamak 400/311, 401/312, 514/413 (DLT); 1570, 5941, 6336 (KB); 33/53b3=34:38, 33/30b2=34:5, 38/54b3=62:9 (KT)

Anlar kim katıŋlanurlar biziŋ nişānlarımız içre (33/53b3=34:38 KT)

koduş-: (İşi) karşı taraf yapar diye güvenip birbirine bırakmak 315/259 (DLT)

ola.r bīr bīrke ĩş koduşdı (315/259 DLT)

kudur-: Çok çalışmak, çalışma işini abartmak; kudurmak 83/74, 307/253 (DLT)

küdezil-: Gözetilmek, korunmak 176, 1271, 1454 (KB); 158, (AH)

bu kaç neñ küdezigil küdezildi él

uzun turŋa beglik saña berge él (1454 KBM)

küdeşil-: Korunmak 38/74b1=64:16 (KT)

Kim küdeşilse özi bağıllık[ı]dın bu ögür kırtulğaylar (38/74b1=64:16 KT)

sarın-: (İşe) sarılmak, kendini (işe) sarmak 342/276 (DLT)

er işka sarındı (342/276 DLT)

sarlan-: (İşe) hazırlanmak 389/305 (DLT)

er işka sarlandı (389/305 DLT)

sewre-: (İş için) bitmek 567/467 (DLT)

İş sewre.di (567/467 DLT)

sıgın-: (Birine veya bir yere) sığınmak 343/276, 347/279 (DLT); 29, 3347, 3741 (KB)

keyik turagka sığındı (343/276 DLT)

sıgın-: Sığınmak 36/79b2=44:20, 35/38a1=40:27, 28/61a2=7:200 (KT)

Men sığınur men meniñ İdimke hem sizin İdiñizke kim taşla[dı]ñız meni (36/79b2=44:20 KT)

tap-: Hizmet etmek 543/443, 265/233 (DLT)

birmiş seniñ bil yalñuk tapar karınka

kalmış tawar adınñ kirse kara orunka (543/443 DLT)

tapın-: Hizmet etmek 337/273, 74/61 (DLT); 97, 619, 845 (KB)

ögren anıñ biligin künde aña.r bāru

kotkılıkın tapıñıl koğıl küwe.z na.ru (337/273 DLT)

terke kir-: Ücretli bir işe girmek 538/439 (DLT)

ol terke kirdi (538/439 DLT)

tewşin- ~ tewşün-: Sıkı çalışmak, çok çabalamak 386/303 (DLT)

er işta telim tewşindi (386/303 DLT)

tıdıl-: (Çalışmaktan vb.) imtina etmek 331/268 (DLT)

er ıştırın tıdıldı (331/268 DLT)

tüzlün-: (İş için) düzelmek 388/304 (DLT)

ış tüzlündi (388/304 DLT)

tüzül-: (İş vb. için) yoluna girmek, düzelmek 332/269, 305/252 (DLT); 1824, 103, 1041 (KB)

ış tüzildi (332/269 DLT)

3.13.2. Kılış Fiilleri

açıglıg tut-: İyi gıdalarla beslemek, nimetlendirmek 43/30 (DLT)

üzü.ñni açıglıg tut (43/30 DLT)

agırla-: Ağırlamak, ihsan etmek, ikram etmek 594/487, 38/25, 152/132 (DLT); 5001, B63, 163 (KB)

meni agırla (594/487 DLT)

agırlıg tut-: Ağırlamak, itibar etmek 34/21 (DLT)

kö.rklü.g tonu.g özü.ñke

tatlı.g aş1.g adı.nka

tu.tgı.l konu.k agı.rlı.g

yağsun çawı.ñ bođu.nka (34/21 DLT)

asra-: Saklamak, gizlemek, korumak, gözetmek; beslemek 27/4 (DH)

Bul yollarda canrı asrab bolmas ermiş

Can asrağan bu yollarga kirmes ermiş

Sud u ziyan bolğanını bilmes ermiş

Bu hal birle yığlab dua kılay senge (27/4 DH)

aya-: Korumak 139/122 (DLT); 1494 (KB); 60/7 (DH)

ol tōnın aya.dı (139/122 DLT)

bekle-: Korumak 572/471, 635/531 (DLT)

ol nēñin bekle.di (572/471 DLT)

bekleş-: Oğuz lehçesinde (at vb. şeyleri) korumada yardımcı olmak 368/291 (DLT)

ol maña at bekleşdi (368/291 DLT)

berkle-: Saklayıp muhafaza etmek, korumak; sağlamlaştırmak; (birini) hapsetmek 636/532, 635/531 (DLT) → **bekle-**

berkle nēñni (636/532 DLT)

berklet-: Korumayı emretmek 628/523 (DLT)

ol nēñ berkletti (628/523 DLT)

borba-: Savsaklamak, oyalamak, (iş) uzatmak 565/465 (DLT)

er ışığ borba.dı (565/465 DLT)

borbat-: (İş) karmaşa ve karışıklığa sokmak 428/335 (DLT)

ol anıñ ışın borbattı (428/335 DLT)

boyba-: (İş) savsaklamak ve kaçırmak 580/477 (DLT)

ol ışığ boyba.dı (580/477 DLT)

ılık-: Korumak 337 (KB)

bu bir kaç neñ ol kör kişike yawuz

munı kılsa yalñuk alıkar et öz (337 KBM)

irpe-: (İş) düzeltmek isterken bozmak 139/122 (DLT)

ışığ irpe.di (139/122 DLT)

işle-: Çalışmak 146/127 (DLT); 2713, 2770, 1952 (KB)

er işle.di (146/127 DLT)

kışlat-: (Birini) sorumluluğuna alıp korumak 437/341 (DLT)

konukla-: Konuk etmek 592/485, 595/488 (DLT)

beg meni konukla.dı (592/485 DLT)

korı-: Korumak 560/462 (DLT)

otıg korı.dı 560/462 DLT)

koru-: Korumak 3844 (KB)

bitig bérđi ögdülmiş aşnu turup

ilig aldı açtı okıdı körüp (3844 KBM)

koruş-: Korumakta yardım etmek 317/260 (DLT)

ol maña korug koruştı (317/260 DLT)

kü-: Korumak 2033, 5846 (KB)

uzun él yiyeyin tése ay бүгү

törü tüz yoritğu bodunuğ kögü (2033 KBM)

küdez-: Saklamak, korumak, sakınmak; beklemek 463/367, 312/256, 312/257 (DLT)

külse kişi yüzi.ñe körklüg yüzün körüngil

yawlak küdez tılıñnı edğü sawıg tilengil (463/367 DLT)

küdez-: Gözetmek, korumak, saklamak 3765, 6241, 6248 (KB); 345, 157, 130 (AH)

→ **küzet-**

séziksiz küdezür anı bir bayat

tilekin bérür hem bulur edğü at (6248 KBM)

küdez-: Gözetmek, korumak, tutmak, muhafaza etmek, saklamak 26/11b2=4:34, 35/78b3=41:12, 33/81b2=35:41 (KT)

Küdezgenler gaybқа anıñ birle kim küdezdi Таңrı (26/11b2=4:34 KT)

küzet-: Gözetmek, korumak, saklamak B22, B43 (KB) → **küdez-**

sakla-: Korumak 35/27b2=40:9 (KT)

Kimni kim saklasa sen yawuzlardın ol kün bütünlükin rahmet kıldın
(35/27b2=40:9 KT)

sığındur-: Sığındırmak, himaye etmek, barındırmak 33/14a1=33:51, 28/77b3=8:26
(KT)

Sığındurur sen saña kimni tilese sen (33/14a1=33:51 KT)

tapındur-: Taptırmak, hizmet ettirmek 635, 1755, 634 (KB)

körü barğu begler tapuğçı kulın

tapındurğu kulnı sınayu ulın (1755 KBM)

ugurla-: (Bir işi) zamanında ve imkânları içinde yapmak 152/132 (DLT)

er İşin ugurla.dı (152/132 DLT)

yinçgelen-: Odalık edinmek 637/533, 638/534 (DLT)

ol kızıg yinçge.lendi (637/533 DLT)

3.14. Kalkınma

3.14.1. Oluş Fiilleri

bayu-: Zenginleşmek 565/465, 620/515 (DLT); 895, 2065, 2262 (KB)

er bayu.dı (565/465 DLT)

çülük-: Kılığı, görünüşü perişanlaşmak 327/266, 328/266, 349/280 (DLT)

er İşı çülükti (327/266 DLT)

etmeklen-: Ekmeği çoğalmak, zenginleşmek 158/137 (DLT)

er etmeklendi (158/137 DLT)

kêñüt-: Zengin etmek, zenginleştirmek 29/21a1=9:28 (KT)

Korksa siz çığaylıkdın munu kénütür sizni Tañrı öz fazlındın (29/21a1=9:28 KT)

kırıl-: Malı elinden alınıp fakirleşmek 335/271 (DLT)

er kırıldı (335/271 DLT)

kıñrūn-: (İnsan) nimet içinde genişlemek 618/513 (DLT)

ol kıñrūndı (618/513 DLT)

köklen-: Soylu olmak; zenginleşmek 392/307 (DLT)

meñile-: Nimete gark olmak 620/515 (DLT)

anı yi.tip sūñū.le.di

başın yandru yañı.la.dı

eren bāyup meñi.le.di

anıñ alpın kıra bogdı (620/515 DLT)

tüplen-: (İnsan için) zenginleşmek 387/303 (DLT)

er tüplendi (387/303 DLT)

tüz-: (Ülke için) düzenlemek 268/235 (DLT)

beg ĩlin tüzdi (268/235 DLT)

yarmaklan-: Para sahibi olmak 406/316, 492/394 (DLT)

er yarmaklandı (406/316 DLT)

yunçı-: (Durum) fakirlikten dolayı kötüleşmek 577/474, 407/317 (DLT)

er yunçı.dı (577/474 DLT)

3.14.2. Kılış Fiilleri

bayut-: Zenginleştirmek 427/334 (DLT); 4499, 5513, 3757 (KB); 29/53b3=9:74 (KT)

Bayuttı olarnı Tañrı yalavaçı öz fazlındın (29/53b3=9:74 KT)

inçründür-: Nimet vermek, refah içinde yaşatmak 30/31a1=15:88, 32/39b1=28:61 (KT)

İnçründürdümüz anıñ birle türlügler anlardın (30/31a1=15:88 KT)

irinçlendür-: Refah içinde yaşatmak 34/39b3=37:148, 36/48b1=43:29 (KT)

Bittiler, irinçlendürdimiz olarnı bi rüzgārke tegi (34/39b3=37:148 KT)

kēñüt-: Bol bol vermek, bollaştırmak, genişletmek 33/52b1=34:36, 33/54a3=34:39, 38/7a3=58:11 (KT)

Meniñ İdim kēñütür rüzāni kimke tilese (33/52b1=34:36 KT)

üğret-: (Malı vb. şeyleri) çoğaltmak ve geliştirmek 135/118 (DLT)

ol tawa.rıg üğretti (135/118 DLT)

3.15. Ad, Unvan

3.15.1. Oluş Fiilleri

ata-: Ad koymak; unvan vermek 555/457, 607/499 (DLT); B28, B68, 985 (KB); 30/94a1=16:115 (KT)

Her-āyine ħarām kıldı ... anı kim Tañrı atında ağın[nı] anıñ bile atasalar (30/94a1=16:115 KT)

atan-: Adlandırılmak, ad almak B69, 303, 2456 (KB); 165 (AH)

ukuşluğ yése yér ikigün ajun

ukuşluğ atanur atansa tüzün (2456 KBM)

atık-: Ad sahibi olmak, ismi yayılmak, meşhur olmak 246, 928, 2338 (KB)

aya-: Unvan vermek 139/122 (DLT)

xān añar aya.g aya.dı (139/122 DLT)

begle-: Bey soyuna bağlamak ve bey unvanı vermek 572/471 (DLT)

ol anı begle.di (572/471 DLT)

çawık-: Meşhur olmak 327/266 (DLT); 3077, 3080, 3265 (KB)

er çawıktı (327/266 DLT)

çawlan-: Meşhur olmak 352/432, 388/304 (DLT); 740, 2050, 2451 (KB)

er çawlandı (388/304 DLT)

Çigillen-: Çigil kılığına girmek 401/312 (DLT)

er çigillendi (401/312 DLT)

ereğ-: Erkekten sayılmak 112/101, 112/100 (DLT) → **eret-**

ereğti (112/101 DLT)

eret-: Adam sınıfına girmek, adam sınıfından sayılmak 112/101 (DLT) → **ereğ-**

oglan eretti (112/101 DLT)

karluklan-: Karluk kılığına girmek 404/314 (DLT)

er karluklanı (404/314 DLT)

kıfçaklan-: Kıpçak kılığına girmek 406/316, 404/314 (DLT) → **kıwçaklan-**

er kıfçaklandı (406/316 DLT)

oguzlan-: Oğuz elbisesi giymek, Oğuz kılığına girmek; kendini Oğuzlardan saymak 148/129, 401/312 (DLT)

er oguzlandı (148/129 DLT)

ögele-: Birine "öge" unvanını vermek 156/135 (DLT)

ol anı öge.le.di (156/135 DLT)

sökmenlen-: Kahraman kılığına girmek, kendini kahraman saymak 405/315 (DLT)

er sökmenlendi (405/315 DLT)

tawgaçlan-: Mâçin (Çin) kılığına girmek 402/312 (DLT)

er tawga.çlandı (402/312 DLT)

töpütlen-: Tibetli kılığına girmek 399/310 (DLT)

er töpütlendi (399/310 DLT)

türkle-: Türklerden saymak, birini Türklere nispet etmek 636/532 (DLT)

ol meni türkle.di (636/532 DLT)

3.15.2. Kılış Fiilleri

akıla-: Cömertliğe mensup kılmak, cömert saymak 156/135, 588/482 (DLT)

ol meni akı.la.dı (156/135 DLT)

Çigille-: (Birisini) Çigillerden saymak ve onlara mensup kılmak 595/487 (DLT)

ol anı çigille.di (595/487 DLT)

ekele-: Abla olarak adlandırmak 156/135 (DLT)

ol anı eke.le.di (156/135 DLT)

ewsın-: Evden saymak, ev kabul etmek 132/115 (DLT)

ol bu ewni ewsindi (132/115 DLT)

karlukla-: Karluklara nispet etmek, Karluk kabul etmek 598/489 (DLT)

ol anı karlukla.dı (598/489 DLT)

karıla-: Yaşlılığa mensup kılmak, yaşlı saymak 586/480, 588/482 (DLT)

ol erig karı.la.dı (586/480 DLT)

kıfçakla-: Kıpçak saymak 598/489 (DLT)

ol anı kıfça.kla.dı (598/489 DLT)

oguzla-: Oğuz'a mensup kılmak, Oğuzlardan saymak 152/132, 595/487 (DLT)

ol meni oguzla.dı (152/132 DLT)

sıgırla-: Sığır saymak, sığır kabul etmek 589/483 (DLT)

ol anı sıgırla.dı (589/483 DLT)

sizle-: Büyüklere ve hükümdarlara siz diye hitap etmek 575/473 (DLT)

sizle.di (575/437 DLT)

sizlet-: Büyüklere hitap edilir şekilde (siz diye) hitap ettirmek 436/341 (DLT)

men anı sizlettim (436/341 DLT)

tatla-: (Birini) Fars soyuna bağlamak, Farslardan saymak 572/471 (DLT)

ol anı tatla.dı (572/471 DLT)

tawgaçla-: Mâçin'e (Çin'e) nispet etmek, onlardan saymak 597/488 (DLT)

ol anı tawga.çla.dı (597/488 DLT)

tazla-: Kel saymak, dazlak adını vermek 572/471 (DLT)

ol anı tazla.dı (572/471 DLT)

tejikle-: Fars saymak, Fars'a mensup kılmak 593/485 (DLT)

ol anı tejikle.di (593/485 DLT)

töpütle-: (Birini) Tibetli saymak, onlara mensup kılmak 589/482 (DLT)

ol anı töpütle.di (589/482 DLT)

3.16. Zanaat, Bakım-Onarım

3.16.1. Oluş Fiilleri

aşlal-: Kabın çöken yeri düzeltilmek 150/130 (DLT)

aya.k aşlaldı (150/130 DLT)

boglan-: Bohçaya sokulmak 385/302 (DLT)

tōn boglandı (385/302 DLT)

çapıl-: Saf çamurla sıvanmak 328/266 (DLT)

anın ewi çapıldı (328/266 DLT)

çigiliş-: (Düğümler) sıkışmak 371/293 (DLT)

tügü.n kamug çigilişdi (371/293 DLT)

çuğlan-: Bohçalanmak 532/432 (DLT)

tawa.r çu.glandı (532/432 DLT)

egril-: Eğirmek 130/114 (DLT)

yıp egrildi (130/114 DLT)

irpel-: (Tahta vb.) kesilmek 128/113 (DLT)

yıga.ç irpeldi (128/113 DLT)

kadıl-: (Elbise) teyellenmek 335/271 (DLT)

tōn kadıldı (335/271 DLT)

kaw kuw bol-: (Elbise) kötü dikiş sonucu büzülüp yırtılmak 499/400, 512/411 (DLT)

tōn ka.w ku.w boldı (499/400 DLT)

könçüklen-: (Elbiseye) yaka yapılmak 405/315 (DLT)

tōn könçüklendi (405/315 DLT)

münel-: (Elbisenin kenarları ve fazlalıkları) kesilmek 336/272, 337/272 (DLT)

tōn müneldi (336/272 DLT)

örül-: Örölmek 106/97 (DLT)

örge.n örüldi (106/97)

sapıl-: (İğneye) ip geçirilmek 328/266, 328/267 (DLT)

yıp yigne.ke sapıldı (328/266 DLT)

sırlan-: (Kap) sır denilen macun ile sıvanmak 389/305 (DLT) → **sır**

aya.k sırlandı (389/305 DLT)

tişel-: (Orak, testere, değirmen taşı vb. aletlerin) dişleri bilenmek 332/269 (DLT)

orga.k tişeldi (332/269 DLT)

tişlen-: (Orak vb. aletlerin) dişleri bilenmek 388/304 (DLT)

orgak tişlendi (388/304 DLT)

uzlan-: Sanatında ince işçilik ve ustalık göstermek 151/131 (DLT)

er üzlandı (151/131 DLT)

yeğil-: (Bohça vb.) dikilmek ve doldurulmak 477/381 (DLT)

yetge.k yeğildi (477/381 DLT)

yonul-: (Tahta vb.) yontulmak 478/383 (DLT)

yıga.ç yonuldu (478/383 DLT)

yorış-: (İpek vb.'leri üzerinde) yıpranmadan dolayı yollar, çizgiler belirlemek 475/380 (DLT)

torku yoruşdı (475/380 DLT)

3.16.2. Kılış Fiilleri

aşla-: Yemek kabı vb. şeyleri tamir etmek, çöken yerlerini düzeltmek 53/38, 146/126 (DLT)

ayak aşla (53/38 DLT)

aşlat-: Kap kacağın çöken yerlerini düzelttirmek 136/119 (DLT)

ol aya.k aşlattı (136/119 DLT)

başa-: Tahtaya kertik yapmak; tahtaları birbirine dayamak 561/462 (DLT)

ol yıga.çığ başa.dı (561/462 DLT)

bogar-: Kertik yapmak 309/254 (DLT) → **bogra-**

ol yıga.ç bogardı (309/254 DLT)

bogla-: Bohçaya doldurmak, bohçalamak 572/471 (DLT)

ol tön bogla.dı (572/471 DLT)

bogra-: Kertik yapmak 309/254, 566/466 (DLT) → **bogar-**

ol yıga.çığ bogra.dı (566/466 DLT)

çap-: Saf çamurla sıvamak 265/233 (DLT)

er ewin çapdı (265/233 DLT)

çaptur-: Katkısız çamurla sıvamak için emir vermek, katkısız çamurla sıvatmak 357/284 (DLT)

ol ewin çapturdı (357/284 DLT)

çigil-: (Düğüm) sağlamlaştırılmak; (ip) düğümlenmek 335/271 (DLT)

tügü.n çigildi (335/271 DLT)

çigtür-: (Bohça vb. şeylerin) düğümlenmesi için emir vermek, düğümlenmek 357/284, 357/285 (DLT)

ol түgü.n çigtürdi (357/284 DLT)

egir-: Eğirmek 99/91 (DLT)

Ura.gut yı.p egirdi (99/91 DLT)

egirise-: Eğirmek istemek 153/132, 153/133 (DLT)

ura.gut yıp egirisedi (153/132 DLT)

egirt-: Eğirtmek 629/525 (DLT)

ol күңke yıp egirtti (629/525 DLT)

egrin-: Kendisi için ip eğirmek; eğirmiş gibi yapmak 131/115 (DLT)

ura.gut yıp egrindi (131/115 DLT)

egriş-: İp eğirmekte yardımlaşmak veya yarışmak 125/110 (DLT)

kız ana.sı birle yıp egrişti (125/110 DLT)

erükle-: Deriyi tabaklamak 47/33, 154/134 (DLT)

teri erükle.di (154/134 DLT)

içle-: (Elbiseye) astar yapmak 145/126 (DLT)

ol tönug içle.di (145/126 DLT)

içükle-: (Elbiseye) kürk yapıştırmak 154/134 (DLT)

ol tönug içükle.di (154/134 DLT)

igeş-: Törpülemeye yardımcı olmak 103/94 (DLT)

ol maña temür igeşdi (103/94 DLT)

irpe-: (Tahta vb. şeyleri) kesmek 139/122 (DLT)

ol yıga.ç irpe.di (139/122 DLT)

irpet-: (Tahta vb. şeyleri) kestirtmek 134/117 (DLT)

ol yıga.ç irpetti (134/117 DLT)

ittür-: Düzeltmek, tamir edilmek için emir vermek, düzelttirmek, tamir ettirtmek 116/105 (DLT)

Ol etük ittüirdi (116/105 DLT)

kadış-: Dikmede yardımcı olmak veya yarışmak 315/258 (DLT)

ol maña tön kadışdı (315/258 DLT)

kağışla-: Kayış yapmak 591/484 (DLT)

ol kōnüg kağışla.dı (591/484 DLT)

kadıt-: Teyellenmesi için emir vermek, teyelletmek 416/327 (DLT)

ol tönug kadıttı (416/327 DLT)

kaçu-: Teyellemek 558/461 (DLT)

ol tönug kaçu.dı (558/461 DLT)

kalat-: (Elbise vb.) sardırmak; kutuya koymak 421/330 (DLT)

ol tönug kalattı (421/330 DLT)

kertiş-: (Ağaç vb.) kertmede yardım etmek veya yarışmak 377/297 (DLT)

ol maña yıga.ç kertişdi (377/297 DLT)

kertür-: (İp vb. şeyleri) gerdirtmek; yaydırmak 364/289 (DLT)

ol yı.p kertürdi (364/289 DLT)

kesiş-: (Ağaç vb.) kesmede yardım etmek veya yarışmak 319/261 (DLT)

kıdıgla-: Kenar dikmek 591/484 (DLT)

ol börk kıdıgla.dı (591/484 DLT)

kıdış-: Kenar dikmede yardım etmek veya yarışmak 315/259 (DLT)

ol maña börk kıdışdı (315/259 DLT)

kıdıt-: Kenar diktirmek için emir vermek 416/327 (DLT)

ol börkin kıdıtı (416/327 DLT)

kıftula-: Makasla kesmek 598/489 (DLT)

ol kıftu.la.dı bö.züg (598/489 DLT)

köpi-: (Elbiseyi) köpürme dikişle dikmek 557/460 (DLT)

ol tön köpi.di (557/460 DLT)

köpıt-: (Elbiseyi) köpürme dikişle dikmek için emir vermek, diktirmek 415/326 (DLT)

ol, tönın köpitti (415/326 DLT)

köpül-: (Elbise) kaftan gibi kabartılarak dikilmek 328/267 (DLT)

anın tōnı köpüldi (328/267 DLT)

köpüş-: (Elbiseyi) kabartarak dikmekte, sırimakta yardım etmek veya yarışmak 313/257 (DLT)

ol maña ton köpüşdi (313/257 DLT)

müne-: (Elbise vb. şeyleri) kesmek 565/465 (DLT)

ol to.nug müne.di (565/465 DLT)

örüş-: Örmekte yardım etmek veya yarışmak 101/93 (DLT)

ol maña yışığ örüşdi (101/93 DLT)

sagrıla-: Hayvan derisini sahtiyan yapmak 598/489, 599/489 (DLT)

ol kōnüg sagrı.la.dı (598/489 DLT)

sap-: (İğneye) iplik geçirmek 265/233 (DLT)

yi.çi yigne sapdı (265/233 DLT)

sapın-: (İğneye) ip geçirmeyi üstlenmek, ip geçirir gibi yapmak 342/276 (DLT)

işle.r yigne sapındı (342/276 DLT)

sedret-: (Elbiseyi) seyreltmek 430/336 (DLT)

ol tōnug sedretti (430/336 DLT)

sırı-: Sık dikişle dikmek 559/461 (DLT)

ol kiğiz sıırı.dı (559/461 DLT)

sırış-: Şuvalama dikişiyle dikmede yardım etmek 317/259 (DLT)

kīz ana.sıña kiğiz sıırışdı (317/259 DLT)

sırııt-: Sıkıca ve büktürerek teyellettirmek 417/328 (DLT)

ol kīzka kiğiz sıırıttı (417/328 DLT)

sırla-: Sır denilen yapıştırıcıyı (kaba) sürmek 574/472 (DLT) → **sır**

aya.kç1 aya.k sırla.dı (574/472 DLT)

sırlat-: (Kaba) sır denilen yapıştırıcı sürülmesi için emir vermek, sırlatmak 436/340 (DLT) → **sır**

ol aya.k sırlattı (436/340 DLT)

sök-: (Yama, dikiş vb. şeyleri) sökmek 275/239 (DLT)

ol yama.g sökti (275/239 DLT)

sökün-: (Dikiş, yama vb. şeyleri) söker görünmek 344/277 (DLT)

ol tönın sökündi (344/277 DLT)

söküş-: (Elbise vb. şeyleri) sökmede yardım etmek veya yarışmak 322/263 (DLT)

ol maña tön söküşdi (322/263 DLT)

sū-: Eğirmek için (yün çilesi) göndermek 554/457 (DLT)

ol maña yūñ sūdı (554/457 DLT)

suwaş-: Sıvamakta yardım etmek veya yarışmak 320/261 (DLT)

ol maña ew suwaşdı (320/261 DLT)

tawrat-: (İpi) çevirip eğirmek 429/336 (DLT)

ura.gut yıp tawrattı (429/336 DLT)

tewçi-: Teyellemek, sağlam olmayan dikiş dikmek 565/466 (DLT)

ol tönug tewçi.di (565/466 DLT)

tewçit-: Teyellemek için değil, sıkıca diktirmek için emir vermek 429/335 (DLT)

ol tönın tewçitti (429/335 DLT)

tik-: (Elbise vb. şeyleri) dikmek 455/358, 202/172, 274/239 (DLT)

Tön yigi tik (455/358 DLT)

tikiş-: (Elbise vb. şeyleri) dikmede yardım etmek 325/265, 322/262, 321/262 (DLT)

ol maña tön tikişdi (325/265 DLT)

tiktür-: (Elbise vb.) diktirmek için emir vermek, diktirmek 354/282 (DLT)

ol tön tiktürdi (354/282 DLT)

tire-: Destek yapmak 559/461 (DLT)

ol kapug tire.di (559/461 DLT)

tirel-: Direk veya dayak dikmek 4428 (KB)

tişe-: (Orak, testere, değirmen taşı vb. aletlerin) dişlerini bilemek 561/463 (DLT)

tegirme.n tişe.di (561/463 DLT)

tişet-: (Orak, testere, değirmen taşı vb. aletlerin) dişlerini bilemek 419/328 (DLT)

ol orga.k tişetti (419/328 DLT)

titiş-: (Yün) ditmekte, (elbise vb. şeyleri) parçalamakta yardım etmek veya yarışmak 313/257 (DLT)

ol maña yūñ titişdi (313/257 DLT)

tokı-: (Madeni şeyleri) dövmek 562/463 (DLT)

temürçi kılıç tokı.dı (562/463 DLT)

tokı-: Dokumak 562/463 (DLT)

er bö.z tokı.dı (562/463 DLT)

tokıt-: (Bez vb.) dokutmak 419/329 (DLT); 6551 (KB)

ol bö.z tokıttı (419/329 DLT)

tolga-: (Yün çilesi) dolamak 571/470 (DLT)

ol yūñ tolga.dı (571/470 DLT)

tolgan-: (Yünü) koluna dolamak 387/303 (DLT)

ol õziñe yũñ tolgandı (387/303 DLT)

tomruş-: (Tahtayı) sofra gibi yuvarlak kesmede yarışmak 373/294 (DLT)

ol meniñ birle yıga.ç tomruşdı (373/294 DLT)

tomur-: (Odunu) direk gibi yuvarlak kesmek 311/256 (DLT)

er yıga.ç tomurdı (311/256 DLT)

tugla-: (Yarık vb. bir şeyi) kapatmak 573/471 (DLT)

ol yārag tugla.dı (573/471 DLT)

turgur-: (Duvar vb.) yapmak, bir şey dikmek 355/284, 599/491 (DLT)

er tām turgurdı (355/284 DLT)

ükekle-: Sandık yapmak 155/134 (DLT)

ükekle-: Burçlar yapmak 155/134 (DLT)

ol tāmıg ükekle.di (155/134 DLT)

yama-: Yamamak 482/385 (DLT)

ol tōn yama.dı (482/385 DLT)

yamal-: (Elbise vb.) yamanmak 478/382 (DLT)

tōn yamaldı (478/382 DLT)

yaman-: Kendisi yamamak 480/384 (DLT)

er tōnın yamandı (480/384 DLT)

yamaş-: Yamalamada yardımcı olmak veya yarışmak 476/381 (DLT)

ol añar tōn yamaşdı (476/381 DLT)

yap-: (Duvar) yapmak 469/375 (DLT)

er tām yaptı (469/375 DLT)

yaptur-: (Duvar vb.) inşa etme görevi vermek, yaptırmak 483/386 (DLT)

ol aḡar tām yaptırdı (483/386 DLT)

yarat-: Oğuzlarda (elbise, ayakkabı vb. şeyler) yapmak 423/331 (DLT)

Bu etükni maḡa yarat (423/331 DLT)

yêḡ-: (Bohça veya heybeyi) doldurmak 632/527 (DLT)

ol yetge.k yêḡti (632/527 DLT)

yediş-: (Heybe ve bohça vb. şeylerin nakışını) dikmekte yardım etmek 474/379 (DLT)

ol maḡa yetge.k yedişdi (474/379 DLT)

yonın- ~ yonun-: Yontar gibi görünmek 480/384 (DLT)

ol yıga.ç yonundı (480/384 DLT)

yonuş-: Yontmakta yardımlaşmak veya yarışmak 476/381 (DLT)

ola.r bîr bîrke ok yonuşdı (476/381 DLT)

yulrıḡ-: (Bakır, tunç, kalkan, leğen vb. şeyleri) parıltı çıkıncaya kadar cilâlatıp parlatmak 439/343 (DLT)

Ol tūçug yulrıttı (439/343 DLT)

yüğüḡ-: (Kumaşın) çözgüsünü hazırlamak 473/379 (DLT)

ol bö.z yüğüḡdi (473/379 DLT)

3.17. Suç, Ceza

3.17.1. Oluş Fiilleri

alduz-: Yağmalanmak, çalınmak 312/257 (DLT)

ol tawa.r alduzdı (312/257 DLT)

beklen-: (Evinde) hapsedilmek 385/302 (DLT)

er ewinde beklendi (385/302 DLT)

kapıl-: Zorla bir yerden çıkarılmak, uzaklaştırılmak 32/36b2=28:57 (KT)

Aydılar: eger uđsa-miz köni yolğa seniñ birle aplur-miz yerimizdin
(32/36b2=28:57 KT)

kapıl-: (Bir şey) alınmak 328/267 (DLT)

anıñ tōnı kapıldı (328/267 DLT)

karma bol-: Yağmalanmak 207/177 (DLT)

Kāgu.n karma bolsa idi.si ikki elgin tegi.r (207/177 DLT)

kınal-: İşkence edilmek 30/100a1=16:126 (KT)

Eger ınasalar ınaqlar anıñ meñizlig kim ınaldıñız (30/100a1=16:126 KT)

soysuk-: (Adam vb.) soyulmak 15/8 (DLT)

er soysukdı (15/8 DLT)

soyuk-: (Adamın malı) soyulmak 528/429 (DLT)

er soyuktı (528/429 DLT)

üplel-: (Mal vb. şeyler) yağma edilmek 149/130 (DLT)

er tawa.rı üpleldi (149/130 DLT)

üplen-: (Mal vb. şeyler) yağmalanmak ve saldırılmak 133/116, 481/385 (DLT)

anıñ tawa.rı üplendi (133/116 DLT)

yulun-: Fidyeye ödenip azat edilmek 480/384 (DLT)

kul yulundı (480/384 DLT)

3.17.2. Kılış Fiilleri

as-: Asmak 96/89 (DLT); 27/2b2=4:157 , 28/10a3=7:124, 31/56b1=20:71 (KT)

Mesīh Meryem oğlu 'īsānı, Taqrınıñ yalavaı, öldürmediler anı, asmadılar anı
(27/2b2=4:157 KT)

astur-: Asılması için emir vermek, astırmak 118/106 (DLT)

ol er asturdı (118/106 DLT)

beklet-: (Birinin) bağlanıp hapsedilmesi için emir vermek 434/339 (DLT)

beg ogrı.nı bekletti (434/339 DLT)

bogtur-: Boğmak için emir vermek, boğdurmak 352/281, 353/282 (DLT)

ol anı bogturdı (352/281 DLT)

boşat- ~ boşut-: (Tutsağı) serbest bırakmak; (birini) bağından ve kösteğinden çözmek 419/328, 113/102 (DLT); 1059, 6010 (KB)

ol bulunug boşattı (419/328 DLT)

çap-: Uygur lehçesinde birinin boynunu vurmak 265/233 (DLT)

Çomak tat boynın çapdı (265/233 DLT)

çapıl-: Uygur lehçesinde birinin boynu vurulmak 328/266 (DLT)

çapıt-: Uygur lehçesinde, boyun vurmak için emir vermek, boyun vurdurmak 415/325 (DLT)

beg anıñ boynın çapıttı (415/325 DLT)

çaptur-: Uygur lehçesinde birinin boynunu vurdurmak için emir vermek, boyun vurdurmak 356/284, 357/284 (DLT)

ol anıñ boynın çapturdı (356/284 DLT)

çıkar-: Uzaklaştırmak, sürmek, sürgün etmek 28/80a3=8:30, 38/34a1=60:1, 29/30b3=9:40 (KT)

Yıǵsalar séni azu öldürseler séni azu çıqarsalar séni (28/80a3=8:30 KT)

çubart-: (Birinin malını) soyup çırılçıplak bırakmak 630/525 (DLT)

ogrı erig çubarttı (630/525 DLT)

çubartu sı-: (Birinin) malını soyup çırılçıplak bırakmak 630/525 (DLT)

Çubartu sīdı (630/525 DLT)

çürlet-: Birini aşırmaya yönlendirmek 436/340, 435/340 (DLT)

ol andın nēṇ çürletti (436/340 DLT)

kapın-: (Mal vb. şeyleri) çalar gibi görünmek 344/277 (DLT)

er tawa.r kapındı (344/277 DLT)

kapsa-: Kapsamak (çalmak) istemek 569/468 (DLT)

ol anıṇ tawa.rın kapsa.dı (569/468 DLT)

kaptur-: Çalmaya yönlendirmek, çaldırtmak 361/287 (DLT)

ol aṇa.r tawa.r kapturdu (361/287 DLT)

karakla-: Yağma lehçesinde yol kesip malı almak 592/485 (DLT)

tava.rıḡ karakla.dı (592/485 DLT)

karmala-: Yağmalamak, kapmak 218/187, 599/490 (DLT)

ol karma.la.dı nēṇni (599/490 DLT)

karmalaş-: Yağmada yarışmak veya yardımlaşmak 377/297 (DLT)

karma.laşdı (377/297 DLT)

karmaş-: Yağmada yarışmak veya yardımlaşmak 377/297 (DLT)

ol meniṇ birle tawa.r karmaşdı (377/297 DLT)

kına-: İşkence etmek, cezalandırmak 564/465 (DLT); 3520, 639, 5877 (KB); 446 (AH); 29/40a3=9:55, 25/4a1=3:128, 25/4b1=3:129 (KT)

Tileyür Taṇrı kınasalar olarnı anıṇ birle yaḡın tiriglik içinde (29/40a3=9:55 KT)

kınat-: Ceza verdirmek 422/330 (DLT)

beg anı kınattı (422/330 DLT)

kınat-: Eziyet etmek 38/19a1=59:3 (KT)

Eger bitimiş erse Tañrı olar üze ävärelikni kınattı olarnı dünyä içre
(38/19a1=59:3 KT)

kun-: Çalmak, gasp etmek 279/242 (DLT)

ogrı tawa.r kundı (279/242 DLT)

kunuş-: (Birbirinin) malını çalmak; mal çalmada yarışmak veya yardımlaşmak
325/264 (DLT)

ola.r ikki tawa.r kunuşdı (325/264 DLT)

küçel-: (Mal) zulme uğramak, gasp edilmek 336/272 (DLT)

er tawa.rı küçeldi (336/272 DLT)

küçen-: (Malı) gasp etmek 345/278 (DLT)

ol anıñ tawa.rın küçendi (345/278 DLT)

küçeş-: Gasp etmede yarışmak veya yardımlaşmak 315/258 (DLT)

ola.r ikki tawa.r küçeşdi (315/258 DLT)

küçet-: (Malı) çalmaya, gasp etmeye zorlamak, gasp ettirmek 416/326 (DLT)

ol anıñ tawa.rın küçetti (416/326 DLT)

ogrıla-: Çalmak 159/138, 63/50 (DLT) → **ogurla-**

ol nēñ ogrı.la.dı (159/138 DLT)

ogurla-: Çalmak 152/132 (DLT) → **ogrıla-**

er tava.r ogurla.dı (152/132 DLT)

sür-: (Birini, bir yerden) sürmek 267/235, 267/234 (DLT)

er ıtıg sürdi (267/234 DLT)

sürdi (267/235 DLT)

sür-: Sürmek, kovmak, sürgün etmek; devam etmek 3548, 4329, 4651 (KB)

boğuz öwkesi bolsa yawlak bolur

öçep kek sürer ölse ötrü kalur (4651 KBM)

sür-: Sürmek, zorla başka yere göndermek, kovmak 33/69a3=35:9, 31/32b3=19:86, 32/16a1=28:23 (KT)

Sürdimiz anı ölmüş el tapa (33/69a3=35:9 KT)

üple-: (Mal vb. şeyleri) yağma etmek 145/126 (DLT)

ol anıñ tawarın üple.di (145/126 DLT)

üpleş-: (Mal vb. şeylere) karşılıklı hücum etmek, karşılıklı yağmalamak 126/111 (DLT)

bodun ikindi tawa.rın üpleşdi (126/111 DLT)

üplet-: (Mal vb. şeyleri) yağma ettirmek 136/119 (DLT)

ol anıñ tawa.rın üplette (136/119 DLT)

yoluş-: Karşılıklı yağmalamak 476/381 (DLT)

boğu.n bîr ekindi.ni yoluşdı (476/381 DLT)

yultur-: Birini fidye vermeye zorlamak, fidye verdirmek 484/387 (DLT)

ol bulunug yulturdı (484/387 DLT)

tokıt-: (Boyun) vurdurmak 419/329 (DLT)

ol anıñ boynın tokıttı (419/329 DLT)

3.18. Sanat

3.18.1. Resim, Bezeme

3.18.1.1. Oluş Fiilleri

bezel-: Bezenmek 334/270 (DLT)

ew bezeldi (334/270 DLT)

bezen-: Bezenmek, süslenmek, kadın makyaj yapmak 338/273, 344/277 (DLT); 6128, 85, 67 (KB); 33/68a2=35:8, 29/29a3=9:37, 37/34a3=48:12 (KT)

Ol kişi kim bezendi ahar 'amelniñ yawuzı taķı kördi anı körklüg (33/68a2=35:8)

bezenil-: Süslenmek 35/45b3=40:37 (KT)

Mundağuk bezenildi Fir'avnka 'ameliniñ yawuzluķı (35/45b3=40:37 KT)

boğul-: Boyanmak 2384 (KB)

yağı körse alp er kızartur meñiz

karişsa bodulur kızıl hem yağız (2384 KBM)

burtalan-: Börk vb. şeyler altın varaklarla altınlanmak 532/433 (DLT)

börk burtalandı (532/433 DLT)

3.18.1.2. Kılış Fiilleri

beze-: Bezemek, süslemek 560/462 (DLT); 2130, 5108, 22 (KB); 43, 156, 77 (AH)

ol ewin beze.di (560/462 DLT)

beze-: Bezemek, süslemeki hoş göstermek, göz boyamak, güzel gösterip kandırmak 35/60b3=40:64, 30/5b1=12:83, 31/67b1=20:96 (KT)

Bezedi sizlerni, körklüg kıldı şüretleriñizni (35/60b3=40:64 KT)

bezeş-: (Bir şeyi) bezemekte yardımlaşmak veya yarışmak 318/260 (DLT)

ol maņa bezek bezeşdi (318/260 DLT)

bezet-: Bezetmek 424/332, 418/328 (DLT)

ew bezet (424/332 DLT)

boğu-: Boyamak 558/461 (DLT); 3146, 6229, 5126 (KB)

ol tönug boğu.dı (558/461 DLT)

burtala-: Börk vb. şeylere altın pullar yapıştırmak 598/489 (DLT)

ol börk burta.la.dı (598/489 DLT)

çikne-: Altın iplikle ipekli kumaşı işlemek, üzerine tasvir yapmak 209/179, 576/473 (DLT); 3846 (KB)

Çiki.n çikne.di (209/179 DLT)

esrile-: Kaplan derisi gibi nakışlamak 159/138 (DLT)

ol kidizni esri.le.di (159/138 DLT)

3.18.2. Şarkı, Çalgı

3.18.2.1. Oluş Fiilleri

kopsal-: (Ud, kopuz vb.) çalınmak 384/301 (DLT) → **kopzal-**

kopsa.ldı (384/301 DLT)

kopzal-: Ud, kopuz çalınmak 384/301 (DLT) → **kopsal-**

kopuz kopzaldı (384/301 DLT)

koşul-: (Şiir, gazel vb.) nazmedilmek 335/271 (DLT)

yîr koşuldı (335/271 DLT)

ötrül-: (Kaval vb. şeylerde) ses çıkarılmak 129/113 (DLT)

sıbizgu ötrüldi (129/113 DLT)

tüzül-: (Nağme için) uyum sağlanmak, akort edilmek 500/401 (DLT)

kü.gler kamug tüzüldi

ıwrık iğiş tizildi

sensiz özüm özeldi

kelgil amul oynalım (500/401 DLT)

3.18.2.2. Kılış Fiilleri

kakrat-: (Davul) çaldırmak 431/337 (DLT) → **kakratgu kakrat-**

ol kakratgu kakrattı (431/337 DLT)

kopza-: Kopuz, ud çalmak 14/7, 568/468 (DLT)

ol kopuz kopza.dı (568/468 DLT)

kopzaş-: Ut, kopuz çalmada yarışmak 376/296 (DLT)

kızla. kopzaşdı (376/296 DLT)

kopzat-: Ut, kopuz çaldırmak 432/337 (DLT)

ol anı kopzattı (432/337 DLT)

koş-: (Şiir, gazel vb.) nazmetmek 270/237 (DLT)

ol yır koşdı (270/237 DLT)

köçür-: İstinsah etmek 307/253 (DLT)

ol bitig köçürdi (307/253 DLT)

kügler-: Şarkı söylemek ve şarkıda nağme çıkarmak 393/307, 576/473 (DLT)

er kügle.di (576/473 DLT)

küglen-: Şarkı söylemek, kendisine mahsus bir nağmeyle şarkı söylemek 392/307, 393/307, 500/401 (DLT)

er küglendi (392/307 DLT)

öttür-: (Kaval vb. ile) ses çıkarmak 116/105 (DLT)

sıbzgu öttürdi (116/105 DLT)

ötür-: (Kaval vb.) çalmak 97/91 (DLT)

ol sıbuzgu ötürdi (97/91 DLT)

yırıla-: Şarkı söylemek 446/349, 579/476 (DLT); 4779 (KB)

Ol yır yırıla.dı (446/349 DLT)

3.18.3. Yapı, Konut, Mimari

3.18.3.1. Oluş Fiilleri

atızlan-: Arkılarla bölümlere ayrılmak 148/129 (DLT)

yi.r atızlandı (148/129 DLT)

3.18.3.2. Kılış Fiilleri

agızla-: Ark vb. şeylere ağız yapmak 152/132 (DLT)

ol arıknı agızla.dı (152/132 DLT)

atızla-: Arklar ve çukurlar açmak 152/132 (DLT)

er yi.rin atızla.dı (152/132 DLT)

kaşla-: Bent yapmak 575/473 (DLT)

arık kaşla.dı (575/473 DLT)

kırıla-: Su yolları için yarıklar veya su bendi yapmak 575/473 (DLT)

ol yi.rig kırıla.dı (575/473 DLT)

kırlat-: (Irmağa) kıyı ve bent yapmak 437/341 (DLT)

ol arık kırlattı (437/341 DLT)

tarusla-: Tavan yapmak 590/483 (DLT)

ol ewin tarusla.dı (590/483 DLT)

yoklat-: Bina etmek, inşa etmek 28/18a3=7:137 (KT)

Yokattımız anı kim kılur erdi Fir'avn-ı kâfir / kibr, anıñ boğnı, ol kim
yoklatur erdiler bāğ, bŭstān, qarşılar (28/18a3=7:137 KT)

3.18.4. Yazı, Yazıt

3.18.4.1. Oluş Fiilleri

bitil-: Yazılmak 328/266, 337/272, 347/279 (DLT); 6272, 1232 (KB); 315 (AH)

bitig bitildi (328/266 DLT)

çekil-: Yazıya noktalar konmak, noktalanmak 335/271 (DLT)

bitig çekildi (335/271 DLT)

koşul-: Yazılmak, düzenlenmek, şiir düzülmek B59 (KB)

tugraglan-: Oğuzcada yazı damgalanmak 403/313 (DLT)

3.18.4.2. Kılış Fiilleri

biti-: Yazmak 427/334 (DLT); 2223, 2228, 2725 (KB); 465, 475, 509 (AH);
28/32a3=7:156, 28/33a1=7:156, 26/49a2=4:81 (KT)

Bitigil bizke bu dünyā içinde edğülük (28/32a3=7:156 KT)

bitig kıl-: Yazmak 231/205 (DLT)

bitit-: Yazdırtmak, yazdırmak 424/332, 415/326, 425/333 (DLT); 2671 (KB)

bitig bitit (424/332 DLT)

çek-: Yazıya noktalar koymak, noktalamak 274/239 (DLT)

ol bitig çekdi (274/239 DLT)

çekin-: Yazıya kendi başına noktalar koymak 342/275 (DLT)

er bitigke çekig çekindi (342/275 DLT)

çektür-: Yazının noktalarını koydurmak, noktalamak 357/285

añar çekig çektürdi (357/285 DLT)

koş-: Yazmak, şiir düzmek B58, 2631 (KB)

kitâblar okır hem bilir erse söz

ukar erse şi'r hem koşar erse öz (2631 KBM)

tamgala-: Yazıya mühür vurmak 599/489 (DLT); 3275, 3942 (KB)

ol bitig tamga.la.dı (599/489 DLT)

yaz-: Oğuzcada yazmak 470/376, 469/376 (DLT)

ol bitig yazdı (470/376 DLT)

3.19. Kozmogoni, Din, İnanç

3.19.1. Oluş Fiilleri

amel kıl-: (Dinin gereklerini) yapmak 33/34b3=34:12, 31/74b2=39:39, 31/40a2=20:15 (KT)

Perîdin ol kim 'amel kılur anıñ utrusında İdi yarlığı birle (33/34b3=34:12 KT)

artuk kat-: Şirk koşmak 26/23b2=4:48 /KT)

Kim kim artuk katsa Tañrıka çın-oķ yalğan koştı uluğ yazuķnı (26/23b2=4:48 KT)

artuk kıl-: Ortak koşmak 26/13b1=4:36 (KT)

Bitiñler Tañrıka, artuk kılmañlar aña nerseni (26/13b1=4:36 KT)

arwa-: (Kam) büyüü sözler söylemek 144/125 (DLT)

ka.m arwaş arwa.dı (144/125 DLT)

arwal-: Büyüü sözler söylenmek 130/114 (DLT)

arwış arwaldı (130/114 DLT)

arwaş-: Kâhinler (kamlar) birtakım sözler mırıldanarak büyüdü dualar etmek, cin çarpmasını tedavi ederken büyüdü sözler söylemek 125/110 (DLT)

ka.mla.r kamug arwaşdı (125/110 DLT)

bit-: İnanmak, iman etmek, tapınmak, kulluk etmek 30/46b3=16:36, 26/13a3=4:36, 31/14b1=19:36 (KT) → **büt-**

İdtımız tegme ögür içinde bir yalavaç kim bitinler Tanrıka (30/46b3=16:36 KT)

bitil-: Yazılmak, farz kılınmak, takdir edilmek 26/45a2=4:77, 25/19a2=3:154 (KT)

Kaçan bitildi erse olar üze tokuşmak ançada bu ögür olardin kırkarlar (26/45a2=4:77 KT)

dua kıl-: Dua etmek 36/57b2=43:49 (KT)

Ey cādū du'ā kılğıl bizke idini, ol kim 'ahd kıldı seniñ üskünde (36/57b2=43:49 KT)

ırkla-: Fala bakmak, kehanette bulunmak 635/531 (DLT)

ka.m ırkla.dı (635/531 DLT)

ilin-: Lanete uğramak 410/320 (DLT)

Tenri karga.gıña ilinme (410/320 DLT)

kargal-: Lanetlenmek 384/301 (DLT)

ye.k kargaldı (384/301 DLT)

kargaş-: Karşılıklı lanet etmek 376/296 (DLT)

ola.r ikki kargaşdı (376/296 DLT)

katıgılan-: Cihat etmek 30/90b3=16:110, 38/95b2=66:9 (KT)

Éw barqlarının kesildiler anda kiğin sınıdılar yana katıgılandılar, serindiler, her-äyine seniñ İdiñ anda kiğin örtgen ulaşı yarlıkağan ol (30/90b3=16:110 KT)

kıl-: Namaz kılmak 26/71a2=4:103 (KT)

Kaçan kılsa siz namāznı yād kılığlar Tağrını (26/71a2=4:103 KT)

kirtgün-: İnanmak, iman etmek 33/86b3=36:7, 28/36a1=7:158, 27/5b2=4:162 (KT)

Sezā boldı aytıq kın üküşleri üze olar kirtgünmezler (33/86b3=36:7 KT)

kirtün-: İman etmek 210/180 (DLT)

Ol teñrike kirtüdi (210/180 DLT)

koparıl-: Diriltirmek, haşredilmek 30/24a2=15:36, 31/13b2=19:33, 34/20a3=37:16 (KT)

Küdgil maña ol künke tegi kim koparlurlar (30/24a2=15:36 KT)

kutal-: (Adam) talihli olmak 329/267 (DLT)

kutan-: (Nesne) talihli olmak 344/277 (DLT)

kutat-: Şans, talih, baht sahibi olmak 415/326 (DLT); **kutağ-**: kutlu olmak, saadetli olmak, devletli olmak 682, 1663, 1814 (KB)

okı-: Tapmak, ibadet etmek 30/76b2=16:86, 33/80b1=35:40, 33/43a1=34:22 (KT)

Ey İdimiz-ā bu ögür ortağlarımız, anlar kim okır erdimiz sēnde öñdin (30/76b2=16:86 KT)

okı-: Dua etmek, niyaz etmek 28/15b3=7:134, 36/73a1=43:86, 35/61b1=40:65 (KT)

Ey Mūsā okıgıl biziñ üçün İdiñni (28/15b3=7:134 KT)

sakın-: Günah işlemekten sakınmak, Allah'tan korkmak, takva sahibi olmak 27648a2=5:41, 27/55a1=5:49, 38/60a1=63:4 (KT)

Eger bérilse munı tutuñlar, eger bérilmese siz saķınıñlar (27648a2=5:41 KT)

tap-: Kulluk etmek 265/233, 264/233 (DLT); 1319, 1611, 4172 (KB); 35/62a1=40:66, 29/23b1=9:31, 31/25b3=19:65 (KT)

Aygıl men yıgıldım tapınmağdın anlarını kim tapar siz Tağrıdın ağındın (35/62a1=40:66 KT)

tapın- ~ tapun-: İbadet etmek 350/280, 609/501, 347/279 (DLT); 31/39b2=20:14, 33/55b1=34:40, 34/87a2=39:14 (KT)

Tapıngıl maña hem adaķın kılğıl namāznı meniñ yādım üçün (31/39b2=20:14 KT)

töri-: yaratılmak, meydana gelmek 15 bk. törü- (KB)

törü-: Yaratılmak 559/461 (DLT); türemek, meydana gelmek 4459, 3387, 4504 bk. töri- (KB)

yalñuk törü.di (559/461 DLT)

törütül-: yaratılmak 1242, 5 (KB); 28/59b3=7:191 (KT)

Ortaķ mu katarlar anı kim törütmez nerseni olar törütülürler (28/59b3=7:191 KT)

ugurlan-: (Yol) mübarek, uğurlu olmak 148/129 (DLT)

yöl ugurlandı (148/129 DLT)

ünde-: Dua etmek, niyaz etmek, yalvarmak, tapınmak 28/53a2=7:180, 31/19a2=19:48, 35/6a3=39:49 (KT)

Ol Tañrıķa körklüg atlar, ündeñler anıñ birle (28/53a2=7:180 KT)

yagıl-: Yağdırılmak 477/382 (DLT)

yagmur yagıldı (477/382 DLT)

yalğanlan-: İmandan döndürülmek 35/60a3=40:63 (KT)

Mundağuk yalğanlanur anlar kim erdiler Tañrınıñ āyātlarına tañıglılar (35/60a3=40:63 KT)

yan-: Tövbe etmek, suçtan dönmek, Tanrıya yönelmek 34/60b3=38:34, 34/89a2=39:17, 35/9b2=39:54 (KT)

Kemiştimiz anıñ kürsisi üze bir ten yana yandı (34/60b3=38:34 KT)

yaratıl-: Yaratılmak 26/7a3=4:28 (KT)

Yaratıldı âdemî küçsüz (26/7a3=4:28 KT)

yatla-: Taşlarla (yada taşıyla) bulut ve yağmur için kehanette bulunmak 578/476 (DLT)

ya.tçı yatla.dı (578/476 DLT)

yatlat-: Kâhinden kehanette bulunmasını (yada taşıyla rüzgâr, soğuk, yağmur vb.getirmesini) istemek 440/344 (DLT)

beg yatlattı (440/344 DLT)

yel kapın-: Cin çarpmasına uğramak 344/277 (DLT)

ogla.n yel kapındı (344/277 DLT)

yelpin-: Cin çarpmak 489/391, 507/406 (DLT)

ogla.n yelpindi (489/391 DLT)

yinçgelen-: Tevazu gösterip boyun eğmek, (Tanrı'ya) ibadet ve zahitlik edip boyun eğmek 637/533, 638/534 (DLT)

ol maña yinçge.lendi (637/533 DLT)

kul Teñri.ke yinçge.lendi (638/534 DLT)

yun-: Oğuzcada abdest almak 472/378 (DLT); 26/18b2=4:43 (KT)

Yok cünübka meger yol keçigililer yunğınçağa tegi (26/18b2=4:43 KT)

yükün-: Secde etmek 350/280, 479/383, 479/383 (DLT); 582, 5452 (KB); 30/22a3=15:30, 30/53b3=16:49, 30/23a2=15:33 (KT)

Yükündiler ferishteler kamuğları yumkılar (30/22a3=15:30 KT)

yükünç it-: Oğuzlarda namazı düzgün kılmak 95/88, 277/241 (DLT)

Ol yükünç itti (95/88 DLT)

yükünç yükün-: Namaz kılmak 608/500 (DLT)

Teñri.ke yükünç yüküندی (608/500 DLT)

3.19.2. Kılış Fiilleri

arığ ay-: Tesbih etmek 38/32b2=59:24 (KT)

Arığ ayur añar ol kim kökler içinde azu yer içinde (38/32b2=59:24 KT)

arığ yad kıl-: Tesbih etmek 38/49b1=62:1 (KT)

Arığ yād kılur Tañrını né kim yéti kat kök içinde né kim yer içinde turur
(38/49b1=62:1 KT)

arığlık birle yad kıl-: Tesbih etmek 38/65b1=64:29.7, 38/39b2=61:1 (KT)

Arığlık birle yād kılur Tañrını ol kim kökler içinde ol kim yerler içinde turur
(38/65b1=64:29.7 KT)

barı ört-: Bütün günahları bağışlamak 28/27a2=7:149 (KT)

İdimiz barımıznı örtmese bolur men ziyānlıqlardın (28/27a2=7:149 KT)

berekāt bér-: Mübarek eylemek 34/32b3=37:113 (KT)

Berekāt bérdimiz anıñ üze hem İshāķ üze (34/32b3=37:113 KT)

berekat kıl-: Bereket vermek, bereketlendirmek 33/38b2=34:18, 35/76b3=41:10
(KT)

Kendler ara ol kim berekāt kıldımız anıñ içre éller (33/38b2=34:18 KT)

burt bas-: Karabasan basmak 268/236 (DLT)

anı burt basdı (268/236 DLT)

dua müstecab kıl-: Duayı kabul etmek 28/68a3=8:9 (KT)

Ançada feryād tilediñiz İdiñizdin, müstecāb kıldı du'āmı (28/68a3=8:9 KT)

it-: Oğuzcada kılmak, namaz kılmak 95/88, 277/241 (DLT)

Ol yükünç İtti (95/88 DLT)

karga-: Lanetlemek, birinin kötülüklerini saymak 145/126, 571/470 (DLT);
37/30a2=48:6 (KT)

Ƙargadı olarnı, anuttı olarkā tamuġnı (37/30a2=48:6 KT)

kargan-: Lanet etmek 391/306 (DLT)

er özin kargandı (391/306 DLT)

kargat-: Lanetletmek 433/338 (DLT)

ol yek.ni kargattı (433/338 DLT)

kıl-: Yaratmak, var etmek 30/67a2=16:72, 35/68b3=40:79, 35/76b2=41:10 (KT)

Taŋrı ƙıldı sizlerke özleriŋizdin ök cüftler yana ƙıldı sizlerke oġlanlar
(30/67a2=16:72 KT)

kirtkinse-: (Allah'ın birliğini) ikrar etmek istemek 143/125 (DLT)

Ol Teŋri.ke ki.rtkinse.di (143/125 DLT)

kirtkün-: İman etmek, (Allah'ın birliğini) ikrar etmek 627/523 (DLT)

kul Teŋri.ke kirtkündi (627/523 DLT)

kopgur-: Haşretmek, diriltip kaldırmak 34/12a1=36:52 (KT) → **kopur-**

Ey ƙatıġlıƙ bizke kim ƙopġurdı bizni yatġu yerimizdin (34/12a1=36:52 KT)

kopur-: Diriltmek 30/48b1=16:38 (KT)

Ƙopurmas Taŋrı anı kim ölse (30/48b1=16:38 KT)

seç-: Vahyetmek, bildirmek, iletmek 30/28a1=15:66 (KT)

Seçtimiz aŋar ol işni kim bularnıŋ ƙudruƙları kesilmiş ol taŋ başında kirgenler
(30/28a1=15:66 KT)

tirgür-: Diriltmek 356/284, 367/290, 427/334 (DLT); 4717 (KB); 37/3a1=46:33
(KT) → **tirgüz-**

Küçlüġ uġan tirgürmek üze ölüġlerni (37/3a1=46:33 KT)

tirgüz-: Diriltmek 20 (AH); 28/35b2=7:158, 25/21b1=3:156, 28/76a3=8:24 (KT)

Tirgüzür hem öldürür, kirtgününler Tanrıka (28/35b2=7:158 KT)

tokı-: (Cin) çarpmak 562/463 (DLT)

erni yîl tokı.dı (562/463 DLT)

törüt-: Yaratmak 417/327 (DLT); 1346, 1682, 1821 (KB); 41, 24, 121 (AH); 31/57a2=20:72, 36/47b3=43:27, 30/20b2=15:26 (KT)

Her-âyine üdürmegey-miz séni anıñ üze kim keldi bizke belgölüglerdin, ol kim törütti bizni (31/57a2=20:72 KT)

yagıt-: Yağdırmak 423/332 (DLT)

Teñri yagmur yagıttı (423/332 DLT)

yarat-: Yaratmak 423/331, 166/144, 422/331 (DLT); 126, 127, 3193 (KB); 9, 13, 454 (AH); 28/55a2=7:185, 30/73b3=16:81, 30/35b3=16:13 (KT)

Kökler erkliki içinde anı kim yarattı Tanrı (28/55a2=7:185 KT)

yırat-: Lanetlemek 27/27b2=5:13, 26/21b3=4:46, 26/25b1=4:52 (KT)

Sındurdılar bıçığlarını yıratımız olarnı (27/27b2=5:13 KT)

yıl kap-: (Cin) çarpmak; (rüzgâr) uçurmak 265/233 (DLT)

ogla.nıg yîl kapdı (265/233 DLT)

3.20. Doğa, Meteoroloji, Hava

3.20.1. Oluş Fiilleri

arıklan-: Ark, nehir yatağı, hendek oluşmak 149/129 (DLT)

suw arıklandı (149/129 DLT)

at-: Atmak; (şafak için) sökmek; (şimşek için) çakmak 600/492, 95/88, 125/111 (DLT)

er ok attı (95/88 DLT)

Taṇ attı (95/88 DLT)

Ol attı nēṇni (95/88 DLT)

bat-: Gözden kaybolmak; güneş batmak 332/269, 413/324, 412/324 (DLT);
37/80b2=50:39 (KT)

kānı akıp yoşuldı

kābı kamuḡ teşildi

ölüg bile koşuldı

togmış küni uş bata.r (332/269 DLT)

buḡut-: Dondurup öldürmek; ölesiye donmak 416/327 (DLT)

ol kişini tumlugka buḡuttı (416/327 DLT)

bulıtlan-: Bulutlanmak 398/310 (DLT)

kōk bulıtlandı (398/310 DLT)

busar-: Sislenmek, bulutlanmak, sis kopmak 308/254 (DLT)

kōk busardı (308/254 DLT)

bus bol-: Sis kaplamak; (göz) kararmak 497/398 (DLT)

kōk bu.s boldı (497/398 DLT)

Er kö.zi bu.s boldı (497/398 DLT)

çoḡlan-: (Güneşin yalımları) düşmen 388/304 (DLT)

ewlen-: (Ay) etrafında hâle oluşmak 134/117, 133/116 (DLT)

ay ewlendi (134/117 DLT)

iril-: (Ay) eksilmeye başlamak 139/121 (DLT)

ay i.rildi (139/121 DLT)

kaç kop-: Tipi kopmak 508/408 (DLT)

kadraklan-: (Dağın) girinti çıkıntıları çoğalmak 404/314 (DLT)

tāg kadraklandı (404/314 DLT)

kamışlan-: Kamışlı olmak, kamışlanmak 400/311 (DLT)

yi.r kamışlandı (400/311 DLT)

karla-: Kar yağdırmak 575/473, 584/479, 233/202 (DLT)

tumlıg kelip kapsadı

kutlug yāyığ tepsedi

karlap ajun yapsadı

et yin üşüp emrişü.r (233/202 DLT)

karlan-: Karlanmak 532/432 (DLT)

art ka.rlandı (532/432 DLT)

karlat-: Kar yağdırmak 437/341 (DLT)

Teñri kār karlattı (437/341 DLT)

kop-: (Rüzgâr, dalga vb.) kopmak 265/233, 503/403 (DLT)

tüpi kopdı (265/233 DLT)

kozgır-: Kıpçak lehçesinde (kar) uçuşarak burulup gelmek 363/288 (DLT)

kār kozgırdı (363/288 DLT)

kökre-: (Gök) gürlemek 568/468, 617/513, 178/152 (DLT)

bulıt kökre.di (568/468 DLT)

kökreş-: (Bulutlar) gürlemek 378/297, 378/298, 508/408 (DLT)

bulıtla.r kamug kökreşdi (378/297 DLT)

orna-: (Gün) batmak 146/127 (DLT)

kūn orna.dı (146/127 DLT)

örlen-: (Bulut) oluşmak 133/116 (DLT)

bulıt örlendi (133/116 DLT)

örten-: (Bulut vb.) kızarmak 131/115 (DLT)

bulıt örtendi (131/115 DLT)

örüş-: (Bulut vb.) oluşmak 102/94 (DLT)

kār būz kamug erüşdi

tagla.r suwı akışdı

kökşin bulıt örüşdi

kayguk bolup ügrişü.r (102/94 DLT)

sawul- ~ sawıl-: Meyletmek, eğilmek; (güneş) eğilip batmak 330/268, 331/268, 348/279 (DLT)

könlüm aña.r sawuldı (330/268 DLT)

sız-: (Güneşin ucu) görünmek 268/235, 525/426 (DLT)

kūn sızdı (268/235 DLT)

soyul-: (Bulut) dağılmak 528/429 (DLT)

bulıt soyuldı (528/429 DLT)

talgağ bol-: Kar ve tipi kopmak 410/320 (DLT)

tāg üze talga.g boldı (410/320 DLT)

talgır- ~ talgur-: Tipi kopmak 356/284 (DLT)

art başı talgurdı (356/284 DLT)

tamçur- ~ tamçır-: Serpiştirmek, azar azar yağmak 354/283, 367/290 (DLT)

yagmur tamçurdı (354/283 DLT)

tañ at-: Şafak sökmek 600/492 (DLT)

tañ ata yortalım

Budruç kanın irtelim

Basmıl begin örtelim

emdi yigit yewülsü.n (600/492 DLT)

tın-: (Yağmur vb.) dinmek; durmak 278/242, 369/292 (DLT)

yagmur tındı (278/242 DLT)

tun-: (Gök) bulutlanmak, kapanmak 278/242, 278/241 (DLT)

kōk tundı (278/241 DLT)

tur-: (Sis vb.) kopmak 266/234, 82/71, 124/110 (DLT)

tuma.n turdı (266/234 DLT)

tutun-: (Ay ve güneş için)tutulmak 339/274 (DLT)

kūn tutundı (339/274 DLT)

tüpir-: Rüzgâr esmek ve toprağı savurmak 305/252 (DLT)

tüpi tüpirdi (305/252 DLT)

ügriş-: (Bulutlar) kayık gibi kımıldaşmak 102/94 (DLT)

kār būz kamug erüşdi

tagla.r suwı akışdı

kökşin bulıt örüşdi

kayguk bolup ügrişü.r (102/94 DLT)

yal-: (Güneş, yüzü) yalamak 471/377 (DLT)

kūn yūzüg yaldı (471/377 DLT)

yaldır- ~ **yaldıra-**: (Güneş) biraz parlamak, (şimşek, ateş vb.) az ılık vermek
633/528 (DLT)

kūn yaldır.dı (633/528 DLT)

yaşna-: (Şimşek) çakmak; parlamak 124/110, 579/477, 584/479 (DLT); 86 (KB)

yaşın atıp yaşnadı

tuma.n tu.rup tüşnedi

ağgır kısır kişnedi

üğür alıp okraşu.r (124/110 DLT)

yazık-: Bahar olmak, bahar gelmek 476/381 (DLT)

yı.l yazıktı (476/381 DLT)

yeldir-: (Rüzgâr) esmek 485/388 (DLT)

yil yeldirdi (485/388 DLT)

ylpire-: (Rüzgâr vb.) esmek 483/386 (DLT)

yil yilpiredi (483/386 DLT)

tug-: (Güneş) doğmak 37/80b1=50:39 (KT)

Tesbîh aygıl İdiçe şükr aymak birle aşnu kūn tuğmazda hem burun batmazdın
(37/80b1=50:39 KT)

3.21. Hayvanlar

3.21.1. At Binme

3.21.1.1. Oluş Fiilleri

atlan-: Ata binmek 133/116, 145/126, 177/151 (DLT); 4958, 5453, 5822 (KB);
36/40b3=43:12 (KT)

Kıldı sizke kemidin hem yılkıların anı kim atlanur sizler (36/40b3=43:12 KT)

kanatlan-: Çok hızlı koşan bir binek hayvanına binip âdeta uçmak 400/311 (DLT)

er kanatlandı (400/311 DLT)

3.21.1.2. Kılış Fiilleri

atgar-: At vb. şeylere binmede yardımcı olmak, bindirmek 119/107 (DLT)

ol mini atgardı (119/107 DLT)

sekirt-: (At vb.'ni) koşturmak 631/526, 630/525, 404/314 (DLT)

ol at sekirtti (631/526 DLT)

sür-: (At vb. binek hayvanlarını) sürmek 267/234, 285/245 (DLT)

ol at sürdi (267/234 DLT)

tikret-: (At vb.'ni) takırtıyla yürütmek 429/336 (DLT)

ol atın tikretti (429/336 DLT)

yort-: (Atı) eşkin koşturmak 600/492, 632/527 (DLT)

tañ ata yortalım

Budruç kanın irtelim

Basmıl begin örtelim

emgi yigit yewülsü.n (600/492 DLT)

3.21.2. Hayvan Yetiştirme, Himaye Etme

3.21.2.1. Kılış Fiilleri

arpala-: Hayvana arpa yedirmek 159/138 (DLT)

ol atın arpa.la.dı (159/138 DLT)

arığla-: (Kuzu vb. hayvanların) taşağını koparmak 153/133 (DLT)

kozi arığla.dı (153/133 DLT)

arıt-: (Kuzu vb. hayvanların) taşağını çıkarmak; (çocuğu) sünnnet etmek 112/101 (DLT)

ol kozi arıttı (112/101 DLT)

beklet-: Oğuz lehçesinde hayvanları korumak için emir vermek 434/ 339 (DLT)

men at beklettim (434/339 DLT)

bitle-: Bit aramak 571/470 (DLT)

er bit bitle.di (571/470 DLT)

çat-: Oğuz lehçesinde (oğlağı kuzuya) katmak 413/324 (DLT)

er oğla.k kozıka çattı (413/324 DLT)

çek-: Kan almak, hacamat yapmak 274/239 (DLT)

ol atın çekdi (274/239 DLT)

çektür-: Kan aldirmek 357/285 (DLT)

ol atın çektürdi (357/285 DLT)

eğerle-: Eyerlemek 152/132 (DLT); 3289 (KB)

at eğerle.di (152/132 DLT)

ewriş- ~ ewrüş-: (Hayvanları) çevirip geri getirmede yardımcı olmak 124/110 (DLT)

ol anıñ kaçmı.ş atıg ewrişti (124/110 DL)

Ol maña tava.r ewrişti (124/110 DLT)

iktüle-: Yem vermek 159/138 (DLT)

ol köy iktü.le.di (159/138 DLT)

kana-: Kan almak 559/461, 564/465 (DLT)

ol atın kana.dı (559/461 DLT)

kırk-: Kırmak 627/523 (DLT)

ol köyün kırkdı (627/523 DLT)

kırkış-: Kırmada yardım etmek 377/297 (DLT)

ol maña yün kırkışdı (377/297 DLT)

kökded-: Eyer bağıny bağlatmak 428/335 (DLT) → **köklet-**

Kökdedti (428/335 DLT)

kökle-: Eyer bağıny bağlamak 575/473 (DLT)

ol eğer kökle.di (575/473 DLT)

kökleş-: Eyer kaburgasını bağlamakta yardım etmek 379/298 (DLT)

ol añar eğer kökleşdi (379/298 DLT)

köklet-: Eyer kaburgasının sırtlarını bağlatmak 428/335 (DLT)

ol eğer yalgın kökletti (428/335 DLT)

költür-: (At ayağı) bağlansın diye emir vermek, bağlatmak 364/289 (DLT)

kösür-: (Atın ön ayaklarını) kösteklemek 308/254 (DLT)

kurtla-: (Deve vb.'den) kurtları temizlemek 636/532 (DLT)

teve kurtla.dı (636/532 DLT)

kūḍ-: Gütmek 634/529 (DLT)

ol köy kūḍti (634/529 DLT)

küttür-: Güttürmek 527/428 (DLT)

ol añar köy kü.ttürdi (527/428 DLT)

meḡlet-: Yem yedirtmek 442/346 (DLT)

ol k zıg men letti (442/346 DLT)

otgar-: Otlatmak 120/107 (DLT); 31/50a2=20:54 (KT)

Y nler, ot arınlar yıl ılarınıznı (31/50a2=20:54 KT)

otlat-: Otlatmak 30/34a3=16:10 (KT)

Ol ol erdi kim ind rdi k kdin [suw] sizke andın i g , andın n  yı a , otlatur sizler anı  i inde (30/34a3=16:10 KT)

 r-: Hayvanlar meraya s r l p  ıkmak; geceleyin otlamak 96/89 (DLT)

köy  rdi (96/89 DLT)

 rkle-: (Atı tavlada k stekle) kösteklemek 635/531 (DLT);  rkle-: ba lamak 2016, 2793 (KB)

ol atıg  rkle.di (635/531 DLT)

sag-: (Süt) sa mak 196/168, 271/237, 284/244 (DLT)

 g r s r g köy tewe yundı bile

yumurlayu erkenin s tin saga.r (196/168 DLT)

sagin-: (Süt) saçar görünmek 343/276 (DLT)

er k yın sagındı (343/276 DLT)

sagı -: Sa mada yarışmak veya yardımlaşmak 319/261 (DLT)

ola.r ikki süt sagı dı (319/261 DLT)

sagtur-: (Süt) sa dırmak 359/286 (DLT)

ol köy sagturdı (359/286 DLT)

semrit-: (At vb.'ni) semirtmek 431/336, 445/347 (DLT); 988, 990, 1912 (KB)

er atın semritti (431/336 DLT)

suwgar-: Suvarmak 288/245, 394/308, 360/287 (DLT)

at suwgar (394/308 DLT)

suwgarımsın-: Suvarır görünmek 368/291, 397/309 (DLT)

ol at suwarımsındı (368/291 DLT)

suwgarın-: Kendini suvarıyormuş gibi göstermek 367/291 (DLT)

ol at suwgarındı (367/291 DLT)

suwgarış-: Suvarmada yardımcı olmak 367/291 (DLT)

ol maña at suwgarışdı (367/291 DLT)

suwgart-: Suvartmak 394/308 (DLT)

ol atın suwgarttı (394/308 DLT)

sürise-: (At vb. hayvanları) sürmek istemek 568/468 (DLT)

ol atıg sürise.di (568/468 DLT)

sürtür-: (Koyun vb. hayvanları) sürdürmek 358/285 (DLT)

ol añar köy sürtürdi (358/285 DLT)

şeş-: (Düğüm) çözmek, (at vb. hayvanları) bağından serbest bırakmak 412/324 (DLT)

er tügü.n şeşdi (412/324 DLT)

tagla-: (At vb. hayvanları) dağlayarak damgalamak 573/471 (DLT)

ol atın tagla.dı (573/471 DLT)

taglat-: (At vb. hayvanları) dağlayarak damgalatmak 435/340 (DLT)

ol atın taglattı (435/340 DLT)

teli-: Yavruyu başka hayvanın yanına katmak 275/240 (DLT)

ol oğla.kıg saglıkka telidi (275/240 DLT)

terle-: Kaşağılamak, ter ve pislikleri gidermek, temizlemek 572/471 (DLT)

ol atın terle.di (572/471 DLT)

terlet-: Kaşığı ile kaşıtmak 434/339 (DLT)

ol atıg terletti (434/339 DLT)

terlet-: Terletmek 434/339 (DLT)

ol atın terletti (434/339 DLT)

torukla-: (At vb. hayvanları) zayıflatmak 592/485 (DLT)

ol atıg torugla.dı (592/485 DLT)

uçruş-: Uçurmakta yardım etmek veya yarışmak 123/109 (DLT)

o.l maña kuş uçruşdı (123/109 DLT)

uçur-: Uçurmak 98/91, 366/290, 427/334 (DLT); 5379 (KB)

ol kuş uçurdı (98/91 DLT)

uçursa-: (Kuş vb. bir şeyi) uçurmak istemek 143/125, 554/456 (DLT)

Ol kuş uçursa.dı (143/125 DLT)

yagırla-: Yağırı (hayvan yarasını) iyileştirmek 593/486, 594/486 (DLT)

ol atın yagırla.dı (593/486 DLT)

yortuş-: (Atı) yorgalamakta yarışmak 486/388 (DLT)

ol meniñ birle yortuşdı (486/388 DLT)

yularla-: Yularlamak 448/352 (DLT)

Yund ba.şın yula.rlap keñeld (?) yi (?) (448/352 DLT)

yuñla-: Kırmak 619/514 (DLT)

ol köyın yuñla.dı (619/514 DLT)

yuñlat-: (Koyun, deve vb. hayvanların yününü) kırtırmak 442/346 (DLT)

ol köyug yuñlattı (442/346 DLT)

3.21.2.2. Oluş Fiilleri

arpalan-: Hayvana arpa verilmek 150/130 (DLT)

at arpalandı (150/130 DLT)

atanlan-: İğdiş deve sahibi olmak 149/130 (DLT)

er atanlandı (149/130 DLT)

eşgeklen-: Eşek sahibi olmak 159/138 (DLT)

er eşgeklendi (159/138 DLT)

kırkıl-: Kırkılmak 384/301 (DLT)

yūñ kırkıldı (384/301 DLT)

kısraklan-: Kısrak sahibi olmak 404/314, 406/316 (DLT)

köklen-: Eyerin kaburga tahtaları bağlanmak 392/307 (DLT)

eğer köklendi (392/307 DLT)

öküzlen-: Öküz sahibi olmak 148/129 (DLT)

er öküzlendi (148/129 DLT)

sagıl-: Sağılmak 330/268 (DLT)

sūt sagıldı (330/268 DLT)

semri-: (At, koyun vb.) semirmek, semizleşmek 445/347, 567/467 (DLT); 5844, 3094, 5705 (KB)

at semri.di (445/347 DLT)

semriş-: (Atlar vb.) semizleşmeye başlamak 373/294 (DLT)

atla.r kamug semrişdi (373/294 DLT)

sürül-: (At vb. binek hayvanları) sürülmek 330/267 (DLT)

at sürüldi (330/267 DLT)

yaran-: (At vb.) çalıştırılıp, koşuncaya kadar eğitmek 479/383 (DLT)

at yarandı (479/383 DLT)

yularlan-: (At vb.) yularlanmak 491/393 (DLT)

at yularlandı (491/393 DLT)

3.21.3. Hayvan Sesleri

3.21.3.1. Oluş Fiilleri

añıla-: Anırmak 157/136 (DLT)

eşyek añı.la.dı (157/136 DLT)

bele-: Melemek 535/437, 563/464 (DLT)

kōy bēle.di (535/437 DLT)

bırkır-: At vb. bırk diye ses çıkarmak 352/281 (DLT)

at bırkırdı (352/281 DLT)

bozla-: (Deve) bağırarak, böğürmek 572/471, 73/59, 572/471 (DLT)

titir bozla.dı (572/471 DLT)

çañıla-: (Köpek) hırlamak, (insan) gürültü edip bağırarak 619/515 (DLT)

ıt çañı.la.dı (619/515 DLT)

telim çañı.la.dı (619/515 DLT)

çarla-: (Çocuk) ağlamak; (fil) bağırarak 573/472 (DLT)

ogla.n çarla.dı (573/472 DLT)

yaña.n çarla.dı (573/472 DLT)

çarlaş-: (Çocuklar) ağlaşmak; (filler) bağırışmak 371/293 (DLT)

ogla.n çarlaşdı (371/293 DLT)

yaņa.nla.r arlaşdı (371/293 DLT)

ogla-: Fil bağırmak 573/472 (DLT)

ogla.dı (573/472 DLT)

ığran-: İnlmek 147/128, 73/59 (DLT)

inge.n ığrandı (147/128 DLT)

ker-: Havlamak 267/235 (DLT)

ıt kerdi (267/235 DLT)

kişne-: Kişnemek 124/110, 576/474 (DLT)

yaşın atıp yaşnadı

tuma.n tu.rup tüşnedi

ağgır kısır kişnedi

üğür alıp okraşu.r (124/110 DLT)

kökre-: (Aslan, buğra vb., insan) kükremek 568/468, 75/62, 83/73 (DLT); 86 (KB)

arsla.n kökre.di (568/468 DLT)

kökreş-: (Deve) böğürmek; (erler) deve gibi böğürmek 378/297 (DLT)

bugrala.r kökreşdi (378/297 DLT)

alpla.r kökreşdi (378/297 DLT)

muyav-: Miyavlamak 271/237 (DLT)

Mü.ř oğlı muya.vu toga.r (271/237 DLT)

müğre-: (Öküz vb.) böğürmek 619/514 (DLT)

uç müğre.di (619/514 DLT)

müğreş-: (Sığırlar vb.) böğürmek 308/254 (DLT)

alın töpü yaşardı

orut otın yaşırdı

kõlniñ suwın köşerdi

sıgır buka münreşü.r (308/254 DLT)

okra-: Hafifçe kişnemek 140/123 (DLT)

at okra.dı (140/123 DDLT)

okraş-: (Birlikte) hafifçe kişnemek 124/110 (DLT)

yund kamug okraşdı (124/110 DLT)

öt-: Ötmek 264/230, 411/321, 523/423 (DLT); 78, 76, 77 (KB)

senden kaçar sondıla.ç

mende tınar kargıla.ç

tatlıg öter sanduva.ç

erkek tışı uçraşu.r (264/230 DLT)

sayra-: Ötmek 580/477, 551/451 (DLT); 4963 (KB)

sanduva.ç sayra.dı (580/477 DLT)

sayraş-: (Birlikte) ötmek, ötüşmek 530/431 (DLT)

kuşla.r sayraşdı (530/431 DLT)

sıkır-: (Kuş) ıslık çalmak 310/255 (DLT)

kuş sıkırdı (310/255 DLT)

sıkriş-: (Kuşlar) ıslık çalar gibi ötmek; (yılanlar) ıslık çalmak 373/294 (DLT)

ula.r barça sıkrişdı (372/294 DLT)

sıñıla-: (Köpek vb.) soğuktan hırıldamak 619/515 (DLT)

ıt sıñı.la.dı (619/515 DLT)

sır sır et-: Ağustos böceği cır cır etmek 163/141 (DLT)

Sır sır etti (163/141 DLT)

ulı-: Ulumak 556/459 (DLT); ulumak, inlemek 1175, 1364, 6312 (KB)

böri ulı.dı (556/459 DLT)

ulış-: Birlikte ulumak 104/95 (DLT)

böri barça ulışdı (104/95 DLT)

ür-: Havlamak, ürmek 92/86, 39/26, 446/350 (DLT); 6601 (KB)

ıt ürdi (92/86 DLT)

3.21.3.2. Kılış Fiilleri

bozlat-: Deve vb. hayvanları böğürtmek 434/339 (DLT)

ol botu.no bozlattı (434/339 DLT)

çarlat-: (Çocuğu) ağlatmak; (fili) bağirtmak 435/340 (DLT)

ol ogla.nıg çarlattı (435/340 DLT)

kerit-: Havlatmak 418/328 (DLT)

ol ıtın keritti (418/328 DLT)

müñret-: (Öküz vb.'ni) böğürtmek 442/345, 441/345 (DLT)

ol u.đnı müñretti (442/345 DLT)

ulıt-: Ulutmak, inletmek 342, 1463, 6369 (KB)

özüñ buğrağursa bedütse boyun

séni otka tartar ulıtur ünün (6369 KBM)

ulıt-: Ulutmak 114/103 (DLT)

ol anı urup ūlıttı (114/103 DLT)

3.21.4. Hayvanlarla İlgili Diğer Fiiller

3.21.4.1. Oluş Fiilleri

ağgırlan-: Aygır gibi hareket etmek 157/136 (DLT)

ta.y ağgırlandı (157/136 DLT)

agna-: Hayvanlar debelenerek kaşınmak, ağnamak 147/127 (DLT)

at agna.dı (147/127 DLT)

artıl-: (Heybe, yük, insan vb. için) yarısı bir yanda yarısı diğer yanda kalacak şekilde hayvana yüklenmek, atılmak 128/113 (DLT)

er at ü.ze artıldı (128/113 DLT)

atat-: (Tay için) at olmak, at hâline gelmek, attan sayılmak 112/100, 112/101, 514/412 (DLT)

ta.y atattı (112/100 DLT)

balala-: Kuş yavrulamak 482/386 (DLT)

kuş bala.la.dı (482/386 DLT)

boğuzlan-: (Hayvan) kesilmek 27/16a1=5:3, 27/16b1=5:3 (KT)

Boğuzlansa Taırrı atıda ağınkı birle hem boğulmuş hem töğölmiş (27/16a1=5:3 KT)

boşu-: (At için) bağdan kurtulmak 561/462, 561/463 (DLT)

at boşu.dı (561/462 DLT)

bölük-: Sürü sürü olmak, sürüler hâline gelmek 327/266 (DLT)

köy bölükti (327/266 DLT)

boşan- ~ boşun-: (Hayvan için) serbest kalmak, bağından kurtulmak 338/273 (DLT)

köy boşandı (338/273 DLT)

bugralan-: Buğralaşmak 533/433 (DLT)

tewe buğralandı (533/433 DLT)

bukat- ~ bukaç-: Buzağı, boğa olmak ve boğadan sayılmak 419/329 (DLT)

buza.gu bukattı (419/329 DT)

bukrı- ~ bukra-: (At) zıplamak ve taşkınlık yapmak (suçı- bukrı- biçiminde ikileme olarak kullanılır.) 566/467 (DLT) → **suçı- bukrı-**

at suçı.dı bukrı.dı (566/467 DLT)

buzagula-: Buzağılamak, buzağı doğurmak 482/386 (DLT)

inge.k buza.gu.la.dı (482/386 DLT)

bürçeklen-: Perçemleri, kâkülleri çıkmak, perçemlenmek 404/314 (DLT)

[at bürçeklendi] (404/314 DLT)

çalın-: (At vb.) zayıflamak 342/276 (DLT)

at çalındı (342/276 DLT)

çapıt-: Isırmak için saldırmak 415/325 (DLT)

ıt kişiğe çapıttı (415/325 DLT)

çepişlen-: Oğlak çepiç olmak, çepiç sayılmak 399/311 (DLT)

ogla.k çepişlendi (399/311 DLT)

çij-: (Yarasını sakınmak için hayvan) çökmek 268/235 (DLT)

yagırlıg at çijdi (268/235 DLT)

çılan-: (At) terlemek 342/276 (DLT)

at çılandı (342/276 DLT)

çılandı nēṇ (342/276 DLT)

çok-: (Kuş, ava veya leşe) çullanmak, (insan, mala) çullanmak 272/238, 464/368 (DLT)

kuş çokdı (272/238 DLT)

çokmaklan-: (Yılan) çöreklenmek, çöreklenip halkalanmak 404/314, 406/316 (DLT)

yıla.n çokmaklandı (404/314 DLT)

çöpürlen-: (Keçi) kılları çıkmak 399/311 (DLT)

eçkü çöpürlendi (399/311 DLT)

enükle-: Yavrulamak 155/134, 482/386 (DLT)

ıt enükle.di (155/134 DLT)

enüklen-: Kendi kendine yavrulamak 149/130 (DLT)

ıt enüklendi (149/130 DLT)

eş-: Tırısa kalkıp dört nala koşmak 93/86 (DLT)

atlıg eşdi (93/86 DLT)

igen-: (Kısrak) hamile kalmak 110/99 (DLT)

kısra.k igendi (110/99 DLT)

iliş-: (Aygırlar) ısırmak 103/94 (DLT)

adgır ilişdi (103/94 DLT)

kalı-: (At vb.) zıplamak, taşkınlık yapmak 564/464 (DLT)

at kalı.dı (564/464 DLT)

kalış-: (At, aygır vb.) zıplaşmak 323/263 (DLT)

at adgır kalışdı (323/263 DLT)

kanatlan-: Kanadı çıkmak 400/311 (DLT)

kuş kanatlandı (400/311 DLT)

karala-: (Köpek vb.) pislemek 586/480 (DLT)

ıt kara.la.dı (586/480 DLT)

kaşan-: (At vb. hayvanlar) işemek 344/277, 345/277 (DLT)

at kaşandı (344/277 DLT)

kawçı-: (Arı) sokmak için saldırmak; bir başkasına kızıp onunla uğraşmak 565/466 (DLT)

a.rı kişi.ke kawçı.dı (565/466 DLT)

kedgir-: (At vb.) azgınlaşmak, isyan etmek 364/289 (DLT)

at kedgirdi (364/289 DLT)

kemle-: (At vb.) hastalanmak 576/473 (DLT)

at kemle.di (576/473 DLT)

kemlen-: (At vb.) hastalanmak 170/147, 393/307, 576/473 (DLT)

At kemlendi (170/147 DLT)

kewşe-: Geviş getirmek 570/469 (DLT)

tewe ot kewşedi (570/469 DLT)

kewşen-: Geviş getirmek 392/307, 393/308 (DLT)

tewe kewşendi (392/307 DLT)

kewşeş-: Birbirlerine bakarak geviş getirmek 438/342 (DLT)

tewe ot kewşeşdi (438/342 DLT)

kon-: (Kuş vb.) konmak 160/140, 526/427, 430/336 (DLT); 73, 5643 (KB); 460 (AH)

Köp sögütke kuş kona.r körklü.g kişi.ke sö.z keli.r (160/140 DLT)

kop-: (Kuş vb.) kalkmak, havalanmak 265/233 (DLT)

kuş kopdı (265/233 DLT)

köler-: (At) karın şişmesinden yere yapışmak 311/256 (DLT)

at kölerdi (311/256 DLT)

kurtan-: (Bit vb. yüzünden) kaşınmak; (koyundan) kurtları ayıklamak 390/305, 390/306 (DLT)

kün kurtandı (390/305 DLT)

kuy-: (At vb.) ürkmek 553/456 (DLT)

at kuydı (553/456 DLT)

küri-: (At) ayaklarıyla yeri eşmek, huysuzlanmak 560/462, 557/459 (DLT)

at küri.di (560/462 DLT)

mön-: (At) ayaklarını toplayıp tekme atmak, çifte atmak 614/510 (DLT)

at möndi (614/510 DLT)

müñüzlen-: Boynuzu çıkmak 620/516 (DLT)

kozi müñüzlendi (620/516 DLT)

otla-: Otlamak 145/126 (DLT)

at otla.dı (DLT)

örüle-: (Koyun vb.'ni) ayakta kesmek 156/135 (DLT)

ol könug örü.le.di (156/135 DLT)

sapı-: (At vb.'nin kuyruğu) oynamak 557/460 (DLT)

at kudrukı sapı.dı (557/460 DLT)

seşlin-: (At vb.) bağından boşanmak 389/305 (DLT)

at seşlindi (389/305 DLT)

sırı-: (Köpek vb.) pislemek 559/461 (DLT)

ıt sırdı (559/461 DLT)

suçuş-: (Atlar vb.) zıplamak, zıplaşmak 314/258 (DLT)

atla.r kamug suçuşdı (314/258 DLT)

süsüş-: Süsüşmek, toslaşmak 319/261 (DLT)

ikki koçña.r süsüşdi (319/261 DLT)

tagık-: Dağa çıkmak, (hayvan) yabanileşip dağa çıkmak 327/266, 105/96 (DLT)

eçkü tagıktı (327/266 DLT)

talpın-: Çırpınmak, kanat çırpmaq 386/303 (DLT)

kuş talpındı (386/303 DLT)

talpır-: (Kuş vb.) kanat çırpmaq 353/282 (DLT)

kuş talpırdı (353/282 DLT)

talpış-: (Kuşlar) kanat çırpmaq 369/292 (DLT)

kuşla.r kamug talpışdı (369/292 DLT)

tapraş-: Develer zıplamak, zıplaşmaq 375/296 (DLT)

tewe kamug tapraşdı (375/296 DLT)

taprı-: Deve zıplamak 566/466 (DLT)

tewi taprı.dı (566/466 DLT)

tarmaklan-: (Kuş yavrusu için) tırnakları çıkmak 403/313 (DLT)

bala tarmaklandı (403/313 DLT)

tezekle-: (At vb.) pislemek 593/485 (DLT)

at tezekle.di (593/485 DLT)

tikre-: (Atın toynak ve ayağı) ses çıkarmak 566/467, 567/467 (DLT)

at ağa.kı tikre.di (566/467 DLT)

tikreş-: (Atın toynakları) ses çıkarmak 371/293 (DLT)

atla.r ağa.kı tikreşdi (371/293 DLT)

tireş-: (Hayvanlar birlikte) direnmek 316/259 (DLT)

yılkı tuyagın tireşdi (316/259 DLT)

toğuş-: (Domuz) gözünü dikip saldırmaya hazırlanmak 615/511 (DLT)

toğuz toğuşdı (615/511 DLT)

torun-: (At vb.) zayıflamak 340/275 (DLT)

at torundı (340/275 DLT)

töle-: Oğuzcada (koyun vb.) yavrulamak 563/464 (DLT)

köy töle.di (563/464 DLT)

tunçuk- ~ tunçık-: (Hayvan) kışı geçirmek üzere yuvasına girmek 380/299 (DLT)

sugur tunçuktı (380/299 DLT)

tüle-: Tüy dökmek 563/464 (DLT)

at tüle.di (563/464 DLT)

tümile-: (Eşek vb.) tırıs gitmek, zıplayarak koşmak 587/481, 589/482 (DLT)

eşye.k tümi.le.di (587/481 DLT)

tümilen-: (Eşek vb.) tırıs gitmek, zıplayarak koşmak 587/481 (DLT)

tümi.lendi (587/481 DLT)

uç-: Uçmak 92/85, 289/246, 427/334 (DLT); 4796, 74, 231 (KB); 224, 6, 459 (AH)

kuş uçdı (92/85 DLT)

uçraş-: Çiftleşmek 264/230, 523/423 (DLT)

senden kaçar sondıla.ç

mende tınar kargıla.ç

tatlıg öter sanduva.ç

erkek tışı uçraşu.r (264/230 DLT)

uldi-: Yalınayak kalmak; nalsız kalmak 139/122, 140/122, 65/51 (DLT)

at uldı.dı (139/122 DLT)

uxşa-: Yemek, Yabaku ve göçebelerin çoğunda at uyumak 144/125 (DLT)

at uxşa.dı (144/125 DLT)

üðlen-: (Dişi hayvanlar) erkek istemek, iştahı kabarmak 133/116 (DLT)

yılkı üðlendi (133/116 DLT)

ügürülen-: (At, koyun vb. hayvanlar) sürü hâline gelmek 148/129 (DLT)

yund ügürlendi (148/129 DLT)

yagırlan-: Yağırlar çoğalmak 491/393 (DLT)

tewe yagırlandı (491/393 DLT)

yagırlan-: Yağırdan kaşınmak 491/393 (DLT)

tewe yagırlandı (491/393 DLT)

yakrılan-: (Koyun vb.lerinin) yağı artmak, yağlı olmak 534/434 (DLT)

köy yakrılandı (534/434 DLT)

yalıglan-: (Horozun) ibiği çıkmak 492/393 (DLT)

takuk yalıglandı (492/393 DLT)

yalıglan-: (Atın) yelesi çıkmak 492/393 (DLT)

yamraş-: (Keçiler, kuzulara) karışmak, (kuzular, annelerine) karışmak 486/389 (DLT)

ko.zı yamraşdı (486/389 DLT)

yapuş- ~ yapış-: (Köpek, ava) yapışmak 474/379 (DLT)

ıt keyikke yapuşdı (474/379 DLT)

yelne-: Kısırak memesi doğum sırasında dolmak, memeye süt gelmek 580/477, 584/479 (DLT)

bī yelne.di (580/477 DLT)

yıdlaş-: (Hayvanlar vb.) koklaşmak 487/389 (DLT)

yılkı yıdlaştı (487/389 DLT)

yow-: (Eşek vb.) en hızlı koşusu ile koşmak 471/377 (DLT)

eşye.k yowdı (471/377 DLT)

yoza-: (Koyun vb.) kısırlaşmak, çiftleştiği hâlde gebe kalmamak 481/385 (DLT)

köy yoza.dı (481/385 DLT)

bī kısır boldı (481/385 DLT)

yutık-: (Hayvanlar) kardan ve soğuktan ölmek, afetten kırılmak 476/381, 15/8 (DLT)

yılkı yutıktı (476/381 DLT)

3.21.4.2. Kılış Fiilleri

agnat-: Hayvanları toprağa sürdürmek, ağnatmak (DLT)

artın-: Kendi yükünü, heybesini vb. şeyleri hayvan üzerine koymak 130/114 (DLT)

er arçısın artındı (130/114 DLT)

çap-: (Ata) hafifçe vurmak 265/233 (DLT)

ol atnı çibık birle çapdı (265/233 DLT)

çapın-: Kamçılama 341/275 (DLT)

er atın çapındı (341/275 DLT)

çılat-: (Atı) terletmek 420/330 (DLT)

ol atıg çılattı (420/330 DLT)

çijtür-: (Yük, at vb.'nin) belini bükme 357/284 (DLT)

bu yük atıg çijtürdi (357/284 DLT)

çöktür-: (İnsanı, hayvanı) çöktürmek; (bir şeyi) eritip çöktürmek, süzdürüp akıtmak 357/285 (DLT)

ol anıñ tewesi.n çöktürdi (357/285 DLT)

ol kümüş altu.ndun çöktürdi (357/285 DLT)

çökür-: (Hayvanı) çöktürmek, (insana) diz çöktürmek 311/256 (DLT); çökür-: çökertmek 1109, 1551, 1591 (KB)

ol tewe çökürdi (311/256 DLT)

kawçıt-: (Arıyı) ısırmağa kışkırtmak; kızdırmak ve terk ettiğİ şeyi yapmağa teşvik etmek 429/335 (DLT)

Arı kawçıtısa ısrı.r (429/335 DLT)

ol anı kawçıttı (429/335 DLT)

kondur-: (Kuş için) kondurmak 362/288, 363/288 (DLT)

ol ewinde kuş kondurdı (362/288 DLT)

kökle-: (Hayvanlar) yeşillik ve taze ot yemek 576/473 (DLT)

yılkı kökle.di (576/473 DLT)

kulna-: Kulun doğurmak, yavrulamak, kulunlamak 482/386, 576/474, 584/479 (DLT)

kısrak kulna.dı (482/386 DLT)

kulunla-: Kulunlamak, kısrak yavrulamak, doğurmak 482/386 (DLT)

kulunla.dı (482/386 DLT)

kuyut-: (At vb.'ni) ürkütmek 427/334 (DLT)

ol atıg kuyuttı (427/334 DLT)

sañlat-: (Kuş vb.) pisletmek 442/346 (DLT)

ol kuşnı sañlattı (442/346 DLT)

sapıt-: (At, köpek vb. kuyruk) sallamak 415/325 (DLT)

at kuğruk sapıttı (415/325 DLT)

sekrit-: (Atı nehir vb. yerlerden) atlatmak 430/336 (DLT)

ol atın arıktın sekritti (430/336 DLT)

sırtla-: (İpi) atın kuyruğuna sarmak 635/531 (DLT)

yı.pnı sırtla.dı (635/531 DLT)

sok-: Gagalamak, gaga ile almak 214/184, 273/238 (DLT)

karga kalı bilse munıñ ol buz soka.r

awçı yaşıp tuzak tapa menke yaka.r (214/184 DLT)

sok-: Oğuz lehçesinde (yılan vb.) sokmak 273/238 (DLT)

anı yıla.n sokdı (273/238 DLT)

suçıt-: (Hayvanları) sıçratmak 416/326 (DLT); sıçratmak 3399, 6537 (KB)

ol atıg suçıttı (416/326 DLT)

sürüş-: (Erkek hayvan, çiftleşmek üzere dişiyi) sürüklemek 317/259 (DLT)

ağgır kısra.k birle sürüşdi (317/259 DLT)

süs-: Süsmek 412/324 (DLT)

u.d süsdi (412/324 DLT)

süsgir-: Süsmeye niyet etmek 361/287 (DLT)

sıgır erig süsgirdi (361/287 DLT)

süstür-: (Koç vb. hayvanları) süsmeye zorlamak, süstürmek 359/286 (DLT)

ol koç süstürdi (359/286 DLT)

tabanla-: (Deve) toynakla tekmelemek 593/486 (DLT)

teve tabanla.dı (593/486 DLT)

taprat-: Deve zıplatmak 429/336 (DLT)

er tewesin taprattı (429/336 DLT)

tezit-: (Köpek, yabani hayvan vb.'lerini) kaçirtmak 418/328 (DLT)

ıt keyikni tezitti (418/328 DLT)

tik-: (Yılan, akrep vb.) sokmak 202/172, 274/239 (DLT)

atıg yıla.n tikti (274/239 DLT)

toprat-: (Koyun vb.) yerde hiçbir şey kalmayacak şekilde bütün otları yemek ve yeri toz kalkar hâle getirmek 429/336 (DLT)

koy otug toprattı (429/336 DLT)

tölet-: Oğuzcada (koyun vb.) doğurtmak 420/330 (DLT)

ol kōy töletti (420/330 DLT)

tuwır- ~ tuwur-: (At, kulağını) dikmek 306/252, 348/279 (DLT)

at kula.kın tuwurdı (306/252 DLT)

tütgür-: (Köpek vb. bir hayvanı) kışkırtmak 306/252 (DLT) → **tüttür-, tütür-**

Tütgürdi (306/252 DLT)

tüttür-: (Köpek vb. bir hayvanı) kışkırtmak 306/252 (DLT) → **tütgür-, tütür-**

ıt tüttürdi (306/252 DLT)

tütür-: (Köpek vb. bir hayvanı) kışkırtmak 306/252 (DLT) → **tütgür-, tüttür-**

ol aṇar ıt tütürdi (306/252 DLT)

yagrıt-: Yağırlatmak, hayvanda yara yapmak 81/71, 439/343, 594/486 (DLT)

ol meniṇ atıg yagrıttı (439/343 DLT)

yaprı-: (At, kulak) dikmek 439/343 (DLT)

at kula.kın yaprıttı (439/343 DLT)

yaşla-: Taze ot yemek 579/476 (DLT)

at yaşla.dı (579/476 DLT)

3.22. Beslenme

3.22.1. Oluş Fiilleri

bagırlan-: (Mayalı süt) katılaşmak 398/310 (DLT)

bagırsa-: Canı ciğer istemek 590/483 (DLT)

er bagırsa.dı (590/483 DLT)

balıksa-: Canı balık istemek 590/484 (DLT)

er balıksa.dı (590/484 DLT)

bazı bol-: Ekmeğin yüzü yanmak 543/444 (DLT)

etme.k bazı boldı (543/444 DLT)

bış-: Yemek pişmek 270/236, 585/479, 94/87 (DLT)

eşiç bışdı (270/236 DLT)

bış-: Kıymız kıvama gelmek 270/236 (DLT)

er kıymız bışdı (270/236 DLT)

bışrıl-: Pişirilmek 458/361 (DLT)

bışrılur yakrı kıya.k

taşgurur yogrı çana.k (458/361 DLT)

bük-: (Mala, yiyeceğe) doymak, tıkanıncaya kadar doymak 273/239 (DLT)

ol aşdın bükdi (273/239 DLT)

çağırlan-: Meyve suyu veya şarap sahibi olmak 400/311 (DLT)

er çağırlandı (400/311 DLT)

çawlan-: Az pişmek 388/304 (DLT)

et çawlandı (388/304 DLT)

çeniştürükse-: Çeniştürük denilen Çin meyvesini istemek 143/124 (DLT)

Er çeniştürükse.di (143/124 DLT)

çawıla-: Meyve suyu vb. şeyler kaynayıp fokurdamak 587/481 (DLT)

çokra-: Keşkek ve lapa gibi katı yiyecekler kaynamak 567/467 (DLT)

eşiç çokra.dı (567/467 DLT)

çuwla-: (Et) iyi pişmeyip börtmek 573/472 (DLT)

et çuwla.dı (573/472 DLT)

çuwşa-: (Meyve suyu) kendiliğinden kaynayıp köpük atmak 569/469 (DLT)

çagır çuwşa.dı (569/469 DLT)

elgel-: Un vb. elenmek 130/114 (DLT)

ün elgeldi (130/114 DLT)

elgeş-: Un vb. elemeye yardım etmek veya yarışmak 125/111 (DLT)

ol añar ün elgeşti (125/111 DLT)

erükse-: Şeftali vb. şeyler istemek 153/133 (DLT)

er erükse.di (153/133 DLT)

etlel-: Et hâline getirilmek 150/130 (DLT)

köy etleldi (150/130 DLT)

etse-: Et istemek 141/123, 142/124 (DLT)

er etse.di (141/123 DLT)

kāgunsa-: Kavun istemek 143/124 (DLT)

Er kāgu.nsa.dı (143/124 DLT)

kaşuklan-: Kaşık sahibi olmak 401/311 (DLT)

er kaşuklandı (401/311 DLT)

kawrul-: Kavrulmak 384/301 (DLT) → **kagrul-**

bugda.y kawruldı (384/301 DLT)

kayaklan-: Kaymaklanmak 531/432 (DLT)

keğril-: (Hayvandan) uzunlamasına et parçaları çıkarmak 384/302 (DLT)

köy keğrildi (384/302 DLT)

kezlen-: Tencerenin dibi tutmak 392/307 (DLT)

eşiğ kezlendi (392/307 DLT)

kımızlan-: Kımız sahibi olmak 400/311 (DLT)

korlan-: Kımız maya ile ekşirmek; mayalı yoğurt katılaşmak 391/306, 531/432 (DLT)

yugrut korlandı (391/306 DLT)

köpür-: (Süt vb., tencere) köpürmek 305/252 (DLT)

eşiğ köpürdi (305/252 DLT)

manıl-: (Sirke vb. şeylere) banılmak 336/272 (DLT)

etme.k sirke.ke manıldı (336/272 DLT)

ogrul-: (Kemik) koparılıp ayrılmak 129/114 (DLT)

süñü.k ogruldı (129/114 DLT)

öprül-: (Çorba vb.) içilmek 129/113 (DLT)

mü.n öprüldi (129/113 DLT)

öpül-: (Sulu yemek, çorba vb.) höpürdetilerek içilmek 105/96 (DLT)

süt öpüldi (105/96 DLT)

sız-: (Yağ vb.) erimek 268/235, 525/426 (DLT)

yāg sızdı (268/235 DLT)

siṅ-: (Yemek) sinmek 614/509 (DLT); 1714, 2920, 611 (KB)

aş siṅdi (614/509 DLT)

sokul-: (Tuz vb.) dövülmek 331/268 (DLT)

tūz sokuldu (331/268 DLT)

soluş-: (Meyveler, sebzeler vb.) solmak, tazeliği gitmek 323/263 (DLT)

yāş soluşdı (323/263 DLT)

söglün-: Izgarada (et vb.) pişmek 390/305 (DLT)

et söglündi (390/305 DLT)

suwsı-: (Şarap, sirke vb.) su tadını almak, suyu çoğalıp suya benzemek 144/125, 569/468 (DLT)

sirke suwsıdı (569/468 DLT)

sütger- ~ sūtgir-: (Yoğurt vb.) sıvılaşımak, süt gibi cıvık olmak 361/287 (DLT)

yugrut sūtgerdi (361/287 DLT)

takıl-: (Şiş vb. şeylere) dizilmek, takılmak 332/269 (DLT)

et şışka takıldı (332/269 DLT)

tañız-: Ciğer (pişerken) şişmek 615/510 (DLT)

öpke tañızdı (615/510 DLT)

tatı-: Tadı gelmek, lezzetli olmak 557/460 (DLT); 5627, 4169 (KB)

aş agızda tatı.dı (557/460 DLT)

tatıgılan-: Tatlanmak, lezzetli hâle gelmek 399/310 (DLT)

üzüm tatıgılandı (399/310 DLT)

tatıgsa-: (Canı) tatlı istemek, lezzet arzulamak 142/124, 590/483 (DLT)

er tatıgsadı (142/124 DLT)

tatıl-: Tadılmak 328/267, 329/267 (DLT)

āş tatıldı (328/267 DLT)

tıtıl-: (Et, pişmekten) dağılmak, (elbise vb.) eskiyip parçalanmak 329/267 (DLT)

et bışıp tıtıldı (329/267 DLT)

togral-: (Et vb.) doğranmak, dilim dilim kesilmek 381/300 (DLT)

et tograldı (381/300 DLT)

tuzlan-: Tuzlanmak 388/304 (DLT)

et tuzlandı (388/304 DLT)

türmeklen-: (Ekmekten) dürüm yapılmak 404/315 (DLT)

ötme.k türmeklendi (404/315 DLT)

uğış-: (Yoğurt için) mayalanmak 100/93 (DLT)

yugrut uğışdı (100/93 DLT)

üzlen-: (Yağ vb.) yükselmek 134/117 (DLT)

eşiç üzlendi (134/117 DLT)

yagsa-: Yağ özlemek, sadeyağ özlemek 578/475 (DLT)

er yagsa.dı (578/475 DLT)

yagsı-: Sadeyağ tadı almak, sadeyağ tadı bulunmak 578/475 (DLT)

Yakrı yāğı yagsı.mas (578/475 DLT)

yalk-: Yağlı yemekten, yağdan bıkmak 632/527, 636/532 (DLT)

ol yāgka yalkdı (632/527 DLT)

yoşıl-: (Sirke veya boza küp musluğundan) akıtılmak 477/382 (DLT)

yoşıldı (477/382 DLT)

3.22.2. Kılış Fiilleri

açıgsa-: Ekşi (yemeği) arzulamak 142/124, 153/133 (DLT)

er açıgsa.dı (142/124 DLT)

aşa-: Yemek, aş yemek 1480, 6399, 1350 (KB)

uzun kéc yaşağıl ay élig kutı

üküş él aşığıl bu beglik atı (1350 KBM)

aşsa-: Yemek istemek, yemek arzu etmek 141/124 (DLT)

aşsa.r (141/124 DLT)

aşsat-: Yeme arzusu uyandırmak 135/118 (DLT)

ol anı aşsattı (135/118 DLT)

bışıgla-: Pişirmek 591/484 (DLT)

ol et bışıgla.dı (591/484 DLT)

bışur-: Pişirmek 308/254 (DLT); 4883, 2782, 636 (KB)

ol et bışurdı (308/254 DLT)

yédi içti ança sakındı özün

eşitmiş sözini bışurdı uzun (4883 KBM)

bil kıl-: (Bir kimseye) böğürleri doluncaya kadar yemek vermek 501/402 (DLT)

Ol anar ança aş bîrdi bi.l kıldı (501/402 DLT)

bula-: Tencere buharında pişirmek 563/464 (DLT)

kozı bula.dı (563/464 DLT)

bulat- ~ bulad-: Tencere buharında pişirtmek 420/329 (DLT)

ol ko.zı bulattı (420/329 DLT)

bulga-: Tutmaç, bulamaç gibi yemekleri karıştırmak 570/470, 571/470 (DLT)

ol tutma.ç bulga.dı (570/470 DLT)

burut- ~ burıt-: Buğulandırmak 417/327 (DLT)

öt eşiçni buruttı (417/327 DLT)

büküt-: (Birini mala, yiyeceğe) doyurmak, kalbi sıkıştırıncaya kadar doyurmak 420/329 (DLT)

yāğlıg āş meni bükitti (420/329 DLT)

ol meni tawa.rın bükütti (420/329 DLT)

çağırla-: Şıra yapmak; şıra içmek 589/483 (DLT)

ol üzümni çağırla.dı (589/483 DLT)

çıwşat-: Ekşitmek; (sirke vb. bir şeyi, yeri) kaynatmak 432/338 (DLT)

sirke karın çıwşattı (432/338 DLT)

çiwgünlen-: (Yiyeceği) vücuda yararlı kabul etmek 405/315 (DLT)

ol bu aşıg çiwgünlendi (405/315 DLT)

çokrat-: Suyu az; baharat ve taneleri çok yiyecekleri kaynatmak 431/337 (DLT)

ol eşiç çokrattı (431/337 DLT)

çörekle-: Çörek (yuvarlak ekmek) yapmak 593/486 (DLT)

ol ünug çörekle.di (593/486 DLT)

elge-: Un vb. elemek 145/126 (DLT)

ol ün elge.di (145/126 DLT)

elgen-: Kendisi için un vb. elemek 132/116 (DLT)

ura.gut ün elgendi (132/116 DLT)

elget-: Un vb. eletmek 136/119 (DLT)

ol ūn elgetti (136/119 DLT)

eş-: Fokurdatarak kaynatmak 93/86 (DLT)

eşiç kayna eşdi (93/86 DLT)

etle-: Et hâline getirmek 145/126 (DLT)

ol kōyug etle.di (145/126 DLT)

etlet-: Koyun vb.'nin et hâline gelmesi için emir vermek 136/119 (DLT)

ol kōy etletti (136/119 DLT)

etset-: İştahlandırmak, et istetmek 135/118 (DLT)

ol meni etsetti (135/118 DLT)

kagruş-: Kavurmada yardım etmek 376/296 (DLT) → **kawruş-**

kagruşdı (376/296 DLT)

kagur-: Kavurmak 310/255 (DLT) → **kawur-**

ol tarıg kagurdı (310/255 DLT)

kalbuzla-: Bir lokma ısırarak, lokma lokma yemek 230/200, 598/488 (DLT)

Kalbuzla.dı nēḡni (230/200 DLT)

kamıçla-: Kepçeyle almak 589/483 (DLT)

ol mü.nüg kamıçla.dı (589/483 DLT)

kandur-: (Suya) kandırmak, doyurmak 362/288 (DLT) → **kantur-**

kandurdı (362/288 DLT)

kantur-: (Suya) kandırmak, doyurmak 362/288 (DLT)

ol mini suwka kanturdı (362/288 DLT)

kaşukla-: Kaşıkla yemek, kaşıklamak 592/485, 595/488 (DLT)

ol ba.lıg kaşukla.dı (592/485 DLT)

kawruş-: Kavurmada yardım etmek 376/296 (DLT) → kagruş-

ol maña tarıg kawruşdı (376/296 DLT)

keğir-: Yüzüp uzun parçalara ayırmak 307/253 (DLT)

ol köyug keğirdi (307/253 DLT)

keğriş-: Soyulmuş eti uzun dilimlere bölmede yardım etmek 378/297 (DLT)

o.l maña et keğrişdi (378/297 DLT)

kemdi-: Bıçakla kemik sıyırmak 4131 (KB)

kemrüş-: Kemirmekte yarışmak 378/298 (DLT)

ola.r ikki süñü.k kemrüşdi (378/298 DLT)

kemür-: Kemirmek 311/256 (DLT)

ol süñü.k kemürdi (311/256 DLT)

keñeld- (?): İştahlan(dır)mak (?) 448/352 (DLT)

Yund ba.şın yula.rlap keñeld (?) yi (?) (448/352 DLT)

kesle-: Tencereden kalıntıyı çıkarmak 575/473 (DLT)

konakla-: Akdarı yemek 595/488 (DLT)

at konakla.dı (595/488 DLT)

köm-: (Ekmeği pişirmek için) küle gömmek 10/5, 278/241, 278/241 (DLT)

köpürt-: (Tencereyi, suyu vb.'ni) köpürtmek 630/525 (DLT)

öt eşiçni köpürtti (630/525 DLT)

körpele-: (Otun) kalan kısımlarını yemek 598/489 (DLT)

at körpe.le.di (598/489 DLT)

körple-: (Kuzuyu) parçalamak ve çukurda ızgara yapmak 635/531 (DLT)

ol kozı körple.di (635/531 DLT)

man-: Banmak, katık etmek 279/242 (DLT)

er ötme.k ~ etme.k sirke.ke mandı (279/242 DLT)

mandur-: (Yağ vb.) sürmeyi sağlamak, bandırmak 365/290 (DLT)

ol maña etme.kig yāgka mandurdı (365/290 DLT)

mangır-: (Yağ) sürmek ve (içine) bandırmak üzere olmak 365/290 (DLT)

ol etme.kig yāgka mangırdı (365/290 DLT)

meñile-: Beyin yemek 620/515 (DLT)

er meñi.le.di (620/515 DLT)

münle-: Çorba içmek 576/473 (DLT)

er münle.di (576/473 DLT)

ogruş-: (Kemiğin) koparılıp ayrılmasında yardımcı olmak veya yarışmak 124/110 (DLT)

ol maña sünük ogruştı (124/110 DLT)

ogur-: (Kemiği) ayırıp koparmak 99/91 (DLT)

er sünük ogurdı (99/91 DLT)

op-: (Su vb. şeyleri) içmek üzere dudağına dayamak 95/89 (DLT)

er su.w o.pdı (95/89 DLT)

öp-: (Çorba vb.) içmek 92/85, 495/397 (DLT)

mü.n öpdı (92/85 DLT)

öprüş-: (Çorba vb.) içmekte yarışmak veya yardımlaşmak 123/109 (DLT)

ol maña mü.n öprüşdi (123/109 DLT)

öpün-: (Çorba vb. şeyleri) içer görünmek 108/98 (DLT)

ol mü.n öpüdi (108/98 DLT)

öpür-: (Sulu yemek, çorba vb. şeyleri) içirmek 97/91 (DLT)

ol maña sūt öpürdi (97/91 DLT)

özle-: Pişirmek 146/126 (DLT)

ol ünug özle.di (146/126 DLT)

sawrul-: (Kaynayan yemeğin suyu) taşmaya engel olmak üzere kepçeyle savrulup tencereye konmak 382/300 (DLT)

sızgur-: (Yağ vb. şeyleri) eritmek 360/287 (DLT)

er yāg sızgurdı (360/287 DLT)

sızıt-: (Yağ vb. şeyleri) eritmek 418/328 (DLT)

ol añar yāg sızıttı (418/328 DLT)

sirkele-: (Suya) sirke vb. şeyler karıştırmak 599/490 (DLT)

ol sūwug sirke.le.di (599/490 DLT)

sok-: (Tuz vb. şeyleri) dövmek 273/238 (DLT)

er tūz sokdı (273/238 DLT)

soktur-: (Biber vb. şeyleri) dövdürtmek 259/286 (DLT)

ol murç sokturdı (259/286 DLT)

sokuş-: (Tuz vb. şeyleri) dövmede yardım etmek veya yarışmak 321/262 (DLT)

ol maña tūz sokuşdı (321/262 DLT)

soruşla-: (Tahılın başağını) yemek için ütülemek 591/484 (DLT)

ol tarıg soruşla.dı (591/484 DLT)

söglün- ~ sögülün-: Kendisi için (başkasının yardımını almadan) ızgarada et yapmak 390/305 (DLT)

ol öziñe et söglündi (390/305 DLT)

sögül-: (Eti) ızgara yapmak 331/268 (DLT)

er et sögüldi (331/268 DLT)

taktur-: (Şişe et vb.) dizmek, takmak 353/282 (DLT)

et sīška takturdı (353/282 DLT)

tatıt-: Tat vermek, bir şeyin tadını getirmek 415/326 (DLT); 207 (AH)

tūz aşig tatıttı (415/326 DLT)

tatın-: Yemek tadar görünmek 346/278 (DLT)

ol aş tatındı (346/278 DLT)

tatruş-: Karşılıklı tattırmak 375/296 (DLT)

ola.r bīr ekindi.ke et tatruşdı (375/296 DLT)

tew-: (Eti şişe) dizmek, geçirmek 202/173, 271/237 (DLT)

tewdi etni (202/173 DLT)

tıt-: (Eti vb. şeyleri) ditmek, parçalamak 412/323 (DLT)

ol et tıttı (412/323 DLT)

tigüle-: Lokma lokma vermek 5395 (KB)

tiküle-: Et parçaları vermek 587/481 (DLT)

ol maņa et tikü.le.di (587/481 DLT)

toğgurumsın-: Doyurur görünmek 398/310 (DLT)

ol anı toğgurumsındı (398/310 DLT)

toğguruş-: Karın doyurmada yarışmak 367/291 (DLT)

ol meniņ birle karın toğguruşdı (367/291 DLT)

togran-: Doğrar görünmek 386/303 (DLT)

ol ōzi.ņe et tograndı (386/303 DLT)

tograş-: (Et vb. şeyleri) kesip parçalamada yardım etmek 372/294 (DLT)

ol maña et tograşdı (372/294 DLT)

tograt-: Et vb. yiyecek doğranması için emir vermek, doğratmak 429/336 (DLT)

ol añar et tograttı (429/336 DLT)

tuza-: Tuzlamak 560/462 (DLT)

ol et tuza.dı (560/462 DLT)

tuzla-: Tuzlamak 560/462, 572/471 (DLT)

tuzla.dı (560/462 DLT)

tuzlat-: Tuzlatmak 434/339 (DLT)

ol et tuzlattı (434/339 DLT)

tüwiş-: (Eti vb. şeyleri) şişe dizmede yarışmak veya yardımlaşmak 319/261 (DLT)

ol meniñ birle et tüwişdi (319/261 DLT)

uğıt-: (Yoğurdu) mayalanmaya bırakmak, (peyniri) olmaya bırakmak 112/101 (DLT)

ol yugrut uğıttı (112/101 DLT)

yap-: (Ekmeği) tandıra yapıştırmak, pişirmek 458/362, 469/375 (DLT)

Ana.sı tewlüg yuwka yapa.r oğlu tétig koşa kapa.r (458/362 DLT)

yapısa-: (Ekmeği, tandıra) yapıştırmak istemek 577/475 (DLT)

er etme.k yapısa.dı (577/475 DLT)

yaptur-: (Ekmek) yaptırmak 483/386 (DLT)

ol añar etme.k yaptırdı (483/386 DLT)

yawganlan-: (Yemeği) etsiz saymak 493/394 (DLT)

er aşıg yawganlandı (493/394 DLT)

yemsin-: Yemediği hâlde yer görünmek 489/391 (DLT)

er aş yemsindi (489/391 DLT)

yeyise-: Yemek istemek 14/8, 577/475 (DLT)

ol etme.k yeyise.di (577/475 DLT)

yigren-: (Et vb. bir şeyi) çiğ kabul edip yemekten vazgeçmek 489/391 (DLT)

er etni yigrendi (489/391 DLT)

yöş-: (Bozayı, küpün musluğundan vb. bir yerden) akıtmak 470/376 (DLT)

ol bekni yöşdi (470/376 DLT)

yugruş-: Yoğurmada yardım etmek 486/389, 329/267 (DLT)

ol añar ūn yugruşdı (486/389 DLT)

3.23. Tarım

3.23.1. Oluş Fiilleri

başlan-: Başaklanmak 385/302 (DLT)

tarıg başlandı (385/302 DLT)

ekil-: Ekilmek, serpilmek 108/98 (DLT)

tarıg ekildi (108/98 DLT)

kutur-: (Ekin) azmak 306/253 (DLT)

tarıg kuturdı (306/253 DLT)

tarıgılan-: Ekin sahibi olmak 401/312 (DLT)

er targılandı (401/312 DLT)

tarıl-: (Ekin) ekilmek 331/269 (DLT)

tarıg tarıldı (331/269 DLT)

3.23.2. Kılış Fiilleri

çigne-: Toprağı düzeltmek üzere sürgü hazırlamak 576/473 (DLT)

er çigne çigne.di (576/473 DLT)

ek-: Ekmek 94/87, 44/30 (DLT); 6555, 6556, 1394 (KB)

ol tarıg ekdi (94/87 DLT)

ekin-: Kendisi için ekin ekmek; yere tohum serpmek 110/99 (DLT); 5249 (KB)

ol õziñe tarıg ekindi (110/99 DLT)

ekiş-: Ekin ekmekte yardımlaşmak veya yarışmak 103/94 (DLT)

ol maña tarıg ekişdi (103/94 DLT)

ekit-: Ektirtmek 114/103 (DLT)

ol tarıg ekitti (114/103 DLT)

kıglat-: Gübreyle ıslah etmek 437/341 (DLT)

ol yi.rig kıglattı (437/341 DLT)

ota-: (Ekinin yaprak veya başaklarını) kesmek; biçilmek 555/457, 607/499 (DLT)

ol tarıg ota.dı (555/457 DLT)

ögit-: Öğüttürmek; öğütmek 114/103 (DLT); 1064, 6009 (KB)

ol tarıg ögitti (114/103 DLT)

ögitise-: Öğüttürmek istemek 153/132 (DLT)

ol tarıg ögitise.di (153/132 DLT)

ögüş-: (Buğday vb. şeyleri) öğütmekte yardım etmek veya yarışmak 103/94 (DLT)

ol maña tarıg ögüşdi (103/94 DLT)

sabanla-: (Yeri) işlemek, sürmek 593/486 (DLT)

ol yi.rig sabanla.dı (593/486 DLT)

sawrul-: (Tahıl vb.) rüzgâra tutulup savrulmak 382/300 (DLT)

tarıg sawruldı (382/300 DLT)

sawruş-: (Tahıl vb.) savurmada yardım etmek 372/294, 373/294 (DLT)

ol maña tarıg sawruşdı (372/294 DLT)

süçit-: (Çorak yeri) verimli hâle getirmek 415/326 (DLT)

ol yi.rig süçitti (415/326 DLT)

tarı-: (Toprağı) sürmek 559/461 (DLT); 1393 (KB); 192 (AH)

ol tarıg tarı.dı (559/461 DLT)

tarıg tartın-: (Ev vb. bir yere) tahıl götürür görünmek 386/303 (DLT)

ol ewke tarıg tartındı (386/303 DLT)

tarımsın-: (Ekin) eker görünmek 395/309 (DLT)

ol tarıg tarımsındı (395/309 DLT)

tarın-: (Ekin vb.) eker görünmek 340/274 (DLT)

er tarıg tarandı (340/274 DLT)

tarın-: Kendi başına, kendisi için ekin ekmek 340/274, 346/278 (DLT)

er tarıg tarandı (340/274 DLT)

tarıt-: Ekin ektirmek 425/333 (DLT); 6529 (KB)

tartın tart-: Zahire edinmek 629/524 (DLT)

ol tartın tarttı (629/524 DLT)

ügi-: Öğütmek 556/459 (DLT)

er bugda.y ügü.di (556/459 DLT)

yığış-: (Buğday vb. şeyleri) yığmada yardımcı olmak 475/380 (DLT)

ol maña bugda.y yığışdı (475/380 DLT)

3.24. Bitki

3.24.1. Oluş Fiilleri

armutlan-: (Ağaç için) armutlanmak 157/136 (DLT)

yıga.ç armutlandı (157/136 DLT)

bış-: Meyve olgunlaşmak 270/236 (DLT)

ȳmiş bışdı (270/236 DLT)

bukuklan-: Çiçek çanaklanmak 408/319, 219/189 (DLT)

tegme çeçe.k ügüldi

bukuklanıp böğüldi

tüğsi.n tügen.n tügüldi

yazga.lı met yörgeşü.r (219/189 DLT)

butaklan-: Ağaç dallanmak, budaklanmak (DLT)

butan-: Ağaç budanmak 338/273 (DLT)

yıga.ç butandı (338/273 DLT)

butıklan-: Budaklanmak, dallanmak 3839, 5679 (KB)

bürlen-: Tomurcuklanmak 385/302 (DLT)

yıga.ç bürlendi (385/302 DLT)

çiçeklen-: Çiçeklenmek 399/311 (DLT)

yıga.ç çiçeklendi (399/311 DLT)

erüklen-: (Ağaç) şeftali, kayısı, erik ile meyvelenmek 149/129, 597/488 (DLT)

yıga.ç erüklendi (149/129 DLT)

kağızlan-: (Ağaç) kabuklanmak 400/311 (DLT)

yıga.ç kağızlandı (400/311 DLT)

katlan-: Meyvelenmek 531/431 (DLT)

yıga.ç katlandı (531/431 DLT)

keleplen-: "Kelep" adı verilen bitkilerle örtölmek 401/311 (DLT)

tāg keleplendi (401/311 DLT)

körpelen-: Yeni filiz vermek 532/432 (DLT)

ot körpe.lendi (532/432 DLT)

mandarlan-: (Ağaca) sarmaşık dolanmak 402/313 (DLT)

yıga.ç mandarlandı (402/313 DLT)

mayıl-: (Meyve) bozulmak 528/429 (DLT)

kāgu.n mayıldı (528/429 DLT)

sorkuçlan-: (Yerde) sarıçalı bitmek, (yer) sarıçalılanmak 402/312 (DLT)

yi.r sorkuçlandı (402/312 DLT)

sögütlen-: Sögüt ağaçlarıyla söğütlenmek 400/311 (DLT)

yi.r sögütlendi (400/311 DLT)

talkalan-: Koruk hâline gelmek 533/433 (DLT)

üzüm talkalandı (533/433 DLT)

tüplen-: (Ağaç vb.) kök salmak 387/303 (DLT)

yıga.ç tüplendi (387/303 DLT)

tüşgünlen-: Gevenler çoğalmak 405/315 (DLT)

tāg түşgünlendi (405/315 DLT)

uruglan-: (Ekin, meyve vb.) tanelenmek, (pamuk) tomurcuklanmak 149/129 (DLT)

tarıg uruglandı (149/129 DLT)

üjmelen-: (Ağaç) dutlanmak 150/130 (DLT)

yıga.ç üjmelendi (150/130 DLT)

yaşar-: (Bitki vb.) yeşermek, yeşillenmek 473/379, 308/254 (DLT); 133, 1810, 1807 (KB)

ot yaşardı (473/379 DLT)

yemişlen-: Meyvelenmek 401/312, 492/393, 531/431(DLT)

yıga.ç yemişlendi (401/312 DLT)

yıgaçlan-: Ağaçlar çoğalmak, ağaçlanmak 491/393 (DLT)

yi.r yıgaçlandı (491/393 DLT)

yıldızlan-: (Ağaç) kök salmak 492/394 (DLT)

yıga.ç yıldızlandı (492/394 DLT)

3.24.2. Kılış Fiilleri

butan-: Ağacı budar gibi görünmek 338/273 (DLT)

butı-: Budamak 591/485 (DLT)

butı.dı (591/485 DLT)

butıkla-: Budamak 591/484 (DLT)

ol yıga.çığ butıkla.dı (591/484 DLT)

3.25. Cinsellik

3.25.1. Oluş Fiilleri

katıl-: Cinsî münasebette bulunmak 329/267 (DLT)

er ura.gutka katıldı (329/267 DLT)

kawuş-: Bitişmek; cinsî münasebette bulunmak 320/261 (DLT)

erkek tış1.ka kawuşdı (320/261 DLT)

tāg tāgka kawuşma.s kişi kişi.ke kawuşu.r (320/261 DLT)

kiçin-: (Kadın için) fuhuş yapmak istemek 345/278 (DLT)

ura.gut kiçindi (345/278 DLT)

ört-: Yakınlaşmak, cinsî münasebette bulunmak 28/58b2=7:189 (KT)

Kaçan örtti erse anı kötürdi yük anıñ yükini yünül (28/58b2=7:189 KT)

örün-: (Erkeğin cinsel organı) kalkmak 109/99 (DLT)

er siki öründi (109/99 DLT)

sikil-: Sikilmek 331/268 (DLT)

ura.gut sikildi (331/268 DLT)

sikiş-: Sikişmek 322/263 (DLT)

er ura.gut birle sikişdi (322/263 DLT)

yak-: Yakınlaşmak, cinsel temasta bulunmak 38/4b1=58:3 (KT)

Anlar kim zihār andı içerler ... qarabaş āzād kılgu kerek yaqmazda aşnu
(38/4b1=58:3 KT)

yat-: (Biriyle) yatmak, cima etmek 128/112 (DLT)

koygaşıp yatsa anıñ yūzi.ñe

alsıkar õgin anıñ sö.zi.ñe

miñ kişi yulugı bōlup õzi.ñe

bīrgeler özin anıñ kö.zi.ñe (128/112 DLT)

yatgaş-: (Biriyle) yatmak, çiftleşmek 487/389 (DLT)

o.l anıñ birle yatgaşdı (487/389 DLT)

3.25.2. Kılış Fiilleri

kıza-: Bekâreti bozmak 560/462 (DLT)

ol kızıg kıza.dı (560/462 DLT)

kötle-: (Oğlan vb.'ni) düzmek 575/473 (DLT)

ogla.nıg kötle.di (575/473 DLT)

kötlet-: (Oğlan vb.'ni) düzdürmek 437/341 (DLT)

ol ogla.nıg kötletti (437/341 DLT)

sı-: (Kızlık zarını) bozmak 192/164 (DLT)

Kız kapakı sīdı (192/164 DLT)

sik-: Sikmek 275/239, 202/173 (DLT)

er ura.gutnı sikti 275/239 DLT)

sikit-: (Birini) cimaya zorlamak 420/329 (DLT)

ura.gutnı sikitti (420/329 DLT)

siktür-: (Birini) cinsî münasebette bulunmaya yönlendirmek 360/286 (DLT)

er küñin siktürdi (360/286 DLT)

tutukla-: İğdiş etmek; birini iğdiş saymak 592/485 (DLT)

ol ogln tutukla.dı (592/485 DLT)

3.26. Giyim

3.26.1. Oluş Fiilleri

eteklen-: (Elbise) eteklenmek 149/129 (DLT)

tön eteklendi (149/129 DLT)

etüklen-: Ayakkabı sahibi olmak 149/129, 597/488 (DLT)

er etüklendi (149/129 DLT)

katunlan-: Hatun elbisesiyle bezenmek 535/435 (DLT)

ura.gut kātu.nlandı (535/435 DLT)

keçil-: Giyilmek 336/272 (DLT)

tōn keçildi (336/272 DLT)

keğrül-: Giydirilmek 384/302 (DLT)

tōn keğrildi (384/302 DLT)

oņuk-: (Kumaş vb. şeylerin) parlaklığı, çekiciliği gitmek, solmak 116/104, 616/511 (DLT)

Barçın oņuktı (116/104 DLT)

seğre-: (Elbise) havı dökülüp eskimek 566/466 (DLT)

tōn seğredi (566/466 DLT)

seğreş-: (Elbise vb. için) kalınlığı gitmek, yoğunluğu azalmak, seyrelmek 372/294 (DLT)

tōn seğreşdi (372/294 DLT)

sıtga-: (Yen) sıvamak 570/470, 163/142 (DLT)

ol kōlın sıtga.dı (570/470 DLT)

sıtgal-: (Yen) sıvanmak 383/300 (DLT)

yin sıtgaldı (383/300 DLT)

soyul-: (Elbise) soyulmak, çıkarılmak 528/429 (DLT)

erdin tōn soyuldı (528/429 DLT)

sökül-: (Elbise) sökülme 331/268 (DLT)

tōn sökildi (331/268 DLT)

togral-: (Elbise kirden) parçalanmak; ayakta ve kumaştan yapılan şeylerde çatlamalar olmak 381/300 (DLT)

tōn ki.rden tograldı (381/300 DLT)

tograş-: (Elbise vb. şeyler) lime lime olmak, parçalanmak 372/294 (DLT)

tōn ki.rdin tograşdı (372/294 DLT)

yıgrıl-: (Elbise) çekmek 489/391 (DLT)

tōn yıgrıldı (489/391 DLT)

3.26.2 Kılış Fiilleri

başmaklan-: Oğuz lehçesinde ayakkabı giyinmek 403/313 (DLT)

er başmaklandı (403/313 DLT)

bertülen-: Hırka giymek 532/433 (DLT)

er bertülendi (532/433 DLT)

bilezüklen-: Bilezik takınmak 534/435 (DLT)

işle.r bile.züklendi (534/435 DLT)

bogmakla-: İliklemek, düğümlemek 598/489 (DLT)

könlek bogmakla.dı (598/489 DLT)

bürün-: Bürünüp yüzünü kapatmak 338/273 (DLT); 1500, 4665 (KB)

ura.gut yogurka.n büründi (338/273 DLT)

çarukla- ~ çarıkla-: Türk çarığı giymek 592/485 (DLT)

ol ada.kın çarukla.dı (592/485 DLT)

çaruklan-: Ayakkabı giymek ve ona sahip olmak 399/311 (DLT)

er çaruklandı (399/311 DLT)

çekreklen-: Kepenek giyinmek 405/315 (DLT)

kul çekreklendi (405/315 DLT)

iştonlan-: Don giymek, elbise giymek 158/137 (DLT)

er iştonlandı (158/137 DLT)

keç-: Giymek 199/170, 414/325, 453/356 (DLT); 1337, 435, 84 (KB); 277, 167, 300 (AH); 36/87a2=44:53 (KT)

Keğerler yuwқа барçındın hem қалın барçındın (36/87a2=44:53 KT)

keç-: (Mücevher) takmak 30/36b2=16:14, 33/73a1=35:12 (KT)

Fermān tutuğlı қıldı теңизни ... чықарса sizler andın érig keçer sizler anı (30/36b2=16:14 KT)

keğrüse- ~ keçürse-: Giydirmek istemek 590/483 (DLT)

ol maņa tōn keçürse.di (590/483 DLT)

keçrüş-: Birbirinin elbisesini giydirmek 378/297 (DLT)

keçür-: Giydirmek 307/253, 348/279 (DLT); 5800, 2280 (KB)

ol maņa tōn keçürdi (307/253 DLT)

könleklen-: Gömlek giymek 622/517 (DLT)

er könleklendi (622/517 DLT)

kurla-: Kuşak edinmek ve onu (kaftana) geçirmek 575/473 (DLT)

ol kafta.nıg kurla.dı (575/473 DLT)

kurşa-: Kemer bağlamak 393/307, 570/469 (DLT)

ol kafta.n kurşa.dı (570/469 DLT)

kurşan-: Kemer kuşanmak 391/306, 393/307 (DLT)

er ku.rın kurşandı (391/306 DLT)

kurşat-: Kuşanmayı emretmek, kemer kuşatmak 432/338 (DLT)

monçaklan-: Boncuk ve takı sahibi olmak 404/314 (DLT)

kīz monçaklandı (404/314 DLT)

öniklen-: Keçi kılından yapılmış zülûf takmak 157/136 (DLT)

ura.gut öniklendi (157/136 DLT)

örtün-: Kadın yüzünü açmak veya örtmek, yarı açıp yarı kapayarak örtünür gibi yapmak 130/114 (DLT)

ura.gut yūzin örtündi (130/114 DLT)

saçula-: Saçak yapmak 586/480 (DLT)

ol suwluk saçu.la.dı (586/480 DLT)

sakalduruklan-: Börkün ipini bağlamak 534/435 (DLT)

Er sakalduruklandı (534/435 DLT)

saraguçlan-: Baş örtüsüyle baş örtmek 534/435 (DLT)

ura.gut sara.guçlandı (534/435 DLT)

sarın-: (Sarık) sarınmak 342/276 (DLT)

er suwlukın sarındı (342/276 DLT)

sarın-: Yaşmaklanmak, örtünmek 342/276 (DLT)

ura.gut bürünçük sarındı (342/276 DLT)

sarış-: (Sarık vb.) sarmada yarışmak veya yardımlaşmak 316/259 (DLT)

ol maña suwluk sarışdı (316/259 DLT)

sarıt- ~ sarut-: (Sarık vb. şeyleri) sardırmak; (bir şey) sarmayı istemek 417/328 (DLT)

ol añar suwluk saruttı (417/328 DLT)

sarlan-: (Sarık vb. şeyleri) sarınmak 389/305 (DLT)

er suwluk sarlandı (389/305 DLT))

sarlan-: (Örtü vb. bir şeyi) sarınıp örtünmek 389/305 (DLT)

er yörge.nçü sarlandı (389/305 DLT)

sarlaş-: (Sarık vb.'ni) sarmada yardım etmek veya yarışmak 374/295 (DLT)

maña suwluk sarlaşdı (374/295 DLT)

sarlat-: (Sarık vb.'ni) sardırmak için emir vermek 436/340 (DLT)

ol suwluk sarlattı (436/340 DLT)

sıtgan-: (Yenleri veya elbiseleri) bizzat sıvamak; (yen) sıvanmak 389/305 (DLT)

er sıtgandı (389/305 DLT)

sıgtaş-: (Yenleri) birlikte sıvamak, sıvamakta yardımlaşmak veya yarışmak 373/295 (DLT)

er kamug bile.k

soruş-: (Elbise, teri) çekmek 316/259 (DLT)

tōn te.rig soruşdı (316/259 DLT)

söktür-: (Elbise) sökülmesi için emir vermek, söktürmek 359/286 (DLT)

ol tōn söktürdi (359/286 DLT)

tart-: (Ayakkabı vb. şeyleri) çıkarmak, çekip çıkarmak 629/524 (DLT)

ol etü.kin tarttı (629/524 DLT)

tolga-: Küpe takınmak 571/470 (DLT)

kīz yinçü tolga.dı (571/470 DLT)

tonan-: Donanmak, giyinmek 67, 4969 (KB)

yana koptı yundı tonandı tükel

namâz kıldı özke yorup edgü fâl (4969 KBM)

tonat-: Elbise giydirmek 421/330 (DLT)

ol meni tonattı (421/330 DLT)

tonlan-: Elbise giymek 158/137 (DLT)

iç tonlandı (158/137 DLT)

topul-: Oğuzcada (elbiseyi) çıkarmak 328/266 (DLT)

er tönın topuldı (328/266 DLT)

tos tos ur-: Elbise ve keçe gibi yumuşak şeylere tos tos diye hızlı hızlı vurmak
165/143, 497/398 (DLT)

anı to.s to.s urdı (165/143 DLT)

urun-: (Sarık) sarınmak, (yaşmak) örtünmek 109/99 (DLT)

er suwluk urundı (109/99 DLT)

ügmeklen-: Küpe takınmak 158/137 (DLT)

ura.gut ügmeklendi (158/137 DLT)

yahsın-: (Kaftan, hırka vb. giyecekleri) omuza atmak 489/391 (DLT)

er kafta.n yaxsındı (489/391 DLT)

yay-: (Elbise vb. şeyleri suda) çalkalamak 553/456 (DLT)

ol sūwda tönug yaydı (553/456 DLT)

yinçüle-: İnci dizmek B11 (KB)

yışimlen-: Tozluk giyinmek 492/394 (DLT)

er yışimlendi (492/394 DLT)

3.27. Sesler

3.27.1. Oluş Fiilleri

ağraş-: Şarıl şarıl ses çıkarmak, şarıldamak 133/116 (DLT)

ay kopup ewlenüp

ak bulıt örlenüp

bir bir ü.ze üglünüp

saçlup suwı agraşu.r (133/116 DLT)

buk et-: Boş bir şey yere düşüp buk diye ses çıkarmak ve patlamak 500/401 (DLT)

bu.k etti (500/401 DLT)

çag çog kop-: Gürültü patırtı kopmak 498/400 (DLT)

ça.g ço.g koptı (498/400 DLT)

çagıla-: Gürültü edip bağırmak 586/480 (DLT) → **çogıla-**

çağı.la.dı (586/480 DLT)

çaxşa-: Taş, mücevher vb. şeyler ses çıkarmak, şıkırdamak 569/469 (DLT)

tâş çaxşa.dı (569/469 DLT)

çaldra-: Şıkırdamak (taş, zincir vb. ses çıkarmak) 636/532 (DLT)

tâş çaldra.dı (636/532 DLT)

çalra- ~ çılra-: Tıkırdamak 567/467 (DLT)

ok kişte çalra.dı (567/467 DLT)

çatıla-: Şaklamak 586/480 (DLT)

berge çatı.la.dı (586/480 DLT)

çık çık et-: (Korkutulan insan) ses çıkarmak 500/401 (DLT)

çıkra-: (Kapı, diş vb.) gıcırdamak; (insan birisine) bağırmak 567/467 (DLT)

tîş çıkra.dı (567/467 DLT)

kapug çıkra.dı (567/467 DLT)

çıkraş-: (Dişler veya herhangi bir şey) çok gıcırdamak 371/293 (DLT)

tış çıkraştı (371/293 DLT)

çın et-: (Kulak; çingirak, leğen vb.) çınlamak 600/492 (DLT)

kula.kım çın etti (600/492 DLT)

çınra-: (Zil, çingirak vb. şeyler) çalmak, şingırdamak 618/514 (DLT)

ol koñra.gu çınradı (618/514 DLT)

çikre-: Dişler arasında taş ses çıkarmak, gıcırdamak 567/467 (DLT)

etme.kte tās çikre.di (567/467 DLT)

çoğı çamı kıl-: Gürültü yapıp bağırmak 548/448 (DLT)

çoğı çamı kıldı (548/448 DLT)

çoğı kop-: Gürültü kopmak 498/400 (DLT)

çoğı kopdı (498/400 DLT)

çoğıla-: Gürültü edip bağırmak 586/480 (DLT)

er çoğı.la.dı (586/480 DLT)

çoğla-: Bağırmak, çağırmak 5314, 3847 (KB)

tüpi yél-turur dünyâ yağmur sanı

kelir çoğlayur az öçer terk üni (5314 KBM)

enreş-: İnleyip şarıldamak 461/365 (DLT)

kuydı bulut yagmurın

kerip tuta.r ak torı.n

kırka koğtı ol karın

akın akar enreşü.r (461/365 DLT)

ıñraş-: Gürüldemek, inleşmek 617/512 (DLT)

ördi bulıt ıñraşu

aktı akın münreşü

kaldı bodun tañlaşu

kökrer takı mañraşu.r (617/512 DLT)

kaldra-: (Elbise vb.) hışırdamak 636/532 (DLT)

tön kaldra.dı (636/532 DLT)

kıgır- / çakır-: Bağırmak 37/54a3=49:2 (KT)

Ƙıgırmañ / çakırmañ aña sözledükde örleyü sözler teg (37/54a3=49:2 KT)

kıkır-: Yüksek sesle bağırmak 83/73, 310/255, 221/191 (DLT)

ottuz içip kıkralım

yoka.r kopup sekrilim

arşlanlayu kökrelim

kaçtı sakınç sewnelim (83/73 DLT)

kıkırış-: Bağırıp şamata etmek 376/296 (DLT)

eren kamuğ kıkırışdı (376/296 DLT)

kökre-: Kükremek, inlemek, feryat etmek 37/84b2=51:13 (KT)

Ol kün anlar ot üze kökreşürler (37/84b2=51:13 KT)

köldre-: (Taş, kuyuda) ses çıkarmak ve böylece derinliğini haber vermek 636/532, 637/532 (DLT) → **kölre-**

tāş kuğu.g içre köldre.di (636/532 DLT)

kölre-: (Taş, kuyuya düşerken) ses çıkarmak 568/468 (DLT) → **köldre-**

tāş kudugda kölre.di (568/468 DLT)

mañra-: Bağırmak 619/514 (DLT)

er mañra.dı (619/514 DLT)

maṇraṣ-: Gürlemek 617/513 (DLT)

örđi bulıt ıṇraṣu

aktı akın müṇreṣü

kaldı bodun taṇlaṣu

kökrer takı maṇraṣu.r (617/513 DLT)

müṇreṣ-: (Su, sel vb.) şarıl şarıl ses çıkarmak 617/512 (DLT)

örđi bulıt ıṇraṣu

aktı akın müṇreṣü

kaldı bodun taṇlaṣu

kökrer takı maṇraṣu.r (617/512 DLT)

orı kop-: Bağırıtı kopmak 56/42 (DLT)

Orı kopsa oḡuş aklıṣu.r yaḡı kelse imrem tepreṣü.r (56/42 DLT)

orıla- ~ orıla-: Bağırıp sesini yükseltmek, feryat etmek 156/135, 104/95 (DLT)

er orı.la.dı (156/135 DLT)

orlaṣ- ~ orılaṣ-: (Birlikte) bağırıp çağırarak 126/111 (DLT)

bo.dun kamuḡ orlaṣdı (126/111 DLT)

sıkır-: (Adam, kuş) ıslık çalmak; tiz ses çıkarmak 104/95 (DLT)

ulşıp eren bõrleyü

yırtıp yaka o.rlayu

sıkırıp ũni yu.rlayu

sıḡtap kö.zi örtülü.r (104/95 DLT)

sır sır et-: (Kalem vb.) gıcırdamak 163/141 (DLT)

Sır sır etti (163/141 DLT)

taṇ tuṇ et-: Ağır bir nesne sert bir şey üzerine düşerken tan tun diye ses çıkarmak 600/492 (DLT)

taṇ tuṇ etti (600/492 DLT)

tıkıla-: Sessiz bir şey, sert bir şeyin üstüne düşüp ses çıkarmak 587/481 (DLT)

tıkı.la.dı nēṇ (587/481 DLT)

tıṇıla-: (Nesne düşerken) ses çıkarmak 619/515 (DLT)

nēṇ tıṇı.la.dı (619/515 DLT)

tırt tırt yırt-: Elbiseyi aldırışsız bir tavırla cırt cırt diye yırtmak 172/148 (DLT)

anıṇ tōnın tırt tırt yırttı (172/148 DLT)

tikile-: Uğuldayıp vınlamak 587/481 (DLT)

tiki.le.di nēṇ (587/481 DLT)

yurla-: Ağıtçı gibi tiz sesler çıkarmak 104/95 (DLT)

ulşıp eren bōrleyü

yırtıp yaka o.rlayu

sıkırıp ūni yu.rlayu

sıgtap kö.zi örtülü.r (104/95 DLT)

3.27.2. Kılış Fiilleri

çıkırat-: Gıcırdatmak 431/337 (DLT)

ol tīşın çıkıratı (431/337 DLT)

çılrat-: Tıkırdatmak 431/336 (DLT)

ol okın kīşte çılratı (431/336 DLT)

çınrat-: (Zil, çingirak vb. şeyleri) çaldırmak, şingırdatmak (DLT)

ıñrat-: Zırıldatmak, inletmek 441/345 (DLT)

ol anı ıñrattı (441/345 DLT)

ige-: (Diş) gıcırdatmak 556/459 (DLT)

bugra tışın ige.di (556/459 DLT)

mañrat-: Ses çıkarttırmak, bağirtmek 441/345 (DLT)

ol anı mañrattı (441/345 DLT)

müñret-: (Tencereyi) fokur fokur kaynatmak 442/345, 441/345 (DLT)

õt eşıñni müñretti (442/345 DLT)

müñret-: (Adamı) ulutmak, öküz gibi böğürtmek 442/345, 441/345 (DLT)

ol erni urup müñretti (442/345 DLT)

3.28. Oyun, Eğlence, Spor

3.28.1. Oluş Fiilleri

büdi- ~ büdi-: Raks etmek, oynamak 558/460 (DLT)

kız büdi.di (558/460 DLT)

büdüş-: Oyun ve raksta yarışmak 315/258 (DLT)

ogla.n büdüşdi (315/258 DLT)

çalış-: Güreşmek, birbirini karşılıklı yere çalmak 323/263, 325/265 (DLT)

ol meniñ birle çalışdı (323/263 DLT)

çık tur-: Aşık oyununda aşık karnı üzerine düşmek 168/145 (DLT)

Çık turdı (168/145 DLT)

ewleş-: (Oyun oynarken) ortaya ev koymak 127/112, 126/111 (DLT)

beg birle ewleşti oyna.p (126/111 DLT)

irinçlen-: Zevk sürmek 29/48b3=9:69 (KT)

İrinçlendiğiniz onları birle, inçründünüzler ülügleriniz birle (29/48b3=9:69 KT)

irinçlen-: Eğlenmek, oyalanmak, nimetten faydalanmak 34/84a1=39:8, 37/10b3=47:12 (KT)

İrinçlengil küfrün birle (34/84a1=39:8 KT)

kutruş-: (Çocuklar) oynayıp çoşmak 375/296 (DLT)

ogla.n kutruşdı (375/296 DLT)

oyna-: Oynamak, eğlenmek 379/298, 395/308, 326/265 (DLT); 79, 4184 (KB); 36/71b1=43:83, 29/46a1=9:65, 36/76b2=44:9 (KT)

Koğıl olarnı kirsünler, oynasunlar körginçe olar künlerini (36/71b1=43:83 KT)

sekriş-: Yarış amacıyla zıplaşmak; sıçraşmak 379/298, 115/103 (DLT)

kula.n tüke.l komıttı

arka.r sukak yomıttı

yayla.g tapa emitti

tizgök turup sekrişü.r (115/103 DLT)

3.28.2. Kılış Fiilleri

badga-: (Güreşte) bağdalamak 570/470 (DLT) → **bagda-**

ol anıñ ağa.kın badga.dı (570/470 DLT)

bagda-: (Güreşte) bağdalamak 444/347, 566/466 (DLT) → **badga-**

anı bagda.dı (444/347 DLT)

bagdat-: (Güreşte) bağdalatmak, bağdalama için emir vermek; bağdalamak 444/347, 428/335 (DLT)

ol anıñ ağa.kın bağdattı (444/347 DLT)

büğüt-: Oynamaya, raksa zorlamak 416/327 (DLT)

ol oğlını büğütti (416/327 DLT)

oynat-: Oynatmak 139/121 (DLT)

ol anı oynattı (139/121 DLT)

oyuş-: Oynamakta yarışmak veya yardımlaşmak 137/120 (DLT)

ola.r ikki kăgu.n oyuşdı (137/120 DLT)

salış-: (Güreşte) rakibi savurmak 323/263 (DLT)

ola.r ikki yîñ salışdı (323/263 DLT)

tapuz- ~ tapız-: (Bilmece) sormak 311/256, 349/280, 232/202 (DLT)

ol maña sö.z tapuzdı (311/256 DLT)

utuş-: Ütüşmek 99/92, 100/92 (DLT)

ol anıñ birle yarma.k utuşdı (99/92 DLT)

ümleş-: Şalvarına, pantolonuna oynamak 127/112 (DLT)

ol anıñ birle çöge.n urdı ümleşü (127/112 DLT)

yalıñula-: Yalñu (salıncak) oynamak 622/517 (DLT)

kîz yalıñu.la.dı (622/517 DLT)

yarış-: Yarışmak, at yarıştırmak 379/298, 474/380, 238/207 (DLT)

ol meniñ birle at yarışdı (474/380 DLT)

3.29. Ateş-Su

3.29.1. Oluş Fiilleri

bur-: Su buharı yükselmek, buharlaşmak 266/234, 524/425 (DLT)

su.w burdı (266/234 DLT)

çağıla-: (Su) çağlamak 586/480 (DLT) → **jagıla-, şagıla-**

su.w çağı.la.dı (586/480 DLT)

çakıl-: (Çakmak, taş vb.) çakılmak, çakılma sonucu kıvılcım çıkmak 334/271 (DLT)

çakma.k çakıldı (334/271 DLT)

Taş çakıldı (334/271 DLT)

çakılın-: Ateşte dönüp durmak, ateşte yanmak 256/224 (DLT)

özüm meniñ budursı.n

öti anıñ çakılınu.r (256/224 DLT)

çoglan-: (Ateş) alevlenmek 388/304 (DLT)

öt çoğlandı (388/304 DLT)

çokraş-: (Su, insanlar) dalgalanmak 371/293 (DLT)

tepizle.r çokraşdı (371/293 DLT)

kişi bīr bīr içinde çokraşdı (371/293 DLT)

çokra-: Pınar kaynamak 567/467 (DLT)

mıñar çokra.dı (567/467 DLT)

egrimlen-: (Su) kabarıp akarak dönmek 158/137 (DLT)

su.w egrimlendi (158/137 DLT)

irkeklen-: (Su) dalgalanmak 159/138 (DLT)

suw irkeklendi (159/138 DLT)

jagıla-: Çağlamak 586/480 (DLT) → **çağıla-, şagıla-**

Katun Sı.nı çoğı.la.dı

Taıut bēgin yağı.la.dı

kanı akıp jagı.la.dı

boyun sūwın kızıl sagdı (586/480 DLT)

kaklan-: (Su vb.) birikmek, çukurlarda gölcükler oluşmak 392/307 (DLT)

su.w kaklandı (392/307 DLT)

katlış-: (Su kolları birleşip) çarpışmak 231/201 (DLT)

Su.w katlıştı (231/201 DLT)

koguşlan-: (Su) fişkırmak 400/311 (DLT)

su.w koguşlandı (400/311 DLT)

kok-: (Su) azalıp durgunlaşmak 525/427 (DLT)

su.w ko.kdı (525/427 DLT)

köler-: Su birikmek, çukurlar su dolmak, sular çoğalmak 99/92, 311/256, 407/318 (DLT)

kakla.r kamug kölerdi

tagla.r başı ilerdi

ajun tını yıldı

tü tü çeçek çerşeür (99/92 DLT)

kön-: Argu lehçesinde yanmak 279/242 (DLT)

otuñ köndi (279/242 DLT)

küy-: Yanmak 553/456, 34/20, 225/194 (DLT); 1229, 3796, 5166 (KB)

otuñ küydi (553/456 DLT)

örtendi nēñ (130/115 DLT)

öç-: Alevi bitmek, sönmek 92/85 (DLT); 375, 5324 (KB); 351 (AH)

öt öçdi (92/5 DLT)

örtel-: Yakılmak 128/113 (DLT)

bük örteldi (128/113 DLT)

örten-: Yanmak 130/115, 131/115, 334/271 (DLT)

sark-: (Su vb.) damlamak, sızmak 627/522 (DLT)

su.w sarkdı (627/522 DLT)

sawruk-: (Sular) dalgalanıp coşarak akmak, (gözyaşı) savrularak akmak 353/282, 380/299 (DLT)

kö.zden yāş sawruktı (380/299 DLT)

sawrul-: (İrmak) kaynayıp taşarak dalgalanmak 382/300 (DLT)

su.w sawruldı (382/300 DLT)

sayramlan-: (Su) azalmak 535/435 (DLT)

su.w sayramlandı (535/435 DLT)

siñiş-: (Sular) çekilmek, sıvının parçacıkları emilmek 616/511 (DLT)

sūwla.r kamug siñişdi (616/511 DLT)

süzlün-: (Su vb.) süzülme 389/305 (DLT)

su.w süzlündi (389/305 DLT)

süzlüş-: (Sular) süzülme 374/295 (DLT)

sūwlar kamug süzlüşdi (374/295)

süzül-: (Su) saflaşmak 330/268, 337/272 (DLT)

su.w süzüldi (330/268 DLT)

tarmaklan-: (Su) haliçlere ayrılmak 403/313 (DLT)

su.w tarmaklandı (403/313 DLT)

tarmutlan-: (Su) kollara ve haliçlere ayrılmak 402/312 (DLT)

su.w tarmutlandı (402/312 DLT)

teriñüklen-: (Su vb.) daralıp nehirleşmek 622/517 (DLT)

su.w teriñüklendi (622/517 DLT)

toñ-: (Su vb.) donmak 614/509 (DLT); 3395 (KB)

su.w toñdı (614/509 DLT)

tutun-: (Ateş için) tutuşmak 339/274, 276/240 (DLT); 339 (AH)

öt tutundı (339/274 DLT)

tüt-: (Ateş) tütme 122/108 (DLT); 1229, 5637, 5389 (KB)

eren arıg ürpeşür

õçin kekin irteşür

sakal tutup tartışur

kögsi ara öt tüte.r (122/108 DLT)

yal-: (Ateş) alevlenmek 471/377 (DLT)

öt yaldı (471/377 DLT)

yalın-: Yanmak 121 (KB)

yalınlan-: Alevlenmek 339 (AH)

yalıu-: Tutuşmak 5972 (KB)

yan-: Yanmak 472/378 (DLT)

öt yandı (472/378 DLT)

3.29.2. Kılış Fiilleri

çak-: (Çakmak) çakmak 272/238, 455/358, 276/240 (DLT)

ol çakma.k çakdı (272/238 DLT)

çakın-: (Çakmak) çakar görünmek 341/275 (DLT)

er õziñe çakma.k çakındı (341/275 DLT)

çakış-: (Çakmak) çakmada yardımcı olmak veya yarışmak 320/262 (DLT)

ol maña çakma.k çakışdı (320/262 DLT)

çaktur-: (Çakmak) çaktırmak 357/285 (DLT)

ol çakma.k çakturdı (357/285 DLT)

körükle-: (Ateşi) körükle üflemek, körüklemek 593/486, 597/488 (DLT)

ol õtug körükle.di (593/486 DLT)

köze-: (Ateşi) küskü ile karıştırmak 560/462, 561/462 (DLT)

ol õt köze.di (560/462 DLT)

közeş-: (Ateşi) canlandırmada yardım etmek veya yarışmak 319/261, 318/261 (DLT)

ol maña õt közeşti (319/261 DLT)

sog-: (Sıvıyı) çektiirmek, emdirmek 271/237 (DLT)

ol kõydan kurut sogdı (271/237 DLT)

tütit- ~ tütet-: (Ateş, duman) tütürmek 415/326 (DLT)

õt tütü.n tütetti (415/326 DLT)

uğıt-: (Ateş için) söndürmek 112/101 (DLT)

ol ot uğuttı (112/101 DLT)

yak-: Ateş yakmak 32/26a1=28:38 (KT)

Yakğıl maña ey Hāmān balçık üze, kılğıl maña ap meniñ üçün köşk
(32/26a1=28:38 KT)

yaltur-: (Ateşi) alevlendirmek 484/387 (DLT)

tüpi õtug yalturdı (484/387 DLT)

yak-: Yakmak 453/356 (DLT)

kimin bile ka.ş bolsa yaşın yakma.s (453/356 DLT)

yaktur-: Yakmak için emir vermek, yaktırmak 484/387 (DLT)

ol anın ewi.şe ôt yakturdı (484/387 DLT)

yulrit-: (Ateşi) canlandırmak 439/343 (DLT)

ol ôt yulrittı (439/343 DLT)

3.30. Yardımcı Fiiller

3.30.1. Adla Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller

bol-:

Ğāyib bolmaz andın zerre ağırınça kökler içinde hem yer içinde
(33/29b2=34:2 KT)

Kağan hālī bolsalar ısrurlar sizin üze ernekleri uçını (25/1a1=3:119 KT)

hīre bolurlar yer içinde, ökünmegil fāsık boğunlar üze (27/37a3=5:26 KT)

Umarlar satıgçılık kim hergiz kāsīd bolmaz (33/75b2=35:29 KT)

Sekirtgem séni olar üze yana қоңşı bolmağaylar senin birle (33/22a2=33:60
KT)

kıl-:

Ol kul boş kıldı (166/143 DLT)

Anlar kim bey'et kılurla senin birle her-āyine ol bey'et kılur Taңrı birle
(37/31b2=48:10 KT)

Ol maņa boluş kıldı (184/158 DLT)

Sorug kılıldı (188/161 DLT)

Er suç kıldı (161/140 DLT)

et-:

et-: kula.kım tırır etti (606/497 DLT)

böñ etti (599/491 DLT)

bu.k etti (500/401 DLT)

çak çuk etti (167/144 DLT)

yügü.n çırıl çırıl etti (604/496 DLT)

3.30.2. Fiille Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller

bar-:

kayuka elig urşa itlü barır

kayuka sözi tegse yetlü barır (1853 KBM)

bêr-:

baş ağırğ yük emgek kötürse kulı

begiñge açâ bérse ârzû yolu (1883 KBM)

kereklig söz aytur-men emdi saña

idi ked bakıp sözleyü bér maña (1904 KBM)

kür arslan bolu bérse ıtka başı

bu ıt barça arslan bolur öz tuşı (2047 KBM)

kal-:

kayu işke iwse uzar kéc kalur

iwe kılmış işler ökünçlüg bolur (556 KBM)

u-:

neçe ked er erse yoñağ tıñlamaz

ozunçı ara kirse sernü umaz (5863 KBM)

3.30.3. Ana Yardımcı Fiil

er-:

méni kör ata erdim emdi saña

atım erdi ay toldı bak kör maña (1168 KBM)

ata erdim emdi ölür bu ata

idim sen tirig sen añar bir kut a (1262 KBM)

küremiş kul erdim yazukum telim

yazuk yarlıkağıl sen ök sen idim (6509 KBM)

III. SONUÇ

Bu tezde Türk dil tarihi içerisinde mühim bir yer tutan Karahanlı Türkçesinin söz varlığının konulara ayrılarak ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmamızda, Dîvanu Lugâti't-Türk, Kutadgu Bilig, Atebetü'l-Hakayık, Dîvân-ı Hikmet ve Kur'an Tercümesi incelenmiştir.

İncelenen eserler arasında yer alan Dîvanu Lugâti't-Türk, dönemin ve Türkçenin bilinen ilk sözlüğü olması bakımından çalışmamızın temelini teşkil etmiştir. Dîvanu Lugâti't-Türk'ün yazarı Kaşgarlı'nın, eserinde Türk dillerinin ağız özelliklerine yer vermesi, gramer açıklamalarında bulunması, kayda geçilen sözcüklerin anlamlarının verilmesinin ardından sözcüğün örnek bir cümleyle tanımlanması ve bu örnek cümlelerin sık sık atasözleri, dörtlüklerden oluşması şüphesiz bu eseri dönemin söz varlığını yansıtan büyük bir eser kılmaktadır. Dîvanu Lugâti't-Türk, Türkçeyi Araplara öğretmek maksadıyla yazıldığından içerisinde sınırlı sayıda alıntı sözcük bulunmaktadır. Ele alınan diğer eserlerde (Kutadgu Bilig, Atebetü'l-Hakayık, Dîvân-ı Hikmet ve Kur'an Tercümesi) geçen Türkçe sözcüklerin büyük çoğunluğu Dîvanu Lugâti't-Türk bulunmaktadır. Alıntı sözcüklerin belirlenmesi ve ortaya konulmasında ise adı geçen diğer eserler önemli rol oynamaktadır. Bahsi geçen alıntı sözcüklerin büyük bir çoğunluğu Arapça ve Farsça alıntılar oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

AKSAN Doğan (2004), Türkçenin Sözcük Varlığı, Engin Yayınevi, Ankara.

ARAT Reşid Rahmeti (1979), Kutadgu Bilig III İndeks, (Haz.: Kemal Eraslan, Osman Fikri Sertkaya, Nuri Yüce), TKAE Yayınları, Ankara.

ARAT Reşid Rahmeti (1992), Atebetü'l-Hakayık, TTK Basımevi, Ankara.

ATA Aysu (2013), Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası, Giriş-Metin-Notlar-Dizin), TDK Yayınları, Ankara.

BİCE Hayati (1993), Divanı-ı Hikmet, TDV Yayınları, Ankara.

ERCİLASUN Ahmet B. (2014), Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara.

ERCİLASUN Ahmet B., AKKOYUNLU Ziyat (2018), Dîvanu Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin), TDK Yayınları, Ankara.

KAÇALIN S. Mustafa, Kutadgu Bilig -Metin-, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ŞİRİN Hatice (2016), Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi, TDK Yayınları, Ankara.